

Böhm Vilmos: Két forradalom tüzében

KÉT FORRADALOM TÜZÉBEN

Októberi forradalom   Proletárdiktatúra
Ellenforradalom

Írta: BÖHM VILMOS

1923

BÉCSI MAGYAR KIADÓ
WIEN, IX., CANISIUSGASSE 8-10.

Copyright 1923 by Verlag für Kulturpolitik, München.

Somogyi Béla, Cservenka Miklós,
Lévai Oszkár, Lajkó Ferenc,
Deák Gézané és mártírtársaik
emlékének

Sósabbak Itt a könnyek
S a fájdalmak is mások.
Ezerszer Messiások
A magyar Messiások,

Ezerszer is meghalnak
S üdve ninc3 a keresztnék,
Mert semmit se tehettek,
Oh, semmiü se tehettek.

ADY

Előszó.

Az 1918-19. évi magyar forradalom lendületes kibontakozása jelentős befolyással volt a középeurópai államok szociális és nemzeti forradalmaira, szörnyű bukása végzetesen eltorlaszolta Európa demokratikus haladásának útját.

Mely erők buktatták meg a forradalmakat és mely erők keltették életre az ellenforradalom veszedelmét? Mely társadalmi osztályokat, kiket terhel a felelősség ezért az európai demokráciát és szociális haladást megsemmisüléssel fenyegető szörnyű katasztróféért? Olyan kérdések ezek, amelyekre joggal követel választ az európai demokrácia, annak előharcosa, a munkásosztály, de elsősorban a szabadságharcában elbukott magyar nép.

A gyötrő kérdésekre az objektív történelemírás majdan kimerítő választ ad. A forradalom bukását követő harmadik esztendőben a szereplők részéről az eseményeknek tárgyilagos, előítéletektől ment ismertetése alig képzelhető el. Ennek ellenére a forradalom vezetőinek és szereplőinek: mindazoknak, akiket a forradalom hullámai a történelmi idők élére vetettek, vállalniuk kell legalább az objektív történelmi adatszolgáltatás nehéz feladatát, mert csak ők ismerik a forradalom erőhajtóit, az események belső rugóit és logikai összefüggését.

Súlyos nehézségek merednek e földat végrehajtása elé, hiszen a bukás után az ellenforradalom barbárizmusa megsemmisítette a forradalom szétszóródott, gyakran pótolhatatlan adattárait. Az ellenforradalomnak a magyar forradalomra vonatkozó történetírása - a megtévesztő nevek: Gratz Gusztáv, Huszár Károly, Andrassy Gyula és a többi ellenére - értéktelen, komolytalan, pamfletszerű; é történetírás majdnem valamennyi könyve a valótlanságok és ferdítések tehetségtelen fősorakoztatása.

A másik végleten meg ott vannak a kommunista párt propagandáirásai, amelyek a pártérdek-irányítottá szempontokból

hasonló eszközökkel fordulnak a forradalom ellen és semmiben sem különböznek az ellenforradalom történetírásának munkáitól.

Az értékes és komoly forradalomismertető munkák – Garami, Göndör és Jászi írásai – a történelmi adatgyűjtés keretein kívül esnek. Elméleti bírálat, szubjektív benyomások, közvetetlen egyem tapasztalatok tárháza a három könyv, de inkább a vezető egyéniségek szereplését, fölfogását, bírálatát ismertetik; memoárszerűen írnak s nem foglalkoznak a forradalom szociális, gazdasági és tömeghajtóerőivel.

Memoár írására nem vállalkozom. Az egyéni tapasztalat, megfigyelés és élmény leírása kétségtelenül érdekes; de eltorzítja a tükörképben az események lényegét. De *történelmet sem írok*. Ezt hivatottabb tollra bízom. A viharos eseményeknek még meglehetősen közelségében, de: emigrációban, távol a forradalmak színhelyétől s a szabad kutatás minden kellékének híján nem lehet és nem is szabad történelmet írni.

Munkám a történelemírás és memoáirodalom *között* van: az eseményeket ismertető adattár a történelemíró számára.

Megkönnyítette számomra e föladat végrehajtását megbecsülhetetlen értéket képviselő aktagyűjteményem. Már a forradalom előtti időkben, esztendőök óta szenvedéllyel gyűjtöm följegyzéseimet, a leveleket és aktákat. Ezeknek fölhasználásával az 1919. év végén kezdtem meg könyvem megírását. De munkámat megakasztotta az ellenforradalom mártírjainak egész Európát fölrázó vészkiáltása. Bajtársaim és elvtársaim ezrei börtönben sýnlődtek, vérbíróságok pallósa lebegett fejük fölött. Ilyen körülmények között nem volt szabad egy sort sem leírnunk, amely árthatott volna az ürügyért leselkedő ellenforradalom üldözöttjei ügyének. Tárgyilag os esemény-ismer tetésre tehát nem volt alkalmas az idő.

Az üldözés és az elnyomatás változatlan Magyarországon, de az események főszereplői részben elmenekültek, részben, az orosz kicserélő akció folytán, az ország határán kívül élnek és így a hűséges beszámolás – néhány név elhallgatását nem tekintve – már nem ütközik akadályba.

A három esztendei halasztás ellenére könyvem néhány fejezete az 1919. évi fogalmazásban jelenik meg.

Mindenekfölött *igazat* akarok írni.

Csak ez a módszer: az igazat írni-akarási módszere alkalmas arra, hogy hűségese képet rajzoljunk a dus reményekkel nekilendülő, tragikus bukásban befejeződött forradalomról. Az események forgatagából csak azokat ragadtam ki, amelyek befolyásolták a forradalom menetét és irányát. Mindenütt egykorú följegyzéseim és aktáim alapján ismertetem az eseményeket. Ahol szükség volt rá, ott, a forrás megjelölésével, igénybe vettem más munkák ellenőrizhető adattárát is.

A forradalom vezetői, cselekedetei és bírálata mellett a mozgató erők: a szociális és gazdasági hatalmak ismertetését sem hanyagolom el.

Nem csiszolom és takargatom az elkövetett hibákat sem. Fájdalmas érzéssel, háborgó lelkiismerettel, de az igazsághoz hiven állapítom meg, hogy, noha tiszta szándékkal, de sokat tévedtünk. Hibásak vagyunk, akik a forradalom élén állottunk, de: *mindnyájan, kivétel nélkül*. A passzivitás, a negáció, a félénk tartózkodás és határozatlanság forradalmi napokban nem kisebb bűn, mint a merész lendületű, az elérhető célt túlszárnyaló előretörés. Forradalmi viharokban csak az nem követ el hibákat, aki a semmittevés kényelmes álláspontjához szögezi le magát ...

A bukás bűne volt a legnagyobb hiba. A forradalom történetének figyelmes szemlélője meg fogja találni a bukást okozó bűnös erőket és meg fogja állapítani azoknak az erőknek a hiányát, amelyek a katasztrófát elháríthatták volna. De ez nem mentesíti az elkövetett hibákat, legfőlegb csökkenteti jelentőségüket.

Nem azért írtam ezt a könyvet, hogy ezzel bizonyítsam a szervezett munkássággal és a magyar néppel szemben elkövetett bűnököt és igazságtalanságokat, mert rendületlenül hiszem, hogy ezt a bizonyítást elvégezte helyettem a lezajlott történelmi események sorozata.

Igazságot a szervezett munkásságnak, megértést a magyar népnek a történelem ad.

Lesz még egyszer Október ...

Wien, 1923. március havában.

Böhm Vilmos.

I.

Magyarország a háború előtt.

A középeurópai katonai összeomlás zűrzavarából kibontakozó forradalmi áramlat első gyöngé hullámai szétrobbantották a militarizmus vasabroncsaival mesterségesen összekovácsolt osztrák-magyar monarchiát. A Habsburg-birodalom alkotóelemeire bomlott. A hadsereg szertezüllött, a bürokrácia az elvesztett háború következményeitől való dermedt ijedtség és félelem áldozatává vált. Az egységes birodalomtól elszakadt országok a forradalom vezetése alá kerültek ...

A Habsburg-birodalom legerősebb és legmegbízhatóbb támasza, a feudális uralom alatt nyögő Magyarország is elkergeti régi kormányzóit: osztály-parlamentjét, kormányát és uralkodóházát. Szakit a magyar feudális uralom militarista, békebontó politikájával és a pacifista forradalom útján igyekszik visszanyert önállóságával az európai népek demokráciájába beilleszkedni. Egy jobb sorsra érdemes nép határtalan örömujjongása a visszanyert szabadság fölött, vágya a szabad és békés államélet után, a forradalom vezéreinek mélyeséges erkölcsi komolysága és vasakarata a forradalom célkitűzésében: mindezek az erők megtorpannak a forradalmakat irányító gazdasági, kulturális és szociális erők minden haladást összezúzó szikláin. A pacifista, demokratikus magyar forradalmat – a középeurópai forradalmak irányvonalától eltérően – az első szárnypróbálgatások után belső erők az anarchia felé terelik, amelynek következő, de nem utolsó állomása az októberi forradalommal merőben ellentétes militarista bolsevizmus volt.

A magyar forradalomnak ezt a katasztrófális irányváltását, a forradalom lényegét, de a történetét is csak úgy érthetjük meg, ha, akármilyen röviden is, visszapillantunk a forradalom útját megzavaró, a célkitűzését elhomályosító, a haladását megakadályozó hatalmas erőkre, Magyarország politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi előéletére.

Magyarország az 1848-as, polgárinak is felemás, forradalom politikai vívmánya: a hűbériség és jobbágyság formai megszüntetése ellenére lényegében agrár-feudális állam maradt. Az uralkodó magyar oligarchia az évezredes uralom alatt elsajátította az osztályuralom biztosításának és fejlesztésének minden kellékét. Lényege, hatalma, mentalitása alapjában különbözik a többi európai feudális állam típusától. A porosz junker, a lengyel schlachta, a román bojár többé-kevésbé egyforma eszközökkel hajtotta jármába a jobbágyait. A magyar mágnás és zsenri, a junker és bojár szellem gondos ápolása mellett, megteremtette a feudális agrár-uralom magyar formáját. Henye, tudatlan és konzervatív; föld- és pénzéhsége mérhetetlen; földjét és vagyonát árulással és harácsolással gyarapítja; a haladás és kultúra kerékkötője, mint minden agrár-feudális uralkodó-osztály; de ezenfölül mindenkor és mindenkivel szemben agresszíven harcos természetű.

És ez a harcos akarat biztosította számára a vezetést és az ország évezredes birtoklását. Vagyoni és hatalmi uralmát nemzetiszínű köntösbe öltözteti. Előjogaiért harcba szállt az elnyomott parasztsággal, ha kellett: az előjogait veszélyeztető dinasztiaiával is. Mindig értette a módját annak, hogy kiváltságaiért folytatott küzdelmét az osztályharcok lényegét nem ismerő nép előtt nemzeti érdekek tüntesse föl. Harcolt a XVI. századig a törökök ellen, egy ideig a törökök mellett a Habsburgok ellen, fegyvert fogott a parasztok élén a dinasztia ellen és fegyveresen pusztította el az általa föllázított parasztokat, ha azok a lázadás folyamán fölismerték valódi érdekeiket és földet követeltek. Forradalmat és fölkelést vezetett a demokrácia, a jogegyenlőség nevében, ha előjogait veszélyeztették; és menten elárulta a forradalmat, ellene fordult, vérbe fojtotta, ha a forradalom tömegei a népnek és nem a nemességnek jogát követelték.

Harcos szereplésével mindig megváltoztatta, más irányba terelte a tömegek osztályharcát. A jobbágyság és hűbériség ellen küzdő parasztság osztályharcait a finomszimatú nemesség vezeti. A parasztokat a dinasztikus érdekekből a nemesi előjogok ellen hadakozó Habsburgok ellen tüzeli, élére lovagol a szabadság- és osztályharcoknak és ezzel a taktikával évszázadokon keresztül biztosítja nemesi kiváltságait és uralmát.

A nemesi kiváltságokat és a nagybirtok uralmát raffinalt szer-

kezetű politikai szervezet hatalmi eszközével támasztja alá. Megteremtí és századokon keresztül föntartja az aránylag kis ország 63 megyei kiskirályságát. Minden megye mint egy-egy bevehetetlen vár áll a központi hatalom birtokáért hadakozó dinasztiaival és a demokráciáért küzdő néppel szemben. A megye, a város, a község élén, élesen meghatározott előjogokkal, a nemesség öröködi a feudalizmus birtokállományán.

Tanulságos a nemesség politikai és gazdasági hatalom-megoszlása és szervezete. A 18 milliónyi lakosságból (Horvátország nélkül) – becslés szerint – 700 000-800 000 főből áll a nemesi tábor lélekszáma. Ez két részre oszlik: a 3000-4000 főből álló főnemességre, a mágnásokra és a főpapságra; ezeknek a kezében van a nagy- és kötött birtok. A többiek vagy középbirtokosok vagy teljesen birtoktalanok. Viszont ezek töltik meg az állam, a megye, a város hivatalait, ezek szolgáltatják a hadsereg, a csendőrség és a rendőrség tisztii állományát. Kezükben van a bürokrácia, az egész állami fegyveres erő. A nemesség joggal mondhatta magáról: l État c est moi...

1914-ben 315 428 polgári tisztviselője volt az államnak. Ezeket kiegészíti a megyei és községi tisztviselők, a csendőr- és katonatisztek sok tízezer főt számláló hadserege. Ez a vagy félmilliónyi harcos zsenri gondos őrzője a nemesi, politikai és gazdasági, előjogoknak. A nemesi gazdálkodás rányomja bélyegét az állam minden tenyéré és megnyilatkozására, a maga képére formálja az ország gazdasági és kulturális életét, a tejjel-mézzeel folyó Kanaánfól nagy nyomortanyát teremt. E mellett a gazdálkodás mellett gazdagszik a nagybirtokos, éheznek Európa legtermékenyebb síkján a mezőgazdasági és ipari munkás, vándorolnak ki a fejlődésre képes, de tudatosan nem fejlesztett, helyenkint munkáshiányban szenvedő államból a munkások milliói.

Az ország 23.89 millió hektárnyi termő-területéből 7.59 millió hektár 2 496 461 kisüzemre (20 hektárig) oszlik. Ezzel szemben 7 451 640 hektár – az összes termőföld 31.2 %-a – 3977 (ezer hektárnál nagyobb) nagyüzemben, 1945 nagybirtokos kezében összpontosul. (Németországban az 500 holdon fölülü nagybirtok az egész termőföldnek csak 7.8%-át teszi ki). 1945 nagybirtokos tulajdonában van az ország termőföldjének egyharmada, ugyanannyi, mint amennyiből 2.4 millió kisüzem tengődik. 3.5 millió mező-

gazdasági munkás egy négyzetméternyi földterülettel sem rendelkezik. A földnélküli parasztságnak ez a hatalmas hadserege a modern jobbágyok törvényes megkötöttségével áll a feudális nagy birtokosok szolgálatában.

És az egész állami élet a nagybirtokosok olcsó, engedelmes és elég számú munkaerejének fölhajtásában és biztosításában merül ki. Iskola, igazságszolgáltatás, állami és községi bürokrácia, törvényhozás, csendőrség és katonaság: mind e cél szolgálatában áll. A mezőgazdasági munkás szervezkedése tilos. Minden erre vonatkozó kísérletet vérbe fojtottak. Az 1895-1898 és az 1905 évi parasztfelkeléseknek alig volt más közelebbfekvő céljuk, mint a szervezkedés a feudális elnyomatás ellen, harc egy falat kenyérért, – de ezeket a gyöngye kísérleteket a nemesség újabb paraszttellenes törvényekkel, gépfegyverrel, a börtönök megtömésével és fegyverek védelme alatt álló állami sztrájk-törőtelepek föllállításával verte le.

300-400 korona évi bér volt a nép millióinak alamizsnája a nehéz robotmunkáért a nagybirtokosok milliós jövedelmével szemben.

A kultúra és közegészségügy a legelhanyagoltabb. A hat éven fölüli lakosság 33 %-a, 3.9 millió 24 éven fölüli férfi közül 1.3 millió, 4 millió 24 éven fölüli nő közül 2.4 millió nem tud írni és olvasni. 1913-ban 381 117 tanköteles 6-14 éves gyermek nem iratkozhatott be iskolába, mert a községnek vagy iskolája nem volt, vagy tanítója.

A dúsgazdag, holtkézi nagybirtokokkal rendelkező egyházak segélyezésére százmilliókat fordítanak, a közegészségügy céljaira nincs pénze az államnak. A háború előtt 500 000 a tüdőbajosok száma. Évenként 70 000 ember hal meg tüdővészben, Korányi tanár megállapítása szerint, kétszer annyi, mint Angliában, Dániában, Belgiumban vagy Németországban. És a magyar osztyálpárlament a kétmilliárdos évi budgetből 700 000 koronát szavaz meg évenként a tüdővész leküzdésére. Egy-egy tüdővész gyógyítására tehát évi 1.40 koronát áldoznak. Nékám tanár szerint a háború előtt 2 millió volt a nemibajosok száma. A halálozási és gyermekhalandósági arány Oroszországon kívül Magyarországon a legnagyobb. 19 059 elmebetegnek és 36 598 hülyének csak 6 elme-egógyógyintézetük volt 2926 betegágygal.

A községek ezrei orvos nélkül tengődnek. Száz elhalt közül 1914-ben 49 nem részesült orvosi kezelésben. Nincs elég orvos, nincs elég bába, tízezrével pusztulnak el újszülöttek és felnőttek, az 5800 orvossal szemben azonban a különböző vallásfelekezetek, állami segítséggel, 30 072 papot tarthatnak el ...

Az elnyomott néposztályok millióinak sorsát megpecsételi a feudális uralom abszolút politikai hatalma, amely az ország lakosságának többségét alkotó magyar és más nyelvű nemzeteket a teljes rabszolgaság állapotába süllyeszti. A főnemesség megfizetett történetírói, a kitarított harosnások időnkint a magyar glóbus paradijsomi állapotairól a magyar-szabadságról és lovagiasságról szóló mesékkel hintenek port a művelt Európa szemébe. Emellett a 48-as szabadságharc politikai vívmányait a főnemesi hatalom végrehajtó szervei már gyökerükben hatálytalanították. A sajtószabadságot az előzetes cenzúra intézményével, a lázítási és izgatási pörök ezreivel, a közigazgatási hatóságok sajtótermékeket elnyomó jogának elismerésével kobozták el. Az egyesülési és gyülekezési szabadság a helyi basák, főszolgabírák és alispánok önkényére van bízva. A mezőgazdasági munkásoknak, a nagy ipartelepek és bányák munkásainak szervezkedési jogát központi hatalommal kobozzák el. A kisszámú ipari munkást a helyi hatóság akadályozza meg jogainak gyakorlásában. A sztrájkokat fegyveres hatalommal fojtják vérbe.

Hatalmuk törvényes látszatát a vagyoni cenzus maradi választójogára építették. A háború előtti Oroszországot kivéve Magyarországnak volt a legreakciósabb választójoga. A húszmilliós országban 10.74 millió 21 éven fölüli lakosságból 1.2 millió léleknek, a felnőtt férfilakosság 25.4 %-ának, a 21 éven fölüli egész lakosság csupán 11.9%-ának volt országgyűlési választójoga. Az 1.2 millió választóból a háborút megelőző utolsó választásokon csupán 800 000 szavazó járult az urnákhoz.

Még rosszabb volt a választójogosultsági arány a vármegyei és községi választásokon. A képviselőtestület egyik felét még az országgyűlési választójognál is szűkkeblűbb választójog alapján választották meg, a másik felét a maguk sorából a község vagy vármegye legtöbb egyenes adót fizető polgárai választották meg, illetve nevezték ki.

Emellett valamennyi választást a főszolgabírák és csendőrtisztek

ellenőrzése mellett nyílt szavazás útján hajtották végre. A választókat a jelölt költségén befuvarozták a választási centrumba (a szavazás nem történt községenkint), rendszerint a járás székhelyére. Terror, csendőri és katonai erőszak, korrupció, etetés-itatás, gyakran a szavazatok nyílt megvásárlása útján gondoskodtak arról, hogy a mindenkori kormány, illetve zsenri hivatalos jelöltje kerüljön ki győztesként a választási urnából.

Egy-egy kerület megszerzése 30 000-100 000 békevalutájú koronára rugó költséget igényelt. A horribilis költségek mellett csak a dúsgazdag nagybirtokosok vagy azoknak lakájai szerezhették meg a drága mandátumot. 1914-ben, amikor már valamennyi közép- és nyugateurópai, sőt az orosz, bolgár és szerb parlamentben is ott ültek a munkásság képviselői: a magyar parlamentbe a munkásság, illetve az aránylag erős szociáldemokrata párt egyetlen képviselőt sem tudott beküldeni. Sőt a kispolgárság képviselői is kiszorultak a parlamentből. A 413 képviselő közül a 6 milliónyi parasztságot két képviselő, a 10.5 milliónyi más nyelvű nemzeteket alig egy féltucatnyi főből álló párt képviselte.

Ez az erőszakból és reakciós választójogból született álpárlamentárizmus kifelé az egységes nemzeti állam látszatát akarta keltetni. A valóságban azonban Magyarország nemzetiségi állam volt, amelyben a magyar kisebbség uralkodó-osztálya elnyomta a többséget alkotó nemzeteket is. Az 1910 évi népszámlálás adatai szerint az egész lakosságból kerek számban 10 millió, tehát 48.1 % volt magyar, a többi 51.9 % egyéb nemzetekhez tartozott.

Ezek a legbrutálisabb közigazgatási és kulturális elnyomatásban éltek. A közigazgatás és jogszolgáltatás nyelve a magyar volt. A tisztviselők a magyar zsenri köréből kerültek ki. Az iskolákban tüzzel-vassal magyarosítottak, vagy pedig egyáltalában nem adtak iskolát a többi nemzeteknek. A 16 929 elemi népiskolából a lakosság 48 % -át kitevő magyarság számára 13 608 iskolát, az összes iskolák 80 %-át tartják fenn. Az 1.9 millió szlovák lélek, a lakosság 10.5 %-a számára csupán 365 iskola, az összes elemi iskolák 2.1 % jut. Hasonlóan gondoskodnak a többi nemzetek, a románok, a szerbek, a rutének kultúrszükségeiről is. A nemzetek minden életmegnyilvánulását, gazdasági, kulturális és politikai megmozdulását hazaárulásnak minősítik és újabb elnyomatással büntetik.

A belső nemzeti elnyomatással párhuzamosan halad a nagybirtokos agrárérdekből fakadó, a magyar zsentri-uralomtól diktált monarchikus külpolitika. Az agráriusok féltik a magas állat- és gabonaárakat, elzáratják tehát a határt Szerbia és Románia felé és megakadályozzák a két állam kivitelét a tenger felé. Előbb a saját zsírjába akarják fullasztani a szerencsétlen Balkán-népeket, hogy végül az ő engedelmes hűbéreseik legyenek imperialista terveik végrehajtásánál.

A világháború gyújtóanyagát kétségtelenül a nagyhatalmak imperialista versengése halmazta föl. A háború közvetetten robbanóeszköze azonban a magyar agráruralom volt. Az élelmiszerek megdrágítására irányuló vámpolitika, a Szerbia és Románia ellen indított gazdasági háború, a Bosznia okkupálásával megindított Balkán-politika, a nemzetek elnyomása: tehát a magyar agráruralom politikájának komplexuma aláaknázza egész Európát, előkészíti a világháborút.

Így kergetik szerencsétlen végzete felé a természeti kincsekben gazdag országot. A nem-magyarok gazdasági, kulturális és politikai elnyomása az ország lakosságának felét kitevő nemzetek elszakadó törekvéseit éleszti, megteremti az ország szétdarabolásának előfeltételeit. A mértéktelen osztály-elnyomatás, az egyoldalú nagybirtokos-uralom, a demokratikus fejlődés lehetőségeinek eltorlaszolása, a demokrácia brutális elnyomása és az a tény, hogy néhány tízezer család a szuronyok és bürokrácia segítségével jobbágy - és rabszolgasorban tarthat húszmilliónyi népet: kifejleszt egy példátlanul gyűlöletes osztályatmoszférát, megalapozza a polgárháború lehetőségét, mesterségesen elülteti a bolsevizmus befogadására alkalmas mentalitást; azt, amely a magyar agráruralom jelszavát egyszerűen visszájára fordítja, nem hisz a demokrácia célirányosságában és alkalomadtán az erőszak uralmával terem más kisebbségi uralmat.

II.

A magyar munkásosztály.

Magyarország a múlt század közepéig tiszta agrár-állam volt. Csak fokozatosan fejlődött ki a kis- és kézműipari termelés. Ipari munkások csupán a nagyobb városokban voltak. Kezdetben a munkások teljesen a mesterek gazdasági és kulturális befolyása alatt állottak; később alakultak ki gyöngye, céljaikban határozatlan, inkább önművelődési jellegű munkás legényegyletek.

A hatvanas években és a hetvenes évek elején az ipari termelés is megizmosodott, a kézműipart felváltotta a közép- és nagyipar és ennek megfelelően a városok mind nagyobb tömegű munkást szívtak föl magukba.

Ezzel kapcsolatban Budapesten és a nagyobb városokban kibontakozik az ipari munkások gazdasági és politikai mozgalma. Céljaiban, a szervezkedés formájában, taktikájában hozzákapcsolódik a Magyarországgal szoros gazdasági közösségben élő Ausztria munkásmozgalmához. 1872-ben már megjelenik Magyarországon az első szocialista lap, amely maga köré gyűjti a modern szocializmus eszméinek hatása alatt álló ipari munkásság színe-javát.

A magyar munkásmozgalom, a szellemét nézve, a németországi szocialista eszmék hatása alatt állt. A fiatal magyar munkások szakmai tudásuk gyarapítása céljából kikerülnek Németországba és Ausztriába, ott megismerik a szakszervezeti szocialista munkásmozgalom céljait, eszközeit, taktikáját, a szocialista irodalmat és azt átplántálják Magyarországra. Ez a szellemi kapcsolat egészen napjainkig megmaradt.

A kormányhatalom az izmosodó szociáldemokrata munkásmozgalom minden megnyilvánulását a legbrutálisabb eszközökkel elnyomta. Az 1870-1871-iki francia kommunün után a még csenevész magyar munkásmozgalom vezetőit kommunista pör keretében akarták ártalmatlanná tenni. Ettől kezdve a bebörtönzések, el-

fogatások, kiutasítások ezreivel, a legsúlyosabb börtön- és pénzbüntetésekkel igyekeztek a munkásmozgalmat letörni. Lázítás, izgatás, felségsértés és általában a legkülönbözőbb bűncselekmények ürügye alatt, gyakran kivételes törvények súlyával, szinte a forradalom napjáig üldözték a munkásmozgalom vezéreit és közkatonáit.

1912 márciusától 1913 márciusáig – tehát egy esztendő alatt – 916 esetben indítottak bírói és közigazgatási úton pöröket a szociáldemokrata párthoz tartozók ellen, 64 esetben kobozták el a párt sajtótermékeit és 24 évi, 11 hónapi és 25 napi börtönbüntetéssel és 8130 korona pénzbüntetéssel sújtották az üldözötteket.

A szociáldemokrata párt fölépítése a Magyarországon uralkodó politikai és gazdasági rendszer hatása alatt és a munkásság példátlan politikai jogtalansága mellett az egész európai munkásmozgalomtól eltérő módon történt. Nagyipar csak egynehány nagyobb városban és vas- meg bányaiipari telephelyen volt. Az ország legnagyobb része agrárjellegű maradt. Ezzel ellentétben a fővárosban szinte amerikai stílusú nagy- és óriásüzemekkel dolgozó nagyipar törtetett előre.

Szervezkedő- és gyülekezőszabadsága a munkáságnak a forradalom napjáig egyáltalán nem volt. Az ipari munkásság azonban állandó gazdasági és politikai harcokkal minden kormánytilalom ellenére is megteremtette a maga szakszervezeteit.

Agrárországban az ipari munkásosztály történeti hivatása, hogy a mezőgazdasági munkásokat is belevonja a munkásmozgalomba. A magyar munkásosztály fölismerete ezt a kötelezettségét és sok anyagi áldozattal, rengeteg politikai és gazdasági üldöztetés árán igyekezett a mezőgazdasági proletariátust az osztályharc alapján álló szervezetek számára megnyerni.

1895-ben Békés és Csanád megyében és az Alföld egyéb területén fejlődött hatalmas földműves-munkásmozgalom, 1905-ben ismét több mint 70 000 tagja volt a földmunkás-szervezeteknek, Mindezeket a kísérleteket azonban tüzzel-vassal, vérrel és fegyverrel letiporta az agráriusok osztályuralma, amely a nagybirtok fönntartása szempontjából a parasztság és mezőgazdasági munkások szervezését már kísérleteiben is elfojtotta.

De a szakszervezeti mozgalom, eltérően Európa többi munkásmozgalmaiktól, egyúttal egyedüli alapja volt a szociáldemokrata

pártmozgalomnak is. Működő pártszervezeteink a szó európai értelmében nem voltak. A pártnak 1912-1913-ban Budapesten 31628, vidéken 41 162, összesen 72 700 tagja volt; ezek, mint szakszervezet tagjai, a szakszervezeti járulékkal együtt fizették a párttagsági járulékot és csak ilyenformán lettek tagjai a szociáldemokrata pártnak. A budapesti 31 000 főre menő szakszervezeti párttagból a budapesti és környékbeli pártszervezeteknek (tehát az ország ipari munkásságának és a szakszervezetek taglétszámának 50%-át felölelő városokban) összesen csupán 3921 tagjuk volt. A párttagjárulékot fizetők 12 %-a volt csak tagja a pártszervezetnek.

Ennek a jelenségnek az egyedüli magyarázata az, hogy a pártszervezeteknek semmiféle politikai funkciójuk nem volt, miután a munkásságnak nem volt sem községi, sem országgyűlési képviselőválasztójoga. A magyar parlament 413 képviselője közül a munkásságnak nem volt egyetlenegy képviselője sem, az ország 13 000 községének több mint 150 000 községi képviselő tagjai közül 247 szocialista községi képviselő tag volt, tehát az összességnek alig másfél ezreléke. Budapest törvényhatósági bizottságába egyetlen munkásképviselő sem került. A pártszervezeteknek nem lévén funkciójuk: nem tudtak erőre kapni és csak tengették az életüket, – csupán keretei voltak °gy jövőben kialakulandó pártszervezeti mozgalomnak.

A szociáldemokrata párt politikai mozgalma évtizedeken keresztül nem merült ki egyébben, mint az általános választójogért folytatott küzdelemben. Addig, amíg a munkásság ki nem küzdötte ezt a legegyszerűbb emberi jogot, addig képtelen volt a politikai munkásmozgalom egyéb fontos céljainak a szolgálatára.

És ez a hatalmas, sziszifuszi küzdelem igénybe vette a munkásmozgalom legjobb egyéni és tömegeroit. Egész Európa munkássága együttvéve nem rendezett annyi politikai tömegsztrájkot, mint a magyar munkásság az általános választójogért. 1911 szeptember 12-ikén, 1912 március 4-ikén, 1912 május 23-ikán és ezenkívül még sok más emlékezetes napon a munkások százezrei szüntették be a munkát, vonultak föl tömegesen a választójogért tüntetni, kockáztatták életüket a tüntetés ellen kirendelt brutális katonai és rendőri hatalommal szemben. Sok drága mártírunk esett el a véres küzdelmekben, a munkások százai vándoroltak

börtönökbe, azonban minden erőfeszítés megtört az uralkodóosztály ellenállásán.

Az évtizedeken keresztül eredménytelen és kilátástalan küzdelem felőrölte a párt erejét, megbénította a pártszervezetek kiépítésének munkáját, eltérítette a párt pilléreireül szolgáló szakszervezeteket a gazdasági mozgalom célkitűzéseitől, elvonta a pártot a szocialista nevelés munkájától: minden erőt a választójogi harc állandó forratagába zúdított bele.

Ilyen körülmények között a vezetők, a bizalmiférfiak és párttagok működésének és érvényesülésének a területe egészen szűk keretek közé szorult. A gyűlések ezrei, a tömegsztrájkok és tüntetések százai (mozgalmasabb időkben voltak hetek, amidőn naponkint voltak véres tüntetések!) nem pótolhatták a gyakorlati munka tanító iskoláját. A gyakorlati munka számára nem is volt más tevékenységi kör, mint a szakszervezet, helyenkint a betegsegélyző pénztár és így sem a párt vezetői, sem a bizalmiférfiak nem fejleszthették ki organizációs, közigazgatási, községpolitikai és törvényhozási képességeiket.

A párthoz csatlakozó intellektüellek legnagyobb része a gyakorlati tevékenység hiánya miatt előbb-utóbb elhagyta a pártot, vagy a szélsőségekbe sodródott. A többi vezető legnagyobb része szakszervezeti ember volt és a szakszervezeti idegfeszítő aprólékos munka sodrában őrlődött fel. Így nem voltak erőink a szervezeti politikai irányítás, a tanítás, a szocialista oktatás és nevelés céljaira.

Ennek tudható be, hogy a magyar munkásmozgalomnak volt egynéhány, az európai mérték szerint is kiváló, vezető feje, ellenben nem volt utánpótlás. Voltak tábornokaink, de nem volt megfelelő számban képzett tisztünk és altisztünk.

És ehhez még hozzájárult az a (az európai munkásmozgalomban szinte példátlan) kiváltság, hogy a legkiválóbb és legtöbbet tudó, tanítómunkára leginkább alkalmas vezetők pártmunka-telejseítménye aránytalanul kicsi volt. Egy-egy könyvet, füzetet csak a legnagyobb nehézségek árán lehetett az egyes képzett vezetők-ből kisajtolni. A több mint 40 esztendő múltra visszatekintő magyar munkásmozgalom a forradalom bukásáig nem rendelkezett Marx „Kapital”-jának magyar fordításával – ugyanakkor, amikor a gyöngé bolgár, szerb, román munkásság között a „Kapital” fordítása már közkezen forgott. Voltak a pártnak vezetői – a leg-

képzettebbek közül valók -, akik több mint egy évtizeden keresztül nem beszéltek nyilvános népgyűlésen és évek hosszú során keresztül egyetlen előadást sem tartottak. Egyesek, természetesen, erejükön felül is teljesítették kötelességüket, de ez mind nem pótolhatta a gyakorlati iskola hiányát és a képzett erők minimális munkateljesítményét.

Az uralkodóosztályok szűkkeblősége, osztályönzése lehetetlenné felte a munkásosztály számára a politikai, gazdasági, szervezeti, községi és törvényhozási: a gyakorlati iskola elsajátítását. Ennek nyomása alatt megbénult a párt szocialista nevelőmunkája és ez a hiány átokként nehezedett a pártra a forradalmak alatt. Hatalomra kerültünk, gyakorlatlan, tapasztalatlan erők vezetése mellett szakadt ránk az ország kormányzásának gondja és terhel. A néhány-hónapos gyakorlati munka alatt kibontakozott ugyan a munkás-ságban élő őserő és őstehetség, de ez már nem tudta pótolni évszázadoknak és évtizedeknek bűneit és mulasztásait...

A magyar munkásosztály bukásának egyik – ha nem is legfontosabb – oka ebben a körülményben is megtalálható.

III.

A világháborúban.

„Végre megtörtént! ... – ezzel a fölkiáltással üdvözölte a magyar parlamentben Apponyi, Andrássy és a többi nagybirtokos a hadüzenetet. A munkásságnak egyetlen képviselője sem ült a parlamentben s így egyetlen hang sem emelkedhetett az országgyűlésen belül a háború és a háborúcsinálók ellen.

A szociáldemokrata-párt a sajtójában az utolsó percig a legféltelenebbül izgatott a háborús uszítás ellen:

A mi feladatunk, a mi kötelességünk, hogy fölemeljük tiltó szavunkat a háborúpárt vészes uszítása ellen, nehogy azzal kérkedhessenek, hogy az egész ország mellettük áll... A magyar népnek a világon semmiféle oka nincs arra, hogy fegyvert fogjon szerb testvérei ellen, hogy gyilkoljon vagy maga áldozatul essék a gyilkos golyónak... A háborús uszítással szemben hirdessük a munkásosztály nemzetközi szolidaritását... Magyarország dolgozó népe nem akar, nem tűr vérontást...”

Ezt írja a párt hivatalos lapja a hadüzenet előtti órákban. Sajnos, a nemzetközi erők hatalmasabbak voltak, mint mi. A hadüzenet után cenzúra lépett életbe, az egyesülés és gyülekezés szabadságát teljesen megszüntették, a munkásság megnémult, nem emelhetett föl többé tiltakozó szavát.

De csak néhány hétig tartott a kényszerű némaság. A „Népszava” mind erősebb és erősebb hangon irt a háború ellen, a munkásságot elnyomó kivételes törvények ellen.

A gyári munkásságot katonai felügyelet alá helyezték. Minden bérmozgalmat katonai erővel nyomtak el. A bizalmiférfiakat megrendszabályozták, bevonultatták és a harctérre küldték. Minden elnyomatás hiábavalónak bizonyult. Már 1915 elején a katonai sztrájktilalommal szemben is bérharcba lépnek a fegyvergyár munkásai. Gyors egymásutánban követik őket a különböző gyárak.

A bevonulások következtében a szakszervezetek taglétszáma 50%-kal csökkent de a szervezetek mégis visszanyerik a régi mozgékonyágukat és céltudatossággal vezetik és viszik előre a munkás-ság mozgalmait.

Kezdetben titkos műhelyértekezleteken, gyári és szakmai gyűléseken, végül titkos kongresszusokon merít új erőt a katonai erővel eltiport munkásság.

. A kifejlődő gazdasági mozgalom mellett lassankint a politikai mozgalom is kibontakozik. A cél adva van: a béke mielőbbi megteremtése és a demokrácia kiépítése. Mindkét _ cél beleütközik az osztályuralomnak a demokráciától légmentesen elzárt végvárába, a parlamenti barrikádba. A legjobb bizalmiférfiak, a legderekabb és legbátrabb munkások elbuknak a harcban. A Láng Kálmánokat, Fellner Bélákat, Dovcsákokat kivezénylik a harctérre. Sokan közülük elesnek. Mindez nem használ. A tömegek bátran és félelem nélkül vetik bele magukat újabb és újabb harcokba.

Az 1917. évi orosz forradalom még nagyobb lendületet ad a háborús munkásmozgalomnak. A stockholmi szocialista kongresszuson Garami, Kunfi, Weltner és Buchinger vezetése alatt megjelennek a magyarországi szociáldemokrata párt kiküldöttei és nyíltan állást foglalnak a minden hadikárpótlást elvető és a népek legteljesebb önrendelkező jogán nyugvó rögtöni békekötés mellett. A magyar delegáció bátor magatartása még jobban felvillanyozza a tömegeket.

1917 június 8-án a szociáldemokrata párt Vázsonyiékkel és Károlyiékkel karöltve egy méreteiben még Budapesten is szokatlanul hatalmas tüntetésben követeli a rögtöni békét és a demokratikus választójog azonnal való törvénybeiktatását. A dinasztia megretten, Tiszát elkergetik, helyébe Eszterházyt nevezik ki miniszterelnökké, aki leköti magát az általános választójog mellé és kapcsolatot keres a szociáldemokrata párttal. A magyar politika mindenkori veszedelme, a kulisszák mögötti intrika megbuktatja Eszterházyt; helyébe a ravasz Wekerle kerül, aki hamarosan a reakciós Tisza Istvánnak és társainak oltalma alá menekül. Ismételten elárulják, becsapják a dolgozó népet s a királyi szóval megígért demokratikus választójogot elsikkasztják.

1918 január havában az élelmezési nehézségek és a kiéleződött szociális ellentétek folytán a tömegforrongás a bécsi általános

sztrájkkal kapcsolatban tömegsztrájk formájában kirobbant. A sztrájk közvetlen oka a nyomorúságos élelmezés volt. Az egyik oldalon a háborús szállítók hatalmas vagytonokat gyűjtöttek, mértéktelen fényűzést és tobzódást vittek véghez, a másik oldalon a hadbavonultak és a gyárakban dolgozó munkások a legnyomorúságosabb helyzetben kínlódtak.

A sztrájk három napig tartott. Végül a párt vezetősége, Vázsonyi miniszter közvetítésével (aki kezdetben lázítási és izgatási pörökkel fenyegetődött, később azonban jónak látta az engedékenység útjára lépni) a kormánnyal megállapodást kötött, amely szerint a kormány elnöke a gyárak bizalmiférfiai előtt a nyilvánosság számára kiadandó nyilatkozatában leköti magát a béke, az igazságos élelmezés és a demokratikus választójog melléj Talán mondanom sem kell, hogy Wekerle ezt az ígéretet sem tartotta be.

Ez a sztrájk súlyos pártválságra vezetett. Az elégedetlen intellektüellek egy csoportja befurakodott a szervezetekbe és röpiratokban áruházzal vádolta a párt vezetőségét. A lelkiismeretlen és felelőtlen aknamunka a pártba beözönlött újabb tömegekben termékeny talajra talált. A pártvezetőség lemondott, de a pártgyűlés egyhangú szavazással a frondörök ellen és a pártvezetőség mellé állt.

A válság után az akkor még a mindenkori pártvezérek legkészségesebb híve és erősen jobboldali Pogány a „Szocializmus” című folyóiratban éles kirohanást intézett a pártvezetőséget támadó „magyar bolsevikok” ellen. Ez az általános visszatetszést szült szervilizmus még furcsább színben tünteti föl Pogány későbbi szereplését.

Néhány héttel később, március 15-én ismét hatalmas munkásmozgalom robbanása rázkódtatta meg a túlfűtött szociális légkört. A vas- és rézesztergályosok mozgalmat indítottak a nyolcórás munkanapért. E „bűn”-ükért a vas- és gépgyárosok kizárták Budapestnek és környékének 70 000 vasipari munkását. A kizárás nyolc napig tartott.

Június közepén már újabb hatalmas, az egész országra kiterjedő harcot idézett föl a katonai brutalitás. Az állami gépgyárban az öntök sztrájkoltak. Ismételt katonai parancsra sem voltak hajlandók omnkába állni. A csendörök közéjük lóttek. Négy halott és néhány sebesült maradt a gyár udvarán. A munkások Budapest valamennyi vas- és gépipari gyárában beszüntették a munkát. Másnap

a pártvezetőség és a szakszervezeti tanács az egész országra kiterjedő általános sztrájkot proklamált.

A sztrájk kapcsán megalakult az első munkástanács. Tagjai a pártvezetőség és szakszervezeti tanács tagjai és a nagyobb üzemek főbizalmiférfiai voltak. Ez a munkástanács vezette a sztrájkot. A kormány és ennek élén Szterényi a munkásmozgalom letörésével és letiprásával fenyegetőzött. Letartóztatták a nagyobb szakmák bizalmiférfiit

Ezt a sztrájkot minden tárgyalás és megállapodás nélkül a munkástanács nyolcnapos kitartás után befejezettnak nyilvánította. Az üldözések tovább folytak, de elképzelhető, mennyi gyűlölet, harag és elkeseredés gyülemlött össze a lelkekben a munkássággal szemben tanúsított brutális és gonosz bánásmód miatt.

A munkáselelnyomatásból keletkező szociális gyűlölet atmoszférája azonban eltörpült a mellett az egész országra kiterjedő elkeseredés mellett, amely a frontokról és a kaszárnyákból áradt ki és tömeges katonaszökésekben nyilvánult meg.

A magyar nemzetet Tiszák a dinasztia ügynevezett megbízható népei közé sorozták. Ennek a „kitüntetés”-nek volt a következménye, hogy a magyarországi férfinepesség 46.6 %-a: 4 183 000 férfi volt a véderő kötelékében; ezek közül 3400000 járt a harctéren. Elesett 670 000 ember, 580 000 katona került hadifogságba. Százezrekre rúgott a rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik száma. Ezenfölül az összeomlásnál további 400 000 volt a magyarországi férfilakosság vesztesége.

A folytonos újabb és újabb sorozások, betegeknek, rokkantaknak, alkalmatlanoknak újra és újra a harctérre való küldése állandóan forrongásban tartotta a katonatömegeket. A háború célja teljesen idegen volt előttük. Semmiféle nemzeti és gazdasági érdek nem fűződött a háborúhoz és még az analfabéta tömegek is tudták, hogy a háború kizáróan a gyűlölt dinasztikus és monarchikus érdekekért folyik. Már az 1916. év elején ezrekre rúgott a katonaszökevények száma. A fővárosból már fegyveres kísérettel küldték el a menetzászlóaljkat. Az első honvéd gyalogezrednek egy, az 1916. év végén elküldött szállítmánya Székesfehérvárnál feltörte a vasúti kocsikat; a katonák kiszöktek a vonatból és elbujdostak a falvakba. A parasztok és a városi lakosság egyaránt bujtatták a szökevényeket, gyakran élelmezték őket, mert mindenki velük érzett.

A szökések száma évről-évre emelkedett. 1918-ban a hadvezetőség a véres kegyetlenségeiről ismert tábornokot, Lukachich altábornagyot rendelte ki Budapest városparancsnokául, hogy a katonaszökevények ellen statáriális úton eljárjon. Csupán Budapesten 16 katonaszökevényt végeztek ki és hasonló kegyetlenséggel hajtották végre a vidéken is az ítéleteket. Az első kivégzésekről hivatalos tudósításokat adtak ki, amelyek mérhetetlen izgalmat keltettek, amidőn kitudódott, hogy ártatlan családapákat gyilkoltak meg azért, mert nem akarták az életüket továbbra is idegen célokért kockára tenni ...

A katonaszökevények aránya a városi és falusi lakosság között egyforma volt. Ezt mindenki tudta, aki a kaszárnyákban élt.

Végül az ország lakosságának felét kitevő nem magyar nemzeteket föllazította, engesztelhetetlen ellenséggé korbácsolta az a bánásmód, amellyel a háború alatt a szerbeket, a románokat a ruténeket megkínózták. 1914-ben a románok és rutének ezreit végezték ki hazug és ostoba besúgások alapján, 1916-ban tömegesen akasztották föl románokat és a férfiak, nők és gyermekek ezreit internálták.

A fokozódó nyomorúság és éhínség, az uralkodóosztály önzése és szűkkeblősége (amely a frontra küldte a tömegeket, de politikai jogokat még a katonáknak sem akart adni) beleplántálta milliók lelkébe az elkeseredésnek, a gyűlöletnek és a haragnak robbanásra váró szikráját.

Június közepén már mindenki tudta, hogy elkerülhetetlen az összeomlás. Világos volt, hogy ha a munkásság szervezett tömegei nem vetik magukat az ár elé, a szociális és politikai elnyomatásból, a gazdasági nyomorúságból, a nemzetek letiprásából származó gyűlölet és elkeseredés hulláma az összeomlás pillanatában az anarchia vértengerébe fullasztja az országot...

IV.

Az összeomlás.

a) Tiszák utolsó erőfeszítése.

A front aláaknázásáról szóló naiv mesét azok találták ki és azok terjesztik, akik tudják, hogy ők felelősek a megindításakor is kilátástalan háború következményeire. Nem szocialisták és pacifisták, hanem nacionalista és militarista szakértők állapították meg, hogy a háború kezdése, a végnélküli meghosszabbítása és a katonai, politikai és egyéni lelkiismeretlenség ásta meg a tömegmészárlással a monarchia sírját.

Krausz tábornok – akiről még politikai ellenfelei is elismerik, hogy az osztrák-magyar hadsereg egyik legkiválóbb tábornoka volt – vértforraló adatokkal és kritikával bizonyítja, hogy az osztrák-magyar hadsereg a háború megindításának pillanatától kezdve, legfőbb vezetőinek, tábornokainak és tisztjeinek tudatlansága és műveletlensége miatt, a felszerelés hiányossága, az élelmezés gyatrasága, a szervezés hiánya, a készletek eltulajdonítása, gyakran elrablása miatt, az emberanyag lelkiismeretlen föláldozása és (amit elsősorban kellett volna említenünk:) a monarchia népeinek gyűlölete mellett az elkerülhetetlen vereség vészedei” mében forgott.

Néhány szemléltető adat:

„A lengyel népfőlkelő dandár három zászlóaljából alkotott négy ezredből volt összeállítva. A legénység kizárólag 33 éven felüli nős emberekből rekrutálódott. Egy-egy zászlóalj katonái átlagban talán 9000 gyermekkel rendelkeztek. A tisztek legnagyobb része tartalékos tiszt volt. 12 zászlóaljhoz összesen 6 ágyú volt beosztva. Ugyanabban az időben az ugyancsak 12 zászlóaljából álló német hadosztály 72 ágyúval rendelkezett, tehát egy-egy zászlóaljra esett annyi ágyú, mint amennyi nálunk 12 zászlóaljra esett¹.”

¹ Alfred Krausz: Die Ursachen unserer Niederlage, 92 old.

És ez a háború legelején, 1914 szeptemberében volt így! Az állapotok hónapról-hónapra csak rosszabbodtak.

„A háború kezdetekor ágyúnkint átlagban 500 lövésnyi municióval rendelkezünk. Ezeket a háború első hetében elhasználták, úgy, hogy már a háború legelején katasztrófális municióhiány állott be. Háború esetére való tömeggyártásról nem gondoskodtak előre².”

„A háború kitörésekor már az első operáció alkalmával kitűnt, hogy az élelmezési rendszer teljesen használhatatlan. A csapattestek kénytelenek voltak minden használható előírás nélkül egy új rendszerre áttérni. Ennek következménye volt a hallatlan tékozlás, lehetetlenné volt téve az ország készletének racionális kihasználása. A rekvizíciók mindjárt kezdetben a rablás formáit öltötték magukra, a csapattestek erkölcsé deklasszálódott³.”

A haditerveket önkényesen, a fronton lévő csapatvezetők megkérdése, a viszonyoknak, a csapatok teljesítőképességének és a terepnek ismerete nélkül, a front mögött néhány ezer kilométernyi távolságban ülő vezérkariak dolgozták ki a legnagyobb titkolódzással. A front csak az utolsó pillanatban kapta meg a kivihetetlen parancsokat, amelyek mindenkor ezek életébe kerültek. Ezzel szemben – amint Krausz tábornok megírja – a Szerbia ellen nagy titokzatossággal kidolgozott haditervet egyszer az utcán egy tisztől beszélgetés közben hallotta meg, aki erről a bécsi Schwarzenberg-kávéházban tiszti társaságban értesült ...

És a tehetetlenség, tudatlanság, lelkiismeretlenség, korrupció e halmozásához hozzájárult az a tény, hogy a belpolitikai helyzet következtében a nemzetek legnagyobb része, az önfentartási ösztönt követve, csak a vásfegyelemmel kikényszerített határig vett részt a háborúban. Csehek, románok, horvátok, rutének, olaszok tízezerrel adták meg magukat az ellenségnek. A monarchia „oszlopai”: a németek és magyarok százezerrel véreztek egy nekik idegen dinasztia ügyéért, véreztek és nyomorogtak akkor, amikor elnyomóik, a magyar oligarchia tobzódott a vagyonszerzésben. A békében már fönnálló gyűlölet és elkeseredés a magyar

² Alfred Krausz: I. m., 95 old.

³ Krausz: I. m., 104 old.

oligarchia ellen a háborúban napról-napra fokozódott. A vérrel és vassal föntartott fegyelem mögül elővetette az árnyékát az elkövetkezendő összeomlás véres színjátéka ...

A front eseményei, az egyes csapattestek járványszerűen terjedő átpartolása az ellenséghez, a katonaszökevények számának napról-napra való emelkedése, a fronton lévő katonák hallatlanul gyatra táplálkozása, a brutális belső katonai diktatúra, a munkásoknak és parasztoknak katonai erővel történő elnyomása, a folytonos sorozások, behívások, a háztartási cikkekre is kiterjedő rekvizíciók, a katonák hozzátartozóival való gálád eljárás, a hadisegélyek 72 filléres nyomorúsága és elsikkasztása, a rokkantakkal való becstelen bánásmód, a frontmögötti lakosság nyomorúsága és éhezése-szemben a hadseregszállítók és gazdagok féktelen tékozlásával -, a szakadatlan vérvesztés a fronton: napról-napra közelebb hozták az összeomlás pillanatát. A hamu alatt sistergő parázs kitorést keres a különböző népmozgalmakban, sztrájkokban, katonák tömeges szökésében – az államhatalom azonban még mindig elég erős a dinasztia és az uralkodóosztály hatalmának megvédésére és a háború továbbfolytatására.

1918 közepén, júniusban az olasz offenzíva már az összeomlás jegyében folyik le. Az osztrák-magyar hadseregnek vissza kell vonulnia. Hivatalosan beismerik, hogy a halottak száma 100 000-nél is több, a veszteség sebesültekben és foglyokban 200 000-et tesz ki. A német-francia frontról hasonló hírek érkeznek, a német katonák a frontra induló hadosztályokat sztrájktröröknek nevezik. Mindenki érzi a monarchiában, hogy közeleg a vég kezdete, a leszámolás pillanata.

Szeptember 15-én a bolgárok fegyverszünetet kötnek az antanttal). Másnap Wekerle miniszterelnök magához kéri a budapesti napilapok szerkesztőit. Cinikusan elmondja, hogy a bolgárok kikapcsolását kellemetlen, de nem nagy jelentőségű eseménynek tartja. A monarchia hajlandó ugyan békét kötni, de nem megy bele semmi lealázó békébe. Egyúttal bejelentette, hogy Sebastopolból egy magyar hadosztályt küldtek át a Fekete tengeren, de ő nem tudja, hogy ezt a magyar hadosztályt a jelen viszonyok között

viszontláthatjuk-e. Egyébként a további kitartás szükségességéről beszél.

Így beszéltek hat héttel a forradalom előtt!

Sorsdöntő, történelmi idők következnek. Csak a magyar oligarchia és kormány igyekeztek visszafordítani az idő kerekét.

Semmiféle leírás, a legragyogóbb toll, a legkiválóbb ékesszólás nem tudná úgy megrajzolni a magyar oligarchia családságát, hatalomhoz és előjogaihoz való ragaszkodását – amely hatalomért és előjogokért feláldozzák az egész országot, a népet, több száz-ezerre menő emberéleket –, mint az összeomlás előtt történt belpolitikai tényeknek száraz leírása.

A bolgár front összeomlik. Az ántant-hatalmak hadseregei visszaverik a németeket. Napról-napra bizonyosabbá válik az ántant győzelme. Az osztrák-magyar hadsereg rendetlen sorokban vonul vissza Szerbiából. Az ellenség közeledik az ország déli határa felé. Németországban demokratikus kormányt alakítanak, évtizedes ellenállás után Poroszország számára biztosítják az általános titkos választójogot Ausztria fölbomlik nemzetiségei szerint különböző államokra.

És a magyar oligarchia? Minden alulról jövő feszítőerő ellenére görcsösen ragaszkodik eddigi nemzeti és osztályelnemő politikájához. Egy jottányit sem enged előjogaiból, a választójogi törvény revíziójára vonatkozó javaslatokat a vaksággal vert Tisza visszaveti.

A bolgárok szeptember 30-án fegyverszünetet kötnek. Ausztria parlamentjében az osztrák szociáldemokrata párt előterjeszti a német nép békefeltételeit. Az ausztriai nemzetek szónokai egymásután jelentik ki, hogy élni akarnak a wilsoni békefeltételekben ^x biztosított önrendelkező jogaikkal, elszakadnak Ausztriától, követelik az azonnal való békekötést;;

Magyarországon szeptember 30-án kétévi börtönre ítélik. Ducynska Ilonát, háromévi börtönre Sugár Tivadart, mert a béke érdekében rendezett akcióban résztvettek.

Ugyanakkor, amikor a közös külügyminisztériumban megszövegezik a Wilsonhoz intézendő táviratot, amelyben elismerik a népek önrendelkező jogát, Tisza István, a magyar oligarchia legyeakciósabb vezére, királyi megbízatást erőszakol ki, lemegy Sarajevóba, kijelenti, hogy

„a délszláv állam megvalósítása ellentétben áll az állam törvényekkel, a nemzetek önrendelkezéséről szóló mondás üres frázis, hogy Szerbia a háború után olyan kicsiny és gyöngye lesz, hogy ha csak megmozdul, Bulgária eltíporja és reggelire elfogyasztja” s megfenyegeti a délszlávokat.

A békekérés elodázhatatlan. Az utolsó percben, látszatra, elfogadják Wilsonnak a népek önrendelkezőjogára vonatkozó feltételét és azok, akik a német szövetségnek voltak legerősebb oszlopai, akik a nemzeti elnyomatásnak világszerte képviselői voltak, hatalmon maradnak, azok akarnak a béketárgyalásokon résztvenni. Komolyan hiszik, hogy az ántánt követeli ugyan Vilmos császárnak, az egész háborús német rendszernek az elpusztítását, de elfogadja szerződő félnek a háború előidézőit, Apponyit, Andrásyot, Tiszát és Wekerlét.

Az osztrák parlamentben október 4-én Klofác cseh képviselő kijelenti, hogy a béke lehetetlen addig, amíg a német és magyar szellem uralkodik. Ugyanakkor a magyar politikai körökben megindul egy tárgyalás, hogy koncentrációs kabinet alakíttassék, Tisza, Andrásy, Apponyi, Wekerle, tehát a nemzeti elnyomó rendszer eddigi képviselői részvételével!

Közben az országban tetőfokára hág az izgalom. Október 16-án merényletet követtek el Tisza ellen. A frontról kétségbeejtő hírek érkeznek. Mindenki érzi, hogy elérkezett a tizenkettedik órája a cselekvésnek, ha meg akarják menteni az országot. És a grófok végzettszerűen elutasítanak a hatalmukat veszélyeztető minden kibontakozást.

Október 17-én megjelenik Károly király manifesztuma, amelyben, elkésetten, Ausztriát szövetséges állammá akarja átalakítani. Berlinben nagy sztrájkok és tüntetések vannak. Tisza október 18-án kijelenti, hogy a háborút elveszítettük; és mind e nagy események mellett az egyetlen politikai cselekedet, hogy a magyar parlament két legreakciósabb pártja egy egységes párttá alakul át és így akarják teljesíteni Wilsonnak október 14-i táviratában foglalt azon követelését, hogy, „minden önkényes hatalom megsemmisítendő mindenütt, amely egyedül, titokban és saját kedve szerint megzavarhatja a békét.”

Wilson demokráciát és a népek önrendelkezőjogát követeli. Október 15-én elfogadják Wilson békefeltételeit, erről távirattal

értesítik a washingtoni kormányülés október 17-én Tisza István kijelenti a képviselőházban, hogy a cseh-tót probléma nem egyéb, mint a csehek rablási szándéka; tévedés, hogy mi uralkodtunk a nemzetiségeken, csak egy törpe rész az, amely szembehelyezkedik a magyar nemzet alapelveivel” ... „igyekeznünk kell az igazság fegyverével meggyőzni az ellenséget, hogy az itteni viszonyok közelebb állanak Wilson postulatumaihoz” ...; és hogy „itt nem kell gyökeres változás,” ... „nálunk demokratizálódásra nincs szükség, mert mi benne vagyunk a demokráciában”⁴ ...

Demokráciáról és szabadságról beszéltek és október 18-án előzetes cenzúra alá helyezték a demokráciáért harcoló szocialista orgánomot, a „Népszava”-t és később még néhány más újságot.

És hogy hogyan értelmezték befelé a népek önrendelkezőjogát, azt elmondotta Wekerle október 18-án a képviselőházban:

„Tiltakozom az ellen, hogy bármely kültényező itt dönthetne afölött, hogy miképpen rendezzük a nemzetiségekkel való viszonyunkat. A béketárgyaláson minékünk csak egy képviselőnk lehet, az osztatlan, egységes magyar állam hivatalos képviselője.”⁵

Bűnös és csalárd játéukra hamarosan beérkezett Wilson válasza, aki kijelenti, hogy a csehszlovák nemzeti tanácsot hadviselő kormánynak ismeri el és elismeri a legmesszebbmenő módon a délszlávok nemzeti szabadságra való törekvéseinek a jogosságát is.⁶

Azok, akik néhány nappal azelőtt kijelentették, hogy „tiltakoznak az ellen, hogy kültényezők döntsenek a nemzetiségekkel való viszony fölött”, hogy „Magyarországon nem kell gyökeres átalakulás, mert itt demokrácia van” és hogy „Horvátországnak a magyar korona határain túl menő egyesítését a délszláv államokkal nem engedik meg”: azok megkapták ugyan Wilsontól a feleletet, de a súlyos megalázás – sajnos – nem őket, hanem az országot érte.

Es ugyanaz az Andrásy, akinek asszisztálása mellett Wekerle kijelentette, hogy nem ismer el csehszlovák államot, nem ismeri és a délszláv egyesítés jogosultságát, nem ismeri el a nemzeti törek-

⁷ „Népszava”: 1918 okt. 18-i száma.

⁸ „Népszava”: 1918 okt. 19-i száma.

⁹ „Népszava”: 1918 okt. 22-i száma.

véseket, ugyanaz az Andrássy a Tiszák és Wekerlék támogatásával öt nappal később jegyzéket intéz Wilsonhoz, amelyben – elismeri a csehszlovákok és jugoszlávok jogait. Mindent odaadnak, mindent elárulnak, mert azt hiszik, hogy így még uralmon maradhatnak. Beleegyeznek az ország földarabolásába, csak ők vezethessék továbbra is az ország ügyeit, az ő kezükben maradjon a hatalom, az ő vagyonukat ne veszélyeztesse más uralom.

b) A front fölbomlása.

Amíg Tiszákék a hatalomért tülekednek, addig a front fokozatosan szétzúlik. Már a júniusi offenzíva óta tömegesen érkeztek levelek, amelyekben a katonák a front közeli fölbomlásának előjeleire figyelmeztették a haladó pártokat ... De minden magánlevélnél meggyőzőbben beszélnek a hadseregvezetők hivatalos jelentései, amelyek megcáfolhatatlanul azt bizonyítják, hogy a katonák háborús fáradtsága, a nyomorult élelmezés, a hiábavaló és idegen célokért folyó háborúskodásból, az osztály- és nemzeti elnyomatásból folyó elégedetlenség bontották föl a front sorait, züllesztették szét a sokat szenvedett hadsereget. A front szeptemberi helyzetéről Hugo Kerchnawe tábornok a következőket írja:

„A részben a szükségtől és részben az éhségtől elsenyvedő front, különösen az osztrák-magyar hadsereg főfrontja, a délnyugati front, még mindig megingathatatlanul erősen állott. De előrelátható volt, hogy egy szövetséges társ kiugrása a frontból nemcsak a mögöttes országrészekre, hanem a frontra is szörnyű hatással kell, hogy legyen⁷.”

Az tehát, hogy mi lesz a következménye egy szövetséges társ kiugrásának, előrelátható volt. De tudták jövele az is, hogy Bulgária külön békét fog kötni. A belgrádi katonai parancsnokság már július 26-án jelenti, hogy Bulgária kiugrik, később, hogy szeptemberben fegyverszünetre lép; – de azért nem kötöttek békét, bevárták a front teljes összeomlását, bevárták a végső katasztrófát, mert bűnös lelkiismeretük félt a veszített háború következményeitől. Az ország kárára kihúzták a végkifejlést, hogy bőrüket megmenthessék.

⁷ Kerchnawe: Der Zusammenbruch der österr.-ungar. Wehrmacht, 7 old.

De a csapatok hangulata és ellátása még a bolgár összeomlás nélkül is előidézte volna a front őszi összeomlását. A hadsereg - főparancsnokság szeptember 28-án megállapítja, hogy az osztrák-magyar hadsereg néhány hét múlva minden tartalékkészletéből kifogy. Szeptember 29-én a hatodik hadsereg összekötő tisztje a hadsereg főparancsnokságnak a következőket jelenti:

„A hadsereg 15 egysége közül hétnek egyharmaddal, háromnak a felével és két divízióknak kétharmaddal kisebb a tűzfegyverállománya, mint az előírt állomány.

Naponkint 600-800 beteg a fogvaték, ami az állományok rohamos csökkenését vonja maga után.

Valóságos állományszükségben szenved a tüzérség és egyes dandároknál ez az állapot veszélyezteti a tüzérség használhatóságát, amennyiben nincsenek abban a helyzetben, hogy az ágyúállományt kiszolgálhassák.

A holtbizonyos győzelmi tudat helyébe a jövőért való gond félközött be sorainkba, mert senki sem vár radikális segítséget a következő döntő hetekben.

Minden ember átlagban egy garnitúra fehéreneművel rendelkezik. Vannak azonban esetek, ahol egy-egy emberre egy garnitúra sem jut, miután vagy az ing vagy az alsónadrág hiányzik. Látni kell azonban ezeket a fehéreneműeket, hogy erről a nyomorúságról az embernek fogalma legyen. Az egyiknek nincs ujjja az ingén, a másíknak hiányzik a hátsórész, a harmadíknak csak fél alsónadrágja van, vagy pedig csak rongydarabok a kapcarongy helyett.

A betegszobák vagy a hadosztály egészségügyi intézete nehéz beteget elhanyagolt, összeszakított fehéreneműt viselnek. Malária-lázások meztelenül kénytelenek várni, amíg rongyikat kimossák és megszáritják. Katonai becsületézésről itt már nem lehet beszélni, mert meg van sértve, meg van bántva az egyszerű emberi méltóság is.

Senkísem vállalhatja a felelősséget lelkiismerete és a történelem előtt azért, hogy hátul az országban a hadínyerészkedők százazrei a fehéreneműgarnitúrák tucatjaival rendelkeznek, a vendéglőkben a szűkségen felül vannak asztal- és ágyneműek, ezalatt a mi legíobbjaink itt rongyosan és félíg meztelenül kénytelenek a hazát védelmezni.

Egyes frontzredeknél minden harmadik embernek hiányzik a köpenye. *Találtam olyan osztályokat is, amelyeknél a legénység egyenruha híjján képtelen volt kivonulni.* A tisztek és legénység öntudata ezáltal erősen van veszélyeztetve, mert az utolsó bosnyák is szégyenli ellenségeink előtt ezt az állapotot ...

Jellemző az anyagi helyzetre, hogy *Dalmácia legszegényebb vidékéről való legénység azt mondotta nekem, mi nem vagyunk hősök, hanem koldusok.*

A rossz táplálkozás már katonailag is érezteti káros hatását, amennyiben a legénység a normálisan több órát igénybevevő katonai iskoláztatást fizikailag nem bírja ki. A napi kiképzési időt meg kellett tehát rövidíteni. Még nagyobb veszélyt rejt magában az a tény, hogy a test elveszíti a betegségekkel szemben ellenálló képességét. E téren már igen káros jelenségek állapíthatók meg. Egy járványos betegség – malária – föllépése katasztrofális következményekkel járhat.

A hadvezetőség sohasem biztos abban, hogy *a guruló szállítmány nem marad-e ki,* hogy a csapatok nem fognak-e a következő napon éhezni. Racionális gazdálkodás teljesen lehetetlen és a hadvezetőség idegessége kikerülhetetlen.

Egy hústalan nap július és augusztus hónapokban a hadseregnek egyenlő volt egy böjtnappal. Reggel és este üres feketekávé, délben tartalmatlan aszaltfőzelék – élvezhetetlenség miatt a legénység drótakadálynak, maszkírozásnak, csapatkáposztának nevezi – és ehhez a legjobb esetben 60 gram sajt vagy tök jár.

A hústalan napok száma az utóbbi időben szaporodik. Az ilyen hústalan napokon uralkodó rózsás hangulatot könnyű elképzelni.

A legénység nyíltan bevallja, hogy az önkényes eltávozások és szökések nem csupán a háborús fáradalmak következményei, hanem elsősorban a rossz ellátásban keresendők, meri minden szökevény tudja, hogy otthon, a mögöttes ország-részben, ha mindjárt eldugott erdőkben kell élnie, jobban él, jobban tudja magát élelmezni, mint a fronton lévő katonák.

A legénység biztosított engem arról, hogy a paraszt mindenét odaadná a hadseregnek, ha biztosítéka volna arra, hogy a

rekvirált készleteket tényleg a hadsereg fogja megkapni; de ő csak zug- és lánckereskedőket, uzsorára dolgozó központokat lát és ha összehasonlítja az árujáért kapott összeget a piaci árak tízszeres uzsoraárával, akkor inkább eldugja az árut, mintsem rekvirálni engedje.

Az élelmezési és ruházati viszonyok rövidesen elviselhetetlenné válnak; minden elégedetlenségnek ezek a fűtőkazánjai és a katonai fegyelem teljes csődjével fenyegetnek⁸. És valamennyi jelentésből kicsendül az a panasz, hogy a katonák százezrei a fronton éheznek, nyomorognak, elégedetlenek – rabolni és gyilkolni kénytelenek, békét akarnak! Aki elolvassa ezeknek a tábornokoknak a jelentéseit, meg kell állapítania, hogy a front már régen fölbomlott és a katonák csak azt a pillanatot várták, amikor csapatostul és nem egyenkint hagyhassák el szenvedéseiknek, nyomorúságuknak, megaláztatásaiknak harctérnek nevezett színhelyét.

És ezt a pillanatot, a végleges frontfölbomlás helyzetét, a teljes anarchiát megint ugyanazok idézték elő, akik a háborút megindították – amint ez az e tekintetben kétségkívül mértékadó tábornokok jelentéseiből megállapítható.

Október 24-én Boroevic tábornagy a következőket jelenti:

„Kötelességemnek tartom jelenteni, hogy öfelsége manifesztuma és a nép vezetőinek beszédei a parlamentekben és nemzetgyűlésekben a különböző csapatoknál teljes megzavarodást idéztek elő. Tiszának az a kijelentése, hogy a háborút elvesztettük, egyenesen szerencsétlenség volt, a következők beláthatatlanok”

Boroevic tábornagy október 28-iki jelentése:

„Csapataink ellenálló képessége föltűnően ellanyhul, annál is inkább, mert a fegyelmet megtagadó azon csapattesteknek száma, amelyek Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia és a délszláv állam függetlenségét kinyilatkoztató manifesztumra hivatkoznak, megfontolandó mértékben növekedik és hiányzanak az eszközök, hogy ezeket engedelmességre kényszerítsük¹⁰.”

⁸ K e r c h n a w e: I. m., 27-30 oldal.

⁹ K e r c h n a w e: I. m., 75 old.

¹⁰ K e r c h n a w e: I. m., 104 old.

Október hó 27-én a hadseregsparancsnoksághoz jelentés érkezik be, hogy Wekerle miniszterelnök a 48-as alkotmánypártban beszédet tartott, amelyben beismeri, hogy a háborút elvesztették. Az Isonzó-hadsereg vezérkari főnöke jelenti, hogy *a királyi manifesztum, Magyarország függetlenségének proklamálása, Wekerle beszédei miatt* (amelyekben a magyar katonáknak a frontról való visszahívását jelenti be) *a front fölbomlása következett be, amely lázadásban nyilatkozik meg.*

A tiroli hadseregszolgálat vezérkari főnökének jelentése az összeomlásról a következőket mondja:

„Az október 28-án az egész hadsereggörletben nyilvánosságra jutott október 27-i (Valószínűen október 17-i. – A szerző.) *manifesztum*, amely az osztrák államok újjáalakítását és főként Csehszlovákia elismerését tartalmazta, *eltávolította az utolsó korlátokat is, amelyek a szétbomlási folyamatot mindezideig fékeztek!*”

Alfred Krausz gyalogsági tábornok könyvében (266 és 267 old.) a manifesztumról a következőket mondja:

„Október 16-án és 17-én beérkezett az Ausztria népeire intézett császári manifesztum és egy hadsereg- és flotta-parancs. A császár mindkét proklamációját a csapatok előtt rögtön ki kellett hirdetni ...

A proklamációk hatása a hadseregére ugyanaz volt, mint a frontmögötti részekben ...

Különösen káros hatás mutatkozott a keleti hadseregnél, főként annak különös összetételénél fogva. Egynehány csapatteztől, mint a megbízhatatlan tengerparti ötödik számú lövészezredtől, egy morva dragoonosezredtől és egyetlen német zászlóaljtól eltekintve, Kiebben a hadsereg csak magyar és galíciai csapatokból állott. Mindezek a csapatok a proklamációk értelmében kénytelenek kiválni a közös hadsereg kötelékéből.

A hangulat mindinkább izzóvá lesz. A fölbomlásnak meg kell kezdődnie. Mély közönyösség vesz rajtam erőt, egy ember közönyössége, aki fölismeri, hogy nem használ semmit, ha a végzetel szembe helyezkedik.

¹¹ K er eh η a we: I. m., 139 old.

E folyamat alatt röviddel azután hirtelen egy figyelemreméltó távirat érkezett.

A hadseregfőparancsnokság elrendeli, hogy a csapatok azonnal megkérdendők, hogy monarchiát vagy köztársaságot akarnak-e ...

A parancsot kihirdették. Hatása nem is maradt el.

Röviddel utána az odesszai helyőrség egyik huszárezrede kijelentette, hogy csak a magyar tiszteket ismeri el, a többieket, köztük az ezredparancsnokot, internálta, követelte, hogy egész ezredét haladéktalanul szállítsák vissza Magyarországba.”

A király, Wekerle és Tisza szerencsésen szétugrasztották a hadsereget. A hatás percére bekövetkezett.

A Belluno-csoportparancsnokság jelentéséből kitűnik, hogy október 24-én a *cseh és délszláv csapatoknál kezdődött meg a hadsereg nyílt fölbomlása*. A kezdet villámgyorsan átragadt valamennyi frontra:

„A negyedik bosznia-hercegovinai gyalogezred (50 %-ban szerbek, 50 %-ban horvátok) két százada ma megtagadta az engedelmességet. Ugyanezen ezrednek egy gépfegyverszázada kirendeltetett asszisztálás céljából, a legénység azonban nem volt hajlandó bajtársai ellen eljárni. A hadbíróság összeült. *A lázadás oka: hogy a békeajánlat és őfelsége manifesztuma után nem létezik többé háború*¹³.”

Ugyane jelentés fölemlíti a 25. cseh lövészezredet, amely hasonlóképpen föllázadt. Végül jelentést tesz a 42. honvéd gyaloghadosztályról (szerbek és horvátok) és más menetalakulatokról, amelyeknél szintén a lázadás jelei mutatkoznak.

A pólai hadiflotta-parancsnokság – amelynek élén Horthy Miklós ellentengernagy áll – már október 27-én jelenti, hogy a haditengerészetnél lázadás jelei mutatkoznak. 28-án újabb jelentést küld, amely szerint a hajókon bizalmiférfiak vették át a parancsnokságot és mind a magyar, mind a horvát legénység távozni akar a hajókról.

¹³ Kerchnawe: I. m., 75 old.

Október 29-én nyílt lázadásról számolnak be Horthyék és már másodízben kérik a legénység megnyugtatására egy Károlyi-párti képviselő leküldését. A Nemzeti Tanács elküldte Pólába Fényes Lászlót, de Wekerle hiú formai okokból megakadályozta a miszsiót és ezzel a flotta megmentésének kísérletét, bár a legveszedelmesebb lázongók a horvátok, akik a délszláv államhoz való csatlakozást követelik. A jelentés a továbbiakban a következőket mondja:

„... Meggyőződésem szerint a flottaparancsnokság az itteni hajókon elvesztette minden katonai és személyes befolyását és ezenfelül minden pillanatban *fizikailag is (egyszerű eltárással) eltávolítható ...*”

Miután Horthy Miklós és a tiszték életüket és testi épségüket féltik, október 29-én – tehát még a Wekerle-kormány alatt – még attól sem riadnak vissza, hogy „a flotta becsületébe vágó” kapitulációt és fegyverszünetet követeljenek:

„Az itt lévő illetékes körök már nem urai a helyzetnek, cselekvésüket az események kényszerítő ereje irányítja. Ha néhány napon belül a behajózott legénységnek legalább legidősebb évfjaraikat nem bocsátják el s nem kapunk pontos adatokat a fegyverszünetről és ha a horvátoknak a délszláv államhoz való tartozandósága hivatalosan nem lesz proklamálva, a következmények Pólára, a haditengerészetre, a hadseregre és a városi lakosságra nézve beláthatatlanok lesznek¹⁴.”

Horthy Miklós és tisztjei életük megmentése érdekében sürgetik, hogy adják át a flottát egy ellenséges hatalomnak és hogy Horvátországot csatolják a délszláv államhoz. Ezt az eljárást az ellenforradalom Magyarországon hazafiságnak, ellenben a Károlyi-kormányának az ország megmentése és egységének főtartása érdekében tett önfeláldozását hazaárulásnak minősítik!

Október 24-től kezdve naponként érkeznek a hadseregfőparancsnoksághoz jelentések, amelyekben vázolják az egyes csapattestek hangulatát. Egész ezredek és zászlóaljok elhagyják a

¹³ Kerchnawe: I. m., 114 old.

¹⁴ U. o.

frontot. Menetalakulatok vonakodnak a frontra menni, mert úgy gondolkodnak, hogy semmi értelme nincs annak, hogy a királyi manifesztumban fölbomlottnak jelzett birodalomért ontsák továbbra is a vérüket, – nem akarják a Tiszától elveszettnek hirdetett háborút egy pillanattal is meghosszabbítani.

Csak a mögöttes országrész biztonságában élő, jóllakott hatalmasok és a vezérkari irodák kényelmes büróiban ülő magasrangú tisztek képzelhették el azt, hogy a katonák milliói, több mint négyesztendősz szenvedésük és Tisza nyilvános kijelentése után, a rájuk nézve idegen és elveszettnek hitt ügyért, továbbra is vágóhídra kergettetik magukat!

A csehszlovák állam Wilson részéről elismert hadviselő fél volt; ezt az álláspontot magáévá teszi Andrassy, a monarchia külügyminisztere is; a jugoszlávok megalakítják a nemzeti tanácsukat, a lengyelek proklamálják az egységes nagy Lengyelországot; - ini sem természetesebb, mint hogy a cseh, a szlovén, a szerb, a horvát katonák nem hajlandók ezekután továbbra is a mindkét hadviselő féltől elismert ellenség oldalán csak egy pillanattal is tovább harcolni. És még ennél is természetesebb, hogy a magyar katonák, látván a többiek elvonulását, a birodalom szétbomlását, hallván a háború elvesztésének hivatalos hírét, nem hajlandók tovább gyilkoltatni magukat csak azért, mert a Habsburgok, a Tiszák, Wekerlék, Andrassyk, Hadikok és a többi grófok nem akarnak azonnal és rögtön békét kötni.

Végig az egész fronton, az olasz front valamennyi hadseregénél, ugyanegy napon tör ki a csapatok között a lázadás. Mindenütt ugyanazok az okok: az éhség, a nyomorúság, a háború megunása, a hivatalos tényezők kapkodása, a királyi proklamáció, Wekerle és Tisza beszéde lobbantják ki a fölbomlás szikráját.

c) A forradalom felé.

A szociáldemokrata párt és annak vezetőférfiai világosan látták, hogy az összeomlás útja a forradalom felé vezet. Távol állott tőlük minden forradalmi romanticizmus. Szocialisták és marxisták voltak, tudták, hogy a forradalmat nem lehet „gyártani” hanem társadalmi erők robbantják azt ki. De felkészültek erre

a robbanásra, hogy a párt, mint szervezett forradalmi erő, a forradalom vezetésében és irányításában súlyának megfelelően érvényesíthesse a szervezett tömegek akaratát. A szociáldemokrata párt az osztály- és nemzeti elnyomatáson fölépült régi rendszert akarta megsemmisíteni, hogy ennek a romjain fölépíthesse a független, demokratikus Magyarországot.

A forradalmcsinálást hangoztató kommunista rekriminációk és ellenforradalmi vádaskodások csak a rekriminálók és vádaskodók szellemi alacsonyrendűségében vagy a forradalom elleni gyűlöletben találnak magyarázatot. Akik azt hiszik, hogy néhány gépírásos röpcédula terjesztésével vagy néhány lelkes fiatalember zártkörű gyülekezeteiben készítették elő a forradalmat, azok elfelejtik, hogy az évtizedes szocialista munkásmozgalom, a gazdasági és politikai harcok láncolata, bátorhangú szocialista napilap, a műhelyekben, üzemekben és gyárakban élő emberek öntudatának, osztálytudatának rendszeres kifejlesztése, a katonatömegek háborúéi lenes gyűlölete: egy negyedóra alatt több forradalmi erőt gyűjt és tartalékol, mint a forradalomcsinálást reklamálók néhány tucatjának egész életén keresztül kifejített minden munkája.

Másfelől az osztály- és nemzeti elnyomatás, a háborús kinszenvedések pokla, az osztályellentétek kiéleződése, a néptömegeknek a politikai hatalomból való kizárása, a háborús éhínség és nyomorúság halmozása *nélkül* valóban demokratikus, szabad államban a szocialista napilapok és szervezeti felvilágosítás és minden más tömegszervezés igénybevétele mellett sem lehetett volna a nyílt forradalmat kiobbantani.

A forradalmi erők fölvonulása nem volt sokat ígérő. Magyarországon *szervezett*, demokratikus és pacifista erők a háború előtt és a háború alatt a szociáldemokrata párton kívül alig voltak. A polgárság a mindenkori hatalomnak és kormánynak volt készséges uszályhordozója. A kispolgárságnak volt egy radikális jellegű pártja, amely az intellektüelleknek aránylag kisszámú szabadgondolkodó, pacifista és demokratikus rétegét egyesítette, volt néhány jellemes, elvei mellett kitartó, bátor vezetője, azonban ez a párt, mint szervezett erő, jelentős nem volt.

A kisparasztok és mezőgazdasági munkások szervezkedését mindenkor megakadályozták és vérbefojtották; az összeomlásnál szervezett erőt ezek sem képviseltek.

A szociáldemokrata párt mellett még ott állt a Károlyi Mihály vezetése alatt álló, alig kéttucatnyi képviselőt felölelő kis parlamenti párt, amely kétségen kívül bátor és kitartó harcot folytatott Tiszáék ellen, a békéért és demokráciáért, de szervezett tömegekkel ez a párt sem rendelkezett.

Szervezett tömegei csak a szociáldemokrata pártnak voltak.

Az események torlódása következtében a tömegek türelmetlensége napról-napra fokozódott és mindinkább cselekvést követelt. A szociáldemokrata párt azonban, helyesen, nem akarta a bukásban lévő rendszert időelőtti cselekvéssel olcsó sikerekhez juttatni és minden törekvése oda irányult, hogy a demokráciáért, az újabb rendért indított harc győzelme biztosítva legyen.

A bolgár fegyverszünetet követő néhány nap múlva a pártvezetőség és a pártválasztmány proklamációt intézett Magyarország népéhez. Ez a proklamáció megindítója volt a szociáldemokrata párt önálló cselekvéseinek. A párt leszögezi követeléseit és felszólít mindenkit a párton kívül is, hogy „aki a tettei és érdekei révén nem vált bűnössé a múlt bűneiben, a szabadság eltiprásában, a nemzetek és osztályok elnyomásában”: értse meg a történelmi végzetes napok parancsszavát, a gyors, merész és a régi Magyarország egész világával szakító cselekvés szükségességét. Elismeri az Ausztriából megalakuló nemzeti államokat, követeli a kormány haladéktalan lemondását, az ország valamennyi demokratikus osztályaiból és nemzeteiből kikerülő újabb kormány megalakítását, a képviselőház azonnal való föloszlatását, nemzetgyűlésnek általános, egyenlő, titkos, nőkre is kiterjedő választójog alapján való összehívását, annexiók és hadikárpótlás nélkül való, a népek önrendelkező joga alapján létesítendő békét, a nemzeti elnyomatás megszüntetését, a nemzeti jogok valamennyi nemzet részére való biztosítását, a közigazgatás reformját, gyökeres agrárreformot, és az egyéni vezetés alól kinőtt üzemek szocializálását.

Mint a bomba, úgy hatott a szociáldemokrata párt kiáltványa a Politikai életre. A hangtalanságra ítélt nemzetek képviselői, a radikális polgárság zászlóvivői örömmel vették, hogy a szociáldemokrata pártban szervezett hatalmas erő az utolsó órában sokat érő cselekedettel száll síkra az ország megmentése érdekében.

A proklamáció kibocsátását követő napon, október 8-án a pártvezetőség minden előzetes bejelentés nélkül valamennyi nagyobb

gyár és üzem munkásait gyűlésre hívta össze. Hetven helyen, több mint százezer résztvevővel tartott a munkásság gyűléseket. A hatósági gyűlés-bejelentés mellőzése, az akkori viszonyok között, már forradalmi megmozdulás volt.

A szociáldemokrata párt erőteljes megnyilatkozásai gondolkodóba ejtették a koncentrációs megoldásokkal ravaszkodó mágnásokat. Különböző ajánlatokkal, miniszteri tárcákkal igyekeztek a pártot egy koncentrációs kabinetnek – és így az ő uralmuk biztosítása céljára – megnyerni. A szociáldemokrata párt ezeket a kísérleteket visszautasította. Október 11-én a pártvezetőség a maga állásfoglalásának dokumentálására elhatározta azt is, hogy a Wekerle-Tisza-féle választójogi erőszakosságban résztvevő pártok tagjaival semmiféle politikai tárgyalásokba nem bocsátkozik és eleve is a legélesebben szembehelyezkedik minden olyan kísérlettel, amely az eddigi külpolitikai irányzattal, valamint az eddigi szociális és nemzetiségi politikával gyökeresen nem szakít. A különböző polgári pártok, akarnokok, miniszterjelöltek egymásután kísérleteztek. A *Wlassics- és Návay-kombináció, Vázsonyi erőlködése mind azon* bukott meg, hogy ők a forradalmi átalakulás helyett más formába öltöztetve a régi rendszert akarták fentartani.

A frontról vész hírek érkeznek. Még a Károlyi ellen gyűlölködő tábornokok és hadseregvezetők is Károlyi vagy Károlyi-párti képviselők kiküldetését kérik, mert a katonák lázonganak és csak ezeknek a föllépése nyugtathatná meg a csapatokat.

Október 24-én beérkezik a fumei katonai lázadás híre. A magyar képviselőházban elementáris erővel tör ki a kisszámú ellenzék a hatalmat bitorló kormány ellen. Végre Wekerle lemond. Ugyanezen a napon a képviselőházi sajtótudósítók a Ház nyílt ülésén hatásos tüntetést rendeznek a cenzúra ellen. Az újságíró-egyesület pedig határozatilag kimondja, hogy ezentúl nem veszi figyelembe a kormány rendelkezéseit és megszünteti a cenzúrát.

De a régi rendszer nem nyugszik. Andrásst kinevezik külügy miniszterré – hátha ő megmenti a veszett fejsze nyelét.

Ég a birodalom, összeomlás előtt áll a hadsereg és az ország: – ők még mindig csak taktikáznak, csak hatalmuk megtartására, gondolnak!

Október 24-én tisztek impozáns tüntetést rendeznek Károlyi és a béke mellett.

Ugyanezen a napon befejeződnek a szociáldemokrata párt, a Károlyi-párt és a radikális párt között megindult tanácskozások, amelyeknek eredményeképpen a csehszlovák, délszláv, német-osztrák és lengyel nemzeti tanács megalakítását követő 8-14 nap *után* megalakul a Magyar Nemzeti Tanács.

A Nemzeti Tanács október 26-án proklamációt intéz Magyarország népéhez, amelyben bejelenti a Magyar Nemzeti Tanács megalakítását, amely központi szerve kíván lenni minden olyan mozgalomnak és törekvésnek, amely Magyarország megmentésére és korszerű újjászervezésére irányul. A Nemzeti Tanács proklamálja a város és a falu testvéri szövetségét, egy újabb parlamentáris és demokratikus rendszer szükségességét, azonnali békekötésre irányuló akaratát, a nemzetek önrendelkező jogának elismerését.

A Nemzeti Tanács megalakítása abban a pillanatban kétség telenül forradalmi cselekedet volt, amely a nép eleven erőinek forradalmi csatasorba állításával igyekezett a végveszélybe sodort országot megmenteni a pusztulástól.

A Nemzeti Tanács megalakítása fölvillanyozta az egész országot. Példátlan lelkesedést keltett a dolgozó osztályok tagjaiban. A nemzeteknél azonban, sajnos, nem talált arra a fogadtatásra, amelyre számított ... A nemzetiségek rokonszenvvel viseltettek a Nemzeti Tanács törekvései iránt, azonban vonakodtak attól, hogy intézményesen bekapcsolódjanak a Nemzeti Tanács munkájába, mert Tiszák taktikázása következtében elvesztették minden bizalmukat Magyarországgal szemben és az országtól való elszakadás felé gravitáltak. Ebben az irányban a Nemzeti Tanács megalakulása elkéset

A politikai háttérben hatalmas erők igyekeznek a Nemzeti Tanács és Károlyi demokratikus mentőakcióját elgáncsolni.

Október 26-án a király Gödöllőről Bécsbe utazik és magával viszi Bécsbe Károlyit, mintha valóban miniszterelnökké akarná kinevezni. Ezt a csúf játékot azért eszelték ki, mert október 27-én, vasárnap délután a Nemzeti Tanács a parlament előtti térre minden Rendőri bejelentés nélkül hatalmas tömeggyűlést hívott egybe; félek a forradalmi kitöréstől. A népgyűlés befejeződött és akkor – minden eredmény nélkül hazaküldték Károlyit.

Ettől fogva napról-napra ismétlődnek a tüntetések. Október 28-án este ismét nagy tüntetés volt a város belső részében. A tüntetőket egy akkor még ismeretlen fiatalember, Friedrich István a királyi palota ellen tüzelte és a Lánchídon keresztül Budára akarta vezetni. A hídnál a rendőrök a tüntetőkre lőttek: három halott és számos sebesült maradt a csatatéren,

29-én már József főherceg, mint a király megbízottja, tárgyal magyar politikusokkal a kibontakozásról. A szociáldemokrata párt két képviselője: Garami és Kunfi kijelentették, hogy csak a Nemzeti Tanács és a párt hozzájárulásával jelentek meg a főherceg előtt. Tiltakoztak a régi, a háborúban bűnös és a demokrácia ellenségeiként szereplő politikusok kormány megbízatása ellen és követelték miniszterelnökké való megbízatását Károlyinak, aki a demokratikus közvélemény előtt az egyedüli elfogadható jelölt. Ez a Károlyi-kormány hajtsa végre a Nemzeti Tanács programját. *JA szociáldemokrata párt hajlandó a kormányt támogatni anélkül, hogy a kormányba belépne.* Figyelmeztették a főherceget, hogy a tömegek elégedetlensége és izgalma óráról-óra növekszik, hogy Károlyinak az előző napi bécsi gyalázatos meghurcoltatása rendkívüli elégedetlenséget és elkeseredést keltett és *csak órák kérdése*, hogy olyan események következzenek be, amelyekért senki sem vállalhat felelősséget. Előre bejelentették a főhercegnek a forradalmat, amelyet már mindenki látott, amelynek előszele a hadseregben, a hivatalokban, a kereskedelmi és gazdasági életben, az utcán érezhető volt, de amelyet az ország vezetői istenverte vakságukban nem akartak meglátni.

Minden tiltakozás, minden figyelmeztetés hiábavaló volt. A Tiszától Vázsonyiig terjedő maffia elgáncsolta Károlyit; Hadik János gróftot neveztek ki miniszterelnökké; Hadik tapogatózott a szociáldemokrata pártnál is; itt azonban határozott visszautasításra talált. Negyvennyolc óráig próbálkozott a kabinetje összeállításával, hangzatos programpontokkal akarta magához kapcsolni a demokratikus és elégedetlen közvéleményt, de kísérletét be sem fejezhette, mert a forradalom a meg sem alakult kormányt elsöpörte ...

V.

Október 31.

Hadik kinevezése nyílt hadüzenet volt. A demokrácia táborát ezzel a kinevezéssel válaszut elé állították. Ha Hadik terve sikerül, akkor megsemmisül a demokrácia és vele sírba száll az egész ország, amelyet elpusztítással fenyegetnek a győzelmes hatalmak, ha az ország élén továbbra is azok maradnak, akik a háborúnak előidézői voltak.

A nyílt hadüzenetre támadás jellegével bíró cselekvés volt a válasz. Október 29-én délelőtt a pártvezetőség katonai agitáció megindítását határozta el, hogy a bekövetkezendő forradalmi eseményeknél a fölösleges vérontást megakadályozza. Röpirat és plakát formájában kinyomattuk Várnai-Zseni „Katonafiamnak” című, meghatóan szép és lelkes, a háború alatt a cenzúra által eldobzott forradalmi versét (refrénje: „Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek!”). A pártvezetőség délelőtt még nem találta érettnek a hangulatot a röpiratok terjesztésére.

Délutánra azonban megváltozott a helyzet. Az egész városban – főként az október 28-i utcai lövöldözés következtében – izzó elkeseredés fogta el a tömegeket. A gyárakból a munkások százai, a kaszárnyákból katonák és tisztek hatalmas csoportjai keresték föl a párttitkárságot és irányítást kértek. E hangulat láttára már nem volt idő a pártvezetőség újabb határozatának bevárására. A délutáni órákban megjelentek a plakátok az utcán.

Egy óra alatt megváltozott a város képe. Minden üzlet kirakátaban ott csüngtek a hatalmas plakátok. A kereskedők megérezték az újabb idők szelét, nem törődtek kormánnyal, rendőrséggel, cenzúrával: kocsin, autón jöttek be a párttitkárságba és kértek plakátokat. Minden plakát előtt tömegek olvasták a lelkesítő, megváltó szót. Katonák, munkások, polgárok *su*, utcán a röpirattal Jártak, az egész város visszhangzott a lelkeket átfogó szótól: „Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek!”

Este a Nemzeti Tanács ülésén megjelent a fővárosi államrendőrség tisztikarának, detektívtestületének és őrszemélyzetének egy küldöttsége és bejelentette csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz. A kormány ezzel elvesztette a forradalom szívében, Budapesten karhatalmának legjelentékenyebb és eddig legmegbízhatóbb részét,

A hatóságok, a gazdasági és politikai szervezetek legnagyobb része szintén elfordul a kormánytól s csak a Nemzeti Tanács utasításait fogadja el.

A Nemzeti Tanács intézőbizottságának tagjai voltak: a Függetlenségi Párt részéről: Károlyi Mihály, Ábrahám Dezső, Batthyány Tivadar, Hock János, Jánosi Zoltán, Lovászy Márton, a Polgári Radikális Párt részéről: Jászi Oszkár, Szende Pál, a Szociáldemokrata Párt megbízottjai: Garami Ernő, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab, Garbai Sándor és e sorok írója, a sajtó képviselői: Hatvány Lajos, bíró Lajos, Fényes László, Diner-Dénes József és Purjesz Lajos, a feministák képviselőjében Schwimmer Róza.

A tömegtüntetésekkel szemben a kormány, egyelőre, nem mert föllépni. Október 29-én a munkásság délelőtt 10 órától fél 11 óráig valamennyi üzemben beszüntette a munkát és ezzel a demonstrációval adott kifejezést gyászának és tiltakozásának a békés tüntetőkre tüzelgető hatalommal szemben. A fegyvergyár munkásai a tüntetés alatt megrohanták a raktárakat és fölfegyverkeztek Mannlicher-fegyverekkel és Frommer-pisztolyokkal. A gyárba érkező katonák és csendőrök visszavonultak, a hatóság kénytelen volt a Nemzeti Tanács és a szociáldemokrata párt közvetítését igénybe venni, mert már nem volt bátorságuk és erejük újabb vérengzés kiprovokálására.

Október 30-án, este a Nemzeti Tanács fölhívással fordul a katonákhoz, amelyben rámutat arra, hogy [Zágráb és Prága katonai parancsnokai a délszláv, illetve csehszlovák Nemzeti Tanács rendelkezésére bocsátotok az egész fegyveres hatalma] és csak Magyarországon állítják szembe a háborús uszítók a nép katonáit a szabadságért, az önállóságért, a népjogokért és a békéért harcoló magyar néppel; a Tanács felszólítja a katonákat, hogy a fegyver megbontása nélkül csatlakozzanak a Nemzeti Tanácshoz, ne ontsanak polgárvért, ne lőjjenek testvéreikre, hanem álljanak a Nemzeti Tanács mellé!

A postások, vasutasok szervezetei, a fővárosi tisztviselők, a vidék számos városa, katonatisztek, katonák szervezeten és zászlóaljankint jelentik be a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat.

Ugyanaznap valamennyi gyár munkássága a délelőtti munkaidő befejezése után gyűlést tart, amelyben követeli a munkástanács megszervezését.

A forradalom az október 31-re virradó éjjel robbant ki. A Nemzeti Tanács helyisége zsúfolásig megtelt a csatlakozást bejelentő küldöttségekkel és egyénekkkel. Az utcán felejthetetlenül színes kép. A katonák tizezrei, tiszték, egyetemi hallgatók, munkások tömegei váltják fel egymást. Az Astoria-szálló erkélyéről egymásután szónokolnak a Nemzeti Tanács és a forradalmi harc vezérei. Károlyi Mihály beszéde után kiröpülnek a kardok a hüvelyekből, a tömeg hangosan, imádságszerűen fölesküszik a Nemzeti Tanácsra, az újabb, független, szabad és demokratikus Magyarországra és fogadalmat tesz, hogy céljai megvalósításáért harcra készen várja a Nemzeti Tanács szövegét.

Ragyogóan szép jelenetek sorozatai kergetik egymást, amelyek feledhetetlenek lesznek mindenki előtt, aki az eseményeket azon a nagyszerű éjszakán átélte és megteremtésükben résztvett. A Nemzeti Tanács este még együtt ül; később néhányan eltávoznak; ott maradnak Károlyi, Garami, Kunfi, Garbai, Jászi, Szende, bíró Lajos, Hatvány és még néhányan.

Éjfél után a tömeg legnagyobb része eloszlik. Az ifjúság egy része – katonák, tiszték és munkások – ott marad a Nemzeti Tanács előtt. Egyszerre hirtelen érkezik annak, hogy a keleti pályaudvaron két menetzászlóalj áll indulásra készen. Néhány perc alatt egy kis csapat a pályaudvarhoz vonul és a két menetzászlóalj az első fölszólításra a tömeg kitörő lelkesedése között a Nemzeti Tanács elé megy és felesküszik az újabb rendre! Egy másik csoport elfoglalja a térparancsnokságot, a budapesti katonai s karhatalmi parancsnokság központját. A Nemzeti Tanács telefonon értesül az eseményről, kiküldi bíró Lajost és Garbai Sándort, hogy akadályozzák meg minden vérengzést és vegyék birtokukba a térparancsnokságot. Közben visszaérkezik a Nemzeti tanács néhány képviselőtagja, köztük Fényes László. Ekkor érkezik a híre annak, hogy a Mária Terézia-laktanya előtt felfegyverzett katonaság áll szemben a tömeggel és minden pillanat-

ban várható az összeütközés. Lovászy, Landler és Fényes László ki lennek a helyszínére és megakadályozzák a készülő vérengzést.

Nehéz órák és percek következnek. A forradalom kirobbant, a két egymással szemközt álló erő: a forradalmárok és a szervezett katonai parancsnokság fölkészülődnek a döntő összecsapásra. A legkülönbözőbb vad hírek kergetik egymást, közben folynak kisebb csatározások is.

Egy csendőrőrzárat az Astoria előtt álló tömegre lö. Percekig süvitenek a golyók, – a forradalmárok győztek, a csendőrök megfutottak. Hire érkezik annak, hogy a budai oldalról nagy tömeg katonaság érkezik, amely el akarja foglalni az Astoria-szállót, a Nemzeti Tanács székhelyét. A szállóban alig néhány száz főnyi ember tartózkodik. Fegyveres erő alig áll rendelkezésre. A telefonközpontot egy csoport elfoglalta és telefonon kért húsz fegyveres katonát a központ védelmére. Ebben a tragikus helyzetben a Nemzeti Tanács nem tud húsz fegyveres embert rendelkezésre bocsátani! Egyenkint, az utcán szedjük össze a fegyveres katonákat, úgy küldünk egy kis járőrt a központ védelmére.

Az Erzsébet-hídon a sötét éjszakában is látni már a Nemzeti Tanács felé vonuló fegyveres csapatot. Sípolás, lárma. Egy nagyobb csoport összeverődik, a Kossuth Lajos-utcában, a hid felé néző fronton fölállnak civilek és katonák, két gépfegyvert fordítanak az érkezők elé, már-már összecsapásig feszül a helyzet, amidőn az érkező csapat irányából hangok érkeznak hozzánk, amelyekből „Éljen a forradalom! Éljen a Nemzeti Tanács!” jelszavai csendülnek ki. A véletlen mentett meg bennünket attól, hogy a sötét éjszakában a forradalom két csapata összeütközzék.

Újabb hírek érkeznek. Lukachich városparancsnok felsőbb parancsra elindította a bosnyák ezred karhatalmi zászlóaljait és meg akarja támadni a Nemzeti Tanácsot. Menekülésre senkisért gondol. A Nemzeti Tanács tagjai elhatározzák, hogy a helyükön maradnak, a rendelkezésre álló fegyveres erővel védekeznek; ha elesünk, ez csak még erősebbé és ellenállhatatlanabbá fogja tenni a forradalmi föllángolást.

A bosnyák csapatok azonban a belvárosban megállnak és néhány fölvilágosító szó után visszavonulnak a laktanyába. E jelenet után már világos volt előttünk, hogy a katonai vezetőség nem érzi magát

elég erősnek, fél az összecsapástól, a csapatai megbízhatatlanok, – az első forradalmi roham tehát győzelemmel fejeződött be!

De ez még nem jelentette a forradalom győzelmét. Bizonyos volt, hogy Lukachichék – ha nincsenek budapesti csapataik - vidéki csapatokkal fognak kísérletezni. A tömegeket kellett tehát fölvonultatni. A „Népszava” lapfejével százezernyi példányban már a kora reggeli órákban röpiratokat osztogattak a város munkáslakta negyedeiben:

„Kitört a forradalom. Vérontás nélkül megszállták a főváros főbb pontjait. Elfoglalták a térparancsnokságot. Az ellenforradalom valószínűen vissza akarja szerezni a hatalmat. Meg kell mutatni, hogy ti együtt éreztek katonatestvéreitekkel, *munkások, ki az utcára, szüntessétek be a munkát.*”

A magyarországi szociáldemokrata párt aláírásával megjelent röpcédulákra a munkások százezrei kivonultak az utcára. Ezzel Lukachichék minden támadó szándéka dugába dőlt, mert annyi és olyan katonasággal már nem rendelkeztek, amely ezzel a forradalmi lelkesedéstől fűtött százezernyi tömeggel szembe mert volna szállni.

A forradalom győzött...

A forradalmi puccsisták és a naiv forradalmi romanticizmus jellemzésére említem meg, hogy a forradalom éjszakáján Szántó Béla, a kommunista párt későbbi titkára ijedt kétségbeeséssel kérdezte meg Landler Jenőtől és tőlem, hogy mitévő legyen, mert az október utolsó napjaiban megalakult „tishti katonatanács” el-S0¾¾. Csernyák nincs a lakásán és annál van a katonatanács tagjairól szóló névsor és a forradalom haditerve. A forradalmat ők azonban csak november 4-ére virradó éjszakára tervezték. Természetesen megnyugtattuk, hogy a forradalmakat nem lehet terminusra csinálni és a tishti katonatanács nélkül is ki fog bontakozni a forradalom, – mert a *tömegek* helyükön lesznek ...

* *
*

A forradalom győzelme után a dinasztia, ha másként nem tudta megmenteni hatalmát, úgy igyekezett a forradalom élére kerülni, hogy egyszerűen beleilleszkedett az újabb helyzetbe. A forradalom éjszakáján a király nevében József főherceg kinevezte Károlyit

miniszterelnökké és megbízta őt a kormány megalakításával. A kormány tagjai lettek: Batthyány Tivadar, Garami Ernő, Lovászy Márton, Búza Barna, Kunfi Zsigmond, Nagy Ferenc, Linder Béla, Jászai Oszkár és Szende Pál.

A szociáldemokrata párt miniszterségvállalása a forradalom napjáiig nem volt eldöntve. Néhány nappal a forradalom előtt a pártválasztmány ülésén Garami előterjesztette a forradalmi polgári pártoknak azt az ajánlatát, hogy két szocialista lépjen be a kormányba. A pártválasztmány többsége az akkori viszonyok között azon az állásponton volt, hogy nem kívánatos, hogy a szociáldemokrata párt a kormányban részt vegyen; kérdéses volt ugyanis, hogy a parlamenti gyakorlattal még egyáltalában nem bíró szociáldemokrata tömegek mellett hasznára volna-e a pártnak, ha annak képviselői kormányra kerülnének.

A forradalom éjszakáján azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. Egyrészt királyi kinevezés útján kerítették hatalmukba a baloldali pártok a kormányhatalmat s így a forradalmi helyzet parancsszavát kellett követni, másrészt Károlyiék ragaszkodtak ahhoz, hogy a szociáldemokrata párt belépjen a kormányba, mert tudták, hogy e nélkül a szervezett hatalom nélkül a forradalmi kitérés után tiszta polgári kormány nem képes magát fentartani. A pártvezetőség rögtönzött ülésén megadta a felhatalmazást Garaminak és Kunfinak, hogy lépjenek be a kormányba. A munkástanács november 2-án megtartott alakuló ülésén tudomásul vette a pártvezetőségnek ezt az események következtében szükségessé vált intézkedését.

A forradalmi kormány megalakításáról szóló hirt az utcákon hullámzó százezernyi tömeg ujjongó lelkesedéssel vette tudomásul. Katonák, polgárok, munkások tízezrei a vértelen forradalom örömeire fehér öszirózsákkal díszítették fel magukat. Ujjongó katonákkal telt teher- és személyautók százai, kocsik ezrei száguldottak végig a városon. Kiszabadítják a politikai foglyokat, örömlövéses, fegyverdurrogatások hirdetik a főlzabadított nép boldogságát, az újabb rend hajnalát.

Estére kóbor katonák behatolnak Magyarország leggyülöltefbb emberének, a háborús politika legkonokabb védelmezőjének, a népjogok legelvakultabb ellenségének villájába és megölik a régi rend tipikus képviselőjét: Tisza Istvánt. Tisza István agyonlövété-

sének hire villámgyorsan elterjed a városban. Mindenki sajnálja, hogy a vértelen forradalom fenséges tisztaságát ez az erőszakos cselekedet elhomályosította, de mindenki érezte, hogy Tisza Istvánt a fékezhetetlen gyűlölet ölte meg.

Minden mesterséges váddal szemben meg kell állapítani, hogy az októberi forradalom alatt, de még később, a kommün alatt is megvolt az igyekezet arra, hogy bizonyosságot szerezzünk a tett elkövetőinek személye felől. A nyilvánosságra került adatok pontos ismerete alapján ismételten megállapították, hogy mindazoknak, akiknek neve a gyilkossággal kapcsolatban közzájön forgott és akik abban az időben bizonyára inkább eldicsekedtek volna tettükkel, mintsem hogy tagadták volna azt és akik később minden alapos vád és bizonyíték híján a vádlottak padjára kerültek - tehát sem Fényesnek és Kérinek, sem Friedrichnek és Pogány-nak – semmi közük sem volt a gyilkossághoz.

Legkevésbé, természetesen, a forradalom vezetőinek. A győzelmes forradalom első húsz órája után nem volt oka félnie a forradalomnak a hatalmától teljesen megfosztott Tisza Istvántól, nem is szólva arról, hogy az önkényeskedő bosszúnak ezt a formáját az újabb rend tisztakezü, idealizmustól áthatott pacifista vezetői soha nem engedték volna érvényesülni. A forradalom vezérei a régi rend bűnöseit csak a törvényes úton kívánták felelősségre vonni.

Tisza István nem egy szervezett gyilkoságnak, hanem a disztिंगválni nem tudó népharag kitörésének lett az áldozata. Kóbor katonák gyilkolták meg.

Hogy a forradalom mennyire megvetett minden vérontást, bizonyítja az a körülmény is, hogy a Tisza meggyilkolását követő órában megjelent a szociáldemokrata párt titkárságában néhány katona és engedélyt kért arra, hogy kivégezhesse a szervezett munkások egyik leggyűlöltebb ellenségét, Szerényi Józsefet, a volt kereskedelemügyi minisztert. A párttitkárságban Horovitz Gáborral, a famunkások egyik vezetőjével egyetemben lehordtuk a katonákat, hogy ilyen gondolatokkal foglalkoznak és megmagyaráztuk nekik, hogy a forradalom törvényes úton fogja a bűnösoket felelősségre vonni, s megtiltottunk minden erőszakos cselekedetet.

A forradalom győzelmével megszületett a nép millióinak reménye: a szabad, független, demokratikus Magyarország. Örömmámorban úszott az egész ország. A főváros, a vidék, szervezetek

és pártok, a papság, a régi pártok vezetői: mind, egy szálig, hűségesküjükkal csatlakoztak a forradalmi kormányhoz. A tömegek, a munkásság, a parasztság, a mezőgazdasági munkások, a kispolgárság belső örömmel, a régi vágyakozás kielégítettségével üdvözölték az újabb rendszert. A régi rendszer képviselői, az országos öromujongás és föllángolás elementáris kitörésétől megdermedve, siettek az újabb rendbe beilleszkedni, hogy régi bűneik felelőségétől megszabaduljanak.

Csernoch János hercegprímás, Prohászka Ottokár, gróf Széchenyi, Fetsér, Glattfelder püspökök egyenkint, később a püspöki kar egységesen tesz hűségfogadalmat a Nemzeti Tanács előtt. A nagybirtokosok gazdasági szervezete nevében Rubinek Gyula, Szilassy Zoltán, Buday Barna, Mutschenbacher Emil és Krolop Hugó jelenti be csatlakozását az újabb rendhez. A régi képviselőház elnöke, Szász Károly a tisztviselői kar élén jelenik meg a Nemzeti Tanács előtt és teszi le a hűségesküt. Megjelenik Hock János és Bokányi Dezső előtt Habsburg József volt főherceg is s kijelenti: „Uraim, fölmentetvén esküm alól, mint katona és mint magyar állampolgár, eljöttem fiammal, hogy letegyük a hűségesküt.”

De az örömmámor közepett, az évszázados elnyomatásból fölszabadult tömegek ujjongása mellett, a kormánynak hozzá kellett látnia a régi rendszer és a háború terhes, az országot végveszedelemmel fenyegető örökségének átvételéhez és rendezéséhez. Minden órában, minden percben újabb föladatok, újabb szituációk nehezettek a forradalom vezetőire. Nem volt idő sok tanácskozásra, megfontolásra, – cselekedni kellett.

VI.

A fegyverszünet.

a) A Diaz-szerződés.

A Károlyi-kormány, programjához híven, mindenekelőtt a céltalan vérontást igyekezett megszüntetni. Mindenekelőtt arra tett kísérletet, hogy rákényszerítse a Badenben székelő hadsereg-főparancsnokságot a fegyverszünet azonnal való megkötésére.

A hadsereg-főparancsnokság már az október 24-én kezdődő frontcsapatlázadások első napjaiban kapott a különböző hadseregparancsnokságoktól jelentéseket, amelyekben fölhívták a főparancsnokságot, hogy a helyzet és a front megmentése érdekében haladéktalanul kezdje meg a fegyverszüneti tárgyalásokat.

A tiroli hadseregparancsnokság már október 29 -én – tehát még a Wekerle-kormány napjaiban – kéri, hogy *föltétel nélkül* kössenek fegyverszünetet és ettől a naptól fogva a frontról való hivatalos jelentések állandóan sürgetik a békét. Badenban, a hadsereg-főparancsnokság székhelyén csak kapkodnak, mert a király fél a háború befejezésétől és annak következményeitől. Október 28-án ismét elindítják Weber gyalogsági tábornokot, hogy utazzék a fegyverszüneti küldöttséggel az olasz hadsereg-főparancsnokság székhelyére és igyekezzék ott fegyverszünetet kötni, mert a helyzet a fegyverszünet azonnali megkötését teszi szükségessé. De batorságukban még a következő instrukciót adják Webernek: „Excelentiád tájékoztatására szolgáljon, hogy minden föltétel elfogadható, amely a hadsereg becsületét nem érinti vagy kapitulációval nem egyenrangú.” A front-helyzet mellett, természetesen, ez a föltétel lehetlenné tette a fegyverszünet rögtön való megkötését.

Le kell szögezni, hogy ez még a magyar forradalom kitörése előtt három nappal történt!

A hadsereg-főparancsnokság rendelkezéseit és utasításait, Weber tábornok elindulásának percétől fogva, egy hatalmas birodalom

sokmillió népének tragikus vergődését semmibe sem vevő fejtelenség jellemzi. Óráról-óra küldözgetik az egymásnak homlok-egyenest ellentmondó utasításokat. Sürgető táviratokra egyáltalában nem vagy csak órák múltán válaszolnak. A felelősségteljes állásban lévő vezérkari főnök a fegyverszünetre vonatkozó semmiféle előterjesztésben dönteni nem mer. A király dönt, ad ki rendelkezéseket és – vonja vissza azokat; távirati utasításokat telefonon semmisít meg; a tanácsadóitól és a dinasztiajától megindított és elvesztett háború terhes fegyverszüneti föltételeiért az újabb államok forradalmi kormányaira akarja áthárítani a felelősséget! Október 30-ig az olasz hadsereg főparancsnokság még csak választ sem küldött a Weber tábornoktól szabálytalanul és elkésetten átnyújtott fegyverszüneti kérésre. A fronton óráról-óra rosszabbodik a helyzet. Az olasz és szerb fronton az ántánt-csapatok eddig bevehetetlennek hitt állásokat hódítanak meg; a harcok tízezrek életébe és egészségébe kerülnek. A hadsereg főparancsnokság érzi, hogy tovább nem űzheti játékait és reggel 8 óra 40 perckor Op. 148 888 szám alatt a következő táviratot küldi az olasz fronton lévő két hadseregcsoport parancsnokságnak:

„A hadsereg főparancsnokság a következő parancs kiadását tervezi, ha a hadseregcsoportparancsnokság véleménye szerint a viszonyok szükségessé tennék:

Négy különböző úton az olaszoknak javaslatot tettünk a fegyverszünet azonnali megkezdésére. E pillanatig semmiféle válasz nem érkezett. A további vérontás elkerülésére és a lehetőség szerint való megakadályozására annak, hogy a hadsereg teljesen fölbomljék és anarchiával a mögöttes ország-részeket eláraszsa, *az ellenségeskedések mindenütt megszüntetendők és a további magatartásra vonatkozóan frontról-frontra tárgyalások indítandók.*

Azonnali állásfoglalást kérünk¹.”

A hadsereg főparancsnokság és a király tehát már október 30-án reggel elhatározták a föltétel nélküli fegyverletételt. Meg akarták tenni azt, amit a Károlyi-kormány november 1-én valóban végrehajtott s amiért bennünket ma hazaárulással vádolnak.

¹ Kerchnawe: I. m., 116 old.

A két hadseregparancsnokság azonban még taktikázott, ellenezte a fegyverletételt, és a király a népek ellen a tábornokok mellett döntött.

Október 30-án délután végre beérkezett Diaz tábornoknak a hadseregfőparancsnokságot alaposan megszegyenítő válasza, amelyben kijelenti, hogy Weber tábornokkal nem tárgyalhat, miután nincs a nemzetközi szokásoknak megfelelően kiállított meghatalmazása; egyébként majd közölni fogják a fegyverszüneti föltételeket.

Az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokság már ebből a válaszból is megérthette, hogy az olaszok annyira biztosak az ántánt győzelmében, hogy tárgyalások helyett csakis a föltételek dik-tálásához ragaszkodnak; az egyedüli helyes ut tehát az lett volna: mentsék meg, ami még megmenthető és szüntessék meg az álta-lános kapitulációval a vérengzést.

v. Végre Weber megkapja az újabb utasítást, hogy személyesen je-lenjék meg az olasz hadseregfőparancsnokságnál és vegye át a békeföltételeket. Közben a vérontás folyik tovább. Az olaszoktól nem jön újabb válasz és Boroevic tábornagy, aki két nappal az-előtt a fronton lévő közkatonák bőrére akart hősiesen tovább harcolni és büszkén visszautasította a kapituláció tervét, novem-ber 1-én már a következő kérdést intézi a hadseregfőparancsnok-sághoz:

„Feladata-e még a hadseregnek, hogy Olaszország ellen harcoljon, vagy pedig sürgősebb volna-e a mögöttes ország-részekbe asszisztenciát adni és a csapatokat hazaküldeni?²”

A forradalmak és újabb államok megsemmisítése céljából a tábor-nagy úr hajlandó volt kapitulálni, de a harciasnak mutakozó Boroevic polgárháború nélkül nem mert békét kötni!

Végre november 1-én este 9 órakor beérkeztek a hadsereg-főparancsnoksághoz Diaz fegyverszüneti föltételei.

A föltételek szövegéhez Weber tábornok a következőket fűzi:

„A bizottság nem érzi magát följogosítottnak arra, hogy ezeket a *váratlanul* kemény feltételeket elfogadja, mert a szárazföldi szakasz 2-ik és 4-ik pontja és az egész tengeri szakasz *a hadsereg és a flotta becsületével* összeférhetetlen⁸.”

² K e r c h a w e: I. m., 127 old.

³ K e r e h a w e: I. m., 131 old.

Bekövetkezett tehát az előrelátható esemény. A hadseregfőparancsnokság kétértelmű és gyáva utasítása folytán Weber tábornok nem köthette meg a fegyverszünetet, mert nem fogadhatott el „a hadsereg becsületével össze nem férő föltételeket”.

A magyar kormány nem nézhette tovább ölberakott kezekkel a több mint négy esztendő óta a fronton lévő magyar katonák további gyilkolását. Erőteljes cselekedetre határozta el magát. Követelte a hadseregfőparancsnokságtól, hogy vonja ki azonnal a magyar csapatokat a frontról, mert Magyarország nem hajlandó tovább háborút viselni. November elsején tehát csak azt követelte, hogy hajtásák végre a hadseregfőparancsnokságnak már október 30-án reggel kiadott, de a hadseregcsoportparancsnokságoknál visszatartott parancsát: a föltétel nélküli fegyverszünetet.

A magyar kormány annál inkább köteles volt ezt a követelését végrehajtani, mert hiszen a király és *Horthy Miklós* flottaparancsnok a tengeren már október 30-án beszüntették a háborút. *Föltétel nélkül* átadták a flottát egy ellenséges hatalomnak: Jugoszláviának. Kapitulációval járó, tehát az uralkodó katonai felfogás szerint a hadsereg és flotta becsületét érintő fegyverszünetet kötöttek. Nem volt tehát semmi értelme, hogy a már „foltos becsület” látszólagos érintetlenségének föntartása végett a szárazföldön még továbbra is folyjék a tízezrek életébe kerülő vérengzés és tömegmészárlás.

November 1-én éjjel 11 órakor a magyar kormány megbízásából Linder hadügyminiszter fölszólította a hadseregfőparancsnokságot, hogy az alábbi parancsot juttassa a frontra:

„Magyarország belső helyzete képtelenné teszi ezt az országot a háború továbbviselésére.

A magyar kormány határozata alapján, mint felelős m. kir. hadügyminiszter, ezennel elrendelem a fegyverletételt és utasítom a hadseregfőparancsnokságot, a Boroevic-, Bozen-” és Kövess-hadseregcsoportparancsnokságokat, hogy Wilson békepontjai: a teljes leszerelés, a népek szövetsége és a döntőbíróságok elvei alapján haladéktalanul lépjenek az ántánt-hadseregek parancsnokságaival összeköttetésbe a fegyverletételre vonatkozólag.

Amennyiben az ántánt feltételei országunk megszállását követelnék, hassanak a közvetlenül tárgyaló hadseregparancs-

nokságok oda, hogy mélyen sújtott országunk megszállása csakis *angol vagy francia csapatok* által történjék ..⁴

A magyar kormánynak ezt a parancsát a hadseregfőparancsnokság rendelkezésére a legtöbb parancsnokság egyáltalában ki sem hirdette és ahol a csapatokkal közölték, ez csak *november 3-án*, közvetlenül a hivatalos fegyverszünet kihirdetése előtt történt meg.

Furcsa logika nyilatkozik meg abban a vádban, hogy *ez* a parancs okozta a front fölbomlását. A front a hivatalos adatok szerint már október 24-én lázadott és ezt a parancsot november 2-án kapták kézhez a hadseregparancsnokok, ki sem hirdették, a katonák tudomást sem szerezhettek róla, – ellenben tudták azt, hogy napok óta folynak a fegyverszüneti tárgyalások, de nem fejeződhetnek be, mert a tábornok urak a hadsereg úgynevezett becsületét előbbreválónak hiszik, mint tízezrek életét és testi épségét. *Ez* a tudat demoralizálta a csapatokat és nem a kihirdetésre sem került parancs!

A magyar kormány azonban nem nyugodhatott bele a hadseregfőparancsnokság kétszínű és a magyar katonák százezreinek életét veszélyeztető eljárásába. A frontról a legmegbízhatóbb forrásokból rémes hírek érkeznek. Boroevic jelenti, hogy a délnyugati tábori vasút szlovén alkalmazottai megtagadják a szolgálatteljesítést, elhagyják szolgálati helyüket. A vasutakat sok helyen meg rongálják és az a katasztrófa fenyeget, hogy elvágják a milliós hadsereg visszavonulási útját, lehetetlenné teszik az élelmezést.

November 2-án délelőtt 9 óra után a magyar kormány megbízásából Linder fölhívja a hadseregfőparancsnokságon a vezérkari főnököt és annak helyettesével, Waldstätten tábornokkal való ingerülthangu szóváltás keretében követeli a magyar kormány parancsának a végrehajtását. A szóváltás folyamán Waldstätten *beismeri, hogy a magyar kormány parancsa még nincs kihirdetve a csapatok előtt* Linder erélyesen követeli, hogy a kilátástalan helyzetre való tekintettel minden halogatás nélkül fogadják el az ántánt fegyverszüneti föltételeit. Waldstätten kijelenti, hogy ez a kívánság az ő álláspontjával egyezik, azonban „még néhány pontot fixirozni kell”.

⁴ Magyar hadügy miniszteri irattár.

Tehát néhány pont fixírozása miatt még néhány napig akarják halogatni a fegyverszünet megkötését, bár tudják, hogy minden óra újabb tízezer áldozatba kerül, újabb halottakat, sebesülteket, rokkantakat és hadifoglyokat jelent!

És hogy nem a magyar kormány, hanem a hadseregfőparancsnokság kezdeményezett az olasz fronton kívül, a szerb fronton, Franchet d'Esperayval, külön tárgyalásokat és hogy a *hadsereg-főparancsnokság szólította föl a magyar kormányt arra, hogy a területi kérdések dolgában lépjen érintkezésbe az ántánt déli hadseregpáncsnokságával*, annak bizonyítására álljon itt ennek a beszélgetésnek a hadseregfőparancsnokság iratai alapján megállapított hiteles szövege.

„Waldstätten: Erdély ügyében a brassói csoportparancsnokság már kapott parancsot. A Kövess-hadseregcsoportnál tartózkodik egy fegyverszüneti bizottság, amelyhez Laxa tábornok, Dormándy alezredes és mások tartoznak. Legközelebb már tárgyalni fognak.

Linder: Beszüntették már a harcot?

Waldstätten: A sürgöny a hadseregcsoportparancsnoksághoz elment, de mi nem tudjuk, hogy az miképpen intézkedett.

Linder: Az ország megnyugtatása céljából szükséges volna, hogy a harcot a lehető leghamarabb beszüntessék.

Waldstätten: Kövess értesítve lesz. Célszerű volna, ha a bizottsághoz a magyar kormánynak egy képviselője csatlakoznék, a területiális kérdések rendezése céljából, míg a katonák a katonai kérdéseket fogják elintézni⁵.”

Tehát a hadseregfőparancsnokság kiküldött egy fegyverszüneti bizottságot a Franchet d'Esperayval való tárgyalások céljából és felszólította a magyar kormányt is arra, hogy a tárgyalásokra küldje el a képviselőjét. Annak a regének a tarthatatlansága, hogy a magyar kormány csak a hadseregfőparancsnokság ellen való ellenszenvből és minden szükség nélkül fordult volna Franchet d'Esperay tábornokhoz békéért, már ebből a beszélgetésből is kiderül.

November 2-án délután a hadseregfőparancsnokság már csak két hadseregpáncsnoksággal tud távirati és telefoni úton érint-

⁵ Kerchnaw e: I. m., 135 old.

kezni, a többiekkel megszakadt az érintkezésnek minden lehetősége. A délután folyamán végre megkapta a hadseregparancsnokság illetékes helyről, Boroevic tábornagtól (Op. 148 993 szám alatt) kétszínű eljárására a méltó választ. A távirat többek között azt mondja, hogy

„... a hadseregfőparancsnokság kétszínű magatartása és a világos akarat hiánya folytán a csapatettek korrekt vezetése a legnagyobb mértékben veszélyeztetve van ... Ha Istvánovits altábornagynak joga van a fronton betöltött helyét elhagynia, mert ő horvát állampolgár, akkor ez a jog minden más tisztet is saját nemzeti tanácsával szemben megilleti, ami lehetetlen állapotokhoz vezet, amelyet a hadseregfőparancsnokságnak nem szabad előidéznie . . .”⁶

Az október 28-án megalakult zágrábi Nemzeti Tanács és a 29-én proklamált horvát önállóság tenyéré elrendelték a cseh és horvát tiszteknek és csapatoknak a frontról való szabadságolását. Csak a magyar és német csapatoknak kellett tovább vérezniök. Ezt a félintézkedést, annak hallatlan erkölcstelenségét és a katonai galádságot bélyegzi meg Boroevic a fönti táviratában.

A hadseregfőparancsnokság bűnös tehetetlensége csak nagyobodik. A csoportparancsnokságok táviratokkal árasztják el a főparancsnokságot: azt kérdezik, harcoljanak-e tovább, vonuljanak-e vissza a határra? A főparancsnokság nem is válaszol a sürgető kérdésekre. Délután 4 órakor Schneller ezredes, a fegyverszüneti bizottság egyik tagja telefonon beszél a vezérkari főnök helyettesével. Megmagyarázza, hogy „a front teljesen fölbomlott; ha a király, a hadseregfőparancsnokság és a többi tényezők nem mernek dönteni, úgy hatalmazzák föl a fegyverszüneti bizottságot – amely a helyzet felől teljesen informálva van -, hogy *saját felelősségére* a fegyverszüneti föltételeket *föntartás nélkül* elfogadhassa”.

Ebben a kritikus és tragikus helyzetben Waldstätten tábornok arra hivatkozik, hogy a király különböző tárgyalásokat folytat; ő nem tehet egyebet, mint hogy minden félórában felhívja Schönbrunn; semmiféle utasítást nem adhat. Schneller ezredes könyörög,

⁶ Kerchnawé: I. m., 138 old.

hogy magyarázzák meg a királynak a harcbeszűntetés azonnal való szükségességét; a fronton való helyzet megköveteli, hogy minden ellenségeskedést azonnal szűntessenek be; minél előbb, annál jobb; minden óra drága. Waldstätten a schönbrunni telefonra hivatkozik; de intézkedni nem tud, nem mer, nem akar.

Este 7 órakor Schneller újra felhívja Waldstätent, intézkedést kér, mert az anarchia föltartóztathatlan. Nem kap más megnyugtatót, mint hogy újra kísérletet tesznek majd arra, hogy – Schönbrunnal beszélhessenek. Tízezrek véreznek és a felelős király és hadsereg főparancsnokság még mindig nem mer intézkedni ... A tiroli hadsereg főparancsnokság jelenti, hogy az élelmező állomásokat már kifosztják, – érdemleges válasza sem méltatják ...

Végre, *este negyed 10 órakor*, kiadják a parancsot, hogy a magyar hadügyminiszternek a fegyverletételre vonatkozó eddig visszatartott parancsa végrehajtandó. Tehát megint fél-intézkedés. Lent, a frontokon a legnagyobb anarchia dúl: a magyar csapatokra vonatkozóan kiadják a fegyverletételi parancs végrehajtására vonatkozó intézkedést, hogy ezáltal a magyar kormányra háríthassák a felelősséget az anarchiáért, a front összeomlásáért. Pedig a föntiekből megállapítható, hogy már a parancs kihirdetése *előtt* teljesen összeomlott a front, dúlt az anarchia, a hadseregparancsnokok kérték, követelték a fegyverszünet azonnal való megkötését, mert a csapatok lázadoznak, kifosztják az élelmiszerraktárakat. Néhány perccel később beérkezik Schneller újabb helyzetjelentése:

„A még mindig halogató illetékesek gondolják meg, hogy mit jelent az, hogyha százezrekből álló fegyveres tömeget, amelyből már legnagyobbbrészt hiányzik a fegyelem, az Etsch völgyén keresztül préselik. Bizzanak a józan katonai ítélőképességben, amely ebben a körülményben a legnagyobb veszedelmeket látja. A fosztogatások már megkezdődtek. Az útvonalak eltorlaszolódása fokozódik. Az összeköttetések megszakadásától és az emberéletben követelt áldozatok fokozatos gyarapodásától kell félni. Mi, a fegyverszüneti bizottság ittlévő tagjai a válasz átadása céljából ma még talán át tudunk jutni a fronton, holnap ez már aligha lesz lehetséges, mert a front is el lesz torlaszolva. Végül ki kell domborítanom, hogy a *front a sürgős fegyverszünetet várja*. A halogatás a

tisztek és legénység előtt érthetetlen és nagyon hátrányosan befolyásolja a katonai morált.”⁷

Waldstätten erre a jelentésre sem tud egyebet mondani, mint hogy ha lesz elhatározás, azt rádió útján közlik majd a fegyverszüneti bizottsággal. A beszélgetés után egy órával beérkezik a tiroli vezérkari főnök jelentése, hogy „már nem tudják a frontot élelemmel ellátni”.

Céltalan tanácskozásokkal múlt tehát el az egész nap, intézkedés nem történt, az áldozatok száma rohamosan növekedett.

Végre, november 3-án reggel 3 órakor, elküldik Webernek az utasítást (még mindig hátsó ajtók nyitvahagyásával!), hogy „ha időveszteség nélkül a föltételek enyhítése el nem érhető”, akkor fogadják el a fegyverszüneti egyezményt. Erről értesítik Schneller a hadseregcsoportharcparancsnokságokat, egyúttal elrendelik, hogy minden ellenségeskedés a szárazföldön és levegőben azonnal beszüntetendő. (Op. Geh. 2101.)

Minden további magyarázat nélkül megállapítható tehát, hogy a *magyar kormány fegyverletételt parancsáról szóló végrehajtási rendelkezés november 2-án este 9 óra 15 perckor ment el Badentől. Éjjel még ki sem hirdethették és öt órával később, éjjel 3 órakor elment a frontra a parancs, hogy a fegyverszüneti föltételeket elfogadják és minden ellenségeskedés beszüntetendő.* Világos ebből, hogy a magyar kormány parancsát most már csak azért adták ki, hogy a fronton uralkodó anarchia és a négy órával később kiadandó általános fegyverletétel ódiumát a magyar kormányra háríthassák.

De a hadsereg főparancsnokság fejetlensége az ellenségeskedések beszüntetéséről szóló parancs kiadásával még nem érte el tetőpontját. 30 perccel később kiadtak egy újabb parancsot a frontra, amely a következőképpen szólt:

„Az ellenségeskedések beszüntetéséről szóló parancs a legmagasabb elhatározásból megsemmisítettik.”

A frontról Sudermann tábornok azt válaszolja, hogy a parancsot már nem lehet visszavonni, mert már kiadták a csapatoknak, Schneller pedig egy órával azelőtt elindult az olasz főhadiszállásra, hogy a fegyverszüneti egyezményt aláírja.

⁷ K e r c h n a w e: I. m., 145 old.

Hosszú telefon- és távirati beszélgetésekkel igyekeznek Schnellert visszarendelni; miután ez nem sikerül, kiadják a hadseregfőparancsnokságra legjellemzőbb utasítást:

„*Schneller ezredes saját belátása szerint cselekedhet, de nem szabad az Op. Geh. 2100 számú parancsra hivatkozni, amely megsemmisítendő.*”

Schneller ezredes a rendelkezést még az utolsó pillanatban tudomásul vette. Tehát a felelős király, a hadseregfőparancsnok és a vezérkari főnök a monarchia és egy milliós hadsereg sorsdöntő kérdésében nem mernek intézkedni, a kis ezredesre bízzák, hogy cselekedjék saját belátása szerint, de nem szabad legfőbb hadurának parancsára hivatkozni. Ennél gyávább, kétszínűbb magatartást a történelem még a Habsburgok példáiban sem ismer!

November 3-án éjjel 11 órakor végre beérkezett Weber tábornok jelentése a fegyverszüneti szerződést aláírtak, de az ántánt-csapatok csak november 4-én délután 3 órakor szüntetik be az ellenségeskedéseket. A fegyverszüneti szerződés értelmében csak az aláírást követő 24 óra után szünetendő be a harc. S mert három napig halogatták az aláírást, három nappal később lehetett csak a harcokat beszüntetni, a november 3-i kiadott és visszavont fegyverletételi paranccsal anarchiát teremtettek – és ezért ismét rengeteg mennyiségű hadianyagot, sok tízezer halottat, sebesültet, rokkantat és közel négyszázezer hadifoglyot vesztett a már meg-tizedelt osztrák-magyar hadsereg.

b) A belgrádi katonai egyezmény.

A kormány az elveszett háború után – bármilyen nehezek voltak is a fegyverszünet föltételei – megnyugvással vette tudomásul, hogy a fegyverszüneti egyezmény szerint idegen csapatok csak egyes stratégiai pontok megszállása céljából jönnek az országba; *a demarkációs vonal a magyar határ marad*; a közigazgatás továbbra is a magyar kormány kezében lesz.

A szerződés szövegét a kormány a november 5-én megjelent lapokban azonnal közzétette.

A fegyverszüneti egyezmény világos rendelkezése ellenére már november 4-én jelentések érkeznek a kormányhoz, hogy a szerb csapatok átlépték a Szávát és további csapatok is jönnek, hogy

tehát a fegyverszüneti egyezmény ellenére a szerb hadsereg bevonul az országba.

A kormányt még egyéb hasonló meglepetések is érték, amelyek arra kényszerítették, hogy a déli Balkán-haderők parancsnokságával sürgős tárgyalásokat kezdjen. A badeni hadseregfőparancsnokság tudvalevően még október 30-án kiküldött egy fegyverszüneti bizottságot a déli Kövess-hadsereghez, amely *Kosmovsky József és Dormandy vezérkari alezredekéből* állott. Ez a bizottság már november 2-án, tehát még a Diaz-féle fegyverszüneti szerződés aláírása előtt közölte a magyar kormánnyal Franchet d'Esperay tábornok ama föltételét, hogy addig nem is hajlandó fegyverszünetről beszélni, amíg a Duna és Száva mentén lévő osztrák-magyar csapatok le nem teszik a fegyvert és át nem adják a hadianyagot⁸. A csapatok legnagyobb része azonban a német Mackensen-hadsereghez tartozott s így az invázió – ha Franchet d'Esperayval sürgősen nem tárgyalnak – elkerülhetlenné válik.

A kormány arra a helyes álláspontra helyezkedett, hogy a minden kétséget kizáróan döntő módon elvesztett háború súlyos következményeit csak a pacifista eszközökkel lehet jóténni. De még ha akart volna is ellentállni, akkor sem állott elég erő rendelkezésre, hogy a szerbek visszatarthatók legyenek.

Wekerle miniszterelnök még az október 18-án tartott képviselőházi ülésen „megnyugtatta” a közvéleményt, hogy a déli határok védelméről a hadvezetőség gondoskodott. Pedig tudták, hogy már nincs erejük az invázió föltartóztatására. Wekerle az újságírók október 7-i konferenciáján Kunfi kérdésére, hogy a hadsereg meg tudja-e akadályozni Franchet d'Esperay csapatainak előrenyomulását, kivételesen őszintén felelt és kijelentette, hogy ha november 15-éig nem kötünk békét, a balkáni hadsereg átlépi a Dunát.

És ennek ellenére Szurmay honvédelmi miniszter az október 23-án ugyané tárgyban hozzáintézett interpellációra a következő választervezetet készíti, amellyel a munkapárti képviselőket bizalmasan „megnyugtatta”:

„Bulgária letörése kétségkívül nehéz helyzetet teremtett számunkra, amely lényegében abból áll, hogy dél felől egy

⁸ Az 1918 november 5-i minisztertanácsi jegyzőkönyv 13. pontja.

nagy kapu nyílt hazánk felé, amelyen át az ellenség szabadon bejöhett a célból, hogy határainkat fenyegeesse ...

Hadvezetőségünk a feladatok legnehezebbike hárult ott-hon, amidőn ezen kapu elzárását kellett mindenáron elérnie.

Az azóta lefolyt események beigazolták, hogy ez máris sikerült ... Katonai intézkedéseink még távolról sincsenek lezárva; azok oly terjedelműek és oly irányúak, hogy határaink biztosítását a következőkkel kívánom jellemezni: *27 havi harctéri szolgálatom alatt soha, de soha nem volt még csak megközelítőleg sem olyan helyzetben az ellenséges erőknek saját erőinkkel való viszonylata, mint most az a parancsnok, aki határainkat védi . . .*⁹

Hogy mennyire félrevezették az országot, hogy milyen lelki ismeretlenséggel szolgáltatták ki az országot az ellenséges invázióknak, azt bizonyítja annak a parancsnoknak, „aki határainkat védi”: Kövess tábornoknak 1918. november 4-én kelt Hgk. Op. Geh. 73 számú jelentése, amely a déli frontnak november 2-i helyzetét ecseteli:

„*Papíron rendelkezik 7 gyalogsági hadosztállyal és egy, a XI-ik számú hadtestparancsnoksággal. Tényleg azonban csak a XI-ik számú hadtestparancsnokság és két és fél gyalogsági hadosztály süil rendelkezésre, összesen 10 000 fegyverrel. Hogy a Száva vonala tartható lesz-e, az kizáróan a szerbek magatartásától függ, meçt komoly ellenállásra ezekkel a hazájuktól távollévő s az előző harcokban és visszavonulás következtében erősen igénybevett csapatokkal és főként a horvátok megszökése következtében gondolni sem lehet*¹⁰.” Tízezer fegyver áll szemben az ántánt déli hadseregével (32 ho. körülbelül 162 000 puskával), „komoly ellenállásra gondolni sem lehet”, „a szerbek magatartásától függ, hogy a Száva vonala tartható-e” – és mindezt Szurmayék a határok olymértvű biztosításának, a javunkra eső erők olyarányú viszonylatának nevezik, amelyre az „uzsoki hős” szolgálati ideje alatt még nem volt példa! Ennyire bűnös könnyelműséggel tették tönkre a jobb sorsra érdemes országot!

⁹ Magyar hadügy miniszteri irattár.

¹⁰ U. o.

Ilyen viszonyok között a védelem egyenlő lett volna a magyar csapatok lemészároltatásával.

„A szerbek magatartása” adva volt. Azok folytatták előrenyomulásukat. Azonfölül a csapatok háta mögött egy forrongó Horvátország, amelynek hatóságai, katonasága már a magyar forradalom kitörése előtt, október 29-én csatlakoztak ahhoz a délszláv államhoz, amelynek katonáival állottak szemben Kövess tábornok csapatai. Csak egy ut állt rendelkezésre: az ellenségeskedések azonnal való beszüntetése és a Franchet d'Esperayval való tárgyalások fölvétele.

A november 4-i minisztertanács határozatából Linder hadügy-miniszter az alábbi táviratot küldte Franchet d'Esperay tábornagnak:

„Magyarország *a fegyverszünetet az antanttal megkötötte* és a fegyvereket letette.

Diaz tábornok vezette valamennyi, az olasz, szerb és román fronton lévő ántánt csapatok nevében a fegyverszüneti tárgyalásokat. A cs. és kir. hadseregfőparancsnokság által a tárgyalásokhoz kiküldött katonai meghatalmazott, Weber gyalogsági tábornok 45. számú távirata értelmében *a magyar határ demarkációs vonal*¹¹.

Berinkegy igazságügyminiszter egy delegációval a mai napon az ántánt-csapatok balkáni főparancsnokságához útbaindul és tájékoztatni kívánja a főparancsnokságot a magyar kormány-
nak már november 1-én délután 1 óra 25 perckor kiadott fegyverletételre vonatkozó parancsáról, valamint ezen parancs továbbításának nehézségeiről. Az ott lévő két vezérkari törzstiszt, Kosmovsky és Dormándy vezérkari alezredek

¹¹ A történeti igazság kedvéért meg kell állapítani, hogy a fegyverszüneti szerződés egy betűt sem tartalmaz arra nézve, hogy a magyar határ volt a kijelölt demarkációs vonal. Az idézett távirat csak arról számol be, hogy a szerződés csak a délnyugati harctéren állapítja meg azt a vonalat, amely mögé a csapatoknak vissza kell vonulniok. Egyebekben Badoglio tábornoknak a tájékoztató felvilágosítását tartalmazza, amely szerint „a szerb hactéren a birodalmi határ képezi a kiürítésnél tekintetbe veendő demarkációs vonalat”. A magyar kormány, helyesen, belekapaszkodott ebbe a fölvilágosításnak nevezett szalmaszálba, de a hatalmas Franchet d'Esperay, sajnos, nem respektálta Badoglio úr magánvéleményét

ezen küldöttséghez csatlakozzanak és azzal együtt vonuljanak be a magyar kormány székhelyére. 27867/el. 10. *Hadügy-miniszter.*¹²”

November 7-én Károlyi Mihály Jászi, Bokányi, Csernyák, Hatvány és a szakértők kíséretében leutazott Belgrádba. Az új Magyarország első tövises kálváriáját járta meg Károlyi a győzelmes francia tábornok előtt.

Memorandumot nyújtott át a tábornoknak, amelyben rámutatott arra, hogy

„a háború a régi feudális és autokrata osztrák-magyar monarchia műve volt, amely a porosz militarizmussal szövetkezve lángbaborította Európát. A Budapesten kitört népfelkelés megdöntötte a régi rendet, elsöpörte a reakciós kormányt. A magyar kormány megbízottai nem mint a király, hanem mint a magyar nép megbízottai állnak az ántánt előtt és semmiféle felelősséget a múlt rendszer tényeiért nem vállalnak. A magyar megbízottak úgy tudják, hogy *Diaz tábornok van megbízva a fegyverszüneti feltételek megbízásával*, de idejöttek, hogy a déli harctéren is megszűnjön az ellenségeskedés és hogy biztossáák Magyarország nyugodt, demokratikus fejlődését.”

A francia tábornok az imperialista győzők kevélységével és a legyőzöttet letipró kíméletlenséggel válaszolt a háború ellen küzdő védtelen magyar demokrácia kiküldötteinek, „önök Németországgal haladtak és velük fogják megkapni büntetésüket.” „A tenyere-men tartom a nemzetiségeiteket, csak egy kis intés és ellenetek mennek.” „El volnának Önök pusztítva.” Ez a hang, ez a tenor volt az első tördőfés, amely az újabb Magyarországot érte és – az első reménység, amelyet a szunnyadó ellenforradalom jövő akciói számára elkönyvelt...

Egyetlen biztató jel a francia tábornoknak az a kijelentése volt, hogy „Magyarországnak ma egy szerencséje van, Károlyi személye. Ő az egyetlen, aki az Önök sorsán lendíthet. Támogassák őt, ne hagyják el.”

Amidőn Károlyi ismételt hivatkozott arra, hogy az ántánt Diaz tábornagyot bízta meg valamennyi osztrák-magyar frontra

¹² Magyar hadügyminiszteri irattár.

vonatkozóan a fegyverszünet feltételeinek megállapításával, akkor Franchet d'Esperay elővett egy papírlapot és felolvasta a következő nyilatkozatot:

„Nem igaz, hogy Diaz tábornok dönt a feltételek felett. Hozzám kell fordulniok, mint a keleti hadsereg főparancsnokához. Nekem van módomban megállapítani a fegyverszünet feltételeit. Csak hogy Magyarország már nem semleges ország, most már legyőzött ország. Egészen más lett volna, ha három-négy héttel ezelőtt fordultak volna hozzám hasonló lépéssel. Most, amikor én itt ülök Belgrádban, Magyarország kapujában, most már késő.¹³

Dermesztő hatással volt a küldöttség tagjaira a francia tábornoknak ez a kijelentése. Előttük feküdtek a kemény fegyverszüneti feltételek!

Hosszú és beható tanácskozás indult meg Károlyi, Jászi és a francia tábornok között, ami végül lehetővé tette, hogy a szerződés három súlyos pontja módosíttassék, illetve kihagyassék, – ellentétben a Diaz-féle tárgyalással, ahol Weber tábornok egyetlen betű módosítását sem tudta keresztülvinni. Az eredeti szerződés szerint az a terület, ahol lázadás törne ki, idegen főnhatóság alá kerül. Ezt a pontot teljesen törölték. A rekvirálásokra vonatkozóan bevették a szerződésbe, hogy a rekvizíciók csupán az országban szokásos árak mellett történhetnek meg. Végül sikerült a szerződésbe bevetetni, hogy a demarkációs vonalon belül is a magyar csendőrség marad a rendfőntartó közeg.

Károlyi és a magyar kormány azonban ekkor már ismerte a szomszédos államoknak Magyarország területére bejelentett és az antanttól elismert igényeit. Nem akarta tehát a fegyverszüneti szerződést addig aláírni, amíg a béketárgyalásokig Magyarország régi határait nem garantálják. Azonfölül Károlyi az antánt politikai vezéreitől akart megnyugvást arra nézve, hogy valóban Franchet d'Esperay jogosult arra, hogy a fegyverszüneti feltételeket Magyarország számára megállapítsa. Megállapodás alapján Franchet d'Esperay ilyen irányú táviratot intézett Versaillesbe. Károlyi nem is írta alá a fegyverszüneti szerződést, hanem visszautazott Budapestre azzal a kijelentéssel, hogy csak Clemenceau

¹³ „Az Est” 1918 nov. 10-i száma.

válasza és a magyar kormány, illetve a Nemzeti Tanács felhatalmazása után véglegesítheti a szerződést. November 12-én beérkezett Franchet d'Esperayhoz Clemenceau következő távirata:

„Válasz az 5803/3 számú táviratra. Fölkérem, hogy gróf Károlyival csak a *katonai kérdésről* tárgyaljon, minden más kérdés kizárásával. Ez véglegesen irányadó. Clemenceau¹⁴.”

E távirat igazolja, hogy Franchet d'Esperaynak – sajnos – volt fölhatalmazása a katonai kérdések tárgyalására. Márpedig a fegyverszüneti szerződés, kétségtelenül, *katonai* ügy.

Károlyi visszautazása után – miután a ”fegyverszüneti szerződést nem írta alá – a szerbek folytatták előnyomulásukat. November 11-én bevonultak Újvidékre, elérték a Pancsova-Versec- és a Pancsova-Antalfálva-vonalat. Hírek érkeznek, hogy a csehek az ország határa felé menetelnek: Pozsonyt és az északi megyéket akarják megszállni.

Ebben a kritikus, az ország fönnállását veszélyeztető helyzetben a Nemzeti Tanács megadja a kormánynak a felhatalmazást a szerződés aláírására. De határozatilag kimondja, hogy

„az ország és nemzet szerencsétlenségéért a régi rendszer képviselői felelősek. Ha pár hét előtt alárendelték volna piszkos, önző anyagi érdekeiket a nemzet érdekének, akkor Magyarország ma nem állna lefegyverezve és kiszolgáltatva. Ezért a cselekedetükért a törvényhozás fogja őket felelősségre vonni jogilag, anyagilag és erkölcsileg¹⁵.”

November 13-án a magyar kormány megbízásából Lindej Béla miniszter aláírta a belgrádi katonai egyezményt.

Minden történelemhamisítással szemben a vázolt ténymegállapítás és okmányszerű adatok összefoglalása alapján az objektív kutatónak és történelemírónak meg kell állapítania:

1. hogy a háborús összeomlásért, az ezt követő súlyos megalázásért, az ország megszállásáért és földarabolásáért, az ebből keletkezett minden szerencsétlenségért egyedül és kizáróan a régi rendszer: a dinasztia és a magyar oligarchia felelős;

¹⁴ Károlyi beszéde a Nemzeti Tanács 1918 nov. 11-i ülésén.

¹⁵ A „Népszava” 1918 nov. 12-i száma.

2. hogy a demokrácia és az abból alakult forradalmi kormány még kellő időben akart békét kötni; olyan békét, amely megóvhatta az országot a végső szerencsétlenségtől; és ezt a békét a régi rendszer a teljes összeomlás pillanatáig szabályozta;

3. hogy a magyar kormány az események kényszerítő hatása alatt fogadta el a Diaz-féle fegyverszüneti szerződést;

4. hogy a Diaz-féle szerződés érvényességét a Balkán-haderők parancsnoksága a déli frontra vonatkozóan nem ismerte el, csapataival behatolt Magyarországra és addig nem szüntette meg az ellenséges inváziót, amíg a belgrádi katonai egyezményt a magyar kormány alá nem írta;

5. hogy Franchet d'Esperay tábornoknak egyenes meghatalmazása volt az ántánt-hadseregek főparancsnokságától egy külön Magyarországra vonatkozó egyezmény diktálására.

Akit nem tudatos rosszakarat, a forradalmi kormány ellen való gyűlölet és a történelemhamisítás szándéka vezet, annak, ha katonai dolgokban nem teljesen tájékozatlan és tudatlan, tudnia kell, hogy a világ legbefolyásosabb és leghatalmasabb testületének, a szövetséges hadak Nagyvezérkarának beleegyezése és parancsa nélkül Franchet d'Esperay tábornok soha nem mert volna Magyarország számára kifejezetten a Nagyvezérkar nevében külön katonai egyezményt prezentálni és aláírni.

A belgrádi szerződés aláírásával a háborút Magyarország ellen hivatalosan befejezték ugyan, azonban a szerencsétlen ország kálváriája még nem zárult le, – csak újabb fejezet kezdődött...

VII.

A forradalom rendjének biztosítása.

A forradalom győzelme gyökerestül felforgatta a politikai, társadalmi és gazdasági rendet. Nemcsak a minden lidércnyomástól felszabadult kispolgárság, hanem a mindenkori kormányok leghűbb uszály hordozói: nagybankok, leltári politikusok, püspökök, papok, gyárosok, kereskedők mindenkit letipró stréberséggel, minden tömegújjongást megszegyenítő lelkesedéssel igyekeztek az újabb kormányhoz furakodni, az újabb rendbe beilleszkedni. A burzsoázia féltette a vagyonát, életét és minden föntartás, minden megfontolás nélkül az újabb rendhez csatlakozott, az újabb rend védelmé alá helyezte magát. Minden automobilon, minden üzlet kirakatában, minden bankon ott díszlettek a forradalom győzelmét hirdető felírások: „Éljen a Nemzeti Tanács! A Nemzeti Tanács védelmé alatt.”

Másrésről: mint minden forradalomnak, a vértelen októberi forradalomnak is megvoltak a maga kilengései. A négy és fél esztendő háborúban agyonsanyargatott, kiéheztetett, lerongyolódott és az uralkodó osztályok hibájából politikailag nem iskolázott nagy tömegek azt hitték, hogy a forradalom győzelme a jogos bosszú önkényes kielégítését jelenti. Termékenyebbé tette a tömegeknek ezt a mentalitását a háború barbár iskolája, amely a népek millióit a gyilkolás, rablás, fosztogatás mesterségére tanította. Emellett a forradalmak kísérő jelensége, a bűnözésre hajlamos csoportok zavaros tevékenysége is veszélyeztette a forradalom rendjét.

A polgárság e jelenségekkel szemben elbűjt. Moccanni sem mert. Vagyonának és életének megmentését az ország egyetlen szervezett erejére, a szervezett munkásokra bízta. Tudta, hogy a szervezett munkásság fegyelmezettségével elég erős lesz, hogy megvédelmezze a forradalom rendjét és ezen belül a polgárság érdekeit, vagyon- és életbiztonságát.

A forradalom napján a szociáldemokrata párt fölhívást bocsát ki a katonákhoz, hogy térjenek vissza a laktanyákba, és a munkásokhoz, hogy másnap vegyék fel a munkát. Ahol összeütközések, tömegcsoporthozások vannak, ott megjelennek a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek küldöttei és gyakran életük veszélyeztetésével rendet teremtenek.

A délután folyamán felfegyverzik a külvárosok szervezett munkásságát és ez az önkéntes munkássereg öröködik a forradalom fővárosának rendjén. Megtámadják a Közvágóhidat: Reisz és Sütő szociáldemokrata vezetők erélyes közbelépésére a munkások maguk védelmezik meg ezt az intézményt a fosztogatástól. Szerb és orosz hadifoglyok s más garázdálkodó katonák megtámadják az est folyamán a különböző pályaudvarokat: a szervezett munkások osztagai, Peyer és Guzi vezetésével, gépfegyveresen kivonulnak a pályaudvarokra és megfutamítják a fosztogatókat. Sok sebesültet és néhány halottat veszítenek a forradalmi rend védői, de a munkásság egy pillanatra sem riad vissza kötelességének teljesítésétől.

Még ugyanaznap este« Bíró Dezső, a párt egyik legagilisabb és gyorscselekvésű vezetőembere elvállalja szervezett munkásokból megalakítandó népőrség föllállítását. A rendőrség újabb vezetői örömmel fogadják e tervet, mert hisz a népindulat elementáris kiterjedésével szemben a bürokratikus rendőrség tehetetlen. Bíró néhány óra alatt hatalmas fegyveres szervezetet épít ki. Csak a szakszervezetek részéről ajánlott megbízható munkásokat vette föl az őrség kötelekébe.

Az agyonsanyargatott és állandóan megrágalmazott munkások – akikről a régi rend emberei azt hirdették, hogy még nem érettek a politikai jogokra – egyszerű felszólításra tömegesen jelentkeztek a rendfőntartás nehéz munkájára. A Váci-úti gyárak, a fegyvergyár, a csepeli gyár és a többi gyárak munkásai külön fegyveres csapatokat állítanak föl, hogy a rendbontást megakadályozzák.

Mint történeti tényt állapítom meg, hogy a polgári pártok polgárőrséget is akartak szervezni. bíró az előkészítő munkálataiban segítségükre sietett. Az akció élére Sándor László, a volt rendőrfőkapitány állt. Azonban a gyáva és kényelmes polgárság minden nyilvános toborzás és fölhívás ellenére sem jelentkezett

fegyveres szolgálatra. Sőt a kevés jelentkező később munkanélkülieket fogadott, azoknak adta át fegyverét és fizetés ellenében kibújt az őrszolgálat alól.

A munkásnépörség elévülhetetlen érdemeket szerzett a forradalom rendjének helyreállítása körül. Első tette a kóbor katonák lefegyverzése volt. Nyolc kilométernyi körzetben megszállták a fővárosba vezető utakat és vasútvonalakat, a hazaözönlő katonákat lefegyverezték és ezzel megakadályozták a kétségtelenül bekövetkező véres rendezavarásokat.

Hasonló eréllyel szerveződik a forradalmi rend védelme a vidéken is. A vidéki városokban éppen úgy, mint Budapesten rögtön megalakulnak a szervezett munkások védőőrségei és az első 72 óra után az egész országban helyreállítják a forradalom rendjét. Vasúti munkásokból alakult vasútőrségek megakadályozzák az élelmiszerszállítmányok kifosztását és így biztosítják a főváros élelmezését.

A polgári lapok, élükön a legreakciósabbak, azok, amelyek mindig csak a gyűlölet, a megvetés és a lekicsinylés hangján irtak a szervezett munkásságról, most dicshimnuszokat zengenek a munkásság fegyelmezettségéről, öntudatáról és a forradalmi rend megvédése körül kifejtett áldozatkészségéről. A munkásság megvédelte a burzsoázia vagyonát és életét: a pillanat hatása alatt ez a burzsoázia még arra is képes volt, hogy, ha másképp nem, hízleglő dicséretekkel hálálja meg ezt a védelmet.

November 4-én bűnös könnyelműség folytán az illvai fegyházból 450 fegyencet kiszabadítottak; ezek a vasutasokat arra kényszerítették, hogy indítsák őket Budapest felé. A munkásokból álló őrség Vácig elébük utazott a fegyenceknek s visszatérésre szólította fel őket. A felfegyverzett fegyencek a felszólításra fegyvertűzzel válaszoltak s a karhatalom kénytelen volt a tüzet viszonozni. Formális csata fejlődött ki, amelynek, sajnos, mindkét oldalról 36 halottja és 60 sebesültje maradt a pályatesten. A többi fegyencet sikerült lefegyverezni. Bármennyire sajnálatos volt ez az esemény, nem lehetett a forradalom rendjét veszélyeztetni a veszedelmes emberek önkényes, válogatás nélkül való szabadonbocsátásával. Ugyanazon a napon néhány ezer orosz fogoly kitért a fogolytáborokból. Rémhírterjesztők fellármázták a lakosságot, hogy az oroszok fölfegyverzetten a főváros ellen vonulnak és

kifosztják a várost. A felfegyverkezett szervezett munkásság fegyelmezett sorokban elindult az állítólagos orosz fosztogatók elé, hogy megvédelmezze a forradalom fővárosát. Szerencsére a hír rémhírnék bizonyult, az oroszok békés szándékkal, a szabadulás boldogságával vonultak Budapest felé, és nem volt ok újabb vérontásra. De újabb bizonyíték volt ez arra, hogy a munkásság, ha kell, élete árán is megvédelmezi a forradalom rendjét.

Az első napok izgalmas rendteremtő munkája után megalakult véglegesen is a népőrség, amelynek vezetői bíró Dezső, később Szikra Gyula lettek. A népőrség a forradalom ideje alatt, egy kisebb csoportját nem tekintve, – mindenkor hűséges és fegyelmezett védőserege volt a forradalomnak.

A vidék rendjének biztosítására állandó jelleggel Fényes László vezetése alatt nemzetőrség alakult. Ebben a szervezetben már nem csupán szervezett munkások voltak. Sok volt benne a megbízhatatlan elem, de azért Fényes erélye és fáradhatatlansága mellett példásan teljesítette a kötelességét.

VIII.

A háborús hadsereg leszerelése.

A régi közös hadügyminisztérium, a hadseregfőparancsnokság és a magyar honvédelmi minisztérium a nyilvánosság és érdekeltség kizárásával még a háború ideje alatt kocsiderékszámra gyártották az aktákat a háború befejezése után bekövetkezendő hadseregleszerelésről. A bürokrata leszerelő tervezetek légiója, természetesen, csak egy – győzelmes háborút követő leszerelés aktszerű végrehajtására készült. Arra, hogy a megroppant monarchia háború esetén föltétlenül szét fog hullani alkotórészeire és hogy ebből a világháborúból a monarchia csak mint vesztes fél kerülhet ki: erre a vezérkari burokokban nem készültek föl.

Az események azonban áthúzták a vezérkari tisztek aktszerű számításait. Az utódállamokra hárult a gond, hogy a lerongyolódott, kiéhezett, felbőszült és bosszúra szomjazó katonatömegekből álló, rendetlenül, anarchikus jelenségek között visszavonuló milliós hadsereget leszereljék és megakadályozzák, hogy a fölfegyvertett tömegek egy része fosztogató bandákká szerveződjék.

A magyar hadügyminisztériumban az első napokban kétségbeejtő káosz uralkodott a leszerelés kérdésében. A Szakszervezeti Tanács már augusztus és szeptember havában foglalkozott a leszerelés kérdésével és a fenyegető összeomlás hatása alatt a gyáriparosokkal egyetértően ultimátumszerűen azt követelte a kormánytól, hogy a bürokratikus leszerelés helyett bízzák a személyi leszerelést az érdekeltségek vezetése alatt álló szervezetre.

A forradalmat követő második napon a leszerelés ügyében a hadügyminisztérium meghívására a hadügyminisztériumban tanácskozást folytattak (a Szakszervezeti Tanácsot képviseltem); a tisztek teljesen tanácstalanul állottak az újabb helyzettel szemben. A leszerelési osztály élén álló Kirchner Sándor alezredes a háború alatt az ipari ügyeket intézte s egyik legvérengzőbb ellensége volt a gyári munkásságnak. A jelzett értekezleten a megszeppent Kirchner keve-

sebbet foglalkozott a leszerelés ügyével, mint inkább **azt** magyarázta, hogy ő mennyire barátja a munkásoknak és vallo-mást tett arról, hogy ő a szociáldemokrata párthoz tartozandónak érzi magát. Kirchner csak szimptómája volt annak az általános jelenségnek, amely a forradalmi napokban úton-útfélen megnyilatkozott: a régi rend legvérengzőbb szolgálói, pozíciójuk megtartása érdekében, ugyanazzal a lelkesedéssel akartak az újabb rend szolgálataiba állani, mint amilyen kiméretlenséggel tiporták le néhány héttel előbb annak képviselőit. Kirchnerék vallomását, természetesen, annak rendje és módja szerint értékeltük.

A fejtelenség megakadályozására november 4-én a minisztertanács kinevezett a hadügyminisztériumba a leszerelési ügyek vezetőjévé. Másnap átvettem a hivatal vezetését. Ebben a pillanatban a rendszeres leszerelés végrehajtása dologban semmiféle intézkedés még nem történt. Lindert a fegyverszüneti tárgyalások foglalták le. Még 5-én elkészítettük a leszerelésre vonatkozó gyakorlati utasításokat és 24 óra után kiadtuk a rendeletet.

A végrehajtás azonban eltérő volt a régi rend módszereitől. Régi szakszervezeti embereket és a Radikális Párt meg a Függetlenségi Párt részéről ajánlott néhány polgárt azonnal utbaindítottunk az ország minden nagyobb katonai városába, valamennyi átvonuló állomásra és a frontról hazaözönlő csapattestek elé Ausztriába, hogy a leszerelési rendelet végrehajtását ellenőrizzék és a szükséges intézkedéseket minden bürokratikus forma mellőzésével azonnal a helyszínen fogatosítsák.

Valamennyi átvonuló állomáson (a belföldön 29, a külföldön 15 helyen) a katonák fogadtatására bizottságokat szerveztek. Éjjelnappal meleg, bőséges ételek várták a harctérről vagy az ország bármely részéről érkező katonákat.

A leszerelés gyors és zökkenéstelen lebonyolítását annak az intézkedésnek köszönhetjük, hogy a hazaözönlő katonáknak megengedtük, hogy bárhol, tartózkodó vagy lakóhelyükön is, leszerelhesenek. Ezzel megakadályoztuk az ide-odautazást, a vasutak fölösleges igénybe vételét. Mindenki megkapta jelentkezése helyén leszerelési okmányát, rendes járandóságain kívül további tiznapis zsoldot, azonfelül, ha szükség volt rá, ingyen vasúti jegyet a hazautazásra. Leszerelő rendszerünk anyagi és morális előnyei mellett eltörpült az a visszásság, hogy itt-ott a zsold fölvétele körül

visszaélések is fordultak elő. Rendeletileg gondoskodtunk arról is, hogy a leszerelt katonák bevonulásukkor elhagyott munkahelyükön ismét alkalmazást nyerjenek. A nőtleneket a kaszárnyákban létesített munkásotthonokban helyeztük el.

November végéig közel 700 000 katona szerelt le, december közepéig 1 200 000 volt a leszerelték száma, december végén a személyi leszerelés teljesen befejeződött. Nagy érdemeket szereztek a leszerelés körül Mayer-Csejkovits ezredes és Wallovich hadbiztos-ezredes, akik ezekben a mozgalmas napokban éjjel-nappal hadügyminiszteri őrhelyükön álltak.

A hadügyminisztérium kiküldöttei az anyagi ellátáson kívül a katonák forradalmi fölvilágosításáról is gondoskodtak. Ismertették velük a forradalom vívmányait, gondoskodtak arról, hogy a katonák minden önkényeskedéstől tartózkodjanak és forradalmi fegyellemmel vonuljanak az országba és lakóhelyükre.

A frontról visszaérkező katonák példátlan lelkesedéssel fogadták a forradalmi kormány kiküldötteit. A legreakciósabb tábornokok és tisztek vezetésével egész hadosztályok vonultak be az országba zárt sorokban és mindenütt örömmel, lelkesedéssel és fegyellemmel csatlakoztak a forradalomhoz. Biztosak voltunk dolgunkban. A katonák gyűlölték a régi rendszert és tisztjeiket. Nem kellett attól félnünk, hogy ezek a zárt csapatok az ellenforradalom szolgálatába szegődnek.

A személyi leszerelés mellett gyors ütemben kezdtük meg az anyagi leszerelést is. De lépten-nyomon akadályokra bukkantunk. Sem a magyar hadügyminisztérium, sem a bécsi közös hadügyminisztérium nem vezetett jegyzéket a hadügyi kormányzat tulajdonát tevő, sok milliárdot érő üzemekről és raktárokról. Kutató bizottságok útján kellett azokat fölkeresnünk és az állam birtokába vennünk az ott lévő anyagot. Milliók kallódtak így el. A régi kormányokat kellett volna felelősségre vonni a hűtlen kezelésért.

A megmentett anyagot igyekeztünk minél gyorsabban a közgazdaság rendelkezésére bocsátani, hogy a nyersanyagban szűkülő ország termelését mielőbb megindíthassuk és a munkanélküliséget csökkenthessük.

IX.

Az újabb hadsereg.

A leszerelési rendelet keretén belül egy zavarosfejű ember erőszakossága és esztelen hazudozása segítségével vetették meg az alapját az újabb néphadseregnek. November 5-én készült el a rendelet és a referens jelentette nekem, hogy Friedrich István, a hadügyi államtitkár (az én megbízatásom csupán leszerelési ügyekre terjedt ki) intézkedésére bevették a rendelet szövegébe, hogy az öt legfiatalabb korosztálybeliek – tehát a 18-22 életév között leyőf katonák – nem szerelhetnek le, mert *minisztertanácsi határozat* következtében ezek az újabb néphadsereg céljaira fegyverben maradnak.

A legnagyobb megdöbbenéssel fogadtam ezt a rendelkezést. A forradalom védelmére megbízható hadsereget kellett volna szervezni, amely nem állhat fiatal, tapasztalatlan, a forradalom jelentőségét fel nem ismerő, a háborúban elvadított gyermekekből, hanem olyan férfiakból, akik öntudatosan állnak fegyverbe a forradalom mellé. De minisztertanácsi határozatról lévén szó, nem ellenkezhettem. Másnap azonban Linder hadügyminiszter előtt kifejtettem aggodalmamat.

Linder kijelentette, hogy semmiféle ilyen minisztertanácsi határozatról nem tud és a legközelebbi minisztertanácson jelentést fog tenni Friedrich eljárásáról és követelni fogja, hogy vagy Friedrich távozzék, vagy pedig ő elhagyja a miniszteri széket.

Friedrich István forradalmi szerepének megértéséhez és annak a jellemzésére, hogy mennyire a legszélsőbb radikális, szinte bolsevik szellem irányította tevékenységét, álljanak itt a következő adatok.

Október 31-én a délutáni órákban Budapest utcáin „A katonához” címzett öles plakátok jelentek meg „Friedrich István hadügyi államtitkár” aláírással. Ugyanaznap a délutáni órákban Friedrich bevonult a hadügyminisztériumba és *minden megbízás*

nélkül átvette a hadügyi államtitkárság vezetését. Sem a kormány, sem a Nemzeti Tanács nem tudta, kinek a fölhatalmazására adta ki Friedrich a proklamációt és kinek a megbízásából írta alá a plakátot államtitkári jelzéssel. Károlyi Mihály kormányelnök azt hitte, hogy Linder hadügyminiszter nevezte ki Friedrichet, Linder pedig azt hitte, hogy Károlyi adta Friedrichnek a megbízást. Már a november 5-i minisztertanácson szóbakérül a Friedrich-ügy. A minisztertanácsi jegyzőkönyv hatodik pontja erről a következőket mondja:

„Miniszterelnök úr szová teszi, hogy Friedrich Istváncionista gárdát akar szervezni. Ez örület.

Szende pénzügyminiszteri államtitkár úgy van informálva, hogy a szovjet Friedrichre támaszkodik.

Hadügyminiszter úr Friedrichnek az államtitkári állástól való fölmentését kéri.

A miniszterelnök úr helyesli.

A minisztertanács hozzájárul.”

Ugyané minisztertanácsi jegyzőkönyv 16. pontjában a következők foglaltatnak:

„Hadügyminiszter úr újból szóba hozza Friedrich fölmentését. Kérdi, ki van-e nevezve Friedrich?”

A minisztertanács megállapítja, hogy nincs.”

Friedrich azonban nem olyan ember volt, akitől egy egyszerű minisztertanácsi határozattal lehetett volna megszabadulni. A szovjetmegbízás gyanújában álló Friedrich túlzott forradalmi lelkesedésében a legszélsőségesebb irányzatnak kedvező intézkedéseket tett, hogy azután az önmaga művétől megijedve, a szélső ellenforradalmi kalandorság szerepét vállalja.

Időközben Friedrichnek a minisztertanácsi határozatra vonatkozó valótlan hivatkozására kiadták az öt korosztály visszatartását elrendelő intézkedést. A ravasz fondorlattal kierőszakolt rendelet alapozta meg az újabb hadsereg szerencsétlen rendszerét. Még fokozta a szerencsétlenséget Friedrichnek egy másik rendelete. Ebben a megalakítandó nemzetőrség és ezzel összefüggően az újabb néphadsereg katonái számára 30 koronás napidíjat állapított meg. Abban az időben a szakmunkások átlagos napi keresete nem haladta meg a 20-25 koronát és csak a legügyesebb szakmunkások kerestek kivételesen napi 30 koronát.

Friedrich rendelkezése 24 óra alatt felborította a termelést és a közgazdaság egész rendjét. Szakmunkások, napszámosok joggal követeltek legalább annyi vagy még több munkabért, mint amennyit a katonák és nemzetőrök számára állapítottak meg. Azonfelül a magas zsold reményében nem azok jelentkeztek a nemzetőrségbe és hadseregbe, akik öntudatos meggyőződésből akartak a forradalom védelmére fegyvert fogni, hanem azok az elemek, amelyek a nemzetőrségi és egyéb őrségi szolgálatban a könnyebb és kevesebb munkával járó jobb megélhetést keresték.

Linder hadügyminiszterrel való megbeszélésem alapján a minisztertanács is foglalkozott ezzel a kérdéssel és meghallgatta Friedrichet és engem is. A november 9-i minisztertanácsi jegyzőkönyvnek idevonatkozó részéből idézem a következő adatokat:

„*Linder* hadügyminiszter előadja, hogy a hadügyminisztériumban olyan mellékkormányok alakultak, amelyek lehetlenné teszik, hogy a felelősséget továbbra is vállalja ... Hangsúlyozza, hogy amikor megjelent a 30 koronás napifizetéssel díjazott nemzetőrségről a hirdetés, azt ő nem is látta. Benn akarták tartani az öt fiatal korosztályt, ami már azért is teljes lehetetlenség, mert az ántánt fegyverszüneti feltételei még a felét sem engedik meg. A harmonikus együttműködés tehát most már teljesen ki van zárva, kéri fölmentését.

Miniszterelnök megdöbbenéssel fogadja a hadügyminiszter lemondását, mert óriási érdemeket szerzett. A történetek után Friedrich nem maradhat helyén.

Friedrich az öt legfiatalabb korosztály megtartása érdekében érvel és elejti a 30 koronás napidíjra vonatkozó rendeletét.

Böhm a kérdés gazdasági részét világítja meg. A 30 koronás nemzetőri díjazás után a gyárimunkások és napszámosok, az irodák és raktárak alkalmazottai és a bányászok is kivonultak munkahelyükről, mert kevesebért nem akart senki dolgozni. Ha átmenetileg bármilyen nehézségek is lesznek, hozzá kell járulni a minisztertanácsnak a katonai alakulatok zsoldjának 10 koronára való leszállításához. Ki kell mondani azt is, hogy a magántoborzás büntetendő cselekmény, mert egyesek nagy pénzeket ígérnek a birtokukat és a kastélyukat őrző magánőrségeknek.”

A minisztertanács dezavualta Friedrichet. Ismét elhatározta, hogy nem maradhat a helyén. A zavaros időkben azonban gyakran hoztak határozatokat, amelyeket senki sem hajtott végre. Így maradt Friedrich még két hónapig államtitkár, ellenben Linder távozott ... Kit vagy kiket terhel ezért felelősség? ...

Az öt korosztályra vonatkozóan érthetetlen módon a minisztertanács nem hozott konkrét határozatot és így Bartha Albert, az újabb hadügyminiszter kénytelen volt föntartani Friedrichnek ezt a rendelkezését, amely napról-napra több szerencsétlenséget zúdított az országra.

Hibát követett el a kormány – de elsősorban szociáldemokrata tagjai –, mert a forradalom első stádiumában napirendre tért az újabb hadsereg megszervezésének lényege fölött. A forradalom a demokratikus berendezkedés megalapozása és a pacifizmus irányában orientálódott ugyan, de a legbékésebb szellem mellett is intézményesen kell gondoskodni a forradalom fegyveres védelméről.

A milícia a forradalom kezdetleges stádiumában a belső- és külső bizonytalanság mellett nem volt alkalmas forma a hadsereg megteremtésére. A forradalomnak csak öntudatos, a forradalmi vívmányok jelentőségét felismerő katonatömegekre szabad támaszkodnia és ezért volt katasztrófa a minden emberanyag kiválasztását lehetetlenné tevő, korosztályok szerint való hadseregszervezés. Fokozta a szerencsétlenséget, hogy ebből az anyagból is a legrosszabbat: a legfiatalabb öt korosztályt vonták be katonai szolgálatra.

Az újabb hadsereg megszervezését, a katasztrófális születési hiba mellett, a forradalmakkal járó természetes akadályok is nehézsé tették. A 30 koronás napidíjak leszállításának hálátlan föladata rám hárult és sok megrázkódtatásnak és súlyos következményekkel járó zavaroknak volt ez az okozója. Azonfelül más körülmények is végzetserű súllyal hátráltatták egy öntudatos forradalmi hadseregnek a kialakulását.

Már a forradalom kitörése előtt megalakult az úgynevezett tiszti katonatanács. Egy-két jóhiszemű embert nem te kintye, jelentéktelen puccsistákból állott, akik a forradalom éjszakáját szerencsésen átaludtak. De a győzelmes forradalom napján hamarosan prezentálták a számlát „forradalmi érdem”-eikért. Anyagi és más

természetű követelésekkel állottak elő és mindenáron a forradalom katonai vezetését akarták a kezükbe kaparítani. Az újabb kormány Linder céltudatos sürgetésére már a forradalom második napján megszűntette ezt a katonatanácsot és a választott katonatanácsokat a forradalmi rend és fegyelem szolgálatába igyekezett állítani.

A kormánynak ez a törekvése szerencsétlen személyválasztás következtében nem járt sikerrel. November 1-én Károlyi Mihály elhatározta, hogy a katonatanácsok élére kormánybiztost nevez ki. Kunfi javaslatára Pogányt nevezték ki, anélkül, hogy a szociáldemokrata párt vezetősége ehhez hozzájárult volna. A pártvezetőség csak a lapokból értesült Pogány kinevezéséről, amely a pártban érthető visszatetszést szült.

A pártvezetőség és Szakszervezeti Tanács november 4-én együttes ülésben foglalkozott Pogány kinevezésével. Nem akarta dezuvaluálni Pogányt, de a jövőre elhatározta, hogy „párttag semmiféle hivatalt, állást vagy tisztséget addig nem vállalhat, amíg a pártvezetőség és Szaktanács hozzájárulását el nem nyerte.”

Pogány első megnyilatkozása még fokozta a rossz hatást.

Proklamációt bocsátott ki, amelyben a még meg sem alakult és teljesen ismeretlen elemekből álló katonatanácsokat a szervezett munkások Munkástanácsával és a három forradalmi pártból alakult Országos Nemzeti Tanáccsal egyenrangú tényezővé emelte.

Az újabb hadsereg megszervezése, illetve az öt korosztály bevonulása a leszereléssel párhuzamosan haladt előre. Kezdetben csak vontatottan vonulnak be a forradalom védelmére hívott katonák. November végén már 30 000 és egy további hónap múltán 70 000 katonával rendelkezik a hadsereg. Minden csapattestnél megalakul egy-egy katonatanács és ezek a katonatanácsok együttesen alkotják a helyőrségi katonatanácsot, amely a maga kebeléből végrehajtó bizottságot választ.

A katonatanácsok intézménye az újabbkori forradalmak természetes velejárója. A régi militárisztikus rend – amelynek alapköve a felebbvalók iránt tartozó feltétlen engedelmesség s a tiszti brutalitás és erőszak volt – megbukott. Ennek helyét újabb, demokratikus fegyvelmen fölépült hadseregnek kellett elfoglalnia. A fegyvelmét a forradalmi hadseregben csak a katonatömegekből választott, azoknak bizalmát bíró katonatanácsok képesek föntartani. A tisztek a hadsereg felbomlása következtében elvesztették minden befolyá-

sukat, legnagyobb részük gyáván elbujt és a háborúban elkövetett embertelenségek miatt a katonák előtt mutatkozni sem mert. Végül: csak a katonatanácsai intézmény volt alkalmas arra, hogy egyes csapatrészeknek ellenforradalmi célokra való felhasználását megakadályozza.

A forradalom győzelme *után* azonban a katonatanács nem lehet a dezorganizáció intézménye, hanem a hadsereg szervezését kell vállalnia. A magyar forradalom katonatanácsai, sajnos, a forradalom kezdetleges stádiumában és később is inkább a dezorganizáció, mint a szervezés szolgálatában állottak. Pogány, aki a társait magasan túlszárnyaló intelligenciával, tudással és akarat-erővel irányította a katonatanácsokat, nem szervező, hanem dezorganizációs erő volt.

Amidőn azonban már építeni és szervezni kellett, akkor Pogány, az újságíró – az intellektuell, aki soha semmiféle szervezeti életben nem vett részt –, mint szervező erő csődöt mondott. Minden tevékenysége a dezorganizáció volt; minden kritika és ellenállás nélkül – népszerűségének biztosítása céljából – magáévá tette a katonák minden teljesíthető és nem teljesíthető kívánságát és akaratát.

Pogány szerencsétlen működését a katonatanácsok végrehajtó bizottságai sem tudták ellensúlyozni. A tapasztalt és fegyelmezett szervezett munkások közül csak kevesen vállaltak el katonai tisztségeket. A laktanyákban a jelentkezett legénységből többnyire fiatalok, tapasztalatlan, a szervezeti életben teljesen újonc bizalmiférfiak, vagy pedig még tapasztalatlanabb fiatal tiszteket választottak be a katonatanácsokba és innen a végrehajtó bizottságba. Többnyire olyanokat, akiken Pogány intelligenciájánál fogva és szinte erőszakos számba menő akaratereje mellett minden tekintetben uralkodott. Még ez sem lett volna veszedelem, ha Pogány a kormánnyal vagy legalább saját pártjával szemben fegyelmezten viselkedett volna. De ismételten a párt mellőzésével, sőt gyakran a párt ellenére cselekedett. A munkástanács első ülésén Pogány ellensúlyozására a katonatanácsba delegálták Cservenka Miklóst, Lévai Oszkárt és Werner Jenőt – tapasztalt párttagokat, azonban ezek soha a katonatanács végrehajtó bizottságának ülésén részt nem vettek. Helyükbe Pogány kinevezésével három más kiküldött: Kiss Miklós, Kertész Jakab és Vedres Károly került.

Ezek jóhiszeműek lehetnek, de gyöngék, tehetetlenek voltak Pogánnyal szemben és nagyon hamar befolyása alá kerültek.

A katonatanács végrehajtó bizottságában Pogánynak még nagyobb súlyt adott az, hogy ő munkatársa volt a központi pártlapnak, állandó érintkezést tartott fenn a párt vezetőivel és így gyakran hivatkozhatott a mozgalomban tapasztalatlan és újonc katonákkal szemben arra, hogy ő a szociáldemokrata párt akaratát képviseli.

Kvalitás dolgában még a katonatanács végrehajtó bizottsága is messze fölötte állt az egyes csapattestek és helyőrségek katonatanácsainak. Ezeknek számottevőbb része itt-ott talán jóindulattal, jóhiszeműséggel és az ügy iránt való szeretettel igyekezett megfelelni a föladatának, azonban tapasztalat, tudás és öntudat hiányában a szervezés munkájában inkább gátlói, mint előmozdítói voltak az újabb, a forradalom védelmében megbízható néphadsereg kialakulásának.

X.

Belpolitikai átalakulás.

A forradalmi tömegek mindig türelmetlenek. A forradalomnak gyorsan kell cselekednie, mélyen kell beleszántania az eddigi rendbe, gyökeresen kell megreformálnia a régi rendszer minden társadalmi, politikai és gazdasági berendezkedését, ha nem akarja elveszíteni a tömegek bizalmát.

A gyors békekötés megteremtése, a leszerelés haladéktalan végrehajtása, az újabb hadsereg fölépítése mellett a belpolitikai reformok sürgős megteremtése volt egyik legégetőbb feladata a kormánynak. Már november 1-én nyilvánvalóvá lett, hogy a forradalmi tömegek nem nyugosznak bele a dinasztia ravaszkodásába. Néni túrik, hogy a dinasztia bekapcsolódjék a forradalomba, hogy királyi kinevezés alapján alakuljon meg a forradalmi kormány. Viharos tüntetések követelték a köztársaság kikiáltását.

November 1-én a kormány felszólítására József főherceg, a királlyal való telefoni érintkezés után, feloldja a kormányt a hivatalos eskü és következményei alól.

A kormány ezzel visszanyerte teljes akció-szabadságát. A polgári pártok csak a formát keresték, amelynek alapján a köztársaság kikiálttassék. A királyi akadályt a népakarat már eltávolította. Wlassicsék a királyt lemondatták. Ez a formai elintézés csak a király és a zászlósurak magánügye volt. A lényegét nem érintette. De itt maradt a régi cenzusos választójog alapján megválasztott reakciós parlament, amely nyolcévi gyalázatos és szégyenteljes törvényhozó munka után egy pillanatra sem gondolhatott arra, hogy a forradalom tevékenységébe beleilleszkedjék.

A képviselőház elnökségével folytatott rövid tárgyalások után Európa legreakciósabb parlamentje, amely példátlanul gyalázatos osztály- és nemzeti elnyomó törvényeket gyártott, amely szankcionált minden munkás- és nemzetiségi üldözést, amely bevehetetlen vára volt a reakciónak és amely mindenkor az erőszak

eszközeivel hajtotta végre az agrár-feudálisok akaratát: ez a parlament a forradalom győzelme után példátlan gyáva-sággal takarított el az útból. A képviselőház elnökének, Szász Károlynak indítványára a parlament följánlotta, hogy őnmaga mondja ki feloszlását. A Nemzeti Tanács a parlamentnek ezt az elhatározását tudomásul vette ugyan, de határozatilag leszögezte, hogy a forradalom – ha a harakiri be nem következett volna – szuverén hatalmánál fogva szétkergette volna a magyar nép elnyomóinak hatalmi várát.

November 16-án az ad hoc országossá kiegészített Nemzeti Tanács Budapest egész lakosságának részvételével proklamálta a köztársaságot,! miután előzően a régi parlament minden rekrimináció és tiltakozás nélkül gyáva meghunyászkodással elhatározta feloszlását.

A Nemzeti Tanács nagygyűlése határozati javaslatot fogadott el, amely Magyarország belpolitikai életének újabb fejezetét volt hivatva megalapozni:

„1. Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.

A népköztársasági alkotmányt újabb választójog alapján sürgősen egybehívandó, alkotmányozó nemzetgyűlés állapítja meg. A magyar országgyűlés képviselőháza és főrendiháza feloszlik és megszűnik.

Addig, amíg az alkotmányozó nemzetgyűlés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnöklete alatt álló népkormány gyakorolja, a Magyar Nemzeti Tanács intéző bizottságának támogatásával.

A népkormány alkosson sürgősen néptörvényeket:

a) az általános, titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról,

b) a sajtószabadságról,

c) a nép esküdtbíró-ságáról,

d) az egyesülés és gyülekezés szabadságáról,

e) a földműves népnek földhözjuttatásáról.

Ezeket a törvényeket léptesse a népkormány sürgősen életbe, hajtsa végre.

5. Az ezzel ellenkező törvényes rendelkezések hatálya megszűnik. Minden egyéb törvényes rendelkezés hatályban marad.⁴

Sürgősen össze kell tehát hívni az alkotmányozó nemzetgyűlést! De addig is – a királyság megszüntetése után – a bekövetkezett interregnum alatt all főből álló kormány gyakorolja a főhatalmat.

A forradalom szankcionálta a maga diktatúráját.

Sajátos parlamenti viszonyaink mellett a forradalom kitörésekor Magyarországon egy reakciós választójog alapján létrejött parlament uralkodott. Ilyen törvényhozó testületet semmiféle forradalom meg nem tűrhetett. Ebből a helyzetből kifolyóan a németországi és ausztriai forradalomtól eltérően a forradalmi Magyarország parlament, népképviselő nélkül maradt. Németországban és Ausztriában, sőt bizonyos tekintetben Csehszlovákiában is, ha nem is a legszélesebb alapú, de mégis demokratikus választójog alapján összeállított parlamenti népképviselő, vagy – mint Németországban – tartománygyűlések álltak a forradalom élére. Ezek a parlamentek átalakultak ideiglenes nemzetgyűléssé és megosztották a kormánnyal a felelősséget. Magyarországon semmiféle hasonló testület nem állt a kormány rendelkezésére.

Bármennyire is ellentmondásnak látszik, mégis igaz, hogy a forradalom kitörésétől kezdve egy mentalitásában, célkitűzésében valóban demokratikus kormány kénytelen volt nemzetgyűlés és parlament híján diktatórikus hatalmat gyakorolni. A nép bizalmát bíró kormány diktatúrája veszedelmes tévhitet keltett a demokráciára nem nevelt tömegekben. Minél inkább eltolódott a nemzetgyűlési választások határideje, annál inkább eltávolodtak a nagy tömegek a demokráciát képviselő nemzetgyűlés szükségességének gondolatától.

A kormány a Nemzeti Tanács határozata alapján hamarosan kiadja az általános választójogra, a sajtó-, egyesülési és gyűlékezési szabadságra vonatkozó néptörvényeket és ezzel a forradalom belpolitikai vívmányait biztosító rendelkező rész a megvalósítás stádiumába jutott. Most a végrehajtáson volt a sor.

A végrehajtás azonban súlyos személyi és tárgyi akadályokba ütközött. A belügyminiszter, Batthyány Tivadar régivágású, inkább konzervatív hajlandóságú – mint volt miniszter: a bürokratikus formásokhoz ragaszkodó – politikus, csak nehezen tudott beleilleszkedni a forradalmi cselekvés mesterségébe.

Másrészről azonban nem voltak eszközei és közegei, hogy a forradalom akaratát végrehajthassa. Már a forradalmi rend megteremtésének munkájában sem mert részt venni. A forradalmi rend föntartására és biztosítására irányuló rendelkezéseket nem a belügyminisztériumból, hanem a szociáldemokrata párt titkárságából adták ki. A szervezett munkásságból alakult őrségek aligha engedelmeskedtek volna az ősdi, reakciós szellemű tisztviselői kar-nak, viszont a párttitkárság rendelkezéseit lelkesedéssel hajtották végre.

A vidéken az agyonsanyargatott, megkínzott és százszorosán megcsalt nép elkergette a belügyminisztérium exponenseit, a régi rendnek a népet, a nemzeteket elnyomó főszozolgabíráit és a hadbavonultak hadisegélyeit elkobzó községi jegyzők nagy részét. Azok, akik helyükön maradtak, vagy nem merték a forradalmi kormány rendelkezéseit végrehajtani, vagy pedig – egyelőre titokban táplált – ellenforradalmi érzésükből kifolyóan szabotálták az újabb rend közigazgatását, hogy az anarchiából keletkezett káosz-szal az újabb rendet megbuktathassák.

Ennek tudható be, hogy a választójog, egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság elvi proklamálásán kívül a forradalom első hat hetében a belpolitika terén nem történt változás.

A szociáldemokrata párt már a forradalom kitörésekor bizalmatlansággal fogadta Batthyány kinevezését. Csupán a Károlyi Mihály személye iránt érzett nagyrabecsülés készítette a pártot arra, hogy beleegyezék Károlyi választásába, illetve hozzájáruljon Batthyány -nak belügyminiszterré való kinevezéséhez. De hamarosan fölmerült az a kívánság, hogy Batthyány mellé erélyes szociáldemokrata államtitkárt nevezzenek ki, aki a forradalmi szellem súlyá-
val megtörje a régi rend legerősebb bástyáját: a» vidéki közigazgatást. A forradalom első hetei után ez a kívánság még elemen-tárisabb erővel tört ki, mert a forradalom eseményei és az a tény, hogy a forradalom kitörése után csak a szociáldemokrata párt rendelkezett szervezett erővel, túlsúlyra juttatták azt a fölfogást, hogy a forradalom előtti megállapodás, amely szerint a párt csak két, nem politikai jellegű minisztériummal nyert a kormányban kép-
viseletet, már nem felel meg a tényleges erőviszonyoknak.

A kormány hozzájárult a szociáldemokrata államtitkár kineve-zéséhez. A pártválasztmány Landler Jenőt, a vasutasok vezetőjét

jelölte az állásra. Ebből a jelölésből a hadügyminiszterválság után most már a második miniszterválság tört ki. Batthyány a harmonikus együttműködés szükségességére való hivatkozással ragaszkodott ahhoz a joghoz, hogy neki személyében is megfelelő szociáldemokrata államtitkár neveztessek ki. ő a párt egyik régi vezetőjét, Garbai Sándort jelölte. Landlerrel ugyanis differenciái voltak. Batthyány a háború előtt egy nemzeti alapon álló sárga vasutaszervezetnek volt a vezetője, míg Landler a szociáldemokrata vasutasokat képviselte. Ebből kifolyóan már évek óta súlyos ellentétbe kerültek egymással. Kunfi és Garami nem akartak földézni egy újabb miniszterválságot és ezért ismét a párt elé vitték az ügyet. A tárgyalások folyamán a pártvezetőség elejtette Landlerre vonatkozó határozatát és a belügyi államtitkárság egyelőre betöltetlen maradt.

A miniszterválság ezzel elsimult ugyan, azonban a párton belül elmérgesedett a Landler-ügy és a kérdés lényege sem oldódott meg. Erélyes kormánytevékenység nélkül nem tudták megtörni a forradalmi átalakulást megakadályozó közigazgatási bürokrácia ellenállását.

A kormány kinevezi az újabb főispán-kormánybiztosokat, akik a reakció vidéki várainak és a megyéknek élén a kormányt képviselik, de ez a rendszabály sem tud kellően érvényesülni. A főispánok kinevezése körül a forradalmi pártok keretén belül újabb nagy harcok keletkeznek. A kormánynak a különböző pártokhoz tartozó tagjai megegyeznek ugyan a kormánybiztos-főispáni kinevezések legnagyobb részében, azonban a helyi pártok erős versenye a legtöbb helyen megakadályozza a főispánok eredményes tevékenységét. Mindegyik párt, természetesen, a maga köréből igyekszik a kormánybiztos-főispánt kineveztetni, hogy ezáltal a megyei és községi közigazgatást a maga számára megnyerhesse, így gondolták – még a régi rendszer hagyományai alapján – a választási esélyek biztosítását.

Legerősebb volt a nyomás és ellenállás a szociáldemokrata párt vidéki szervezeteiben. A két polgári pártnak a vidéken sem voltak kiépített szervezetei. A tömegeivel rendelkező vidéki szociáldemokrata szervezetek nem ismerték el a polgári pártok igényeit és egymásután kergették el a már kinevezett főispánokat. Ez a folyamat megingatta a kormány autoritását.

E súrlódások és ellentétek nem zavarták ugyan meg a kormányon belül a pártok egyetértését, azonban mindig több méreganyag forrásává váltak és azonfelül hathatósan elősegítették az ellenforradalmi közizagzatás szabotáló magatartását.

A szocialista párt egy pillanattig sem hagyta kétségben a közvéleményt afelől, hogy az adott bel- és külpolitikai erőviszonyok figyelembe vételével a szociáldemokraták a forradalmi helyzetet egyelőre csak az ország közviszonyainak demokratikus és szociális kiépítésére akarják felhasználni. A pártlap számtalan cikke, a párt vezetőinek számtalan nyilatkozata, a munkástanács minden kétséget kizáró, világos határozata ismételten leszögezte, hogy a párt hajlandó a jószándékú polgári forradalmi pártokkal egyetemben a demokratikus Magyarország kiépítésében közreműködni, – de a párt ragaszkodott ahhoz, hogy a forradalom jelentőségéhez mérten szélesalapú demokrácia teremtsék, meg akarta valósítani a demokrácia alapján a munkásság szociálpolitikai követeléseit, igyekezett biztosítani a munkásság befolyását a politikai, gazdasági és társadalmi életben, azonban világosan kijelölte azt a határt, amelynél tovább az adott viszonyok között nem mehet. A szocialista társadalom megteremtése a végcél; de a legyőzött kis Magyarország (körülötte egy ellenséges kapitalista Európával), még ha rendelkezik is belső hatalmi eszközökkel, nem teremtheti meg a szocialista társadalmi rendet, ha hiányzanak a gazdasági és szociális előfeltételek és ha a külső, parancsoló, hatalmi erők ezzel a törekvéssel szembeszállnak.

Az igazságnak tartozom annak megállapításával, hogy a polgári forradalmi pártok soha akadályt nem gördítettek a szociáldemokraták szociális programjának megvalósítása elé. Ennek ellenére a szociáldemokrata miniszterek ezirányú működése vontatott volt. A népjóléti minisztérium hetekig a szervezés stádiumában tepsedt. A szociális törvények hiánya mellett ez az óvatos vontatottság elkeserítette a nagy tömegeket. Az átmeneti intézkedések az erőviszonyokkal számoló, osztálytudatos, – azonban, sajnos, kisebbségben lévő – régi szervezett munkásokat megnyugtatták ugyan, azonban a szocialista és gazdasági előképzettség híján hozzáink csatlakozott nagy tömegek többet vártak a forradalomtól és türelmetlenségükben a szélsőségek felé sodródtak ...

XI.

A munkásosztály a forradalomban.

A szociáldemokrata párt tömegei a forradalom kitörésének pillanatáig a szakszervezetekben szervezett munkások voltak. A párt-szervezetek teljesen jelentéktelen szerepet tölthettek be.

1913-ban, a háború kitörése előtt 107 000 tagjuk volt a szakszervezeteknek. Ez a szám a háború alatt a bevonulások következtében, természetesen, csökkent; 1916-ban már csak 55 000 a tagok száma, míg 1917-ben, az orosz forradalom hatása alatt, ez a létszám 215 000-re emelkedik. Ennyi tagjuk volt a szakszervezeteknek a forradalom napján is. Ez a kép azonban a forradalom kitörése után egy csapásra megváltozik ...

1918 december 31-én, tehát két hónappal a forradalmi megmozdulás után, 721 000 tagot számlálnak a szakszervezetek. Azonfölül se szeri, se száma a földmunkás-szervezeteknek, amelyeknek taglétszámát a forradalmi munkahalmazban meg sem lehet állapítani. A forradalom harmadik hónapja után több mint egy millió ipari és mezőgazdasági munkás, köz- és magánalkalmazott tartozik a szakszervezetekhez.

Valóságos szervezkedőláz terjed el az országban. Munkások és alkalmazottak mellett a régi rend legfőbb támaszai: a bürokrácia minden ágazata, állami tisztviselők, városi alkalmazottak, rendőrök, csendőrök, tisztek szocialista alapon álló szakszervezetekbe tömörülnek és a szociáldemokrata párthoz csatlakoznak. A part-es szakszervezetek vezetőinek minden befolyásuk latbetetésével kell megakadályozniuk, hogy a legmagasabb rangú állami tisztviselők, adminisztratív államtitkárok, magasrangú tábormokok ne lépjenek be a szocialista szakszervezetek kötelékébe ...

Az újabb tömegek, amelyek több mint nyolc tizedét tették a szervezett munkásoknak, a dolog természeténél fogva nélkülözték az előkészítő szakszervezeti és szocialista iskolát. Nem ismerték a szakszervezeti fegyelmet, a gazdasági és társadalmi erőviszonyok hatóerejének határait és lehetőségét.

A szocializmus gyakorlati és elméleti ismereteitől is távol állottak. A társadalmi és gazdasági átalakulás előfeltételeinek szükségessége őket nem hatotta át. A tömegek csak azt látták, hogy a politikai életet átfogó hatalom a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek kezében központosul s így azt remélték, hogy ezzel a hatalommal minden követelésüket és vágyukat ki is lehet elégíteni. Ebből a megfontolásból származtak azok a mindig újabb – gyakran jogos, de végrehajthatatlan – követelések, amelyeket gazdasági, társadalmi és politikai téren, a külső- és belső hatalmi viszonyok és lehetőségek figyelmen kívül hagyásával, a forradalommal szemben támasztottak.

A munkásszervezetek emberfölötti munkát végeztek, hogy a tömegek beözönlésével reájuk háramló föladatokat elvégezhessék. De a régi keretekben gyűjtött erő és energia nagyon kevésnek bizonyult a beözönlött tömegek tanítására, fölvilágosítására, vezetésére, irányítására.

A párthoz és szakszervezetekhez tartozó tömegnek alig néhány százaléka ment keresztül a szakszervezeti és szocialista iskolázottságnak még csak a kezdetleges formáin is. A legoptimisztikusabb becslés szerint 50 000-60 000 főre tehető az igazán osztálytudatos munkások száma.

Ez az aránylag kicsiny réteg elveszett az újabb és nagyobb tömegekben. Fegyelmezettségénél fogva nem is érvényesülhetett azon a fronton, ahol a fegyelmezetlen tömegek tetszetős és agresszív jelzavaknak hódoltak.

Mindamellet emlékezetes lesz a régóta szervezett munkásság aránylag kicsiny töredékének önmegtartóztatása, fegyelmezettsége és kitartása a párt és szakszervezetek elvei mellett. Minden ellentétes kísérlettel szemben, hosszú esztendők nyomorúsága, szenvedése és elnyomtatása után is minden kívánságát háttérbe szorította – a forradalom javára. És emellett a munkásmozgalom minden épkezláb, megmozgatható embere erejét, tudását, képzettségét messze túlhaladó mértékben állította a forradalom szolgálatába.

A kevesek igyekvése és önfeláldozása elveszett az iskolázatlan tömegek követelőző mértéktelenségében. Nem volt megfelelő számú gyakorlott községi politikusunk, gazdasági és politikai szervező erőnk; a mozgalom soha nem terjeszkedett mélységében, nem volt elég és megfelelően képzett ember az újabb szituációban, a párt újabb

hatalmi alakulása mellett az özönével rázúdult föladatokkal nem volt képes megbirkózni.

A vezetőemberek a forradalom első napjától fogva túlon túl voltak terhelve mindenféle pártmunkával és közéleti munkával. A kormány-tisztségek, a karhatalmi alakulatokkal való munka, a pártlap szerkesztése körül való elfoglaltság, a különböző főispán-kormánybiztosi tisztségek, az újonnan megszervezett gazdasági tisztségekben való foglalatoskodás (a termelés zavartalan-ságát kellett biztosítani!): a munkaügyi hivatal, az állami üzemek, a bányüzemek kormánybiztossága, azután a különböző városi tisztségek betöltése és az egyéb kiküldetések elvonták a szakszervezetektől és a párttól a meglevő legjobb erőket, noha mindenki igyekezett a szakszervezetében is elvégezni a folyton halmozódó munka ráeső részét. Az alig pótolható erők kénytelenek voltak munkaerejüket kétfelé osztani. Ennek következménye az volt, hogy a teljes munkaerőt igénylő tisztségekben a más munkával is agyonhalmozott emberek kénytelenek voltak elhanyagolni a rájuk háramlott feladatok elvégzését.

A folytonosan változó forradalmi szituációban szükséges nyugalmas tanácskozások, megfontolások lehetősége egy csapásra megszűnt. Minden elhatározás, minden cselekvés a pillanatnyi helyzetből fakadó kényszerűség hatása alatt incidentaliter jött létre.

A párt tulajdonképpeni szervei: a pártszervezetek cselekvésre teljesen képtelen alakulatok voltak. A forradalom napjaiban aktuálissá vált a pártszervezetek kiépítésének kérdése is. E föladat irányítására, a pártpolitika és szervezkedés, a szocialista tanítás vezetésére a pártnak egyetlen intézménye volt: a pártvezetőség ellenőrzése alatt álló párttitkárság. Ez a párttitkárság azonban a forradalom első napjától kezdve nélkülözte az egységes irányítás, az intellektuális vezetés fejét. A párttitkárság vezetője a forradalomig – több mint egy évtized óta – Buchinger Manó volt. Buchinger október 31-én pártkiküldetésben Svájcban tartózkodott. Visszaérkezése után elkedvtelenedett és a párttitkárságtól visszavonult. Sem a nyilvánosság, sem a pártvezetőség előtt tudtommal a mai napig sem fejtette ki félrevonulásának okát. Buchingert – a régi, tapasztalt és alaposan képzett vezetőt – a párt, sőt a kormány is igyekezett a forradalom munkájához visszahódítani. Külpolitikai misszióval bízták meg. Buchinger ugyanis hosszú párt-

titkári működése mellett értékes nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett. Az akkori európai forradalmi helyzetben a kormány azt tervezte, hogy Buchinger kapcsolatait a forradalom számára értékesíti. A minisztertanács november 18-án tartott ülésén Buchingert a magyar érdekek képviselőjére kiküldi Berlinbe, azzal, hogy hivatalos megbízást ugyan nem ad (mert ezt tiltja a fegyverszüneti szerződés), azonban Buchinger kérésére elhatározza, hogy

„amennyiben Magyarországon ez a rezsim megmarad, Németországban pedig szocialista kormány lesz, ő lesz a magyar állam hivatalos kiküldöttje Berlinben¹.”

Hogy ezt a megbízást miért nem vállalta, illetve, hogy ennek a megbízásnak miért nem felelt meg, – még ma sem tudom.

A pártéletben, a pártvezetőség ülésein résztvevett ugyan, de a párttitkárság állandó irányításában nem. A párttitkárságban folytonos változások vannak. Jóhiszemű, jóindulatú, de szűklátókörű emberek kerülnek a párttitkárság élére. A titkárság a folytonos változások és a mindinkább halmozódó újabb feladatok terhe alatt teljesen elveszíti a forradalmi mozgalmas időkben annyira szükséges vezetés és irányítás fonálát. Ennek hiányában a demagógia nyomult előtérbe. Néhány hét után – Hamburger Jenő vezetése alatt – a párttitkárság már a pártvezetőség és a hivatalos pártfórumok határozatait sem hajtja végre, sőt esetenként azokkal szembehelyezkedik. Később a szociáldemokrata párt politikájával frondörösködő tömegek vezetője és irányítója: – a szociáldemokrata párt titkársága . . .

A vezető erők hiánya és a belső fegyelmetlenség végül súlyos megpróbáltatások elé állította a pártot. Az újabb tömegek, amelyeknek nagyrésze a forradalom előtt ellenséges indulatú ideológiával volt telítve a szociáldemokrácia iránt, most nehezen tudnak beleilleszkedni a pártfegyelem korlátaiba. Ezek a forradalom előtt konzervatív hajlandóságú és minden szabad véleménynyilvánítástól megfosztott rétegek a fölszabadulás után a legkövetelődzöbök, a legradikálisabbak voltak és semmiféle tekintettel nem voltak a forradalom nehéz bel- és külpolitikai helyzetére. Készséges uszályhordozói lettek annak a jelszavas demagógiának, amely a kommunista párt megalakulásával úrrá lett a kritikátlan tömegeken.

¹ A minisztertanács 1918 november 18-i ülésének jegyzőkönyvéből.

XII.

A kommunista párt.

November 16-án néhány hívével Budapestre érkezett orosz hadifogságból Kun Béla, aki előzőleg az orosz bolsevik forradalomban már tevékeny szerepet játszott. Budapestre érve érintkezésbe lépett a munkásmozgalom néhány, régidőtől fogva személyi okokból elégedetlen emberével, akik a szociáldemokrata pártot valamilyen sérelem miatt hűtlenül elhagyták vagy pedig a pártból kizárattak. Ezekkel megalakította a kommunista pártot. Kun Béla, Vágó Béla, Szántó Béla, Biermann, Kelen, Hevesi, Rudas – mindegyesük intellektuell – lettek az újabb „munkáspárt” vezérei.

Az újabb párt kezdetben arra szorítkozott, hogy kisebb műhelyértekezleteken, később szakmai gyűléseken híveket toborozzon. Decemberben már kiadták egyelőre hetenkint egyszer megjelenő lapjukat, a „Vörös Újság”-ot.

A külső tevékenység mellett sokkal veszedelmesebb és a magyar munkásosztályra nézve végzetesebb agitációval mérgezte meg Kun a munkásmozgalmat. A lélekvásárlás eddig ismeretlen fogalmát honosította meg. A szakmai bizalmiférfiak, a gyárak befolyásosabb munkásvezetői közül néhányan rendszeres szubvenciót kaptak – és egyszerre lelkes bolsevikok váltak belőlük. A kaszárnyák fiatal, tapasztalatlan katonái közül sokan rendszeres fizetést húztak. Ezzel megteremtődött a kommunista párt fegyveres ereje. Később már egész szervezeteket vásároltak meg. Az ifjómunkások kéréseiket a szociáldemokrata párt részéről megszavazott szubvenciót, Kunék 40 000 koronával licitáltak – és így magukhoz „hódították” az ifjómunkások kicsiny, de annál hangosabb szervezetét. Minden újonnan alakult forradalomellenes szervezet – a leszerelt tisztké, a leszerelt katonáké, az altiszteké ésatöbbi – készséges anyagi támogatást talált a kommunista pártban, ha teljesítette Kunék föltételét: kíméletlen harc a forradalmi szociáldemokrácia ellen.)

A lélekvásárlás, természetesen, sikerrel járt. Számosan csatlakoztak a kommunista párthoz. Sajnos, olyanok is, akik a szociáldemokrata párt keretén belül, a kommunista párt irányítása mellett, szolgálták a kommunisták céljait.

A korrupció mellett többi fegyverük: a féktelen, még a külföldi kommunista pártok történetében is példátlan demagógia, minden szocialista öntudattal ellenkező jelszavas politika, és a szociáldemokrácia ellen indított példátlan rágalmozó hadjárat volt.

„Az Oroszországban élő magyar bolsevikieknek módjukban állott volna – írja akkor a „Népszava” -, hogy Tiszáék garázdálkodása idejében jöjjenek vissza. Voltak szocialisták, akik életük veszélyeztetésével a leghallatlanabb áldozatokat hozták, hogy a külföldről visszatérjenek Oroszországba, hogy olyan időkben dolgozzanak a szovjetköztársaságért, amikor az agitációt nem kényelmes biztonságban kellett vezetni.

Nálunk gyorsan csatlakoztak azok a kommunista párthoz, akik a Tisza-féle reakció idején, amikor szintén veszedelmes volt az agitáció, kényelmes, polgári állások lövészárkaiban húzódtak meg és még csak tájékára sem jöttek a szocialista mozgalomnak.”

Csak mikor a Magyarországon lévő szervezett munkások a régi rendszert elsöpörték, amidőn sajtószabadság, egyesülési és gyülekezési szabadság, demokrácia biztosítja, hogy mindenki szabadon beszélhessen és írjon, akkor jön az Oroszországból hazavándorolt segítség, de nem a megszerzett vívmányok biztosítására, hanem a munkásmozgalom erejének gyöngítésére, a párt megbontására.”^j A szociáldemokraták a demagógia, jelszópolitika és rágalom ellen a meggyőzés erejével igyekeznek hadakozni. Ez még jobban fölbátorítja a demokrácia védelme alatt hangoskodó kommunista pártot és újabb rágalmak özönével és a harcmódor példátlan féktelenségével igyekeznek újabb híveket szerezni. Ettől az időtől kezdve a szociáldemokrata párt két irányban kénytelen harcolni: egyfelől a kommunista agitációt ürügyül fölhasználó ellenforradalom és a másik oldalon a bolsevik harcmódor ellen. A két fronton való küzdelem még jobban megőröli a pártért és forradalomért dolgozó erőket és újabb feladat elé állítja a pártot és a szakszervezeteket.

A kommunisták itt-ott kisebb-nagyobb sikereket aratnak. Egyszer beférkőznek egy nagyobb gyár műhely- és gyáriertekezetére, máskor bekerülnek az egyik legnagyobb szakszervezetnek – az esztergályosoknak – bizalmiférfi-értekezletére, föltűnnek a szabóknál és más szakmáknál és ezáltal kikezdi a szakszervezetek egységét is. Rendkívül mozgékonyak. A rendelkezésükre álló anyagi eszközök segítségével mindenhova befurakodnak. Áttörnek azt az elvet, amely a magyar szakszervezetekben eddig uralkodott, hogy a szakszervezetektől távol álló egyének csak az illető szervezetek hívására működhetnek és agitálhatnak a szervezetekben. Elhelyezik mindenütt sejtjeiket; tömegeik még nincsenek ugyan, de lelkileg megfertőzik a munkásoknak tekintélyes rétegeit.

Az újabb tömegek (szocialista és szakszervezeti előképzettség híján) kritika nélkül fogadják a kommunista demagógiát és a kiszórt jelszavak mindinkább nagyobb tömegeket hódítanak meg. A társadalmi átalakulás nehézségeit, a gazdasági erők hiányát föl nem ismerő tömegek előtt nagyon tetszetősek a jelszavak: le kell fegyverezni a burzsoáziát; föl kell fegyverezni a munkásságot; el kell venni a házakat, a földbirtokot, a gyárakat az eddigi tulajdonosaitól; szocializálás az egész vonalon; minden hatalom a munkástanácsoké. Olyan követelések voltak ezek, amelyek minden munkás lelkében visszhangra találtak, de amelyekről csak az osztálytudatos és szocialista előképzettséggel bíró munkásoknak kis rétege tudta, hogy ezek az ellenséges hadak gyűrűjében fetregő, fejletlen iparú, az agrár-feudalizmus gazdasági konstrukcióját most leromboló Magyarországon 100%-os arányban végre nem hajthatók/...

De ezeknél a jelszavaknál még tetszetősebb, még sikertjóslóbbak voltak a kommunista párt egyéb csatakiáltásai. Nem volt a forradalmi kormánynek olyan intézkedése, nem volt a szociáldemokrata pártnak olyan határozata, amelyet ők 24 órán belül tul nem licitáltak. Nem volt a szervezetlen és fegyelmezetlen újabb tömegeknek olyan végrehajthatatlan követelésük, amelyet ők magukéva nem tettek. A munkanélküliek óriási hadseregében, a rémes nyomorúságban élő rokkantak tízezreiben, a tűzhelyüktől elzavart, lelkileg letört, leszerelt katonák százezreiben ez a demagógia csak sikerrel járhatott.

És a kommunista párt ezekre a tömegekre építette fel egész politikáját. A szervezett, osztálytudatos munkások ellen fölvonultatta a szervezetlen, az osztályöntudattal ellentétben cselekvő tömegeket; a munkában lévők ellen kijátszotta a munkanélkülieket, a rokkantakat és a bénákat; a munkásmozgalom legerősebb alapjával, a fegyellemmel szembeszögezte a szakszervezeti és pártfegyelmetlenséget; a forradalmi áldozatkészség kigunyolása és sárbatiprása mellett a tömegeket az örökös elégedetlenségre, a forradalom ellen való lázadásra tüzelte; az ellenforradalommal hadakozó forradalmat minden ténykedésével hátbatámadta és így – ha akaratlanul is – az ellenforradalom céljait szolgálta.

A szocialista taktikának és a szocializmus problémáinak elméleti megvitatását kommunista részről, érthető okokból, megvetették. A „Kommunista Kiáltvány” néhány közismert részlete, összefüggéséből kiszakított és rossz helyen, értelmetlenül alkalmazott mondata volt marxizmusuk és közhelyekkel bővelkedő frazeológiájuk volt a szellemi fegyvertáruk. A demagógia nem él – csak visszaél – az elmélettel.

XIII.

Az ország megszállása.

A kormány és a közvélemény a fegyverszüneti szerződésnél tapasztalt megalázás ellenére rendületlenül kitartott a pacifizmus mellett. A fönnálló külpolitikai erőviszonyok mellett az elvázott és legyőzött országok csak az őszinte békepolitika útján menthették a még menthető. Gyökerében szakítani a régi rendszer militarista politikájával, az imperializmussal szembeögezni a népek forradalmi testvéresülésének az eszméjét: erre a politikára kellett helyezkednie Magyarországnak, amelyet gyűrűként fogtak körül a régi osztrák-magyar monarchiától leigázott, elnyomott és most fölszabadult ellenséges érzületű népek.

A kormány respekálta a Magyarországon lakó nemzetek önrendelkezőjogát és komolyan akarta megvalósítani a legteljesebb demokrácián belül a keleti Svájc államát. Tervével azonban a régi rend bűnei következtében elkésott. A békekötést a legutolsó pillanatig elszabotálták, úgy, hogy amire elérkezett a fegyverszünet pillanata, a nemzetek befejezett tények előtt állottak.

Az ántánt-imperializmus a békekonzferencia határozata előtt akarta az elszakított területeket megszállni. Már a fegyverszünet aláírása napján, november 13-án, érkeznek jelentések, hogy Észak-magyarországon cseh portyázó csapatok jelentek meg. A kormány, mielőtt védekezésre gondol, tárgyalásokba bocsátkozik a prágai kormány budapesti követével, dr. Stodolával, aki kijelenti, hogy csak irreguláris portyázó csapatokról van szó, hogy a csehszlovák állam távol áll a csapatok irányításától, hogy a magyar kormány nem kerül konfliktusba a cseh kormánnyal, ha a kóbor csapatokat kiszorítja az ország területéről. De már november 14-én más hírek érkeznek: román előcsapatok jöttek át az erdélyi Kárpátok szorosain, emellett Nagyszombatot, Újzsolnát megszállják a cseh csapatok, a szerbek pedig egészen Újvidékig menetelnek. A Felvidéken a magyar kormány csapatai összeütköznek a cseh por-

tyázó csapatokkal, bár a magyar kormány minden erőfeszítéssel igyekszik megakadályozni a nyílt konfliktus kitörését.

A prágai nemzetgyűlésen november 15-én Kramarz miniszterelnök bejelenti, hogy Szlovákiában anarchia van s ezért föl fogja szólítani a magyar kormányt, hogy a szlovák földet ürítse ki s oda cseh katonákat fognak küldeni. A történeti hűség kedvéért meg kell állapítani, hogy Északmagyarországon abban az időben még a békeidőnek is megfelelő, legteljesebb rend, élet- és vagyonbiztonság uralkodott.

Közben a szerbek és románok folytatják az előnyomulásukat, egyelőre a fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonalon belül, de nem respektálják a fegyverszüneti szerződésnek ama rendelkezéseit, amelyek szerint a kiürített zónában szükséges rendőrségi és csendőrségi csapatok megmaradhatnak és hogy a polgári közigazgatás a magyar kormány kezében marad.

November 18-án a német-osztrák államtanács határozatot fogadott el, amely szerint Pozsony, Moson, Sopron és Vas megyék németlepes területeit Német-Ausztriához tartozónak nyilvánítja. Ez a különben súlyos határozat az első derűs fénypontot jelenti a középeurópai újabb államalakulások történetében; mert egyúttal kimondja, hogy nem vállalkozik arra, hogy Magyarország ellen barátságtalan, az annexióra célzó lépéseket tegyen, hanem a nemzetek önrendelkezőjogát akarja Nyugatmagyarország lakosságára is kiterjeszteni. A fegyverek helyett döntsön a népek szabad akarata: ez volt a németausztriai és magyar demokrácia egységes követelése.

De a legyőzöttek békekészségét elnyomta a győzők falánksága. November 20-án a csehszlovák kormány táviratot intéz a magyar kormányhoz, amelyben kijelenti, hogy

„az ántánt államai elismerték, hogy a tótlakta terület a csehszlovák államnak egy része. A fegyverszüneti szerződés tehát a csehszlovák köztársaságra és a tót területre nézve semmiesetre sem kötelező.”

Ebben a táviratban a csehszlovák kormány először hivatkozik az antantnak arra az elhatározására, amely szerint az ántánt-hadseregek főparancsnokságával kötött fegyverszüneti egyezményt egyoldalúan, erőszakosan hatályon kívül helyezik. Már nem

ismerik el sem a Diaz-féle, sem a belgrádi fegyverszüneti szerződés érvényességét.

Minden jogtalanságot és igazságtalanságot a győzők brutális parancsával indokolnak meg. A magyar kormány nevében Károlyi minden követ megmozgatott, hogy megakadályoztassék a Magyarország ellen való újabb háború és a területek hovátartozósága ügyében minden fél várja be a békekonferencia döntését; azonban minden törekvés, minden igyekezet hiábavaló volt.

A cseh csapatok folytatták előnyomulásukat. A románok is átlépték a demarkációs vonalat. És mindenütt, ahova csapataik bevonultak, megszüntették a magyar közigazgatást és átvették a közhatalmat. A románok nem is titkolják azt a tervüket, hogy tekintet nélkül a nemzetiségi megoszlásra, Magyarország 26 vármegyéjét – több mint egy millió magyar lakossal – meg fogják szállni.

Ezt a tervet a magyarországi románok nemzeti tanácsa máinovember első felében memorandum alakjában a kormány elé terjesztette; egyelőre még olyan formában, hogy a magyar kormány adja át ezt a területet a román nemzeti tanácsnak és rendelje annak hatalma alá az e területen található minden állami, politikai, közigazgatási, bírósági, iskolai, pénzügyi, katonai és közlekedésügyi szervét.

A románok memorandumja alapján tárgyalás indult meg a magyar kormány és a román nemzeti tanács között. November 13-án Aradon értekezletre gyűltek össze az erdélyi románok kiküldöttei és a Magyar Nemzeti Tanács képviselői, élükön Jászi Oszkár nemzetiségi miniszterrel és a szociáldemokrata párt egyik vezetőemberével, Bokányi Dezsővel. A magyar kormány képviselői fölajánlották a legteljesebb közigazgatási, egyházi, bírósági és kulturális autonómiát a népek önrendelkezőjoga elvének álláspontján és a svájci Eidgenossenschaftok mintáját állították oda követendő például. A konferencián – az akkor még szociáldemokrata, most kommunista – Bokányi képviselte a legintranzigensebb sovinsizta álláspontot.

A konferencia komolyságát lerontotta némileg Jászinak – kétségtelenül az akkori forradalmi hangulat hatása alatt tett – ama kijelentése, hogy „nem Foch és a többi kardcsörtető generális, hanem a munkás- és katonatanácsok” kötik meg a békét. Ez a

nyilatkozat nem fődte a tényleges helyzetet. Magyarországon egy túlnyomórészt polgárokból és kisebbségében szociáldemokratákból álló koalíciós kormány volt az egyik fél; a románoknál pedig a munkás- és katonatanácsoknak nyomuk sem volt. Bizonyos, hogy egy ilyen kijelentés a polgári miniszter szájából nem volt rokonszenves a románok előtt s befelé is kellemetlenül hatott, mert a disztinválni nem tudó tömegek reménységeit, egyelőre elérhetetlen vágyait, túlságosan fölcsigázta.

December 1-én összeül az erdélyi nemzetgyűlés, amelyen résztvett 680 választott küldött, 1228 mandátummal, – azonban ez a nemzetgyűlés minden rendszeres választás nélkül jött létre. Az érdekelt területek több mint két és fél milliónyi magyar, német és szerb lakosságának kizárásával, a nemzetgyűlés csupán a két milliónyi román nevében proklamálta a Magyarországtól való elszakadást és a Romániával való egyesülést. A nagyfontosságú határozat szerint

„az erdélyi, magyarországi és bánáti román nemzetgyűlés: 1918 december 1-én deklarálja az összes románok egyesülését és mindazon területek egyesülését Romániával, amely területeken *románok is laknak*. A román nemzetgyűlés kijelenti elidegeníthetetlen jogát az egész Bánátnak a Maros, Tisza és Duna között fekvő területére.”

A határozat többi része Erdély autonómiájára és a szabadságjogokra vonatkozik. Feltűnő és különösen bántó volt a magyar demokráciára, hogy a nemzetgyűlés – amelyen az erdélyi, kétségtelenül gyöngeszervezetű román szociáldemokraták is résztvettek – üdvözölte a monarchiától eddig leigázott és most felszabadult nemzeteket: a csehszlovákokat, az osztrák-németeket, a jugoszlávokat, a lengyeleket és a ruténeket, ellenben Magyarországgal ellen a legélesebb hang volt az uralkodó, mintha nem is a nemzetiségek jogaiért küzdő és sokat szenvedett újabb, demokratikus Magyarország volna az uralmon, hanem a régi, elnyomó Tisza-rendszer állana szemben az önrendelkezésüket visszanyert románokkal.

Ami ezután következett, az már csak a befejezett tények végrehajtása volt, amelyek ellen a kormány élet-halálharcot vívott ugyan, de amelyeknek megakadályozása többé nem állt hatalmában.

December 2-án az ántánt fegyverszüneti bizottságának vezetője, Vyx alezredes jegyzéket intéz a magyar kormányhoz, amelyben „Parisból kapott utasítások teljesítéseként a keleti szövetséges hadseregek parancsnokló tábornoka nevében (Tehát annak nevében, aki a fegyverszüneti egyezményt aláírta!-A szerző.) arról értesíti a magyar kormányt, hogy a csehszlovák államnak jogában áll elfoglalni a szlovák területeket és fölszólítja a kormányt, hogy haladéktalanul vonja vissza csapatait a szlovák országokból”.

Az ántánt-jegyzék kényszerítő nyomásának hatása alatt december elején a magyar kormány megbízásából Bartha Albert hadügyminiszter egyezséget köt Hodzsa Milán csehszlovák követtel 8 egész és 8 fél északmagyarországi megyének ideiglenes kiürítése ügyében, úgy, hogy egy demarkációs vonal képződött volna Pozsony északi határától egyenes vonalban körülbelül Ungvár irányában. Még a tinta sem száradt meg az egyezményen, máris újabb jegyzék érkezett, amely elrendelte az egész Felvidék kiürítését és átadását ...

A megszállás előtt álló területek magyar lakossága és a kormány a demarkációs vonalon álló hadsereggel a Felvidéken és Erdélyben is megkísérli a benyomuló csapatok föltartását. A Felvidéken Szmrecsányi György fegyverezi föl a lakosságot, de nem a cseh csapatok, hanem – a forradalmi kormány ellen. A nagy hazafi inkább lemond az ország egyharmadáról, csakhogy letörhesse a forradalom Magyarországot.

Erdélyben a Nemzeti Tanács elnöke, a nemrég elhunyt Apáthy István és Vincze Sándor irányításával a szociáldemokrata párt vezet az ellenállást. Fényes László és Rónai Zoltán fáradoznak a kormány képviselőiben a románok előrenyomulásának megakadályozásán és a fölösleges vérontás elkerülésén.

Vincze Kolozsvár előtt mindenáron a fegyveres ellenállást akarta megkísérelni. A kormány azonban, a súlyos külpolitikai helyzet mellett, a fegyveres csapatok gyűrűjében, célszerűbbnek találta, ha a kilátástalan erőszak helyett a gyöngye reménysugárral kecsegtető békés tárgyalások kivezető útjára vezet az ezer sebből vérző, halálosan elgyengült országot. De nem sok sikerrel!

Román, csehszlovák és szerb csapatok fokozatosan megszállták az ország területének háromötöd részét ...

A fegyverszüneti egyezménynek ismételt megsértése, minden jogorvoslat hiánya, a wilsoni elveknek az ántánt részéről történt tüntető sárbatiprása, a magyar demokratikus és pacifista rendszernek eredménytelen kísérletezése az antantnál: a politikailag iskolázatlan és külpolitikában teljesen járatlan tömegeknél az újabb rendszerre nagyon kedvezőtlen hatást keltett. Az ellenforradalom, egyelőre még burkoltan, a kormányt igyekezett diszkreditálni; széles körben híresztelték: ime, az ántánt nincs megelégedve a magyar demokráciával és ezért szakítanak el napról-napra újabb részeket az ország testéből.

A nagy tömegek hite megingott a pacifizmus győzelmének lehetőségében és más utak és módok után kutatott, hogy az országot a teljes és erőszakos, a wilsoni elvekkel ellentétben álló földarabolástól megmentse. Az ellenforradalom tudatosan nem akarta meglátni, a forradalmi tömegek politikai iskolázottság híján nem tudták fölértékelni, hogy minden bajnak, szerencsétlenségnek és az ország földarabolásának egyedüli okozója a régi rendszer, amely megindította és meghosszabbította a háborút és megakadályozta az idejekorán való demokratikus, pacifista, a népek önrendelkezőjogán nyugvó béke megkötését.

A pacifizmus híveinek száma rohamosan csökkent, a kardcsörtető nacionalizmus, amely az adott világpolitikai helyzetben csak az ellenforradalom malmára hajtotta a vizet, napról-napra erősödött ...

XIV.

Pogány minisztert buktat.

Súlyos nehézségek és zűrzavar: a hadsereg fölbomlása, nagy katonatömegek hazairányítása, a fegyverszüneti szerződés körül fölmerült zavarok, az idegen csapatok betörése, a fokozódó munkanélküliség, az újabb hadsereg szervezése körül mutatkozó anarchia ellenére is sikerült a szervezett munkásságnak az egész országra kiterjedő propagandisztikus és organizatórius tevékenységével néhány héten belül a gazdasági és társadalmi életet a teremtő munka kerékvágásába visszazökkenteni. A forradalmi láz lecsillapodott; itt-ott még mutatkoztak a forradalom rendjét veszélyeztető kilengések, de, általánosságban, elérkezett az a pillanat, amelyben erős akarattal hozzáfoghattunk a háború és összeomlás következtében fölszaggatott sebek gyógyításához.

Ebben a már-már lehiggadt, a forradalom menetét kedvezően befolyásoló helyzetben szinte végzetszerű esemény romboló hatása zavarta meg a forradalmi építés munkáját. A kormány fegyveres ereje, a forradalmi kormány tudta és akarata ellen, erőszakosan fölvonult a kormány egyik tagja ellen és ezzel szemléltető oktatást nyújtott az erőszakra hajló katonáknak a tömegterror hatalmáról. A katonatanács kormánybiztosa, Pogó ny József december 12-én – ismétlem: a kormány és a szociáldemokrata párt tudta nélkül – fölvonultatta a budapesti helyőrséget a már a minisztertanácsban lemondásra kényszerített hadügyminiszter ellen. A fölösleges és céltalan tömegterror ország-világ előtt nyilvánvalóvá tette, hogy a hadsereggel Pogány rendelkezik: a kormány, sőt a szociáldemokrata párt ellenére is. Megteremtette azt a légkört, amely a forradalom későbbi menetében állandó Damokles-kardként függött a forradalom feje fölött: megmutatta a tömegeknek, hogy a forradalmi kormány, sőt a szociáldemokrata párt ellen is lehet és szabad a tömegterror fegyvereivel föllépni. A tömegterrornak ez a nyitánya nyílegyenesen az örvény szélére sodorta a forradalmat.

Ennek a katasztrofális eseménynek a megértéséhez ismerni kell a hadügyminisztériumban uralkodó állapotokat. A hadügyminisztérium élén Bartha Albert miniszter állott. Az államtitkárja Friedrich István volt. Bartha és a kormány gyöngesége következtében ezt a példátlan céltudatossággal stréberkedő kalandort, Friedrichet nem lehetett az államtitkári székből kiemelni.

Friedrich mindenáron hadügyminiszter akart lenni. Két irányban is igyekezett magát bebiztosítani. Egyfelől Pogány hatalmát erősítette, másrészt az ellenforradalomnak tett szolgálatot.

November végén Pogány memorandumot terjesztett Bartha hadügyminiszter elé a katonatanácsok és bizalmiférfiak rendszeréről és egy újabb fegyelmi szabályzatról. Pogány, a kiváló író ebben a memorandumban kétségkívül rendkívül tetszetős, agitációs célokra kiválóan felhasználható írást produkált. Azonban hiányzott a tervezetből a szervezeti életben szükséges tapasztalatok bátor, szókimondó leszűrődése, a demokratikus fegyelmezésnek minden előfeltétele. A vezércikk-sablonra készült mű nem volt alkalmas arra, hogy paragrafusokba foglalva, mint rendelet szabályozza az újabb hadsereg rendjét.

A félszeg és határozatlan Bartha a memorandum és szabályzat elintézését Friedrich államtitkárra bízta, aki Lorx vezérkari ezredessel (a Friedrich-féle ellenforradalmi puccskormány későbbi hadügyminiszterével), Kerekes alezredessel, egy harmadik vezérkari tiszttel és Pogány Józseffel megtartott titkos tanácskozáson a memorandum értelmében és szellemében megszerkesztette és kiadta az újabb fegyelmi szabályzatot. Friedrich, a különben tehetőségtelen, felületes műveltségű, szimpla, de jószimatú és ravasz ember, szívesen nyújtott segédkezet a hadsereg forradalmi rendjét veszélyeztető rendelet kiadására, mert ettől az ő önös céljainak elérését remélte.

Sem a memorandumot, sem a kiadandó rendeletet sem Pogány, sem Friedrich velem meg nem beszéltek, nekem meg nem mutatták. Nem vettek tudomást arról, hogy a hadügyminisztériumban a szociáldemokrata párt megbízottja vagyok, hogy a minisztertanács határozatilag kötelezte az ügyosztályokat, hogy minden fontosabb katonai kérdés előbb velem tárgyalandó le. Nem tartották szükségesnek, hogy többévi szakszervezeti tapasztalataimat vagy más

organizátor tapasztalatait figyelembe vegyék. A rendelet kiadásáról csak a hivatalos lapból értesültem.

Friedrich fölhasználta ugyan Pogányt saját céljaira, de a másik oldalon erőt gyűjtött a versenytárs legyűréséhez. A katonatanácsai és bizalmiférfi-rendelet kiadásával egyidejűen ellenforradalmi riadócsapatok szervezését készítette elő. Nagy titokzatossággal (32243 eln. 1. szám alatt) bizalmas rendeletet készített, amely szerint a rend főtartására mozgó karhatalomként alkalmazható zászlóaljok szervezendők:

„Minden kerületi parancsnokság területén egy vagy több riadó-zászlóalj alakítandó. A riadó-zászlóalj áll négy gyalogszázadból, egy géppuskásszázadból, egy gyalogsági ágyúcsapatból, aknavető és gránátvető szakaszból, egy lovasrajból és azonkívül külön riadó táborigyűléseket és riadó lovasszázadokat terveztek. A riadócsapatok parancsnokai, tekintet nélkül a rendfokozatra, csupán olyan, haditapasztalatokkal rendelkező, erélyes tisztekből jelölendők ki, akik az illető alakulás harcszerű vezetésére minden tekintetben alkalmasak. A riadócsapatokba kizárólag önként jelentkezők oszthatnak be. De ezeket is meg kell válogatni. Különös súlyt fektetnek arra, hogy csakis elszánt, dolgozni akaró és tudó tisztek alkalmaztassanak. A riadócsapatokhoz tartozó katonai egyének külön jelvényt fognak viselni!”

Friedrich tehát a hadsereg szétzüllesztésére ad ki forradalomellenes rendeletet, másrészt „elszánt tisztekből” és továbbszolgáló altisztekből akar a forradalom leverésére tiszti ezredek alakítani, hogy így alkalmas pillanatban önös, stréber céljai biztosítására a forradalom ellen irányítható hadsereggel rendelkezzen.

Friedrich sötét terveit jellemzi, hogy a riadó-századokról szóló rendeletet december 4-én írta alá, tehát egy nappal később, mint a katonatanácsok szervezésére vonatkozót. Pogány, aki hallatlan könnyelműséggel és lelkiismeretlenséggel beugrott Friedrich csapdájába, nem vette észre, hogy a mézes-mázos szavakkal hízelgő Friedrich, amíg őt egyénileg igyekszik a maga részére megnyerni, milyen csúf játékot űz a forradalmi kormány bizalmával.

December 6-án Bartha hadügyminiszter is aláírja a riadó-századok megszervezéséről szóló rendeletet. Másnap az egyik tisz-

¹ Magyar hadügyminiszteri irattár.

tességesen gondolkozó vezérkari tiszt a titkosan elkészült rendelet egy példányát hozzám juttatta. Haladéktalanul tudattam a készülő merényletet a kormány szociáldemokrata minisztereivel Garamival meg Kunfival és figyelmeztettem őket arra a veszedelemre, hogy a hebehurgván és minden szakszerűség nélkül elkészített katonatanácsi rendelettel a forradalmat veszélyeztetheti. A szociáldemokrata miniszterek előterjesztésére előbb Károlyi, majd december 8-án már a minisztertanács is foglalkozott Bartha és Friedrich kétszínű szerepével. December 11-én a minisztertanács lemondatta Barthát és már december 12-én reggel egy félhivatalos kommuniké jelent meg a lapokban, amely szerint

„a kormány rekonstrukciója folyamatban van és ez főképp a hadseregszervezés és birtokpolitikai reform kérdései következtében vált szükségessé.”

A kormány tehát nyilvánosságra hozta, hogy Bartha megbukott és helyére más hadügyminiszter kerül.

Pogány azonban meg akarta mutatni a hatalmát. Nem a kormány: ő fogja megbuktatni a hadügyminisztert.

December 12-én – tehát Bartha lemondásának hírlapi szellőztetése napján – a délelőtti órákban Garami telefonon értesített, hogy katonatömegek vonulnak át a Lánchídon a Várba és kérdést intéi¹ zett hozzám, hogy mi a célja ennek a katonai felvonulásnak; Miután fogalmam sem volt a készülő eseményekről, nem tudtam felvilágosítást adni. A párttitkársághoz telefonáltam, ahol éppolyan keveset tudtak a fölvonulásról, mint a kormány szociáldemokrata exponensei.

Időközben a fölfegyverzett katonák fölrkeztek a Várba. Az ágyuk torkát a hadügyminisztériumnak szögezték és küldöttségileg a kormány elnökéhez, Károlyi Mihályhoz fordultak, amelyben kérték Bartha eltávolítását, a hadügyminisztérium reorganizálását, a tiszti csapatok feloszlását és intézményes biztosítását annak, hogy a jövőben az egyes csapatok maguk választják meg a parancsnokaikat.

Közben megjelent hivatalomban a katonatanács egy tüzérségi kiküldöttje és fölkért arra, hogy távozzam a hadügyminisztériumból, mert ha a katonák követelése nem teljesül és Bartha továbbra is a kormányban marad, lövetni fogják a minisztériumot. Ezt a barátságos felszólítást, természetesen, nem teljesítettem.

Károlyi a nála járt küldöttségnek az ügy megvizsgálását helyezte kilátásba és, nagyon helyesen, nem proklamálta Bartha lemondásának már amúgy is megtörtént elfogadását.

A küldöttségnek Károlyitól való visszatérése után Pogány beszédet tartott a katonákhoz, amelyben büszkén jelentette ki, hogy „ez a mai demonstráció megmutatta, hogy kinek a kezében van erő és hatalom ebben az országban,” és farizeus módon hozzáfűzte, hogy

„magáévá teszi a katonatanács nevében a tüntető katonák összes követeléseit.”

A fegyveres fölvonulás kétségtelenül megmutatta, hogy kinek a kezében van az erő és a hatalom. De ebben a mutatványban nem volt sok köszönet. Képmutató volt Pogánynak az a kijelentése, hogy „magáévá teszi” azokat a követeléseket, amelyeket, amint néhány órával később kitudódott, ő foglalt memorandum alakjába és amelyek legnagyobb részének eléréseért nem kellett tüntetni, mert hiszen a megvalósítható rész a szociáldemokrata párt és kormány katonai programjából való volt, egyes pontokat a kormány már az előző napokban magáévá tett és így csak ürügyül szolgáltak arra, hogy Pogány megmutathassa, hogy „kinek a kezében van erő és hatalom.”

A tüntető katonák elvonulása után Károlyi miniszterelnöknél, a Nemzeti Palotában, rövid tanácskozás volt, amelyen Garami, Kunfi és én vettünk részt. Kunfi megérkezése előtt Garami és én kijelentettük, hogy a fegyveres felelőtlenség mellett nem kívánjuk továbbra is a felelősséget viselni és a délutánra összehívott pártvezetőségi ülésen benyújtjuk lemondásunkat.

A pártvezetőség még december 12-én foglalkozott a lemondásunkkal. Pogány kezdetben kertelt, később azonban a bizonyítékok súlya alatt kénytelen volt bevallani, hogy a tüntetést ő rendezte. Amint utóbb megállapítást nyert, az előző nap estéjéig még a katonatanács legtöbb tagja sem volt beavatva a tüntetés részleteibe. Legtöbbjük, köztük Moór Pál, a katonaküldöttség szónoka, azt a valótlan értesítést kapta Pogánytól, hogy a tüntetés a pártvezetőség tudtával és beleegyezésével történik meg. A pártvezetőségi ülésen főképp azt a veszedelmet tártuk elvtársaink elé, amely a jövőben abból származhat, hogy fegyelmetlen katonatanácsok vagy egyes emberek bármikor a forradalmi kormány és szociáldemo-

krata párt ellen is felhasználhatják a hadsereget, ha a tüntetés ügyében a párt nem helyezkedik határozott cselekvő álláspontra és nem torolja meg ezt a fegyelmezetlenséget. A fegyelmezetlenség, a tüntetés céltalansága és a káros következmények megítélése tárgyában a pártvezetőség egyhangúlag a mi álláspontunkra helyezkedett. Pogány eljárását mindenki elítélte. Nézeteltérés merült föl azonban ama kérdés körül, hogy célszerű-e a fölízgatott tüntető katonatömegekkel e pillanatban szembehelyezkedni és eltávolítani a tüntetés rendezőjét a katonatanácsok éléről, illetve: szabad-e a valóban ellenforradalmi Bartha megbuktatásával egyidejűen a katonatanács elnökét is eltávolítani?

Én azt javasoltam, hogy a párt neveztesse ki Pogányt az én helyembe államtitkárnak. Én szívesen elvállalom a katonatanácsok kormánybiztosának a tisztségét és garanciát vállalok arra nézve, hogy a hadsereget soha senki sem fogja fölhasználni a forradalmi kormány ellen, de még kevésbé a szociáldemokrata párt tudta és akarata ellenére bármiféle célra vagy alkalmából. Komoly megfontoltaságú javaslatom elfogadása esetére azt terveztem, hogy a szervezeti életben elsajátított sokesztendős tapasztalataim segítségével megszüntethetjük a hadseregben az eddigi, a forradalmat veszélyeztető fegyelmetlenséget és megszilárdíthatjuk a forradalmi fegyelmet. Sajnos, a pártvezetőség túlnyomó többsége, sőt még a Pogány-nyal szemben ellenszenvvel viseltető szakszervezeti vezetők is – mint Rothenstein, Weltner, Bokányi és mások – célszerűségi szempontból nem akarták a Pogány-kérdést az adott helyzetben megbolygatni. Nem ismerték föl a katonatanácsosi pozíció elsőrendű fontosságát és hamis megítéléssel úgy határoztak, hogy egyelőre Pogány marad és így mi – a válság földézői – a pártban szokásos fegyelem hatása alatt kénytelenek voltunk deferálni.

Történelmi távlatból még furcsábban fest Pogány vállalkozásának személyi háttere. A fölvonulás mozgatóerői voltak Pogányon kívül: Márki Sándor ezredes, a bukás után Cservenka Miklós párttitkár szörnyű kivégzésének értelmi szerzője; Vedres Károly, aki az összeomlás után keresztény-szociális vizekre evezett; és végül Schiffer százados, egy nagy kapitalista vállalat tulajdonosa. Ilyen „forradalmárok”, természetesen, szívesen segédkeztek a népkormány és a szocialisták ellen irányított fegyelmetlen támadás végrehajtásánál.

A Pogány-ügy személyi része elintéződött. A tárgyi rész azonban áthidalhatatlan akadályokat gördített a forradalom útjába. Bartha hadügyminiszter és vele együtt Batthyány belügyminiszter (akit a november 18-án megtartott munkástanácsi ülésen a közigazgatás szabotálása és az ellenforradalommal szemben való gyöngesége miatt a munkástanács egész plénumának helyeslése közben súlyosan megtámadtak) formálisan is lemondottak és távoztak a kormányból. Batthyány helyébe Nagy Vince, ez a valóban demokratikus érzésű, komoly polgári forradalmár került. A hadügyminisztérium ideiglenes vezetését névleg Károlyi vette át, az ügyeket tényleg én intéztem.

A rekonstruált kormány napról-napra kapott kóstelót a Pogány-féle tüntetésnek a tömegekre gyakorolt hatásáról. Az engedékenység alaposan megbosszulta magát!

A katasztrofális hatást még fokozta az, hogy a szociáldemokrata párt kifelé sem dezavualhatta Pogányt. Sőt a párt lapjának, a „Népszavá”-nak december 13-án megjelent száma a fokozódó ellenforradalmi veszélyre való hivatkozással őszinte, nyílt megrovás helyett szinte dicsérő himnuszt zengett a tüntetés felé. Azt írta, hogy

„Bartha-Friedrichék ellenforradalma ellenállhatatlan erővel kiváltotta a forradalmi katonatömegek ellentüntetését, kirobbantotta a csütörtöki hatalmas és feledhetetlen katonai demonstrációt” ... „Budapest katonái büszkék lehetnek tüntetésükre ... a katonatömegek megmutatták, hogy a szociáldemokráciának a hívei ...”

Sajnos, a tüntetés éppen az ellenkezőjét bizonyította. Egyedüli enyhítő körülmény, hogy ezt a cikket is ugyanaz írta, aki a tüntetést rendezte: Pogány József. Ezt a tömegek, persze, nem tudták.

Az így fölmagasztalt és megtorlás nélkül maradt fegyelmezetlenség hűséges utánczói, nevető örökösei és fokozói, természetesen, a kommunisták voltak. A leszerelt katonák, a munkanélküliek, a rokkantak természetszerű elégedetlenségét kizsákmányolták – a Pogány-tüntetés mintájára – tömegtüntetések céljaira és ezekkel terrorizálták szinte hétről-hétre a forradalmi kormányt, főképpen annak balszárnyát, a szociáldemokrata pártot.

XV. Vyx alezredes.

Az ántánt minden cselekedete olyan volt, mintha az uralomra jutott demokráciát letiporni és az ellenforradalom segítségével a hatalom felé törekvő régi rendszert újra nyeregbe ültetni akarta volna.

Az ántánt-tisztekből álló fegyverszüneti bizottság vezetője és teljhatalmú parancsolója Vyx alezredes, tudatlan, belsőleg is brutális érzésű, a rojalista ellenforradalommal szimpatizáló katonatiszt. November végén érkezik Budapestre és néhány napon belül kitűnik, hogy tulajdonképpen ő kormányozza az országot, ő rendelkezik Magyarország vasutaival, közlekedési utáival, szénbányaival, nyersanyagtermelésével, rendelkezéseket ad ki, amelyeket a kormány záros határidőn belül köteles teljesíteni.

A teljhatalmú diktátor, aki Magyarország népével és közgazdasági életével rendelkezik, nem ismeri Magyarországot még annyira sem, mint a négy elemít végzett rossz tanuló. Közgazdasági kérdésekben annyira járatlan, mintha soha az ország hírére sem hallotta volna. Föllépésében a győző brutalitása nyilatkozik meg. Megtestesítője a régi osztrák-magyar hadsereg császári és királyi őrmestere típusának. Ha egy valóban győzelmes tábornok vagy csapatvezető játszott volna el ezt a szerepet: ha nem is volna megbocsátható, de megérthető volna ez az eltévelyedés. De hogy egy vezérkari burokból ülő, alacsonyrangú, tudatlan tisztcskének szolgálattá ki egy fejlődni, élni, demokráciát és békét akaró országot: ez örök szégyenfoltja marad a francia militarizmusnak és besötétíti a forradalmak tradícióit őrző francia demokrácia történelmének dicső, fényes lapjait.

Egy legyőzött ország évszázadok óta főnállóit gazdasági egységtestének erőszakos megoperálása, nagy testrészek eltávolítása nehéz művelet. Az operáció már önmagában is kíméletlen, az

operált testet lázállapotba kergető beavatkozás. De az is bizonyos, hogy az operáló orvos eljárása, kíméletessége, okossága és szakértelme sokban hozzájárulhat a fájdalom enyhítéséhez és megakadályozhat bekövetkező katasztrófákat. A forradalom bukása és végzettszerű katasztrófái halmozott történeti, gazdasági, társadalmi és kulturális erők megnyilatkozásának voltak a következményei. De bizonyos, hogy a bukás előidézésében az ántánt és Vyx alezredes eljárásának van számottevő része. Vyxék minden cselekedete gyöngítette a forradalom alapját, a demokráciát és a bolsevizmus irányába kergette a kétségbeesetten elkeseredett tömegeket. Gazdasági rendelkezéseivel a társadalmi bolsevizmust, politikai rendelkezésével a nacionál-bolsevizmust növelte naggyá.

Vyx kíméletlenségének fegyverei nem a nyílt, férfias harc, hanem az álnokság, a valótlanságok halmozása, a forradalom kormányának állandó megalázása volt.

November 3-án megkötik a Diaz-féle fegyverszüneti egyezményt. Az egyezmény ellenére az antantcsapatok bevonulnak Magyarországra és folytatják az előnyomulást mindaddig, amíg a magyar kormány újabb katonai egyezmény aláírására nem kényszerítik.

November 13-án aláírják a belgrádi katonai egyezményt, amely az ország déli részén újabb demarkációs vonalat jelöl ki.

Még közhírré sem tették az újabb katonai egyezményt és Magyarország északi részén már nyomulnak be idegen csapatok.

A magyar kormány nevében Károlyi a szövetséges csapatok ver-saillesi haditanácsához fordul távirattal és kéri a Diaz-féle és belgrádi fegyverszüneti szerződések között főnnálló lényeges eltéréseknek a kiküszöbölését. Még csak válasz sem érkezik.

Vyx alezredes napról-napia átveszi a magyar kormány szóbeli és írásos tiltakozásait a fegyverszüneti szerződés megszegése ügyében. Vagy nem válaszol a tiltakozásokra, vagy pedig, ha válaszol, a válaszok rendszerint a csalárdságnak, ármánynak és valótlan-ságoknak még a diplomáciában is példátlan sorozatai.

December 15-én a magyar kormány bizalmas úton megkapja Bresan román tábornok 938. szám alatti parancsát, amely elrendeli, hogy a román csapatok lépják át az erdélyi demarkációs vonalat és egyelőre foglalják el a Deés-Kolozsvár-Arad-i vonalat, megint azzal a valótlan indokollással, hogy az ott élő lakosság vagyona, élete veszélyben forog. A magyar kormány még ugyanaz-

nap értesíti erről Vyx alezredest, aki kijelenti, hogy ő nem is veszi autentikusnak a dolgot, mert neki felettes hatóságától erre vonatkozóan nincs értesülése. A magyar kormány felszólítására, hogy tegyen jelentést felettes hatóságának a fegyverszüneti egyezmény megszegéséről, azt a főlháborító kijelentést teszi, hogy „miután nem ismeri az előnyomulás okát, nem is tehet hivatalos jelentést.”

A kormány tiltakozását a közigazgatásra vonatkozóan „nem tárgyalhatja, mert ez politikai kérdés”, de „figyelmezteti a magyar kormányt, hogy ha a románok előnyomulnak, a magyar csapatok főlősleges vérengzés elkerülése céljából ne tüzeljenek, hanem vonuljanak vissza.”

Főlősleges volna Vyx gyászos szereplésének minden mozzanatát külön ismertetni, csupán annak megállapítására szorítkozom, hogy december 1-étől napról-napra újabb és hasonló jegyzékek érkeztek a magyar kormányhoz, amelyekben mindig más és más területek megszállását jelentette be, folyton arra hivatkozva, hogy csak stratégiai pontokat fognak megszállni, a közigazgatás továbbra is magyar kézben marad. Minden fogadkozás ellenére a stratégiai pontok megszállásából 24 óra után politikai, katonai, gazdasági, közigazgatási és közlekedési megszállás lett, úgy, hogy végül az országnak közel háromötöd része került idegen uralom alá.

A területének, vasutainak, nyersanyagának, élelmiszereinek tekintélyes részétől megfosztott ország a legsúlyosabb gazdasági válságba kerül. A csehszlovák állam visszatartotta a Németországból Magyarországra küldött szenet, beszüntette saját szenének a küldését is. A kormány kínos helyzetében Vyxhez fordult segítségért, aki minden vagon szenet területi lemondással, jogok eladásával akart megfizettetni.

Egyébként Vyxnek és ismeretlen parancsnokainak gondolatmenetét és cselekedeteit senki sem tudja jobban megvilágítani, mint az ő iratai.

A magyar kormány ismételten követelte, hogy, mint a fegyverszüneti egyezmény egyik felének, igényét ismerjék el arra nézve, hogy a demarkációs vonal megállapításához hozzászólhasson. Vyx egy állítólagos rendeletre való hivatkozással (271/2 S. sz. átiratában) a következő jellemző átirattal felel:

„A magyar kormánynak azon kifejezett igénye, miszerint a demarkációs vonal végleges megállapításához ő is hozzájáruljon, *nem fogadható el*¹.

A magyar kormány által hangoztatott elv helyes volna, ha békeidőben és ha két szomszédos nép országhatárának végleges megállapításáról volna szó. De erről jelen esetben szó nincs. A legyőzött Magyarország fegyverletételt kér és a győzelmes ántánt a magyar terület egy részének megszállását követelte acélból, hogy biztosíthassa magát egy esetleges megújulható támadás ellen.

A fegyverszüneti szerződés aláírásakor a megszállt terület határa egy kisléptékű térképre csak nagy vonásokban volt rávezethető. Azóta azon mód, amellyel a magyar kormány kötelezettségeinek eleget tett és különösen a Mackensen-hadsereg iránt tanúsított eljárása a vele szemben alkalmazott elővigyázati intézkedések pontosabb meghatározását és erősebbé tételét tették szükségessé. Különösen szükséges a csapataink által használható vasúti vonalak megszállása és azon folyók partjának a biztosítása, amelyek mentén a demarkációs vonal húzódik².”

Egy szóval sem említi az átirat az erdélyi demarkációs vonal példátlan megszegését, az északi egyezményellenes megszállást, nem beszél egy szót sem arról, hogy miért kell a stratégiai pontok biztosításán kívül a demarkációs vonalat a megkötött katonai konvenció megsértésével gazdasági, forgalmi, sőt polgári közigazgatási határnak is megtenni, – mert Vyxék egyszerűen a félelmetes győzők és büntetők pózába vágják magukat!

De amilyen nehézkes volt a Napoleon szerepében tetszelgő kis francia diktátor, ha a magyar kormány kéréseit és előterjesztéseit kellett elintéznie, olyan fűrges volt, ha reakciós követelésekkel kellett a forradalmi kormányt zaklatnia.

¹ Ugyanaz az álláspont, amelyet az olaszok képviseltek a Diaz-féle fegyverszüneti egyezmény november 1-5-ig tartó tárgyalásain (Lásd: N y é k h e g y i : „A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés”, 39, 40 és 56 old.) Ezért alaptalan és valótlan az a rosszakaratú vád, hogy a Károlyi-kormány gyöngesége volt az ország megszállásának az okozója. A győzők diktáltak és a legyőzöttek engedelmeskedtek – Magyarországon épp úgy, mint Németországban.

² Magyar hadügyminiszteri irattár.

A kormány megteremtette a szólás-, a sajtószabadság és a köztársaság Magyarországot. Vyx azonban a maga személyére és a fegyverszüneti bizottság tagjaira nézve a királyoknak kijáró szentséget és sérthetlenséget akarta biztosítani.

Minden héten más sérelemmel zaklatja a fegyverszüneti bizottság magyar részét. Egyszer megsértették a lapok az antantot, máskor ellenséges hang nyilatkozik meg egyes szónokoknál és lapokban az antant ellen, ismét máskor a románokat vagy cseheket bántják az újságok; folyton azt követeli, hogy a kormány rendszabályozza meg a sajtót, átiratában jogot formál arra, hogy a lapokat ő cenzúrázhassa, sőt arra is, hogy sajtótermékeket betiltson. A fegyverszüneti bizottság különben bürokrata tagjai kénytelenek neki megmagyarázni, hogy Magyarországon sajtó- és szólásszabadság uralkodik és hogy a kormány nincs abban a helyzetben, hogy Vyx úr önkényes kéréseit teljesíthesse.

Január 16-án átiratot intéz, amelyben a magyar-francia viszony elmérgesítése tárgyában osztogatott bolsevista tendenciájú röpiratok ügyében érdeklődik és kérdést intéz a kormányhoz, hogy melyek az ez ügyben foganatosított rendszabályai. December 18-án kéri, hogy a kormány a demarkációs vonalra vonatkozó valamilyen lényegtelen kijelentését cáfoltassa meg a lapokban, ahelyett, hogy mint minden más ember, közvetlenül a sajtóhoz fordult volna. December 20-án személyesen megjelenik Károlynál és legmagasabb méltatlankodásának ad kifejezést a „Világ” című napilapnak december hó 19-i vezércikke miatt, amelyet személyére nézve „fenyegetőnek” talált. Legmesszebbmenő elégtételt kér és követeli a lap megrendszabályozását.

A fegyverszüneti bizottság kiküldöttei – miniszteri tisztviselők – már december 18-án bejelentik lemondásukat, mert Vyx-szel minden tárgyalás céltalan. A kormány elhatározza, hogy csak a fegyverszüneti egyezmény rendelkezésein belül teljesíti Vyx követeléseit. Végül kénytelen engedni az erőszaknak és védtelen lesz Vyx-szel szemben, aki mégis az antantot képviseli és az ő brüszkírozása árthat a magyar ügynek. Vyx azonban a magyar kormány engedékenységét mindig újabb és újabb támadásokra használja föl. Nyilvánvaló valótlanságok közzétételét is követeli. Február 22-én átiratot intéz a kormányhoz, amelyben azt kívánja, hogy cáfolják meg a lapoknak azt a híret, amely szerint egy zsírszállítmányt

kisérő katonák francia egyenruhában lévő cseh katonák voltak. Miután a ferencvárosi pályaudvar személyzetével felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint az említett cikkek a valóságnak megfelelőek, a kormány nem volt hajlandó ezt a cáfolatot közzététetni.

Vyx azonban e nyilvánvaló visszautasítás ellenére sem szüntette be cenzúrárs tevékenységét. Amikor a lapok rámutattak arra a közismert tényre, hogy az ántánt-tisztek az istápolói az ellenforradalomnak, sőt névszerint is közöltek erre vonatkozó adatokat, akkor hosszú tárgyalás után a kormány kénytelen volt március 20-án hivatalos nyilatkozatot kiadni, amely szerint Vyx alezredesnek hozzáintézett kérése alapján fölhívja a szerkesztőségeket, hogy tartózkodjanak az ántánt-missziók reprezentánsainak ügyeit illető híradásoktól

A Vyx-szellem kicsúcsosodott abban a 169.3 számú jegyzékben, amelyet február végén a fegyverszüneti bizottság magyar részéhez intézett s amely jegyzék hü kifejezője annak az őrmestermódonak és militarista brutalitásnak, amely nem elégedett meg a régi rend Magyarországnak legyőzésével, hanem az újabb, a forradalmi Magyarország megalázását, tönkretételét és eltiprását tűzte ki célul. A jegyzék lényeges és befejező részét szószerint közlöm:

„Határozottan kijelentem, hogy a vitát befejezettnek tekintem.

Szükségesnek tartom a bizottságot emlékeztetni, hogy a fegyverszüneti egyezmény Magyarországra rá lett erőszakolva, az osztrák-magyar hadsereg veresége következtében.

Nem szabad szem elől téveszteni azon lényeges elvet, hogy a fegyverszünet nem szünteti meg a háborús állapotot, ennek következtében a megszálló csapatok parancsnokának a megszállt területen mindazon jogok rendelkezésére állanak, amelyeket a hadijogok neki biztosítanak, kivéve azon jogokat, melyeket a fegyverszüneti szerződés pontjai határozott formában megállapítanak.

Nem tűrhető tehát, hogy a bizottság csökönnyösen egyre újabb követelésekkel álljon elő, mintha újabb tárgyalásokról volna szó, amelyeket két kormány békeidőben, kölcsönösen szükségletük érdekében folytat.

Ezen kérdést felterjesztem fölöttes parancsnokságomnak és föntartom magamnak azon jogot, hogy az esetben, ha a

magyar kormány nem respektálná a kifejtett elveket, *oly megtorló intézkedéseket ajánljak*, amelyeket a helyzet megkívánna³.”

Ez az átirat önmagáért beszél: bizonyítéka annak, hogy a győztes antanttal szemben a kormány minden erőfeszítése hiábavaló volt.

Vyx hatalmi tobzódásának még egy jellemző esetét kell megörökítenem. Február végén egy ántánt-katonáktól kísért vasúti szállítmányra Miskolc környékén katonaruhás férfiak rálöttek. A lövedézből kifolyóan sem emberi életben, sem anyagban nem esett kár. Vyx a merényletért elégtételt követel. A magyar kormány haladéktalanul megígérte az ügy megvizsgálását és a tetteseknek törvényes úton való megbüntetését. Vyx azonban nem elégedett meg ezzel, hanem mint följelentő egyúttal a bíró szerepét is bitortolta és minden jogalap nélkül „megbüntette” a magyar kormányt, illetve, amint ő ezt telefonon tudomásomra adta, a magyar hadügyminisztert négy millió tölténynek az ántánt részére való átadására.

Minden igekezetünk, hogy Vyxnek megmagyarázzuk ennek a botorságnak a jogtalanságát, hiábavalónak bizonyult. Kénytelen voltam – hogy nyomást gyakoroljunk a többi ántánt-állam kiküldötteire – beadni lemondásomat. Károlyihoz intézett levelemben kijelentettem, hogy lemondásom után Vyx folytonos aknamunkáját nyilvánosságra hozom a munkástanácsban. Az erélyes fellépés sikerrel járt, amennyiben az angol misszió főnöke, Cunningham ezredes interveniált. Személyesen járt Károlyinál, Garaminál és nálam és egy bizalmasa útján március 3-án levelet intéztetett hozzám, amelyben biztosít arról,

„hogy az ántánt képviselőinek lépései nem az újabb magyar köztársaság, hanem a régi osztrák-magyar birodalom - amelyei az ántánt négy és fél évig ellenséges viszonyban volt - egy régi alkotórésze ellen irányultnak tekintendő. Biztosra veszem – írja -, hogy bátran kijelenthetem, miszerint az angol nép nagy tömegei az újabb Magyarországot rokonszenvvel fogják fölvenni és támogatni, ha meggyőződnek arról, hogy a kormányhatalom igazságos és mérsékelt alkotmányos alapon és a bolsevizmus minden gyanújától menten gyakoroltatik.

³ Magyar hadügyminiszteri levéltár.

Semmisem akadályozza jobban az ántánt vezetőit az újabb köztársaság stabilitása fölötti véleményének megerősítésében, mint a folytonos miniszterváltás . . .

Az Ön lemondása tehát ebben az órában mind idehaza, mind pedig a külfölddel szemben csak végzetes következményekkel járhat . . . jóvá nem tehető csapás lenne”.

Ezen az alapon fölkért, hogy a lemondásomat vonjam vissza, ezzel szemben közbenjárt Vyxnél, hogy a „büntetés” végrehajtásától tekintsen el.

Magánügyekben Vyx nem volt annyira szigorú és furcsán különös álláspontot foglalt el. December 23-án Stielly százados útján a magyar kormánytól egy luxusvonat kiutalását sürgeti, mert, úgy látszik, az alezredes úr megszokta, hogy Franciaországban luxusvonaton utaztassák. Gambetta ezredes részére pedig egy vadászkirándulás céljára különvonatot igényeltek – a szénhiány miatt nyomorgó országtól.

A fegyverszüneti bizottság február 8-i ülésén a következő, Vyxék moralítására jellemző eset kerül szóba:

„Napirend előtt a bizottságnál megjelent három detektív, akik előadták, hogy Hajtás Juon nevű egyén folyó hó 1-én a központi pályaudvaron Bukarestbe akart utazni és amikor a detektívek igazolásra szólították föl és csomagjainak felbontását követelték, három csomagját szó nélkül felbontotta, de a negyedikről azt mondta, hogy a pályaudvaron lévő Mabiller francia őrnagyé és a kulcs is nála van. Mabiller őrnagy azonban sem a táskáról, sem Hajtás Juon úrról nem tudott. Miután a táskát fölnyitották, abban három és fél millió korona értékű román, angol, orosz és osztrák-magyar pénzt és csekkutalványokat találtak.

Később Mabiller őrnagy jelentkezett és egyszerre már tudott a pénzről, amely állítólag a paris-bukaresti vonat megindításához szükséges pénzügyletek lebonyolítása céljából küldetett Budapestre; erre vonatkozó írást mutatott fel és kijelentette, ha a pénzt azonnal vissza nem adják, Parisban fog interveniálni⁴.”

Néhány nappal később a derék Vyx alezredes interveniált a pénz kiadatása ügyében, noha a magyar hatóságok megállá-

⁴ Magyar hadügyminiszteri levéltár.

pították, hogy a lefoglalt összeg nem hivatalos pénz, hanem magáncélokra, a vámhatóságok megkerülésével, akarták kicsempészni.

Végül álljon itt Vyx február 9-én kelt, 932/2 számú átiratának egy részlete, amely élénk fényt vet arra, hogy milyen védelemben részesültek az ádrágítók és élelmiszercsempészek a hírhedt ezredes részéről.

Egy budapesti kereskedőt csalásért, ádrágításért és csempészetért pörbe fogtak a magyar hatóságok. A kereskedő üzleti összeköttetésben állt Vyxékkal és panasszal fordult a pörbefogás ellen – Vyxhez. Erre vonatkozóan Vyx úr a következőket írja:

„Megengedhetetlennek tartom, hogy csalónak nevezzenek egy szállítót, akit a francia katonai közigazgatás megfelelő információ beszerzése után a francia csapatok ellátásával megbízott, hogy a magyar hatóságoktól magát ilyen módon függetlenítsen.

A francia katonai hadbiztosság ebbeli tevékenységét továbbra is folytatni fogja; amennyiben a magyar hatóságok bármily tekintetben ez ellen nehézségeket gördítenek, *ezt mint a fegyverszünet feltételének a megsértését* a francia főparancsnoksággal azonnal közölni fogom ... Különösen nem tűrhetem, hogy büntetésekért pénzbírságokkal sújttassanak ezen szállítók, vagy bármely más módon üldöztessenek, mint ahogy ezt nekem jelezték⁵.”

Vyx alezredesnek eme hatalmi túlkapasát, a főnálló magyar törvények lábbaltiprását és csalónak, élelmiszerrágítóknak ántánt-védelem alá való helyezését a magyar kormány minden engedékenysége ellenére sem tűrhette.

A kormány értesítette Vyx urat, hogy a jövőben is teljes szigorral jár el minden csalóval szemben, még akkor is, ha ez véletlenül a francia misszióval áll összeköttetésben.

Amilyen brutális volt Vyx a forradalmi magyar kormánnyal szemben, olyan gyöngéd szálak fűzték őt az ellenforradalmárokhoz. A Nemzeti Kaszinó, a nagybirtokosok társadalmi egyesülete és a zsidó nagytőkések testvéri szolidaritással állanak az ellenforradalom szolgálatában és fényesebbnél fényesebb estélyeken

⁵ Magyar hadügyminiszeri levéltár.

vendégelik meg az ántánt-missziók tisztjeit. A kormány jelentést kapott arról, hogy ezeken az estélyeken a „hazafiak” az ország jövőjéért harcoló kormány ellen hangolják az ántánt-tiszteket, akiknél a legteljesebb megértésre találhatnak. Kítűnő borok, szép asszonyok, jó vacsorák megteszik a hatásukat. Az ántánt-tisztek avatlanságoktól hemzsegő jelentéseket küldenek Parisba, diszkreditálják a kormányt, aminek következményeképpen a kormánynak minden fáradozása az ország területi és gazdasági megmentése érdekében hiábavalónak bizonyult.

A külföldi Összekötéseikkel hivalkodó magyar mágnások – a gróf Bánffy Miklósook és Sigray Antalok – fölvettek ugyan a forradalmi kormánytól százezrekre terjedő frankokat, a pénzzel kiutaztak a semleges és ántánt-államokba, elintézték magánügyeiket és mellékfoglalkozásul a magyar kormány ellen áskálódtak és kívülről támogatták az ántánt-tisztek védelme alatt álló belső ellenforradalmat. A mágnások félték a birtokreformtól és, hogy vagyონukat megmenthessék, inkább végromlásba kergették az országot. Denunciálták a kormányt, ellenséges hangulatot teremtettek a demokratikus újabb Magyarországgal szemben, hangulatot teremtettek az ország megszállói mellett, hogy a vagyonos osztály hatalmát és pénzét fenyegető forradalmat megbuktathassák. Nekik kedvesebb volt a nagybirtokosok és finánctóke uralma alatt álló kis Magyarország, mint egy földosztást végrehajtó, békés és demokratikus Nagymagyarország.

Vyxék tevékenysége lassan sikerrel járt. Erőszakkal leoperálnak az országról nagy gazdasági területeket, idegen megszállás alá kényszerítenek milliónyi magyart, sárbatiporják a népek önrendelkezéséről szóló elvet, diszkreditálják a bel- és külföldön a forradalmi kormányt, életrekelik a megszállást ürügyül felhasználó nacionalizmust, a tömegekben a nacionál-bolsevizmust, lehetővé teszik, hogy ezt a nacionalizmust az ellenforradalom a maga sötét céljaira kizsákmányolja, másrésről az ország gazdasági kiéheztetésével fülgyűjtják a bolsevizmus tüzet és így egyenetlik az utat a demokrata és pacifista népköztársaság bukása és a diktatúrát célul kítűző bolsevizmus felé ...

Valóban: Vyx alezredes minden tekintetben rászolgált a moszkvai bolsevikok hálijára. Hasznosabb szolgálatot tett nekik, mint a tőlük kitarott kommunista párt legféltelenebb agitációjá ...

XVI.

Mackensen internálása.

Külön fejezetbe tartozik Vyxnek a Mackensen-hadsereg lefegyverzése ügyében tanúsított eljárása. A belgrádi fegyverszüneti egyezmény értelmében a Mackensen-csapatoknak Magyarország területén való átvonulására 15 napi haladékot engedélyeztek. Miután az átvonulás sok zavaró körülmény folytán késlekedett (elsősorban amiatt, mert ántánt-csapatok időközönként elvágták a Mackensen-csapatokat szállító vasútvonalat), Vyx az ántánt nevében a Mackensen-hadsereg lefegyverzését követelte.

Addig, amíg Németország háborús állapotban volt az antanttal, addig a lefegyverzés végrehajtásának, katonai szempontból, még volt értelme. De miután november 9-én már Németország is fegyverszünetet kötött az ántánt-tal, józan ész szerint föltehető lett volna, hogy a Mackensen-csapatokat is hazaengedik, – ha mindjárt 15 nap alatt nem is tudták elhagyni Magyarországot. Kétségtelen, hogy az ántánt vezető köreiben is ezt az álláspontot foglalták el – hiszen Hindenburg milliós csapatait is csak késedelemmel vonta ki a megszállt területekről –, de a hiú, kis Vyx alezredesecske érdemeket akart szerezni. Dicsőség és kitüntetés után vágyott és ezt úgy akarta elérni, hogy magyar csapatokkal elfogtja a győzelmes, de most védtelen Mackensen-hadsereget.

A fegyverszüneti bizottság jegyzőkönyveiben heteken keresztül szerepelnek Vyx hisztérikus jegyzékei a Mackensen-ügyben.

December 1-én tartja a fegyverszüneti bizottság az első ülését. Már ott van Vyx jegyzéke, hogy a magyar csapatok fegyverezékek le a Mackensen-hadsereget. December 6-án követeli a Mackensen-hadsereg hadianyagának erőszakos elvételét és csapatainak fegyveres erővel való leszerelését. December 7-én a német csapatok internálását, a Zsolnán át megszökött 3000 német katona elfogatását és internálását kívánja és azonfölül azt panaszolja, hogy sok német katona jár szabadon a fővárosban. December 15-én

ismét sürgeti a Mackensen-hadsereg leszerelését és követeli, hogy az éhínséggel küzdő Magyarország rongálja meg a határmenti vasútvonalakat, hogy a németek megszökése megakadályoztassák! December 16-án hasonló szellemű átirattal okvetetlenkedik.

A fölfegyverezett Mackensen-hadsereg katonái a magyar részről és Mackensen tábornagy részéről kiadott fölszólítás ellenére sem voltak hajlandók internált-táborokba vonulni. A négyéves háborúban agyongyötört német katonák, teljesen érthetően, még fegyveres erőszakkal is biztosították maguknak az utat a hazájukba.

A magyar kormány ebben a kérdésben az első pillanattól fogva azt az álláspontot foglalta el, hogy hajlandó a fegyverszüneti egyezmény végrehajtására, de nem kívánja magyar és német katonák vérének és életének céltalanul föláldozni és így, erőszakos lefegyverzéssel, békében élő népek között újabb embermészárlás veszedelmét fölidézni; és a szűkös élelmiszerkészlet mellett nem vállalhatta egy hadsereg huzamosabb ellátását. Vyx minden erőlködése ellenére arra sem volt hajlandó, hogy a vasútvonalakat megrongáltassa, a német katonákkal szemben fegyveres erőszakot alkalmazzon és így Mackensen katonáinak tízezrei minden baj nélkül hazakerültek hazájukba. Ezt a katonák kizáróan a magyar forradalmi kormánynak köszönhetik.

December 16-án Mackensen tábornagy és vezérkara is Budapestre érkezett. Vyx követelte az internálásukat. A magyar kormány tiltakozott e követelés ellen is, kénytelen volt azonban azt végrehajtani, mert nem hivatkozhatott – mint a német csapatoknál – arra, hogy a vezérkar fegyveres erővel erőszakolta ki a vonat továbbindítását. Vyx elrendelte Mackensen internálását, kifejezetten déferait azonban a magyar kormány amaz álláspontjának, hogy a tábornagyot rangjához méltó kastélyba internálják, megfelelő mozgási szabadság biztosíttassék neki és őrizete csak a legszükségesebb mértékre korlátozandó.

Mackensent Budapestre érkezése alkalmával Gerő őrnagy fogadta. Minden feltűnés elkerülése céljából a képviselőház miniszteri fogadószobájába kértük Mackensent, ahol Károlyi és én közöltük vele a legudvariasabb formában a Vyx erőszakoskodása következtében beállott kényszerhelyzetet.

Minden híresztelés, hogy gépfegyverekkel kényszerítették volna Mackensent a vonat elhagyására, nem egyéb, mint legenda. Az sem

igaz, hogy a katonatanács és Pogány fogadta volna a tábornagyot. Ezek legfőljebb mint magánemberek a kordonon kívül foglaltak helyet – ha egyáltalán megjelentek a pályaudvaron –; semmiféle megbízásuk nem volt és Mackensennel egyáltalán nem érintkeztek.

Az internálási szabályzatban Mackensen összekötő tisztjének ismételt közbenjárására a tábornagy minden kívánságát teljesítettük, sőt azt olyan irányban módosítottuk, hogy még a lovait is rendelkezésére bocsátottuk, általában a legelőzékenyebb elbánást tanúsítottuk vele szemben. Az internálás helye gróf Károlyi László főthi kastélya volt, amelynek berendezése, parkja és gyönyörű fekvése semmiféle panaszra okot nem szolgáltatathatott.

Azért, hogy Vyx alezredes, mint olyan sok más esetben, ebben is brutálisan megszegte ígérését, hogy a főthi kastélyt körülvetette spahikkal és hogy Mackensent erőszakkal elhurcoltatta, ezért nem terhelheti felelősség a magyar kormányt, amely csak utólag értesült a történetekről. Tiltakoztunk Vyx erőszakoskodása ellen, de nem állt módunkban fegyveres erővel Vyx csapatai ellen vonulni, ilyenmódon a háborút az antanttal fölidézni s újabb szerencsétlenséget zúdítani Magyarországra.

A Károlyi-kormány nyugodt lelkiismerettel vállalhatja a német közvélemény és a történelem előtt azt a szerepét, hogy az ántánt minden nyomása ellenére visszasegítette hazájukba a sokat szenvedett német katonákat. E ténynek a nagy jelentősége mellett eltörpül Mackensennek a magyar kormány akaratán kívül történt internálása. Hogy a magyar kormány milyen kockázatot vállalt már a Mackensen-hadsereg hazaszállításával is, bizonyítja Vyxnek 271/2. számú jegyzéke, amelyben „a Mackensen-hadsereggel szemben tanúsított eljárás” miatt „a magyar kormánnyal szemben alkalmazott elővigyázati intézkedések pontosabb meghatározásának és erősebbé tételének szükségességét” állapítja meg. Az ország jövője dolgában döntő antanttal helyezkedett szembe a kormány, csak hogy a német csapatokat hazaszállíthassa; – ezért vád és szemrehányás igazán nem érheti.

XVII.

Magyarország gazdasági helyzete.

Magyarország kormányzását a forradalom a gazdasági lezúllás végső stádiumában vette át.

Néhány adat a háború rablógazdálkodásából: 1914-től 1918-ig a fejletlen iparú Magyarország 6.835 milliárd korona értékű ipari és 8 milliárd értékű mezőgazdasági terméket szállított a hadvezetőségeknek. Azonfelül szállított ilyen termékeket Ausztria és Németország magángazdasága részére is. A háború végén a nagyszerű termőfölddel rendelkező ország majdnem teljesen élelmiszer nélkül maradt.

Még súlyosabbá tette a bajt, hogy a négyesztendős hadviselés elvonta a föld megmunkálásától a munkaerők óriási tömegeit s így a háború alatt évről-évre szaporodott a bevetetlen föld területe.

A hadvezetőség kíméletlensége nemcsak az emberanyagot pusztította el. Kiterjedt az a mezőgazdaság minden ágára. Magyarország lóállománya a háború előtt 2.5 millió ló volt. Ebből a háború alatt, beleszámítva a németeknek adott 183 000 darabot, 1 millió 500 000 lovat – a békeállomány 60%-át – vettek el háborús célokra a magyar közgazdaságtól.

Az újabb hadsereg fölállításának céljaira és a több mint egy millió leszerelt katonának ruhával való ellátására a háború befejeztével az összes katonai raktárakban nem volt több mint 100 000 méter szövet, amely alig volt elég 30 000 ruha elkészítésére.

Az osztrák-magyar hadseregnek csak magyar részére 900 000 köpenyt, zubbonyt, nadrágot és sapkát használtak el, 90 millió méter szövetet pazaroltak háborús célokra, de arra nem gondoltak, hogy a hóban-fagyban lerongyolt katonák, négyévfélvi háborús szenvedés után, joggal követelnek majd ruhát az őket háborúba kergető államtól.

A nagyarányú háborús kifosztás után a békére föllélegző országra rászakadt az újabb katasztrófa: gazdasági területének jelentékeny részét idegen csapatok szállották meg, a vasúti közlekedés, az áruforgalom és az árucseré az ország legnagyobb részében megszűnt. Az ország központjának és a vele szoros gazdasági életet élő vidéknek minden életlehetősége megakadt.

Az 1913-ban 34 000 tonna napi széntermelés 1918-ban lecsökkent 27 000 tonnára. A megszállás következtében Magyarországnál csak 11 900 tonna napi széntermelés maradt a 42 000 tonna napi szükséglettel szemben. A vastermelés 20 % -a a megcsonkított országban, 80 % -a megszállott területen marad, ami a vas- és gépipar katasztrófájához, nagy munkanélküliséghez vezetett.

Hasonló volt a helyzet a fatermeléssel: Magyarország legjelentősebb exportcikke a fa volt. 8,9 millió hektárnyi erdőből 1 400 000 hektár maradt meg nem szállott területen.

A textiliparnak legnagyobb része ugyancsak idegen területre esik: a pamutfonó iparból csak 15%, a pamutszövő iparból 33%, a gyapjúiparnak csak 15%-a esik a meg nem szállott területre, a többi mind idegen kézre került. A behozatal megszűnt. A termelés lehetőségétől a megszállás fosztja meg az országot és így nincs mód arra, hogy a viharosan követelődő lerongyolt katonákat a kormány felruházza.

Az élelmezés terén sem jobbak az állapotok. A só jelentős exportcikke volt Magyarországnak. A megszállás következtében nem marad az országban egyetlen sóbánya sem. Az állatállomány több mint kétharmada megszállott területre esik és az egyharmaddal uzsoráskodó birtokosok lelkiismeretlensége következtében húshiány és húsdraágaság lázítja a tömegeket. Hiány van lisztben, zsírban, tojásban, tejben. A háború első évében még 400 000 liter tejet hoztak föl Budapestre, a forradalom harmadik hónapjában már csak 40 000 liter a fölhozatal és csak a pécsi kerület megszállása következtében több mint 20 000 liter tejtől esnek el a tejet sóvárgó gyermekek és betegek. 31 cukorgyár volt: 16 esik a megszállott területekre.

Hiány az ipari cikkekben, hiány az élelmiszerekben, a mezőgazdaság még a meglévő sovány készletekkel sem látja el a városi lakosságot, mert nem kap helyébe ipari cikket: a folytonos hiányok állandó gazdasági és szociális nyugtalanságokat idéznek

elő. Terjed a munkanélküliség – és a munkanélküliek, a leszerelt katonák, a rokkantak tömegei a forradalomra nehezedő gazdasági és külpolitikai akadályokra való tekintet nélkül súlyos követeléseket zúdítanak a forradalmi kormányra.

Ebben a nagyon nehéz gazdasági helyzetben kellett a kormánynak megalapoznia a vagyont, a javak és a jövedelem igazságos megosztásának ügyét. A különböző társadalmi osztályok, normális időkben és forradalmakban egyaránt, e kérdés körül vívják a leghevesebb harcaikat. E harc körül nálunk sajátságos helyzet alakult ki.

Az ipari, kereskedelmi és városi polgárságnak – szervezett erő híján – nem voltak öntudatos osztályképviselői sem a kormányban, sem más testületben. Nemzetgyűlés nem lévén, osztályhelyzetükből folyó érdekeiknek nem volt képviselőjük. A forradalmi polgári pártok a kapitalizmus ellen foglaltak állást, – az ellenforradalmi városi polgárság a szociális kérdések körül folyt harcban gyáván meghunyászkodott.

A munkásosztály követelései és kívánságai előtt tehát látható erőt képviselő akadály nem mutatkozott. A szociáldemokrata párt azt valósíthatta meg *átmeneti* programjából, ami a gazdasági lehetőségek mellett és a külföldi erőviszonyok tözött akadályokba nem ütközött. Politikai és társadalmi szervezeti akadályok nem voltak. A kormány polgári tagjai szociális irányú kérdésekben sohasem ellenkeztek. A tömegek előtt ez a kép úgy tűnt föl, mintha a szociáldemokrata párt *mindent* megvalósíthatott volna, *amit akart*, és ami nem valósult meg, az a szociáldemokrata párt akaratán múltott és a szociáldemokrata párt hanyagságának a következménye.

Ebből a fölfogásból keletkeztek a tömegek és a szociáldemokrata párt között megnyilvánuló ellentétek, ebből merít tápot a tömegek elégedetlensége a proletariátus pártjával szemben.

A kormány a forradalom első heteiben a legégetőbb szociálpolitikai hiányokat igyekezett pótolni. Főlemelték a katonák zsoldját; a leszerelt katonáknak végkielégítést nyújtottak; a rokkantak járadékát 700, később 1000%-kai főlemeltük; Garbai Sándor vezetésével lakáshivatal alakult, amely rövid néhány hónap alatt 30 000 személyt juttatott lakáshoz; textil- és ruhaanyag hiányában a leszerelt katonák céljaira elrekviráltuk a magánosok

ruhakészleteinek fölösleges részét és ebből közel 100 000 leszerelt katonát ruháztunk föl; december létől a munkanélküliek rendszeres segélyben részesültek; a forradalom első napjától fogva a szénhiány miatt szünetelő gyárak munkásainak úgynevezett szénsegélyét Garami kereskedelemügyi miniszter az átlagos kereset 80%-ára emelte föl; néptörvény rendelkezett a kereskedősegédek és az ipari alkalmazottak szolgálati viszonyáról, a kereskedelmi üzletek és irodák záróórájának rendezéséről, a munkaügyi bíróságokról, az üzemi választmányokról és még sok más kisebb-nagyobb jelentőségű régi szociálpolitikai követelés tárgyában. Ezeknek a szocialista szellemű alkotásoknak egyike-másika méltán vetekedhet a legmodernebb európai munkás-törvényhozás idevonatkozó alkotásaival.

A könnyűszerrel, minden ellenállás és harc nélkül megszerzett gazdasági és szociális vívmányokat a munkásság, sajnos, nem értékelte eléggé. Egyfelől, mert a fontosabbak (mint az üzemi választmányokról szóló törvény) a tömegek szemében elkéstek - ezzel például még a szakszervezeti vezetők sem voltak megelégedve -, másfelől, mert a kommunista agitáció minden elért eredményt újabb követelésekkel licitált túl és ez a licitálás az iskolázatlan tömegekben termékeny talajra talált.

Általában jellemző a munkástömegek hangulatára és a kommunista licitálás hatására, hogy a szociálpolitikai törvények szinte hatás nélkül suhantak keresztül a forradalmi zavarokon. Még az egykorú szocialista és szakszervezeti irodalom és tevékenység is alig foglalkozott ezekkel a nagyhorderejű gazdasági vívmányokkal és nem méltányolta a polgári forradalomnak messze kiható, jelentőségteljes szociális munkáját.

De a nagy tömegek mohóságát még a kommunista agitációnál is jobban fokozta a polgári öntudathiány és gyávaság gyakori megnyilatkozása. A türelmetlen munkások néhány gyárat úgynevezett vad szocializálással birtokukba vesznek, az igazgatókat és művezetőket elkergetik. Ezt az úgynevezett vad szocializálást a szakszervezetek élesen ellenzik. A vasmunkások főbizalmi-értekezletén a *szocialista* államtitkár fejti ki az ilyen, a szocializálás ügyét kompromittáló akcióknak a káros hatását. Ezzel szemben a kereskedelemügyi minisztérium *polgári* államtitkára, Méhely, a munkások előtt egy kétségtelenül jószándékú nyilatkozatban (amelyet

általános fölháborodás után később félig visszavont) inkább fölbátorítja a munkásokat a további akciókra, nem hogy megakadályozná azoknak továbbterjedését.

Általában a forradalom polgári vezetői közül többen ismételten úgy tüntették fel a forradalom lényegét, mintha az a munkásosztály szociális forradalma volna. Kelletlenül többször hangoztatták azokat a jelszavakat, amelyek a szociáldemokrata párt programjából valók. „Nem lehet föntartani a magántulajdont rideg valóságában”: ez a szózat és a hasonló szózatok mást jelentettek a polgári politikusok szájából, mint a szocialistákéból. Más hatást keltettek a tömegekben, mint a szocialista reálpolitika szavai – és akaratlanul és öntudatlanul elfordították a tömegek bizalmát a szociáldemokraták cselekvésétől.

A szociáldemokrata pártnak, persze, nem volt a hivatása az – és nem is vállalkozott volna arra –, hogy a polgárság osztályöntudatát, erőit az osztályharc számára fejlessze ki vagy hogy a polgári osztályt megszervezze. De mert ilyen erői nem voltak a polgárságnak és mert az összeomláshoz vezető megvalósíthatatlan követelésekkel a munkásság pártja volt kénytelen szembe szállni: ez nagyon félszeg helyzetet teremtett.

A termelés megindításának a föladata a mezőgazdaságban és iparban egyaránt megint a szociáldemokrata pártra és a szakszervezetekre hárul. Az ipar terén Garami a közmunkák előkészítésével és kiadásával, a háborús iparnak a békés iparra való átvezetésével, Garbai meg egy nagyarányú lakásépítő program végrehajtásával megteremtették a lehetőségét a foglalkoztatásnak. Malasits Géza munkaügyi kormánybiztos a munkaközvetítés rendezése terén fáradozott elismerésreméltó sikerrel. Dovcsák Antal, a vasmunkásszövetség elnöke a hadügyminisztérium munkaügyi osztályának élén a katonai üzemek átszervezése és a munkanélküli segély lebonyolítása körül munkálkodott nagyszerű szakértelemmel és ügyességgel.

És kiváló munkatársakként állottak mellettük a szakszervezetek, ezeknek kiterjedt hálózata. A szakszervezetek a termelés folytonosságának biztosítása körül kifejtett tevékenységükben nem zavartatták magukat a kapitalisták és kommunisták más-más irányból jövő, de egy célt szolgáló támadásával és szabotázsával sem.

A kommunisták értelmetlenséggel és demagógiával – a termelés körül kifejtett tevékenységükért – a kapitalizmus és kapitalisták lakójainak rágalmazták a szociáldemokratákat. Nem volt annyi gazdasági tudásuk, hogy fölismerték volna, hogy a termelés fölépítése elengedhetetlenül szükséges forradalmi érdek. A kapitalisták több közgazdasági ismerettel és érzékkel rendelkeztek, mint a kommunisták. Ők tudták, hogy a termelés menetének biztosítása a kapitalista érdekeket veszélyeztető forradalmat erősíti meg – és ezért törekedtek annak a megakadályozására. Egyfelől a kommunisták féktelen agitáció ja idézett elő, a vad szocializálásokkal, zavarokat a gyárakban (a legjelentősebb bányavidékeken nyílt zendülésre szólították fel a népet, Salgótarjánt, a legkiadósabb bányavidéket összeromboltatták, a szénínségben vergődő ország széntermelését sztrájkokkal és anarchikus állapotok előidézésével a minimumra csökkentették), másrészt a kapitalisták, különböző ürügyek alatt, a termelés megindítását szabotálták. Kende Tódor, a Vasművek és Gépgyárak Egyesületének igazgatója – aki akkortájt valami zsiros állásra pályázott és támogatásomat kereste – mondotta el nekem bizalmasan, hogy néhány, névszerint is megnevezett gyártulajdonos tudatosan nem szerez be nyersanyagot, nem vesz föl rendeléseket, nem gondoskodik gépeinek kijavításáról és átalakításáról, csak hogy kellemetlenségeket és nehézségeket okozzon a forradalmi kormánynak.

A szervezett munkások kis rétege minden aknamunkával szemben is méltányolta és támogatta a szakszervezeteknek a termelés fokozására irányuló fáradozását. Az államvasutaknak többségükben újonnan szervezett munkásai megszüntették az akkordmunkát és kierőszakolták elhatározásuknak miniszteri jóváhagyását. Tény, hogy a munkásság gazdasági szervezetei mindenkor az akkordmunka ellen foglaltak állást. De a forradalmi szituáció, amely törvényszerűen a munkafegyelem meglazulásával jár, nem alkalmas arra, hogy ezt az általános üzemrendszert minden átmenet nélkül megszüntesse, annál kevésbé, minél nagyobb érdeke a forradalomnak a termelés megindítása.

A magyar forradalomnak pedig éppen ez volt a legfontosabb érdeke. Ezt fölismerték a többi szakmák szervezett munkásai. A munkástanács március 3-án tartott ülésén a vasmunkások egyik vezetője: Bajáki Ferenc a szervezett vasmunkások nevében éles

támadást intézett a kormány és a vasutasok ellen, mert „az akkordmunka eltörlése veszedelmes hatással lesz a többi szakmák munkásaira és nemzetgazdasági szempontból katasztrófát jelent”. A szervezett munkások önfegyelmét és áldozatkészségét dicséri, hogy a kommunista demagógia és a szakszervezetekbe betódult újabb elemek nyomása ellenére is ellene szegül az adott helyzetben a többi üzemekben is az akkordmunka megszüntetésének, illetőleg a termelés mesterséges csökkentésének.

De eredmény csak ott mutatkozott, ahol az *iskolázott* munkásság dolgozott tömegesen. Ilyen üzem, sajnos, csak kevés volt.

XVIII.

A birtokreform.

A magyar oligarcháktól tüzes trónon megégetett parasztkirály: Dózsa György lázongó szelleme lüktetett évszázadokon keresztül a dús és termékeny magyar földeken rabszolgaságra és éhezésre ítelt parasztok lelkében. A rónák rabszolgahada ismételten megkísérelte, hogy lerázza magáról a láncait, gyakran lázongott, hogy a nagy urak által elharácsolts földet visszaszerezze a maga számára; fölkeléseit és osztály harcait vagy a nacionalizmus hamis zászlaja alatt más irányba terelték vagy pedig véresen leverték.

Az 1848 évi forradalom jobbágyfölszabadítása csak külső formáiban változtatta meg a magyar parasztság gazdasági elnyomatását. A jobbágyság helyébe lépett a modern bérrabszolgaság. A földbirtok továbbra is a nagybirtokosok kezén maradt, a parasztság zöme néhány ezer család uralma alatt nyomorúságban tengődött.

A nyomorúságból és földéhségből kijegesedik a magyar parasztság millióinak vágyakozása, eszméje: a földosztás. A földosztás lesz a fölszabadulásáért küzdő ipari munkásságnak is legégetőbb programpontja: mert az oligarchia gazdasági hatalmának megtörése nélkül a demokrácia és szociális haladás útja el van torlaszolva, így lesz az ipari proletariátus természetes vezére a földosztást követelő, földreéhes parasztságnak.

A forradalom minden vonatkozásában napirendre tűzte a földkérdést. Már a forradalmi átalakulást megindító szociáldemokrata proklamáció követeli, hogy „a kinevezendő újabb kormány nyomban lásson hozzá annak a” mélyreható, gyökeres agrárreformnak a megvalósításához, amely a földet azok kezére adja, akik megművelik.” A Nemzeti Tanács megalakulását bejelentő három forradalmi párt proklamációja ugyancsak fölveti a nagyszabású, a népet földhöz juttató birtokreform kérdését. A forradalom győzelme után a Károlyi-kormány ünnepélyes ígéretet tesz a gyökeres földbirtokreform mielőbbi megvalósítására és a hazatérő

katonákat megnyugtatta, hogy a legrövidebb időn belül földhöz juttatja az évezred óta földreéhes mezőgazdasági népet.

December 9-én Búza Barna földművelésügyi miniszter már a minisztertanács elé terjeszti a birtokreform tervezetét. A birtokreform kérdésében tört ki az első alapvető válság a szociáldemokrata párt és a kormányon lévő Károlyi-féle függetlenségi párt jobbszárnya között.

A földbirtokosok már osztálytudatosabban szálltak szembe érdekeikért, mint a városi polgárság. A szociáldemokrata párt ebben a kérdésben sem helyezkedett arra az álláspontra, hogy ez a forradalom a proletariátus szociális forradalma volna. A feudális Magyarországot nem volt lehetséges a szocialista agrárállam alapjára átvezetni, illetve, a szó marxi értelmében vett, természetes fejlődési fokokat átugrani. Meg kellett teremteni az átmenetet: a polgári demokratikus Magyarországot, a földhöz juttatott parasztság politikai és szociális hatalmának megalapozásával. A kisajátított nagybirtok fõntartásának és a szövetkezeti nagyüzemek, megszervezésének sok, elsõsorban gazdasági szempontból kecsegtetõ, kísérletével szembe kellett helyezni a forradalom érdekeit: a földosztással megtõrni az oligarchia gazdasági és szociális hatalmát és a forradalomhoz kapcsolni a földreéhes parasztságot. A földdel kielégített parasztság lesz a forradalom leghívebb védelmezõje.

A szociáldemokrata párt tehát lemondott a szocialista agrárprogram megvalósításáról, igyekezett azonban elveibõl annyit megvalósítani, amennyit a forradalom érdeke és az erõviszonyok lehetővé tettek. Megakadályozta, hogy a vagyonban duskálkodó nagybirtokosok a földbirtokreform mellett jøgtalan anyagi elõnyökhöz jussanak.

December 20-án a munkástanács Kunfi Zsigmond referátuma alapján tárgyalta a szociáldemokrata párt és a földmunkások megkiszázdák szervezete részérõl közösen elkészített birtokreform alapelveire vonatkozó tervezet, és azt a kommunisták féltucatnyi szavazata ellenében túlnyomó többségben változatlanul elfogadta. A kommunisták, természetesen, ebben a kérdésben is a licitálás szemfényvesztõ álláspontjára helyezkedtek. Tekintet nélkül az adott hatalmi és gazdasági viszonyokra – azt hitték, felelõtlenül – a kisajátított nagybirtokok fõntartását és az agrárszövetkezetek kierzszakolását követelték.

A szociáldemokrata párt határozata főbb vonásaiban a következő követeléseket állította föl:

„1. Minden ingatlan és ingó vagyona progresszív kulcs szerint egyszerű vagyonadó vetendő ki, amely a legmagasabb fokon a 100%-ot érje el.

2. Az állam a vagyonadót a földbirtokosoktól földben is behajthatja.

3. Minden hitbizomány eltörlendő. A kötött birtok intézménye semilyen alakban sem létesíthető.

4. Magánszemélyek vagy olyan egyesülések, társulások, amelyeknek tagjai nem maguk művelik a földet, 500 hold szántóföldnél nagyobb területet nem szerezhetnek, ennél nagyobb területű földbirtok tulajdonukban nem maradhat. Az állam minden nagybirtokot 200 holdig kisajátíthat. A kisajátított földbirtokért a föld megállapítandó értékének megfelelő árt fizet, névre szóló, el nem adható járadékkötvények alakjában. Az egyházi birtokok ugyanilyen elbánás alá esnek, azzal a különbséggel, hogy ezen birtokokból tulajdonban csak 200 hold maradhat.

5. Az állami, községi, földbirtokossági birtokok továbbra is köztulajdonban maradnak. A vagyonadó révén, valamint a kisajátítás útján állami tulajdonba kerülő, úgyszintén a már köztulajdonban lévő községi és földbirtokossági földeket, régi korona- és királyi uradalmakat az állam vagy község általánosan örökbérlet alakjában adhatja ki művelésre.

6. A jogos igénylő a földet megfelelő alacsony bérletű összeg fejében kapja meg. Az örökbérlet teljes joggal rendelkezik a földjükkel, telekkönyvileg nevükre irathatják, gyermekeikre örökül hagyhatják. Azt a bérlet, aki törvényes kötelezettségének eleget tesz, földjéről elüzni nem lehet. Az örökbérlet idegennek el nem adható, a gazdálkodás abbahagyása után az mindenkor visszaszáll az államra vagy a községre.

8. Földben részesítendő a felsorolt alapelvek mellett:
a) a földmunkások termelészövetkezetei, amelyeknek szervezésére és irányítására a földművelésügyi minisztériumban külön szervezet létesítendő,

b) a fogyasztási szövetkezetek,

c) a teljesen földnélküli vagy a megélhetéshez szükséges elég földdel nem bíró földművesek; előnyben részesítendők a rokkantak, a felnőtt fiúval bíró hadiözvegyek, hadifogságot szenvedők ésatöbbi,

d) a városi munkások és tisztviselők a városok szomszéd-ságában elterülő földekből.

9. A kellő készpénzzel rendelkező kisbirtokosoknak állampénzügyi szempontból megengedhető, hogy a vételár befizetésével az örökbérletet megválthassák.”

A javaslat többi része a kataszteri földadóval, a földértékadó kivetésével, a mezőgazdasági munkások és cselédek munkaviszonyával és szociális biztosításával, a cselédlakások ügyvei és a mezőgazdasági szakoktatás kérdésével foglalkozik. Azonkívül követeli, hogy az egész földbirtokreform végrehajtása, a földkataszter elkészítése, a föld kiosztása a földmunkások és kisbirtokosok bizalmiembereinek bevonásával, teljesen demokratikus alapon történjék meg.

A szociáldemokrata pártnak a földbirtokreformra vonatkozó javaslatát a földmunkások és kisgazdák időközben rohamosan fejlődő szervezetének december 26-án megtartott kongresszusa egyhangúlag magáévá tette.

A szociáldemokrata párt javaslatának figyelembevételével a kormány a birtokreformra vonatkozó újabb törvénytervezetet dolgoztatott ki, amelyet 1919 február 2-án a minisztertanács elfogadott.

Ez az újabb törvény a legjelentősebb forradalmi cselekedete volt a népkormánynak. Általában a szociáldemokrata párt javaslatai alapján készült. A 10 000 és 100 000 holdas nagybirtokok fölosztását, a magántulajdonban maradó 500 holdas birtokmaximumok törvénybeiktatását csak a demagógia keveselhette és csak a tudatos vagy öntudatos ellenforradalom nevezhette a forradalom elárulásának. Az újabb törvény megtartotta a szociáldemokrata párt tervezetéből az 500 holdas birtokmaximum rendszerét, elfogadta, hogy 200 holdnál nagyobb területű földbirtok szükség esetén szintén kisajátítható. A kisajátított földből 5-20 holdig terjedő területeket, családi kisbirtoknak megfelelő parcellákban, kiadják

egy-egy földműves családnak, kiadnak annyit, amennyit a maga erejével meg tud művelni és amelyből meg is tud élni. Városok és népesebb községek közelében legfőlebb két hold területű családi kertek és legfőlebb 5 hold területű kerti kisbirtokok létesíthetők, munkások és tisztviselők igényeinek kielégítésére. Azonfelül bár-mely vidéken három holdig terjedő munkásbirtokok is létesíthetők mezőgazdasági munkások és cselédek számára.

Megtartotta a törvény a szövetkezeti földbirtokok rendszerét is és ennek alapján, ha valahol földmunkás termelőszövetkezet létesül, ezt a földosztásnál elsőbbség illeti meg.

A földosztás végrehajtása a követelt demokratikus rendszer alapján történik meg, amennyiben minden községben az igénylők általános, egyenlő és titkos szavazással egy helyi birtokrendező választmányt alakítanak, amely a kisajátítandó földek és az igénylők kielégítése ügyében első fokon határoz. Végző fokon az országos birtokrendező tanács dönt.

A javaslat szelleme az intenzív gazdálkodás előmozdítása céljából a termelőszövetkezetek létesítését is igyekszik elősegíteni. De másrésztől számol a paraszt földhétségével és ezen keresztül a forradalom érdekeivel: hogy a parasztság jogos, évszázados igényeit kielégítse és a parasztokat a forradalom számára megnyerje.

A kisajátítási árat az ingatlanok 1908-1913 évi átlagos forgalmi értéke alapján állapítja meg a törvény és így megakadályozza, hogy a földbirtokosok a háborús konjunktúra előnyeit a földbirtokreformnál is kizsákmányolhassák. A magánosoknak átadott föld örök-haszonbérlet alakjában kerül magántulajdonba és így a szociáldemokrata pártnak ez a követelése is teljesül.

A törvény egyúttal rendelkezik egy ideiglenes rendezésről. Lehetővé teszi, hogy ahol nagy a nép földszükséglete és a tényleges földosztás csak hosszabb idő után várható, ott az országos birtokrendező tanács előzetes jóváhagyása után megindítható a kisajátító eljárás és a földbirtok ideiglenesen a kijelölt újabb birtokosok birtokába adható.

A népkormánynak ez a kötelelességszerű, bátor elhatározása újabb harcok sorozatát indította meg. A birtokukat, vagyonukat féltő nagybirtokosok ellenforradalma és a licitáló kommunista demagógia újult erővel, más-más utakon, de azonos céllal támadtak a forradalmi kormány ellen.

De a kormány nem hátrált meg. Néhány hét után megkezdődött a földosztás. A birtokrendező tanácsok százai indultak útjukra, hogy a forradalom szociális célkitűzését a megvalósítás stádiuma felé irányítsák, hogy a magyar ugar igazi forradalmát győzelemre segítsék és a magyar népet a forradalom erejéből földhöz juttassák.

Sajnos, a földbirtokreform végrehajtása megbontotta a forradalom egyetlen szervezett erejét képviselő szociáldemokrata párt egységes szellemét . . .

XIX.

A bomlás felé.

A gazdasági bizonytalanság és zavarok készítették elő a szociális káoszt, amely lassankint megrendítette a forradalom alapjait. A leszerelt katonák, altisztek és tisztek százezrei, a munkanélküliek, a rokkantak és a háborús özvegyek végtelen nyomorúságukban, elkeseredésükben kész prédái voltak a kommunista agitációnak.

A leszerelt katonák, altisztek, tartalékos tisztek egy-egy egyesületet alkottak, amelyeknek egyedüli céljuk volt: a többi társadalmi rétegek jogos igényeinek a háttérbe szorításával, erőszakkal és terrorral kényszeríteni a kormányt az ő követeléseik teljesítésére. A munkanélküliek a szakszervezetek kikapcsolásával önálló mozgalmakat indítottak. Minden figyelmeztető szó, hogy a forradalom a munkanélküliséget nem csupán munkanélküli segéllyel, hanem munkaalkalmak szerzésével kívánja megoldani, hiábavaló volt; folyton újabb és újabb követelésekkel léptek föl abban a háborútól kizsart országban a gazdaságilag tehetetlen, bár az ügy érdekében lázasan dolgozó kormánnyal szemben.

Mindezek a mozgalmak a kommunista párt szellemi vezetése alatt állottak. Követeléseiknek tömegmozgalmak, gyakori *fegyveres* felvonulások keretében igyekeztek érvényt szerezni és nem a háborús uszítókkal szemben, hanem a háború ellen küzdő forradalom és főként annak baloldali szárnya, a szociáldemokrata párt és a szociáldemokrata miniszterek ellen lázították a tömegeket!

Ezekhez a lármás mozgalmakhoz csatlakozott azután több kisebb jelentőségű, de hasonló terrorral dolgozó csoport: a hadbavonult ügyvédek, a leszerelt főiskolai hallgatók, a leszerelt kereskedők, a hadviselt szellemi munkások és más csoportok mozgalma. Ezek mind külön szervezeteket alakítottak, követeléseket állítottak föl, ígéretekkel bolondították el a tömegeket, csak elhallgatták, hogy ezeknek az ígéreteknek a teljesítését a kormánya

bízták. A nagy ígéretek és olcsó tagdíj mellett ezek az egyesületek példátlan arányban toboroztak tagokat.

A kormánynak és a szociáldemokrata pártnak ezekkel a mozgalmakkal szemben az volt az álláspontja, hogy a jogos igényeket, amennyire gazdaságilag megvan erre a lehetőség, teljesítik; nem ismerik azonban el semmiféle alkalmi, szektárius alapon álló szervezetnek a jogosultságát, hanem azt követelték, hogy a leszerelt katonák és a többi csoportok is a szociális rétegeződés szerint szervezkedjenek és ilyen irányban legyenek hasznos tényezői a társadalomnak.

Ennek ellenére hétről-hétre fegyveres fölvonulásokkal csóditotek fel tízezreket a minisztériumok elé és követelték tudatosan teljesíthetetlennek kieszelt ultimátumaik azonnal való teljesítését. A leszerelt katonák minden katona számára 5400 korona, a leszerelt tisztek minden tiszt számára 30 000 korona végkielégítést, azonnal való munkaközvetítést, ruhát és egyéb, abban a pillanatban képtelen dolgot követeltek.

Hogy milyen szellemű volt ezekben a mozgalmakban a vezetés, annak bizonyítására álljon itt egynehány ilyen alkalmi szervezetnek a forradalmi kormányhoz intézett – gyakran minősíthetetlen hangú – ultimátumából való részlet:

A leszerelt katonák a következő követeléseket állítják föl:

„1. Minden leszerelt közkatonára végkielégítése egy összegben fizetendő hathavi létminimum a 900 koronában, azaz 5400 koronában állapíttassék meg.

2. A még ruhával el nem látott közkatonák záros határidőn belül megfelelő polgári ruhával láttassanak el.

3. Azok a volt önálló iparosok, kereskedők ésatöbbi, akik a háború folytán tönkrementek, önállósításukhoz megfelelő anyagi támogatással szervezetünk útján segíttessenek vissza.

4. Az összes állami, megyei, községi alkalmaztatásoknál és munkák kiadásánál, megbízatásoknál elsősorban csak a leszerelt közkatonák vétessenek figyelembe.

5. A nem földműves tagjainknak, akik a birtokreform folytán földhöz nem jutnak, lakóvárosuk körzetében családiház építésére ingyenes telek biztosíttassék.

6. Szervezetünk számára a főváros belterületén alkalmas helyiség adassék.

7. Végül *kövelejük*, hogy a fenti 6 pontban foglalt *követeléseinkre* bizalmiférfiak útján *háromszor 24 óra alatt érdemleges válasz adassék!*”

És hogy még nagyobb nyomatékot adjanak a fegyveres fölvonulás keretében átnyújtott követeléseknek, a memorandum még a következőket mondja:

„Hadügyminiszter Úr! A fenti 7 pontban foglalt kívánságokhoz ragaszkodni minden hadviseltnek nemcsak joga, hanem kötelessége is. Figyelmébe ajánljuk a népkormánynak, hogy követeléseinket annál is inkább teljesítse, mert azt ma még a jog és méltányosság alapján akarjuk magunknak megszerezni.”

A leszerelt katonáknál nem voltak szerényebbek és nem kevesebb terrorral iparkodtak követeléseiket érvényesíteni az *altisztek*, akik szinte szószerint hasonló, 7 pontban foglalt követeléseket tartalmazó memorandumot nyújtottak át és hasonlóképpen rövidlejtárut ultimátumban követelték valamennyi pont teljesítését.

Az értelmiségi osztályokhoz tartozó *tartalékos tisztek*, ügyvédek, orvosok, főiskolai hallgatók, azonfelül iparosok és kereskedők még ezeknél is féktelenebb követelésekkel zaklatták a kormányt. Ezek az alkalmi társulások néha tudatosan, néha öntudatlanul az ellenforradalom szolgálatában állottak. (Ennek ellenére az úgynevezett forradalmi kommunista párt, természetesen, ezeket a mozgalmakat is támogatta, mert vak gyűlöletében nem a forradalom érdekeire volt tekintettel, hanem a szociáldemokrata párt megbuktatását tűzte ki célul.)

A tartalékos és népfelkelő tisztek, valamint *szellemi munkások* országos szövetsége még november 12-én memorandumot terjesztett a kormány elé, amelynek hosszadalmassága lehetetlenné teszi, hogy szószerint közöljem, de néhány részletet – annak dokumentálására, hogy az ellenforradalomnak e vitézei voltak a legféktelenebb követelődzők – mégis meg kell örökítenem.

„1. A közalkalmazottak állásaikba visszahelyezendők, abba a fizetési osztályba, amelyet be nem vonult kartársaik élveznek.

¹ Magyar hadügyminiszteri irattár.

Visszamenőleg ugyanabban a ruhasegélyben és beszerzési előlegben részesítendők, mint az itthonmaradottak.

2. Magántisztviselők, akár véglegesek, akár nem-véglegesek voltak, hivatalukba visszavétesse az azzal a fizetéssel, amelyet a velük egy korosztályú, be nem vonult tisztviselőtársaik élveznek. A háborúban nem folyósított összes illetmények visszamenőleg folyósíttassanak. A visszatért tisztviselőnek egy évig felmondani csak a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmény elkövetése alapján lehessen. Az összes alkalmazotti jövedelmek után kirovandó mindennemű adót a vállalatok tartoznak fizetni. Állásba el nem helyezhető tisztokról, amíg elhelyezést nem találtak, az állam szerveinek kell gondoskodniuk. E gondoskodás alapja hat hónapig tartson, a nőtlenek penziószerű ellátást kapjanak és jelenlegi katonai törzsfizetésükben részesüljenek. A nőknek utaltassék ki havi 1000 korona segély és minden gyermek után további havi 200 korona. Minden állami és közhivatali állás elsősorban azokkal töltesék be, akik a háborút végig harcolták.

3. A szabadfoglalkozásúak három havi összilletményüket kapják meg beszerzési segély címén. Akiknek önállósításukhoz vagy praxisuk újból való fölvételéhez tőke rendelkezésükre nem állna, 10 000 koronáig terjedő kamatmentes kölcsön nyújtandó.

4. Önálló kereskedők, iparosok, gyárosok, ügynökök, vállalkozók, ha rászorulnak, 20 000 koronáig terjedő kamatmentes kölcsönt kapjanak. Altruista bankot követelnek a kereskedők támogatására, a felszabadult hadianyag szétosztásánál elsősorban ezeket kell figyelembe venni.

Kívánják, hogy gondoskodjék a kormány a leszerelték részére olcsó ruházati cikkekről és fehérneműekről. Követelnek helyet a Nemzeti és Katonatanácsban².”

Habzsoló követeléseiket január végén már fölemelték, amennyiben akkor már minden leszerelt tartalékos tiszt és tisztjelölt számára a többi követelések föntartása mellett 30 000 korona végkielégítést követelnek.

² Magyar hadügyminiszteri irattár.

Nem kell külön hangsúlyozni, hogy ezek a szellemi foglalkozásúak, akik mindenkor a gyűlölet hangján beszéltek a mértéktelen követeléseket előterjesztő szakszervezetekről és munkásokról, a kommunistapárti iskola szintén fegyveres fölvonulásokkal igyekeztek a kormányt követeléseik teljesítésére terrorizálni.

És a *főiskolai hallgatók*, a későbbi Horthy-hadsereg hősei? Ezek minden leszerelő főiskolai hallgató részére azonnal kiutalandó 4000 korona leszerelési díjat követeltek.

„Azonfelül minden egyéb leszerelési illetményre, amely katonai rangjuknál fogva őket megilletné, további félévre igényt tartanak. Továbbá követelnek egy polgári öltönyt, egy télikabátot, inget, alsónadrágot, harisnyát, egy pár cipőt és azt, hogy a lakáskérdést is külön oldják meg a főiskolai diákság javár. *T A Ludovika és Hadiklaktanya* azonnal rendelkezésre bocsátandó, a legsürgősebb javítási munkálatok után butoroklirés ágyneművel felszerelve, legkésőbb december elsejéig mgdiákszálló elfoglalható legyen. (Ezt november középén követelik! – A s erző.)

A diákszállóknban önköltségi áron dolgozó szabó- és cipóműhelyek, diákétkezdék állítandók fel, a berendezési ségeket viselje a hadügyminisztérium.

Tanulmányai befejeztéig minden diák havonta 250 korona illetményben részesüljön³.”

Végül egy egész csomó, a katonadiákoknak nagy előnyöket biztosító iskolai követeléseket állítanak föl. Fogyasztási szövetkezetet követelnek, kórházat, fürdőket, olcsó színházjegyeket, mindent a katonadiákok számára, mintha az államnak egyéb kötelezettségei nem volnának. A reakciós ellenforradalmi érzésű diáksereg képviselői, természetesen, szintén élvezték a kommunista párt támogatását.

De nemcsak az értelmi foglalkozásúak, hanem a munkásságnak egyéb esküdt ellenségei: most egyszerre mind a legvadabb, legszélsőségesebb követelődő álláspontot foglalják el. A *csendőrlégénység*, amely még néhány hónappal ezelőtt kéjjel tüzelt a sztrájkoló munkásokra, most sztrájjal fenyegetődzik, ha nem teljesítik követeléseit a fizetések többszáz százalékos emelése és az elő-

³ Magyar hadügyminiszteri irattár.

léptetések ügyében. A nehéz helyzetben lévő ország, amely nem tud segíteni a rokkantjain, a munkanélküliein, amely nem tudja megindítani a termelést, minden egyéb igény félretevésével alkossa meg az újabb csendőrlégénységi szabályzatot és léptesse elő a csendőröket szolgálati éveik szerint tiszti rangfokozatba, úgy, hogy néhány száz csendőrmestert azonnal kapitányi, őrnagyi és alezredesi rangba kellett volna emelni!

Túlsok helyet foglalna el, ha a katonák, tisztek, csendőrök, ügyvédek és kereskedők ismételt memorandumait, fokozott követeléseit ismertetném. A főnti követelések már az első látásra is megértetik minden józan emberrel, hogy nincs az a gazdag, jólétben, békés, nyugodt viszonyok között élő ország, amely képes lett volna terrornal képviselt követeléseket teljesíteni. Mennyire kevéssé hetett volna képes erre a szegény, nyomorult, kiszarolt, kéthadában megszállt forradalmi Magyarország!

A gyárakban dolgozó munkásság filléres bérkövetelései szinte eltörpülnek ezek mellett a követelődző jelenségek mellett, amelyeket azonban kiegészít a kommunista vezetés alatt álló nagyhangú munkanélküliek mozgalma.

Január 10-én a kormány a munkanélküliek ismételt tüntetek hatása alatt fölemelte a munkanélküli segélyt körülbelül 90%-kal. Néhány nap múlva már újabb mozgalmat indítanak, követelik, hogy a munkanélküliek a dolgozó munkások munkabérével egyenlő összegű segélyt élvezzenek.

Január 27-én az Országháztéren ismét gyűlést tartanak; határozatilag kimondják, hogy a heti 105 koronás segélyt keveslik (100%-kal több, mint amennyit Ausztriában fizettek!) és egy bolsevik szellemű határozati javaslatban a termelőeszközöknek forradalmi úton való kisajátítását és a proletariátus felfegyverzését követelik. Két követelés, amely semmiféle összefüggésben a munkanélküliséggel nincsen és csak azt bizonyítja, hogy a munkanélkülieket politikai célokra használták fel.

A szociáldemokrata vezetők és a „Népszava” erélyesen szembe szálltak a kommunista álarc mögött követelődző fegyveres terrornal. A „Népszava”, tekintet nélkül a forradalmi időkben divatos népszerűség-hajhászásra, nagyon helyesen szélhámosoknak nevezte a leszerelt katonák kétes existenciákból és esetenként fegyházviselt individuumokból álló vezetőit,

De más formában is határozott volt a szocialisták föllépése. A január 29-én lezajlott tüntetés alkalmából a nálam járt küldöttségnek minden terror ellenére kijelentettem, hogy munkaalkalmak teremtésében segítségükre leszünk, de az 5400 koronás követelést a kormány semmi körülmények között, semmiféle terror nyomására nem fogja teljesíteni. A munkástanács örömmel vette tudomásul ezt a határozottságot.

A következő napon a minisztertanács kimondotta, hogy visszatartja azt, hogy bárki is ultimátumszerű követeléseket terjesszen eléje és megtagadta a leszerelt altisztek kívánságának teljesítését.

A folytonos, már ellenforradalmi jellegű, fegyveres tüntetések megakadályozására azt javasoltam a minisztertanácsban, hogy mondja ki a kormány határozatilag, hogy nem engedi meg többé fegyveres tömegeknek a Várba való felvonulását és, ha kell, a jövőben erőszakkal is meg fogja akadályozni a forradalmi kormányra nehezedő, a szociáldemokrata párt ellen irányuló tömegterror megismétlését. Ennek az indítványnak az elfogadása, természetesen, hadüzenetet jelentett volna és – elhatározottságot, hogy még erőszak árán is letörjük a forradalom ellen áskálódó tömegterrort.

Sajnos, ez a határozottság hiányzott a kormány tagjaiból. Egyhangúlag – nagyatádi Szabó nem kevésbé, mint Kunfi és Garami – ellenezték az indítványnak ilyen formában való elfogadását és a kormány egy semmitmondó határozatban a sajtó útján fölkerlte a különböző társadalmi rétegeket, hogy ne zaklassák tömegküldöttségekkel a kormány sok munkával túlhalmozott tagjait.

A rosszhiszemű, zavarosban halászó elemekkel szemben ez a kérés, természetesen, semmit sem használt.

Példátlan még a kommunista pártokban is az a felelőtlen demagógia, rágalmazás, szociálistaellenes agitáció, az *egyéni terror propagálása*, amely a magyar kommunista párt sajtójában és gyűlésein az uralkodó hang volt. A magyar nyelvet a külföldön, sajnos, nem értik meg. így tehát nem ismerik ezt a példátlan ellenforradalmi agitációt és annak hatásait. A magyar kommunista párt ellenforradalmi tevékenységének megvilágítására el kell jönnie annak az időnek, amikor fáradtságot és anyagi áldozatot nem kiméivé, idegen nyelvekre is le fogják fordítani a kommunisták lapjainak és beszédeinek hangját és szellemét. Meg vagyok győ-

zódve arról, hogy a legszélsőbb baloldalon álló orosz, német és francia kommunistáknak is meg kell állapítaniok, hogy a magyar kommunista párt nem üzött sem kommunista, sem bolsevik, sem szocialista, sem marxi propagandát, hanem egyszerűen véres anarchiát hirdetett.

A proletariátus fölfegyverzését hirdették és ennek ürügye alatt pénzzel és megvesztegetéssel fegyvereket, kézigranátokat vásároltak és kiosztották azt boldognak-boldogtalannak, tekintet nélkül annak szocialista megbízhatóságára. A.. burzsoázia hatalmának megtörését és a termelőeszközök kisajátítását, a szocializmus fölépítését hirdették és ilyen álarc mögött napról-napra újságjaik minden számában fölhívták a munkásokat lakások és gyárak egyéni rek. virálására, tehát értelmesen: rablásra és fosztogatásra. „Nincsen olyan hitványság, amivel ezek az ál-kommunisták föl ne próbálták volna kelteni az öntudatlan tömegek gyűlölködését és vad ösztöneit”, írja még Pogány is, a magyar kommunista párt ezidőszerinti vezetőembere az 1919 február 21-én megjelent „Népszava”-ban. De az öntudatlan tömegek minden vad ösztöneit nem a burzsoázia, hanem elsősorban a szociáldemokrata párt ellen irányították.

„A burzsoázia lakájai, a kormányoszocialisták – írják -, szőröstül-bőröstül eladták Magyarország proletariátusát, bordélyházzá alacsonyították Budapest munkástanácsát. Ezek a gyáva pimaszok, akik dideregve tették le az esküt a kirúgott császárnak, amikor már forrongott Budapest népe, ezek a hitvány megalkuvók, akik nem mertek soha szembeszállni a munkásság kizsákmányolóival, most újból a burzsoázia pribékjeinek szerepeire vállalkoztak.

Böhm Vilmos államtitkár ..., ez a ripők, aki mindenkor elől járt a munkásság elárulásában ...; a ripőkök, akik sohasem merték bőrüket az utcára vinni ...; *lesz majd egyéni terror is ...*”

Így írnak egy röpiratukban; ez a nihilizmus vonul végig minden megnyilatkozásukon; ezzel a hanggal lázítják, kergetik a harctereken elvadított, emberi ösztönöktől hajszolt, a munkanélküliség, a nyomorúság, a hideg tél, a rongyos ruha és a rossz táplálék mellett elviselhetetlen és tűrhetetlen életet élő tömegeket: nem a burzsoázia, hanem a forradalmi szociáldemokrata párt ellen

A szociáldemokrata párt a két oldalról – a jobboldali és baloldali ellenforradalomtól – teremtett szorongatott helyzetében a fölvilágosítás és a demokrácia fegyvereivel igyekezett a forradalom pozícióját megmenteni. A pártlapban, a röpiratok tömegeiben és a kommunista pártot is magábafogaló munkástanácsban félre nem érthető, világossággal és végtelen türelemmel igyekeztek a szociáldemokraták a proletariátus egységét megmenteni. A szociáldemokrata párt világos és szabatos programjától, a szocializmus és demokrácia útjáról egy hajszálnyira sem akart eltérni és ismételtlen rá kellett mutatni arra, hogy a szétszagotott, gazdaságilag kiszipolyozott, ipari és kapitalista fejlődésben, kultúrában elmaradt Magyarország nem térhet rá a szocializmus megvalósításának az útjára; nem függetlenítheti magát a körülötte élő államok hatalmi viszonyaitól, gazdasági struktúrájától és az európai forradalom általános menetétől, nem tehet egyebet, mint hogy kiépítve a demokratikus Magyarországot, igyekszik a szociáldemokrácia és proletárság számára a szociális haladás előfeltételeit megteremteni.

A legszebb lapjai lesznek a szociáldemokrata párt történetének az ama küzdelmes napokról beszámolók, amelyekben egy maroknyi vezető és néhány ezer öntudatos munkás (a párt néhány vezetőembere, sajnos, nem vett részt a *nyilvános* ellenagitációban) igyekezett a tömegeket a végzetszerű lejtőről visszanyomni. A munkástömegek *szervezeti* csatlakozását a kommunista párthoz ez az ellenagitáció megakadályozta ugyan, de a tömegek mentalitása, rokonérzése a bolsevikok által hangoztatott eszmék felé hajlott.

A bolsevik agitációból keletkező zavargások és lázadások annyira veszélyeztették a forradalom főnállását, hogy a szociáldemokrata párt végre kénytelen volt erélyesebb eszközökhöz nyúlni. A munkástanács január 28-án tartott ülésén a pártvezetőség, pártválasztmány és Szakszervezeti Tanács egyhangú javaslatára, Weltner Jakab referátuma alapján, 13 szó ellenében a kommunistákat kizárta a munkástanácsból és elhatározta a szervezeti rendbontóknak a szakszervezetekből való kizárását is. A február 9-én megtartott pártgyűlés hasonlóképpen legélesebben állást foglalt a bolsevikoknak a forradalmat veszélyeztető tevékenysége ellen, egyúttal a zavarok hatása alatt erősödő ellenforradalommal szemben is erős rendszabályokat követelt.

XX.

Az ellenforradalom zászlóbontása.

A forradalom a győzelmi mámor gondtalanságában nem vonta felelősségre a régi rendszer bűnöseit. Ezek fölbátorodtak s megkezdődött a titkos elégedetlenség szitása.

Elégedetlenségre bőven volt ok: természetesen minden a régi rend bűnének a következménye volt. Az ország területének szétszaggatása, az élelmiszer- és ruhahiány, a lakásnyomorúság, a munkanélküliség, a termelés nehézségei – mind megannyi forrelégedetlenségnek – a háború természetes következményei voltak, oly háborúé, amelynek előidézői a régi rend és az ellenforradalom hívei voltak.

Az ellenforradalom első segédcsoportait az aktív tisztek és a klerikális papság köréből nyerte. A forradalmi napokban ezek a forradalom mellé csatlakoztak ugyan, de amikor látták, hogy a kormány komolyan veszi az ígéreteit: pacifista politikára tér át, nem tart nagy hadsereget, súlyos adókat vet ki a nagy vagyonokra, megvalósítja a földbirtokreformot és biztosítja a nagytömegek befolyását az állami és törvényhatósági élet vezetésében, – akkor hamarosan az ellenforradalom szolgálatába szegődtek.

Az 1918 november 20-án megalakult katolikus tanács első ülésén Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, az ellenforradalom egyik későbbi vezére beszédet mondott, amelyben kijelenti:

„Nem ellenforradalmat akar az egyház! Akár forradalom, akár ellenforradalom, az mások dolga, de nekünk bele kell állnunk a forradalom által teremtett keretekbe. A tettek órája ütött, örvendjünk, hogy a hierarchia és a nép közötti harmóniát megértük.¹”

A római katolikus püspöki kar levelet intéz a köztársasági kormány elnökéhez:

¹ „Népszava”: 1918 nov. 26-i szám.

„A római katolikus püspöki kar 1918 november 20-án megtartott értekezletéből tisztelettel üdvözli a magyar köztársasági népkormányt. A világtörténelmi átalakulások újabb helyzet elé állították a magyar nemzetet, megvalósították százados álmát és vágyát: a független, önálló Magyarországot. Ezt az átalakulást a püspöki kar meleg hazafias érzéssel fogadja, azt fõntartás nélkül elismeri és biztosítja a magyar népköztársasági kormányt, hogy a nehéz viszonyok közt a független, önálló Magyarország kiépítésében minden erejével támogatni fogja ...²”

Még túlzottabb szervilizmussal ajánlják fel szolgálataikat az aktív tisztek.

November 15-én megtartott gyûlésükön üdvözlik a népkormányt, a szociáldemokrata pártot, „mert ez teremtett rendet” és egyhangúlag elhatározzák, hogy a tisztek szervezete Molnár Dezsõ altábornagy vezetésével „a köztársaság proklamálásánál az elnökség által képviselteti magát”.

És ugyanezek a csoportok minden Ígéret és a köztársaságra letett eskü ellenére abban a pillanatban a köztársaság ellen fordultak, amikor a demokrácia az elõjogaikat eltörölte.

Az aktív tisztek, az oligarchia, a papság és a zsenri a nacionalizmus szításával az ország szétszakítását és megszállását használták föl az ellenforradalmi agitáció ürügyéül. Minden szervezett ellenforradalmi tevékenységnél sokkal vészthozóbb volt ez, a köztársaság alapjait megrendítõ, nacionalista propaganda.

Magyarország meg nem szállott részeinek lakosságát-szinte minden személyét – ezerféle születési, rokoni, gazdasági, kereskedelmi, politikai és kulturális szálak fûzték a megszállott területekhez és azok lakosságához. Minden talpalattnyi föld megszállása és elszakítása az ország testébõl: nagy társadalmi rétegek mélyen fekvõ érdekeit sértette meg. Ezek kezdetben a kormány pacifizmusától, a wilsoni elvek érvényesülésétõl várták az ország egységének megmentését. Amikor az ántánt kíméletlen gyõzelmi mámorra minden wilsoni elv ellenére fegyveres erõvel elfoglalt nagy országrészeket, akkor a külpolitikában iskolázatlan tömegek – elsõsorban a nacionalista érzelmû parasztság – kiábrándultak a

² Ugyanott.

wilsonizusból és a pacifizusból s minden forradalmi vívmány ellenére a pacifista szellemű kormány ellen való mentalitás fejlődött ki.

A kormánynak kényszerhelyzetből folyó politikája, sajnos, szintén élesztő hatással volt a nacionalizmusra. A megszállás és fegyveres területfoglalás ellen a kormány jogfentartással, tiltakozásokkal, kül- és belföldi propagandával védekezett; a tömegek előtt ez az állásfoglalás a nacionalizmus képében tükröződött vissza. A „Nem, nem, soha!”, a békés fölvilágosító akció, a határon álló csapatoknak Károlyi és a hadügyminiszter által történt meglátogatása, buzdítása: mind bátorítóan hatott a nacionalista mozgalomra. Sem a kormány tagjai, sem a forradalmi pártok, de még a munkásság legszélsőbb elemei sem tudtak egy pillanatra sem megbarátkozni Magyarország erőszakos földarabolásának gondolatával. Minden ténykedése és megnyilatkozása a forradalomnak ez ellen a terv irányult: ami azután a nacionalizmus föl-korbácsolásával, mélyítésével és megerősödésével járt.

Ezt a szellemet kihasználták különböző hazafias cégér alatt működő egyesületek: területvédő ligák, ébredőmagyarok, székely tanácsok és más hasonló szervezetek, amelyek (itt-ott jóhiszemű hazafiak közreműködésével) nacionalista jelszavak alatt valójában ellenforradalmi propagandát űztek.

A nacionalizmus a forradalom bizonyos stádiumában forradalmi célokat is szolgálhat: ha úgy, mint Ausztriában, a politikai hatalomban erős proletariátus a gazdaságilag életképtelen országnak egy hatalmas szocialista mozgalom vezetése alatt álló, gazdaságilag fejlődöttebb, a szocializmus megvalósítására alkalmasabb államhoz való csatlakozását tűzi ki céljául. Ha azonban a nacionalizmus minden magasabb célkitűzés híján csak a fegyveres ellenállás kilátástalan eszközehez folyamodik, akkor nem céloz mást, mint a tisztek vezetése alatt álló fegyveres hatalom meghódítását, – nem törődik az elvesztett területek visszaszerzésével, hanem a forradalom leverésére szervezkedik.

Magyarországon is az ellenforradalmi nacionalizmus vert gyökeret. Az októberi forradalom folyamán a legszélesebb néprétegek kerültek, ha nemis a szervezeti, de kétségtelenül a szellemi vezetése alá. A polgári lapok napról-napra a legszemérmertlenebb nacionalista izgatással korbácsolták fel a kedélyeket. A kormány

a demokrácia eszközeivel tehetetlen volt ezzel a külső megnyilatkozásaiban az országot támogató, de tényleg a forradalmi ország ellen irányuló hangulatkeltéssel szemben. A sajtószabadság védelme alatt napról-napra képtelennél képtelenebb híreket kolportáltak a megszállott területeken lévő idegen csapatok állítólagos kegyetlenségéről, az ottani lakossággal való bánásmódról, amely hírek között, sajnos, sok igaz is akadt; a túlzások fölizgatták a kritikátlan tömegeket; elkeseredés, harag és nacionalista fölbuzdulás szállta meg az embereket az ilyen hírek olvasása után.

Lassankint a fegyveres intervenció eszméje lett népszerűvé. A tömegek nem tudhatták, hogy az egész, fegyverben álló Európa ellen való intervenció gondolata csak a kétségbeesés kitörésére spekulál és Magyarország még alaposabb földarabolását vonhatja maga után. De az ellenforradalom elérte célját: a nacionalista föllángolás a kormány, a köztársaság és elsősorban a szociáldemokraták eltorzított színben föltüntetett nemzetközisége ellen irányította a tömegek dacos elkeseredését.

Az ellenforradalom gondosan megfontolt taktikával igyekezett előretörni. Kezdetben nem a céltalan szervezkedésben, a túlerőben lévő forradalom fegyveres vagy szervezeti megtámadásával akarták céljukat elérni. A hangulatot igyekeztek törekvéseik számára átformálni. A kommunisták féktelen agitációjával szemben a társadalmi és forradalmi rend védői szerepében léptek fel, a megszállás és az ország megcsönkítése körül folyt harcban mint a nacionalizmus bajnokai szerepeltek, a szocialisták békés és építő nemzetköziségével szembeszögezték a tartalmatlan, a tömegek lelkében ösztönszerűen élő, kardcsörtető nemzeti eszmét, a hadseregben mutatkozó zavarokkal szemben az ország integritását visszaszerző rend hadseregének szellemét képviselték: és így a különböző jelszavak segítségével a maguk számára nyerték meg az anarchiától reszkető polgárságot, földbirtokosokat és a nacionalista parasztság nagy tömegét is. Az ellenforradalom el tudta palástolni, hogy a rendről, az ország területi épségéről és az egységes, fegyvelmezett hadseregről szóló jelszavak mögött a nagybirtok, a vagyon és a nagy jövedelmek föntartásának, a régi rend visszaállításának, az ellenforradalom győzelmének vágya rejlik.

A legtöbb polgári lap a nacionál-bolsevizmus fölélesztésétől sem riadt vissza.

A csehek, románok és szerbek kegyetlenkedéseiről szóló, túlzottan kiszínezett fantasztikus hírek; az agyonlőtt tisztokról, államtisztviselőkről szóló és naponkint föltálat mesék; a beszótt emberi végtagokról szóló vezércikkek; a kilátástalan fegyveres háborúra való uszítás: ezek azok a napi témák, amelyekkel állandóan arról gondoskodtak, hogy az ösztönszerű nacionalista föllángolást ébrentartsák és táplálják. A másik oldalon igyekeztek a bolsevikokkal és akciójukkal szemben a közhangulatot megnyihíteni és minden gyűlöletet a szociáldemokrata párt és annak vezetői felé irányítani.

Be nem avatottak előtt szinte érthetetlen a polgárság sajtójának ez a hallatlanul botor és gonosz eljárása. Akik a forradalom alatt megjelent lapokat el nem olvassák, el sem hinnék, hogy polgári lapok ennyire esztelen és öngyilkos politikát folytattak. Csak azok találnak magyarázatot erre a bűnös eltévelyedésre, akik tudják, hogy ez az irányzat a nacionál-bolsevizmuson keresztül akarta az ellenforradalom ügyét győzelemre segíteni.

„Az Est” című lapnak Kun Béla és társai megveretésével kapcsolatban követett, a bolsevikokkal rokonszenvező eljárásáról és annak hatásáról más összefüggésben szölok. Ugyanez a lap március 1-én szinte jelentéktelennek látszó hírrel siet a kommunisták segítségére.

Az egész ország nyugalrát, békességét fölverik a kommunista vezetés alatt álló leszerelt katonák és altisztek fegyveres mozgalmái. A munkásság és polgárság egyaránt érzi annak a teljesen jogosulatlan, létalap nélkül való, egyéni kalandorok befolyása alatt álló mozgalomnak a veszedelmeit. Február 21-én már letartóztatják a leszerelt altisztek szervezeteinek egyéni célokat szolgáló, kalandor vezetőit. És nyolc nappal később „Az Est” című lap a következő hírt közli:

„A leszerelt katonák körében küldöttségüknek a hadügyminisztériumban való fogadátása elégedetlenséget keltett. A szabadszervezet vezetői elhatározták, hogy kitartanak követeléseik mellett. Egyelőre nem rendeznek újabb gyűlést vagy tüntetést, hanem folytatják a leszerelt katonák szervezését. *A jelentkezők állandóan tóduznak a szabadszervezet helyiségébe.* A Thököly-úton egy vendéglő előtt, ahol a tagfelvétel folyik, reggeltől estig nagy tömeg áll. *Mint valami tejszar-*

nok vagy péküzlet előtt, úgy váraoznák az emberek az utcán órahosszat kitaratóan állanak ott, hogy a szabadszervezetbe beiratkozhasanak.”

A mozgalom veszedelmére való tekintettel a minden jogos követelésért és érdekért síkra szálló szociáldemokrata pártlap megtagadja a nyilvánosságot a kalandorok szervezetétől, de a legelterjedtebb polgári lap reklámot csinál nekik, hogy a mozgalmat erősítse, hogy zavarok keletkezzenek.

Más esetben a budapesti zsidóság egyik legelterjedtebb lapja, a „Pesti Hírlap” január 27-i számában e lapban egyáltalában nem szokásos, feltűnő betűkkel kiszedett hírt közöl, amely szerint a szocialista hadügyminiszter 150 000 puskát szolgáltatott ki a cseheknek.

Tudni kell, hogy ebben az időben a még megmaradt legnagyobb szénbánya védelmére éppen a cikkben említett szocialista hadügyminiszter küldött ki katonákat. Elképzelhető, milyen hatást tett a katonákra annak a híre, hogy ugyanaz a szocialista hadügyminiszter, aki őket a frontra küldi, gyilkoló fegyvereket küld a velük szemben álló csehszlovák kormánynak!

Megállapítást nyert, hogy a hírt a mágnáskaszinóból telefonon adatta le az antiszemita Pallavicini őrgrof a zsidó „Pesti Hírlap”-nak.

Talán mondanom sem kell, hogy a hírből egyetlen szó sem volt igaz; de a kitűzött célt elérték: nyugtalanságot keltettek, zavarokat okoztak.

Más esetben „Az Újság” és a „Pester Lloyd” eimü lapok az újabb hadsereg szervezését igyekeztek megbontani valótlan, minden alapot nélkülöző hírekkel. Azt írták, hogy a kormány el akarja kergetni az aktív tiszteket a szolgálatból, meg akarja szüntetni a rangjelzést, a parancsnokokat nem kinevezés, hanem választás útján akarja helyükre állítani. Így uszították a különben is ellenséges érzületű aktív tiszteket a népkormány, a köztársaság és a forradalom ellen.

A kormány békés tárgyalásokat indít az újabb államok képviselőivel, közben a sajtó a legképtelenebb gyalázásokkal, hangulatkeltéssel igyekezett a tömegeket az újabb államok ellen uszítani. A kormány kötelességszerűen csapatokat küld a határok védelmére, ezzel kapcsolatban a polgári sajtó becsmerli a katonaságot és a

hadsereget és igyekszik a csapatküldést a háborús hangulat és nacionalizmus fölfokozására kiaknázni. A kormány nem akar újabb háborút kezdeni, nincs az országban – még az ellenforradalmárok között sem – egyetlen józan ember sem, aki komolyan gondolna arra a képtelen örültségre, hogy a kizsartolt ország az öt éves háború után újra fölvegye a harcot az antanttal: de csak a szociáldemokrata párt lapjának van bátorsága ezt nyíltan, ismételten megírni. A polgári lapok minden veszedelem ellenére rendszeresen a háborúra uszítanak.

A féktelen jobb- és baloldali agitáció és az ennek nyomán mutakozó különböző zavarok már február elejére megteremtették az ellenforradalom nyílt föllépése számára az alkalmas légkört. Február 3-án Székesfehérváron megtörtént az ellenforradalom zászlóbontása. Károlyi József gróf puccsszerűen összehívta a föloszlott megyegyűlést és ott határozatot fogadtak el, amelyben

pénzpocsékolással vádolják meg a kormányt, követelik a régi hadseregnek és fegyelmének visszaállítását, a régi parlament összehívását, az iskolákban a valláserkölcsi nevelés biztosítását. Bizalmatlanságot szavaznak a kormánynak, kijelentik, hogy a népelelmezésre vonatkozó rendeleteket nem hajtják végre, végül, hogy megvetéssel viseltetnek a mai rendszer iránt és kívánják a régi rendszer visszaállítását³.

A megyegyűlésen résztvett ugyanaz a Prohászka püspök, aki néhány héttel azelőtt a köztársasági kormányt lelkes beszédben üdvözölte.

A székesfehérvári gyűlést követte a gyöngyösi városi közgyűlés ellenforradalmi határozata és az aktív tisztek egyesületének nyílt ellenforradalmi föllépése.

Szervezetileg ezek az ellenforradalmi megnyilatkozások jelentéktelen voltak. De egyfelől megteremtették a kormány- és köztársaságellenes hangulatot, a forradalmi főváros ellen lázították a parasztságot, amely az élelmiszerküldés szabotálásával a drágaság fokozását idézte elő és nagy nehézségeket támasztott a kormánynak. Másfelől befolyásolták az ellenforradalommal kacérkodó ántánt-missziókat, amelyek a kormányt az ántánt-kormányok előtt bolsevik színben tüntették föl.

³ „Népszava”: 1919 febr. 4. szám.

Az ellenforradalmi hangulatkeltés néhány hete után már jelentkezik a fegyveres ellenforradalom szervezkedése. Január végétől kezdve már jelentős fegyveres ellenforradalmi mozgolódásokról és előkészületekről érkeznek be hozzám hírek:

Budaházy százados, a 12-es honvédegységek parancsnoka, Jeszenszky Béla mátészalkai főszolgabíró segítségével, Mátészalkán és környékén katonai szolgálatra egyéneket toboroz. Budaházy kijelentése szerint a toborzás célja: a régi rendszert visszaállítani és a föltétlen katonai fegyelmet megteremteni. Segítőtársai Fogarassy mátészalkai földbirtokos két tiszti rangban lévő fia. Már 3000 főnyi csapattal rendelkeznek.

Sátoraljaújhelyen Balázs őrnagy parancsnoksága alatt 120 főnyi felfegyverzett nemzetőrség toboroz, hogy Budapest ellen induljon⁴.

A Duna és Mura közötti nyugati kordonvonalon áll a budapesti határrendőrség 2500 főből álló csapata, 76 gépfegyverrel és nagy tömegű kézigránáttal. A csapat parancsnoka Minach Mario olasz születésű aktív tiszt, aki Temesvárott fosztogatás és rablás vádjával terhelt 8 hónapig ült vizsgálati fogságban. Ez a jellemes ellenforradalmár február második felében csapatával Budapest ellen akar vonulni.

Zilahon 600 főből álló különítmény, 25-30 gépfegyverrel felszerelve, Gyurocsik őrnagy parancsnoksága alatt „Erdélyt felszabadító magyar hadsereg” cége nevében ellenforradalmi hadsereget szervez.

Ugyanazon a környéken hasonló céllal működik a Varga-különítmény elnevezésű csapat.

Csapon Bobkó Sándor nevű százados csapatokat szervez. E. csendőrőrmester jelenti, hogy a tisztek rendszeres titkos összejöveteleket tartanak és királypárti összeesküvést szerveznek.

Beregszászon Hubay Győző százados 150 főnyi csendőr-csapatát toborzás útján kiegészíti, ellenforradalmi csapatot szervez.

⁴ Magyar hadügyminiszteri irattár.

Balassagyarmaton Bilnitzer tüzérszázados és a megye főjegyzője, Pongrácz György „megbízható, keresztény úriemberből” álló védősereget szervezett.

Budapesten február 14-én az első magyar huszárezredhez és a hetedik huszárezredhez tartozó tisztek az ezredparancsnokság napiparancsa alapján tisztii értekezletre gyűltek össze. Az értekezleten Rácz Kálmán százados a tisztek sztrájkját a kormány ellen s a fegyveres ellenforradalom megszervezését javasolta. „Sürgősen kell cselekedni, amíg a magasabb parancsnokságnál és a hadügyminisztériumban a mi barátaink foglalják el a vezető helyeket.”

Hasonló mozgalom indult meg néhány más budapesti ezrednél is.

Esztergomban Schay Gusztáv alezredes, a tizennegyedik gyalogezred parancsnoka szervezi az ellenforradalmat.

Nyíregyházán Ludwig vezérkari ezredes és öhm alezredes, az ötödik huszárezred parancsnoka, készítik elő a fegyveres fölkelést.

A Duna-Tisza között, Kecskeméten, Beniczky huszáralvezredes, a Dunán túl a soproni és győri tisztikar, a pápai és veszprémi tisztek képviselik az ellenforradalmi központokat. A keleti határon álló 5000 főnyi székely-különítmény néhány tisztii csoportjánál is állandóan ellenforradalmi készülődés tapasztalható⁵.

Ezek csak töredékei annak a jelentéshalmaznak, amely napról-napra beérkezett.

Fokozatosan az egész országot behálózza a fegyveres ellenforradalmi összeesküvés. Hozzám három helyről érkeznek az idevonatkozó jelentések. A párttitkárság, a katonatanács és a budapesti rendőrség jelenti rendszeresen az észlelt mozgalmakat, az ellenforradalom és a kommunisták készülődéseit. Azonfölül budapesti és vidéki elvtársaim személyesen és levelekben számlanak be e téren szerzett tapasztalataikról.

Hadügyminiszteri hatáskörömben a hadseregen belül mutatókozó ellenforradalmi mozgalmakat vaseréllyel igyekeztem letörni. Ebbeli tevékenységemben Pogány minden tekintetben elismeréreméltó módon támogatótt.

⁵ Magyar hadügyminiszteri irattár.

Az ellenforradalmár tiszteket rövid úton, a nyilvánosság nyugtalanítása nélkül eltávolítottam a hadsereg kötelékéből. Javaslatomra a kormány generális rendelkezéssel fölöszlatta a vezérkart, elbocsátottuk a hadseregből az ellenforradalmat anyagi okokból is támogató vagyonos tiszteket és fölöszlattuk az ellenforradalom nyugtalan főfészékét, a tisztek egyesületét, a MOVE-t.

Az ellenforradalom elleni küzdelem egyetlen minisztériumon belül azonban nem lehetett eredményes.

Nem titkolom el azt sem, hogy az ellenforradalom föl kutatása címén rendkívül sok rémhírrrel is halmoztak el. Főként erős volt ez a rémlátás a katonatanácsnál és a párttitkárságban, ahol az ellenforradalom kinyomozásának hivatásával járó betegség hozta magával, hogy az ellenforradalom címe alatt gyakran gyerekes naivitásokat is ellenforradalmi megnyilatkozások közé soroztak. Voltak napok, amikor kora reggeltől késő estig ezekkel az ügyekkel kellett foglalkoznom és erélyesen meg kellett fékeznem idegeimet, hogy az egész országban mutatkozó ellenforradalmi jelenségek közül ki tudjam választani a komolyakat a komolytalan csínykísérletektől.

Pogány például február 24-én „12. Ktk./1919. Bizalmas” számú átiratban jelenti, hogy egy Csepi nevű vezérkari százados Győrben egy alkalommal kijelentette, hogy „Böhm hadügyminiszter menjen írógépeket javítani és ne törődjön katonai dolgokkal”. Pogány ezt „szíves tudomásulvétel és intézkedés” végett közli velem.

Természetesen eszem ágában sem volt ebben és hasonló dolgokban „intézkedni” és sohasem akartam egyes vezérkari századosoknak azt a véleményét megváltoztatni, hogy én az írógépjavítás terén is tehetek hasznos szolgálatokat az ország közgazdaságának. Nem voltam hajlandó szájhősökből ellenforradalmi mártírokat avatni.

Az ellenforradalmi rémlátások leszámításával azonban a fegyveres ellenforradalom mindig nagyobb arányokat öltött és mindazok, akik benne éltünk a forgatagban, éreztük, hogy a jobb- és baloldali szervezkedés végül is katasztrófához fog vezetni.

Az egész munkásosztály és a polgári demokratikus elemek az ellenforradalom letörését kívánták, emellett a polgárság, a parasztság, sőt a munkások iskolázottabb része is a kommunista agitáció rémségeinek megfékezését is követelte. A szociáldemo-

krata párt két malomkő között, erőinek végső megfeszítésével, küzdött a forradalmat veszélyeztető mindkét irányzat ellen, amíg ereje ebben a küzdelemben teljesen föl nem őrlődött.

A kormány gyöngének bizonyult a jobboldali ellenforradalommal szemben és nem tudta magát elhatározni az ellenforradalomnak jogalapot és ürügyet nyújtó, époly veszedelmes fegyveres bolsevik agitáció megfékezésére. A demokrácia alapján álló koalíciós kormány, vegyes összetétele folytán, ingadozott, erélytelen volt a jobb- és baloldali ellenforradalommal szemben és így önként előtérbe tolult egy más, a forradalmi rend védelmére alkalmasabb kormányzati megoldásnak a kérdése.

XXI.

A nagy válság.

A jobb- és baloldali ellenforradalom támadásaival szemben a kormány, de elsősorban a szociáldemokrata párt igyekezett minden oldal felé tiszta helyzetet teremteni. A párt elsősorban a fölvilágosítás és megnyugtató eszközökkel akart a tömegekre hatni. Azonban a sokszorosan megnagyobbodott párt, a folyton fokozódó föladatak ellátása mellett, nem rendelkezett megfelelő számú szellemi erővel.

A legjobb erők olyan exponált helyen voltak elfoglalva, hogy párt- és szervezeti tevékenység számára fizikailag is alig volt idejük. A párt befolyása a központi és vidéki kormányzatban mindig növekedett. Ennek következménye volt, hogy mindig újabb és újabb hatalmi követelésekkel, a befolyás erősítésével léptek fel a tömegek és ez megint újabb erők elvonását jelentette a pártmunkától; így a kilentizedében újabb tömegekkel rendelkező fővárosi és vidéki szervezetek lassankint megfelelő politikai, szervező és nevelő vezetés nélkül maradtak. Ez a körülmény viszont megkönynyította a politikailag iskolázatlan tömegek között a bolsevik demagógia romboló tevékenységét.

A kormányban már december elején megkezdődött a differenciálódás. A konzervatív elemek kiváltak a kormányból és a kormány polgári része is balra tolódott. Megkezdődött ez a folyamat Bartha hadügyminiszter és Batthyány belügyminiszter kiválásával, folytatódott Lovászy Mártonnak a kormányból való távozásával. Lovászy a szocialista befolyás térfoglalásával és főként a bolsevik agitációval szemben a polgárság szervezeti tömörülésének és a polgári befolyás erősítésének elvét képviselte. Jellemző az akkori közhangulatra, hogy a polgári szervezkedés kérdésének fölvetését nemcsak a tömegek, hanem a szociáldemokrata vezetők is – a „Népszava” és Kunfi – ellenforradalmi megnyilatkozásnak minősítették. Igaz, hogy Lovászy akciójába belesodrótak meg-

bízhatatlan elemek is, – mindazonáltal én akkor sem értettem meg a „Népszava” és Kunfi álláspontját, mert hitem szerint Lovászy mindig megbízható, nemesen gondolkodó és cselekvő forradalmár volt. A proletár demokrácia sem ellenezheti a polgárság politikai szervezését, ha ez nem célozza a proletariátus hatalmának erőszakos letörését.

Lovászyék kiválásával az eddig lappangó kormányválság nyílt forradalmi válsággá éleződött ki. A válság fölvonulási területén a két szembenálló csoport nagyon egyenlőtlen képet mutatott.

A kormányban túlnyomó többséget alkotó polgári pártok mögött tényleges szervezett erő nem állt. A régi rendszer sajátosságai szerint a régi rend exponensei a forradalom után elhagyták eddigi pártkeretüket s beléptek a forradalmi pártokba. A Károlyi-párt telve volt reakciós, régi Apponyi-párti elemekkel, a Radikális Pártban pedig részben a bolsevik irányzattal kacérkodó intellektüellek, részben a régi Tisza-párt kapitalista elemei tömörültek.

A polgári forradalmi pártok vezetői – első helyen Károlyi Mihály, Hock János, Szende, Jászi, Nagy Vince, Juhász Nagy Sándor – kétségkívül jó forradalmárok voltak, de nem volt megbízható forradalmi táboruk és még kevésbé voltak kiépített gazdasági és politikai szervezeteik. A parasztság egyáltalán szervezetlen volt. A kisgazdáknak volt ugyan nagyatádi Szabó István vezetésével egy, a kezdetlegesség fokán álló, gyöngye és erősen konzervatív hajlandóságú szervezetük, ez azonban csak egy-két megye néhány községére terjedt ki.

Ezzel szemben a forradalomban a szociáldemokrata párt szervezetei hatalmasan megduzzadtak. Nem csupán a gazdasági erőket képviselő szervezetek tartoztak a párthoz, hanem tisztviselők, katonák, csendőrség, rendőrség csatlakozásával – legalább névleg és színleg – a párt kezébe került az állami bürokrácia és hatalmi eszközök minden szerve.

E tényből kifolyóan a kiéleződött válságban a szociáldemokrata párté volt a döntő szó. Január 5-étől 18-áig húzódott el a válság megoldása. Január 6-án a minisztertanács Garami bejelentése kapcsán foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a szociáldemokrata párt tagjai a kormányban bent maradjanak-e?¹

¹ Garami Ernő „Forrongó Magyarország” című könyvének állításával

Károlyi Mihály, aki tudta, hogy a szociáldemokrata párt kiválása a kormányból veszélybe dönti a forradalmat, mert tiszta polgári kormány nem vállalkozik a hatalom átvételére – és ha vállalkozik, azt a munkásság és a hadsereg elsöpri -, szokatlan, de a forradalom nehéz helyzetében teljesen indokolt elhatározásra jutott. Kérést intézett a szociáldemokrata párt vezetőséghez, hogy a pártválasztmány és a munkástanács ülésén személyesen jelenhessen meg és fejthesse ki álláspontját.

A Károlyi személyétől távol álló elvtársaink előtt ekkor bontakozott ki Károlyinak valóban nemes, önzetlen és minden születési és környezetbeli előítéllettől mentes, tiszta forradalmi alakja. A sok tízezer holddal rendelkező, dúsgazdag gróf, aki már a háború alatt minden befolyást, ígért hatalmat eldobva magától, hajthatatlanul küzd a demokráciáért és békéért és aki a forradalom kitörése után egy pillanatra és egy gondolatban sem engedti magát leteríteni a forradalmi útról, akinek anyagi és társadalmi érdekeit tiporja le az erősen balra tolódó forradalom: ez a Károlyi most, minden melléktekinet mellőzésével, a veszedelemben forgó forradalom megmentése érdekében minden áldozatra kész, minden megoldást elfogad, – csak ne engedjük elbukni Októbert, csak akadályozzuk meg az ellenforradalom győzelmét!

Károlyi megjelent január 8-án a pártválasztmány ülésén és ott öreg harcosokat könnyekig megható beszédben fejtette ki álláspontját, ő vállalt kötelezettségéhez híven kitartott a forradalom és a szociáldemokrata párt mellett. Ha a szociáldemokrata párt most kilép a kormányból, a helyzet fölborul, ő a maga részéről kötelességszerűen minden veszély és a bekövetkezendő események ellenére is a helyén marad, de kijelenti, hogy ő a mai helyzetben a szociáldemokrata párt nélkül nem tudja elképzelni a kormányzás lehetőségét. Külpolitikai szempontból is elengedhetetlennek tartja a koalíció föntartását s azért kérve-kéri a pártválasztmányt, hogy egyezzen bele a koalíció föntartásába, vagy, ha ez nem volna lehetséges, a tiszta szociáldemokrata kormány megalakításába, ő minden ilyenirányú megoldáshoz már eleve is hozzájárul.

szemben (94 old.) elég csak arra rámutatni, hogy Károlyi Mihály Garami előterjesztése kapcsán szerzett tudomást Garaminak arról a tervéről, hogy a szociáldemokraták lépjenek ki a kormányból.

A pártválasztmány többsége a tiszta szociáldemokrata kormány álláspontja mellett foglalt állást, azonban a végleges döntést a munkástanácsra bízta.

A munkástanácsnak január 8-án délután 3 órától egyfolytában másnap reggel fél 7 óráig tartó, magas színvonalú és történelmi jelentőségű ülésén tisztázódott a pártnak a válság ügyében elfoglalt álláspontja.

Három irányzat alakult ki. Az egész válságon a bolsevik-kérdés uralkodott. A *Garami* vezetése alatt álló törpe kisebbség a szociáldemokrata pártnak a kormányból való kivonulása mellett kardoskodott. *Kunfi* és a kisebbség nagyobbik fele a párt befolyásának erősítésével a koalíció mellett foglalt állást, míg *Garbai* és a párt túlnyomó többsége a tiszta szociáldemokrata kormány megalkotását kívánta.

Az utóbbi fölfogásban a cél egysége mellett különböző szempontok irányították az egyes csoportokat. Egyfelől a jobb- és baloldali ellenforradalom elleni erélyesebb föllépés és a bolsevikok elleni sikeresebb küzdelem lehetősége, másfelől a nemzetgyűlési választásoknak szociáldemokrata vezetés alatt való megtartása és irányítása, nem kis részben a szocializálás végrehajtására irányuló vágy tüzelte a tömegeket. Végül erősen befolyásolták a többség álláspontját a németországi januári események. A spartakuszok erős fegyveres föllépése és az azt követő polgárháború félelemmel és aggodással töltötte el a párt vezetőinek nagy részét, mert attól lehetett tartani, hogy Magyarországon hasonló események föltétlenül a forradalom bukásához és az ellenforradalom győzelméhez vezetnek.

Garami Ernő azt ajánlotta, hogy

a szociáldemokrata párt miniszterei és államtitkárai lépjenek ki a kormányból és a párt határozza meg azokat a követeléseket, amelyeknek teljesítése esetén hajlandó lenne egy újabb, a polgári elemekből alakuló kormányt támogatásában részesíteni. A válságot az váltotta ki, hogy a kormányban lévő szocialisták és a pártvezetőség egyhangúlag megállapították, hogy a kormányban lévő elvtársak helyzete tarthatatlan. A helyzet tarthatatlanná vált először a tömegek egy részének éretlensége miatt, másodsorban pedig az úgy-

nevezett kommunista agitáció folytán, amely a politikai helyzetet arra használta föl, hogy gyanúsításokkal a kormányban lévő elvtársakkal szemben a tömegek bizalmát megtingassa. A tömegek nagy része azzal, hogy a koalíciós minisztériumba két szocialista miniszter bevonult, azt képzelte, hogy minden észszerűség, minden korlát megszűnésével, minden vonalon az történik, amit a tömegek kívannak.

A támadások, amelyek a kormányban lévő szocialista miniszterek és államtitkárok ellen irányulnak, végeredményében magát a pártot érik. Ezen változtatni kell mielőbb, ez a helyzet mind több és több munkásréteget tántorít meg bizalmában. Az azonban, hogy a kormányba még több szocialista miniszter menjen be, nem segít. A megoldás ennek ellenkezője lenne: ki kell lépni a kormányból és biztosítani kell bizonyos feltételek mellett bizonyos időre az ország további kormányozhatóságát. Követelni kell a forradalom vívmányainak megvédését, a jobbról vagy balról jövő ellenforradalmi mozgalmak elfojtását. Ennek követelésére elég ereje van a pártnak, de nincs elég ereje a kormány átvételére.

Részletesen fejtegeti a megszállás alatt lévő országban a szocializálás nehézségeit és azt a tényt, hogy ha a különben is kevés erővel rendelkező párttól a kormányzat elvonja a meglévő embereket, nem lesz senki, aki a tömegek oktatásával és nevelésével foglalkozzék. Márpedig ez katasztrófára vezet, a nagy tömegek megszűnnek szocialista vezetés, nevelés és irányítás alatt állani és ki lennének szolgáltatva lelkiismeretlen agitációnak és ösztöneiknek.

Tévesnek tartja azt a föltevést, hogy a munkásság megbuktat egy polgári kormányt azért, mert nem valósíthatja meg azt, amit egy szocialista kormány sem valósíthat meg. Vagy van a munkásság annyira szervezve, hogy három hét alatt nem bukta meg a kormányt, vagy nincs annyira szervezve, akkor még kevésbé szabad átvennie a kormányt.

A pártválasztmány többségének az álláspontját *Garbai* Sándor terjesztette elő. Javasolja, hogy a szociáldemokrata párt egészében vegye át a kormányt. Szerinte:

a két malomkő között a szociáldemokrata párt felörlődik. A háború elpusztította a régi katonai rendszert: a helyébe kialakult egy újabb katonai szervezet, amely a mi szocialista tanításaink szerint igazodik. Ha a hadsereg a mi kezünkben van, ez első lépés arra, hogy összes állami intézményeink proletár célokat szolgáljanak. A bürokrácia azonban még teljesen megmaradt. Ennek a bürokráciának erejét egy polgári kormányzat keretén belül megtörni nem lehet. Egy újabb koalíciós kormány nem tudja a régi munkapárti rezsimet az útból eltakarítani. Meg kell teremteni a lehetőségét annak, hogy soha többé vissza ne térhessen az országba az, ami eddig volt. A szocializálást rendszeresen kell keresztül vinni, mert ami eddig történt (az önkényes gyári elfoglalás) csak karrikatúrája annak. A szocializáláshoz csak akkor lehet hozzányúlni, ha szociáldemokraták állanak a kormány élén.

Szívesebben vállalkozik arra, hogy egy ellenforradalmi harcban bukják el, amelyben a burzsoáziával áll szemben, mint egy olyan küzdelemben, ahol a proletárság tömegei állanak egymással szemben. Ha a szociáldemokrácia elvei alapján alakul kormány, akkor nem fél a bolsevik agitációtól, mert ha még mindig akar valaki akkor is ellenagitációt indítani, az az agitáció a sztrájkterő agitációja lesz és olyan eszközökkel kell azzal szemben föllépni, mint a rendbontó munkással szemben.

Nem szabad a helyet másnak átengedni, mert ha parancsoló szükségesség lesz, csak vértenger árán juthatunk a politikai hatalom megszerzéséhez.

A két szélsőséges javaslat között lévő kompromisszumos álláspontot *Kun fi* Zsigmond fejtette ki:

Sem azt a fölfogást, hogy a szocialista párt átvegye a kormányt, sem azt, hogy vonuljon ki a kormányból, nem helyesli. Ha a párt átadná az egész kormányt, akkor az ellenforradalom céljait erősítené. Lehetetlenség a forradalmat kiszolgáltatni a forradalom ellenségeinek, másrészt morális szempontból lehetetlenség most, amikor nehézségek állanak elő, kényelmesen félreállni. Nincs tehát más megoldás e pillanatban – bárminő súlyos megpróbáltatásokkal jár is a pártra

nézve -, mint a koalíció politikája, azonban olyan módon, hogy a párt ereje és befolyása nagyobb legyen, mint eddig volt. A proletárdiktatúrát nem lehet megvalósítani, mert ha Budapesten meg is lehetne csinálni, a vidék ellenállna, pedig ettől függ Budapest élelmezése. A proletárdiktatúra külpolitikai szempontból sem tud megmaradni. A körülöttünk lévő idegen seregek ezt a forradalmat addig, amíg demoralizáció és dezorganizáció van a sorainkban, akármelyik pillanatban letörnék. Az a meggyőződése, hogy a koalíciós politikát kell folytatni, megerősíteni a kormányban a szocialista befolyást, de folytatni kell a szervezés és agitálás munkáját, hogy megteremthessük azokat az előfeltételeket, amelyeknek alapján szocialista berendezkedés lehetséges. De kijelenti, hogy a koalíciós politika nem lesz föntartható, ha a kommunista párt az eddigi módszerekkel és az eddigi tempóval folytatja politikáját. Kérdést intéz a kommunistákhoz, hogy érdekük-e az itt élő proletariátus szempontjából, hogy néhány héten belül múlhatatlan katasztrófába vigyék bele nemcsak a saját pártjukat, hanem az egész magyar munkásmozgalmat.

A három javaslat körül beható vita keletkezett. A párt ismertebb vezetői közül *Weltner*, a „Népszava” szerkesztője, rámutatott arra, hogy a kommunista agitáció hatása alatt olyan helyzet fejlődött ki, amely mellett mind a három előterjesztett álláspont nagy veszedelmeket rejt magában és nyugodt lélekkel egyik álláspont felé sem tudja magát leszögezni. Fejtegeti mind a három álláspont előnyeit és hátrányait és megállapítja, hogy

valamennyi nehézséget meg lehetne oldani, ha nem volnának itt a bolsevikok, akik a párton belül lévő indifferens rétegek közt izgatnak. A bolsevik propagandát kell megoldani, akkor el lesz intézve minden. Meg kell oldani, ha lehet, barátságosan, ha ez sikerül, annál jobb; ha azonban nem sikerül, akkor a legélesebb küzdelmet kell folytatni, és pedig *nem az államhatalom*, hanem a szociáldemokrata szervezetek segítségével. Ennek a küzdelemnek olyannak kell lennie, amilyent a bolsevikok diktálnak. A gyalázkodás ellen gyalázkodás, a terror ellen terror, – *revolver és gépfegyver* ellen *revolvert és gépfegyvert* kell alkalmazni.

A javaslatok közül Kunfi javaslatához csatlakozott.

Pogány a tiszta szocialista kormány mellett foglalt állást.

Dovcsák Antal, a legnagyobb szervezet és a munkástanács igen tekintélyes rétegét kitevő vasmunkások nevében a tiszta szocialista kormány álláspontjára helyezkedik, mert csak ez tudja a rendet – akármilyen áron – föntartani. *Varga Jenő* a három rossz közül szintén a tiszta szocialista kormány álláspontját fogadja el, már azért is, mert *ez egyedül alkalmas arra, hogy a bolsevik-kérdést megoldja*. A szociáldemokrata párt nem állhat félre. Tiltakozik az ellen, hogy polgári kormány üldözze a kommunistákat. A bolsevikokkal jobban le tud számolni egy szociáldemokrata kormány.

Landler, Rónai, Miklós, Migray és mások szólaltak fel a különböző javaslatok mellett, de minden felszólalásból kitűnt, hogy a kérdés tengelye nem a kormányválság, hanem a licitáló bolsevikok kérdése, a bolsevikoké, akik nem riadnak vissza puccsok és fegyveres fölkelések alkalmazásától sem.

Röviden ki kell térnem a munkástanács ülésén kifejtett álláspontomra:

A tiszta szocialista kormány – hangoztattam – a főnnálló gazdasági és külpolitikai hatalmi viszonyok mellett képtelen a szocialista programot bármilyen kis keretben is megvalósítani. Ebből kifolyóan nem fogadhatom el *Pogány* indoklását, ami nem egyéb, mint a tiszta bolsevik eszmék kisajátítása. Ama fölfogásom ellenére, hogy a tiszta szocialista kormány nem tudja a szocialista programot megvalósítani, kénytelen vagyok *a tiszta szocialista kormány mellett* állástfoglalni, mert a kérdés *súlypontja* e pillanatban nem a szocialista program megvalósítása, hanem *a bolsevik-kérdés* gyökeres elintézése. A bolsevikok licitáló és puccsokban kifejeződő harcmodorával szemben csak egy tiszta szocialista kormány tudja a helyét megállni. A forradalom eddigi menete mutatja, hogy a tömeg nem áll olyan magas fokon és nincs úgy szervezve, hogy egy polgári kormány három hétig meg tudna állni. Ha egy polgári kormány föl is merné venni a harcot a kommunisták ellen, a főnnálló fegyveres hatalom és a munkásság órákon belül megbuktatná ezt a kormányt. A koalíciós kor-

mány eddigi tapasztalatok szerint suta marad jobb- és balfelé. Egy tiszta szocialista kormány, amely mögé odaáll a munkás-ság, a szervezetek és a hadsereg, hatalmi erejével meg tudja fékezni az ellenforradalmat, a kommunista agitációt, legalább a nemzetgyűlési választásokig.

A munkástanács a reggeli órákban 169 szóval 101 szó ellenében elfogadta a tiszta szocialista kormány megalakítására vonatkozó javaslatot. A tekintélyes kisebbség mellett a szocialista kormány szószólói nem akarták a javaslatot föntartani. Garbai visszavonta az indítványát, mert nem akarta megbontani a párt egységét. Újabb szavazás elrendelése után Kunfi javaslatát fogadták el 147 szóval 83 ellenében. A 78 szavazatot képviselő vasmunkások Kunfi javaslata ellen szavaztak, mert ők még mindig ragaszkodtak a tiszta szocialista kormány megalakításához, mert csak ettől vártak erélyt a bolsevikok ellen való harcban. A második szavazás után a vasmunkások félrevonultak tanácskozásra. Itt hosszas és beható kérésre hozzájárultak Kunfi javaslatához. Harmadik szavazás után 5 kommunista szavazat ellenében a munkástanács szociáldemokrata tagjai egyhangúlag elfogadták Kunfi javaslatát, olyan formában, hogy a birtokban lévő két miniszteri tárca mellett a szociáldemokrata párt a maga számára követeli a hadügyi és belügyi tárcák átengedését.

A munkástanács határozata a kormány polgári pártjaiban erős ellenállásra akadt. Az álláspontjuk az volt, hogy ha a szociáldemokrata párt ragaszkodik a hadügyi és belügyi tárca, illetve a katonai és közigazgatási szervezet átvételéhez, akkor a polgári pártok kivonulnak a kormányból, átengedik az uralmat a szociáldemokratáknak.

Közel tíz napig tartó hosszadalmas tárgyalás indult meg. Sem Lovászy, sem más polgári politikusok tiszta polgári kormány megalakítására nem vállalkoztak – és ha igen, olyan föltételeket szabtak, amelyeknek betartását senki sem garantálhatta. Egyébként az akkortájt egyetlen félig possibilities jelöltet, Lovászyt a „Népszava” éppen a válság napjaiban vádolta meg ismét – kétségtelenül alaptalanul – ellenforradalmi ténykedéssel. Ebben a légkörben egy Lovászy-kormány aligha maradhatott volna 24 óráig hatalmon.

Nem volt más megoldás, csak a koalíció.

Károlyi és a polgári pártok felajánlották a szociáldemokrata pártnak a hadügyi tárcát, kötelezték magukat, hogy a belügyi tárcára egy minden tekintetben megbízható polgári politikust, Nagy Vincét nevezik ki és mellé egy szociáldemokrata államtitkárt állítanak. A helyzet kielezettségére való tekintettel a pártvezetőség többségében megvolt a hajlandóság arra, hogy ezt a kompromisszumos javaslatot elfogadja, annál is inkább, mert az idő sürgetett és a hosszú ideig tartó kormányválság mellett a belpolitikai zavarok fokozódtak és a külpolitikában is sok kedvezőtlen jelenség mutatkozott.

Január 14-én a munkástanács hozzájárulása után végre megalkult az újabb kormány. A szocialisták közül Garamit kereskedelemügyi, Kunfit közoktatásügyi, Peidlt népjóléti, engem hadügyminiszterre és Ágoston Pétert belügyi, Rónai Zoltánt népjóléti államtitkárrá nevezték ki. Az újabb kormányban helyet foglaltak a régi kormány tagjai közül Berinkei volt igazságügyminiszter mint miniszterelnök, a radikálistáktól Szende Pál pénzügyminiszter, Búza Barna földművelésügyi miniszter és Nagy Vince belügyminiszter. Újonnan kinevezett miniszterek lettek: Baloghy közlekedési, Juhász Nagy Sándor igazságügyminiszter, Vass János vallásügyi miniszter és nagyatádi Szabó István népgazdasági miniszter.

Az újabb kormány tagjai közül nagyatádi Szabót a szociáldemokrata pártban különösen bizalmatlanul fogadták. Szabó tipikus stréber és konjunktúra-lovag volt. Mindig ahhoz a párthoz dörgölődött, amelynek legjobb kilátásai voltak a hatalomra. A forradalom előtt titokban paktált Tiszával, közben, a képviselőház nyílt ülésén, közvetlenül a forradalom előtt, bolsevizmussal fenyegetődött, ha a kormány nem köt azonnal békét és nem teremti meg az igazi demokráciát. A forradalom elején félrevonult, hogy azután, mint a parasztság vezére, bevonulhasson a Nemzeti Tanácsba. Itt gyakran a szociáldemokratáknál is radikálisabb álláspontot képviselt. Amikor Lovásztyék a Károlyi-párt radikalizmusa miatt kiléptek a pártból, akkor ő elég tisztának találta a levegőt, hogy „radikális” eszméivel a Károlyi-pártot fel-frissítse és belépett a pártba.

Így készítette el a maga számára az utat a miniszteri tárcáig. A gádzák vezéréként szerepelt és részt kért a földreform vég-

rehajtásából. A szegény parasztok képviselőjének nevezte magát, aki bármikor szívesen visszatér az ekeszarvához, azonban a beavatottak tudták, hogy a „szegény paraszt” kijárásközből, a parasztság érdekeinek elhanyagolása és elárulása mellett, dúsgazdag birtokossá fejlődött.

Nagyatádi kineveztetése után kétízben is lemondott. Elsőízben azért, mert nem kapott azonnal autót, másodízben meg azért, mert a kiutalt automobil túlságosan rozoga volt a szegény kiscgazda miniszternek. Mindkét esetből kifolyóan Károlyi, hivatalos minőségében, súlyos szemrehányással illetett, mert „főületességem” miatt (az autókiutalás az én hatáskörömbe tartozott) ismételt kormányválság fenyegette az országot. Ilyen „elvi” alapon folytatott Szabó István „országos” politikát! De csodásan finom ösztönösséggel a miniszteri tanácskozásokon mindig különös előzékenységgel támogatta a szocialista álláspontot.

Az újabb kormány valóban erélyesen látott hozzá a munkához. A forradalom alatt kiadott gazdasági rendeletek és törvények legnagyobb része az újabb kormány idejében készült el. A január 20-án megalakult kormány már február közepén elfogadta az újabb hadsereg szervezésére vonatkozó előterjesztést és megkezdődhettek a végrehajtásra vonatkozó munkálatok. Február 2-án a kormány letárgyalta és elfogadta a birtokreformra vonatkozó törvényt. Február elején a munkaügyi bíróságra és az üzemi választmányokra vonatkozó törvényeket intézte el a minisztertanács. Általában eltért az első forradalmi kormány halogató álláspontjától és igyekezett gazdasági és szociális törvényekkel a tömegek hangulatát a forradalom és köztársaság felé fordítani.

Az eddigi törvényhozói mulasztások pótlása azonban már nem volt könnyű földadat, mert a tömegek időközben túlságosan türelmetlenekké és elégedetlenekké váltak, igényeik fokozódtak.

Másrésről azonban egy súlyos kérdés – a nemzetgyűlési választások sürgős végrehajtásának a dolga – nehezedett a kormányra. Ennek elodázása a forradalom fönnállását veszélyeztette.

Súlyos tragikuma volt az októberi forradalomnak, hogy az évtizedek óta véres harcokat vívó demokrácia abban a pillanatban, amikor megteremtette a lehetőségét egy demokratikus parlamentáris átalakulásnak, képtelen volt a programját és az akaratát a gyakorlati megvalósítás terére vinni. Itt volt a legszélesebb demo-

kráciát megvalósítani igyekvő kormány, amely nem tud a maga számára demokratikus alapot teremteni. A demokrácia kénytelen a demokratikus pártok forradalmi *diktatúrájával* kormányozni, anélkül azonban, hogy a diktatúra *eszközeit* venné igénybe. Belső ellenmondás ez, amelynek napról-napra meg kellett bosszulnia magát és meg kellett hoznia végső gyümölcsét: a tömegek mentalitásának olyan irányba való kifejlődését, hogy a fegyveres erő jobban biztosítja az egyes néposztályok uralmát, mint a legszélesebb alapú demokrácia . . .

És ez a lehetetlen állapot volt az októberi forradalom leglényesebb és legsorsdöntőbb szerencsétlensége. Az eredendő hiba és bűn részben a forradalmi kormányt, részben az antantot terheli. A forradalom kitörésétől kezdve ugyanis állandóan újabb és nagyobb területekre vonultak be megszálló csapatok. A kormány a fegyverszüneti szerződés ama rendelkezése értelmében, amely szerint a megszállott területek közigazgatása magyar marad, az egész országban akarta elrendelni a szavazást és ilyen módon lehetővé tenni, hogy a legdemokratikusabb alapon nyilvánulhasson meg a nép és a nemzetek igaz akarata.

A megszálló csapatok azonban mindenütt elkergették a magyar közigazgatást, kiterjesztették fönhatóságukat az újabb területekre és minden megnyilvánulást, választást lehetetlenné tettek. Az újabb területeket a megszálló államok javára okkupálták és annektálták. A kormány tiltakozott az antantnál. Rámutatott arra, hogy választatni akar, legalizáltatni akarja az újabb kormányt. Még csak válaszra sem méltatták. A Károlyi-kormány abban a politikai helyzetben, amikor közvetlenül átalakulás előtt állt, kétségbeesett lépésre határozta el magát és egyelőre lemondott a választások megtartásáról.

Január 17-én félhivatalos közlemény jelent meg a lapokban, amely szerint

a kormány végleg lemondott arról, hogy a nemzetgyűlési választásokat megtartja. A kormány annakidején tudomására hozta az ántánt kormányainak, hogy meg akarja tartani a választásokat, egyben kérte azokat, hogy tegyék ezt lehetővé. A kormánynak erre a kérésére azonban az ántánt részéről semmiféle intézkedés nem történt. Sem diplomatáit, sem az országot megszállva tartó csapatok parancsnokait nem uta-

sította arra, hogy a magyar kormánynak segédkezet nyújt-
sanak a választások megtartására. Ilyen körülmények között
azután a kormánynak le kellett mondania arról, hogy a
választásokat megtartsa.

A legfőbb bűn és felelősség tehát az ántánt kormányait terheli.
De súlyos hibát követett el a forradalmi kormány is, mert idejekorán
nem rendelte el a meg nem szállott területeken a választásokat,
Németország és Németausztria példájára, a jogföntartás egyszerű
proklamálásával. A kormány a jogföntartás fikcióját, Németország-
gal és Ausztriával ellentétben, előbbrevalónak tekintette, mint a vá-
lasztásokat és ezzel feláldozta a forradalom érdekeit. Megmaradt
ugyan a jogföntartás ténye, de nemzetgyűlés hijján elbukott a
forradalom. Súlyos felelősség terheli ezért az első Károlyi-kor-
mányt, annak tagjait, polgáriakat és szociáldemokratákat egy-
aránt.

Nemzetgyűlés hijján a kormány visszas helyzetbe került. Nem
hivatkozhatott a népakarat megnyilatkozására és a választók meg-
állapított többségére. Külpolitikailag nem ismerték el, a belpolitiká-
ban pedig nem lehetett elég erős az ellenforradalommal és a bol-
sevik harcmodorral szemben.

XXII.

Harcban a bolsevikokkal és az ellenforradalommal.

A bolsevikok kíméletlen puccstaktikájával és az ellenforradalommal szemben a Berinkey-kormány, koalíciós összetételénél fogva, éppen olyan ingadozó volt, mint az előző kormány. Igénybe vette ugyan a fegyveres erőt a rend helyreállítása céljából, sőt több helyütt – Kaposvárott, Egeresen, Kiskunfélegyházán, Nyíregyházán, Szegeden ésatöbbi – kénytelen volt statáriumot is alkalmazni, azonban pacifista álláspontja mellett csak kényszerűségből nyúlt a legvégső eszközökhöz. Nem akarta a fölizgatott tömegeket polgárháborúba kergetni s nem volt hajlandó ellenforradalmi tisztcsapatokat sem szervezni. A statáriumoknál a kormány megtiltotta a halálos ítéletek végrehajtását és elrendelte, hogy a halálos ítéletek a köztársaság elnökéhez felterjesztendők. Egyetlen halálos ítéletet sem hajtottak végre.

A bolsevikok és az ellenforradalom ellen való harc gyakorlati része csak a szociáldemokrata pártra hárult. De az ellenforradalmárok és bolsevikok egyforma lelkiismeretlensége mellett a harc túlságosan egyenlőtlen fegyverekkel vívódott meg. Az egyik oldalon nyílt fegyveres fölkelésre, katonai és tömeglázadásra, puccsokra izgatják a kiéhezett, nyomorgó tömeget, a másik oldalon önfegyelmézést, türést, a forradalomért való áldozatok szükségességét hangoztatja a szociáldemokrata párt, anélkül, hogy el tudná magát határozni arra, hogy e feléje sújtó fegyverekre hasonló fegyverekhez nyúljon. Pedig nem a marxi kommunizmus, hanem annak bolsevik kompromittálása ellen folyt a harc.

A következő fejezetekben felsorolt anarchikus jelenségek, zavarok és forradalomellenes támadások csak gyöngye képet adnak arról az izgalomról, amely az országot az ellenforradalmi és bolsevik izgatás nyomán fenéig fölírta. Valóságos tömeghisztéria vonult

végig az országon. A kommunisták nagygyűléseket tartanak, fegyveres fölvonulásokat rendeznek. A főváros utcáin kisebb-nagyobb, mesterségesen tenyésztett, fegyverkezéssel, fölkelésekkel és pomokkkal fenyegetődző, vitakozó csoportok százai nyugtalanítják az embereket. A tömeghisztéria behatol a gyárakba, kiterjed a mezőn dolgozó munkásokra, megakasztja a termelést, lázas állapotba kergeti az egész társadalmat. És a polgári sajtó rémhírek terjesztésével bő anyagot nyújt a tömeghisztéria fokozásához és ezzel segíti az ellenforradalmat sötét céljai felé.

A szociáldemokrata párton belül sincs egységes álláspont az ellenforradalommal, de főként a bolsevikokkal szemben alkalmazandó taktikára nézve.

A pártvezetőség túlnyomó többsége idegenkedik attól, hogy fegyveres erővel, de főként az államhatalom fegyveres erejével vegyék föl a harcot a kommunisták puccskísérleteivel szemben. Az a párt, amely ellen még néhány hónappal ezelőtt az államhatalom vonultatta föl az ágyúit és a gépfegyvereit, amelynek még a júniusi általános sztrájk alkalmából csendőrgolyóktól leterített halottai és sebesültjei voltak, nem tudta magát elhatározni arra, hogy a fölizgatott tömegekkel szemben a régi rezsím fegyvereivel hadakozzék. Azonfölül a pártvezetőség számolt azzal a körülménnyel, hogy a szocialista köntösben föllépő, de megbízhatatlan fiatalokból álló hadsereggel ezt a harcot a polgárháború, esetleg testvérharc veszedelme nélkül fölvenni nem lehet. A leg-
határozottabban elutasította magától a párt azt a gondolatot, hogy a belső harc céljára külön úgynevezett megbízható fegyveres erő szervezéséhez hozzájáruljon. Ez a fegyveres erő rövid időn belül fehér gárdává alakult volna át, amely elég hatalmas lett volna arra, hogy a forradalmat megbuktassa. Ha egy ilyen fehér gárda hatalmába keríti Budapestet, a forradalom szívét-lelkét, az ország egyetlen nagy városát, ahol a forradalmi munkástömegek élnek: abban a pillanatban semmi sem tartóztathatja föl az ellenforradalom győzelmét.

A kibővített pártvezetőség (amelynek tagjai sorában a nagyobb szervezetek képviselőin kívül helyet foglaltak Landler, Pogány, Varga és később Hamburger) egyik ülésén, a leszerelt katonák mozgalmának fokozódó veszedelmével kapcsolatban, fölvettem a szükségesnek mutatkozó erélyesebb föllépés gondolatát.

Garami, Kunfi, Weltner éppenúgy, mint Landler és a többiek, egyaránt ellenezték azt, hogy az államhatalom a párt hozzájárulásával fegyveres erővel szálljon szembe ezekkel a mozgalmakkal. Én sem voltam hajlandó mint hadügyminiszter – a főnálló hadsereg mellett – ezekkel az eszközökkel élni. Ha a forradalom veszedelmes ellenségeivel fegyveres erővel akarnak leszámolni, akkor egy öntudatos, szervezett munkásokból álló hadsereget kell szerveznünk. A főnálló hadsereg teljesen megbízhatatlan volt. Csak egy újabb, öntudatos, szociáldemokrata munkásokból álló hadsereg szervezése után vehettük volna föl a harcot a polgárháború veszedelme nélkül a fölfegyverzett bolsevikokkal.

A pártvezetőségben csak két hang: Garbaié és Pogányé foglalt állást a föltétlen fegyveres föllépés mellett. Garbai megbízhatóbb fegyveres erővel, Pogány egy tiszta szocialista kormány keretén belül, mint hadügyminiszter, még a főnálló hadsereggel is hajlandó lett volna arra, hogy fegyveresen szembeszálljon a kommunisták fegyveres garázdálkodásával. Pogány vállalkozása érthető okokból kevés rokonszenvet keltett.

A pártvezetőség végül úgy döntött, hogy mindenekelőtt a megbízható szervezett munkásokat kell bevonni a fegyveres erő kötelékébe, hogy a forradalmat a kétoldali puccskísérletekkel szemben sikeresen védelmezhesse.

Addig azonban a küzdelem eredménye az egyenlőtlen fegyverek mellett nem volt biztató. A nagytömegek kész prédái voltak a hangos, lármás, demagóg bolsevik agitációnak. Áradikalizmusuk nem a munkásosztály érdekeit szolgálta, hanem a vak tömegszenvédélyre spekulált. A lélekvásárlás is megtette a maga hatását. Azonfölül a bolsevikok hihetetlenül mozgékonyak voltak és, ami még ennél is több sikert jelentett: ők mint támadók léptek föl. Aggresszívek voltak, úgy, hogy a nagynak, hatalmasnak látszó szociáldemokrata párt lassankint defenzívába szorult.

A bolsevikok betolakodtak a szociáldemokrata pártszervezetek és szakszervezetek üléseire. Ott lármás demagógiával szerepeltek, javaslatokat terjesztettek elő, amelyeket a többség ugyan elvetett, de amelyeket másnap, egyszerű hamisítással, az illető szervezetek határozataiként publikáltak. Ezzel szemben a szociáldemokrata öntudatos rétegek fegyelmesen várták a párttitkárság utasításait; ezek elmaradtak; végül már fásult közönnyel szemlélték az eseményeket.

Január 10-én a kommunista párt a budapesti Vigadóban nagy gyűlést tart és a fővárosban, ahol a szociáldemokrata pártnak szervezetei, párttitkársága és több százezer tagja volt, és ahol a kommunisták szervezetiileg teljesen jelentéktelenek voltak, megtörténhetett, hogy a pártvezetőség kiküldött szónoka, Garbai, alig tud szóhoz jutni. Ezzel szemben a kommunisták a pártszervezetek és szakszervezetek ülésein háborítatlanul felszólalhatnak, anélkül, hogy a szociáldemokrata tömegek a szólásszabadság megsértéséért és egy proletárpárttal szemben alkalmazott terrorért hasonló esz-
közökkel elégtételt szereznének maguknak.

Tévedés volna azt hinni, hogy az öntudatos tömegeknek ez a renyhesége a párt vezetőinek magatartásából fakadt. A vezetők gerincesek és erélyesek maradtak. A munkástanács január 8-i ülésén Weltner a nyilvánosság előtt jelenti ki, hogy a bolsevik terrorral szemben terrort fogunk alkalmazni. Ennél érthetőbben aligha lehetett a tömegeket ellenállásra és szembeszállásra felszólítani.

Január 1-én a bolsevik kereskedelmi alkalmazottak 400 tagú küldöttsége jelent meg Garami előtt és a már megszokott lehetetlen követeléseket terjesztette elő. *t* Garami erélyesen szembehelyezkedett a követelésekkel, kijelentette, hogy nem hajlandó magát terrorizáltatni és nem fogja rendelkezéseit a különböző fölvonulások és küldöttségek terrorjához alkalmazni.

Más esetben a leszerelt altisztek egy fegyveres küldöttségének ridegen kijelenttem, hogy mi, szociáldemokraták nem engedjük a forradalmat fegyverrel terrorizáltatni és a szakszervezetek megkerülésével föllállított, forradalomellenes 5400 koronás követelést nem teljesítjük. Csak a szakszervezeten keresztül tárgyalunk a különböző követelődző csoportokkal. A jövőben tömegterror alatt a leszerelt katonák küldöttségeit sem fogadjuk.

Peidl is erélyesen szembeszállt a bolsevik terrorral.

A szervezetek gyűlésein ellenállásra buzdították a munkásokat, sajnos, kevés sikerrel. A párttitkárság csődbe jutott, nem volt képes megszervezni a munkásságban élő bolsevikellenes áramlatot, nem tudta érvényesíteni a bolsevikokkal szemben a szociáldemokrata többség erejét.

Végre, január második felében, a pártvezetőség kezdeményezésére az egyes szakmák bizalmiférfitéstületei erélyesen állást foglalnak a kommunisták szervezetbontó taktikájával szemben. Miután a

kommunisták egész tevékenysége veszélyezteti a forradalom fönn állását és a szociáldemokrata párt ellen indított rágalmozó és puccshadjáratauk lehetetlenné tette a velük való bármiféle együttműködést, a munkástanács január 28-án a kommunistákat kizárta a munkástanács kebeléből és kimondotta, hogy a rendbontók a szakszervezetekből is eltávolítandók. A február 9-én megtartott pártgyűlés „Az ország helyzete és a szociáldemokrata párt” címén foglalkozott a forradalom-teremtette helyzettel. A vitát ismét a bolsevikok és az ellenforradalom ellen való harc szempontjai irányították. A pártgyűlés határozatában leszögezte magát az októberi forradalom programja mellé, erélyesen állást foglalt az ellenforradalommal szemben és jóváhagyta a kommunistáknak a munkástanácsból és a rendbontóknak a szervezetekből való kizárását.

De a pártgyűlés, éppen a jobb- és baloldali ellenforradalmi harc hatása alatt, megint fölvetette a tiszta szocialista kormány gondolatát. Landler és Pogány indítványára a pártgyűlés *két szavazat* ellenében kimondja, hogy

elvárja a kormánytól, hogy mindezeket az intézkedéseket (Az októberi program végrehajtása, a szocializálás, az ellenforradalom és a kommunisták ellen való erélyes harc. – A szerző.) haladéktalanul és a legnagyobb eréllyel léptesse életbe, mert csakis ilyen gyors és erélyes kormánycselekedetek törhetik le vérontás nélkül az ellenforradalmat. Ha azonban a kormány mai összetételében mindezeket a cselekedeteket nem tudná vagy nem akarná habozás nélkül végrehajtani, a pártgyűlés már most azt követeli, hogy ebben az esetben tiszta szocialista kormány vegye kezébe a hatalmat.

Általános volt a fölfogás, hogy a kétoldali ellenforradalommal szemben csak a tiszta szocialista kormány tud erélyesen föllépni.

Közben a két oldalról folyó harc mind nagyobb hullámokat vert. A bolsevikok az ellenforradalom mozgolódására való hivatkozással, az ellenforradalom pedig a bolsevizmus rémképének előtérbe tolásával és a bolsevizmus ellen való polgári szervezkedéssel igyekeztek aknamunkájuk létjogosultságát igazolni. A bolsevikok és a most már bolsevik mentalitásban élő nagytömegek, sőt szociáldemokraták is minden polgári megmozdulás hírére félreverték a

harangokat és az ellenforradalom ördögét festették a falra. Az ellenforradalom pedig a polgári pénzügyminiszternek a kapitalista zsebeket kétségtelenül erőlyesen megfogó vagyon- és jövedelemadó-rendelkezéseit, a nyomorgó tömegek számára elrendelt ruha- és lakásrekvirálást, az üzemi választmányokról szóló törvényt és a kormány egyéb rendelkezéseit a bolsevizmus diadalának kürtölte ki. A kormány a fiatalokúakból álló hadsereget szétkergeti és újabb, osztály tudatos forradalmárokból, elsősorban *szervezett munkásokból* álló hadsereget igyekszik megszervezni: az ellenforradalom a vörös párhadsereg megszervezésével, a bolsevikok pedig fehér gárda szervezésével vádolják a szocialista hadügyminisztert.

Bolsevizmus és ellenforradalom: egymásból élnek, egymásból táplálkoznak, egymásnak szállítják az agitációs anyagot. Közös, közelfekvő céljuk: a forradalom megbuktatása. Közösen értek el eredményeket, amennyiben az ország nagy tömegeit a köztársaság és a forradalmi népkormány ellen föllazították.

A kommunisták a munkástanácsból való kizárásuk után az eszközöknek még kevésbé való megválogatásával folytatták a harcot a szociáldemokrata párt ellen. Nem volt a kormánynak olyan intézkedése, nem volt a forradalomnak olyan vívmánya, nem volt a szociáldemokrata pártnak olyan győzelme, amelyet be ne mocskoltak, csúnya rágalomokkal ne illettek volna. Leszerelt katonák, altisztek, tisztek és munkanélküliek vegyes tábortát változatlanul használták föl puccskísérletek céljaira.

A február 20-i eseményekkel végre megkoronázták eddigi forradalomellenes magatartásukat. A munkanélküliek délután gyűlést tartottak a Vigadóban. A gyűlés egyik szónoka azt mondta, hogy *„nem kell félni a golyótól, hanem mosollyal kell fegyvert ragadni”* és felszólította a jelenvoltakat, hogy a gyűlés után ne oszoljanak szét, hanem vonuljanak a kommunistapárti *„Vörös Újság”* szerkesztőségé elé.

Egy másik szónok élesen támadta a szociáldemokrata pártot, 500 korona azonnal való segély kiutalását, az élelmiszereknek félárpn való kiadását, a burzsoázia lefegyverzését és a proletariátus felfegyverzését követelte. Amint látható, ez a gyűlés nem annyira a munkanélküliek különleges érdekeit szolgálta, mint inkább bolsevik célokat. A gyűlés végeztével a tömeg a *„Vörös Újság”* szerkesztőségé elé vonult, ahonnan Kun Béla, Szamuely és Vágó izzó han-

gulatú beszédet intéztek a már amúgy is föllazított tömeghez. Vágó többek között kijelentette:

„amíg harctéren voltak a katonák, mindent Ígérték nekik, és most, hogy hazajöttek és követelték az ígéretük beváltását, a „Népszava” zsarolóknak nevezte őket. *Akinek még nincs fegyvere – mondotta –, lássa el magát fegyverrel, ne tűrjük azt, hogy a „Népszava” bennünket piszkoljon.* Pénteken délelőtt gyertek el az Országház elé, *onnan Böhöm hadügyminiszterhez megyünk, majd megmutatjuk Böhöm „elvtárs úrnak”.*”

Hogy a szociáldemokrata „Népszava” és hadügyminiszter ellen felizgatott fegyveres tömeg a „Népszava” szerkesztősége ellen indult s azt megtámadta, azért kevésbé a tömegek, mint inkább azok felelősek, akik erre a tömeget felszólították. A „Népszava” épületét időközben megszállták a rendőrök, az odavonuló tömeg megtámadta a rendőröket; gépfegyverekkel, fegyverekkel lövöldöztek és kézigránátokat dobáltak. Hét halott rendőr, illetve védőr maradt a harctéren, a sebesültek száma meghaladta a nyolcvanot. A sebesültek túlnyomó többsége rendőr és védőr volt. A védőrök csapata régi szociáldemokrata szervezett munkásokból rekrutálódott.

A támadás híre a tanácskozársra készülő minisztereket a miniszterelnökségi palotában érte. A „Népszava” házából telefoni hírt kaptam a harcról s a részletek tudomásulvétele után külön tanácskozársra ültünk össze: Garami, Peidl és én. (Kunfi a berni nemzetközi szocialista kongresszuson volt.) Én azt követeltem, hogy nem csak a félrevezetett és eszközként felhasznált támadókat, hanem az értelmi szerzőket és a fölfegyverkező bolsevik agitációt kell felelősségre vonni és szigorúan megbüntetni. Ez a nyílt fegyverkezés, a fegyverhasználatra való nyílt bujtogatás – mondtam – nem tűrhető tovább egy pillanatig sem, nem vállalhatjuk a felelősséget azért, hogy a kormány tétlenül nézi ezt a forradalom ellen irányuló aknamunkát és a polgárháború előkészítését. Peidl minden tétovázás nélkül helyeselte érvelésemet, Garami azonban csak hosszas kapacitálás után volt hajlandó hasonló álláspontra helyezkedni! Garami azzal érvelt, hogy a kormány a demokrati-

¹ „Népszava”: 1918 febr. 21-i szám

kus szabadságjogok álláspontjára helyezkedett, serikit nem lehet és nem szabad elveinek vagy eszméinek szóban és sajtóban való propagálása miatt üldözni. A kormány csak a büntetendő cselekmények elkövetőit és közvetlen főbujtóit üldözheti. A mi álláspontunk szerint ebben az esetben nem lehetett perrendszerűen kikutatni a főbujtókat: meg kell látnunk, hogy ez a támadás és a hasonlók abból a fékevesztett, kíméletlen bolsevik agitációból fakadnak, amely fegyverkezést hirdet és fegyveres támadásokra szólítja fel a tömegeket.

A miniszteri tanácskozás idejében az 1200 vasmunkás-bizalmiférfi tanácskozására is megérkezett a támadás hire, amely óriási fölháborodást keltett a gyűlésen. Elhatározták, hogy másnap délelőtt 8 órakor beszüntetik a munkát, a gyárakban gyűléseket tartanak, a gyűlések végeztével a vasmunkásszövetségbe és onnan menetben a bolsevikoktól hirdetett nagygyűlésre, az Országház elé vonulnak, hogy tömegeerővel mutassák meg azt, hogy Budapest munkássága nem hajlandó a bolsevikok eddigi módszerével szemben továbbra is a nyugalom és béketűrés álláspontjára helyezkedni.

A minisztertanács Dietz főkapitány javaslatára hozzájárult a bolsevik vezérek letartóztatásához. Még az éjszaka folyamán letartóztatták Kun Bélát, egész vezérkarát és mindazokat, akik a leszerelt katonák s egyéb alakulatok fegyveres mozgalmait vezették J

Másnap, február 21-én délelőtt a vasmunkások határozatának hatása alatt Budapest munkássága tiltakozó tömegsztrájk keretében fölvonult a parlament elé. 250 000 főnyi tömeg: katonák, munkások, nők, férfiak, ifjúmunkások vegyest vonultak föl a parlament elé és tiltakoztak e gyalázatos testvérgyilkosság ellen.

Elérkezett tehát a pillanat, amikor erélyes, vasakarátú vezetés visszaránthatta volna a tömegeket a pusztulás felé vezető lejtős útról. Sajnos, a párt vezetői közül sokan nem ismerték fel a pillanat jelentőségét.

A hatalmas tömeggyűlésen a párt politikai vezetői közül csupán Bokányi Dezső szerepelt, – a kormány szocialista tagjai közül én beszéltem, egyebekben Vanczák, Pajor, Migray, Propper, Dovcsák, Büchler, bíró Dezső, Haáz Kálmán és még néhányan voltak a szónokok. De hiányoztak azok, akiknek szava, föllépése súlyt és

irányt szabott volna, megragadta volna a tömegeket a pszichológiailag legalkalmasabb pillanatban.

Amilyen határozatlanság uralkodott ebben az esetben a párt vezetésében, annyira mozgékonyak és agresszívek maradtak a kommunisták még ebben a rájuk nézve veszedelmesnek látszó helyzetben is. Egy kis csoportjuk fegyveresen vonult föl a gyűlésre és ott kellett őket a rendőröknek lefegyverezniök. Egy másik csoport a gyűlés hallgatói között vegyült el és ott igyekezett propagandát csinálni és gyalázkodni. Sőt egyik szónokuk, egy kommunista aktiv katonatiszt az országház lépcsőjéről tartott beszédet és csak erőszakkal lehetett onnan eltávolítani.

A szociáldemokrata tömegek azonban a lelkes hangulat ellenére is megmaradtak a védekező állásponton. A húsipari munkások – akik között a kommunista agitáció soha, egy pillanatra sem tudott gyökeret verni – első fölháborodásukban még a fölvonulás előtt elhatározták, hogy lerombolják a kommunisták nyomdáját és szerkesztőségét, hogy megakadályozzák a testvérgyilkos agitáció továbbterjedését. Még ez az akció is elmaradt, mert a „reálpolitikusok” elleneztek minden erőszakot, még a fegyveresen föllépő ellenforradalommal szemben is.

Csupán annyi történt, hogy a népgyűlés határozatából kifolyóan küldöttség jelent meg a munkástanács elnökének, Preusznak a vezetése alatt a minisztertanács előtt és követelte, hogy a kormány az utolsó órában legyen végre határozott és lépjen fel erélyesen úgy a jobb-, mint a baloldali ellenforradalommal szemben. A küldöttség szónoka minden félreértést kizáró határozottsággal jelentette ki, hogy az ellenforradalmi mozgalmak tüneteiert a kormány felelős, mert a habozó és tétovázó magatartás adott bátor-ságot a fölbukkanó ellenforradalmi áramlatra.

A kormány nevében Berinkey miniszterelnök tett ígéretet arra, hogy a legkíméletlenebb eszközökkel és erővel le fog sújtani minden ellenforradalmi kísérletre; sajnos, néhány óra után minden a régi kerékvágásba zökkent, a „kíméletlen eszközök” megint csak fél-rendszabályok maradtak.

A gyöngeség már a tüntetés órájában a jobboldali ellenforradalommal szemben alkalmazandó rendszabályokban nyilvánult meg. A tüntetés hatása alatt megtartott minisztertanácson újból előterjesztettem azt a többször megismételt indítványomat, hogy a

bolsevikokkal egyidejűen a forradalom vonja felelősségre a háború bűnöseit és ezzel vezesse be a jobboldali ellenforradalom ellen megindítandó akciót.

A kormány elfogadta az indítványt, a végrehajtás azonban nem volt forradalmi cselekvés. Ismét a törvény-paragrafusok félnék fétis-imádatában merült el. Néptörvény született meg, amely szerint a forradalom vívmányainak biztosítása céljából azok, akik a forradalom érdekeit veszélyeztetik, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezhetők. E törvény alapján a háborúért felelős államférfiak közül Szurmay volt honvédelmi minisztert és Sztérenyi volt kereskedelemügyi minisztert néhány nap múlva egy zalamegyei kolostorba internálták, ahol a legnagyobb kényelemben és biztonságban, a forradalom védelme alatt éltek néhány hónapig, anélkül, hogy egyébként hajuk szála meggörbült volna. Ez a jobb felé való gyöngeség, természetesen, nem nagyon lelkesítette a tömegeket arra, hogy a baloldali ellenforradalommal szemben erélyesebb magatartást tanúsítsanak.

De a bal felé való harc esélyeit még jobban megrontotta a polgári sajtó gyalázatos magatartása.

A letartóztatott bolsevik vezéreket és azoknak az élén Kun Bélát a rendőrségi fogházban a családapákat, bajtársaikat sirató rendőrök nagy elkeseredésükben megverték. A rendőrök önkényes eljárását, természetesen, mindenki helytelenítette. De a rendőrök eljárása ha menthető nem is: megérthető volt; s megérthető volt, ha az agyonzaklatott és az előzőesti fegyveres támadás izgalmaitól túlfűtött rendőrök elesett bajtársaik halálát ilyen eléggé el nem ítéltető módon, de mégis meg akarták torolni.

De mit csináltak ebből az ügyből a polgári lapok?

Az ország legelterjedtebb bulvár-lapja, „Az Est” még a tüntetés napján több hasábon keresztül hajmeresztő, rémes, de egészében hazug részleteket közöl Kun Béla megveretéséről. A cikkből következtetve mindenkinek azt kellett hinnie, hogy Kun Bélát a rendőrök formálisan agyonverték. E cikk néhány részlete megérdemli, hogy az utókor számára megőrökítem:

„... Rettenetes szitkok közben az *egyik rendőr puskatussal fejbeütötte Kun Bélát. Tíz vagy húsz rendőr egymásután felemelte a fegyverét és mind fejbeütötte a kommunista vezért ...*

... Bartha rendőrorvos az orvosi szobába vitt bennünket. Alig telik egy perc, megjelenik cipőben, nadrágban, meztelen felső testtel, amelyet *pirosra festett a leömlő vér*, ugyancsak vértől átázott arccal (alig volt egy tiszta foltocska rajta), orvosilag lenyírt hajjal, bezúzott fejjel: Kun Béla. *A vér szüntelenül csurog le róla a padlóra . . .*

... Ebben a pillanatban a folyosóról vészes kiáltások süvöltöttek be az orvosi szobába . . . Vagy hatvan fölfegyverzett rendőr áll a szűk folyosón.

– Hol az a bitang? Hol az a gyilkos?! Innen többé élve nem szabadul! . . .

... *A balszáron álló rendőr emeli meg először a puskáját, rettenetes csapást mér a pamlagon fetregő kommunista vezető arcába. újabb vér fröccsen elő s ezután, mint ahogy a kalapáccsal a szöveget verik a falba, úgy érik egymásután az ütések jobbról, balról, a vállán, arcán, gyomrán a szájalomra méltó ember. Hiszen mégis csak ember.*

... Közben szakadatlanul verik puskatussal Kun Bélát, aki mindezt némán tűri. A pamlag párnája teljesen átázott a félholtra vert ember véréből. Isten csodája, hogy még életben van.”

E leírás szerint még egy atléta-termetű óriásnak is el kellett volna pusztulnia a puskatussal való borzalmas megveretés után. Ezzel szemben Kun a megveretés után egy-két órával már látogatókat fogadott, leveleket írt, politikai vitákat rendezett.

„Az Est” cikke egy csapásra megváltoztatta a munkások hangulatát. Mintha a munkásság, amely a rendőrök brutalitását még a régi rendszer idejéből ismerte és amely a rendőröket mindig gyűlölte, elfelejtette volna a párt lapja ellen intézett orvtámadást, mintha elfelejtette volna, hogy a támadásban, a „Népszava” védelmében rendőrök és védőrök estek el, mintha elfelejtette volna a sebesültek óriási számát: minden szimpátiájával a rendőröktől brutalizált Kun Béla és társai felé fordult. (Gyárak és szakmák bizalmiférfiai jelentek meg a „Népszava” szerkesztőségében, a párt egyes vezetőinél és minisztereinél és erélyes eljárást követeltek – már nem a bolsevikok, hanem – a Kun Bélát brutálizáló rendőrök ellen.

A „Népszava” február 22-én és következő számaiban éles támadást intézett „Az Est” és a polgári sajtó aljassága és az ilyen hangulatkeltő cikkek mögött rejtőző ellenforradalmi sunyiság ellen, amelyeknek az a céljuk, hogy a gyöngébb itéletű emberek rokonszenvét, a gonoszul kieszelt és furfangosan kiszínezett hazugságokkal, eltérítse a Conti-utcai fronton elesett rendőrökről és az általuk védelmezett ügyről és fölkeltse a gyűlöletet a kormány és a köztársaság ellen.

A hatás nem is maradt el. A vezéreitől megfosztott bolsevik mozgalom újabb erőre kapott. Már a letartóztatást követő napon gyűlést tartanak a leszerelt katonák, fölfegyverkezve a rendőrség ellen indulnak, hogy a letartóztatott vezetőiket erőszakkal kiszabadítsák. A munkástanács február 24-én megtartott ülésén napi rend előtti fölszólalásban már szóvá teszik a kommunisták megveretésének ügyét. A munkásközvélemény hatása alatt a kormány vizsgálatot rendel el a bántalmazások ügyében és szinte úgy látszik, mintha a „Népszava” ellen indított gyilkos fegyveres támadás hét emberélet- és közel 100 sebesült-áldozata eltörpülne Kun Béla megveretése mellett.

Február 23-án a kommunisták pártjának központi vezetősége beadványt intéz a munkástanács elnökségéhez, amelyben egyéni terrorral fenyegeti meg a szociáldemokrata párt vezetőit és a kormányt, ha a kommunisták üldözését be nem szünteti.

Proklamációk, vezércikkek és fegyelmezett defenzíva nem mérkőzhetett sikerrel a fegyverező és agresszív demagógiával!

A bolsevik vezérek letartóztatására az orosz szovjet-kormány a magyar hadifogoly-akció küldötteinek: Werner Jenő, Bernát Ármin szociáldemokrata kiküldötteknek és társaiknak a letartóztatásával felelt és megakadályozta a hadifoglyok hazaküldését. Ezzel akart nyomást gyakorolni a magyar kormányra. Az Oroszországban lévő százezernyi hadifogoly hozzátartozóinak nyomására a kormány a kommunista foglyok egy részét szabadon bocsájtotta és enyhítette a letartóztatás szabályait, hogy Oroszországot megpuhítsa. Nyilatkozatok jelentek meg, hogy a kormány kommunista elvek hirdetéseért senkit sem akar és fog üldözni, csak közönséges bűncselekmények elkövetőit állítja törvényes bírái elé. „Az Est” című lap és más polgári lapok mindezeket a nyilatkozatokat és a titkos minisztertanácsoknak

idevonatkozó tárgyalását céltudatossággal úgy tálalják föl, hogy azt a látszatot keltsék, mintha a kormány polgári tagjai a kommunistákkal való enyhébb bánásmód mellett törtek volna lándzsát, és csak a szociáldemokraták üldözik az államhatalom erejével a bolsevik vezéreket! Még ma sem tudom, hogy ki informálta „Az Est”-et a titkos miniszteri tanácskozások részleteiről.

Az orosz kormány retorziójának hatása alatt a kormány elrendeli, hogy a letartóztatott bolsevik vezérek mint politikai foglyok kezelendők. Látogatókat fogadnak, írógépet bocsátanak rendelkezésükre, a fogházban jobban szervezett pártirodájuk működik, mint amilyen a négy miniszterrel a kormányban helyet foglaló szociáldemokrata párté ... A fogházból irányított kommunista agitáció méreteiben és hatásában sokkal mozgékonyabb, erőteljesebb, szélesebbkörű, mint amilyen volt a február 21-e előtti bolsevik propaganda ...

XXIII.

Katonatisztek a forradalomban.

A forradalmi átalakulás forgatagában a monarchikus és kaszt-szellemben nevelt katonatisztek a kétségbeesés tehetetlenségével vergődtek jobbra-balra. A militárisztikus monarchiát felváltó, békés szellemű forradalom megszünteti az állandó hadsereg rendszerét, a katonatisztek előjogait, kiváltságait, elbocsátja államszolgálatból a fölösleges tiszteket. 40 000 tartalékos tiszt, 8000 aktív tiszt gazdasági és társadalmi helyzete vált bizonytalanná. És a társadalomnak éppen ez az osztálya – az elszegényedett, zsenri volt legkevésbé alkalmas az önszegélyezésre, az önálló cselekvésre, a produktív gazdasági funkciók ellátására. A régi rendszer alatt a felsőbb parancs, az állam részéről biztosított életmód volt számukra irányadó, nevelésükből a gyakorlati élethez való minden kellék hiányzik.

Már a forradalom első napjaiban nagy forrongás mutatkozik a tisztek között. A szervezkedőláz a tartalékos és aktív tiszteket is elragadja: gazdasági szervezet létesítésével kísérleteznek. November 10-én megalakul a Hivatásos Tisztek és Továbbszolgáló Altisztek Országos Szövetsége. A gyűlésen a forradalmi hangulat hatása alatt a többség megértéssel fogadta az újabb rendszert, csak egy maroknyi csoport tanúsított ellenséges magatartást, hangosan követelvéen, hogy a kormány adja vissza a tiszteknek a fegyvereiket és állítsa vissza a hadsereg régi rendszerét.

Ettől fogva a tisztek szervezkedő kísérletei különböző irányban haladnak. Külön szervezkednek a tartalékos tisztek, külön az aktív tisztek. Az aktív tisztek is két csoportra oszlanak. A haladó szellemű tisztek belenyugosznak a forradalom-teremtette helyzetbe és megalakítják a Tényleges Tisztek Szakszervezetét. A reakciós tisztek a Tényleges Tisztek és Továbbszolgáló Altisztek Országos Egyesületében tömörülnek, amely szervezet később átalakul a Magyar Országos Véderő-Egyesületté (MOVE).

A tiszti szervezetek vezetéseért a kulisszák mögött éles harc kerekedik. A felsőbbség nyomásától felszabadult tisztek az újabb szituációban nem találják meg vezéreiket, de vezérek mindenféle tevékenykednek, hogy a szervezett tisztosztály reális hatalmát a maguk számára megnyerjék.

Ebben az ügyben járt nálam Szilágyi Lajos szolgálaton kívüli vezérkari őrnagy, egy katonai szaklap szerkesztője, aki arra kért, hogy támogassam őt a tisztek szervezkedésére vonatkozó terveiben. Biztosított arról, hogy a vezetése alatt álló tisztek hűséges támaszai lesznek a forradalomnak. Szilágyit el kellett utasítanom a kérésével, mert a régi rendszer alatt a Tisza-pártnak egyik exponált képviselője volt, bár tagadhatatlan, hogy a háború alatt a hadvezetés ellen bátor és kíméletlen küzdelmet folytatott.

Ma már sajnálom, hogy Szilágyi ajánlatát elutasítottam. Valószínű, hogy az erőskezű Szilágyi mellett a kalandor természetű Gömbös Gyula nem tudott volna a tisztek között túlsúlyra vergődni.

Szilágyi elutasítása után, november 15-én, megalakult a Tényleges Tisztek Országos Szakszervezete, amely meglepetésszerűen a szociáldemokrata párthoz csatlakozott. A gyűlésen dr. Szilágyi József vezértörzsorvos elnökkölt. A szocialista párttól elsajátított rendszer szerint csapattestenkint bizalmiférfi-rendszer kiépítését határozták el. Elnökké Molnár Dezső altábornagyot választották. „Lelkes, hosszantartó éljenzés és taps kíséretében testvéri üdvözlőtűket küldik a szociáldemokrata pártnak.” Résztvettek a vitában és hódolatteljesen üdvözölték a népkormányt és a szociáldemokrata pártot: Krajbig ezredes, Zsíros őrnagy, Denghy, Wisinger és Rác századosok és még számos más tiszt, akik abban az időben mindnyájan a forradalom és a szociáldemokrata párt útján; így ekéztek érvényesülni.

De a szervezkedő láz mellett a tisztek legnagyobb része jobban irtózott a laktanyák levegőjétől, mint a pokol tüzétől. Régi bűneik megtorlásától féltek. Kerülték a legénységet és ezzel maguk döntötték meg a „tiszti tekintély”-t. Ha a forradalom kitörése után bajtársi módon együtt dolgoztak volna a legénységgel, kétségtelen, hogy a tisztikarnak értékesebb része megtalálta volna az elhelyezkedését.

A laktanyák helyett mindenáron a hadügyminiszterium és más parancsnokságok kényelmes büróiba igyekeztek befurakodni. A

csapatoknál alig lézengett néhány tiszt. Statisztikát készíttettem, amelynek alapján megállapítottuk, hogy az ország hat kerületi parancsnokságához tartozó csapattestnél 2700 aktív és 4200 tartalékos tiszt huzza a fizetését, ezzel szemben összesen 1300 aktív tiszt és körülbelül 2000 tartalékos tiszt teljesített – de legtöbbszörre immel-ámmal – szolgálatot. Ellenben a kis ország hadügy-minisztériumában 829 aktív tiszt állott alkalmazásban, tehát nem sokkal kevesebb mint valamennyi csapattestnél együttvéve.

Ennek az állapotnak radikális rendelettel véget vettem. Komoly munkára akartam kényszeríteni a szabotálókat. Az egyes osztályvezetők felelőségének terhe alatt elrendeltem, hogy öt napon belül a minisztérium tiszti és katonai létszáma kímélet nélkül a felére redukálendő. Az elvezényelték vonuljanak be csapataikhoz.

A tiszti léhaság forradalmi típusát és rendszerét *Gömbös Gyula* vezérkari százados szereplése teremtette meg. Gömbös dúsgazdag vezérkari tiszt, aki már a háborúban értette a módját annak, hogy pénzével és befolyásával veszélytelen helyeken teljesítsen szolgálatot. A háború befejeztével a leglelkesebb forradalmárok közé csap fel. Állás, tisztség és befolyás után törtet. Sikerül neki a forradalmi kormány megbízásából Ballá Aladár Károlyi-párti képviselő mellett Zágrábban külügyi szolgálatba bejutni.

Közben a tiszti szervezkedés körül komoly zavarok mutatkoztak. Az értelmes és jellemes tisztok kitessékelték a szakszervezetből a konjunktúra-lovagokat, ezek viszont a tisztok országos egyesületében tömörülnek. Gömbös zágrábi kudarca után ebben az egyesületben vezérszerepet vállal és hamarosan ő lesz az újjászervezett MOVE elnöke.

Ezt a pozíciót egyéni érvényesülésre igyekszik kihasználni. A kormány és a hadügyi vezetés bizalmának elnyeréseért minden követ megmozgat. Szóbeli és írásbeli bizalmi nyilatkozatokkal, forradalmárságát bizonyító hódoló nyilatkozatokkal igyekszik forradalmi vezetős szerepre szert tenni, – kifejezetten a hadügyi államtitkárságra pályázik.

Különösen engem tüntet ki bizalmi nyilatkozatával. Személyesen és küldöncei útján törekedett meggyőzni arról, hogy ő „a forradalomnak rendületlen hive, gyűlöli a Habsburgokat és már vezérkari tiszt korában is köztársasági propagandát üzött.”

Minden fogadkozása hiábavalónak bizonyult. Kétséget kizáróan megállapítottuk, hogy a MOVE-ban rendszeres hadseregbomlasztó tevékenység folyik. Javaslatomra a minisztertanács felfüggesztette a MOVE működését.

Gömbös, hogy a saját személyét megmentse, denunciálásra vete-medett. Február 15-én Gömbös megbízásából megjelent nálam egy tényleges főhadnagy és jegyzőkönyvet nyújtott át, amely szerint Rác Kálmán huszárszázados az előző napon, az első magyar huszárezred tisztí értekezletén, sztrájkra és ellenforradalmi ellenállásra hívta föl a tiszteket. Rác Kálmánt letartóztatták; megindult ellene a vizsgálat. Erre az eredményre Gömbös nem volt elkészülve. Fölkeresett a hivatalomban, Rác akcióját gyerekes csínynek minősítette és erősködött, hogy ő Rácot csak azért jelentette fel, hogy ezzel is bebizonyítsa, hogy ő és a MOVE nem tűr semmiféle ellenforradalmi mozgalmat és „hívei a köztársaságnak és forradalomnak.” A legnagyobb szerencsétlenségnek minősítette, ha valaki azon mesterkedik, hogy a szocialista hadügyminiszter és a tisztek között szakadékot idézzon elő. Ismételten arra kért, hogy rendelkezsem vele – ami értelmesen valami hadügyminiszteriumi megbízást jelentett – és ő a MOVE-t és az egész tisztkart föltétel nélkül a forradalom szolgálatába állítja. Ebben az ügyben az alábbi (eredeti helyesírásában következő) levelet intézte hozzám:

MAGYAR ORSZÁGOS VÉDERŐ EGYESÜLET.

608/919. Ikt. szám.

A Magyar Népköztársaság Hadügyminiszterének!

A 19-i kihallgatásom után első kötelességemnek tartottam a MOVE elnökségét és bizalmitanácsát a történekről felvilágosítani és az elnökség jelenlétében az első honvédhuszár ezred több tagját, akik MOVE.-tagok, az ezred gyűlésének lefolyásáról kihallgatni.

Ezek alapján legyen szabad a Miniszter Urnák a következőket jelenteni.

1. Megállapítottatott, hogy sem én, sem az elnökség más tagja, sem a bizalmi tanács Rác százados urnák *semmiféle felhatalmazást sztrájk szervezése iránt nem adott.*

2. A tiszti gyűlést Rácz százados *nem a MOVE megbízásából*, hanem existenciális és gazdasági okokból kérelmezte az ezred parancsnokságától. A gyűlést azzal nyitotta meg, hogy senki ne politizáljon és szavaiban senki politikát ne keressen.

3. A gyűlés lefolyt anélkül, hogy a Hadügyminiszter Úr vagy a kormány ellen állást foglaltak vagy lázítottak volna.

4. Az egyes kérdések tárgyalásánál Rácz százados a MOVE-t nem is említette.

5. A napirend második pontja emlékiratomnak felolvasása volt, melyet a tisztek, mint a MOVE tagjai tudomásul vettek anélkül, hogy kapcsolatosan ezen felolvasással bármiképpen nevezendő vagy pláne a kormány elleni határozatot hoztak volna.

Ezekből az következne, hogy az első honvédhuszárezrednek a gyűlése és ezen gyűlés és a MOVE közti kapcsolat, egy céltudatosan rosszakaratúlag felfűjt affér, mely alkalmas arra, hogy az első honvédhuszárezred tisztikara és a Hadügyminiszter úr, valamint *a MOVE és a Miniszter Úr közti nyilvánvaló szakadást a nagy közönségnek bemutassa. Egy szakadást, melyet hazánk úgy bel-, mint külpolitikai helyzetére való tekintettel senki sem kívánhat.*

Miniszter Úr! Legnyugodtabban várjuk a vizsgálat eredményét, különösen a MOVE-t illetőleg és jelen előterjesztésünkkel nem is akarunk a végleges döntésnek elébe vágni.

Biztosíthatjuk a Miniszter Urat még egyszer arról, hogy legjobb szándékkal voltunk eltelve úgy az ügy, mint a Miniszter Úr iránt, amidőn az emlékiratot felterjesztettük és biztosíthatjuk a Miniszter Urat már most, hogy *szándékunk a legszigorúbb rendszabályokat életbeléptetni, ha tagunk bármelyikéről a vizsgálat alatt bebizonyosodna, hogy az egyesületi fegyelmet megsértve a kormány, vagy a Hadügyminiszter Úr ellen agitált volna.* Emellett biztosak vagyunk arról, hogy az egyesület nagy többsége, amely minket megválasztott, mögöttünk van.

Sajnos az a körülmény, hogy már tizennegyedike óta a központunk felfüggesztése által egyesületünk súlyos anyagi és erkölcsi hátrányok elviselésére van kárhozthatva.

Ennek következménye fokozott izgatottság úgy Pesten, mint vidéken, melyet csak egy igazságos ítélet tud lecsillapítani. Mindnyájan tudjuk és reméljük, hogy ezt az igazságos ítéletet a Miniszter úr fogja hozni és előre is *biztosíthatjuk Miniszter Urat arról, hogy az egylet minden tagja*, tekintet nélkül arra, hogy *tényleges, nem tényleges, avagy nyugálmányú*, az igazságos, jóakarátú és mielőbbi elintézés folytán *teljes bizalommal fogja a néphadsereget és a Független Magyar Népköztársaságot szolgálni.*

Budapest, 1919. február 21-én.

Fogadja Miniszter úr mély tiszteletem kifejezését.

Gömbös Gyula.¹

Gömbös egyébként a nyilvánosság előtt sem titkolta forradalmi és köztársasági érzelmeit. A „Népszava” január 21-iki számában „Pogromos ellenforradalmárok” című cikkben megtámadta a MOVE-t és Gömböst. Erre Gömbös a „Népszavá”-hoz nyilatkozatot küldött be, amelyben a többek között a következőket jelenti ki:

„A MOVE elnöksége egyszer és mindenkorra kijelenti, hogy semmiféle ellenforradalmi vagy reakciós célokat nem tűr az egyesületben és törhetetlen híve a népköztársaságnak és a nemzeti szociálist irámmak.”

Hasonló szervilizmus, ömlengő dokumentálása a forradalmi megnyilatkozásoknak vonul végig a magasrangú tábornokok és a karrierjüket féltő hadnagyocskák minden szavában és írásában.

Molnár Dezső altábornagy november elején a harctérről hazatuzik Magyarországra. A forradalom kitörésének hírére az alábbi napiparancs hősies pózával készül levérni a lázadókat:

„A hadseregfőparancsnok úr rendeletére a hadosztály ma este Budapestre útnak indul, mint karhatalmi kirendeltség. úgy a tisztek, mint a legénység kioktatandó, hogy az ország fővárosában történt zavargások veszedelmeztetik hazánk biztonságát és területi épségét. A mi hadosztályunknak jutott a dicső földadat, rendet teremteni Budapesten, ahol a csöcselék

¹ Magyar hadügy miniszteri levéltár.

pillanatnyilag ura a helyzetnek. Az utazási napok arra használandók föl, hogy a legénység alaposan kioktattassék fontos küldetésére, a letett hűségükre való hivatkozással. Elvárom, hogy a hadosztály tisztjei és legénysége eme fontos megbízatását is olyan lelkiismeretesen teljesítse, mint azt az ellenséggel szemben mindenkor tette.²

A határon katonái példátlan lelkesedéssel csatlakoztak a forradalomhoz és zárt csapatokban fölajánlották szolgálataikat a népkormánynak. Erre a hős tábornok is fölcsapott forradalmárnak. Budapestre érkezése után szolgálati díszben jelentkezik a hadügyminisztériumban nálam (nem a polgári hadügyminiszternél, hanem a szocialista államtitkárnál, tehát a *csőcselék* egyik vezetőjénél) és bejelenti azt a szándékát, hogy be akar lépni a szociáldemokrata pártba. Megbízhatóságának illusztrálására előadja, hogy a harctéren *a magyar csapatok közül elsőknek az ő hadosztálya lázadt föl a zsarnok Habsburgok ellen és foglalt állást a köztársaság mellett.* Néhány nappal később elvállalja a tényleges tisztek szakszervezetének elnöki tisztségét.

Azt hiszem, nem végzek fölösleges munkát, ha a jövő számára még néhány hasonló tipikus esetet följegyzek.

Soós Károly tábornok – a későbbi ellenforradalmár hadügyminiszter –, miután tudomására jutott, hogy a hadügyminisztérium elmozdítja kerületi parancsnoki állásától, február 25-én fölkeregetett a szegedi szociáldemokrata párt levelével és bejelentette, hogy *ő már belépett a szociáldemokrata pártba*, törhetetlen hive a demokratikus hadseregnek és a katonatanácsok rendszerének, amit azzal is bizonyít, hogy vezérkari főnökét, Schwoy őrnagyot választotta meg a katonatanács elnökévé.

Dormándy Henrik tábornok november második felében mint referens jelentkezett hivatalomban s a következő beszédben mutatkozott be:

„Államtitkár úr! Én már a háború alatt, sőt a háború előtt is *szocialista érzelmű voltam.* Belátom, hogy csak a szocializmus, a szociáldemokrata párt tudja az országot megmenteni. Ezért elhatároztam, hogy *belépek a szociáldemokrata pártba.* Mielőtt azonban ezt megtenném, államtitkár úrnak, mint

² „Népszava”: 1918 dec. 8-i szám.

fölöttesemnek és a szociáldemokrata párt egyik vezetőjének a véleményét kérem ki.”

A „szocialista érzelmű” tábornok, aki a harctéren a legvérengzőbb katonanyúzóknak közé tartozott, nem nagyon volt elragadtatva válaszával. Figyelmeztettem, hogy sem őt, sem más tisztet nem aszerint fogunk elbírálni, hogy tagja-e pártunknak. Csúnya tolatkodását elmondtam Lörx ezredesnek és Gömbösnek és fölhatalmaztam őket, hogy a tiszteket értesítsék erről az esetről azzal, hogy óvakodjanak a hasonló és céltalan törtéteztől. A figyelmeztetés nem sokat használt.

Schwoy őrnagynak, Soós tábornok vezérkari főnökének és a szegedi katonatanács elnökének vezetése alatt február 23-án megjelent nálam a szegedi helyőrség küldöttsége a Kt. 97 számú memorandummal, „kérve szeretett és nagyrabecsült miniszterünket, ezen kérésünket soronkívül elintézés alá vétetni.” . . .

„A köztársasági ifjú hadsereg szervezése már annyira előre haladott, hogy a csapatok zárt rendben kivonulnak. Minden ilyen kivonuláskor előtérbe lép a zászló és himnusz kérdése. *A honvédségnél rendszeresítve volt zászlók nem felelnek meg a mai hadseregnek, a volt közös zászlókról szó sem eshetik. Mindkét zászló már csak a múzeum tárgya lehet . . . A szegedi helyőrség kéri egy újabb hadsereg-zászló rendszeresítését, amely megfelel a hadsereg szociáldemokrata szellemének* . . . Ugyancsak szükséges annak egységes központi rendezése és szabályozása, hogy a hadsereg kivonulásainál a katonazenekarok mely himnuszt játsszák, a magyar vagy a Marseillaisét mint nemzetközi munkáshimnuszt. *A szegedi csapatok legénysége eddig is a himnusz és a Marseillaise mellett foglal állást és azt óhajtja.*”³

A 29. magyar gyalogezred tisztikara 1572. Kt. számú átiratából:

„Az egész 29. magyar gyalogezred törhetetlen bizalmának és ragaszkodásának ad ünnepélyes kifejezést a hadügyminiszter iránt, akinek úgy múltjában, mint jelenlegi tevékenységében és egész egyéniségében kiváló és hivatott vezérét

³ Az e fejezetben idézett akták a magyar hadügyminisztérium levéltárából valók.

látja azon korszakalkotó fontos munkában, *amellyel a jövő szocialista társadalmi rend megalapozásával ennek minden körülmények között való megvédéséhez annyira fontos néphadsereg megalkotásában kifejt ... A forradalmi vívmányok megvédésében, megszilárdításában egy akarattal és, ha kell, fegyverrel is rendelkezésére állunk.*”

A 18. soproni gyalogezred 231. Kt. számú fölterjesztéséből:

„Mi, a magyar 18. ezred (volt 18. és 76.) ténylegesen szolgáló tisztjei és hivatásos altisztjei és bizalmiférfitestülete, akik mindannyian *a népköztársaságnak esküt tett* – de nem politizáló – *hűséges katonái vagyunk*, összegyűltünk, áthatva azon hazafiúi szellemtől, hogy *a magyar Népköztársaság és a forradalom vívmányai*, a belső rend, magán- és nemzeti vagyon, valamint a személybiztonság megvédésére demokratikus alapon szervezett, a réginél is erősebb, de észszerűen alkalmazott, vasfegyelemtől áthatott, feltétlen megbízható és engedelmes hadseregére van szükség.” – Aláírók: Maróthy Géza alezredes, Kő alezredes, Martin Róbert, Pink Tibor őrnagyok, Gerlits Ede, Jeszenszky Ernő, Czeben Pál századosok, Havassy István, Minich József főhadnagyok és még számos más tiszt.

Az életerős és fiatal *gróf Teleki Pál* a háború első hónapjaiban Potiorek legkevésbé sem életveszélyes főhadiszállásán tartózkodott. Később mint vöröskeresztes főgondnok és mint a Hadigondozó Hivatal elnöke védte a budapesti fronton a neki sok ezer hold földbirtokot, vagyont, jövedelmet és jólétet juttató hazát. A forradalom kitörését követő néhány hét után az egyik had ügyminisztériumi referens – Dormándy tábornok vagy Kirchner alezredes – indignálódva jelentették, hogy a reakciós gróf Telekit hivatalában felejtették és még mindig elnöke a Hadigondozó Hivatalnak. Javasolták a fölmentését, ami egy udvarias levél kíséretében megtörtént. Huszonnégy óra múltán Teleki gróf úr megtisztelt látogatásával, átnyújtotta az általam aláírt elbocsájtó levelet és megkért, hogy vonjam vissza az elmozdítására vonatkozó intézkedést és tartsam meg hivatalában. Emlékeztetett arra, figy meg a háború alatt egy Szterényi elnöklete alatt megtartott tanácskozáson ő volt az egyetlen, aki az általam, a Szakszervezeti

Tanács nevében előterjesztett állásponthez csatlakozott, hivatkozott liberális és szociális érdemeire és arra, hogy ő hűségesen kívánja szolgálni azt a forradalmat, amelyre esküt tett és amely tulajdonképpen az ő régen vallott elveit juttatta győzelemre. A meghatóan érzelgős kérést teljesítettem.

Ugyanez a nemes gróf Teleki Pál a forradalom bukása után mint a fehér terror miniszterelnöke valóságos irtóháborút indított a szocialisták és forradalmárok ellen ...

A 39. nehéz tüzérezred tisztikara 2. Kt. szám alatt január 10-én Szmáth és Riesz századosok, Papp Lajos, Vörös Géza, Krieger főhadnagyok és még sok más tiszt aláírásával beadványt intéz a nyíregyházi szociáldemokrata párthoz, amelyben kijelentik:

„a tüérek mint elsők szálltak sikra a forradalom vívmányainak megvédésére és biztosítjuk a szociáldemokrata pártot, hogy bennünk és legénységünkben is ugyanaz a szellem él, mint két hónappal ezelőtt”.

Avramovits Géza százados február 1-én jelenti:

Böhm alezredes, állomásparancsnok Nyíregyházán a szociáldemokrata párt küldötteivel együtt megjelent a tüézrlaktanyában és a szociáldemokrata párt előadója után felállt és kijelentette, hogy ő kommunista érzelmű.”

A székely hadosztály csapattisztjei szinte elárasztják a hadügyminisztériumot hűségi áradozásokkal.

Kratochwill ezredes, a székelyek parancsnoka 64. Hdn. 919. számú táviratában február 8-án jelenti, hogy

„székely és egyéb csapataim *hű köztársasági katonák*, egyedüli vágyuk, hogy Erdélybe megint bevonulhassanak”.

Beküld hozzám egy február 3-án kelt proklamációt, amelyben a székelyek rokonszenvét a szociáldemokrata párt felé irányítja: „Ellenszenveteknek oka az a tévedés, hogy Erdély védelmét a szociáldemokrata párt akadályozta meg, de hogyha tudomást szereztek arról, hogy a román előnyomulás megakadályozását éppen az a hadügyminiszter rendelte el, aki a szociáldemokrata párthoz tartozik és hogy a szociáldemokrata párt erkölcsileg támogatja a mi törekvéseinket, nemzetközi összeköttetéseiével küzd a székely népünk szabadságáért, ellenszenvetek megszűnik, *testvéri szeretetté válik!*”

A szocializmus az emberiség fölszabadításáért és boldogításáért küzd. Eddig csak politikai szabadsága, elméleti egyenlősége volt az embereknek, az anyagi javak egyenlőtlen elosztása, a tőke és nagybirtok a valóságban nem engedte érvényesülni az egyenlőséget és szabadságot, sőt rabszolgává súlyosztotta az anyagi javakból kizártak millióit.

Minden nemesen gondolkozó ember küzdött ezen visszaélések ellen és a küzdelemben nemzetközi nagy szervezetével, fejlett taktikájával *a szociáldemokrata párt vette ki az oroslánrészt.*”

Kratochwill ezredes a következő megjegyzéssel írja alá a proklamációt:

„Minden pontját helyeslem, a tisztikar, valamint a legénység előtt való fölolvását elrendeltem.”

Február 10-én megjelenik előttem a székely hadosztály parancsnokság egy küldöttsége; Szöllősy Aladár őrnagy, Körmeny Géza és Textons századosok, bíró Albert hadnagy aláírásával bizalmi nyilatkozattal örvendeztetnek meg, amely megállapítja, hogy

„a székely hadosztály csapatai, éspedig úgy a tisztikar, mint a legénység *kizárólag a magyar népköztársaság katonaságának vallják magukat*, ennél fogva fegyelmezett katonasághoz illően kizárólag a magyar népköztársaság kormányának és az általa kinevezett elöljáróknak engedelmessékednek.

Ünnepélyesen *tiltakozunk az ellen*, hogy egyes besúgók ezeket a csapatokat *ellenforradalmi érületű csapatokként állítsák be.*”

A Szatmárnémetiben állomásozó *székely gyalogdandár* február 15-én Nagy Pál ezredes, Kovács Benedek őrnagy, Kovács Gábor százados, Pajor Győző főhadnagy, Tompos Károly, Beké Gábor és Székely Gyula hadnagyok aláírásával ellátott memorandumából:

„... A székely csapatok tisztikara és legénysége ezúttal is ünnepélyesen kinyilatkoztatja, hogy *a magyar Népköztársaságra* és a magyar hazára *tett szent esküvését állja mindhaláláig*, törhetetlen kitartással és esküjétől semmiféle hatalom el nem térítheti.”

A *szatmárnémeti* 5-ik közös pótzászlóalj tisztjei: Seiwirth Gyula, Clarsim alezredek, Kohlmann őrnagy, Bart, Negrey, Májer Ferenc századosok, Melega Ernő hadnagy és más tisztek február 20-ikán beadványt intéznek hozzám:

„Mi mindannyian, legénység, altisztek és tisztek egy nagy családot képeztünk, amelynek minden tagja egyformán és együtt *túrte egy jobb jövőbe vetett bizalommal a régi militarizmus zsarnokságát*. Együtt szenvedtük át a reánk kényszerített négyéves háborút.

Túrtünk: férfias önmegtagadással, de ökölbeszorult kezekkel, vártunk és bízunk.

Eljött a forradalom, megdőlt a régi uralom, sietve és egyhangúlag álltunk a vörös lobogó alá, gyönyörrel szívtuk magunkba a szabadság levegőjét, rendelkezésre bocsátottuk erőnket, tehetségünket, hogy lázas sietséggel megszervezzük a kivívott demokráciának biztosítékát – a néphadsereget.”

Riffel Sándor alezredes, a pécsi gyalogsági hadapródiskola parancsnoka, a hadsereg megszervezése tárgyában emlékiratot terjeszt a hadügyminisztérium elé, amelyben

„tévedések elkerülése végett kijelenti, hogy a Köztársaság s így a demokratikus magyar hadsereg hive”.

A katonatanács kormánybiztossága 58. számú átiratában 12-én kéri *Magasházy László* századosnak szabadságolását. Magasházy, a 10. lovastüzérezred parancsnoka nesztét vette az ellene indított akciónak és fölküldte ezredének két bizalmiférfiát hozzám azzal az üzenettel, hogy „a százados úr a forradalomnak és köztársaságnak rendületlen hive, ellensége a monarchikus tisztek áskálódásának”, és arra kér, hogy vegyem föl a „szociáldemokrata párt kötelékébe”. Ez a kitűnő tiszt a forradalom bukása után, valószínűen bokros érdemei elismeréséül, Horthy Miklós kormányzó szárnyparancsnoka lett.

Demokratikusan egy sorban, de tolakodóbb formában jelentkeztek az arisztokrata tisztek is. A katonai ántánt-missziókhöz néhány tucat összekötő tisztet vezényeltek. A kényelmes reprezentációs szolgálatra, persze, arisztokraták és zsentrik jelentkeztek: *báró* Szvetenay György, Jankovits Arisztid ezredek, Dormándy Géza alezredes, *báró* Pletzger Rezső, Schnetzer Kálmán őrnagyok,

Denghy Zsolt, Rákosi György, Lakatos Géza, Saárossy-Kapeller Oszkár, Tavy Tibor, Margitay József, Szilassy Ferenc, nemeskéri Kiss Pál századosok, *herceg* Odescalchi Károly, *gróf* Pálffy Sándor, Szilassy Győző, *gróf* Apponyi György főhadnagyok és zászlósok és más tisztek végezték ezt a legkevésbé sem megérdemelt szolgálatot, miközben a csapatoknál égető tiszthiány uralkodott.

A Nemzeti Kaszinó reprezentációs lövészárkaiban szolgálatot teljesítő tiszteket visszaküldtük csapatszolgálatra. Ez a rendelkezés egy csapásra kiváltotta az arisztokrata tisztek forradalmi hűségnyilatkozatát. Beadványt intéztek a hadügyminisztériumhoz, amelyben tiltakoznak az ellen, hogy ezeket a tiszteket a lapok ellenforradalmároknak minősítsék, mert mindnyájan fölesküdtök, hűséges katonái a népköztársaságnak és a forradalomnak.

A végtelenségig terjedne ez a fejezet, ha a birtokomban lévő hűségnyilatkozatok szövegeit közölném.

És ugyanezek az aktív tisztek a forradalom bukása után, esküjüket és fogadalmukat megszegve, gyűlöletes hajsztát, valóságos embervadászatot indítottak a népkormány hívei és az általuk annyira magasztalt szociáldemokrata párt ellen!

Valótlan az az állítás, hogy terror kényszerítette a tiszteket a forradalom és a szociáldemokrata párt mellé. Az ellenkezője igaz ennek a legendának: ismételtlen hirdettük, hogy nem kívánjuk a tiszteknek a szociáldemokrata párthoz való csatlakozását vagy meggyőződésüknek befolyásolását. A Magyarországi Tényleges Tisztek Szakszervezetének március 4-én megtartott gyűlésén beszédet tartottam, amelyben nyíltan hirdettem ezt az álláspontunkat:

„Hiába lép be valamely tiszt a szakszervezetbe és fizeti a tagdíját, ezáltal nem válik szocialistává, hanem azáltal, hogy a szocialista fölfogás szerint teljesen intakt, korrekt és dolgozó munkása akar lenni a társadalomnak. Másrészt kijelentem, hogy többre becsülök olyan tisztet, aki nem tagja a szakszervezetnek, de becsülettel teljesíti kötelességét a népköztársaság érdekében, mint az olyat, aki a szakszervezetnek tagja ugyan, de nem dolgozik és csak önös céljai vannak.” Ebben a beszédben, amelyet a szervezet, egy kis füzetben, több

ezer példányban terjesztett a tisztek között, egyúttal megbélyegeztem a tiszti törtétest és intrikát:

„örök szégyene marad a hadsereg tisztikarának és Magyarországnak az az intrika, amely kenyérgéletről eredően megindult. Egész halmaz levél és följelentés fekszik asztalomon, amelyben a tisztek egymást, sőt a legénység útján jelentik föl tisztársaikat. Az intrikának ez az áradata abból indult ki, hogy azt hitték, miszerint a tiszteket el fogják bocsátani és sokan most intrika útján óhajtják menteni, ami menthető.”

Törtetés, intrika, gyáva gerinctelenség a vezető tisztikarban, természetesen, nem volt alkalmas arra, hogy a hadsereg konszolidációját elősegítse. A rossz legénységi anyag az ilyen tiszti vezetés mellett törvényszerűséggel a züllés útjára kerül. Gyűlölték az újabb laktanyát, megvetették a legénységet és a komoly munkát, a léha kasztszellem, úrhatnáság, dologtalanság, uralmi vágy: a régi hadsereg fertőzött szelleme élt a tisztekben, ez hajtotta őket a szélsőségek – a forradalmi törtetés és ellenforradalom – különböző irányai felé.

Nem volna teljes a kép a tisztikar egy másik szélsőségének a megrajzolása nélkül. Csodálatos nagy számban csatlakoztak aktív tisztek a szerveződő kommunista párthoz. Sárói Szabó százados, Szmuk főhadnagy, Steinbrück Ottó százados és a kommunista pártnak még több más tiszti büszkesége erről az oldalról várta a fölkelő napot, itt fejtettek ki áldásos tevékenységet, amely mindig radikálisabb volt Lenin és Trocki álláspontjánál is.

Kis számban, de voltak az aktív tisztikarnak értékes elemei is. Egyik részük a nacionál-bolsevizmus hálójába került. Ezeknek vezére egy tehetséges vezérkari tiszt, Tombor Jenő ezredes volt. A nacionál-bolsevizmus nem jelentette náluk a forradalom szociális kimélyítését; a területi integritásért folyó harcban a nemzeti és néperőknek egyesítését célozták. Tombor ezredes 1918 december 28-án az ország katonai helyzetéről szóló memorandumot terjesztett elő. A memorandumból a vérző szívvel aggódó hazafias katonának az ország egységét és közállapotait féltő vészkiáltása csendül ki; többek között a következőket mondja:

„Belső társadalmi nehézségeinket nem lehet letagadnunk.

Tudjuk, hogy ma fegyelmezett hadseregünk nincs, lak-

tanyáinkban a politikai ellentétek kölcsönös ellenségeskedéssé fajultak ... *Az orosz bolsevizmus hazafisága előtt kalapot emelhetünk!* Tiszta orosz földre az ellenség nem tette lábát, mert a bolsevista kormány nemcsak a forradalom vívmányainak megóvására, hanem az orosz nép területének védelmére is megszervezte a maga vörös gárdáit.

A mi forradalmi vívmányainkat saját magyar lakosságunktól, saját magyar tisztjeinktől nem kell féltenuünk; forradalmunk vívmányainak legnagyobb ellensége az ántánt maga és annak martalócai és hiénái.

*A haza védelmére pártkülönbség nélkül össze kell fogjunk. Az ellenforradalmárnak megbélyegzett tiszt a kommunista katonával együtt harcoljon magyar földünkért ...*⁴

A Stromfeld Aurél ezredes szellemi vezetése alatt álló kis tiszti csoport tagjai menten minden szélsőségtől, jellemes férfiakhoz illően, távol minden törtetéstől és intrikától, önfeláldozóan és erőn fölül való munkával, acélos hűséggel tevékenykedtek az erős és fegyelmezett forradalmi hadsereg megeremtésén.

Ha munkájuk sikertelen maradt, ezért a felelősség nem őket, hanem társaikat terheli, akik förtelmes gonoszsággal és szertelenséggel gáncsolták el az igazi hazafiak terveit és az ajkukon sűrűn hordozott hazát súlyos katasztrófába sodorták ...

⁴ Magyar hadügyminiszteri levéltár.

XXIV.

A néphadsereg.

Beteg testen a kórtünetek azokon a testrészeken jelentkeznek a leggyakrabban és a legfájdalmasabb formában, amelyeknek ellenálló képessége a legkisebb. A kórtokozó bacillusok itt szaporodnak el, innen indulnak romboló útjukra, hogy végül mégsem-l misítsék, elpusztítsák a szenvedő s gyöngülő beteg szervezetet.

A forradalmi Magyarország minden gazdasági, szociális és kulturnyomorúsága hatványozott mértékben tükröződött vissza a forradalom legbetegebb szervezetében: a hadseregben. Emellett a hadsereg gyepelője ingadozó, gyöngye és gyakranváltozó kezekbe került.

Az októberi forradalom főnállásának négy és fél hónapja alatt ötször változott a hadügyminisztérium vezetése. Még az olyan reakciós és konzervatív érzelmű tisztek is, mint a különben tehetséges Lorx ezredes, félő aggodalommal szemlélték a hadügyminisztériumban már-már állandósított kurzusváltozásokat: féltek az ebből keletkező anarchiától. Egy ízben néhány hadügyminiszteri tisztből álló küldöttség élén Lorx arra kért, hogy érvényesítsem befolyásomat a kormánynál, hogy állandósítsanak végre valamilyen rendszert a hadügyminisztériumban. Legyen akár szocialista a vezetés, de szüntessék meg a cikcak-kurzust, amely végeredményében felbomláshoz vezet. Más alkalommal Tombor ezredes jelentkezett Károlyi Mihály elnöknél és a hadügyminisztérium tisztikara nevében arra kért, hogy nevezzen ki szocialista hadügyminisztert, mert csak ez a rendszer tud a főnálló viszonyok között alkalmas hadsereget teremteni.

A forradalom nyolcadik napján már miniszterválság zavarja meg a szervezés munkáját. Linder helyébe Bartha kerül: tétova, kapkodó, minden határozott célkitűzés nélkül föllépő katona, aki egyik napon Pogánynak hódol, a következő órában meg Friedrich kalandorterveinek falaz. Különben is kisebb gondja

is nagyobb a hadsereg szervezésénél. Minden idejét nem éppen épületes magánügyei foglalják le. Négyheti miniszterkedésének a Pogánytól rendezett végzetes katonai fölvonulás vet véget.

Bartha bukása után én vettem át, mint államtitkár, a hadügy-minisztérium ideiglenes vezetését. Kész tervem volt egy demokratikus, a forradalomhoz hű hadsereg szervezése tárgyában. Mindenekelőtt meg kell tisztítani a hadsereget a reakciós tisztektől, el kell bocsátani a megbízhatatlan, fiatalokú katonákat, hogy az újabb hadsereget megteremthessük. Kormányrendelettel fölsozlattuk a vezérkart, saját hatáskörömben öt nap alatt elbocsátottam a tisztekkel túlszűfolt hadügyminisztériumból 400-nál több tisztet és minisztertanácsi határozattal megkezdtük a hadsereg katoná-állományának megtisztítását: elbocsátottuk a szolgálatból egyelőre a két legfiatalabb korosztályt.

Károlyi a legnagyobb melegséggel és odaadással támogatta a hadsereg újjászervezésére vonatkozó terveimet. Azonban pártjának konzervatív szárnya – általában a reakció – ellenséges indulattal fogadta fáradozásaimat. A reakciós tisztek elbocsátása miatt tiltakoztak a szocialista hadügyi vezetés ellen s inkább megtúrték az ellenforradalom és a bolsevizmus kész prédájául szolgáló, fiatalokúakból álló hadsereget, csakhogy a tiszti reakció fönmaradását biztosíthassák. Mind sűrűbben kifogásolták a szocialista hadügyi rendszert, míg végül Károlyi kénytelen volt hadügyminisztert kinevezni Festetich Sándor gróf szemé-lyében.

A hadügyi vezetés ezzel negyedszer változott meg. Festetlen-nél, a sima modorú, üzletes politikai fezőrök mintaképénél párt és elv politikai adás-vétel tárgya volt. Bemutatkozásakor bizalmasan közölte velem szándékát, hogy belép a szociáldemokrata pártba. Túlbugóságát, persze, lehűtöttük. (Festetich jellemrajzához tartozik az is, hogy a diktatúra kikiáltása után fölkeresett és közölte velem azt a szándékát, hogy belép a szocialista-kommunista pártba és kért, hogy támogassam abban, hogy a birtokán termelőbiztossá nevezzék ki.)

A Festetich-éra alatt megint zsákutcába jutott a hadseregszervezés. Festetich sem sokat törődött a hadsereg dolgaival. Egyetlen vágya volt: hogy miniszter maradhasson. E cél érdekében szívesen együttdolgozott a reakcióval éppen úgy, mint Pogányal.

Sőt a ránézve veszedelmes Pogánnyal messzemenő tervei voltak: le akarta kenyerezni, hiúságának kielégítésével magához akarta kapcsolni. Egy ízben azzal lepett meg, hogy célszerű volna egy külön leszerelési minisztériumot fölláztatni, annak vezetését rám bízni. Ezzel kapcsolatban azt tervezte, hogy Pogány legyen a hadügy miniszteri államtitkár.

Festetich, persze, jól ismerte Pogányt. Tudta, hogy arról az oldalról fenyegeti őt a legnagyobb veszély. Valóban: még két héttel sem volt miniszter és már megindult Pogány vádoffenzívája Festetich ellen. Festetich sorsa ezzel meg volt pecsételve. A minisztertanács Pogány vádjai tárgyában bizottságot küldött ki, amelynek tagjai voltak Berinkei, Kunfi és Szende miniszterek, a munkástanács részéről Landler és Gzibor, a katonatanács részéről dr. Zoltán Gyula.

Már ennek a bizottságnak a kiküldése és összeállításának módja is érthetetlen és példátlan gyöngeség volt a kormány részéről. Ha voltak konkrét vádak, ám vizsgálta volna meg azokat a kormány vagy más testület. De nem lehet és nem szabad általános vádaskodásra a munkástanács és katonatanács kiküldötteinek ellenőrzése mellett, kormánytagokból álló ad-hoc bíraskodással (egy olyan országban, amelynek nincsen nemzetgyűlése, s amelynek egyetlen autoratív szerve a kormány), ilyen kísérletekkel a minisztériumnak különben is gyöngé lábbon álló tekintélyét próbára tenni!

De volt ennek az ügynek még egy, nem kevésbé különös mellékajtsája. Még a bizottság döntése előtt a minisztertanács január 11-i ülése egyhangúlag – tehát a szocialista miniszterek hozzájárulásával – visszautasította a Festetich Sándor ellen emelt ellenforradalmi vádakat. E nyilvánosságra hozott határozatra válaszképpen Pogány nyilatkozatban jelenti ki, hogy „megdöbbenve olvasta a minisztertanács nyilatkozatát, amely hihetetlen kapkodásról és felületességről tesz tanúságot”. Így ír a kormány által kinevezett szociáldemokrata kormánybiztos a nyilvánosság előtt a forradalmi kormányról és annak szocialista tagjairól! És ez a nyilatkozat minden megjegyzés és ellenvetés nélkül jelent meg a szociáldemokrata párt hivatalos lapjában! S ami még ennél is furcsább: a kormány szocialista miniszterei: Garami és

Kunfi a nyilvánosság előtt egy szóval sem tiltakoztak a hábtámadás ellen.

A bizottság felemás határozata Festetich hadügyminisztert fölmentette ugyan, Pogányt azonban megdicsérte. Az eredmény. Festetich megbukott, Pogány győzött – a hadsereg fegyelme és szelleme végleg lezüllött ...

Ebbe az időbe esik a Berinkegy-kormány megalakulása. Január 19-én vettem át a hadügyminisztérium vezetését. Friedrichet időközben már eltávolítottuk. Az általam aláírt elbocsátó levéllel hagyta el dicstelen tevékenységének színhelyét.

Kinevezésemmel egyidejűen Stromfeld Aurél ezredest – egy tetterős, ragyogó képességekkel bíró katonát –, a honvéddhadapródiskola parancsnokát kértem magam mellé államtitkári hatáskörrel munkatársul.

Mindenekelőtt a hadseregszervezésre vonatkozó terveim végrehajtását készítettem elő. Stromfelddel az erre vonatkozó alapelvekben teljesen megegyeztünk.

A háromhónapos időfecsérlés és mulasztás a hadseregben rémes anarchiát teremtett. Egyrészt a tisztai reakció, másrészt a kommunista demagógia züllesztette szét a hadsereget. A legkülönbözőbb változatossággal léptek fel: egyes helyeken ellenforradalmi csapatok, másutt kommunista csoportok, a legnagyobb tömegben anarchikus, fegyelmezetlen osztagok. Csak éppen a forradalomhoz hű és megbízható csapataink nem voltak.

Az egymással ellentétes főfogást valló csapatok között gyakran a fegyveres összecsapás lehetősége is alig volt elkerülhető. A tengerész-nemzetőrség és az óbudai tengerész-laktanyában lévő tengerész-munkáscsapatok között kitört ellenségeskedést mármár fegyveres mérkőzéssel akarták elintézni. A berlini Marstallharok példája kísértett. Az iglói géppuskástanfolyam Hatvanban: formális géppuskás-csatát vív a tizedik gyalogezreddel.

A politikai ellentétek azonban minden ezredben elsimulnak, amikor a – zsoldkérdésről van szó. Ellenforradalmi és kommunista csapatok vállalva, szinte testvéri egyetértéssel igyekeznek fegyveres erejüket a magasabb zsold kieroszakolásának céljára felhasználni. Az ellenforradalmi soproni tizenhatszázadik ezred tisztjei és legénysége 231. Kt. számú memorandummal fordulnak a hadügyminisztériumhoz, amelyben a hadseregszer-

vezésre vonatkozóan, a javadalmazás, ellátás, szabadságolás és végkielégítés kérdésében állítanak föl zsarolászámba menő követeléseket.

Fényes László, a nemzetőrség kormánybiztosa, 2126 szám alatt bizalmas jelentésben fölháborodással közli velem, hogy Szmuk Antal tényleges főhadnagy, egy dúsgazdag kapitalista család sarja, a kommunista párt egyik tisztii oszlopa, agitációs körútra indult és a nemzetőrségi alakulatokat a nagy drágaságra való tekintettel bér emelő mozgalom megindítására szólítja föl.

A zsoldmozgalom kiterjed a hadsereg és nemzetőrség valamennyi csapattestére. A miniszteri kinevezésemet követő harmadik napon, már január 22-én, Pogány a katonatanács nevében követeli a zsoldkérdés rendezését: a 15 koronás zsoldnak 30 koronára való fölemelését.

A zsoldmozgalom még folyik, de a találékony elmék már újabb, legkevésbé sem forradalmi jellegű lázongással: a *bekecssztrájk*kal lépnek sorompóba. A legnagyobb magyar bányá védelmére, Salgótarjában kirendeljük a budapesti tüzérezredet. Az indulás napján megjelenik hivatalomban Honig alezredes, ezredparancsnok vezetésével a katonatanács egy tagja és az ezred bizalmiférfi-testülete s kijelentik, hogy a legénység nem hajlandó addig a frontra menni, amíg nem kapnak ugyanolyan bekecseket, mint amilyenekkel a vadászokat szereltük föl. Hiábvaló volt minden hivatkozás a szénkészlethiányra, a forradalmi önfeláldozás eszméjére – a katonák ragaszkodtak rögeszméjükhöz: ők csak bekecsben hajlandók a forradalom védelmét ellátni. Néhány napon belül a bekecs-mozgalom kiterjed majdnem valamennyi budapesti csapatra, sőt sok vidéki csapat is hasonló követeléssel lépett fel.

Még ennél is klasszikusabb példája volt a fegyelmetlenségnek a következő eset:

Salgótarjában – amely várost csehszlovák invázió fenyegette – az ott dolgozó bányász munkások között a kommunisták januárban lázadást szítottak, ez fegyveres összecsapással végződött, sok emberáldozatot követelt és a város kifosztásával járt. Ilyen viszonyok között kerültek oda csapataink a bányák védelmére. A védelmet szervező negyvenedik hadosztályparancsnokság feb-

már 5-én táviratban számol be az ottani állapotokról és a többek között a következőket jelenti:

„Folyó hó 3-ikán, mint már eddig is igen gyakran, a helybeli munkástanáccsal együttesen katonai bizalmiférfi-ülés tartott. A gyűlésen a következő határozatok hoztak:

1. Követelik, hogy a helybeli határrendőrség szocialista alapon szervezkedjék.

2. Emberséges elszállásolást.

3. Az étkezés feljavítását.

4. *A megfigyelő szolgálatból visszajövőknak öt napi teljes pihenőt.*

5. *Naponkint öt óras foglalkozás helyett csak egy órai katonai foglalkozást* és két órai szocialista tanok terjesztését.

6. *A takarodó megszüntetését.*

7. *A csendőrség tiltakozik felhasználása ellen a katonai személyek ellenőrzésére.*

8. A géppuskások pisztolyokat követelnek¹,”

A hadosztályparancsnok saját hatáskörében, természetesen, nem teljesíthette ezeket a fronton részben teljesíthetetlen, részben egyáltalán nem katonai jellegű követeléseket. A bizalmiférfi-testület tehát „kimondja, tekintet nélkül a hadosztályparancsnokság és hadügyminisztérium állásfoglalására, hogy határozatait végrehajtja”. A Salgótarjában tartózkodó székely csapatok nem csatlakoztak e határozathoz, amire a többi csapatok, egyelőre fegyver nélkül, megtámadták a székelyeket: így akarták őket terrorizálni.

A hadügyminisztérium és katonatanács kiküldöttei megállapították, hogy a hadosztályparancsnokság jelentése a valóságnak megfelelő. Salgótarjában a csapatok között a legveszedelmesebb anarchia uralkodik. És mit tesz ebben az esetben a katonatanács és annak kormánybiztosa, amelynek és akinek főladata lett volna a fegyelem fentartása? 2124/1919 számú átiratában

„megdöbbenőnek tartja a kerületi parancsnokságnak azt a kijelentését, hogy a fönálló viszonyok között felváltását fogja

¹ Magyar hadügyminiszter! levéltár.

kérni. Lehet, hogy a tizedik gyalogezred katonái hibákat követtek el és túlkapasokat engedtek meg maguknak, de ennél súlyosabb véteknek tartjuk, ha egy hadosztályparancsnok és annak törzse így nyíltan a szolgálat megtagadásával fenyegetődzik...²

A katonák fegyelmetlenségével kellett volna szembeszállniok, - és ők a renitenskedőkkel harcba szálló parancsnok elkeseredett vagy ügyetlen szavaiba kapaszkodva, a tisztek ellen követelnek megtorlást!

Az örökös ellenforradalomszimatolásban nem vették észtre, hogy a legénység anarchiája istápolja a tiszti reakciót. Erélyt követeltek a tisztekkel szemben (akiket minden legkisebb reakciós állásfoglalásért, teketória nélkül, áthelyeztettem, nyugdíjaztattam, vagy elbocsájtottam a hadsereg kötelékéből), de amellet gyávák voltak arra, hogy hivatásukból folyóan a fegyelmezetlen legénységgel szemben erélyesen föllépjenek.

Itt-ott akadtak dicséretes kivételek is. Az 5000 főnyi székelly hadosztály fegyelem dolgában kifogástalanul viselkedett. Tisztjeinek forradalmi megbízhatóságához azonban sok szó fért, éppen ezért a többi csapatok fegyelmetlensége még súlyosabb következményekkel fenyegetett, mert egy ellenforradalmi fegyveres támadás esetén a fegyelmezett székelly hadosztály győzelve minden kétségen fölül állt.

Kvalitásos egyéni kivételek sem hiányoztak. Fellner Andor, az aradi 33. gyalogezred nemes jellemű főbizalmiférfia ragyogó példával mártírhalált halt a forradalmi fegyelem eszméiért. Zászlóalját fölöttes parancsnoksága a soborsíni frontra rendelte ki. Katonái megtagadták az engedelmességet és csak úgy voltak hajlandók útra kelni, ha teljesen újabb folszerelést kapnak. Fellner igyekezett őket álláspontjuk helytelenségéről meggyőzni és kötelességük teljesítésére rábírní. A föllazított katonák nem hajtottak a szavára, mire kijelentette, hogy ő „az egész helyőrség nevében ünnepélyesen megígérte, hogy a fegyelmet fönn fogják tartani. Mint szocialista, adott szavához ragaszkodik és ha a katonák továbbra is ellenkeznek, szemük láttára föbe lövi magát”.

² Magyar hadügy miniszteri levéltár.

Még ez a hatalmas lelkierőről és mély komolyságról tanúskodó fölszólítás sem használt, mire Felmer a zászlóalj katonái előtt revolverrel agyonlőtte magát.

A szocializmus és forradalom fegyelmének ez a ritka jellemű mártírja nem tudta elviselni katonái szertelenségét, meghalt a forradalomért, mártíromságot szenvedett bajtársai vétkes fegyelmetlensége miatt. A ragyogó példát szolgáló fiatal hős megbecsülését fejezte ki a kormány azzal, hogy végtisztességén a hadügyminiszterrel képviseltette magát s elrendelte mártír emlékének országos költségen való megőrkítését.

Mindezek az események – amelyek csak kiragadott példák az anarchia tengeréből – megerősítették bennem azt a meggyőződést, hogy a fiatakorúakból álló hadsereget minél előbb szét kell kergetni és újabb hadsereget kell szervezni, ha nem akarjuk anarchiába fullasztani a forradalmat.

Január végén elbocsájtottuk a hadsereg kötelékéből a harmadik legfiatalabb korosztályt is. Ez az elbocsájtás is újabb ellenállást keltett. „Lefegyverzik a proletariátust, elkergetik a forradalmár katonákat, fehér gárda szervezését készítik elő”: ezzel alarmirozták, lázították föl a kommunisták a tapasztalatlan katonákat. A forradalom veszélyeztetése miatt elbocsájtott katonák forradalmi ürügyekkel: ellenforradalmi fölkeléssel, fegyveresen, akarták megvédelmezni a tétlenség és jó zsold állapotát. Szegeden, Nyíregyházán, Makón, Kecskeméten, Kaposvárott, Budapest néhány lakonyájában és még több más helyütt fegyveres erővel, helyenkint, sajnos, vérengzéssel kellett a fiatakorúak legfegyverezését kierőszakolni. Irtóztunk minden vérontástól, de a legvégső szükség és provokáció eseteiben a forradalom további sorsa érdekében néha kötelességünk volt az erőszak alkalmazása.

A növekvő veszedelem fölismerése elől Pogány sem zárkozhatott el. Január 22-én kelt átiratában „a most ugyan lappangó, de bármely pillanatban újra lángra gyulladható *kommunista agitációra*„, másfelől pedig az ellenforradalmi mozgalmakra való tekintettel”, március 5-én pedig „az esetleges kommunista támadástól való indokolt félelem következtében” sürget különböző intézkedéseket.

A javaslatok azonban mindig félszegek. A tömegek felé radikalizmusra hajlanak és nem orvosolják gyökerében a veszedelmet.

Az élesszemű Pogány felismeri a bajt – a fiatal korosztályok leszerelését sem ellenzi -, de félti a radikalizmus hamis glóriáját, a kellemes népszerűséget és óvatos gondossággal ügyel arra, hogy fegyvelmetlen katonáival ne kelljen szembehelyezkednie.

Pogány, a forradalmak történetének képzett írődeákja, félreismerte a forradalom célkitűzéseit, hajtóerőit, társadalmi és gazdasági lehetőségeit. A fiatal, tapasztalatlan, minden eszmei, szervezeti és forradalmi osztályöntudatot nélkülöző katonák anarchikus tobzódását, demagógiaimádását túlértékelt: forradalmi hajtóerőnek minősítette.

Február 22-én, a kommunista fegyveres támadást követő napon megjelent cikkében kidobta a „jobb és baloldali ellenforradalom”-ról szóló jelszót, – de ugyanazon a napon már visszaretten találó megállapításának következményeitől és 2977. Ktk. szám alatt beadványt intéz hozzám, amelyben „a kiélezett politikai helyzetre való tekintettel valamennyi fegyveres erőnek – államrendőrségnek, karhatalmi védőrségnek, határrendőrségnek és a többi -, amelyek eddig kívül állottak a katonatanács hatáskörén, a bizalmiférfi-rendszer rendelkezési hatásköre alá való helyezését” kéri. A kommunisták fegyveresen megtámadják a „Népszavá”-t, rendőrség és védőrség a szocialista „Népszava” védelmében sok halottat, számtalan sebesültet vészit és ebből Pogány nem azt a tanulságot meríti, hogy minden erővel a támadó kommunisták ellen kell fordulni, hanem a védőrséget és a rendőrséget igyekszik megrendszabályozni.

Egy pillanatra sem szabad ezt a katonatanácsot és hadsereget a forradalom balratolódásának szolgálatában álló forradalmi erővel összetéveszteni. A hadsereg anarchiája, a forradalmi rend megbontása nem öntudatos forradalmi cselekmény, hanem forradalomellenes tettek sorozata volt, amelyek csak tápot nyújtottak az ellenforradalom tüzeinek élesztéséhez. Amit ők a forradalom tudatos balrahitésének néztek, az nem volt egyéb, mint gyorsvonati sebességgel való törtetés – az ellenforradalom győzelme felé. Az áradikalizmus úgynevezett elitcsapata – tudatosan vagy öntudatlanul – nem a forradalom, hanem az ellenforradalom szerkerét tolta. A jobboldali ellenforradalom csak a baloldali ellenforradalom sikereiből táplálkozhatott. Ez volt Pogány szörnyű vétké:

hogy ezt tudta, látta, megírta, de nem volt bátorsága a baloldali ellenforradalomnak hadseregbomlasztó munkájával szemben éppen olyan energiával föllépni, mint ahogy azt kétségtelenül megcselekedte az egyéb kommunista agitációval és a tisztí reakcióval szemben.

A hadseregszervezés munkálatai két hét múltával annyira előrehaladtak, hogy február elején már kész törvénytervezetet terjeszthettem a minisztertanács elé.

Az akkori idők zavarosságát jellemzi, hogy az ország legsürgősebb kérdésének, a védőerőtörvénynek elintézésére nyolc napig nem volt ideje a minisztertanácsnak. Állandóan más halaszthatatlan ügyek foglalták le az egész éjjeleket keresztül tárgyaló kormányt, míg végre ezt is elintézhettük. A törvény szerint

„a legénységi állomány fedezése önkéntes jelentkezés alapján, toborzás útján történik. Katonája marad az újabb hadseregnek elsősorban az a katona, aki nem mezőgazdasági foglalkozású egyén s akit a bizalmi titulus alkalmasnak tart arra, hogy köztársasági érzelmeivel és fegyelmével hasznos tagja legyen az újabb hadseregnek. Azonfelül a szükséglet toborzás útján lesz betöltve. Csak olyan, már katonailag kiképzett és a világháború alatt harc vonalbeli szolgálatot teljesített katonákat vesznek föl, akik 24 évesek, vagy annál idősebbek és hajlandók magukat a katonai fegyelemnek és az esküdt-széki intézménynek fogadalommal alávetni és valamely köz-igazgatási hatóság, illetőleg társadalmi, gazdasági, vagy munkásszervezet írásbeli tanúsítványával erkölcsi megbízhatóságukat és kifogástalanságukat igazolják.”

Ezzel a rendelkezéssel a 24 évnél idősebb férfiakból igyekeztünk hadsereget toborozni, elsősorban olyanokból, akiket valamelyik munkásszervezet ajánl. Előrelátható volt, hogy a jó konjunktúra elé néző parasztság nem fog katonai szolgálatra jelentkezni. A minisztertanács öntudatos polgári elemei kezdetben elleneztek, később csak szorongó szívvel fogadták el a védőerőtörvénynek ezt a részét. Azonban más út már nem kínálkozott. Az anarchia meggátlására, a jobb- és baloldali ellenforradalom elleni védekezésre az öntudatos ipari munkásokból megalakult hadsereg volt az egyedüli mentőeszköz.

A törvényt a jobb- és a baloldali ellenforradalom, persze, egyaránt ellenséges indulattal fogadta. A bolsevikok fehérgárda, a reakció nyíltan párt-, titokban bolsevik-hadsereg szervezésével vádolt meg. A kétoldali heves támadás megerősítette bennem azt a tudatot, hogy jó úton haladok. *Erre* a hadseregre van szüksége a forradalomnak: ettől fél a jobb- és baloldali ellenforradalom, ez tehát meg fogja védelmezni a forradalmat minden támadás ellen.

Az újabb hadsereget gyors ütemben igyekeztünk talpraállítani. Még mielőtt a kormány megszavazta volna a védőerőtörvényt, már kiküldtük a kiválogatott, megbízható toborzótszettek és bizalmiszemélyeket. Értekezletre hívtam össze a szervezett munkásokra befolyással bíró szakszervezeti elnököket és titkárokat. Kifejtettem előttük az újabb hadseregszervezés jelentőségét és kértem a támogatásukat: segítsék elő a toborzást, szólítsák föl a megbízható szervezett szociáldemokrata munkásokat, hogy lépjenek be hathónapi időtartamra a hadseregbe, hogy legalább a békekötésig olyan védőerővel rendelkezessünk, amely visszaver a forradalom ellen intézett minden belső vagy külső támadást.

A párttitkárság hasonló irányú akcióra kapott megbízást a pártvezetőségtől. A titkárság szétküldte körleveleit az ország minden szociáldemokrata pártszervezetéhez és ezzel a tehetetlenségnek ez a bürokratizmusa befejezettnek tekintette az egész akciót.

A február 9-én megtartott pártkongresszus vidéki kiküldötteinek külön értekezletén, a 200-nál több vidéki községből érkezett 300 küldöttnök köttem lelkére a hadseregtoborzás ügyét. Amikor tudomásomra jutott, hogy vidéki szerveink még ezek után sem értik meg a hadseregszervezés égető fontosságát, több mint 50, részéről személyesen instruált megbízottat küldtem ki egyes szakszervezetekbe és vidéki városokba, hogy a munkáskatonák toborzását előmozdítsák.

Minden fáradozás hiábavalónak bizonyult. Az idősebb, komoly, öntudatos ipari munkásság megunta a négyéves háború katonai szenvedéseit. Fölszólítás, toborzás, agitáció nem használt semmit, a munkás nem volt kapható arra, hogy újra a katonai életnek szentelje magát. Sajnos, ez egyúttal azt is bizonyította, hogy a munkásság legnagyobb része nem értette meg, hogy eme elhatározásától függ a forradalom további sorsa.

Ötheti toborzás után az egész országban alig 5000 ember jelentkezett – pedig 70 000-re lett volna szükségünk. Ez az eredmény a reflektor fényével világított be a forradalom jövőjébe. Előrevetette árnyékát az öntudatos védelem nélkül álló forradalomnak valamilyen formában való bukása.

Hűséges munkatársamnak, Stromfeldnek legendás munkakedvét is megtörte a sok – ránézve meglepetésszerűen – eredménytelen kísérletezés. Fokozta elkedvtelenedését a katonatanács dezorganizációs tevékenysége, amely minden, a fegyelmet helyreállítani célzó szervező és teremtő munkát megakasztott. Az éjjelnappal csodálatos önfeláldozással és önzetlenséggel dolgozó Stromfeld és munkatársa, Urváry ezredes az alábbi lemondólevelet intézték hozzám:

„Hadügyminister úr!

Több mint öt hét múlt el azóta, hogy Hadügyminister úr parancsoló szavainak engedelmeskedve, a nekünk kiutalt helyeket elfoglaltuk.

Ezen öt hét óta teremtő munka nem történt.

A jelenleg főnnálló úgynevezett hadsereg ezen idő alatt még inkább felbomlott, mint amennyire öt hét előtt volt.

A vidéken lévő haderő egy tekintélyes része föloszlattatott, a legénység zöme szabadságoltatott.

A budapesti helyőrség egyes csapattesteiben külsőleg egy bizonyos mértékben fegyelmezetség uralkodik, azonban a parancsnoklás kötelezettsége az erre hivatott parancsnokok kezéből teljesen kisiklott és azt a bizalmitevületek gyakorolják. A bizalmitevületeket pedig sem a ministerium, sem más parancsnokság, hanem a budapesti katonatanács irányítja, amely lassankint országos katonatanács jellegét veszi fel.

Ennek következtében a felelősséggel bíró tényezők jelenleg csak a felelősséget viselik, míg a hatalmat egy felelőtlen testület gyakorolja.

Meggyőződésünk szerint ez az állapot az ügy hátrányára van, és a fennálló hatalom, valamint rend végleges felbomlására fog vezetni, ha a hatáskörök a felelős és felelőtlen tényezők között rövid idő alatt teljesen nem szabályoztatnak.

Mivel erre az összes jelenségek szerint kilátás nincs, mi pedig felelősséget ilyen viszonyok között nem vállalhatunk, kérjük Hadügyminister Urat, hogy állásunkból való felmentésünket elrendelje.

Ez alkalommal az eddigi bizalomért köszönetünket jelentjük.

Budapest, 1919. február hó 25-én.

Urváry ezredes.

Stromfeld ezredes³.”

Az adott viszonyok között Stromfeld lemondását súlyos katasztrófának tartottam. Ezért a február 26-i rendkívüli pártvezetőségi ülésre Pogányt, Urváryt és Stromfeldet is meghívtam. Stromfeld előterjesztette aggodalmait és kertelés nélkül kijelentette, hogy ha nem sikerül az újabb hadsereget szervezett munkásokból a legsürgősebben megteremtenünk s ha a katonatanács az eddigi irányban folytatja működését, a hadsereg és forradalom fölbomlása elkerülhetetlenné lesz. Stromfeld megdöböntő referátumát csak ázzar egészíthettem ki, hogy, íme, legmegbízhatóbb katonai szakemberünk megerősíti mindazt, amit én több mint két hónap óta ismételten a pártvezetőség elé terjesztettem. A párt apparátusa nélkül ezt a hadsereget nem tudjuk átreformálni, a pártszervek pedig bűnös indolenciával kezelik a hadseregtoborzás ügyét. Pogány sem zárkózhatott el a megdöböntő hatás elől és magatartása azt bizonyította, hogy már ő is érzi, hogy túllőtt a célon, de kiejtette kezéből a gyeplőt és katonatanácsát – vele együtt – már az ár sodorja magával.

A pártvezetőség sem tudott más megoldást találni: minden erővel, minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell kísérelni az újabb hadsereg szervezését és Stromfeld maradjon helyén. Megint olyan kielezett volt a helyzet, hogy nem kockáztathattuk meg a győkeres és radikális rendszerváltozást. Megbízható fegyveres erő nélkül a főnnálló hadsereg mellett bizonytalan volt az ilyen kísérletnek a következménye.

A vezető államférfiak között Károlyi Mihály volt az egyetlen, aki mély aggodalommal, az ügghöz méltó erkölcsi komolysággal foglalkozott a hadsereg kérdéseivel. Gyakran idegölő tanácskozások után, fáradtan, a késő éjszakai órákban hívott magához, hogy a

³ Magyar hadügyminiszteri levéltár.

hadsereg reorganizálása ügyében szükséges intézkedéseket megtárgyalhassa. Pogánnyal szemben bizalmatlan volt. Egy alkalommal nyílt kérdést intéztem hozzám, hogy Pogány nem titkos szövetségestársuk-e a bolsevikoknak? Ezt én nem tételeztem fel Pogányról. Sokkal jobban gyűlölte Kunékat és azok őt, semhogy ilyen viszony főnnállhatott volna közöttük. Károlyi is szerette volna Pogányt eltávolítani a katonatanács éléről, de ő sem akart az erőszak eszközeivel nyílt konfliktust előidézni. Velem együtt azon az állásponton volt, hogy az újonnan szervezendő hadsereg öntudatos katonái majd normális választások útján fogják Pogányt megbuktatni.

De már a katonatanácsban is kezdett derengeni. Elsőnek Moór Pál, majd március közepe táján, Kertész és Kiss Miklós kerestek fel és informáltak állandóan a katonatanácsban történt eseményekről. Figyelmeztettek, hogy Pogány a katonatanácson keresztül akar pártszakadást előidézni és kérésemre megígérték, hogy minden, a párt ellen irányuló akcióról előre fognak értesíteni, nehogy meglepetés érje a kormányt és a szociáldemokrata pártot. De minden információ, katonatanácsi fölcsudás elkésett már.

A szervezett munkások nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, nem léptek be a hadseregbe; nem operálhattuk ki a forradalom testéből a legbetegebb szervet, nem olthattunk bele újabb, egészséges védőtagokat, nem teremthettük meg az újabb hadsereget és így az anarchia, fegyelmetlenség hullámai napról-napra magasabbra csapkodtak.

Már-már úgy állt a helyzet, hogy a hadsereg két egymással ellentétes és ellenséges csoportja egymás ellen vonul föl, hogy kibontakozik a polgárháborúnak két fegyveres szerve – és csak a csoda és véletlen mentheti meg az országot a polgárháború véres színjátékától...

XXV.

Ellentétek a szociáldemokrata pártban.

Recseg, ropog a forradalom épülete. A gyöngye alapokat elmosás a robajos hullámok. Már csak egyetlen – külső látszatra – hatalmas oszlop, a dolgozók társadalmát átfogó szociáldemokrata párt vállain nyugszik a forradalom főtartásának súlyos terhe. Az alapjaiban újabb anyagból épített oszlop belső szerkezete is meginog: a pártban a halálosan megsebzett forradalom vesztére mélyen szántó ellentétek merülnek fel.

Az erjesztő anyag a bolsevizmus problémája. Az ellentétek megnyilvánulási formája: harc a koalíció ellen, a tiszta szociáldemokrata kormányhatalomért. A bomlás lényege a földreform, a szocializálás, a nemzetgyűlési választások, a bolsevisták ellen való harc módja és a proletárság politikai hatalmának meghódítása körül kifejlődött belső ellentétekből fakad.

A forradalomnak ebben a stádiumában, a polgárság és parasztság ellenállásában megnyilatkozó osztályharcnak külső meggyűvántulásaai híjján, a proletárfront egységére intő parancsoló szó el-sikamlott. A könnyű sikerek és győzelmek elkábitották a párt többségét: fölülkerelkedett a politikai könnyelműség, a forradalmi hazárdvakmerőség, az ellenfél lebecsülésének és a saját erő túlértékelésének veszedelmes gondolata. Ebből fakad a tékozló erőszétforgácsolásnak az a tébolya, amely elbizakodottságában nem riadt vissza a párt belső életének megbontásától és végeredményében gyilkosa lett a szociáldemokrata pártnak és a forradalomnak.

Az ellentétek nem nyilvánultak meg nyílt pártszakadásban, frakciószerű tömörülésben, vagy az alapvető kérdések körül fölmerült fölfogásbeli különbségek megvitatásában, a vélemények kölcsönös kicserélésében. Ilyen, a nyugati munkáspártokban szokásos termékenyítő viták a magyar szociáldemokrata pártban a békeidőben sem voltak szokásosak. A forradalom előtti időkből

töbnyire a pártban érvényesülni nem tudó intellektuellek személyes ízü civódásából fakadtak az ellentétek. A tárgyi különbözőségek a nyilvánosság elé nem kerültek, mert – a pártvezeték híjján – minden belső egyenetlenség a párt alapépítményeinek, a szakszervezeteknek egységét veszélyeztette. A szakszervezetek egységének megbontása pedig a munkásmozgalom halálraítélésével lett egyértékű.

A forradalom néhány hónapja alatt ez az évtizedek óta begyökeredzett szokás nem változhatott meg. A forradalomtól felszínre vetett ellentétek – egy eset kivételével – nem robbantak ugyan ki, de annál veszedelmesebb formában éreztették hatásukat. Kifelé a párt egységes maradt, a pártvezetés *látszatra* nem változott – de a tömegekre ható és irányító pártintézmények, fokozatosan, a hivatalos párttal szemben ellenzéki álláspontot valló vezetés alá kerültek. Az ellenzék a pártintellektuellek: dr. Varga, dr. Hamburger, dr. Pogány és dr. Landler vezetése alatt állott. A gyakorlati pártmunka férfiai távortartották magukat a szélsőségektől. Hamburger, mint újdonsült párttitkár, Pogány, a katonatanács elnöke, Landler, mint a vasutas szervezet vezetője, Varga nem tudom milyen címen, a vezetők elfoglaltsága miatt kibővített pártvezetőség üléseire is hivatalosak voltak. A párttitkárság, a katonatanács, sőt részben a pártlap is Hamburger-Pogányék döntő befolyása alá kerül és így a hivatalos pártvezetés lassankint légüres térben mozog.

Két erős áramlat harcolt a pártban egymással. A forradalmi frazeológiának a tömegekre gyakorolt hatásától megrészegetett, romantikus, éretlen *blanquizmus* állt szemben a forradalmi megfontoltság érett *marxizmusával*. A marxista tábor bizonyos határig számolt a forradalmi akaratnak és erőnek társadalmatformáló hatásával, azonban cselekedeteinek döntő irányítója a társadalmi termelés fejlettségének mértéke volt. A blanquizmus hatása alatt álló ellenzék elsajátította a bolsevizmus jelszavait: a forradalmi proletariátus akaratát, az erőszakot a társadalmi átformálás mindenható tényezőjének deklarálta. A tömegeknek, a szociáldemokrata pártnak csak akarnia kell, élnie kell a meghódított politikai hatalommal: a társadalom szociális átalakulása sem ütközik akadályba, ha az osztályharcban a fegyveres hatalommal a tömeg rendelkezik!

Az ellenzék és a hivatalos párt tömegeinek elhatárolása, szervezeti tagoltság hijján, pontosan nem állapítható meg. Az iskolázatlan tömegek az erő és hatalom mindenhatóságát hirdetők mögé sorakoztak, az elenyésző számú iskolázott munkások a marxizmus tanításait követték.

Jelentős kérdésekben ez a tábor sem volt egységes. A munkások és a vezetők nagyobb része különösen a szocializálás, a bolsevizmus és ellenforradalom ellen való küzdelem, és ezzel kapcsolatban az átmeneti tiszta szociáldemokrata kormányvállalás kérdésében állást foglalt a szélső jobboldal negációjával és passzivitásával szemben.

Figyelemreméltó a magyar! *blanquizmus* álláspontja a bolsevisták elleni harc kérdésében. A hivatalos párt a demokrácia fegyvereivel, – a baloldal, a blanquisták (Pogány és társai), mentalitásukhoz híven, a gépfegyverek erőszakával akarták letörni a bolsevikok táborát. A noskeizmust nem a jobboldal, hanem a párt legszélsőbb baloldala képviselte!

A *földreform* végrehajtása körül éleződtek ki legszembeszökőbben az ellentétek. A kormány és a hivatalos párt földosztó állásfoglalásával szemben a párttitkárság vezetője – a pártvezetők nagy részének és a tömegeknek szimpátiájával – az erőszakos birtokfoglalást propagálta és helyenkint végre is hajtotta.

Tagadhatatlan, hogy a parasztok szövetkezetei alapján fõntartandó nagybirtok, az intenzív termelés, a magasabbrendű gazdálkodás és a szocialista haladás szempontjából is, kívánatosabb megoldás, mint a földosztás. Az adott helyzetben azonban ezek a szempontok eltõrpültek a forradalom legégetõbb szociális szükséglete: a parasztság földéhségének kielégítése és a parasztságnak a forradalom védelmére való fõlsorakoztatása mellett. A forradalomnak ezt a gyakorlati problémáját csak a földosztással lehetett megoldani. Másrészt igaz, hogy a parasztság a földbirtokfoglalásokat mindenütt lelkesedéssel fogadta. Nem azért, mintha a földmûvelõk a szocialista eszmék hatása alatt állottak volna, vagy a mezõgazdasági termelés magasabb formáit igyekeztek volna megtartani, hanem azért, mert régi vágyuk teljesedett az elnyomó nagybirtokok erőszakos expropriálásával.

A nagybirtokost eltávolították, az örömmámor elmúlt és a szocializmus és szociális közösség eszméjétõl távol álló parasztság

ráeszmélt arra, hogy jobb munkaviszonyok között ugyan, de alapján bér munkás maradt: évszázados földsovárgása ismét nem nyert kielégülést. A ki nem elégitett és kiábrándult parasztság öntudatlan elégedetlensége, természetszerűen, a forradalom ellen irányult.

Hozzájárult még a visszasságokhoz az erőszakosan kisajátított birtokok zavaros pénzügyi helyzete. A kisajátított tőkessel eltűnt a pénzügyi bázis, a szövetkezeti birtokos csak a pénzzsűkös állam – amelynek törvénye ellenére történt a birtokfoglalás – segítségével tudott ideig-óráig vegetálni.

A kormány polgáripárti tagjai tiltakoztak az anarchikus birtokfoglalások ellen. A szocialista miniszterek a forradalmi érdek, a forradalom szociális problémájának megoldása, a parasztság földhétségének kielégítése és végül a parasztnak a forradalomhoz érdeklél való kapcsolása szempontjaiból erélyesen képviselték a pártnak és kormánynak a földreform végrehajtására vonatkozó álláspontját, tehát az erőszakos birtokfoglalás ellen foglalt állást.

Így a szocialista miniszterek. Ezzel szemben Hamburger Jenő, a párt szervezeti vezetője, a párttitkár, vezeti a birtokfoglalásokat és a párt hivatalos lapja valóságos hadjáratot indít a kormány és a pártprogramot képező földosztás ellen és „A magyar ugar igazi forradalma” cím alatt ünnepli a birtokfoglalásnak „tisza szocialista megoldását”.

A szocialista miniszterek őszinteségébe vetett hitet ezek a jelenségek nem nagyon erősítették meg.

A pártvezetőség egyik improvizált ülésén erélyesen kikeltünk a párt minisztereivel, kötelezettségeivel és álláspontjával szembe helyezkedő titkárság ellen, de itt sem találtunk kellő megértésre.

Józan gondolkodással ezt már nem is kívánhattuk, hiszen a polgári gyávaság ezúttal is túllicitálta a szociáldemokrata párt állásfoglalását és a népszerű szélsőségek felé orientálódott.

A somogy megyei birtokfoglalások ellen például a pártvezetőség állást foglal és ugyanazon a napon nagyatádi Szabó István népgazdasági miniszter – a finom szimatú paraszt – megállapodást köt Hamburgerokkal:

1. Szabó István miniszter úr kijelenti, hogy a somogy megyei szocialista termelőszövetkezetek megalakítását, ame-

lyeket egyes polgári lapok rosszindulatúlag, birtokrablásnak minősítettek, teljesen a törvényes keretekben, a törvény rendelkezéseinek betartásával, hatósági közegek útján, a termelés folytonosságának szempontjából *mint egyedül helyes és célravezető eljárást foganatosították, ezen eljárást helyesli és mint népgazdasági miniszter, ezennel megerősíti.*

2. Gondoskodik a miniszter úr, hogy a termelészövetkezetek a minisztertanács útján megfelelő forgótőkével elláttassanak.

3. Kívánatosnak tartja a miniszter úr, hogy a szociáldemokrata párt – minthogy a termelészövetkezetekre vonatkozó fölfogások semmiben sem különböznek a miniszter úr álláspontjától – a népgazdasági minisztériumban egy megbízottat delegáljon hivatalos minőségben, aki a termelészövetkezetek megalapításában, a megbeszélte és lefektetett alapelvek szerint, teljes jogkörrel rendelkezik¹.

A hivatalos pártálláspontot tehát Szabó, a későbbi Horthy-miniszter „radikálizmus”-a túllicitálta, megbuktatta ... A forradalom nagy veszedelmére Somogy megyét és követték a Bodroghöz, Pestmegye és más területek, amelyeken az anarchikus birtokfoglalások napról-napra megismétlődtek.

A *szocializálás* ügyében a kapkodó tanácstalanság és a jobbaloldal féltékeny tartózkodása hajtotta a vizet a baloldal malmára. A forradalom harmadik napján már a kormány „szocializál”. A minisztertanács átveszi az állam részére a magánüzemben lévő budapesti két villamosvasúti vállalatot, átadja azokat a főváros kezelésébe azzal, hogy a kormányhatározat „a magánjogi viszonyokat nem érinti”. A kapitalista vezérigazgatók helyébe két laikus munkásképviseelő ül, egyébként – minden a régiben marad. Csak a közlekedés nem javul, a tarifa kéthavonként megdrágul, a munkások elégedetlenek az újabb rendszerrel, az állam ráfizet a tervszerűtlen, szakértelem nélkül végrehajtott társadalmosításra. A szocializálásnak ezt a karikatúráját az érett munkásság élesen elítélte, erről mondotta Bajági vasmunkás a munkástanácsban, hogy „mi hivei vagyunk ugyan a szocializálásnak, de ezt a kommunizálást nem tudjuk megérteni”.

¹ A „Népszava” 1919 márc. 11-i száma.

Az igazgatóváltozás naiv egyszerűsége alapján végrehajtott szociálizálási példát az újabb tömegek egyrésze, persze, fertőző gyorsasággal követte.

Ez a kudarc azonban nem a szocializálás eszméjének, hanem a luxus, hogy végrehajtsanak a számláját terheli. A komoly szocializálásra még tanulmányi kísérlet sem történt.

A hatalmon levő proletárpárt nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy határozataiban követelő frazeológiával lép fel, kormányzatában pedig a határozatokkal ellentétben cselekszik. A szociáldemokrata párt már az 1918 október 8-án kiadott proklamációban követeli, hogy

„alakuljon olyan kormány, amely hajtsa végre mindazoknak az üzemeknek a szocializálását, amelyek az egyéni vezetés alól kinőttek”.

A pártvezetőség nevében a február 9-én megtartott pártgyűlésen Weltner határozati javaslatot terjeszt elő, amelyben

„a pártgyűlés a pártvezetőségtől és a kormányban ülő elvtársaktól megköveteli, hogy minden erejükkel azon dolgozzanak, hogy minél előbb szocializálni lehessen a közlekedés nagy eszközeit, a bányákat, a vas- és érctermelet, a világítást és vízszolgáltatást, a közlekedési eszközök gyártásával foglalkozó üzemeket ésatöbbi”.

Február 24-én a munkástanács sürgeti egy szociálizálási bizottság kiküldését.

A pártvezetőség, a pártgyűlés és a munkástanács mindig egyhangú határozattal fogadja el ezeket a javaslatokat, de még csak kísérlet sem történt azoknak végrehajtására.

Nem volt naivitás, túlzott követelés, vagy bolsevizmus, ha a munkások és a vezetők egyaránt azt követelték, hogy az a kormány, amelyben a szociáldemokrata pártnak hatalma és befolyása van, tegyen legalább *kísérletet* annak a programnak a megvalósítására, amelyhez ugyanaz a párt néhány hét előtt, mint aktuális programhoz ünnepélyesen leköötötte magát.

A megvalósítás végrehajtására hivatott Garami azonban élesen szembeszállt ezekkel a törekvésekkel. Garami meg volt győződve arról, hogy az akkori gazdasági és külpolitikai viszonyok között az üzemek szocializálása nem valósítható meg. Garamit bizonyára

mély gazdasági tudása hajtotta erre az álláspontra. Sokan azonban nem zárkozhattunk el annak a fölismérésétől, hogy nem elég, ha Garami van meggyőződve a szocializálás végrehajtásának lehetetlenségéről, hanem meg kell legalább kísérlni a néhány hét előtt kiadott programból annyinak a megvalósítását, amennyinek a megvalósítása az adott viszonyok között lehetséges. Járható ut lett volna egy szocializáló minisztérium vagy bizottság fölállítása. Ez a szerv megvitatta és megvilágította volna a nyilvánosság előtt a szocializálás lehetőségeit, javaslatokat dolgozott volna ki, kísérletezhetett volna az egyéni vezetés alól kinőtt üzemek szocializálásával vagy vegyes gazdaságú üzemekké (gemeinwirtschaftliche Anstalt) való átszervezésével úgy, ahogy ez másutt történt. A viták, javaslatok és kísérletek hatása a tömegekre és vezetőkre nem maradt volna el.

Én például még ma sem értem, hogy ami az ausztriai Arzenálban sikerült, miért nem sikerülhetett volna az állam pénzén mammut-üzemmé fejlődött Weiss Manfréd-féle gyárban és a magyarországi nagy bányáüzemekben?

A párt tehát nemcsak a tömegek követeléseit, hanem a programjára vonatkozó kívánságait is fékezte, anélkül, hogy a kapitalizmus látható ellenállást fejthetett volna ki. De a tömegek szívósan ragaszkodtak a párt által szuggerált „rögeszméjéhez” és nem gyógyíthatta ki őket ebből az a terv sem, hogy a munkásság képviselői vonuljanak ki a kormányból, ami az akkori szituációban nem jelentett kevesebbet, mint hogy a munkásosztály mondjon le az általa megszerzett hatalomról. Kautsky írja:

„Egyetlen osztály sem mond le önként az általa elért hatalomról, akármilyen körülmények voltak azok, amelyek kormányra juttatták. Együgyűség volna az orosz vagy magyar proletariátustól ilyen lemondást országuk vissza maradoottsága miatt követelni. Azonban egy valóban marxi szellemenben vezetett szocialista párt azokat a feladatokat, amelyeket a győzelmes proletariátus elé állít, mindig azokhoz az anyagi és fizikai föltételekhez szabná, amelyek között él és nem határozná el minden további nélkül egy fejletlen kapitalista termeléssel rendelkező országban, mint amilyen Oroszország, az azonnali teljes szocializálást².”

² „Terrorismus und Kommunismus”, 106. oldal.

A szociáldemokrata párt, valóban marxi szellemben, csak olyan követeléseket állított föl, amelyeket a főnálló anyagi és fizikai feltételek szabtak meg: csak azoknak az üzemeknek a szocializálását kívánta, amelyek arra érettek. Azt azonban, hogy mely üzemek érettek arra, meg sem vizsgáltuk.

A szocializálás eltaktikázása nagyon hozzájárult a tömegek balratolódásához, önkényes cselekvések okozója lett és végül elfordította a párttól a tömegek rokonszenvét, megrendítette a tömegek hitét az eszmében.

Amikor a hullámok már összecsapni készültek a kormány feje fölött, amikor a tömegek elégedetlensége és forrongása tetőfokra hágott, lecsapoló kísérletként március 17-én indítványomra a minisztertanács elhatározta egy szocializáló minisztérium sürgős megszervezését; ennek főadata lett volna az állami üzemek kezelése és az arra érett üzemek szocializálásának előkészítése és végrehajtása.

Sajnos, a jószándék ezúttal is elkésett.

Három nappal a határozat meghozatala után lecsapott a forradalomölő Vyx-jegyzék kézigrántja és kitört a bolsevizmus.

A *nemzetgyűlési választások* megtartását a kezdet kezdetétől fogva a szociáldemokrata párt sürgette a legerélyesebben. A proletariátus, amely évtizedek óta terhes-véres küzdelmet folytatott a választójogért, epedve várt a pillanatra, amikor mint politikai tényező bevonulhat a parlamentbe.

De a választások terminusának halogatása elmosta ezt a vágyakozást. Evés közben jön meg az étvágy. A hatalom birtokában a nagy tömegek féltek a választások bizonytalan eredményétől. A harmadik hónap után már nem nagyon lelkesedtek a nemzetgyűlésért és március havában már csak a szociáldemokrata párt törzse, az iskolázott munkásság követelte a minél sürgősebben megejtendő nemzetgyűlési választásokat. Az elitgárda, a munkástanács néhány intellektuelltől álló oppozíciója erőlködése ellenére, Kunfi referátuma alapján, a választások megtartása mellett foglalt állást. A kibővített pártvezetőségben csak Pogány és Varga kardoskodtak a választások elhalasztása mellett, hogy a párt hatalmi szervei megerősödhesse. Még a párt balszárnyán álló Landler is a választások megtartása mellett foglalt állást.

A kormány végre az utolsó pillanatban – márciusban –

elrendelte a választások megtartását. A választási küzdelemben már nem volt titok, hogy az uralkodóosztályok hibájából a demokrácia iskoláját nélkülöző tömegek és a párt vezetősége között mélyeséges űr tátong.

A polgárság gyűléseit megzavarják. A kabinet polgári tagjait a gyűléseken inzultálják és gyakran csak a szociáldemokrata párt központjának közbelépése után vált lehetségessé a forradalomért példásan munkálkodó polgári miniszterek és polgári pártok gyűléseinek megtartása.

A tömegek dacos türelmetlensége veszélyeztette a választások békés lefolyását. A megfélemlített polgári pártok ki akarnak vonulni a kormányból, passzivitást emlegetnek s fölajánlják az egész hatalmat a szociáldemokrata pártnak. Nagyatádi Szabó István, a polgári gyávaság és megfutamodás tipikus képviselője, ilyenirányú indítványt tett is a minisztertanácsban.

Károlyi, aki fölülemelkedett a napipolitika kicsinyeskedésén s minden szenvedelemmel és veszedelemmel szemben a forradalom magasztos érdekeit képviselte, kivezető utat keresett a súlyos helyzetből. Március közepe táján értekezletre hívta össze a szociáldemokrata párt és a forradalmi polgári pártok vezetőit. Pártközi megállapodás létesítésén fáradozott, amelynek célja volt a választások zavartalanságának biztosítása. Fölvetette a tervet, hogy a polgári pártok biztosítsák a mandátumok több mint 50 % -át a szociáldemokraták számára, ennek ellenében a szociáldemokrata párt garantálja a választások zavartalanságát.

Az értekezleten a választások kapcsán egy másik kérdés is felvetődött. A Radikális Párt sérelmezte, hogy a tisztviselői szakszervezetekbe bekenyszerítik a Radikális Párt tagjait. A választások és a szakszervezeti kérdés egybekapcsolása nem volt szerencsés gondolat. A szakszervezeti kérdésben egységesen elutasító volt a szociáldemokrata párt vezetőinek álláspontja: a szakszervezetek igrkeeznek az érdekközösségükbe tartozó alkalmazottakat és tisztviselőket a gazdasági szervezet keretébe bevonni, ezzel szemben a titkos választás minden tekintetben garantálja a választók szabadságát és a választások tisztaságát.

A választási terror kérdésében Garami fejtette ki a pártvezetőség álláspontját: a szociáldemokrata párt a tiszta és terrormentes választási szabadság mellett foglalt állást és elutasít magától min-

den kalandos tervet, amely a szociáldemokrata minoritás esetén a nemzetgyűlés szétkergetését célozza. Pogány és mások felszólalása azonban nem nagyon nyugtatta meg a polgári pártokat. Pogány burkolt fenyegetőzése annál fölöslegesebb és céltalanabb volt, mert a főnnálló viszonyok között a szociáldemokrata párt, szerveztségével, a szervezetlen polgársággal szemben kétségtelenül megszerezte volna a parlament többségét, amit különben Károlyiék biztosítani is akartak.

A kudarcba fulladt értekezlet eredményeképpen a Radikális Párt kimondotta, hogy nem vesz részt a választásokon, mert nem akarja a szocialista többség kialakulását megnehezíteni. Szende Pál pénzügyminiszter – a forradalomnak egyik legkiválóbb férfja, aki gondolkodásában közel állt a szociáldemokrata párthoz – volt a kezdeményezője annak a határozatnak, amelynek be nem vallott célja: nem akarták fölvenni a harcot a tömegterrorral és így akarták megakadályozni, hogy a választások polgárháborúba fulladjanak.

A tömegek balratolódását a bolsevikok ügyesen kihasználták. Bomlasztó és ék verésére irányuló tevékenységük sikerrel is járt. Már a gyárakban is vannak komoly híveik. A szociáldemokrata párt és a szociáldemokrata miniszterek lejáratása jó úton halad. Sikeres offenzívával a tömegeknek a politikai letartóztatottakkal szemben tanúsított ösztönszerű rokonszenvére spekulálnak – és ezzel is a szociáldemokrata párt ellen hangolják a munkásságot.

Március havában megjelent a hadügyminisztériumban a csepeli gyári munkástanács Schwarz nevű tagja, néhány más szociáldemokratának ismert funkcionáriussal, és a csepeli gyár munkásainak megbízásából kérdőre vontak: igaz-e, hogy a kormány szabadlábra akarja helyezni a letartóztatott kommunistákat és csak la szociáldemokrata hadügyminiszter akadályozza azt meg? Ezt a mesét, persze, elterjesztették valamennyi gyárban.

A forradalom bukása után kitudódott, hogy a csepeli bizalmiférfiak és munkásság többsége nem adott megbízást az intervencióra, de jellemző, hogy milyen fegyverekkel harcoltak a szociáldemokrata párt ellen és még jellemzőbb, hogy magukat szociáldemokratáknak nevező munkások vállalták a konkoly hintés kártékony szerepét.

A torlódó veszedelem hatása alatt a jobboldal a passzivitás felé

hajlott, ami a baloldalt még erőszakosabb előtörésre bátorította. Garami nem titkolta sem a pártban, sem a kormányban, hogy távozni készül, meg akar szabadulni a kereskedelemügyi minisztérium idegsorvasztó, adminisztrációs pepecseléssel túlterhelt vezetésétől és ismételten kísérletet tett arra is, hogy a pártot a kormány elhagyására rávegye. A Garami-válságok egész sorozatát kellett végigharcolnunk. A válságok emésztették a párt belső erejét, másrészt föllobbantották a baloldal harci tüzét. Hiba volt ezeket a válságokat fölidézni, de nem kisebb véték volt a tapasztalatokon nyugvó politikai gyakorlattal rendelkező Garamit elvonni a párt politikai vezetésétől és bekényszeríteni a kereskedelemügyi minisztérium adminisztrációs kényszerzubbonyába.

A párt miniszterei tettek is kísérletet a kérdés megoldására. Garami és Kunfi azt indítványozták a minisztertanácsban, hogy a kormány egyezzen meg abban, hogy Garami, Kunfi, Peidl helyére meg az enyimre nevezzenek ki más szociáldemokrata minisztereket. Garami átveszi a „Népszava” szerkesztését, Peidl szakszervezete élére áll, Kunfi a bolsevizmus elleni küzdelem irányítását és vezetését vállalja, én meg a párttitkárság ügyeinek az intézését. Ezzel a párt visszanyerte volna vezetőerőinek egy részét és ezek kizáróan pártmunkával foglalkoztak volna, hogy a fegyelmezett és a párt akaratának megfelelő tömegvezetés biztosítva legyen.

Sajnos, a kormány bátortalan maradt és elvetette ezt a megszívlelésre méltó tervet.

Az októberi forradalom bukása után a katonatanács tagjaitól értesültem arról, hogy milyen groteszk eszközökkel akarta Pogány a pártbontást előidézni s a „független szocialista” pártot megalakítani. Nem eszmék, gondolatok, elvi fölfogások, ellentétek tisztázása, a proletárdemokrácia alapján való többséggyűjtés, eszmei harcok árán igyekezett magának híveket szerezni, sokkal könnyebb és egyszerűbb texasi módot választotta a pá alakításra.

A katonatanács végrehajtó bizottságában javaslatot terjeszti elő, amely szerint a fegyveres erő proklamálja a szociáldemokrata párttól való elszakadását és a Független Szocialista Párt megalakulását. A katonatanács kommunista tagjai, Stembrück és sárói Szabó századosok, természetesen, örömmel csatlakoztak Pogány javaslatához. A szociáldemokrata Moór Pálnak és néhány hívének

erélyes föllépése azonban megakadályozta a párt nyílt szétszakadására vezető merényletet, amely bizonyára egyedül állt volna a munkásmozgalom történelmében a példájával: a fegyveres erő hatalmával dönteni el egy proletárpárton belül az elvi ellentéteket! Az egységesnek mutatkozó szociáldemokrata párt március elejétől fogva már soraiban megbontva vonszolta a forradalom terheit és nem volt kétséges, hogy egy erősebb vihar elsöpri a pártot s vele az egész forradalmat.

XXVI.

A forrongó Magyarország.

Hamis kép tárulna elénk, ha a forradalom eseményeit csak a kormányok, minisztertanácsok, vezető pártok, szervezetek és személyek többé-kevésbé jelentős cselekvéseinek, határozatainak, megnyilatkozásainak és magánbeszélgetéseinek nézőszögéből vizsgálnék. Világosabb és tisztább benyomást nyerünk, ha az osztályharcnak háttérben mozgó eleven erőit vesszük szemügyre. Ezek a tömegek hatékonyabbak, mint a vezetők célkitűzése, ezek hajtják a forradalmat – a viharban küzködő hajóhoz hasonlóan –, gyakran a kormányvezetők akarata ellen, ismeretlen vizekre.

A magyar forradalom viharvert hajójának hánykódását, a magasba törő hullámok rombolását veti elénk a tömegesemények alábbi, hivatalos jelentésekből és a napilapok híradásából összeállított kronologikus ismertetése.

Csak a legfontosabb eseményeket regisztrálom. Az első napok anarchiáját és a sok-sok százra rugó falvak forrongását alig érintem. De már ezek is tanulságosak.

A forradalom kitörését követő napokban emeletnyi magasságra csapkodnak a hullámok. Budapesten és a vidéken a fölszabadult tömeg megtámadja a pályaudvarokat és katonai raktárakat, a népharag elkergeti a falusi jegyzőket és sokat közülük megölnek.

Egy hét leforgása alatt helyreáll a forradalom rendje. Csak itt-ott egy-egy kilengés.

December 12-én a fegyveres tömegterror minisztert buktat: a példa iskolát csinál. Ettől kezdve a hullámvonal ismét fölfelé kanyarodik. Bolsevik és ellenforradalmi mozgalmak váltják föl egymást, teszik elviselhetetlenné az atmoszférát, akadályozzák az alkotómunkát, meghamisítják a forradalom szociális jellegét és kérelmetlenül kergetik az örvény felé a konszolidálásért küzdő forradalmat. Ezek a tömegmozgalmak hatálytalanítják mindazokat az elhatározásokat, megállapításokat és bölcs intelmeket, amelyeket a csendes rekrimináció a forradalom csodaszere gyanánt kitalál.

- 1918
November 4. Az illavai fegyencek zendülése Váczott. 50 halott és 60 sebesült.
- November 12. Somogy megyei parasztok betörnek Kaposvárra és kifosztják az üzleteket és lakásokat. 7 halott, 40 sebesült.
- December 12. A budapesti helyőrség fölvonul és megbuktatja Bartha hadügyminisztert.
- December 25. Kecskeméten a 13-as huszárok föllázadnak, tisztjeiket elfogják. A szociáldemokrata párt titkára (a Héjjas Iván által meggyilkolt Vincze Lajos) akadályozta meg a kommunista katonáktól előkészített vérengzést.
- December 26. Katonák és munkások összecsapása Budapesten, a Rákóczi-úton. 2 halott, 5 sebesült.
- December 30. Magyarok és románok összetűzése Aradon. 1 halott, 14 sebesült.
- December 31. Kun Béla az e ső honvédlaktanyában gyűlést tart, felszólítja a katonákat, hogy fegyveresen vonuljanak fel a Várba és kényszerítsék lemondásra Festetich hadügyminisztert. A laktanya udvarán ki nem derített okokból pánikot előidéző lövöldözés keletkezik.
- A 32-s laktanyában Kun Béla hasonló felszólítást intéz az ottlévő katonákhoz, akik azonban letartóztatják és csak Pogány menti meg veszedelmes helyzetéből.
- Néhány száz katona Kun felszólítására fegyveresen a Várba indul, azonban a kivonult nemzetőrség és rendőrség a katonákat lefegyverzi.
- 1919
Januar 3. A rokkantak megtámadják a „Rokkant-Újság” szerkesztőségét, szétrombolják a nyomdát, a szerkesztőséget és a kiadóhivatalt. Hasonló céllal „A Nap” szerkesztőségébe vonulnak, de még idejekorán lecsendesítik őket.

Kun Béla december 26-án, két másik bolsevik: Szaton és Rudas január 1-én gyűlést tartottak *Salgótarjában*, ahol az összegyűlekezett bányászokat felszólították arra, hogy fegyverezzék föl magukat, foglalják el a bányákat meg a burzsoázia lakásait és teremtsék meg a proletariátus diktatúráját. Január 3-án a környékbeli lakosság bevonult Salgótarjába és a környékbeli falvakba, *kifosztották valamennyi üzletet*, benyomultak a lakásokba, a bútorokat kidobálták az utcára. *16 halott*, rendkívül sok súlyos, összesen *több mint 90 sebesült*.

Január 4.

A Szamuely-testvérek Nyíregyházán a tüzerek között híveket toboroznak. A csatlakozó tüzerek 150 korona díjat kapnak. A kommunista tüzerek és a többi alakulatok katonái között fegyveres összeütközések keletkeznek. A Szamuely-fivérekre az utcán rálőnek.

Az első vadászszerep fegyveres fölvonulást rendez Festetich hadügy immszter mellett – aki „mellett előző nap az aktív tisztek tüntettek ..északi-ellen forradalmi részről ellenforradalmi vádakat hangoztatnak.

A Ganz-gyári munkásság eltávolítja a régi igazgatóságot. A gyár munkássága a gyűlésen tisztviselőkből és munkásokból újabb igazgatóságot választ.

Január 6.

A hadügyminisztériumban letartóztatják a hadműveleti osztály főnökét, Lág Boldizsárt, aki Érsekújváron és környékén a csehek ellen való fegyverkezés címén *ellenforradalmi hadsereget toborzott*, ezzel Budapest és a forradalom ellen akart vonulni.

Január 7.

A Fegyvergyár munkásai eltávolítják a gyár régi igazgatóságát és tisztviselőkből és munkásokból álló újabb igazgatóságot választanak.

A folyton fokozódó nyugtalanságok következtében különböző puccsokról és ellenforradalmi

kísérletekről szállingózó rémhírek vannak elterjedve a fővárosban, aminek következtében a kor many elrendeli a *helyőrségnek készütségbé* való helyezését.

Magyarország legnagyobb ipari üzeme, a csepelei *Weiss Manfréd-féle* gyár *munkássága eltávolítja a gyár két eddigi igazgatóját*, követeli, hogy a gyár vezetésében a munkásság befolyása biztosítsassék.

Január 16. *A Friedrich-Erdélyi-féle ellenforradalmi puccs leleplezése*, amely napokig foglalkoztatta a lapokat, hallatlan izgalmat keltett és a végén kiszült, hogy az egész Friedrichéknek föltűnési viszketegségből eredő ostoba ellenforradalmi kísérlete volt.

Január 17. *A kommunisták* egyik kiküldötte, Konecsi, gyűlést tartott *Szarvason*. Vörös gárdát akart szervezni, elment a környékbeli falvakba és azonnali cselekvésre hívta föl a népet. A községben már hetek óta egy helybeli tanár vezetése mellett nagyarányú *klerikális* agitáció folyt. A klerikális befolyás alatt álló tömegek szívesen megfogadták a kommunista agitáció jelszavát, azonnal cselekedtek, bevonultak Szarvasra, kifosztották az üzleteket, végül benyomultak a lakásokba és ott hallatlan pusztítást vittek véghez. A lakosság segítségére siető nemzetőroket elkergették. Segítségül hívták Gyuláról a 2. honvédezeredet. Utcai harc keletkezett. *14 halott és több mint 40 sebesült.*

Január 18. A „Déli Hírlap” szerkesztősége eltávolítja a lap újabb tulajdonosait és szerkesztőjét, miután tudomására jutott, hogy a lapot Pallavicini vezetése alatt álló reakciós érdekképviselő vette meg. Az eddig köztársasági lapot a népkormány ellen akarták az újabb tulajdonosok felhasználni.

Budapesten a Hungária-úton katonák lövöldözést rendeztek. *5 halott és 8 sebesült.*

Január 20.

A Székely Nemzeti Tanács gyűlést tart a Vigadóban. Megtámadták a kormányt, amely szerintük nem akarja fegyveresen visszafoglalni az elszakított területeket.

Ugyanezen a napon a Gólyavárban az ébredőmagyarok tartottak gyűlést, amelyet a munkások szétverték.

Mindkét gyűlés résztvevői fölvonultak a Várba, s ott tüntettek a ormány, a népköztársaság, és a zsidók ellen. A Várban összeütközésre került a sor a katonatanácsnak a Várban lévő katonái és az ébredőmagyarok között. Csak a hadügyminiszter személyes közbelépése akadályozta meg a már felállított gépfegyverekből való tüzelést. A tüntetés a kormány és az idegen missziók egy részének szemeláttára folyt le.

A Schlick-gyári munkások eltávolítják a gyár igazgatóságát és munkásokból álló igazgatóságot választanak.

Tiszadobon a földosztás késedelmessége miatt fölzigatott tömeg megrohanja az Andrassy-kastélyt, azt teljesen kifosztja és az ott elhelyezett műkincsek nagy részét elpusztítja.

Folyik a kommunisták akciója, amellyel gyűléseken, röpiratok százezerein, főként munkáskerületekben felszólítják a munkásságot, hogy február lén ne fizessen házbért és ilyen módon „szocializálja” a bérházakat. Ez az akció lázas izgalommal töltötte el a várost február léig, amikor kitűnt, hogy a szociáldemokrata párt céltudatos ellenagitációja sikerrel járt, a kommunisták felszólítását senki sem követte. Még a kommunista fővezetők is pontosan befizették a házbért; ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a hazug jelszóval csak anarchiát akartak teremteni.

Január 23.

A munkanélküliek szétrombolják a „Pesti Hírlap” nyomdáját és kiadóhivatalát.

Január 26. A Vigadóban az ébredőmagyarok, a Gólyavárban a cionisták tartanak gyűléseket; a gyűléseket a munkások szétverik.

Január 29. *A leszerelt altisztek gyűlése és fegyveres tömegfölvonulása a Várba.* Követelik az 5400 koronás végkielégítés, kifizetését.

A makói tüzérek között folyó kommunista agitáció ill. fölkelésre vezet. A szocialista hadügyminisztertől kiadott parancsnak, hogy a két legfiatalabb korosztályt leszereljék, ellenállnak, a tiszteket és a hadügyminiszter kiküldötteit eltávolítják a laktanyákból és harcba keverednek a köztársasághoz hű katonákkal. A gépfegyverrel és ágyúval vívott harcban *8 halott és 40 sebesült* marad a harctéren.

A budapesti tudományegyetem tanári kara ellenforradalmi célzattal állást foglal a kormány ellen, törvénytelennek minősíti Kunfi szocialista miniszter két egyetemi tanár kinevezésére vonatkozó rendelkezését és vonakodik a kinevezett egyetemi tanároktól az esküt kivenni.

Február 1. *A rokkantak* ezrei, vakok, bénák, mankókon vonulnak fel a város legforgalmasabb utcáin a hadügyminisztériumba, hogy tiltakozzanak a kommunisták agitációja ellen, amely a rokkantakat a köztársaság ellen saját pártpolitikai céljaikra akarja felhasználni.

Február 3. A rendőrség házkutatást tart nagy katonai készenlét kirendelésével a kommunisták lapjának, a „Vörös Újság”-nak a szerkesztőségében.

A fehérmegyei föloszlott törvényhatóság a kormány tilalma ellenére gyűlést tart és Károlyi József javaslatára, állást foglal a kormány és a népköztársaság ellen, kibontja az ellenforradalom zászlaját és követeli a régi rend visszaállítását.

- Február 7.* *Jutason* a veszprémi honvédek harcba keverednek a nemzetőrökkel, akik arra akarják kényszeríteni a honvédeket, hogy a hadügyminiszteri parancs ellenére utazzanak tovább. *2 halott és 5 sebesült.*
- Február 8.* A rendőrség nagyarányú akciót indít *ellenforradalmi* szervezkedések ellen. Több mint 100 gyanúsítottat letartóztatnak.
Hasonlóképpen akciót indítanak a *fegyverek beszolgáltatása* ügyében, hogy a folyton kísértő fegyveres puccsoknak és a kormány ellen irányított fegyveres fölvonulásoknak véget vessenek.
Gyöngyös város polgármestere a kormányrendelettel feloszlattott régi városi közgyűlést összehívja, a klerikális közgyűlési többség a fehérmegyei ellenforradalmi határozat alapjára helyezkedik és a forradalmi kormány rendelkezéseit törvényteleneknek minősíti.
- Február 12.* *A leszerelt közkatonák gyűlése.* Határozatukban kijelentik, hogy ha nem segítenek rajtuk, majd segíteni fognak önmaguk. *Több ezer főnyi tömeg fegyveresen fölvonul a hadügyminisztériumba,* követelik az 5400 korona végkielégítésnek három napon belül való teljesítését.
- Február 13.* A budapesti *Herceg Ernő-féle* gyárat a munkások egy bérdifferentenciából kifolyóan *megszállják* s a gyártulajdonost erőszakkal eltávolítják.
- Február 14.* *A hadirokkantak elfoglalják a hadigondozó intézetet* és erőszakkal eltávolítják a szocialista miniszter által kinevezett szocialista vezetőiséget.
- Február 17.* A budapesti *Hungária-szállodában* egy milliomos család nagy pompával rendezett lakodalmi ebédjét benyomuló bolsevikok szétzavarják és követelik, hogy az ott lévő étel a velük hozott munkásgyermekek között szétosztassék.
Kiskunfélegyházán klerikális agitációval felizgatott parasztasszonyok az élelmiszerek árának maximálása miatt egy Szelepcsényi nevű pap

vezetése mellett megtámadták a városházát, a nemzetőrséget és a rendőrséget. Nagyarányú csata fejlődött ki. *10 halott és 30 sebesült.*

- Február 18.* *Kiskőrösön* a nemzetőrség és egy hivatalosan leküldött tengerészcsapat között összeütközés kerül a sor. *Két halott és három sebesült.*
- Február 19* A hatósági vizsgálat szerint ellenforradalminak bizonyult aktív tiszti egyesületet a kormány rendeletileg feloszlatja.
- Február 20.* *Gödöllőn* és *Kerepesen* a birtokreform végrehajtása miatt türelmetlen mezőgazdasági munkások *elkergetik a régi földbirtokosokat* és, tekintet nélkül a forradalmi kormánytól kiadott törvényekre, egyszerűen birtokukba veszik a földet.
- Február 21.* *A munkanéklüliek nagygyűlése* a Vigadóban és a kommunista pártlap szerkesztősege előtt. *A fölfegyverzett tömeg megtámadja a szociáldemokrata párt nyomdáját és szerkesztőségét.* A tömeg és a kirendelt rendőrök és védőrség között harc fejlődött ki: *7 halott és közel 100 sebesült.*
- Február 22.* Tömeggyűlés a bolsevikok ellen 200 000-nél több résztvevővel a parlament előtt.
A „Népszava” elleni támadás ügyéből kifolyóan a kormány rendeletére a rendőrség elfogja a kommunista párt vezetőit. Ugyanezen a napon a *leszerelt altisztek* gyűlést tartanak a Vigadóban, amelyben lehurrogják azt a szónokot, aki az előző napi merényletet elítéli és éltetik a szocialista lap támadóit. A gyűlés határozatából kifolyóan *fölfegyverzett tömeg indult a rendőrség ellen,* hogy mozgalmuknak a kommunistákkal együtt letartóztatott vezetőit erőszakkal kiszabadítsa. A rendőrség a támadókat lefegyverezte.
- Február 26.* A kormány rendeletére internálják a háború főbűnősei közül *Szterényi József* és *Szurmay Sándor* volt minisztereket.

- Február 27.* A kormány rendeletére internálják az ellenforradalmi szervezkedéseket támogató *gróf Mikes* szombathelyi püspököt.
- Március 1.* *A leszerelt katonák nagygyűlése a Vigadóban*, amelynek végeztével több ezer főnyi tömeg, részben fegyveresen, ismét felvonul a Várba és Károlyi köztársasági elnöknel követeléseit teljesítését szorgalmazza.
- Március 3.* *Somogy megyei mezőgazdasági munkások és kisbirtokosok elfoglalják* Somssich, Széchényi, Zichy és a mezőgazdasági iparrészvénytársaság birtokait és proklamálják a termelészövetkezetek megalkotását.
- Kecskeméten* több ezer főnyi asszony a városháza elé vonul és követeli a város polgármestertől a kormány által február 28-án beszüntetett hadisegélyek azonnal való kifizetését. A fölvonulást követő verekedés és összeütközés szerencsére nem követelt emberáldozatot.
- Március 5.* *Rokkant katonák megtámadják a budapesti II. kerületi rendőrséget* és a legénységet lefegyverzik.
- Március 10.* *Kaposvárott* a munkások nagyatádi Szabó miniszter odaérkeztenek hírére általános sztrájkot proklamálnak és követelik a kisgazdapárti főispán eltávolítását és szociáldemokrata főispán-kormánybiztos kinevezését. A miniszter a helyszínén teljesítette a munkások követelését.
- Március II.* *Szegeden* a kommunisták gyűlésre hívták a leszerelt katonákat és külön a tényleges szolgálatot teljesítő, de a hadsereg kebeléből kormányrendélettel elbocsátott katonákat. A kommunisták felhívására a fölfegyverzett tömeg a városházán indult és követelte az 5400 korona végkielégítés azonnal való kifizetését és a fiatalkorúaknak a hadsereg kötelékében való megtartását. A szociáldemokrata párt és munkástanács a szociáldemokrata párt központjának intencióihoz híven elle-

nezte a követelések teljesítését. *A fegyveres tömeg támadást intéz a munkástanács és a szociáldemokrata párt ellen.* A polgári pártokhoz tartozó (a későbbi aktív ellenforradalmár) Kelemen Béla kormánybiztos és Somogyi Szilveszter polgármester megígérték a tömegnek a követelés teljesítését. Másnap a szociáldemokrata párt a kommunisták ellen általános sztrájkot hirdet és 40 000 ember részvételével megtartott gyűlésen tiltakozik a kommunisták terrorja ellen. Az időközben leérkezett csapatok parancsnoka statáriumot hirdetett ki a városban és az ellenszegülő katonákat fegyveres erővel lefegyverezte. *Egy halott, három súlyos és hét könnyű sebesülés.*

- Március 14* *A leszerelt katonák gyűlése a budapesti Vigadóban,* amelyen a kormány és a forradalmi pártok ellen foglalnak állást. A gyűlés legtöbb szónoka a kommunista párthoz való csatlakozást propagálja.
- Március 15.* Budán a Károlyi-párt választási gyűlést tart, amelyen megjelenik a Károlyi-párthoz tartozó Vass János miniszter is. A gyűlés megtartását a munkások megakadályozzák és *Vass minisztert inzultálják.*
- Március 18.* A *csepeli* gyár munkásainak nevében (de azoknak tudta nélkül) összehívják valamennyi gyár bizalmiférfiát és elhatározzák a bebörtönzött kommunistáknak március 23-án való fegyveres kiszabadítását. A kommunista katonák bizalmiférfitestülete hozzá járul a határozathoz.
- Március 19.* *A munkanélküliek a budapesti Lovardában gyűlést tartottak, onnan több ezernyi tömeg fölvonult a Várba.* Küldöttség kereste föl a szociáldemokrata párthoz tartozó *Peidl* Gyula minisztert és 500 korona azonnali gyorssegély kiutalását követelték, azonfölül külön élelmiszerjegyet, amelynek révén az állam terhére 50%-os árkedvezményeket kap-

janak. Követelték, hogy házbérüket az állam fizesse és követelték a földnek és a termelőeszközöknek azonnal való szocializálását. A küldöttséget kommunista vezette. Órákon keresztül ottmaradtak a népjóléti minisztérium előtt s kijelentették, hogy addig nem távoznak, amíg követeléseiket nem teljesítik. A tömeget csak úgy lehetett eloszlatni, hogy Peidl megígérte, hogy a munkanélküliek követeléseit a minisztertanács elé terjeszti és meghívta a küldöttséget estéra a minisztertanács épületébe, hogy ott az eredményt közölje.

Március 20. Budapesten az eddig *leg fegyelmesebb*, szakszervezeti és szocialista szempontból legmegbízhatóbb *munkásréteg*: a nyomdász munkások bérkérdésből kifolyóan *a vezetőség akarata ellenére általános sztrájkot proklamálnak*. Eltávolítják az évtizedek óta a munkásság legnagyobb megelégedésére működő régi vezetőséget, új sztrájkbizottságot választanak, *amelyben döntő befolyást nyernek a kommunisták*. A sztrájkolók egy része erőszakkal meg akarja akadályozni a szociáldemokrata párt lapjának – amely a munkások követeléseit utolsó pontig teljesítette – megjelenését is. A fölízgatott városban a lapok megszüntetése következtében a legfantasztikusabb rémhírek terjednek el, amely az izgalmat az örületig fokozta.

A Vyx-jegyzék átadása.

Az Országos Propagandabizottság jelentése

a lakosság hangulatáról a január 20-a és február 15-e közötti időről.

Hajdúvármegye: A leszerelt katonák magatartása miatt Földesen, Debreczenben, Hajdúböszörményben, Hajdudorogon, Püspökladányon, Hajdúszoboszlón észlelhető nyugtalanság.

Vasvármegye: Németújváron az elszakadási propaganda, Vashidegkuton jugoszláv propaganda miatt, Nagy simony ifi, Kőszegen, Rohoncon, Celldömölkön, Jánosházán, Körmenden, Pinkafőn pedig a leszerelt katonák magatartása miatt észlelhető nyugtalanság.

Biharvármegye: A romáxi megszállás miatt 13 községben, a földreformmal kapcsolatban Berettyóújfalun, Monostorpetrin, Szentpéterszegen, a leszerelt katonák miatt Nagyszalontán van nyugtalanság, nemzetiségi mozgalmak mutatkoznak Bozsalyon, Csehtelken és Sebesújfalun.

Veszprémvármegye: Nagyvázszyban az ellenséges megszállástól való félelem miatt, Sárban a földreformmal kapcsolatban, Pápán pedig a leszerelt katonák viselkedése miatt észlelhető nyugtalanság.

A községek ezreit kellene külön felsorakoztatni, ha folytatni akarnám a jelentés ama részének a leírását, amely a *vetőmaghiány, élelmezési nehézségek, a földosztás késedelmeskedése, a leszerelt katonák mozgalmi* miatt észlelhető nyugtalanságról számol be. Csupán Veszprémvármegyében 47 község lakossága lázong a földosztás miatt, 10 községből azt jelentik, hogy a parasztok egyáltalán nem bíznak a földreformban. Ez a nyugtalanság vonul végig az egész országban.

A városok tömegmozgalmaival párhuzamosan a falu forrongása aknázza alá a bizonytalan alapépítményen nyugvó forradalom alkotmányát.

Március 21. A lapok még mindig nem jelennek meg.

XXVII.

Március 21.

a) A Vyx-ultimátum.

Március huszadika ... A zűrzavar, az anarchia, az ellenforradalmi áskálódás eléri tetőpontját. Az előző napon, 19-én: a munkanélküliek fölvonulása, a népjóléti minisztérium megostromlása, a tartalékos tisztek és szellemi munkások fölvonulása a hadügyminisztérium elé, a két nap óta tartó szedősztrájk örületes izgalmi görcsös vonaglásba, tehetetlen vergődésbe kergetik a közvéleményt.

A késő éjjelig elhúzódott minisztertanács után már kora reggel hivatalomban voltam. Bizalmas jelentés érkezik, hogy a kommunista párt március 23-ára több nyilvános és titkos összejövetelt tart, hogy a párt hívei tömegesen fölfegyverkeznek, erőszakkal kiszabadítják Kun Béláékat. Megteszem az intézkedéseket, hogy a kormány megfelelő erővel szembeszállhasson a készülő puccsal. Telefonon magamhoz kérem a népörség parancsnokát, a régi szociáldemokrata gárdából való Szikra Gyulát.

Ebben a pillanatban a gonosz indulatú, bolsevizmuson keresztül ellenforradalomra spekuláló Vyx alezredes égő fáklyát vet a sistersgő petróleumhordóba, hogy fölrobbantsa, elpusztítsa a fiatal, vergődő köztársasági Magyarországot . . .

Délelőtt 11 órakor, még mielőtt Szikrával beszélhettem volna. Károlyi Mihály köztársasági elnök fölszólított, hogy azonnal jelenjek meg a köztársasági elnöki hivatalban, ahol Vyx alezredes rendkívül fontos jegyzéket nyújt át a magyar kormánynak, amelynek átvételénél jelen kell lennie a hadügyminiszternek is.

Károlyi dolgozó szobájában ott találtam az elnökön kívül Berinkegy miniszterelnököt, Vyx alezredest és 5-6 ántánt-tisztet.

Megérkezésem után Károlyi és Berinkegy ismertették velem a jegyzék tartalmát. Egy pillantás a térképre mindnyájunkat meg-

győzött arról, hogy a jegyzék – amely az 1919. február 26-i békekonferencia ülésén határozottat el, és amelyet csak négy hét után, a legveszedelmesebb helyzetben nyújtottak át, bár átadásával kétségtelenül még várhattak volna a folyamatban lévő választások befejeztéig – újabb néhány ezer négyzetkilométerrel csonkítja meg az országot. A jegyzék szerint Szatmárnémeti, Arad és Nagyvárad városokat és az ország területének hatalmas részét át kell adni a románoknak, több mint száz kilométernyi hosszú vonalban a keleti határ átlagosan 50-80 kilométernyi szélességben kitolódik; és emellett az ultimátumot március 21-éig el kell fogadni, további 48 óra után pedig meg kell kezdeni és tíz napon belül be kell fejezni a csapatok visszavonását.

Lesújtva és megdöbbenve, tanácstalanul tekintettünk a világot kormányzó hatalmak előttünk ülő képviselőire. Alig harminc órai terminust kaptunk. Harminc óra alatt, nemzetgyűlés híján, 11 felelős embernek kellett határozni Magyarország jövőjét, a forradalom sorsát eldöntő nagyfontosságú kérdésben. Leírhatatlan az az érzés, amely áthatott. Milliók boldogulásának problémáját, egy szebb jövőt, egy ország reménységét tiporja lábbal az imperialista gyűlölet és tudatlanság – és *mi* viseljük a felelősséget, *nekünk* kell néhány órán belül dönteni!

Károlyi a kétségbeesésből merített meggyőző erővel igyekezett Vyxnek megmagyarázni az ultimátum végrehajtásának nehézségeit. Ismételtlen kérdést intézett Vyxhez, hogy ez az újabb demarkációs vonal a belgrádi fegyverszüneti egyezmény értelmében megállapítandó katonai határ-e, vagy pedig politikai határ, amelyen túl megszűnik a magyar állam szuverenitása? Vyx Károlyinak, Berinkeynek a kérdéseire és az én kérdéseimre határozottan azt a választ adta, hogy az újabb határ Magyarországnak ideiglenes politikai határait jelenti. Egyébként rámutatott arra, hogy a jegyzék értelmében csupán a keskeny semleges zónán belül marad meg a magyar közigazgatás, míg azon túl a románok veszik át a szuverenitást, ami már maga is amellett bizonyít, hogy nem a fegyverszüneti egyezmény végrehajtásáról van szó.

Károlyi kijelentette, hogy amennyire a viszonyokat ő ismeri, nem tudja elképzelni, hogy a magyar kormány mai összetételében vállalhatná a felelősséget az újabb helyzetért; valószínűnek tartja, hogy a kormány le fog mondani. Én hozzáfűztem ehhez, hogy

nekem nincs jogom és fölhatalmazásom, hogy a szociáldemokrata párt nevében nyilatkozatot tehessek – erre csak a párt fórumai vannak följogosítva -, de nem hiszem, hogy a szociáldemokrata miniszterek más álláspontot foglaljanak el, mint a kormány polgári tagjai. Megkértem Berinkeyt, hogy francia nyelven kérdezze meg Vyxtől: tudja-e, mi következik a mai zűrzavaros helyzetben a kormány lemondásából, tudja-e, hogy a kormány lemondásának a következménye csak anarchia és fölfordulás lehet és nem volna-e célszerű még egy halasztó kísérletet tenni Parisban, vagy, ha ez lehetetlen, nem venné-e át Vyx alezredes az ántánt nevében az ország kormányzásának a súlyát és gondját?

Vyx Berinkey előadására vállvonogatással felelt. Az előadottak mérlegelése nem tartozik öreá. Neki semmi köze ahhoz, hogy milyen kormány marad és mi következik abból, ha a kormány lemond. Ha másnap este 6 óráig a magyar kormány a jegyzéket el nem fogadja, illetőleg az ántánt követeléseinek teljesítését nem vállalja, ebben az esetben ő és valamennyi ántánt-misszió azonnal elhagyja az országot.

Ez a válasz felvilágosított bennünket arról, hogy további tárgyalások céltalanok. A kormánynak határoznia kell a jegyzék elfogadása vagy el nem fogadása tárgyában, mert Vyx fenyegetése egyenértékű a fegyverszüneti szerződés felborításával és egy újabb háború bejelentésével.

A minisztériumba visszatérve magamhoz kérttem a hadügy-minisztérium katonai hadműveleti osztályának vezetőit, Stromfeld és Tombor ezredeseket, ismertettem velük a jegyzék tartalmát, kértem az újabb határt ábrázoló térkép megrajzolását és a jegyzékre vonatkozó véleményük előterjesztését.

Alig fél óra múlva a jegyzék hatásától teljesen letörtén és az izgalomtól reszketve ismét megjelent a két katona; egybehangzóan mind a kettőnek az volt a véleménye, hogy ezt a jegyzéket nem szabad és nem lehet elfogadni, mert ez Magyarország teljes gazdasági, politikai és katonai megsemmisítését jelenti. Véleményük szerint a jegyzék elfogadása olyan vihart támaszt az országban, amely elpusztít minden kormányzatot, amely a jegyzékben foglalt követeléseket teljesíti.

Tombor ezredes ismert álláspontjához híven még különvéleményt is terjesztett elő: most minden pacifizmust félre kell

lökni, mert az ántánt a wilsoni elveket sárba tiporta és az országot becsapta. Föl kell hívni fegyveres védekezésre az egész országot, a nyugati orientáció helyébe az *Oroszország* felé szóló *keleti* orientációt kell a programunkba fölvenni. Az ország vezetésére e pillanatban más alkalmas kormányzatot nem lát, mint a fegyveres védelmet megszervezni tudó szociáldemokrata pártot, de ennek ki kell békülnie, *meg kell egyeznie a kommunista párttal*, hogy a régi Ausztria északi határán álló orosz szovjetcsapatokkal a szövetségi együttműködés létrejöheszen.

Közben bekértem a keleti fronton álló székely katonák csapatparancsnokának, Kratochwill ezredesnek a véleményét is. A székely hadosztály a hadsereg legfegyelmertettebb, a viszonyokhoz mérten gépfegyverekkel és kézi fegyverekkel is elég jól felszerelt csoportja volt. A hadosztály létszáma több mint ötezer fő. Katonái a székely földről származó férfiak, akik a megszállás következtében elhagyták hazájukat, ősi földjüket, szüleiket, rokonaikat, kizáróan abból a célból, hogy fegyverbe állva, fegyveres hatalommal szerezzék vissza meghódított otthonukat. Ennek a csapatnak hangulatával és elhatározásával számot kellett vetnünk. Ha a kormány megkérdezésük nélkül egyszerű paranccsal visszarendeli őket a határról és ezzel megpecsételi sorsukat és lemond arról a lehetőségről, hogy hazájukat fölszabadíthassák, ebben az esetben ez a kétségbeesett fegyveres erő a nacionalista izgatás hatása alatt kétségtelenül a kormány és forradalom ellen fordul és győzelme a véres ellenforradalom győzelméhez vezet.

Kratochwill csapattisztjeivel és a csapatánál lévő bizalmiférfiakkal való tanácskozás után telefonhoz hívott és kijelentette, hogy

ő és az egész székely hadosztály *a jegyzék elfogadását ellenzi*. Ő egyénileg hajlandó a kormány parancsát teljesíteni és a visszavonulás elrendelése után az erre vonatkozó katonai parancsot kiadni, ha kell, azzal is készségét adja a velem szemben tanúsított fegyelemnek, hogy a parancs kiadása után helyét elhagyja, de, sajnos, a csapatok hangulata alapján azt is ki kell jelentenie, hogy *a székely csapatok és tisztek semmi körülmények között harc nélkül helyüket el nem hagyják, vissza nem vonalnak*. A kormánynak egy esetleges ide vonatkozó parancsa súlyos bonyodalmakra vezethet.

Stromfelddel és Tomborral együtt tudomásul vettük Kratochwill válaszát. A helyzet ismerete alapján más elhatározásra alig számíthattunk. Tudtam, hogy a kormány a továbbiakban kénytelen lesz figyelembe venni a székely hadosztály hangulatát és akaratát is.

b) A Vyx-ultimátum a minisztertanács előtt.

Még a délelőtt folyamán alkalmam volt informálni az újabb helyzetről néhány pártvezetőségi tagot. A pártvezetőség délutáni ülésén előterjesztettem a Vyx-jegyzék tartalmát, a katonai szakértők véleményét, a székely hadosztálytól kapott jelentést és Károlyinak és Berinkeynek ama kijelentését, hogy a kormány a jelenlegi koalíciós összetételében semmi körülmények között tovább nem kormányozhat s hogy ebben az ügyben estére minisztertanácsot hívtak össze.

A pártvezetőségben általános volt a fölfogás, hogy az akkori belpolitikai helyzetben – a nacionalista ellenforradalom és a bolsevik tömeghisztéria két malomköve között – a koalíciós kormány lemondásával a párt végzetesen sorsdöntő szituáció elé került.

Konkrét határozat azonban nem jött létre. Egyhangúlag az az álláspont jutott kifejezésre, hogy a párt nem kíván az este megtartandó minisztertanács határozatának prejudikálni és a párt csak a minisztertanács határozata után fog állást foglalni és a döntést a pártválasztmány és munkástanács elé terjeszti. A pártvezetőség minisztertagjai megbízást kaptak, hogy a kormány határozatáról referáljanak a pártnak, Landler pedig, hogy informálódjék a kommunista párt vezetőinél, hogy milyen álláspontot foglalnának el egy esetleges kényszerű szociáldemokrata kormánnyal szemben.

Az esti minisztertanácson *Károlyi* tett előterjesztést a Vyx-féle jegyzék alapján előállott újabb helyzetről. Azt a javaslatot tette, hogy a tarthatatlanná vált koalíció helyébe alakuljon tiszta szociáldemokrata kormány. A wilsoni elvek csődöt mondtak s így más erővel kell kísérletet tenni az ország megmentésére. Ez az erő nem lehet más, mint az európai munkás-Internationale. A tiszta szociáldemokrata kormány kössön fegyverszünetet a kommunistákkal, hogy mindaddig, amíg az ország az imperialista hatalmakkal élethalálharcot vív, a belső rend és nyugalom biztosítva legyen. *Károlyi* megígérte, hogy a kétségbeejtő helyzetben ő nem hagyja el

helyét és továbbra is megmarad a köztársasági elnök terhes hivatalában.

Károlyi előterjesztése kapcsán valamennyi miniszter kifejtette álláspontját.

Én voltam az első fölszólaló és teljes egészében magamévá tettem Károlyi fejtegetéseit. A fenyegető ántánt-támadás és polgárháború helyzetében csak az ultimátum visszautasítása és a szociáldemokrata párt kormányvállalása jöhet számba, mint utolsó kísérlet a forradalom megmentésére. A szociáldemokrata párt azonban csak abban az esetben vállalhatja a felelősséget, ha a kommunistákkal való megegyezés biztosítja minden hátbatámadás ellen. Végül kifejtettem, hogy a szocialista miniszterek nem dönthetnek abban, hogy a szociáldemokrata párt átveszi-e a kormányzás terheit. A minisztertanács határozata után a párt fórumai még 21-én véglegesen állást foglalnak majd a kormány vállalás ügyében.

Kunfi még nála is szokatlan hévvel igyekezett a kormány polgári tagjait befolyásolni, hogy maradjanak a koalíciós kormányban és tegyenek egy utolsó kísérletet az antantnál és a nyugati államok munkáspártjainál, hogy az országot a végső katasztrófától és a forradalmat az összeomlástól megmentsek. *Kunfi* az utolsó percig következetesen kitarított koalíciós álláspontja mellett és csak a minisztertanács többségének állásfoglalása után fogadta el a tiszta szociáldemokrata kormány tervét.

Garami ellençzte *Kunfi* álláspontját, mert a koalíciós kormány az eddigi tapasztalatok szerint sem kéréssel, sem fenyegetéssel, sem más úton az antantnál eredményeket elérni nem tud, másrészt a belső rendet sem tudja fentartani. A koalíciós kormánynak tehát távoznia kell.

Hasonló irányban nyilatkoztak a Nemzeti Tanács jelenlévő elnöke, *Hock* János és valamennyi polgári miniszter – köztük a leghatározottabban *nagyatádi Szabó* István -, akik kijelentették, hogy semmi körülmények között a polgári pártok az adott helyzetben a koalíciós kormányban tovább részt nem vesznek, tiszta polgári kormány alakítására sem vállalkoznak és egy szociáldemokrata kormány megalakítását kívánják. *Kunfi* koalíciós indítványán kívül más ellenjavaslat szóba sem került. *Kunfi* javaslatához senki sem csatlakozott.

Ennek alapján a minisztertanács egyhangúlag hozzájárult Károlyi előterjesztéséhez: *az antant ultimátumát visszautasítja, a kormány lemond, Károlyi Mihály továbbra is a köztársaság elnöke marad, egy tiszta szociáldemokrata kormány neveztesse ki, amely a Vyx-jegyzék végrehajtását megtagadja.*

A kormány elhatározása fölborította az eddigi forradalmi helyzetet. Az elhatározás azonban nemcsak az antánt-jegyzék következménye volt. Az utolsó hetekben szinte hétről-hétre miniszterválság és kormányválság nyugtalanságai és bizonytalanságai tették feszültté a politikai helyzetet. A birtokreform végrehajtása, az önkényes birtokfoglalások, a választások előkészületei körül mutatkozó izgalom, a sikeres kommunista agitáció és végül az a tény, hogy a tényleges hatalom az egész vonalon – legalább látszatra – a szociáldemokrata párt kezében volt, elkedvetlenítették a kormány polgári tagjait, akik emiatt szabadulni kívántak a kormányzás terhes gondjaitól. A szocialista miniszterek szinte naponként kénytelenek voltak hallani a kormány polgári tagjainak jogos szemrehányásait, amelyek mind arról panaszkodtak, hogy a polgári miniszterek tulajdonképpen csak bábok, mert rendelkezéseiket az állami szervek nem teljesítik és csak a szocialista részről kiadott utasításokat hajtják végre.

A sérelmektől elkeseredett polgári miniszterek fölhasználták a Vyx-jegyzék folytán kínálkozó kitűnő alkalmat: elhagyták a kormányt, amit annál is inkább kénytelenek voltak megcselekedni, mert ha a koalíciós kormány a területcsonkító Vyx-jegyzéket elfogadja, ebben az esetben a polgári közvélemény és parasztság, a nacionalista ellenforradalom befolyása alatt, ellentük fordul. A jegyzék visszautasítására pedig a koalíciós kormányzat nem volt elég erős és egységes, – a belső szociális forrongás mellett képtelen lett volna egy védekező háborút lefolytatni.

c) A szociáldemokrata párt állásfoglalása.

A kormány lemondásával a kockát elvetették: a felelősség a szociáldemokrata pártra hárult.

Március 21-én délelőtt tartotta meg a szociáldemokrata párt történelmi jelentőségű, emlékezetes vezetőségi ülését. Az ülésen meghívásra résztvettek a Szakszervezeti Tanács tagjai, továbbá Landler, Pogány, Varga és mások.

Már akkor nem volt titok, hogy a kommunistáknak vasárnapra tervezett nagy akciója a munkásság körében visszhangra talált. A nyomdászsztrájk még tartott. A lapok nem jelentek meg. A legnagyobb gyár, a csepeli Weiss Manfréd-üzem munkásainak egy része (néhány bizalmiférfi és az újonnan szervezettek) március 18-án határozatilag a kommunista párthoz csatlakozott. A kommunista katonák gyűlése szintén csatlakozott a vasárnapi akcióhoz, amelynek célja volt a kommunisták fegyveres kiszabadítása. Képtelennél képtelenebb rémhírek terjedtek el a városban. A tömeghisztéria már-már elviselhetetlenné vált.

Miután nyilvánvaló lett, hogy kormányválság következett be: a kommunista akció célkitűzései természetesen kitolódtak, nincs kormány, amely erővel és eréllyel szembe tudjon szállni a puccskísérletekkel.

Ebben az atmoszférában ült össze a pártvezetőség.

Az ülésen előterjesztettem a minisztertanács határozatát. Előadásom folyamán a magam véleményét is kifejtettem:

Ha a koalíciós kormány – mondtam – nem marad meg, a jegyzéket visszautasítja, akkor tiszta szocialista kormány még kevésbé vállalkozhatik arra, hogy a jegyzékben foglalt követeléseket teljesítse. Egy ilyen kormányt a nacionalista izgatás hatása alatt álló ellenforradalom, megerősödve a székely és más fegyelmezett ellenforradalmi csapatokkal, könnyű pehelyként söpörné el a helyéről. Ilyen helyzetben az ellenforradalom győzelme egy pillanatra sem lehet kétséges. Csak az a kérdés marad, hogy a párt ellenállás nélkül átengedi-e az ellenforradalomnak a győzelmet, vagy pedig utolsó kísérletet tesz-e még a forradalom megmentésére.

Ez a kísérlet – ha csak nem akarjuk elősegíteni az ellenforradalom győzelmét-szociáldemokrata kormány megalakítása és a jegyzék visszautasítása lehet. Ez azonban háborút jelent. Egy ilyen vállalkozás előfeltétele, hogy az országon belül meg kell szüntetni a polgárháborúra vezető anarchikus állapotokat és megállapodást kell keresni a kommunista párttal, amely támogassa a kormányt. Az ebből keletkező helyzetnek minden veszedelmét megrajzoltam. A csapatok fegyelmezetlenek, csak a székely hadosztály és néhány más ellenforradalmi csapat fegyelme kielégítő, ezekre a jegyzék visszautasítása

esetén számíthat az újabb kormány, az ántánt követeléseinek teljesítése esetén azonban föltétlenül a kormány ellen fordulnak. Vázoltam Magyarország katonai helyzetét: egy vészes védekező *körháború veszedelmével is kell számolni. De nem kínálkozik más megoldás.* Minden nehézség mellett számolnunk kell azonban azzal az eshetőséggel, hogy most már 8 órán belül nem csak arról kell döntenünk, hogy a jegyzéket elfogadjuk-e vagy nem, hanem a forradalom és ellenforradalom sorsáról is kell határozoznunk.

Erdélyi közlélmzési államtitkár a nehéz élelmzési viszonyokról referált.

Buchinger meglepetésszerűen – eddigi álláspontjával ellentétben – azt ajánlotta, hogy a párt követelje a koalíció föntartását, a koalíciós kormány megmaradását és a kormány – tiltakozással ugyan, de – hajtsa végre az ántánt-ultimátumot. *Buchinger* javaslata, sajnos, kivihetetlen volt: egyrészt, mert a kormány polgári pártjai semmi körülmények között nem akarták elfogadni és végrehajtani az ántánt-ultimátumot, másrészt, mert nem voltak hajlandók továbbra is a kormányban maradni.

Garami céltalannak és károsnak tartotta a tiszta szocialista kormánnyal való kísérletezést. Nem járul hozzá a kommunistákkal való megegyezéshez sem. A szociáldemokrata párt a tömegekkel szemben elvesztette a befolyását, elvesztette a csatát, teljesen behódolt a kommunista agitációnak és így nem marad más hátra, mint hogy a szociáldemokrata párt álljon félre. Az éles logikájú, tisztánlátó, szubjektív benyomásoktól és szenvedélyektől ment, bolshevikgyűlölő *Garami* sem látott más megoldást – miután a polgári pártok nem akarták a kormányt vállalni –, mint hogy vegyék át a kormányzást a kommunisták, akik a belpolitika terén ebbe a szörnyű helyzetbe sodorták az országot. Ám lássa az ántánt, hogy mit ért el azzal, hogy a kormányt veszedelmes helyzetében hátbatámadta. A kommunisták föltétlenül bekövetkező bukása után – mondta *Garami* – a szociáldemokrata párt még újra a tömegek élére állhatt

Buchinger javaslatát *Garami* is elfogadhatatlannak és képtelenségnek tartotta, egyfelől, mert a koalíciós kormány úgy bel-, mint külpolitikailag teljesen elvesztette lábai alól a talajt, másfelől, mert a kormány polgári tagjai már elhatározták a lemondást és a

szociáldemokrata pártnak nem áll hatalmában, hogy a kormány polgári tagjait megmaradásra kényszerítse.

A kibővített pártvezetőség és Szakszervezeti Tanács: három, szó, Garami, Buchinger és Peidl szavazata ellenében a kommunistákkal való megegyezés és tiszta szociáldemokrata kormány megalakítása mellett foglal állást. Garbai, Bokányi, Pogány, Weltner, Kunfi, Varga és a régi szakszervezeti vezetők is mindnyájan azt az álláspontot foglalták el, hogy az adott helyzetben csak két ut áll a < szociáldemokrata párt rendelkezésére. Az öngyilkosság két módja között választhatunk]

Vagy megegyezünk vagy félreállunk. Az első a biztos bukást jelenti, de a másik is a halált jelenti a pártra nézve. Nem szabad a legnagyobb veszedelem pillanatában elhagyni a munkásokat, kísérletet kell tenni, hogy megmentsük, ami megmenthető.)

Ezekkel a tragikus szavakkal indokolta meg a párt egyik legrégebb vezetője, *Weltner* az álláspontját. Ez a néhány szó fejezi ki a március 21-ének egész tragikumát. A konzervatív hajlandóságú szakszervezeti vezetők is ennek a helyzetnek a hatása alatt járultak hozzá a kommunistákkal való megegyezéshez. Nem tartották megengedhetőnek, hogy a katasztrofálisan veszedelmes pillanatban - bár a párt és szakszervezetek akarata és cselekedetei ellenére fejlődtek idáig az események - a munkásság régi vezetői elhagyják a helyüket és átengedjék élethalálharcában a proletariátust bizonytalan sorsának. Befolyásolta még a határozatot egy másik szempont: a szociáldemokrata párt ellenállásával vagy félreállításával nem akarta földézni az ajtón kopogtató, véres, sok áldozatot követelő polgárháborút és nem tartotta a szocialista morállal összeférhetőnek, hogy a félreállással néhányórai anarchia után a győzelmet a nacionalista ellenforradalom kezére juttassa.

Nem kísérlete meg senki annak az indítványozását, hogy alakuljon egy tiszta szociáldemokrata kormány a kommunisták támogatása *nélkül*, mert mindenki érezte az adott helyzetben ennek az esetleges kísérletnek a meddőségét és tarthatatlanságát.

A pártvezetőség ülése közben érkezett meg *Landler*, aki bejelentette, hogy beszélt a fogházban Kun Bélával, aki hajlandó a párt kiküldöttjeivel a megegyezés kérdésében tárgyalni, de kikötötte, hogy a vasmunkások egyik vezetője, Haubrich József is legyen

tagja a szociáldemokrata tárgyaló bizottságnak. A pártvezetőség megbízta Weltner, Pogányt, Landlert, Kunfit és Haubrichot, hogy azonnal lépjenek érintkezésbe a kommunistákkal.

A zűrzavaros nap e legfontosabb és súlyos következményekkel járó eseményéről: a pártvezetőség tanácskozásáról, illetve határozatáról sok mindenféle legenda képződött. A valóságban a pártvezetőség nem határozott egyebet: a párt átveszi a kormányt, megegyezést keres a kommunistákkal és e célra kiküld egy tárgyaló bizottságot.

Jellemző a forrásponthoz fölhevült izgalomra, hogy a tárgyaló bizottság a megegyezés feltételeire vonatkozóan semmiféle utasítást nem kapott. A pártvezetőség nem is tudhatta, hogy a kommunisták milyen feltételeket szabnak. Sőt fizikailag sem volt többé a pártvezetőség abban a helyzetben, hogy a bizottság jelentése tárgyában tanácskozzék. Az ülés déli 1 óra után végződött. A bizottság az ülés után ment ki a gyűjtőfogházba a kommunistákhoz, délután 3 órára már összegyűlt a pártválasztmány és a bizottság közvetlenül a választmány elé terjesztette a tárgyalás eredményét képező megegyezést.

A fölülkerekedett kommunisták diktáltak, az alapjaiban megingott szociáldemokrata párt kapitulált.

A gyűjtőfogházban történt megegyezés szövege ez:

„Határozat

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja a mai napon közös vezetőségi ülésében a két párt teljes egyesülését határozta el.

Az egyesült újabb párt neve mindaddig, amíg a forradalmi Internationale nem dönt a párt végleges elnevezésében, a következő lesz: Magyarországi Szocialista Párt.

Az egyesülés azon az alapon történik, hogy a párt és a kormányhatalom vezetésében a két párt együttesen vesz részt.

A párt a proletariátus nevében haladéktalanul átveszi az egész hatalmat. A proletárság diktatúráját a munkás-, paraszt- és katonatanácsok gyakorolják. Éppen ezért, természetesen, véglegesen elejtődik a nemzetgyűlési választások terve.

Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhad-serege, amely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből.

A proletárság uralmának biztosítására és az ántánl imperializmusa ellen a legteljesebb és legbensőbb fegyveres és szellemi szövetség kötendő az oroszországi szovjet-kormánnyal.

Budapest, 1919 március 21.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt

nevében: *Landler Jenő, Weltner Jakab, Kun fi Zsigmond, Pogány József, Haubrich József.*

A Kommunisták Magyarországi Pártja

nevében: *Kun Béla, Szántó Béla, Vágó Béla, Jancsik Ferencz, Vántus Károly, Chlepkó Ede, Seidler Ernő, Rabinovits József¹.*”

A pártválasztmány délután 4 órakor tartott ülést, amelyen *Garbai* előterjesztette a pártvezetőség határozatát. A pártválasztmányi ülés közben érkeztek meg a párt kiküldöttei a megegyezés hírével. *Garbai* beszéde közben *Rónai Zoltán* népjóléti államtitkár, a párt egyik legképzettebb és hosszú esztendőök óta hűséges, de mindig szerény tagja a rémület kétségbeesésével kért arra, hogy az utolsó pillanatban találjunk módot a katasztrófa megakadályozására.

A megegyezés részleteit még nem ismertem, – a percről-percre és óráról-órára érkező jelentések azonban megértették velem, hogy e pillanatban az írásos megegyezések és testületi határozatok már nem nagy jelentőségűek. Kint a városban a két nap eseményeinek hatása alatt minden hatalom, vezetés és irányítás kiesett a kormány és a szociáldemokrata párt kezéből. Ennek ellenére nem elleneztem *Rónai* kísérletét egy másirányú megoldás érdekében, noha én nem sokat reméltem ettől a lépéstől.

Rónai fel is szólalt és azt indítványozta, hogy alakuljon meg egy tiszta szociáldemokrata kormány, a kommunistákkal való minden megegyezés mellőzésével. Szavai azonban elvesztek az általános türelmetlenségben és alig is akarták meghallgatni. Hasonló értelemben szólalt még fel dr. *Róth Ottó*, a délmagyarországi pártmozgalom egyik régi vezetője, természetesen még zajosabb atmoszférában és még kevesebb sikerrel.

¹ Lásd: Az egység okmányai. A közoktatásügyi népbiztosság kiadása.

Az események dübörgő rohanását már a pártválasztmány sem tudta megállítani. A pártnak ez a legexkluzívabb testülete, amelynek régi szakszervezeti és pártvezetők voltak a tagjai, dr. Róth Ottó szavazata ellenében, egyhangúlag elfogadta a pártvezetőség előterjesztését a kommunistákkal való megegyezés és a kormány megalakítása tárgyában.

XXVIII. Az utolsó akkordok.

A pártválasztmány üléséről a már együtt ülő minisztertanácsba kellett mennem, ahol a lemondott kormány utolsó, formális ülését tartotta és adminisztratív természetű folyóügyek és bucsukinevezések dolgában határozott.

Hogy a kormány polgári tagjai ebben a pillanatban mennyire nem tudták, hogy küszöbön áll a protétárdiktatúra kikiáltása, és hogy az egész kormánynak mennyire nem volt fogalma arról, hogy mi következik és a valóságban mit jelent a kommunistákkal való megegyezés, annak illusztrálására fősorolom a diktatúra kikiáltása előtt egy órával megtartott, a március 21-i minisztertanács tárgysorozatának és tanácskozásának nőiian pontját.

- A Vyxnek küldendő válasz felolvasása.
  - Kinevezések a külügyminisztériumban.
  - Kinevezések a népgazdasági minisztériumban.
  - Elnevezések a pénzügyminisztériumban.
  - A miniszterek személyi pótléka, államtitkárok havi munkadíja.
  - Egyházi kinevezések.
  - Kinevezés a safek leltározására.
  - A ruha-fehérmű- és cipőkereskedők készleteinek igénybevétele.
  - A hadifogyoknak és katonáknak ruhával való ellátása.
10. Alaptőkefőlemelések.
  11. Státuszrendezés az államrendőrség detektívtestületénél.
  10. Az 1848749-es honvédek, honvédözvegyek és árvák ellátásának főlemelése.
  12. Kinevezések a vallásügyi minisztériumban.
  11. Vasútvonalaknak állami költségen való megépítése a keresetnélküli mérnökök és munkások foglalkoztatása céljából.

15. Szikora Zoltán lapszerkesztő internálása¹.

Egy kormány, amely tudatosan a proletárdiktatúrának adja át a hatalmat, nem foglalkozik az utolsó órában egyházi és egyéb kinevezésekkel és ehhez hasonló ügyekkel!

A Károlyi Mihály ellen emelt vád, amely szerint ő „adta át a hatalmat” a bolsevistáknak, a történelmi igazság leggyalázatosabb meghamisítása. Káról via., proletárdiktatúra kikiáltásáról csak a munkástanács ülése *után* értesülj a rohanj események öt egyszerűen elsöpörték örhelyéről. *Még formailag sem volt hajlandó a „hatalomátadás”-t ellenjegyezni.*

Március 22-én a Károlyi Mihály aláírásával megjelent proklamációt, amelyben „átadja a hatalmat a proletariátusnak”: tudtán kívül *mások fogalmazták. Károlyi azt soha alá nem irta. Annak kiadását tanuk előtt megtiltotta* és csak az Ő akarata ellenére jelent meg a lapokban. Nevét egyszerűen mások írták az okmány alá.

A nemeslelkű Károlyi ennek az ügynek a részleteit csak a forradalom bukása után három esztendővel és csupán néhány meghitt barátja előtt tárta föl (a diktatúra szociáldemokrata vezetői is csak évekkel később értesültek róla), mert nem akarta a fehér terror börtönében ülő tettesek helyzetét súlyosbítani.

Néhány, a későbbi ellenforradalomban szerepet játszó – akkoriban hűséges forradalmár – tisztviselőnek a kinevezése is megérdemli a megörökítést:

A kormány Tomcsányi Vilmos Pál miniszteri tanácsost helyettes államtitkárrá, Tolvay Takács Józsefet I. osztályú követségi tanácsossá, Neubauer Ferencet (Szabó István protegáltját) miniszteri tanácsossá, dr. Dettre Jánost miniszteri tanácsossá, Pongrácz Jenő államügyészt, Stocker Antal törvényszéki elnököt, dr. Ölen Miklóst és Kozma Endrét kúriai bírókká, dr. Szekeres Sándort, Gönczy Gyulát ítélőtáblai tanácselnökké, dr. Vass Józsefet és dr. Wolkenberg Alajost nyilvános rendes egyetemi tanárrá, Túri Bélát mesterkanonokká, Izsóf Alajos lapszerkesztőt mesterkanonokká, dr. Zeőke Antalt, Balog Vilmost miniszteri titkárrá, dr. Milec Károlyt és dr. Ballá Istvánt osztálytanácsossá, König Tivadart helyet-

¹ Az 1919 március 21-i minisztertanács jegyzőkönyve.

tes államtitkárrá, dr. Borsy Aladárt osztálytanácsossá, Baneth Sándort, Német Alfrédet, Fabró Henriket, a Magyar Távirati Iroda igazgatóit és Barát Ármint miniszteri tanácsosokká, dr. Jakab Lajost, Konkoly-Thege Andort, Császár Kálmánt, Jacobi Roland Károlyt, ifj. Székely Miklóst miniszteri fogalmazókká, Gyurkovits Gyulát, Füzesséry Emilt, Mocár Dezsőt, Kund Elemért, Janda Károlyt miniszteri titkárokká, dr. Semsey Józsefet és dr. Kolozsváry Dezsőt miniszteri osztálytanácsosokká, dr. Viczián Istvánt, Mihályffy Vilmost, dr. Fáy Albertet – *„mert nevezett tisztviselők mindenkor elismerésre méltó buzgalommal és példás szorgalommal teljesítették hivatali kötelességüket”* – helyettes államtitkárrá, Kun Béla hódmezővásárhelyi kormánybiztost politikai államtitkárrá, végül Benyovszky Károly, Kalmár Hugó, Szentmiklóssy György és Dániel Dezső detektívfelügyelőket detektívfőnökhelyettesekké és Enyedi László, Tallián Károly, Emesz György, Bialoszkurszky Géza, Angyal László, Tólos József, Magyar Gyula és Gsiszér János detektívfelügyelőket detektívfőfelügyelőkké nevezte ki².

A forradalom bukása után ezek a forradalomtól kinevezést, jövedelmet könyörgő „buzgó” tisztviselők a legvérengzőbb forradalmárüldözők lettek.

A kinevezések elintézése után a lelépő kormány *egyhangúlag* elhatározta, hogy a helyzetre való tekintettel a *választások elmaradnak*.

A tanácskozás végén a pártválasztmány határozata értelmében Kunfi és én kértük a kormányt, hogy a bebörtönzött Kun Bélát és társait bocsássa szabadon. Juhász Nagy Sándor igazságügy-miniszter ennek az indítványnak a végrehajtását az újabb kormányra akarta bizni, mi azonban kértük, hogy fölösleges erőszakoskodások elkerülése céljából a főügyészt azonnal utasítsák a szabadlábrahelyezés dolgában.

A kormány előterjesztéseink alapján határozott. Hogy mennyire sürgős volta határozat, bizonyítják a következmények. Váry Albert főügyészi Lázár után kétségbeesetten kérte a városparancsnokot, Moór Pált, hogy sürgősen szerezzen automobilt és menjen ki vele

¹ Az 1919 március 21-i minisztertanács jegyzőkönyvéből.

drácssy-út sarkán fölfegyverzett tömeg föltartóztatta a kocsinkat. Peyer fölszólítására, hogy engedjenek tovább bennünket, mert a hadügyminiszter a párttitkárságba igyekszik, sértő szitkok között betörték az autó ablakát. Az újabb helyzet e bevezetése rám nézve nem sok jót ígért és nem volt nagyon fölemelő hatással.

Amikor a párttitkárságba érkeztem, a telefonhoz kért Vyx alezredes, aki már 4 óra óta kétségbeesetten keresett.

A rövid telefonbeszélgetés keretében feltárult előttem ennek a gonoszlelkű katonának gyarló emberi gyávasága. Ugyanaz a Vyx alezredes, aki 30 órával ezelőtt a vele szemben mindig engedékeny, demokratikus Magyarország köztársasági elnökével, miniszterelnökével és hadügyminiszterével példátlan fönhéjazással, a győzőnek és a hatalom birtokosának parancsoló fölénnyével tárgyalt, – most a gyáva gyermek síró hangját vette föl és könyörögve kért, hogy gondoskodjam életbiztonságáról. A lakása előtt fenyegető tömeg gyülekezik; könyörögve arra kért, hogy küldjek védelmére fegyveres őrséget. Biztosítani akart arról, hogy ő nem oka a bekövetkezett eseményeknek.

Mélységes elkeseredés és megvetés fogott el az emberi gyávaságnak e visszataszító megnyilatkozásával szemben. Egy szóval sem bocsátkoztam vele semmiféle politikai tárgyalásba. Megnyugtattam, hogy meg fogom menteni azt az életet, amely lelkiismeretlenséggel és gonosz indulattal tönkretette a fejlődni, élni akaró szabad köztársaságot és tízezrek egészségét, testi épségét én életét veszélyeztető önvédelmi harcba kényszerítette a szerencsétlen magyar népet.

Még idejekorán fegyveres erők védelme alá helyeztük Vyx Andrásy-uti lakását. A katonák megérkezése után néhány perccel már fenyegető magatartású tömeg vette körül Vyx lakását és ha később érkezik a védelem, aligha viszi el a bőrért szárazon dicstelen működésének színhelyéről.

Már délután – még a pártválasztmány határozata előtt – fegyveres tömegek cirkáltak az utcákon, elkobozták az autókat, megszálltak néhány középületet.

A miniszteri tanácskozás közben a hadügyminiszteri inspekción tiszt telefonon jelentette, hogy fegyveres csapat elfoglalta a hadügyminisztériumot. Telefonhoz hívtam a csapat vezetőjét, fölszólítottam, hogy, mivel a kormány még helyén van, azonnal hagyják

el a hadügyminisztériumot, mert ellenkező esetben katonai erővel fogom őket onnan kikergetni.

A haragos kijelentés után azon gondolkodtam, hogy ha a fegyveres csapat nem teljesítette volna rendelkezésemet, aligha találtam volna katonai erőt a parancs végrehajtására.

Ezek a jelentékteleneknek látszó incidensek csak azt bizonyítják, hogy a gyűjtőfogházi írásos megegyezés betűszerinti tartalma, a pártvezetőség, a pártválasztmány és munkástanács határozata tulajdonképpen nem volt egyéb, mint formáság, amely kifelé csak szankcionálta a tényleges helyzetet. Lényegében abban nyeri el történelmi jelentőségét, hogy megakadályozója lett az ellenkező esetben föltétlenül bekövetkezendő véres polgár- és testvérháborúnak.!

*   *
*

A legveszedelmesebb és kiélezett belpolitikai helyzetben lökte le a Vyx-bomba a minisztériumot az őrhelyéről. A készülő bolsevik puccs előtt két nappal még ellenrendszabályok ügyében intézkedett a kormány. Egy csapásra vezetés nélkül maradt az ország. A puccs fölkészülhetett. Március 21-én még mindig nincs kormány. Már nincs más választás: vagy polgárháború vagy egy kísérlet az egységes proletár-fronttal, az ország és a forradalom megmentésére, ha ugyan még van rá lehetőség.

És a szociáldemokrata párt ebben az esetben, most már saját létének feláldozásával, másodszor mentette meg az országot egy polgárháború véres rémétől.

Noha nem találok semmi kivetni valót abban, hogy bizonyos szituációban egy proletárpárt vezetői azon fáradoznak, hogy a proletariátus egységét helyreállítsák, mégis, a történelmi igazság érdekében, kellő értékére kell leszállítanom néhány, különböző forrásból eredő, a kommunistákkal való megegyezésre vonatkozó legendát.

Nem igaz, hogy a szociáldemokrata párt vezetőségének tagjai, vagy a párt illetékes tényezői március 20-ika előtt bármi néven nevezendő tárgyalásokat folytattak a kommunista párttal, megegyezés, egyesülés, közös kormányzat vagy a proletárdiktatúra kikiáltása érdekében. Ha egyes illetéktelen egyének „tárgyaltak”, azok tárgyalásai jelentéktelen magánakciók voltak, *semmiféle összefüg-*

gésben a márciusi megegyezéssel nem állottak, arra közvetlen befolyást nem gyakoroltak.

Nem igaz „Az egység okmányai” című füzetben, Bogár Ignác cikkében közölt az az állítás, hogy Kun Bélának őhozzá intézett levelét, amelyben a kommunista pártnak a proletáregység helyreállítására irányuló álláspontját fejtette ki, Buchinger Manónak, Landlernak és nekem másolatban átadta volna. A szóban forgó levelet csak „Az egység okmányai” című füzetben, *a diktatúra ki-kiáltását követő harmadik hónapban*, olvastam, soha azelőtt nem láttam, nem tudtam róla. Tudtommal *sem Buchinger, sem Landler* ezt a levelet soha meg nem kapták.

*

Consummatum est . . . Elvégeztetett. Elbukott a szép reményekre jogosító októberi forradalom. Elbukott, mert nem volt elég erős a három oldalról ráirányított pergőtüzes támadások elhárítására. Elbukott az ellenforradalmi nacionalizmus, a bolsevik agitáció és az antant rosszakaratú aknamunkája következtében.

Az októberi forradalom a támadások fokozódó erejével szemben mindig szűkebb alapra szorult, a tömegeknek mindig nagyobb rétegeit veszítette el. Programja, célkitűzései megértést, türelmet, áldozatkészséget, demokratikus akaratot és belátást, szervezett öntudatot és politikai iskolázottságot követelt a néptől. Sajnos, ezek a kellékek hiányoztak a nagy néptömegekből ...

A döntő pillanatban az ellenforradalmi polgári részről ápolt *nacional-bolsevizmus* sem tévesztette el hatását. A március 19-én délben megjelent „Az Est” című polgári lap ökölnyi betűkkel, több mint egy hasábnyi terjedelemmel, feltűnő helyen közli azt a hírt, hogy az orosz bolsevikok győzelmesen vonulnak elő Déloroszsországbán, Ukrajnában és Lengyelországban, Kiev, Cherson és Nikolajev városokat már elfoglalták. Egy másik helyen ugyanez a lap még nagyobb betűkkel közli a nagy bolsevik győzelemről szóló hírt, amely szerint az orosz szovjethadsereg már Románia felé nyomul az előcsapatai már Lemberg és Odessza előtt állnak. Kétségtelen hogy az utolsó napok eseményeinek hatása alatt száguldó rohamosságal terjedő bolsevizmus és nacional-bolsevizmus áradatát ez a két hír hihetetlen mértékben megdagasztotta.

A PROLETÁRDIKTATÚRA.

XXIX. Az első órák.

Március 21-én este hét óra . . . Két nap izgalmas tanácskozásaitól túlfeszített idegekkel készültünk föl az újabb helyzetnek megfelelő kormány megalakítására. A szociáldemokrata párt vezetői a párttitkárságban várták be a fogházból érkező kommunista pártvezéreket. Bizonytalanság érzete, belső izgalom vett rajtunk erőt. Már tudtuk, hogy az események torlódása kivette kezünkől a vezetés fonalát – de ott maradtunk a vihartól vert hajó parancsnoki hidján, hogy megkíséreljük: még egy utolsó erőfeszítéssel menteni, ami megmenthető.

A kommunisták megérkezése előtt latolgattuk, fontolgattuk a helyzetet. Találgattuk, hogy mi fog következni? Bizony, abban a történelmi pillanatban egyikünknek sem volt fogalma róla, hogy a kiöntött ár hova sodorja az országot és a munkásosztályt.

Este 8 órakor Kun Bélával az élén megjelentek a kommunisták. Szomorú, lesújtó és megdöbbenő hatást tett reánk az újabb vezérek bevonulása. Legtöbbjét nem is ismertük. Újabb, soha nem látott alakjai voltak a munkásmozgalomnak és a forradalomnak. Legnagyobb részük a forradalom előtt vagy teljesen semleges volt, vagy pedig az ellenséges fronton, a polgári pártok soraiban küzdött a szocializmus és a szociáldemokrácia *ellen*. És most ezek lesznek az újabb vezérek! A hatalmas küzdelmekben és áldozatokban gazdag múltú, a forradalom viharában nagyszerű lendülettel a jövő felé törtető szociáldemokrata párt pedig összetörve, önmagával meghasonlottan, legyőzötten fekszik lábaik előtt.

Az előző harcokból folyó, természetesen hideg ismerkedés után hozzáálltunk a kormányalakítás előkészületeihez. Egyhangú volt a vélemény, hogy a kormányt szociáldemokratákból kell megalakítani és csak a külügyi tárcát bizzuk Kun Bélára, hogy az orosz tanácsköztársasággal való szövetséget kifelé is dokumentáljuk.

Kunfival való előzetes megbeszélés alapján azt javasoltam, hogy Károlyi Mihályt kérjük föl, hogy tartsa meg továbbra is köztársasági elnöki tisztségét. Javaslatom általános ellenzésre talált. Ma már én is belátom, hogy abban a helyzetben Károlyi elnöksége súlyos teherterele lett volna az októberi forradalom eszméjének és nem használt volna az újabb forradalomnak sem. Nem is szólva arról, hogy Károlyi a szovjetköztársaság elnökségét semmi körülmények között nem vállalta volna el.

A kormány megalakításánál már érzékelhettük az újabb helyzetben a kommunisták objektív fölényét. A szárnyaszegett, hitükben megingott, hibájukon kívül vesztett csatában elkeseredett szociáldemokratákat egytől-egyig csak nehezen lehetett egy-egy tárca vezetésére rábírní. Az elkeseredés ösztönszerűségétől hajtva a régi szociáldemokrata vezetők a félreállítás gondolatával foglalkoztak. Nyissuk meg a tért a győztes, újabb vezéreknek.

Minden okunk és jogunk megvolt az elvonulásra. Pizskoltak, rágalmaztak bennünket. A tömegek az ő eszméikért lelkesedtek, ők győztek, tehát nekik kell átvenniök a vezetést. Weltner éppúgy szabadkozott, mint Kunfi. Erdélyit csak órák után lehetett meggyőzni arról, hogy a közéletmezés terén nélkülözhetetlen és én még Erdélyi beleegyezése után is azt követeltem, hogy engedjenek el a párt, vagy valamelyik szakszervezet szolgálatába. Semmiképpen sem akartam öthónapi zaklatott köztisztségek után ismét vezetőállást vállalni!

E történelmi ténynel szemben valóban furcsán fest az az emberek naivitására spekuláló, kommunista berkekből eredő képtelen vád, hogy a szociáldemokraták azért egyeztek meg a bolsevikokkal, hogy továbbra is a hatalmon maradhassanak.)

Kun Béla kétségbeesetten kapacitált mindnyájunkat, hogy lépünk be a kormányba. Nem volt bátorsága a kommunisták részéről még órákkal azelőtt is becsmérelt szociáldemokraták nélkül kormányt vállalni. Tudta, hogy ezeknek tapasztalata, munkássága, szervezeti és morális fölénye nélkül, a néhány szóbüvész kommunista vezér vezetése mellett hamarosan összeomlik az újabb forradalmi alap.

Ellenzésünkön végre győzött a jobb belátás. Kétségtelen volt, hogy a mi távozásunk a forradalom gyors bukásához, az ellenforradalom győzelméhez és végül polgárháborúhoz vezet s így ez

az elhatározás céltalanná tenné a munkásosztálynak a kétségbeesés áldozatkészségével megtett lépését. A munkásság a végzetes élethalál-harc küszöbén áll, mindnyájunk kötelessége, hogy az elkéseredés érzését háttérbe szorítva, a legjobb tudásunkkal szolgáljuk a forradalmat.

A szociáldemokratákkal ellentétben a kommunisták szívesen váltaltak minden kormánypozíciót. Oroszország példájára hivatkozva azt követelték, hogy minden népbiztos mellé két helyettes népbiztos neveztessek ki: s ezek szintén tagjai a kormányzótanácsnak. Ezzel kerülőúton megdőlt a kormány szociáldemokrata jellege, mert minden szociáldemokrata népbiztos mellé kommunista népbiztoshelyettesek kerültek. A szociáldemokraták számszerű befolyása így már az első órában meghiúsult. De a számszerű többség mellett még erősebb fegyverük is volt. Kun Béla vezetésével többen közülük résztvettek az orosz forradalomban. A hasonló irányban induló magyar forradalom minden fényénél a szovjet-ügyekben tapasztalatlan szociáldemokratákkal szemben „szovjet-tapasztalat”-aikra hivatkozhattak. Azonfölül tőlük függött az orosz segítség is, amely az egyedüli létalapja volt a nacionál-bolsevizmus alapján induló forradalomnak s így az Ő befolyásuk, irányításuk és vezetésük a kormányzótanácsban már eleve biztosítva volt.

Az újabb kormányzótanács a következő népbiztosokból alakult meg:

Elnök: Garbai Sándor. Belügyi népbiztos: Landler Jenő. Helyettese: Vágó Béla. Földmívelésügyi kollégium: Csizmadia Sándor, Vántus Károly, Hamburger Jenő, Nyisztor György. Pénzügyi népbiztos: Varga Jenő. Helyettese: Székely Béla. Közoktatásügyi népbiztos: Kunfi Zsigmond. Helyettese: Lukács György. Munkaügyi népbiztos: Bokányi Dezső. Helyettese: Fiedler Rezső. Külügyi népbiztos: Kun Béla. Helyettese: Ágoston Péter. Kereskedelemügyi népbiztos: Landler Jenő (ideiglenesen). Helyettesei: Rákosi Mátyás, Haubrich József. Hadügyi népbiztos: Pogány József. IfelyStesei: Szántó Béla, Szamuely Tibor. Igazságügyi népbiztos: Rónai Zoltán. Helyettese: Ládái István. Szociálizálási népbiztos: Böhm Vilmos. Helyettesei: Hevesi Gyula, Dovcsák Antal. Német népbiztos: Kalmár Henrik. Ruszin népbiztos: Stéfán Ágoston. Közélelmezési népbiztos: Erdélyi Mór. Helyettese: Illés Artúr.

A forradalmi kormányzótanács kinevezte népbiztosokká a fővároshoz: Vincze Sándort, Preusz Mórt, Dienes Lászlót. Politikai népbiztosokul a rendőrséghez, védőrséghez és népőrséghez: bíró Dezsőt és Seidler Ernőt¹.

Megtörtént a nagy tragédia első szereposztása.

A fővárosban uralkodó anarchia meggátlására a kormányzótanács még aznap este két rendeletet adott ki: az egyikben elrendeli a statáriumot azokkal szemben, akik a tanácsköztársaság parancsainak fegyveresen ellenszegülnek, fegyveres fölkelést szitnak, rabolnak vagy fosztogatnak; a másik rendelet a teljes szesztilalom tárgyában intézkedik.

Most már Kun Béla is hive a forradalmi rendnek! Már nem nevezi fehér terrornak a forradalom statáriumát!

¹ „Népszava”: 1919 március 22-i szám.

XXX.

A diktatúra berendezkedése.

A társadalmak és osztályok élete éppen úgy rabja az átöröklődés törvényének, mint a szerves lények egyéni élete. Az ősök és elődök, az előző társadalmak egyes osztályainak és intézményeinek kulturális és gazdasági sajátosságai, erényei, hibái és bűnei átöröklődnek az utódosztályokra és társadalmakra és rányomják bélyegüket a jövő alakulására. A régi Magyarország minden nyomorúsága, népének kulturálatlansága, a politikai iskolázottság hiánya, a forradalmi egyéni erők lépten-nyomon érezhető elégtelensége, mindenekfölött pedig a kieleződött osztályharc és a föllángoló nacionalizmus még fokozottabb mértékben nyilvánultak meg a március 21-ével meginduló proletárforradalomban, mint ahogyan az októberi forradalomban jelentkeztek.

A szociáldemokrata pártnak március 21-i elhatározása megakadályozta ugyan a polgárháború véres kirobbanását, vértelenné tette a második forradalom mélyen szántó társadalmi átformálását, de nem hatálytalanította a forradalmat előkészítő belső erőket, az ellenforradalom csiráját magában hordozó nacionalista mentalitást. A március 21-i forradalom beköszöntője már a nacionalizmus jegyében indult el. Bár a forradalomjnyege a szociális forradalom jellegét öltötte magára külső formáiban, belső megnyilatkozásaiban, megindulásában már a nacionalista forradalom, a nacionál-bolsevizmus köpenyében lépett föl.

A szociáldemokrata Garbai Sándornak a munkástanács március 21-én megtartott történelmi jelentőségű ülésén elmondott beszéde ennek a tömegekben élő nacionál-bolsevizmusnak éles kifejezője.

„Az volt a meggyőződésünk – mondotta -, hogy az antant igazságos békét teremt, de a Vyx-ukáz mindenre rácáfolt. Imperialista békét akarnak Parisban, el akarják rabolni a

Dunát. Le kell vonni ennek a förtelmes dolognak a konzekvenciáját. Nyugatról semmit, csak diktatórikus békét várhatunk és ez arra kényszerít bennünket, hogy lemondjunk arról, hogy választás legyen, hogy a népet urnák elé vezessük. Nincs más út, mint elfogadni a diktatúrának egy másik fajtáját.” Hangsúlyozza, hogy az újabb irányzat felé a szociáldemokrata pártot az ántánt kényszerítette. Ez az újabb irányzat az, hogy amit Nyugatról nem kaptunk meg, Keletről akarjuk megkapni. „Az orosz proletárseregek harcos tömege közeledőben van, megteremtjük a szocialista kormányzást és kihirdetjük a proletárdiktatúrát!”

Az egész beszéden az ántánt ellenében való védekezés gondolata vonul végig.

De nemcsak a szociáldemokrata Garbai, hanem a kommunista Kun Béla és a „baloldali” Pogány fogalmazásában megjelent „Mindenkihez!” címzett proklamáció legerősebb akcentusa is a nacionál-bolsevizmus lángját veti a világ elé:

„Külpolitikailag is teljes katasztrófa előtt áll a magyar forradalom. A párisi békekonferencia úgy döntött, hogy katonailag megszállja Magyarországnak csaknem egész területét, a megszállás vonalait végleges politikai határnak tekinti, ezzel a forradalmi Magyarország élelmezését és szénellátását végképpen lehetetlenné teszi.

Ebben a helyzetben egyetlen eszköze maradt a magyar forradalomnak a maga megmentésére: a proletárság diktatúrája, a munkások és földműves-szegények uralma . . .

A magyarországi szocialista párt és forradalmi kormányzótanács felismeri, mennyi nehézséggel és áldozattal kell megküzdenie a magyar munkásságnak, ha elindul ezen a bátor és nagyszerű úton. Háborút kell viselnünk élelmünk és bányáink fölsszabadításáért. Harcot kell vívnunk proletártestvéreink szabadságáért és a magunk léteért. Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várokozik ránk ezen az úton² . . .”
Lázítás a katonai megszállás és Magyarország politikai határának végleges megcsonkítása ellen, buzdítás az ántánt megszálló csapatai ellen való háborúra: ez csendül ki a Kun Bélától írt és a

¹ „Népszava”: 1919 március 22. szám.

² U. o.

szocialista párttól aláírt proklamációból, ez a hang ragadhatta csak magával az egész munkásságot, a nacionalista parasztságot, sőt az első órákban még a nacionál-bolsevizmus hatása alatt élő polgárságnak és tiszteknek egy tekintélyes részét is.

A proletárdiktatúra proklamálása nemcsak a munkásság körében keltett orkászzerű örömujjongást és lelkesedést: a polgárság és tiszttek legnagyobb része is, legalább az első órákban, hallatlan lelkesedéssel fogadta az újabb rendszert. Részben, mert a diktatúrától az eddigi bizonytalanság megszűntetését várták, részben, mert a lelkek mélyén szunnyadó erők fölszabadultak. Az öntudatos és öntudatlan nacionalizmus talált kielégítést az ország gazdasági és politikai szétszakítása ellen megindítandó, az egységes proletariátus által vezetett harcban. Az ántánt támadására az öt hónap óta vergődő és a wilsoni elvekben megcsalt ország tömegei a nacionál-bolsevizmussal feleltek és ennek hatása oly elementáris volt, hogy a a orosz befolyás alatt álló Kun Bélák is kénytelenek voltak beleilleszkedni. Ezt a gondolatot fejezi ki a Kun Béla aláírásával ellátott második kiáltvány is, amelyet a világ proletariátusához intézett s amelyben kijelenti:

„A magyar proletárforradalmat *két erő* teremtette meg. Az *egyik* a munkásoknak, a földműves-szegényeknek és a katonaságnak az az elhatározása, hogy nem akarták tovább hordani a tőke igáját, a *másik* az ántánt imperializmusa, amely Magyarországot területének megcsonkításával élelmiszerétől, ipari nyersanyagától, megélhetésének összes föltételeitől meg akarta és meg akarja fosztani. *Az antant ultimátumára*, amely a román oligarchia számára követelte Magyarország azonnal való és végleges átadását, *a proletárdiktatúra* megteremtése a magyar nép válasza³.”

Az októberi forradalomtól származott egyéb terhes örökségek mellett a nacionál-bolsevizmus súlya ránehezedett a proletárdiktatúrára, hogy végül az egyéb terhek súlyával egyetemben maga alá temesse a proletárság második forradalmát és romjai fölé fölépíthesse a hazug nacionalizmus ellenforradalmát.

³ „Népszava”: 1919 március 23. szám.

A berendezkedés erős ütemben, a gyors munkának minden nehézségével, kapkodásával és átkával haladt előre. amíg az októberi forradalom egyik nehézsége az volt, hogy túlságosan szigorúan ragaszkodott a megbukott rendszer paragrafusokba foglalt törvényes formaságaihoz, a márciusi forradalom, e hibát elkerülendő, a másik véletbe esett és úgy vélte feladatát jól megoldani, hogy gyökerestül, fenekestül forgatta föl, rombolta le a régi rend minden intézményét, hogy az újabb rend felépíthető legyen. A rombolás és a régi rend alapjainak eltávolítása bizonyos határig kétségtelenül szükséges munka volt. De ez a szükségesség nem teszi fölöslegessé a rendszeres munkát, amely az építő tevékenységet megkönnyíti.

Már a kormányzótanács első ülésén határozatot hozott az újabb kormány az egyház és állam szétválasztásáról, a munkás-, katonai és paraszttanácsok megválasztásáról, a községek, városok és megyék élére állítandó direktóriumok megválasztásáról, továbbá a házak és üzemek szocializálása és a színházaknak a proletárkultúra szolgálatába állítása tárgyában.

A tömegek tehát már 24 óra után tudták, hogy a kormányzótanács újabb utakon indul el, dolgozni kíván és igyekszik beváltani - ha tudja - a tömegeknek adott ígéreteket.

Március 23-án, már e határozatok proklamálása után, az Országház-téren több mint százezer ember jelenlétében nagy népgyűlést tartott az egyesült párt, amelyen a két párt vezetői szónokoltak. Minden lelkesítő beszéd és írás ellenére már ez a gyűlés képet nyújtott arról a *szakadékról*, amely az újabb pártnak kommunista és szociáldemokrata tagjai közé beékelődött. IA világnézeti fölfogás, az újabb helyzetben alkalmazandó rendszabályok, a forradalom megmentésének kérdése és a forradalom menetének üteme: főként ezek voltak azok a kérdések, amelyek az elvi választóvonalat adták de amelyekhez még hozzájárult a kommunista párt törtető elemeinek a szociáldemokrata szervezetséggel és tudással szemben tanúsított féktelen gyűlölete. Csak a nacionalizmus kérdésében nem volt eltérés a két párt között.

Minden kapkodás mellett két, mindenképpen sürgősebb és fontosabb föladata volt az újabb tanácsköztársaságnak: meg kellett teremteni a belső rendet és minél értékesebb, munkaképesebb, a termelés menetét minél jobban biztosító proletár- és szakelemet kellett a forradalom szolgálatába állítani; másfelől meg kellett teremteni

a forradalmat belső és külső ellenségeitől megvédelmező vörös hadsereget.

A belső rend biztosítása néhány napig tartó, általában kisebb jelentőségű zavar leküzdése után nagyjában az egész országban sikerült. A diktatúra erélyes föllépése és a statárium: fokozatosan megtették a hatásukat és lecsillapították a lázban gyötrődő országot. A leszerelt katonák mozgalmával Kun Béla a hadügyi népbiztosság irodájában jelenlétben igen röviden végzett. A diktatúra kikiáltását követő napon megjelent a leszerelt katonák egy háromtagú küldöttsége Kunnál, – bizonyára azért, hogy munkájukért a megérdemelt jutalmat átvegyék. Kun minden határozottságot kifejező következő szavakat intézte hozzájuk:

– Most azután vége legyen az 5400 koronás követeléseknek, mert ha nem lesz vége, akkor kaptok 5400 gépfegyvergolyót, de nem 5400 koronát!

Ezekre az elemekre a diktatúra elszántsága egyelőre jó hatást gyakorolt, de azért megtalálták a módját az újból való érvényesülésnek. Még az októberi forradalomét is meghaladó mértékben ezrével és tízezérel iratkoztak be naponként újabb és újabb tagok a párt- és szakszervezetekbe. Néhány hét alatt másfél millióra szaporodott a szakszervezetek taglétszáma. Miután a szakszervezeti tagság a forradalom alatt anyagi előnyöket is jelentett, a társadalomnak minden salakja, piszka, kalandora, valamennyi nyereszkes a pártba vagy szakszervezetekbe igyekezett bejutni. Sőt grófok, bárók, tisztek, gyárosok, nagykereskedők, élelmiszeruzsorások mind egyszerre proletárokká váltak, beiratkoztak a szakszervezetekbe és a szakszervezeti könyvvel a kezükben igyekeztek a forradalomban és főként biztos állásokban elhelyezkedni.

De más ut is kínálkozott a forradalom szempontjából megbízhatatlan elemek érvényesülésére. A kormányzótanács március 24-i ülésén elfogadta a vörös hadsereg alakítására vonatkozó és Pogánytól, Szamuely tói és Szántótól készített szerencsétlen rendlettervezetet. Az önkéntes jelentkezés és toborzás alapjára helyezkedtek és megtartották az októberi forradalom részéről már szétkergetésre ítélt, forradalmi szempontból teljesen megbízhatatlan, fiatalokból álló hadsereget. Az újabb rendelet szerint a hadseregbe elsősorban szervezett munkások toborozhatók. Ez csak kerülő utat jelentett. A kétes elemek, amelyek be akartak jutni a vörös had-

seregbe, egyszerűen beiratkoztak valamelyik szakszervezetbe vagy socialista pártszervezetbe, tagkönyvecskéjük alapján aztán örömmel fölvtették őket a vörös katonák sorába.

A hadügyminiszterségem alatt kiadott azt a hadsereg-toborzó elvet, amely szerint csak azok vehetők fel a hadseregbe, akik legalább 6 hónap óta tagjai valamelyik szakszervezetnek, nem vették át és így a hadseregbe a legmegbízhatatlanabb elem özönlött be. Ezek számára a megállapított elég tekintélyes illetmények egyelőre igen kellemes elhelyezkedést jelentettek, annál is inkább, mert innen kiindulva újabb pozíciók elnyerése volt lehetséges.

A toborzás elősegítésére a színházakban, mozikban előadásokat tartottak és ezeknek keretében fölszólították a közönséget a vörös hadseregbe való belépésre. Nagy népünnepélyeken hasonló propaganda folyt, burzsoák, színészek, színésznők táncoltak és a táncok és énekek kellemes hatása alatt föllobbant állekesedésből akarták Szántóék az ellenségektől körülzárt forradalom fegyveres védelmét megszervezni!

Hogy ez a Szántó-féle első vörös hadsereg az első támadás után szertefoszlott és szétzüllött, hogy erről a hadseregről május 2-án a hadsereg parancsnokának és Kun Bélának a munkástanácsban lesújtó, brutális kritikát kellett mondania, az a toborzás módjának természetes következménye volt.

A diktatúrának fővárosi berendezkedésével párhuzamosan hasonló munka folyt a vidéken is. Mindenütt már csiráiban éles ellentétek mutatkoztak a szociáldemokraták és kommunisták között. A pártbontó jelenségek annyira szaporodtak és oly mértékben veszélyeztették a forradalom további menetét, hogy Kun Béla a szociáldemokrata párt napilapjában, a „Népszavá”-ban kénytelen volt „Pártegység” címmel cikket írni, amelyben élesen állást foglalt a kommunistapárti türelmetlen törtető pártbontó munkájával szemben.

A szocializálás előmunkálatai.

A termelőeszközök társadalmosításának vágya – részben határozott, részben határozatlan körvonalakban – benne élt a mezőgazdasági és ipari proletariátus lelkében. Az évtizedes szociáldemokrata agitáció, az októberi forradalom többszörös Ígéretének helytelen értelmezése mellett a kommunisták kiterjedt agitációja, amely a szocializálásnak azonnal és az egész vonalon való megvalósítását hirdette: a szociális forradalom pillanatában erőteljes, halaszthatatlan követelésként került a forradalom megvalósítandó föladatai közé. A gazdaságiakban iskolázott kisszámú munkás a proletárdiktatúra hatása alatt is érezte a szocializálás gazdasági és technikai nehézségei teremtette korlátokat, – a nagy tömegek, a gazdaságilag iskolázatlan rétegek azonban a gyors cselekvést követelték.

A kommunistáknak nem is volt erkölcsi bátorságuk arra, hogy még a tőlük is gazdasági lehetetlenségnek minősített százszázalékos megvalósításnak ellenálljanak. Félték, hogy ellentétbe kerülnek az októberi forradalom alatt hirdetett felelőtlen demagóiajukká.

De parancsoló szükségességgé tette a gyors cselekvést elsősorban az is, hogy a tömegek türelmetlensége most, a teljes hatalom birtokában óráról-óra fokozódott: az önkényes cselekvések, az anarchikus szocializálások terére léptek. A kormányzótanácsnak és a pártlapoknak minden felszólítása és intelme hiábavalónak bizonyult. A munkások egymásután elkergették a régi üzemtulajdonosokat és egyszerűen átvették az üzem vezetését és irányítását.

Az anarchiát fokozta egyes népbiztosságok mohó, naiv, tudatlan és végeredményében a forradalom fönnállását veszélyeztető hisztériája a mindenáron való cselekvésre.

A szocializáló népbiztosság egyik vezetője, Rákosi Mátyás kiadott vagy kiadatott egy rendeletet – március 23-ára virradó

éjjel ott éktelenkedett a házak falain -, amelyben elrendelték, hogy az élelmiszerüzletek, gyógyszertárak és dohánytőzsdék kivételével valamennyi áruüzlet azonnal bezárandó és további intézkedésig csak a népbiztonság engedélyével adhatók ki áruk. „Akik ezen rendelkezést megszegik, a forradalmi törvényszék elé állítatnak és *halállal* büntetettnek”.

A hebehurgya módon kiadott rendelkezés izgalmat, konsternációt keltett. A kiskereskedőket és üzlettulajdonosokat az első 48 óra után egyenesen belekergette ez a rendelet az ellenforradalom karjaiba. Azonfölül teljesen megakasztotta az áruforgalmat. A diktatúra bukásáig többé az üzleteket ki sem nyitották.

Hiábavaló volt a néhány órával később kiadott kiegészítő rendelet. Nem sokat használt a 24 órával később kiadott az a rendelet sem, amely világosan megmagyarázta a rendelet célját: az árukészletek leltározásának és igazságos elosztásának szükségességét és amely elrendelte, hogy a leltározás befejeztével valamennyi üzletet legkésőbb április 1-éig meg kell nyitni. Céltalannak bizonyult minden erőfeszítés, mert a halálbüntetéssel fölöslegesen handabandázó „szocializáló kezdeményezés” megakasztott minden üzleti forgalmat. Rákosinak, a munkásmozgalomban eddig is í meretlen és tapasztalatlan fiatalembernek ez a végzetes, kapkodó rendelete súlyos csapást mért a diktatúra gazdasági életére és áruforgalmának rendjére.

A szociális és gazdasági átalakulás forradalmának természetes jelensége, hogy az első időkben, az általános zavar és anarchia közepett, az egyéni akciók és önkényeskedések elkerülhetetlenek. Ezek a jelenségek az első naptól fogva Magyarországon is mutatkoztak. A kormányzótanács szigorú rendelkezésekkel igyekezett meggátolni az önkényeskedést. Megtiltotta a jogosulatlan rekvirálásokat; elrendelte, hogy az önkényes „kommunizálók”-at le kell tartóztatni; eltiltotta a jogosulatlan házkutatásokat és elrendelte, hogy mindazok, akik ilyen bűncselekményeket elkövetnek, forradalmi törvényszék elé állítandók és tíz évig terjedhető fegyházzal, 50 000 korona pénzbüntetéssel, súlyosabb esetben halálbüntetéssel büntetendők.

Rendet igyekeztünk teremteni, hogy a rendszeres gazdasági munkát megkezdésük.

Hat nappal a diktatúra kikiáltása után, március 27-én már meg-

jelent a termelőeszközök társadalmosítását bevezető kormányzati rendelkezés. Egy nappal később a kormányzótanács a proletár-állam birtokába vette a pénzüzeteket.

A pénzüzetek szocializálása előfeltétele volt az egész vonalon végrehajtható szocializáló kísérletnek. A kapitalizmus uralma alatt a finánciókét képviselő pénzüzetek a birtokosai vagy pénzüforrásai az ipari és mezőgazdasági vállalatoknak. Elsősorban a vállalatok pénzüforrásait kellett tehát birtokba venni, hogy a szocializálás után a vállalatok anyagbeszerzése, a munkabér-fizetés, általában a további termelés fönnakadást ne szenvedjen.

A régi tulajdonosok kártalanításának ügye egyelőre nyílt kérdés maradt. A kormányzótanács nem akarta a gyors cselekvést a kártalanítás kérdésének fölvetésével komplikálni, másfelől £ külföldi érdekekre való tekintettel sem kívánt fölösleges konfliktusokat felidézni.

A pénzüzetek szocializálására vonatkozó rendelet letiltotta a pénzüzeteknél lévő betéteket és folyószámlákat. Minden betevő havonta csak a betét 10%-át vehette föl, amely összeg azonban a 2000 koronát nem haladhatta meg. Munkabérekre, tisztviselői fizetésekre, anyagbeszerzésekre a betétek korlátlanul fölhasználhatók voltak.

A birtokba vett pénzüzetek élére a pénzügyi népbiztos a bankok főtisztviselői sorából ellenőrző megbízottat nevezett ki, aki mellé az illető pénzüzetnél alkalmazott tisztviselők egy-egy ellenőrző direktóriumot választottak.

Nem kevésbé életbevágó volt az a rendelet, amellyel a kormányzótanács az ipari, bányá- és közlekedő üzemek ideiglenes igazgatását és ellenőrzését szabályozta. Ez a rendelet bevezető és előkészítő intézkedés volt a szocializálás végrehajtásához. Egyelőre nem célzott egyebet, mint hogy a szocializálásra szánt üzemek az ott dolgozó munkások és tisztviselők ellenőrzése alá helyeztessenek.

A nagybirtok kisajátítása mellett kétségtelenül az üzemek szocializálása volt a megoldandó feladatok között a legnehezebb. A gazdasági életben gyakorlattal bírók előtt nem volt egy pillanatra sem kétséges, hogy a termelés szocializálását nem lehet és nem szabad egy egyszerű hatalmi szóval elintézni. Az üzemek *birtokba-vétele* a hatalmon lévő és fegyveres erővel rendelkező proletariátus számára rendkívül egyszerű ügy, – de *ez még nem* jelenti a

szocializálás megoldását. A *birtokbavétel* egyszerű hatalmi kérdés, amíg a *szocializálás*: a technikai, az anyagbeszerző, a nyersanyag-és készáruelesztő, a kereskedelmi és a szállítási kérdések végtelenül bonyolult sorozata. Azonfölül a szocializálással egyidejűen meg kell oldani a munkafegyelemnek, a termelés intenzitásának kérdését is és mindenekelőtt meg kell oldani egy ellenségektől körülvevett és gazdasági bojkott alatt álló országban a racionális termelésnek a problémáját.

Mindezek a problémák külön-külön és együtt súlyos nehézségeket jelentettek. Elsősorban egységes álláspontra kellett jutni abban a kérdésben: mely iparok és üzemek szocializáltassanak. Agyakorlati, gazdasági és üzemi tapasztalatokkal rendelkező kormányzótanácsi tagok és szakszervezeti vezetők a saját tapasztalataik és az oroszországi események hatása alatt azt az álláspontot képviselték, hogy csak a szocializálásra *alkalmas* nagyobb üzemek vegyék birtokába az állam. Annál is inkább, mert tartani lehetett attól, hogy képzett és megbízható szakemberek, megfelelően képzett üzemi munkástanácsi tagok hijján az egész vonalon való szocializálás megakasztja a termelés menetét. Nem véletlen, hogy ezt az álláspontot éppen a szociáldemokraták képviselték.

Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos azt indítványozta, hogy csak azok az üzemek helyeztessenek munkásellenőrzés alá, amelyek legalább 100 munkást foglalkoztatnak. Az én indítványom a legalább 50 munkást foglalkoztató üzemekre terjedt, a kommunistapárti Hevesi Gyula szocializáló népbiztos már valamennyi 10 és annál több munkást foglalkoztató üzem szocializálásának volt a szószólója.

A kormányzótanácsnak számolnia kellett a nehézségekkel, de a munkások hangulatával is. A kommunistapártiak állásfoglalását – bár ők is méltányolták a kis üzemekre is kiterjedő szocializálás személyi és anyagi nehézségeit és ismerték az idevonatkozó oroszországi tapasztalatokat – főként az irányította, hogy ők a márciusi forradalom *előtt* az egész vonalon való szocializálást propagálták és így a tömegekkel szemben kötve voltak régi ígéretükhöz.

A diktatúra kikiáltását követően néhány napra nyilvánosságra került a III. Internationale első kongresszusának jelentése, az oroszországi szocializálás addigi előrehaladásáról és a szocializálásra

vonatkozó, a kongresszuson megállapított újabb irányelvekről. A *szociáldemokraták* a kormányzótanácsban abba a furcsa helyzetbe kerültek, hogy a kommunistákkal szemben *nekik* kellett az oroszországi tanulságokat és az Internationale irányelveit védelmükbe venniök.

Arra hivatkoztunk, hogy az orosz szovjetkormány jelentése szerint az üzemek ezreinek ellenőrzése mellett 1919 elejéig, tehát másfél év után kerekszámban csupán 560 üzemet szocializáltak. Azonfölül a III. Internationale irányelvei szerint a kisebb üzemeket a proletariátusnak fokozatosan össze kell ugyan foglalnia, de a kis vagyont egyáltalában nem fogja kisajátítani. N agy Oroszországban is megakasztotta a termelés folytonosságát az üzemeknek birtokbavétele, – nekünk az oroszok hibáiból tanulnunk kell, mert mindenekfölött a termelés menetét kell biztosítani. Másrészt azonban nekünk is számolnunk kellett a mélyen szántó gazdasági átalakulásnak a termelésre gyakorolt hatásával, a szocializálástól előidézett termelési pánikkal és a munkások hangulatával.

A pénzüzetek szocializálása következtében minden pénzforrás bedugult. Az egyedüli rendelő, nyersanyagelosztó, készáruátvevő az állam marad. így a nem szocializált üzemek nyersanyag nélkül maradnak, a munkások is elhagyják ezeket az üzemeket és a munkával és nyersanyaggal ellátott és kétségtelenül jobb szociális és munkaföltételek között dolgozó szocializált üzemekbe törekednek; nem is szólva a munkások között mindig erősebben terjedő szocializáló tömeghisztériáról, amely már az első napokban odavezetett, hogy kis, egy-két munkást foglalkoztató borbély-, fényképészeti és más műhelyek munkásai is, a szocializálás lényegét meg nem értve, az eddigi tulajdonost egyszerűen eltávolították s az üzemet szocializált üzemnek nyilvánították.

Mindezen nehézségek, meggondolások és hangulatok hatása alatt jött létre Kun Béla javaslatára a kompromisszum, amelynek értelmében mindazok az ipari, bányászati és közlekedő üzemek, amelyeknek munkáslétszáma a 20-at meghaladta, társadalmi vezetés, munkásellenőrzés alá kerülnek.

Ennek végrehajtására a köztulajdonba átvett üzemek élére a szocializáló népbiztosság részéről termelő biztost neveznek ki. A termelő biztos képviselője a proletárság összességének abban az üzemben, amelynek élére állították. A termelő biztos mellé az

üzemek munkásai ellenőrző munkástanácsot választanak, mégpedig, ha a munkások száma a százat meg nem haladja, háromtagú, ha a százat meghaladja, öttagú, ha az ötszázat meghaladja, legfőlegb hététagú üzemi munkástanács választandó. Választó és választható az üzemben dolgozó minden 18 évnél idősebb tisztviselő, nőtisztviselő, munkás és nómunkás.

A munkástanács hatáskörébe tartozik a munkafegyelem megteremtése, a termelés ellenőrzése s a dolgozó nép tulajdonának a védelme.

A termelő biztos és az üzemi munkástanács között előforduló differenciák ügyében végérvényesen a szociális termelés népbiztosa dönt, aki külön műszaki és közgazdasági ellenőrzésről is gondoskodik...¹

A rendelet március 27-én jelent meg. A következő néhány órában es napon belül az üzemek megválasztották az ellenőrző munkástanács-tagokat, a szocializáló népbiztosság pedig kinevezte a termelő biztosokat. A termelő biztosok kinevezésére vonatkozóan a gyárban dolgozó munkásság, illetve az üzemi munkástanács tett előterjesztést. Rendszerint kiváló szakemberek vagy gyakorlati múlttal bíró szakszervezeti vezetők kerültek az üzemek élére.

Érdekes jelenség, hogy több gyárban, ahol az érettebb, szakszervezetileg iskolázott, a termelés folytonosságának fontosságát felismerő munkások dolgoztak, ott gyakran kiváló szakértelmű régi üzemvezetők és igazgatók termelő biztossá való kinevezéséi kérte a munkásság. A munkásoknak ezt a kérését a szocializáló népbiztosság gyakran teljesítette. A szakszerű termelés biztosítása céljából még azt is elrendelte, hogy az eddigi igazgatók, üzemvezetők, mérnökök, szakemberek tartoznak a helyükön maradni. Meghagyta régi fizetésüket, ha az az akkori viszonyokhoz mérten eléggé megfelelő 3000 koronás havi maximális javadalmazást meg nem haladta. Ezzel a rendelkezéssel a kormányzótanács a szakemberek megbecsülését dokumentálta, akiknek megnyerését a forradalom számára rendkívül fontosnak és szükségesnek tartottuk. Sajnos, a forradalom későbbi folyamán a szakemberek szükségességének fölismerése és megbecsülése, a forradalom kárára, mindinkább háttérbe szorult.

¹ Tanácsköztársasági Törvénytár, I. füzet

Az első lépés a termelés szocializálása ügyében megtörtént; ezt szinte néhány órán és napon belül követte a *lakóházak* köztulajdonbavétele, az ékszerüzletek igénybevétele, a biztosítóintézetek, szállodák és panziók, a kézi zálogüzletek, a nevelő- és oktatóintézetek, az áruüzletek, a gyógyszerárak és gyógyszergyárak, a filmgyárak, a mozgóképszínházak, a szállítóeszközök és szállítótársaságok köztulajdonba vételéről és végül a *földbirtok* szocializálásáról szóló törvényerejű rendeletek kiadása.

A tömeges, az egész ipari, szállítási és mezőgazdasági termelés és az egész nyersanyag- és áruelosztást átfogó szocializáló rendeletek hatása alatt lehiggadtak a kedélyek. A kormányzótanács komoly munkája láttára a tömeghisztéria – néhány napon – némileg lecsillapodott.

A rendeletek végrehajtásával, a szocializálásnak a gazdasági életbe való átültetésével azonban újabb bajok keletkeztek. Minden rendelet, minden intézkedés az akadályoknak és nehézségeknek újabb sorozatát idézte föl.

Meg kellett teremteni a szénrel, a munkaerővel és a nyersanyaggal való takarékoskosságot, az általános racionális gazdálkodás céljából az üzemek központi igazgatását, a termelés koncentrációját. Ennek végrehajtása a munkások tekintélyes csoportjának az ellenzésébe ütközött: féltek a munkanélküliségtől és annak következményeitől. Meg kellett szüntetni a luxus-cikkek termelését. Ismét a munkások állanak ellen, mert a munkanélküliség réme kísért.

Teljesen megbénítja a termelést és kaotikus állapotokat teremt a Varga Jenő javaslatára április 17-én kiadott és az ipari munkások munkabérének rendezéséről szóló ideiglenes törvény. A törvény a munkásokat, ipari gyakorlatuk ideje szerint, fizetési osztályokba sorozza s ezeknek az alapján csak órabéreket állapít meg. Ezzel a közvetett rendelkezéssel, minden átmenet nélkül, megszüntetik az egész vonalon az akkordmunkát – olyan helyzetben, amikor a termelést fokozni kell, amikor a forradalom érdekében a munkás munkaerejének maximumát kell a termelés szolgálatába állítani.

Fokozta az anarchiát a munkabérek végleges rendezéséről szóló, május 3-án megjelent törvény, amely eltörli azt a megkülönböztetést, amely tisztviselők, munkások és más alkalmazottak között fennállott. Megszűnik tehát a különbség a tisztviselők és munkások

bérei között is. A munkabérek megállapításánál csak a munkában eltöltött évek száma vehető figyelembe és a szakképzettség és a vezetésre való alkalmasság csak kivételesen lehetnek azok a tényezők, amelyek a munkabér nagyságát befolyásolják. Ilyenformán három fizetési fokozatba, egyenkint nyolc osztályba sorozták be a munkásokat. Ez a szintén átmenet nélkül bevezetett, tiszta, biztosított órabér-rendszer, a meglévő munkásanyag mellett, természetszerűen, a termelés csökkenését idézte elő.

A szocializáló rendelettel kapcsolatban a kormány egy munkakényszert elrendelő elvi jelentőségű rendeletet ad ki, amelyben proklamálja a munkára való jogot. Eszerint az állam köteles mindazokat eltartani, akik munkaképtelenek, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, ha az állam nem tud nekik munkát juttatni. Ez a rendelkezés magában foglalja a munkanélküliek segélyezésének kötelezettségét, de gondoskodni kell azokról is, akik a szocializálás következtében kereset- és jövedelemnélkülivé váltak.

A gazdasági átalakulás folytán fölmerült problémák között ott állott a forradalom előtt a legnagyobb kérdés: elég erősek, fegyelmezettek, osztálytudatosak lesznek-e az üzemi munkástanácsok a munkafegyelem s ezzel kapcsolatban a termelés fõntartására és fokozására és megsz-e a tömegekben a munkafegyelem előfeltétele, a munkához való akarat?

Még békés átalakulás során, nyugodt előkészítés után, iskolázott tömegekkel, a legjobb erők vezetése mellett, iparilag fejlett kulturállamban is emberfeletti munkát, vasakaratot és minden veszedelemmel szembehelyezkedő forradalmi áldozatkészséget igényeltek volna ezek a problémák. Mennyivel nehezebbnek, mennyivel kilátástalanabbnak mutakozó volt a megoldás egy négyesztendős háborúban kiuzsorázott, szétszaggatott területű, a közlekedésétől, nyersanyagától megfosztott, Iparilag fejletlen, a kultúrában visszamaradt, ezer sebtől vérző forradalmi Magyarország! . . .

XXXII. Smuts tábornok.

A diktatúra proklamálása után Vyx alezredes és valamennyi Budapesten székelő ántánt-misszió elutazott az országból. Ezzel a tanácsköztársaság és az ántánt-államok között a diplomáciai összeköttetés megszűnt. Az ántánt-ultimátum visszautasítása után nem volt kétséges, hogy az ántánt és szövetségesei, a Magyarország körül fekvő kis államok, előbb-utóbb katonai támadást intéznek majd a tanácsköztársaság ellen. Formailag a kormányzó-tanács nem mondotta föl a fegyverszüneti egyezményeket. Csapatait a demarkációs vonalon tartotta, semmiféle támadást a szembenálló csapatokra nem engedett, másrésről azonban, a hadsereg kiépítésével, túllépte a fegyverszüneti szerződés rendelkezéseit.

Március végén a legkülönbözőbb hírek érkeznek az ántánt-államok fővárosaiból: a békekonferencia legfelsőbb tanácsa ismételtlen foglalkozik a magyar tanácsköztársaság ügyével. Egyes jelenségekből és hivatalos megnyilatkozásokból megállapítható, hogy Parisban belátták a Magyarország ellen alkalmazott rendszabályok esztelenségét, főként a bojkott főtartását, Magyarország élelmezésének és szénellátásának megnehezítését és végül a Vyx-jegyzék brüszk hangját, elhamarkodott és időszerűtlen elküldését. Másrésről tudomásunkra jut, hogy az ántánt – ha más eszközök nem segítenek – fegyveres támadással és az ország megszállásával akarja elintézni a magyar kommun kérdését.

A megoldás e módjának nehézségei voltak. Az ántánt saját csapatait nem akarta egy katonai expedíció experimentumára felhasználni. A Magyarország körül fekvő kis államok pedig katonailag még nem voltak elég erősek és nem is mindegyik mutatott hajlandóságot arra, hogy egyedül kezdje meg az esetleg kétséges kimenetelű újabb támadó háborút.

Franciaországban megvolt a szándék a támadó háborúra. Ezzel szemben Olaszország, az Egyesült Államok, de főképpen Anglia

a kormányforma kérdésében a be nem avatkozás álláspontjára akart helyezkedni és csupán azt kívánta elérni, hogy a tanácsköztársaság fogadja el kötelezően a fegyverszüneti szerződések rendelkezéseit és a békekonferenciának Magyarország határait és a békeszerződésre vonatkozó határozatait.

Az angol álláspont győzelmét jelentette Smuts tábornoknak Magyarországra való kiküldetése.

Amit tehát a Károlyi-kormány, a pacifizmus jegyében, ezrekre menő átiratokkal, táviratokkal, panaszokkal, tiltakozásokkal, tények felsorakoztatásával soha nem tudott elérni, azt az erőteljes föllépés, a bolsevizmus keretében kialakult önvédelem megteremtette: a párisi békekonferencia Vyx alezredes gonosz ultimátumai helyett most már komolyan lépést tesz a fegyverszüneti kérdések és ezzel kapcsolatban az egész magyar probléma megoldása felé. Április 4-én, a diktatúra kikiáltását követő 14 nap után, Smuts tábornok megjelent Budapesten. Különvonatára – amelyet budapesti tartózkodása alatt nem hagyott el – meghívta tanácskozásra a kormányzótanácsot, amelynek képviselőjében Garbai Sándor, a tanácsköztársaság elnöke, Kun Béla külügyi népbiztos, Kunfi Zsigmond népbiztos és Bolgár Elek Becsi követ tárgyaltak vele.

Kunnal és Bolgárral folytatott ismételt tárgyalás folyamán Smuts, *kifejezetten a négyes tanács nevében*, behatóan ismertette az ántánt álláspontját. Figyelmeztette őket arra, hogy miután az ő kiküldetése a be nem avatkozni akaró államok győzelmének a következménye, célszerű lesz, ha a magyar tanácsköztársaság minden halogatás és kertelés nélkül elfogadja az ő javaslatait, amelyek az *utolsó békés kísérletnek* tekintendők és alkalmasak arra, hogy a békét az ántánt és Magyarország között megteremtssék, Magyarország belpolitikai fejlődését biztosítsák.

A tárgyalások folyamán Smuts tábornok a következő, pontokba foglalt, ajánlatot tette:

1. A magyar kormány hajlandó visszavonni minden magyar csapatot és fegyveres erőt *a következő vonaltól nyugatra*:

A vonal három kilométerre Makótól keletre elhagyja a Marost és három kilométerrel keletre halad Tótkomlóstól, Békéscsabától és Békéstől, továbbá a berettyószentmártoni útkeresztezéstől, majd tizenöt kilométerre Debrecentől keletre húzódik és Debrecentől északkeletre fordulva, egy Nagyecsed-

től 5 kilométerre nyugatra fekvő ponton megy keresztül és a Szamos folyót Nagyecsedtől északra éri el.

Az összes román csapatok parancsot kaptak, hogy jelenleg elfoglalt állásaikon túl ne nyomuljanak.

Az a terület, amely az 1. §-ban megjelölt vonal és a román hadsereg jelenlegi vonala közé esik, *semleges zónának* tekintendő és szövetséges haderőkkel, mégpedig angol, francia, olasz és, ha lehetséges, amerikai csapatokkal szállandó meg.

A magyar kormány elfogadja annak a katonai szerződésnek a föltételeit és ragaszkodik hozzájuk, amelyet az előbbi magyar kormány az antanttal és a vele szövetséges hatalmakkal november 13-án kötött, valamint elfogadja az 1918 november 3-án kötött fegyverszünet föltételeit is és ragaszkodik hozzájuk.

5. *Határozottan kimondatik*, hogy a fentebb leírt demarkációs vonal *nem* gyakorol befolyást az esetleges békeföltételekben megállapítandó területrendezésre.

6. Smuts tábornok ajánlani fogja a Parisban egybegyűlt nagyhatalmaknak, hogy *Magyarország blokádját rögtön szüntessék meg* és léptessenek életbe könnyítések abból a célból, hogy az elsőrendű szükségleti cikkeknek, jelesen zsírnak és szénnek Magyarországra való azonnali behozatala lehetővé váljék.

7. Smuts tábornok továbbá ajánlani fogja a Parisban egybegyűlt nagyhatalmaknak, hogy mielőtt Magyarország politikai határait a békeszerződésben végleg megállapítanák, *hívják meg a magyar kormány meghatalmazott képviselőit*, adják elő az álláspontjukat a határok kérdésében és minden ebből származó gazdasági kérdésben egy értekezleten, amelyet a nagyhatalmak egy képviselőjének elnökelete alatt Csehszlovákország, Románia, Jugoszlávia és Német-Ausztria képviselőivel tartanának¹.

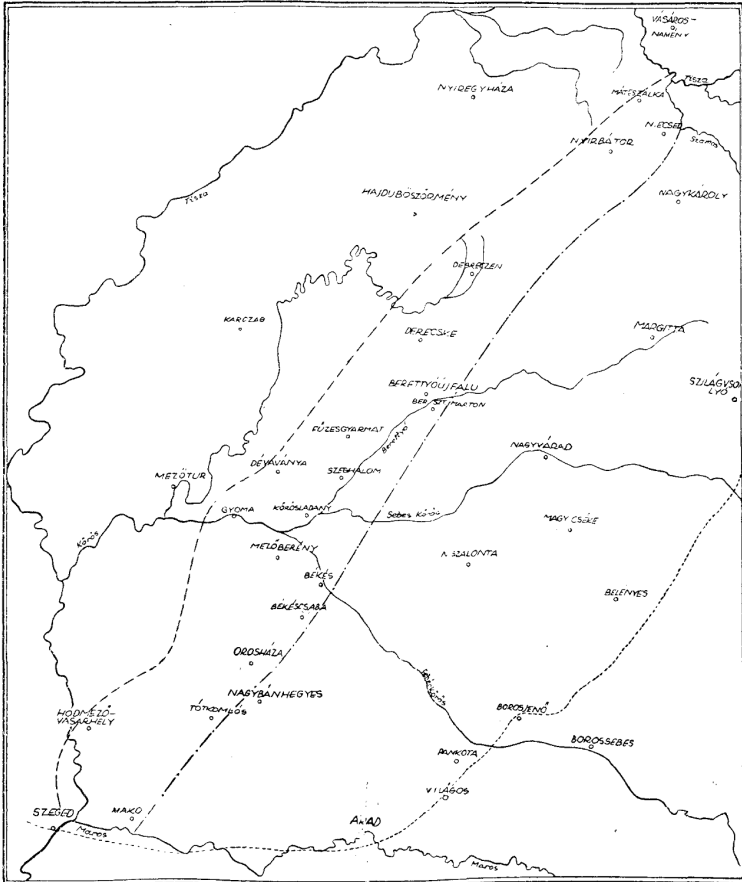
A javaslatok komolyságában sem Kun Béla, sem Bolgár egy pillanatig sem kételkedtek.

Smuts javaslatai a Vyx-féle jegyzéknek lényeges enyhítését tartalmazták; Azoknak elfogadása a tanácsköztársaságnak föl nem

¹ „Népszava”: 1919 április 7. szám.

becsülhető területi és morális győzelmét jelentették volna. A hatalmas ántánt ebben a jegyzékben kénytelen volt lényeges területi és katonai kérdésekben földadni a Vyx-jegyzékben elfoglalt ultimátumszerű álláspontját.

Smuts tábornok javaslata a Vyx-féle jegyzékkel szemben Magyarország javára a következő eltéréseket tartalmazza:

Mérték 1:900,000 (1 cm = 9 km)

- SMUTS JAVASLAT VONALA
- - - - VIX JEGYZÉK VONALA
- ..... A SZÉKESFÉHÉRVÁR ÉS A SZÉKESLŐNY KÖZELI HATÁR
- ..... A SMUTS JEGYZÉK SZERINT

A demarkációs vonal keleti határa az egész vonalon 8-10, sőt helyenkint 20 kilométernyi területen Magyarország javára kitolódik. A Vyx-jegyzék szerint a semleges zóna nyugati határa a Tiszát 5 kilométerre Vásárosnaménytől északnyugatra elhagyja, azután Debrecentől 5 kilométerre nyugatra, Dévanyától 3 kilométernyire nyugatra, Gyomától nyugatra, Orosházától, Hódmezővásárhelytől és Szegedtől 5 kilométerre nyugatra húzódik.

Ezzel szemben a Smuts-féle jegyzékben a magyar csapatok visszavonandók 3 kilométernyire Makótól, Tótkomlóstól, Békéscsabától és Békéstől keletre, Debrecentől 15 kilométernyire keletre, Nagyecsdőtől 5 kilométernyire nyugatra fekvő vonalra.

Ez tehát azt jelenti, hogy amíg a Vyx-jegyzék szerint Hódmezővásárhely, Szeged, Makó, Tótkomlós, Orosháza, Gyoma, Szeghalom, Debrecen és még sok más város és község és értékes termő területek a semleges zónába esnek, addig a Smuts-féle jegyzék szerint ezek a területek a magyar csapatok védelme alatt maradnak.

Azonfölül: a Vyx-féle jegyzék szerint a román csapatok a semleges zóna keleti határáig nyomulnak előre, tehát megszállják az Arad-Nagyszalonta-Nagyvárad – Nagykároly- Szatmárnémeti-vasutvonalat; ezzel szemben a Smuts-féle jegyzék szerint az összes román csapatok parancsot kaptak, hogy jelenleg elfoglalt állásaikon túl ne nyomuljanak, tehát a Técsőtől, Szinérváraljától, Szilágyosmlyótól és Borosjenőtől keletre lévő vonalon kellett maradniuk. A magyar terület és a semleges zóna a Smuts-féle jegyzék szerint sok ezer négyzetkilométerrel nagyobb lett volna – Arad, Nagyvárad, Nagykároly és Szatmárnémeti a semleges zónában, *magyar közigazgatás alatt maradnak*, sőt a semleges zónát sem román, hanem kifejezetten angol, francia, olasz és, ha lehetséges, amerikai csapatok szállták volna meg.

A följánlott előnyökkel szemben Smuts tábornok nem kért egyebet, mint hogy a magyar kormány ismerje el és teljesítse a főnnálló fegyverszüneti szerződéseket és ennek ellenében a jelzett engedményeken kívül

1. kijelenti, hogy a megjelölt demarkációs vonal nem gyakorol befolyást az esetleges békefeltételekben megállapítandó területrendezésre, ami szintén engedmény a Vyx-féle jegyzékkel szemben, amelyben Vyx a demarkációs vonalat végleges politikai határnak jelentette ki.

2. Smuts tábornok ajánlani fogja Parisban az egybegyűlt nagyhatalmaknak, hogy Magyarország blokádját rögtön szüntessék meg és tegyék lehetővé zsírnak és szénnek Magyarországra való szállítását;

3. végül ajánlani fogja a négyes tanácsnak, hogy mielőtt Magyarország politikai határait a békeszerződésben végleg megállapítanak, hívják meg a magyar kormány meghatalmazott képviselőit, hogy azok előadhassák álláspontjukat azon az értekezleten, amelyen a nagyhatalmak és az összes utódállamok részt vesznek.

Ez az utóbbi pont az októberi forradalom pacifista és az önrendelkező jog elvén felépült politikájának a teljes győzelme volt, amelyet az ántánt csak a második forradalom hatása alatt fogadott el s amely lehetővé tette volna, hogy a határok közvetlen tárgyalások útján állapíttassanak meg.

A tanácsköztársaság külpolitikáját az Oroszország bizalmát élvező Kun Béla irányította, ő ellenezte a legélesebb határozottsággal a Smuts-javaslatok elfogadását. Véleménye szerint Smuts javaslata a bresztlitovszki béke orosz helyzetéhez hasonló alternatíva elé állítaná a kommünt, a fiatal magyar tanácsköztársaság pedig nem kockáztathat meg alig néhány napi főnállása után egy bresztlitovszki békét. Az országban élő és a kommünt diadalra segítő nacionalizmus egy. ilyen béke után olyan ellenforradalmi erőre kapna, amely végül elsöpörné helyéről az újabb rendszert és a forradalmat.

A bresztlitovszki békével való összehasonlítás azonban ebben az esetben nem volt találó. Bresztlitovszkban az oroszok kénytelenek voltak az első visszautasítás után az előrenyomuló német fegyveres erő hatása alatt a békefeltételeket minden enyhítés nélkül elfogadni. Ezzel szemben a Smuts-féle ajánlat a Vyx-féle jegyzékkel szemben az ántánt meghátrálását jelentette; rendkívüli területi, gazdasági és katonai engedményeket garantált; biztosította a tanácsköztársaság számára a határokról való tárgyalás lehetőségét; csak fegyverszüneti jellegű volt; és végül: a tanácskormány hivatalos elismertetésének burkolt formáját is tartalmazta, nem avatkozott bele a belpolitikai alakulásba s így közvetve megteremtette volna a forradalom nyugodt és békés kialakulásának az előfeltételeit.

Mindazok, akik a javaslat elfogadása mellett foglaltak állást, nem érvényesíthették akarataikat. Egyfelől, mert a pillanatnyi helyzetben nem tudták bizonyítani Smuts ajánlatának föltétlen komolyságát, másfelől: hatott az Oroszországgal közvetlen összeköttetésben álló Kun Bélának az a kijelentése, hogy a Smuts ajánlatának elfogadása az Oroszországgal való szakítást és a forradalom súlyos válságát jelenti. Kun személye volt az összekötő kapocs Szovjetország és a magyar tanácsköztársaság között s így az ő felelőssége mellett a másik álláspontnak deferálnia kellett.

Egyébként Kun azzal érvelt, hogy úgy sem utasítjuk vissza a limine Smuts javaslatait és bizonyos, hogy ellenjavaslatai után a tárgyalás nem fog megszakadni.

Befolyásolta még a kormányzótanács többségének álláspontját az általános bel- és külpolitikai helyzet is. Bajorországból hírek érkeznek a tanácsköztársasági előkészületekről. A Ruhrvidéken hatalmas sztrájk folyik. Az olaszok és jugoszlávok között kiéleződik a fiumei kérdés körül kirobbant ellentét és végül, Smuts tábornok megérkezésének napján, a kommunisták néhány népbiztos biztatására tízezrekre menő fegyveres katonai és munkásfölvonulást rendeznek és megbuktatják a szociáldemokratának híresztelt Pogány népbiztost.

Mindezeknek a hatása alatt Kun javaslatára a kormányzótanács elfogadja Kunnak Smutshoz intézendő válaszjegyzék-tervezetét, amely kétségtelenül rendkívül diplomatikus és szépen megfogalmazott, a tömegeknek tetsző ellenjavaslat volt, de végeredményében súlyos csapást mért a fiatal tanácsköztársaságra és győzelemhez segítette a fegyveres intervencionisták taborát.

A dolog lényegében határozatlan válasz, sajnos, már eleve is a visszautasítás jellegével bírt, mert – amint később kiderült s erről Kun nem értesítette a kormányzótanácsot – Smuts kijelentette, hogy az ő közvetítésének *csak akkor lehet sikere*, ha a magyar kormány minden hátsó gondolat nélkül, határozott nyíltsággal, *azonnal elfogadja az ő javaslatait*

A magyar válasz jegyzék szövege a következő volt:

„Tábornok úr!

A magyarországi tanácsköztársaság forradalmi kormányzótanácsa nevében köszönetet mondunk önnek az ántánt meg-

bizásából velünk folytatott tanácskozásai alkalmával az Ön részéről megnyilvánult nobilitásért és jóindulatért.

Mindamellett kénytelenek vagyunk kinyilatkoztatni, hogy az átadott föltételek olyanok, hogy ezeket *csupán mint parancsot* fogadhatják el azok, akik e föltételek mellett az ország kormányzását vállalni hajlandók.

Támaszkodva mégis ama jóindulatra, amely Tábornok úr részéről számunkra oly szokatlan módon megnyilatkozott, kérjük, kegyeskedjék az ántánt-hatalmak kormányainál következő javaslatainkat tolmácsolni:

1. *Semleges zónát* hajlandó megalkotni Magyarország tanácsköztársaságának jelenlegi kormánya is, de csupán abban az esetben, ha a semleges zóna határa a jelenlegi megszállási vonaltól kezdődően *nemcsak nyugatra* tolatik ki a Tábornok úr által megjelölt határokig, hanem *keletre is a Maros vonaláig* amelyet az 1918 novemberi katonai egyezmény mint demarkációs vonalat megjelöl és amelyet Bresan tábornok 938. számú parancsa önkényesen és egyoldalúan megváltoztatott ga ági. etünJi...pótolhatatlan kárára. (Vyx 1918 december 16-ról kelt 384 számú átirata.)

a) A semleges zónának azon részén, amely csapataink által kiürítendő és Tábornok úr ajánlata szerint is nemzetközi, vagyis angol, olasz, francia, esetleg amerikai csapatokkal volna megszállandó, *érvényben marad a magyarországi tanácsköztársaság alkotmánya* és az ezáltal teremtett gazdasági és szociális viszonyokba semminemű beavatkozás nem történik. Természetes, hogy Szegeden és Aradon ennek megfelelően a tanácsköztársaság alkotmánya visszaállítandó. Megfelelően amaz alapelveknek, amelyeken a magyar tanácsköztársaság alkotmánya nyugszik, természetesen semmi akadály sem lehet annak, hogy a közigazgatás a lakosság anyanyelvén történjék.

b) Legteljesebb, minden korlátozástól mentes forgalom a semleges zóna területéről úgy a magyar tanácsköztársaság, mint a román királyság irányában.

c) Szabad tranzitó-forgalom a román királyság által meg: szállva tartott erdélyi területeken.

2. Kérjük a *blokádnak* ezzel egyidejűen való *teljes* megszüntetését, a tanácsköztársaságnak szénnel és zsíprral való ellátását.

3. Kérjük az általunk ajánlott és Tábornok úr által is javasolt *konferenciának* egybehívását, amely a párisi békekonferencia tárgyalásaival párhuzamosan a magyar tanácsköztársaság, Csehország, Románia, Szerbia, Jugoszlávia és Német-Ausztria kiküldötteiből alakulva, lehetően Prágában vagy Bécsben a lehető legsürgősebben összeülne és megállapítaná nemcsak a politikai határokat, de rendezné az országok között fölmerülhető összes gazdasági kérdéseket is. Ezzel kapcsolatban határozottan kijelentjük, hogy a magyarországi tanácsköztársaság *nem a területi integritás elvének alapján áll*, de a területi kérdéseknek az imperialista hódítás alapján való megvalósítását ellenzi.

4. Kérjük annak a lehetővé tételét, hogy úgy a felsorolt, mint a többi országokban is *gazdasági képviseletet* tarthassunk fenn és viszont a külföldi államok is gondoskodhassanak megfelelő gazdasági képviseltetésükről a magyarországi tanácsköztársaság területén.

5. Kérjük, hogy az *ántánt-hatalmak* gondoskodjanak azonnal a barbár üldözések megszüntetéséről, amelyek a megszállott területeken a munkásmozgalom minden fajtájával szemben megnyilatkoznak.

Amikor mindezeket tisztelettel előterjesztjük, szíves figyelmébe idézzük Tábornok Urnák, hogy kormányunk nemcsak rendeletet bocsajtott ki az idegen alattvalók személyének különös védelméről, de készen mutatkozott arra is, hogy az idegen alattvalók vagyont is különös védelemben részesítse.

Fogadja Tábornok úr kiváló nagyrabecsülésünk kifejezését.

Garbai, elnök.

Kun, külügyi népbiztos².”

Ez a jegyzék szakítást, jelentett az antanttal. Megpecsételte Tanácsmagyarország sorsát. Néhány napon belül megindult a románok katonai támadása.

² „Népszava”: 1919 április 7. szám.

XXXIII.

Pogány megbuktatása.

A világtörténelemben minden esemény megismétlődik: egyszer mint tragédia, másszor mint komédia, írja Marx a „18. Brumaire” című munkájában. A magyar forradalomban is megismétlődött a fegyveres tömegek Pogánytól inszcenált miniszterbuktató terrorja. A második: a Pogánybuktatás talán mint tragikomédia fog szerepelni a forradalom történetében.

A diktatúra kikiáltása után a hadügyi népbiztosság élére Pogány és a kommunista Szántó Béla és Szamuely Tibor kerültek. Pogány és a két kommunista népbiztos között már az első napon kiújultak és kiéleződtek a régi ellentétek. A legkisebb kérdésben éppen úgy, mint a hadseregszervező rendeletből kifolyóan a legélesebben szembekerültek egymással. Ismétetlen kellett közbelépünk, hogy a nyílt konfliktust megakadályozzuk. Egy ilyen, az ellentétek kiegyenlítését célzó értekezleten – amelyen a három érdekelt népbiztoson kívül résztvett Kun, Weltner és én – a hadügyi népbiztosságot a hatáskörök elválasztásával igyekeztünk munkaképessé tenni. Szamuely vette át a vörös hadsereg propagandájának vezetését, Szántó a hadműveleti ügyeket, Pogány pedig a hadsereg-szervezés és katonai ügyek vezetését tartotta fenn a maga számára.

Azonban hiábavalónak bizonyult minden hatáskör pontos meghatározása, mert a kommunisták Pogányt mindenáron meg akarták buktatni. Tervük végrehajtására alkalmasabb embert Szántónál keresve sem találtak volna. Szántó – akit Kun ismétetlen a legtehetségtelenebb és legtehetetlenebb embernek minősített – a legtehetségesebb intrikus volt. Gyerekesen hiú, a munkatársaira féltékeny, szüklátó körű, az erősebbekkel szemben szervilis, alárendeltjeivel szemben brutális, de barátokkal és ellenséggel szemben egyaránt intrikus természetű, aki minden eszközt fölhasznál gyakran kifürkészhetetlen céljainak elérésére. Pogányt

már azért is gyűlölte, mert ez tudásban és tehetségben toronymagasságban állt fölötte.

Szántó kavarta a hadügyi népbiztosság kohóját. Az első 15 napot, amikor a tömegek lelkesedése a tetőfokon állt, amikor pszichológiailag a legalkalmasabb volt az idő a fegyelmezett vörös hadsereg megteremtésére, – ezt az időt Szántóék elpocsékolták: belső intrikákra, Pogány munkájának megakadályozására használták föl. Inkább szétzüllesztették a különben is megbízhatatlan hadsereget, inkább kiszolgáltatták a napról-napra fenyegető román támadásnak és a vereségnek a forradalmat, csakhogy a gyűlölt Pogányt megbuktathassák.

A kormányzótanács április 4-i ülésén elhangzott önbírálatnál és vádnál hívebben senki sem rajzolhatná meg a munkásosztály szabadságharcát meggyalázó és elgáncsoló bűnös könnyelműséget, amellyel Szamuely és Szántó a forradalom védőszervét kezelték.

A történeti felelősség megállapítása szempontjából az alábbiakban idézem a karképet is mutató fontosabb fölszólalásokat:

Pogány: Budapesten bizonyos bajok vannak. *Alakultak munkás- és katonatanácsok, amelyekben tulajdonkép katonák nincsenek.* Ezek arrogálják azt a jogot, hogy a kerületekben levő kaszárnyákban ők rendelkezzenek. Teljesen önkényesen járnak el. A hadügyi parancsnok kérdésének rendezése és szigorú fegyelem nélküli hadsereget elképzelnem tud.

Szántó: *A fronton teljes demoralizáció van . . . Csak egy mód van: minél gyorsabban alakuljon ki a vörös hadsereg. Pestről még nem küldhettünk katonát, a vidékről sem küldhettünk.* Megtörtént a fronton közel eső helyeken, hogy küldtek le egy-két századot. *Már eddig ki kellett volna küldeni 8000-10 000 embert,* mert most nagyobb haderővel állunk szemközt, mint a márciusi forradalom előtt, tudniillik az ellenség kapott erősítést, mi pedig nem adtunk.

Szamuely: . . . *A vörös hadsereg szervezése a csódhöz áll közel. Budapesten a nemzetközi ezreden kívül egyetlenegy egységünk nincs, amellyel rendelkezniénk,* amely fel volna szerelve. Még a politikai komisszáriusok kirendelése dolgában sem történt intézkedés. Nincsenek kiképző kurzusok. *A vidéken sem áll oly fényesen a helyzet,* mint Pogány jellemezte.

A fejtelenség még nagyobb, mint ő mondotta. Mindegyik munkásdirektórium a legképtelenebb intézkedéseket csinálja és a központból nem ment ki semmiféle intézkedés még a politikai komisszáriusok részére sem.

Kun: Ez a vita, amely egy komisszáriátus tagjai közt folyik le, mutatja, hogyan áll a mi hadseregünk. Nem sértően mondja, de Tisza Kálmán mondta egyszer: három számár három felé huz. Mi ezekről a kérdésekről egy egész éjszakán át tárgyaltunk. *A lehető legteljesebb bizalmatlansággal nézem a hadügyi népbiztosok működését. Egyik a másikat szabotálja, nem állanak szóba egymással . . .*

Bokányi: A vezetésben föltétlenül hibának kell lenni . . . De hogy bajnak kell lenni, mutatja az is, hogy *az anyagban is hiba van.* A munkástanácsokban meg kell menteni a munkásokra befolyással bíró erőket. A szervezett munkások azt mondják: ők menjenek el a harctérre és *itt gyerekek játszanak katona- és munkástanácsot! . . .*

Böhm: Valóságos fizikai fájdalommal hallgatta Pogány és Szamuely jelentését. Ő azt hitte, hogy a hadsereg nagyon szépen fejlődik. Úgyszólván *csak a románok kegyelméből van még Magyarországon proletárdiktatúra . . .* Borzalmas a helyzet és nem szabad kicsinyességekkel tölteni itt az időt, hanem cselekednie kell a hadügyi népbiztosságnak. Már a múltkor kétségesnek látta, hogy Pogány és Szamuely együtt maradjanak. Most már teljesen kilátástalannak látja a helyzetet. A differenciák künn vannak a tömegekben. . . . *Ha ez így megy, azt tanácsolja a kormányzótanácsnak: Abanden.* Mert nem hajlandó belemenni abba, hogy Budapesten a proletárok gépfegyverekkel támadjanak egymásra...¹

A kommunisták koncentrált támadása elől a kétségtelenül emberfölötti munkát kifejtő Pogány az újabb helyzetben a hűtlenül megtagadott szociáldemokraták védőszárnyai alá menekült. Szántóék normális eszközökkel nem érték el céljukat. Tehát más, a forradalmat veszedelembé döntő fegyverhez folyamodtak.

A föloszlatott és szétkergetett alkalmi, úgynevezett „forradalmi” munkástanácsok néhány exaltait és mindenre kapható tagjával és

¹ A kormányzótanács 1919 április 4. üléséről szóló jegyzőkönyv.

néhány *aktív katonatisztiei* szövetkezve április 3-án bejárták az összes kaszárnyákat és gyárat és elhíresztelték, hogy a tömegnek föl kell vonulnia a Várba, a hadügyi népbiztosságban uralkodó ellenforradalom letörésére. Ott, ahol Pogányhoz hű katonaságot sejtettek, azzal vezették félre a katonákat, hogy eskütétel lesz a Várban.

A tüntetés nyílt szervezői Steinbrück százados és Szmuk főhadnagy, aktív katonatisztek voltak. (Az utóbbi ultraradikális forradalmárból a bukás után dühös fehér szociálistafalóvá vedlett.) Sokezerfőnyi fölfegyverzett katona és munkás vonult föl a Várba, ahol Vágó Béla, Szántó és Szamuely tartották szóval a mit sem sejtő tömeget.

Katonák körülzárták a hadügyi népbiztosság épületét, egy kis csoport töltött fegyverrel és föltüzött szuronnal fölment Pogányhoz és fegyveres erőszakkal le akarták vinni a tüntetők közé, ahol a félrevezetett tömeg kétségtelenül meglincselte volna. A demonstráció hírére a Várba érkező szociáldemokrata vezetők mentették meg az életveszedelemben bátran viselkedő Pogány életét. Csak nehezen lehetett a tömeget rávenni arra, hogy hagyja el a tüntetés színhelyét.

Az első hirre fölgyekeztem a Várba s miután az utat a hőmpölygő tömeg előntötte, gyalog verődtem keresztül az Albrecht-út közepéig, ahol egy kisebb csoport rámrontott. „Ez is egy áruló!” kiáltással megtámadtak és ütlegeltek. Csak gyanútlanul a menetbe csalt, engem fölismerő munkás-asszonyok mentettek meg a meglincseléstől. Körülfogtak és ökölcsapásokkal szétverték a fegyvertelennel szemben hősködő tacsókákat.

A tüntetésért, természetesen, senki sem vállalta a felelősséget. Néhány hét után, Pogány jelenlétében, a tüntetés egyik rendezőjétől hallottuk, hogy az egész tüntetést Szántó készítette elő. A diktatúra bukása után Pogány nekem azt mondta, hogy neki arra is vannak bizonyítékai, hogy a tüntetésről előzetesen Kunnak is tudomása volt. A csodás véletlen folytán azonban a tüntetés ideje alatt Kun nem volt látható és csak akkor érkezett a népbiztosságba, amikor a helyzet már megenyhült.

Pogány lemondott. A minden munkát megakadályozó és a forradalmat végveszedelembé döntő fegyelmetlenség hatása alatt – magam sem akartam egy pillanatig sem tovább a felelősséget

viselni és bejelentettem távozásomat. Egy egész délutánt betöltő ülésen foglalkozott a kormányzótanács a lemondással és mindenáron rá akartak venni, hogy vegyem át a hadügyek vezetését. Hosszas tárgyalások után megtörtem, de föltétlenül köttem ki, hogy a hadseregben a fegyelem mindenáron helyreállítandó. A kormányzótanács adjon erre vonatkozóan megfelelő felhatalmazásokat: irtóhadjáratot kell indítani mindazok ellen, akik fegyelmetlenséggel és egyéni akcióval szolgálnak ismeretlen célokat.

A kormányzótanács a föltételeimet elfogadta. Megbízta a hadügyi népbiztosság vezetésével. Egyúttal még további népbiztost neveztek ki a hadügybe: Kun Bélát, Szántó Bélát, Fiedler Rezsőt és Haubrich Józsefet. Ez alkalommal a kormány is újjáalakult. Csizmadia Sándort egy hatalmi tultengésből keletkező konfliktus miatt eltávolították, közélelmező népbiztossá nevezték ki Erdélyi Mór és Illés Artúr mellé Kondor Bernátot, Szamuely a közoktatásügyi népbiztosság propagandaosztályába került, a külügyi népbiztosságba helyezték át Pogányt, a szociális termelés vezetését Varga Jenő vette át, melléje beosztották Dovcsák Antalt és Kelen Józsefet, a pénzügyi népbiztosság meg Székely Béla és Lengyel Gyula vezetése alá került.

A fegyelem helyreállítására még a kormány újjáalakításának éjszakáján megtettük az első intézkedéseket.

Az újonnan kinevezett hadügyi népbiztosok parancsot adtak ki, amelyben kijelentették, hogy

„föladatunknak minden poklon, akadályon keresztül meg akarunk és meg fogunk felelni. Rendet, fegyelmet, engedelmességet követelünk a vörös hadsereg minden katonájától. A felelősség a mienk, a rendbontókra és árulókra kíméletlenül sújtunk le”.

A következő napon, április 4-én megjelent lapokban Kun Béla és Weltner Jakab igyekeztek a kormányzótanács álláspontját kifejteni. Kun szokása szerint tojástartót jár, annál keményebben dörög Weltner:

„Akik zavart és anarchiát kívánnak, amikor polgári ellenforradalom sehol sem mutatkozik, akik kegyetlenkedni akarnak, amikor arra nincsen szükség, akik ok nélkül fenyegetnek és terrorizálnak: azok a proletárdiktatúra igazi ellenségei, akikkel le kell számolni.”

Fölkérésemre a legerősebb munkásszervezet, a vas- és fémmunkásszövetség április 5-én, szombaton délutánra gyűlésre hívta össze a vasmunkások fő- és vezető bizalmiférfiait. Ezen a gyűlésen felszólítottam a munkásságot, hogy álljon a rend és fegyelem szolgálatába és csapjon le kemény öklével az aktív tisztek és a kommunista suhancok rendbontó szövetségére. A szervezett munkásságnak ez az elitcsapata élesen állást foglalt a fantaszta és aktív katonatisztek diktatúrája ellen, elítélte a gyalázatos tüntetést és annak rendezőit, s kifejezésre juttatta akaratát, hogy *a diktatúra ne a tacskók és suhancok, hanem a szervezett, politikailag érett tömegek diktatúrája legyen.*

Pogányra a tüntetés mély hatást gyakorolt. Saját bőrén tapasztalta meg a fegyelmetlenség ragadós példájának katasztrofális hatását. Bartha ellen rendezett fölvonulását a tehetségtelen epigonok szinte részletekig menő hűséggel lekopírozták. De most nem Bartha, hanem Pogány ellen ment a játék. Pogány megbukott éppenúgy, mint Bartha, a halálos seb azonban ezúttal is a forradalmat érte. Pogány most lángoló haraggal fordult a kommunisták ellen, néhány napon keresztül tűzön-vízen követte szociáldemokrata elvtársait, akiknél a forradalom és így közvetve Pogány is védelemre talált.

A Pogány-ügy kapcsán újult erővel megkezdődött a küzdelem a forradalmi rendért és fegyelemért, de ez nem pótolhatta a minden percében és órájában drága tizennégy nap elvesztését. A hadsereg szétszűllött, a tüntetés teljesen megbomlasztotta a fegyelmet és a távolból már közeledtek a fegyveres támadás előhírnökei.

Emlékezetes látogatásban volt részem a Pogány megbuktatását követő napon. A csöndes elvonultságban élő Károlyi Mihály keregett föl. A diktatúra kikiáltása óta most láttam először. Az ország és a nép sorsán gyötrődő Károlyi megdöbbenő hatást tett reám. Néhány nap leforgása alatt megöregedett, lelkileg és fizikailag teljesen megtört.

Lesújtva az események hatásától kért bennünket – Kun Béla is nálam volt –, hogy egyengessük, még a biztosan bekövetkező katasztrófa *előtt*, a kibontakozás útját, ő csak egy módot lát a forra-

dalom megmentésére: a kormányzótanács mondjon le, helyét foglalja el egy szociáldemokrata kormány, amely kiírja a választásokat, demokratikus alapra helyezkedik és megegyezést keres az antanttal. Az események megmutatták, hogy az önvédelmi harc kilátástalan.

Kunnal egyértelműen azt válaszoltuk, hogy mi – és a kormány is – kétségtelenül hajlandók vagyunk a félreállásra, de, sajnos, egyéni elhatározások ebben a szituációban már nem urai az eseményeknek. Nem hisszük, hogy a Pogány-tüntetés hatása alatt akad olyan szociáldemokrata kormány, amely az ügyeket átveszi; és ha megalakul ilyen kormány, a fölizgatott hangulat hatása alatt képes lesz-e csak 24 óráig is kormányozni? Ebben a helyzetben a kibontakozásnak ez a módja képtelenség volna . . .

A szubjektív benyomások hatása alatt a reménység utolsó szalmaszálába kapaszkodó Károlyi kétségbeesetten, megtörtén távozott tőlünk. A diktatúra ideje alatt már csak egy ízben találkoztam vele. Magához kéretett és fölszólított, hogy interveniáljak régi párt-hívének, Lovászy Mártonnak – akit túszként letartóztattak – kiszabadítása érdekében, és vessem latba befolyásomat, hogy a túszzedés barbár örületét szüntessék be . . .

A tanácsköztársaság alkotmánya.

A külpolitikai helyzet bizonytalansága és a fenyegető háborús veszedelem sem bizonyult elég erősnek arra, hogy az *egyesült* párt két *frakcióját* bensőleg összekovácsolja. A kormányzótanácsban – tehát a legfőbb vezetésben – az első órákban látszatra megvolt az egységre való hajlam. A kommunisták részéről kezdetben Kun és Vántus igyekeztek az ellentéteket elsimítani. Hangoztatták, hogy az egységbontás a bukás felé kergeti a forradalmat, másrésztől a szociáldemokraták nélkül anarchiába fullad az újabb rendszer.

A kommunisták nagyobbik csoportja: a perifériákon, a munkástanácsokban, a pártszervezetekben és a szakszervezetekben minden intelem ellenére esztelen, a forradalom minden érdekeit lábbal tipró szociáldemokrataellenes pogromhangulatot teremtett. Az ultraradikálisok, a hajthatatlanok, az aknamunka élesztőinek vezérei és irányítói rendszerint nem voltak kipuhathatók. Minden ilyenirányú akció a „felelőtlen elemek” számlájára íródott. A maffiának végrehajtó szerve az elsőkerületi munkástanács volt.

Már az első órákban megindult a szociáldemokrata funkcionáriusok ellen az aknamunka. Minden közfunkciót kollegiális alapon részben szociáldemokratákkal, részben kommunistákkal töltöttek be. A szociáldemokraták a forradalom érdekében észszerű szervező munkával igyekeztek a hivatásuknak megfelelni. A kommunisták vezérkarában egy-két emberen kívül nem volt tapasztalt, gyakorlati múlttal bíró szervező erő és így a kommunista helyeket kénytelenek voltak az utóbbi hónapokban a pártmozgalmukba betolakodott újabb elemekkel, rendszerint az intellektuális foglalkozásokból kikerült, a háború miatt pályát veszített stréberekkel betölteni.

Ezek a hiányzó tudást és tapasztalatot puffogó frázisokkal és demagógiával, szociáldemokrata társaik forradalmi hűségének

meggyanúsításával igyekeztek pótolni. A kapitulációban lelkiileg amúgy is megtört, a diktatúra kezdő zavaraitól megriasztott szociáldemokraták egy nagy csoportját ezek a nemtelen fegyverek elkedvetlenítették. Elhagyták funkcióikat, átengedték azokat a kommunistáknak s így a szellemiekben amúgy is vérszegény proletariátus élet-halálharcában mindinkább nélkülözni volt kénytelen régi, kipróbált, a proletariátus érdekében dolgozni tudó és akaró erőit. Egymásután távoztak el bíró Dezső a rendőrség éléről, Preusz Mór és Vincze Sándor a főváros vezetésétől és több más régi szociáldemokrata, akik elfoglalták régi helyüket a partes szakmozgalomban. Ott is fontos helyen állottak ugyan, azonban eltávozásuk okozói mégis súlyos bünt követtek el a forradalom ellen, mert a magyar munkásosztálynak egyetlen szellemi erőtartalmát, a szakszervezeteket szinte kiszorították, kiközösítették a forradalmi funkciókból és ezzel meggyöngítették a tanácsköztársaságot.

Az anarchikus tünetek letiprására és az ad hoc megalakult úgynevezett forradalmi munkástanácsoknak (amelyekhez a munkásságnak semmi köze sem volt, amelyeket senki meg nem választott s amelyek a munkásmozgalomban és forradalomban eddig ismeretlen elemekből rekrutálódtak) törvényes alapon megválasztott munkástanácsokkal való helyettesítésére: sürgős kötelesség volt a tanácsalkotmánynak tető alá hozása és a diktatúra végrehajtó szerveinek mielőbb való megválasztása. Az úgynevezett forradalmi munkástanácsok minden kormányzótanácsi rendelet ellenére önkényesen rekviráltak, lakásokat elvettek, lakásokat osztogattak. Világossá vált, hogy a diktatúra és forradalom rendjéhez nem tudnak és nem akarnak alkalmazkodni, előbb-utóbb anarchiába fullasztják az újabb rendet.

Április 2-án letárgyalta a kormányzótanács az ideiglenes tanácsalkotmányt, amely lényegében az orosz tanácsalkotmánynak hűséges fordítása volt.

A tanácsalkotmány, *betűszerinti* formájában, a polgárháború keretében vergődő forradalomban az elképzelhető legdemokratikusabb alapon épült föl. A rendelet *betűje* a dolgozók összességének uralmát proklamálja, azoknak választása útján létrejött munkás-, katonai- és földművestanácsok gyakorolják a törvényhozói, a végrehajtói és bíraskodó hatalmat:

Az országban élő valamennyi nemzet külön tanácsokat alakíthat, s ezek együtt alkotják a föderálisztikus alapon álló magyarországi tanácsköztársaságot. Területi megoszlás szerint a falvak és városok községi munkástanácsokat, a fővárosban az egyes közigazgatási kerületek kerületi munkástanácsokat választanak. A falu tanácsába minden 100 lakos után egy tanácstag választandó. A tanács nem állhat háromnál kevesebb és ötvennél több tagból. A városi tanácsba minden 500 lakos után választanak egy tanácstagot, de 300-nál nagyobb taglétszámú munkástanács a városokban sem választható. Budapest egyes kerületei ugyanezen mód szerint választanak s ezek a kerületek lakosságuk számának arányában küldenek tagokat Budapest 500 tagból álló központi tanácsába.

Az ügyek közvetlen intézésére minden falu és város, Budapestben a kerületek, 20 tagú intézőbizottságot választanak, a budapesti központi tanács 80 tagú intézőbizottságot alakít.

A falusi és városi tanácsok most már *közvetett* választással a saját kebelükből küldenek ki tagokat a járási tanácsokba, amely járási és városi tanácsok együtt ismét közvetett választással választják meg a megyei tanácsokat.

A megyei és városi tanácsok megint közvetett választással vagy kiküldéssel alakítják meg a munkás-, katonai és földmivestanácsok országos gyűlését, amely a tanácsköztársaságban a legfőbb hatalmat gyakorolja: kiküldi a 120-tagú intézőbizottságot és ez a bizottság választja meg a legfőbb hatalom végrehajtó szervét, a népbiztosokból álló kormányzótanácsot.

A közvetlen választásból kikerülő városi és falusi munkástanácsok választásánál passzív és aktív választójoga, nemre és állampolgár sí gr a való tekintet nélkül, mindazoknak van, akik 18. életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek, vagy olyan háztartási munkával foglalkoznak, amely munkásoknak, alkalmazottaknak munkáját lehetővé teszi. Választók és választhatók a vörös hadsereg katonái és olyanok is, akik munkaképességüket egészben vagy részben elvesztették.

Nem választhatók, akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak, munkanélküli jövedelemből élnek, *kereskedők, lelkészek, szerzetesek, elmebetegek* és olyanok, *akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt fel vannak függesztve.*

A szavazás titkos. A kormányzótanács fölülbíráhatja a választási eredmények megállapítását és a szabálytalan választásokat megsemmisítheti.

A tanácsok hat hónapra alakulnak és a választók ugyanazon a módon, ahogy a tanácstagokat választották, visszavonhatják azok megbízását¹.

A tanácsalkotmány *betűje* szerint a szerzeteseken, lelkészeken és kereskedőkön, elmebetegeken és aljas indokból bűnösökön kívül tulajdonképpen mindenki választó volt. A szocializálás folytán nyereség szerzése céljából alig alkalmazhatott valaki bérmunkásokat; elméletileg senki sem élhetett munkanélküli jövedelemből s így a kereskedőkön és lelkészeken kívül tulajdonképpen mindenki elnyerte a választójogot. A lelkészek választójogának ideiglenes elkobzását senki sem tartotta sérelmesnek. A kereskedőkre vonatkozóan pedig a kommunisták szerint eldöntötte a kérdést az a tény, hogy az orosz törvény is így rendelkezik. Márpedig – szerintük – az oroszok jobban tudják, milyen elvek szerint kell a tanácsköztársaság alkotmányát megcsinálni, mint a magyar szociáldemokraták.

Ami a tanácsok *felépítését* illeti, a falusi és városi tanácsoktól a tanácsok országos gyűléséig ez a rendszer *már betű. szerint sem* volt olyan demokratikus, mint a városi és falusi tanácsok választása. De a főnálló közigazgatási beosztás mellett képtelenség lett volna az országot és forradalmat az állandó politikai izgalmak és zavarok színhelyének kiszolgáltatni, a külön járási, külön megyei és külön országos tanácsi választásokkal. Ezek a tanácsok csak úgy alakulhattak meg, hogy az általános választójog alapján összeülő városi és falusi tanácsok delegálnak lakosságuk számárányában küldötteket a járási tanácsokba, ezek megválasztják a megyei tanácsokat és ezek végül az országos tanácsgyűlést.

¹ Tanácsköztársasági Törvénytár, I. füzet.

De ez a választási rendszer egyúttal megalapozója volt a városi munkásság látszadiktatúrájának. A városi munkásság lényegében többszörösen plurális választójogot élvezett. Közvetlenül választott a városban, onnan beküldötte a falu lakosságának járási tanácsaiba, megyei tanácsaiba, a megyék küldöttei között fölkerült a tanácsok országos gyűlésébe, és azonkívül a városok külön küldöttekkel képviseltek magukat a legfőbb hatalmat gyakorló országos gyűlésben.

De még a városi munkásságnak az alkotmány betűszerinti értelme és szelleme szerint biztosított befolyását is megsemmisíti az alkotmány és törvények végrehajtásánál megnyilatkozott gyakorlat.

Az alkotmány első paragrafusa szerint a munkás-, katonai és földművestanácsokban képviselt dolgozó nép hozza a törvényeket, hajtja azokat végre és bíraskodik azok megszegői fölött. A gyakorlatban a munkástanácsok valóban megalakultak, látszatra működtek is, de lényegében a központi kormánytól kiküldött járási, városi, megyei, *politikai és kormányzótanácsai megbízottak*, azonkívül az egyes népbiztosságok politikai megbízottai *gyakorolták* a faluban, a városban és megyében *a tényleges hatalmat*.

A tanácsköztársaságban a politikai megbízottak nagy hadserege képviseli a központi bürokráciát, rendelkezik a forradalom legfőbb szerveinek, a népbiztosságoknak, a katonai igazgatásnak és a kormányzótanácsnak az autoritásával s így csak az ő diktatúrája érvényesül.

Ezt a gyakorlati életből szerzett tanulságot külön is le kell szögezni annak a dokumentálására, hogy a falusi és városi munkástanácsok törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató hatalmáról szóló bolsevik legendákat kellő értékükre leszállítsam. Meg kell azonban állapítani azt is, hogy amennyire legenda a gyakorlati életben a munkástanácsok törvényhozó, végrehajtó és törvénykező hatalmáról szóló kommunista vezérelv, éppen annyira megvalósíthatatlan ábránd marad, hogy kormányzótanácsai és politikai megbízottak nélkül munkástanácsok fejletlen kultúrájú országokban képesek volnának a centralizált tanácsköztársaságok közigazgatását és igazságszolgáltatását ellátni. A proletariátus diktatúrája a bolsevik módszer szerint lényegében nem egyéb, mint *a politikai megbízottak diktatúrája*.

De a demokráciában iskolázatlan tömegek mellett – és itt első sorban Tanácsmagyarországra gondolok – a politikai megbízottak hadserege nem sokkal kevésbé tehetetlen és nem sokkal kevesebb bajt és kárhozatot jelent, mint a munkástanácsok közvetlen hatalomgyakorlása. Tanácsmagyarországban a különböző kormányzótanácsai biztosok és politikai megbízottak ezrei között volt valóban néhány száz derék, morálisan gondolkodó, felelősségének tudatában cselekvő, a forradalom érdekeit mindenek fölött állónak tartó politikai megbízott. De ezek elvesztek a törtetők, a stréberek, a haszonlesők, a demagógok és a radikális frázis - kergetők hatalmas táborában.

A kormányzótanácsai és politikai megbízottak serege gyakorolta a tulajdonképpeni végrehajtó és igazságszolgáltató hatalmat: *ez és semmi más a hatalmi lényege a tanácsköztársaságban annak, amit a proletariátus diktatúrájának neveznek.* Ez a rendszer nem a proletariátus, hanem egy, a fegyveres erő fölött rendelkező *csoport* diktatúrája, amely gyakran szembefordul még a proletársággal is. Marx még az átmenetre sem így képzelte el a proletariátus diktatúráját.

Ha iskolázott, szocialista szellemű, a gazdasági lehetőségekkel számoló vezetők mellett valóban a falusi, járási, városi és megyei tanácsok gyakorolták volna a hatalmat, ha a politikai megbízottak túltengése nem homályosította volna el a proletariátus átmeneti diktatúráját: a márciusi forradalom mélyebb nyomokat hagyott volna a lelkesedő és a forradalmi tradíciókat megbecsülő magyar munkásosztályban.

Április 7-én történt meg az egész országban a falusi és városi tanácsok megválasztása. A belügyi népbiztosok minden kerület és megye székhelyére választási bizottságokat neveztek ki. Minden kerületben kinyomatták a hivatalos listákat és megtörtént a szavazás. A házfelügyelők összeterelték az egyes jázak lakóit és menetben vitték el őket a választási helyiségekbe. Az egy millió lakosságú Budapesten közel félmillió ember szavazott le. Ellenjelöltek nem voltak, nyilvános választási agitációs gyűlések nem voltak tarthatók s így a választás, egy kerület kivételével, „egyhangú” volt.

Négyszem között még a kommunisták is komédiának minősítették ezt a választást. Annál inkább fölösleges volt ez a hivatalos

presszió jellegét magán viselő szavaztatás, mert az akkori hatalmi viszonyok között kétségtelen volt, hogy a legszabadabb választás mellett is a proletárpárt listája fog óriási szótöbbséggel győzni. Legfőleg néhány túlhangos ifjú maradt volna ki a listából, ami bizonyára nem lett volna nagy szerencsétlenség, másrészt emelte volna a munkástanács autoritását.

A munkástanácsokba sok, a munkásmozgalomban eddig teljesen ismeretlen ember került be. Beválasztották a szociáldemokrata pártnak és szakszervezeteknek majdnem valamennyi vezetőjét és a kommunistáknak minden értékes, de elsősorban minden hangos tagját.

Csak Budapest VIII. kerületében nem volt egyhangú a választás. Az úgynevezett forradalmi katonai és munkástanács a hivatalos listával szemben ellenzéki listát adott ki, amelyet elneveztek vörös listának. Törölték az összes szociáldemokrata és szakszervezeti vezetőket és helyükbe olyan neveket írtak, amelyeknek viselőiről eddig a munkásmozgalomban semmit sem tudták, soha semmit sem hallottak. A hivatalos lista több mint 13 000 szótöbbséggel győzött. Ennek ellenére Landler és Kun előterjesztésére a kormányzótanács a választást szabálytalanságok címén megsemmisítette. A megsemmisítés tulajdonképpen azért történt, mert megválasztottak néhány régi szociáldemokratát – Buchingert, Preuszt és másokat –, akik a pártnak ugyan tagjai voltak, de funkciót nem vállaltak.

Az újabb választáson a proskribáltak nem voltak a hivatalos listán (a kommunisták megint „megmentették” a forradalmat), ellenzéki lista kiadását is megakadályozták s így a választás április 11-én a VIII. kerületben is megtörtént; ezzel Budapesten és az egész országban véglegesen megalakultak a munkástanácsok. Megalakult a tanácsköztársaság törvényhozó szerve, megkezdődhetett volna az alkotmányos kormányzás, ha – nem a hatalmi csoportok diktatúrája sajátította volna ki a végrehajtó hatalmat . . .

XXXV.

A román hadsereg előnyomulása.

a) Debreczen elvesztése.

Példátlanul nehéz és válságos viszonyok között fogtunk hozzá az ország védelmi szervezetének kiépítéséhez. Lezüllött hadsereg» fegyelmezetlen katonák, parancsnokhiány: ezek voltak a legégetőbb bajok, ezeknek orvoslása volt a legsürgősebb föladat.

A népbiztosok közül Szántó a hadműveleti osztályt vezette. Haubrich a munkástartalékszázlőaljak kiépítésének ügykörét, Fiedler a tisztí ügyeket kapta, én a hadseregszervezést vállaltam.

Április 9-én behívtuk szolgálattételre a tényleges tiszteket. Álláspontom ebben a kérdésben változatlan maradt: a hadvezetés mesterségét kitanult tisztek nélkül nem lehet hadsereget vezetni, nem lehet hadműveleteket szakszerűen lebonyolítani. A tiszteknek viszont kötelességük az ország védelmében résztvenniök; és ha szolgálták a régi rendszert, kötelességük az újabb rendszer szolgálatába is állítani a képességeiket, ha nem valótlanág az, amit hirdettek, hogy ők a hazát, az országot akarják a megszállóktól megpolitikailag megbízhatatlanok, a hadügyi vezetésnek módjában áll politikai megbízottak útján ellenőrizni a cselekedeteiket.

A proletariátus vezetése alatt álló állam azonban köteles a régi rendszer tisztjei mellett újabb katonai vezetőkről is gondoskodni. E célból április 13-án kiadott rendelettel *parancsnokképző tanfolyamot* állítottunk föl. Ennek célja az volt, hogy hozzáértő, megbízható tisztek vezetése mellett proletárkatonákból, altisztekből erélyes, a katonai tudományokat értő parancsnokokat képezzen ki.

De a legjobb tisztek, a legkiválóbb parancsnokok sem képesek eredményeket elérni, ha a hadsereg *fegyelmét* nem tudjuk megszilárdítani. A fiatalkorú katonákból összeverődött és a komolytalan toborzások útján összetákolt vörös hadsereg katonái között napról-napra fokozódtak a fegyelmezetlenség jelenségei. A fenye-

gető támadás mellett veszedelmes volt a fegyelmezetlenség tulajdonképpeni forrásait, a fegyelmezetlen katonatanácsokat, minden átmenet nélkül, megrendszabályozni, bár az események a kommunistákat is kiábrándították a katonatanácsok magyar rendszerével szemben táplált szerelmükből.

A fronton lévő hadsereg fegyelmezetlensége mellett gondoskodni kellett a legértékesebb forradalmi elem: a szervezett munkásság harcszerű kiképzéséről és felfegyverzéséről. Április 7-én a gyárakban tartott gyűlések elhatározták a gyárimunkászászlóaljok felállítását. A gyárimunkászászlóaljok eszméjét a szociáldemokraták propagálták. Kunék ugyanis minden önkényeskedést az ellenforradalom mumusával indokoltak. Azt javasoltuk, hogy fegyverezzük föl a szervezett, öntudatos munkásokat, vonultassuk fel őket a főváros főutcáin: ez bizonyára hatásosabb lesz, mintha Cserny felelőtlenül legénykedik a forradalom számlájára.

Haubrich fáradhatatlan tevékenységének sikerült néhány nap alatt huszonöt – szervezett munkásokból álló – fegyelmezett zászlóaljat, egyelőre csak a belső rend védelmére, fölállítani. E zászlóaljaknak később a forradalmi rend biztosítása és a forradalom védelme körül igen jelentős és érdemes szerepük volt.

A szervezés munkáját már az első napokban megakasztotta a román hadsereg támadása.

Az ántánt támadó kedvét a magyar ellenforradalmárok külföldön tartózkodó képviselői, gróf Andrássy Gyula Svájcban és Bethlen István Bécsben, rendszeresen élesztették. Hogy a hatalmukat visszanyerhessék, nem törődtek az ország érdekeivel. Csúfot üztek a hazafiság jelszavával, föláldoztak számtalan emberéletet, pusztító háború színhelyévé tették hazájukat. Napról-napra intrikáltak Magyarország ellen Prágában, Bukarestben és Parisban, és kérték az intervenciós támadás megindítását, bár tudták, hogy az ántánt nem küld csapatokat és csak a románok fognak támadni. Bethlen egy ilyen irányú memorandumot; is küldött az ántánt négyes tanácsának.

Április 16-án délután 4 órakor a román csapatok valóban megtámadták az erdélyi fronton álló csapatainkat.

A románok támadása az egész vonalon egyszerre indult meg. Északon Királyháza, keleten Szatmárnémeti-Nagykároly-Nagyvárad vonala, délen Borosjenő-Békésgyula vonala volt a táma-

dási irányvonal. Az *egész fronton egyszerre* való támadás világossá tette, hogy a románok legközelebb fekvő célja a Vyx-jegyzékben kijelölt vonal megszállása, azon túl a Tiszáig, esetleg Budapestig való előrenyomulás.

A románoktól jól előkészített támadás első rohamra visszanyomta a Szinérváralja-Zilah-Csúcsa vonalán elhelyezett vörös csapatokat. A déli szárnyon a 39-ik dandár állt, a csúcsai szorosan az első nemzetközi vörös ezred, kitűnően kiépített állásokban, egy keskeny szoros szinten puskalövés nélkül átadott a románoknak. Szabad volt az út Nagyvárad és az Alföld felé. Az északi vonalon a székely hadosztály tartotta állásait, azonban a déli csapatok visszavonulása következtében a bekerítés veszedelme fenyegette és így kénytelen volt Szmérváralján túl Szatmárnémeti irányába visszavonulni.

Április 19-én a kormányzótanács elhatározta, hogy fegyverbe szólítja az egész proletariátust. „Veszélyben a forradalom!” címmel proklamáció jelent meg Magyarország dolgozó népéhez. A népbiztosok egy része kiment a frontra, hogy a csapatokat kitartásra buzdítsa, a katonákba lelket öntsön, a megtámadott tanácsköztársaság védelmét a frontokon és a vidéken megszervezze.

Ugyanezen a napon este a munkás- és katonatanács teljes ülést tartott és ezen Kunfi és Kun hívták föl a proletariátust a forradalom védelmére. Különösen Kunfinak a munkásság lelkéből fakadó és a lelkekhez szóló forradalmi csatakiáltása hatott a föl-villanyozás erejével:

„A nemzetközi burzsoázia támadása ellen csak az egész proletariátus lelki egységével, gondolatban,érzésben és cselekvésben való teljes összeforrottságával lehet szembeszállani és ezt az egységet a pörölycsapások meg fogják teremteni . . . Ha a proletariátusban volt annyi engedelmség, hogy a burzsoá-uralom számára vért és életet tudott áldozni, akkor hitvány az a proletariátus, amely a saját maga számára, amely azért az ügyért, amelynél nemesebb, nagyobb nem volt a világon, a szocializmusért nem tud mindent odaadni, amije van.”

A lelkesedés hatása alatt megismételtük a kormányzótanácsban szociáldemokrata részről előterjesztett indítványt, amely szerint a veszedelemben forgó forradalmat elsősorban a fronton kell meg-

védellezni s ezért a munkástanácsosok és népbiztosok csoportjának fele menjen ki a frontra, ott harcoljon a forradalomért.

A munkástanács nagy lelkesedéssel fogadta el ezt az indítványt és sokan voltak – persze, csak a szociáldemokraták -, akik ezt a határozatot komolyan is vették és 24 óra után már a fronton voltak. Felejthetetlen, drága mártírukkal, Lévai Oszkárral már a következő napon a fronton találkoztam.

Április 20-ikán Vágó népbiztossal a fenyegetett Debreczenbe érkeztem. A hadsereg: a hadseregvezetés és a hadseregszervezés körül szerzett tapasztalataink mélyen lesújtottak bennünket. Olt-hatatlan harag fogott el azokkal szemben, akik tudatlanságukkal és hiúságból fakadó kicsinyes veszekedésekkel ilyen rémes helyzetbe sodorták a forradalmat.

Vágóval és a később odaérkezett Landlerral együtt alkalmunk volt végigszemlélni Szántóék úgynevezett hadműveleti vezetését. Egy fiatal, tapasztalatlan, egyébként is korlátolt, aktív huszárkapitányra bízták az ország egyik legnagyobb és legfontosabb városának, Debreczennek védelmét. A munkástanács irodájában kapkodott a parancsnok, sárói Szabó százados (akinek egyedüli érdeme az volt, hogy még március 21-ike előtt, aktív tiszt letére, a kommunistákhoz csatlakozott és állítólag már Oroszországban is, bizonyára nem nagy sikerrel, csapatparancsnok volt). Körülötte tisztek, néhány munkástanácstag, köztük a derék Török Gábor; éktelen zsvajban tárgyaltak, vitakoztak arról, hogy mitévők legyenek. Parancsról, irányításról szó sem volt.

A városban a hőslékkü, idealizmustól áthatott, a proletariátus ügyéért lelkesedő munkások fölfegyverkeztek és polgári ruhában, kevés munícióval, fegyverrel a vállon, minden tűzérési fölszerelés és védelem nélkül, kis csoportokban öten, tízen, húszan szállingóztak ki a Vámospércsnél lévő frontra.

S mialatt a munkások egyenkint menetelnek ki a frontra, a városban az osztrákok két zászlóalja és a vörös hadseregnek egyéb alakulatai, valamilyen zsoldkifizetés késedelmeskedése miatt, nyugodtan pihentek. Közben a munkások és a fronton lévő csapatok elvérezték a románok támadása alatt.

A Nagyváradról Debreczenbe érkezett Landler ismertette velünk az ottani helyzetet, amely semmivel sem volt különb, mint a debreczeni. A nemzetközi vörös ezred elhagyta állásait, feladta a

csúcsai szorost, a 39-ik dandár katonái fegyelmetlenül visszavonultak.

A legfelsőbb vezetés és irányítás nem kevésbé volt kétségbeejtő. Szántó népbiztos budapesti irodájából telefonon irányította a hadműveleteket. Egy több 100 kilométerre terjedő vonalon – anélkül, hogy akár ő, akár a vezérkari főnök személyesen a helyszínen csak egyszer is meggyőződést szereztek volna a helyzetről, a csapatok ellátásáról, hangulatáról és fegyelmeről – telefonon és laikusoktól (jóralvó, derék, de katonai dolgokban járatlan munkástanács-tagoktól, tisztektől, akiknek autoritásuk sem volt) kapták a részben valótlan, részben tudatlanságról tanúskodó helyzetjelentéseket és ezeknek az alapján adták ki az egymással ellentmondó intézkedéseket. Világos volt, hogy ez a vezetés napokon belül halálos csapást mér a forradalomra.

Debreczent április 21-én a románok könnyű szerrel elfoglalták. A hiányosan fölfegyverzett munkásságot a román sorkatonaság és tüzérség szétzavarta, a vörös hadsereg fegyelmetlenül megszaladt, az ausztriai vörös ezred egyik zászlóalja és a másik zászlóalj két százada szinte ellenállás nélkül vonult vissza. Csupán Rothziegl és a vezetése alatt álló két ausztriai század harcolt hősiesen a túlerővel szemben. A meggyőződött, önfeláldozó forradalmárok, Rothziegl és társai elesetek, meghaltak hősiesen a nemzetközi fronton az eszméikért és az elveikért, méltatlan bajtársak hűtlensége miatt.

b) Hadseregparancsnokság szervezése.

Az április 21-én megtartott kormányzótanácsai ülésen előterjesztettük a fronton szerzett tapasztalatainkat. Kun ennek alapján az orosz vörös hadsereg berendezéséhez hasonlóan az egységes vezetés biztosítása céljából hadseregparancsnokság szervezését ajánlotta. Azt javasolta, hogy a hadseregparancsnokság élére állítsunk politikai vezetőt, akinek főadata volna egyfelől a fegyvelm helyreállítása, másfelől a katonai vezetők ellenőrzése. Azt is ő javasolta, hogy engem nevezzenek ki a hadseregparancsnokság élére. A főadat nehézségei miatt és amiatt, hogy most már harmadízben változik meg a tevékenységi kör, nem szívesen vállaltam a megbízást. Annál kevésbé, mert úgy éreztem, hogy a felajánlott tisztség

betöltése meghaladja képességeimet. Igyekeztem ellenállni. Ellenállásomat azonban megtörte Kunfinak az a bizalmas fölszólítása, hogy föltétlenül vállaljam a hadseregparancsnokságot, mert tudomása szerint Kun abban az esetben, ha én nem vállalom, Szamuelyt nevezeti ki; súlyos bonyodalmakra és szerencsétlenségre vezethetne, ha Szamuely kezébe kerül a tanácsköztársaság leghatalmasabb fegyveres instrumentuma.

Az érvek hatása alatt elvállaltam L hadseregparancsnoksági tisztséget, de csak azzal a föltétellel, hogy a kormányzótanács valóban rendelkezésemre bocsájtsa mindazokat az eszközöket, amelyekkel a hadsereg fegyelmét helyreállíthatom és hogy vezérkari főnökké már az októberi forradalomban is meghitt munkatársamat, a kiváló katonai képességekkel rendelkező Stromfeld Aurélt nevezze ki.

Április 22-én Stromfelddel már Szolnokra érteztünk és ott berendeztük főhadiszállásunkat.

A románok időközben előrenyomultak a Nagykároly-Érmihályfalva-Borosjenő-vonalon, a felső Tisza völgyében már Nagyszöllöst is elhagyták – és mi a főhadiszállásra kerültünk szinte minden segédeszköz nélkül: egy írógéppel, néhány térképpel, a Stromfeld sebtiben összeszedte néhány vezérkari tiszttel és, ami a legnagyobb baj volt, teljesen lezüllött, fegyelmezetlenül visszavonuló hadsereggel.

Stromfelddel a jövő terveire és a hadsereg fegyelmére vonatkozóan a legaprólékosabb részletekig egyetértettünk. Világos volt előttünk, hogy a most folyó hadművelet ideje alatt csak előkészíteni lehet, de végrehajtani nem tudjuk a hadsereg reorganizálását.

Debreczeni tapasztalataim alapján április 22-én rendeletet adtunk ki valamennyi munkás- és katonatanácshoz, amelyben szigorúan eltiltottuk, hogy bármiféle hadműveleti vagy katonai kérdésekben rendelkezzenek vagy intézkedjenek. Hadműveleti területeken a rendelkezés joga kizáróan a hadseregparancsnokságé.

Előterjesztésünkre a kormányzótanács rendeletileg megtiltotta, hogy a vörös hadseregbe való toborzás komolytalanul, színházi ünnepek, népünnepélyek keretében történjék; az elkeseredés elszántságával és a halálos komolysággal vívott harcban öntudatos

forradalmárokból és nem népünnepélyek kétes értékű elemeiből kell hadsereget toborozni.

Ezzel a rendeletekkel újabb mederbe tereltük a hadsereg kiépítésének folyamatát és megszüntettük a különböző munkástanácsok hadműveleti és hadvezetési anarchiáját.

A hadsereg fegyelmének helyreállítása céljából még április 25-én a következő rendeletet bocsátottam ki:

„*HADSEREGPARANCS.* A proletárforradalom ellen irányuló nemzetközi ellenforradalmat csak úgy tudjuk eredménnyel visszaverni, ha a nemzetközi proletárforradalom győzelmét biztosítani, ha a proletárhadsereg egységet, vasfegyelmet tanúsít. Ennek a vasfegyelemnek az előfeltétele, hogy minden parancs végrehajtható. A parancsokat minden parancsnok, legyen az akár szakasz- vagy dandárparancsnok, a forradalmi kormányzótanács által kinevezett hadseregparancsnok nevében adja ki. Aki tehát a parancsnok vagy a parancsnoknak ellenszegül, az megsérti a fegyelmet, nem hajtja végre a proletárság választott képviselőinek, a forradalmi kormányzótanácsnak és ezek megbízottjának, a hadsereg parancsnokának a parancsait. Az ilyen fegyelemsértés tehát azt jelenti, hogy a parancsokat nem teljesítő katonák ellenségei a proletárdiktatúrának, a proletáralomnak és így mint a proletárság ellenségei fognak kezeltetni.

Mindezek előrebocsátása után elrendelem, hogy minden katona parancsnokának minden parancsát a legnagyobb pontossággal és szigorúsággal hajtja végre. Mindazok, akik a hadműveleti területen bármely parancsnak ellenszegülnek, a parancsokat nem teljesítik vagy a kiadott parancsok ellen vétnek, haladéktalanul a hadsereg főparancsnokság rögtönítélő törvényszékéhez Szolnokra bekísérendők. A törvényszék a legszigorúbban fog a fegyelemsértők ellen eljárni.

Jelen parancsom minden csapat előtt azonnal, azonfölül minden hó 5-én és 20-án fölolvassandó.”

A kétségkívül kíméletlen és erélyes parancs a Károlyi-forradalom és a diktatúra első idején szerzett tapasztalatoknak volt a következménye. Az erélytelenség és gyöngeség saját sorainkban:

sodorta veszedelembé az októberi forradalmat. Ha a márciusi forradalom hasonló gyöngeséggel száll szembe a fegyelmezetlenséggel és rendbontással, a bukás elmaradhatatlan. De a fegyelem és rend biztosítása a diktatúra idején csak diktatórikus eszközökkel érhető el. A proletariátus diktatúrája azonban nem jelentheti azt, hogy a proletariátus csak az ellenforradalmakkal szemben mutasson erőt és keménységet, hogy fegyvertelenekkel szemben legyen a forradalom határozott és kíméletlen, hanem azt jelenti, hogy a vezetők nem törődnek a népszerűséggel, demagógiával, egyes ultraforradalmárok féktelenkedéseivel s kíméletlenül sújtanak le ezekre is, ha veszélyeztetik a forradalom rendjét.

Ez a megfontolás irányította a fegyelem helyreállítására vonatkozó minden cselekedetünket. Nem térített el utamtól a front mögött hősködők gyakori ellenségeskedése és szabotálása sem. Egy-egy kiadott parancs, természetesen, még nem alkalmas arra, hogy a hadsereg fegyelmét újabb, határozott irányba terelje. Az írásos parancsokat *tetteknek* kellett követniök.

A csapatfegyelmet csak erélyes parancsnok biztosíthatja. A tisztek a forradalmi szituációban nem rendelkeznek a szükséges autoritással. Ezért a tisztek mellé politikai megbízottakat állítottunk. A tiszt végezze a szakmunkát, a politikai megbízott gondoskodik a parancsok végrehajtásáról, a fegyelem főtartásáról és a politikai ellenőrzésről.

A politikai megbízottak részére a főhadiszálláson iskolát állítottunk föl. Erélyes és öntudatos, régi szervezett munkásokat toboroztunk a politikai megbízottak gárdájába. Katonai kérdések előadásán kívül főként a politikai megbízottak feladatkörének ismertetése volt a tanítás tárgya. A politikai megbízott ne avatkozzék a hadművelési kérdésekbe, mert azokhoz nem ért. Ezzel szemben ellenőrizze a parancsnokok tevékenységét, nehogy a katonákat ellenforradalmi célokra vagy szabotálásra felhasználhassák. De intézkedéseiben legyen higgadt, mérlegelő és minden fontosabb kérdésben kérje ki döntését a dandár vagy a hadosztály politikai megbízottjainak, akik többnyire régi, tapasztalt, vezető szocialistákból kerültek ki.

De a politikai megbízott legfőbb igyekezetének a katonák fegyelmezésére kell irányulnia. És e téren nem szabad a népszerűség és pajtáskodás elve alapján esetleges engedményekkel a vörös had-

sereg fegyelmét végleg lezüllesztani. A politikai megbízott gondoskodjék a legénység jólétéről, élelmezéséről, szenvedjen a katonákkal, a fronton legyen velük az első sorokban, – de követelje meg minden katonától, hogy a kapott parancsokat hűségesen teljesítse, legyen erélyes, ha kell: kíméletlen a renitenskedőkkel szemben, mert a renitenskedés buktatja meg előbb-utóbb a forradalmat.

A kiképzett politikai megbízottak egész raját küldtük ki fokozatosan a frontra. Azokat, akik a régi katonatanácsi szellemben akartak továbbműködni, egyszerűen visszakergettük Budapestre. Az újabb és kioktatott politikai megbízottak azonban, sajnos, már csak a román támadás utolsó óráiban érkeztek a helyükre s így működésük hatása csak a későbbi időkben mutatkozott.

Egyéb cselekedetekkel is igazoltuk, hogy a hadseregparancsnokság a fegyelmetlenséget egy percre sem tűri tovább.

A főhadiszálláson fölkeresett a 23-as vadászok küldöttsége és követelte, hogy újabb fõlszerelés és pihenés céljából szállíttassuk őket azonnal Budapestre. A politikai megbízottak nem csatlakoztak a katonák fegyelmetlen követeléséhez. A kívánság teljesítését kereken megtagadtam, mire fegyverrel akarták kényszeríteni a mozdonyvezetőt, hogy szállítsa őket Budapestre. Magamhoz rendeltem a katonákat és kijelenttem, hogy fõlszedetem a síneket és fegyveresen akadályozom meg az erőszakos ellenállást. Az erélyes föllépésnek, természetesen, megvolt a hatása. A renitenskedőket lefegyvereztettük. Bebizonyosodott, hogy a lármázó hősök már az erélyes szavaktól is megijednek.

Sajnos, a vezetők céltudatos, erélyes föllépése csak helyi jelentőségű eredményeket érhetett el. Az általános helyzetet ez már nem tudta megváltoztatni. A románok április 23-án Kisjenő-Nagyszalonta előtt állottak, Debreczent elhagyták, Mátészalkáról visszaverték a déli szárnyon védtelenül álló székelly hadosztályt.

A harcokról kiadott hadi jelentéseknél Stromfelddel egyetértésben szakítottunk a régi hadsereg hazugjelentés-rendszerével és szinte brutális őszinteséggel tártuk föl a helyzetet. Csak így remélhettük, hogy a forradalom legjobb erőit a védelem számára föl tudjuk sorakoztatni. „Csapataink több helyen, így nevezetesen Debreczen előtt, teljesen fegyelmetlenül viselkedtek.” így szól az április 23-i jelentés és, sajnos, napról-napra hasonló jelenségekről kellett az ország népét tájékoztatni.

Néhány nap alatt Stromfeld vezérkari főnök éjjel-nappali munkája a katonai vezetés és irányítás egységességét is fölépítette. A hadügyi népbiztosság részéről minden terv és céltudatosság nélkül egyenként kiküldött zászlóaljokat dandár- és hadosztályparancsnokságok keretébe szervezte és ezeknek a vezetése és irányítása mellett folytak a katonai operációk. Az északi fronton a Kratochwill ezredes vezetése alatt álló székely hadosztály, a centrumban a Békéssy ezredes vezetése alatt álló 4. hadosztály, a déli fronton a Raab alezredes vezetése alatt álló, de még a szervezés stádiumában lévő 6. hadosztály, azonfelül a 39. dandár és a tengerészdandár állottak szemben a románokkal.

Április 23-án Kürtössarkad- Komáli-Debreczen-Mátészalka vonalában állanak a románok, Debreczenből a román lovasság már nyugat felé vonult. Ugyanezen a napon a *cseh* csapatok egyelőre még kis erővel, két zászlóaljjal, Ungvár közvetlen közelében, Ördarna felé nyomultak előre.

Április 24-én a románok elfoglalják Hajdúszoboszlót, a déli fronton pedig szinte minden ellenállás nélkül folytathatják támadásukat.

A Hajdúszoboszlóból megfutamított 4. hadosztály parancsnokával, Békéssyvel 24-én ellentámadást készítettünk elő. úgy véltük, hogy a folytonos visszavonulás nemcsak lezülleszt a csapatok szellemét, hanem föltétlenül reakciót kelt a munkásságban is. Egy sikeres ellentámadás – esetleg az újabb politikai megbízottak vezetése alatt – megszilárdítja a vörös hadsereg fegyelmét és szellemét is.

E megfontolás alapján a 4. hadosztály három oszlopban ellentámadást intézett a főerőkkel Hajdúszoboszló irányában álló románok ellen és lendületes harcban visszafoglalta Hajdúszoboszlót. A románok visszavonultak, előőrseink követték őket. A főerőkkel együtt vonultam be a románoktól visszafoglalt Hajdúszoboszlóba.

A bevonulásnál megrendítő látványban volt részünk. A magyar csapatokat a várt örömrivalgás nem fogadta. A parasztok a házakban elbújva tartózkodtak. A piactérre érkeztemkor megtudtam, hogy miért nem lelkesedett a parasztság a románokat elkergető, a fölzsabadítónak érkezett magyar csapatokért. Ot-

tan felakasztva csüngött a város rendőrkapitánya, Tokay József, dr. Fekete László polgármester és Korner Béla bankigazgató, akiket hatáskörüket túllépő egyenruhás személyek – de nem katonák – állítólagos ellenforradalmi ténykedés miatt statáriális módon kivégeztek. Ott, a helyszínén meg kellett állapítanom, hogy a törvénykezés, ítélkezés és kivégzés a tanácsköztársaság törvényes rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyásával történt meg. Azonnal intézkedtem a megtorlás iránt. Ha a kivégzettek valóban ellenforradalmárok lettek volna, akkor is kötelessége lett volna a rögtönítélő bíróságnak, hogy szabályszerű tárgyalás alapján hozza meg ítéletét, amely tárgyalás nem volt megtartható ama 15-20 percnyi időközben, amely eltelt az előőrök bevonulása és az én megérkezésem között.

A barbár és törvénytelen kivégzéseknek megvolt a szomorú következményük. A románok ismét támadtak, a lakosság passzív maradt, sőt helyenkint ellenségesen viselkedett, – vissza kellett vonulnunk. A módfelett felháborodott parasztok a házakból lövöldöztek a visszavonuló csapatokra. E lövöldözés közben elesett Svastits őrnagy zászlóaljparancsnok, a 44-es vörösezrednek egy géppuskás századparancsnoka és több mint 10 más katona.

Az eset kapcsán tett ellenintézkedéseink már csak a konkrét esetet torolhatták meg, de nem akadályozhatták meg azt a veszedelmet, amely abból keletkezett, hogy a lakosság hangulata a Tiszántúl végig ellenséges maradt a visszavonuló vörös hadsereggel szemben.

Csapatainkat a hortobágyi csatornánál sikerült megállítanunk. Kunfival és Békéssy hadosztályparancsnokkal többórai heves ágyútűzben nyílt terepen kimentünk a csapatokhoz. A front másik részét Lukács és Guth népbiztosok látogatták meg. Katonától-katonáig jártunk és lelkesítettük őket. Ott maradtunk a leghévesebb ágyú- és gépfegyverharc ideje alatt. A csapatok minden jót ígértek és amire este visszaérkeztem a főhadiszállásra, már ott volt a jelentés, hogy a 44-esek és a 68-asok a sötétség beálltával elhagyták a frontot és rendetlen sorokban Kába-Kisújszállás felé visszavonulnak.

A föltartóztathatatlan visszavonulás kétségtelenné tette előttünk, hogy ha gyors segítség nem érkezik, a románok előrenyomulnak a Tiszáig és onnan Budapestig. Ezért Kunhoz, mint a hadügyi

népbiztosság vezetőjéhez táviratot intéztem, amelyben föltártam a katasztrófális helyzetet és azt írtam, hogy kérek,

„a hadsereg helyzetére való tekintettel, 10 komplett, fegyvelmezett zászlóalj és megfelelő ütegeket. Igényeim a létszámra vonatkozóan nem túlzottak. Tíz zászlóalj oly csekély szám, amelyet a tanácsköztársaság minden pillanatban ki tud állítani. Ellenben túlzott igényeim vannak a csapatok fegyelme és harckészsége tárgyában. A csapatok vasfegyelme elengedhetetlenül szükséges. A parancsnokok eddig nem mertek parancsolni, az emberek fegyelmetlenek voltak, egy nyomorúságos lovas járőr elől egész zászlóaljak visszavonultak, a visszavonulás tárgyában egyes politikai megbízottak a zászlóaljat megszavaztatják. így nem lehet a tanácsköztársaságot megvédelmezni, pedig csak egy kis megerőltetésünkbe kerülne s nagyszerű eredményeket tudnánk elérni . . .

Kérek megfelelő tiszteket és politikai megbízottakat. Rengeteg kitűnő elvtársunk dolgozik a népbiztosságoknál és a munkástanácsokban, itt pedig nincsenek embereim. A munkástanácsnak emlékezetes határozatát, hogy a legjobb emberei kijönnek a frontra, végre is kell hajtani. Kérek tüzérseget, állítólag három üteg van bevagonírozva, de, úgylátszik, amerikáznak. A kiküldött tisztek közül a legtöbb rokkant, Budapest pe dig tele van egészséges tisztekkel ...”

Kun választáviratában mindent megígért. Azonban elkéztünk. Április 28-án értesítettük a kormányzótanácsot, hogy a hadsereg-főparancsnokság kénytelen visszavonni csapatait a Tiszántúlról és a visszavonulást a szolnoki hídfőnél igyekszik fedezni. Az északi szakasz mentén, Nyíregyháza előtt, Pogány néhány maradék-zászlóaljával valóban bátor kitartással védekezett, azonban elhagyatva a többi csapatoktól: kénytelen volt Rakamaznál a Tisza innenső partjára visszavonulni, ffilőzően Kratochwill ezredes a székely hadosztálllyal letétette a fegyvert. Kratochwill az egyes csapatok tetszésére bízta a kapitulációt s utolsó parancsában arra hivatkozott, hogy a székely hadosztály hőiesen védelmezte az országot, a vörös csapatok azonban elhagyták, ellenséges érzülettel viseltettek irántuk, ismételten megtámadták őket s ezért jobbnak látja a harcot feladni.

Kratochwillnak ez a cselekedete kétségtelenül áruulás volt. De a történeti igazság kedvéért azt is meg kell állapítani, hogy a székely hadosztály kezdetben valóban hősiiesen harcolt, a többi csapatok azonban megszöktek a frontról, így a bekerítés veszedelme fenyegette a székelyeket.

A tiszai hídfőt Stromfeld tervei szerint építették ki. A déli szárnyról a hatodik hadosztály Mezőtúr-Gyoma-Szolnok vonalán keresztül átkelt a Tisza innenső partjára, a visszavonuló csapatokat pedig a hídfő-állásokba rendeltük. Sok reményünk, természetesen, nem volt.

Április 30-án a csapatok elfoglalták hídfő-állásukat. Vágóval kint jártunk a harc színhelyén. A románok erős tüzéségi támadást indítottak. A nappali világosságban a vörös csapatok állásaikban maradtak, éjszaka azonban csoportonként megszöktek. A románok szabad utat nyertek.

Budapest védelmére május 2-ikára virradó éjjel felrobbantottuk a Tisza hídját, hogy a románok átkelését a Tiszán megakadályozzuk vagy legalább föltartsuk.

Május 1-én délután a főhadiszállást Szolnokról Gödöllőre helyeztük át. A csapatok legnagyobb része szétzüllött, rendetlen sorokban vonult nyugatra. Arról kellett gondoskodnunk, hogy a fegyveres bandákat még Budapest előtt lefegyverezzük, nehogy az anarchia veszedelmét zúdítsák a fővárosra.

XXXVI.

Május másodika.

A nagy külső pompával megünnepelt május elseje mögött vészes felhők borították be a tanácsköztársaság egét. A fölbomlott front az összeomlás és bukás rémével fenyegetett. Az első reflexió a kormányzótanácsban mutatkozott. A kormányzótanács ülésén fantasztikus tervek – Budapest védelmének föladása, visszavonulás a Dunántúlra és kétségbeesett védekezés a Bakonyban, menekülés, útlevél és menedékjog – voltak a napirenden.

Az antanttal már folytak tárgyalások. Április végén, a frontról érkező rossz hírek hatása alatt, Kun Béla a kormányzótanács tudtán kívül kapcsolatot keresett antánt-körökkel. 29-én meglepetésemre Kun a következő erre vonatkozó táviratot intézte hozzám:

„Amerikai misszió véleménye szerint külföldön jó hatást tenne bizonyos *személycsere* a kormányzótanácsban. újabb népbiztosokként *Bolgár és Weltner* kerülnének be. *Szamuely és Pogány* más fontos megbízást kapnak. Legyen szíves velük beszélni s megbeszélésük eredményét velem sürgősen közölni. Ez a *személy változás* további tárgyalásokat garantál és megvalósulásuk esetén hajlandók Parisban közbelépni!¹”

Furcsán festett, hogy Kun, aki színleg a legjobb viszonyt tartotta fönn Szamuelyvel, engem – aki viszont nem a legbarátosabb lábon álltam vele – bízott meg azzal a kényes föladattal, hogy adjam tudomására a megbuktatását. De azért Pogányéknak átnyújtottam a Kun-küldötte selyemzsinórt és válaszukat az alábbi táviratban közöltem Kunnal:

„Az amerikai misszió véleményét tartalmazó táviratra érintkezésbe léptem Pogány és Szamuely elvtársakkal. Szamuely az Önnel való telefon-érintkezés után a maga részéről minden további nélkül hajlandó félreállni. Pogány hasonló-

¹ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattárában.

képpen, sőt az ügy gyorsítása céljából, ha a helyzet úgy kívánja, máris a kormányzótanács rendelkezésére bocsátja állását. A magam részéről Bolgár és főleg Weltner megválasztását igazán nagy örömmel fogadnám. Kunfi velem teljesen azonos állásponton van².”

Választ ebben az ügyben Kuntól nem kaptam.

De más meglepetés ért . . .

Május 3-án az amerikai misszió főnöke, Brown professzor Kun megbízásából Szolnokra utazott, hogy a románokkal a fegyverszünet kérdésében tárgyaljon. Brown a vonaton szemrehányással illetett, hogy miért nem fogadjuk el a kormányváltásra vonatkozó propozícióját. Megmutattam neki Kun táviratát, Pogány és Szamuely válaszát, amelyek, mondtam, tudomásom szerint minden tekintetben földik az ő propozícióit.

Legnagyobb meglepetésemre Brown tanár kijelentette, hogy ő nemcsak Szamuely és Pogány, hanem *elsősorban Kun távozását követelte*. A ravasz Kun azonban föláltozta két bajtársát, de a maga távozásáról bölcsen hallgatott . . .

Május elsején éjszaka, mialatt a vörös hadsereg utolsó foszlányai haláltusájukat vívták a harctéren, a kormányzótanács reggeli .tartó ülésen vitatta meg az újabb helyzetet. Másnap délután ismét tanácsot ült a forradalom legfőbb vezetősége. A két ülésen a fronton való elfoglaltságom miatt nem vehettem részt. A jegyzőkönyv nyomán ismertetem a diktatúra e sorsdöntő tanácskozásának lefolyását, a kapkodást és Kun csúnya ravaszkodása!

Kun Béla bejelenti, hogy katonailag a helyzet a következő: Szolnokot harc nélkül feladta a vörös hadsereg. Miskolcra bevonultak a csehek. *Katonai erő nincs. A csapatok harci értéke nulla.* A főhadiszállás Gödöllőn van. Bóhm minden hadműveletet beszüntetett. – A kapott hírek alapján fegyverszüneti ajánlatot tett mind a három ellenséges országnak. A fegyverszüneti ajánlatot elküldte Wilsonnak is, elküldte továbbá az éjszaka folyamán Bolgár követ ajánlatára Cunningham-nek is. Bejelenti, hogy az éjszaka folyamán a kormányzótanács rögtönzött ülést tar-

² Ugyanott.

tott, amelyben *az a terv merült fel, hogy a kormány mondjon le és adja át a hatalmat egy 12 tagú direktóriumnak.* Más vélemény szerint! viszont a munkásezredek volnának összehívandók és velük volna közlendő a helyzetnek végzetesen komoly volta azzal a figyelmeztetéssel, hogy *amennyiben a munkások az utolsó szál emberig talpra nem állanak, minden küzdelem reménytelen és Budapest elesik.* Bejelenti, hogy délután 3 órára meghívta a munkásezredek bizalmiférfiát, este 6 órára pedig összehívta a munkástanácsot. Bejelenti, hogy intézkedés történt oly irányban is, hogy a visszaözlő csapatok lefegyvereztessenek és Budapest elkerülésével a Dunántúlra szállíttassanak. Bejelenti végül, hogy *nem akarván a kormányzótanács elhatározását befolyásolni, pusztán az objektív tények közlésére szorítkozik és bejelenti a kormányzótanács éjszakai ülésében kialakult két nézőpontot.* Az egyik azt az álláspontot tartja, hogy adassék át a kormányhatalom egy, a munkások sorából rekrutálódó direktóriumnak, amely a diktatúra összes gazdasági és a szocializmushoz vezető intézkedéseit föntartva, vezeti az ügyeket amaz átmenet idejére, amíg a proletárdiktatúrát a burzsoázia diktatúrája váltja fel, de ez idő alatt nem áll a proletárdiktatúra politikai szolgálatában. A *másik* szempont az, hogy a kormányzótanács ragaszkodjék a hatalom mai formájához és semmit ne adjon fel. Bejelenti legvégül, hogy *saját álláspontját csak a vita után kívánja leszögezni.* Kéri tehát az elvtársak hozzászólását.

Kunfi bejelenti *Böhm Vilmosnak* a következő kéréseit. Először a pesti munkásezredek menjenek ki a rend föntartása céljából az utcára; másodsor: Budapest nyilváníttassék hadműveleti területnek; harmadsor: *Haubrich elvtárs neveztesék ki az egész budapesti katonai erő főparancsnokává;* negyedsor: tétessék meg minden intézkedés, hogy *a frontról hazaözönlő csapatok semmi körülmények között Pesten ne maradjanak.*

Illés Artúr referál az Ujszász állomásával 11 óra 20 perckor történt fontosabb beszélgetésekről, amelyekből kitűnőleg Szolnokon még semmiféle katonai erő nincs, a románok még be nem vonultak; *a katonák gyáva magatartását vázolja.*

Szamuely Tibor bejelenti, hogy Abonytól keletre nincs rendezett csapat. Azon a véleményen van, hogy a kormányzótanácsnak ki kell tartania.

Szántó Béla bejelenti, hogy az utolsó percben vett értesülése szerint spahik indultak Szolnokról (?) Abony felé. Bejelenti, hogy a lefegyverzett csapatok a gyorsvonat sebességével fognak átvonulni Budapesten.

Bokányi Dezső: Világforradalomra és orosz segítségre alapítottuk a magyar proletárdiktatúrát. A világforradalom nem jött, az orosz segítség azonban jönni fog. Azon a véleményen van, hogy *adja át a kormányzótanács a helyét egy direktóriumnak, amely a rend kormánya legyen s lényegileg vegyes direktórium legyen, amellyel az antant szóba áll, hogy addig is, amíg a helyzet változik, ne legyen a munkásság vezetés nélkül. A direktórium kezét megkötni semmi irányban nem kell, mindent rá kell bízni.*

Kunfi Zsigmond: *Javasolja, hogy a hatalom adassék vissza a munkásság kezébe.* Igaz ugyan, hogy a diktatúra az orosz segítségre és a világforradalomra volt alapítva, azonban a diktatúrát a magyar munkásságnak kell megvédelmeznie. *Meg kell tudni, akar-e és képes-e a proletariátus a diktatúra megtartásáért harcolni? A hadsereg jelenlegi magatartása az ellenkezőjét mutatja ennek.* Bizonyos, hogy igazi proletárhadsereg még nem fejlődhetett ki. A mai hadsereg főleg a lumpenproletariátus elemeiből áll. Minthogy a forradalmat Budapest és környéke csinálta, tisztázandó volna, hogy hajlandó-e érte harcolni. Minthogy a jelek azt mutatják, hogy a munkásságban ezidőszertelül nincs meg a harchoz szükséges erő és képesség, | véleménye szerint *a szervezett és fegyveres munkásságból alakuljon egy testület, amely a hatalmat átveszi, mert az antant a forradalmi kormányzótanáccsal nem tárgyal.* A hatalmat átvevő testület azonban láttassák el utasításokkal vagy tanáccsal főleg a következőkre nézve: Jelentse ki magát szolidárisnak a diktatúra összes intézkedéseivel; *bocsássa szabadon a túszoikat; szüntesse meg a cenzúrát; tegye meg az átmeneti programjára vonatkozó nyilatkozatot és keresse meg az osztrák szocialista köztársaságot az antanttal való közvetítés iránt.*

Weltner Jakob: Minthogy fegyveres erő nincs, a fegyveres megszállás be fog következni. Az ántánt a burzsoázia diktatúráját akarja visszaállítani. Nyilvánvaló tehát, hogy kompromisszumról szó sem lehet. Feltétlenül szükségesnek tartja, hogy az a tényező, amely a hatalmat átveszi, *jelentse ki magát a diktatúrával szolidárisnak, de a továbbiak tekintetében mindent rá kell bízni.* Egyáltalán célja legyen a direktóriumnak a rend fõntartása. Ha arról van szó, hogy az abszolutizmust vissza akarja állítani, tegye azt saját erejével s erre munkás eszközül ne adja oda magát. A legfontosabb kérdés most, hogy a munkásság egységes maradjon, mert minél egységesebb a munkásság, annál kevesebbet lehet az abszolutizmusból visszaállítani. *Ha sokban nem ért is egyet a diktatúra intézkedéseivel,* megállapítja, hogy ami történt, az mind ideális kísérlet volt ahhoz, hogy a szocializmust meg lehessen valósítani.

Szamuely Tibor kérdést intéz az iránt, hogy ha a kormányzótanács nem akarja védeni a hatalmat, miért védje azt a direktórium? Fõlveti azt a gondolatot, hogy a kormányzótanács maradjon a helyén, esetleg tegye át székhelyét a Dunántúlra. Az osztrák közvetítést ellenzi, mert ezzel megbomlik a párt egysége.

Szántó Béla: Gyávaságnak és a munkásság cserbenhagyásának tartja a hatalom átadását. amíg a munkásság a kormányzótanácsot el nem kergeti, addig mindenkinek a helyén kell maradnia.

Landler Jenõ bejelenti, hogy az az õszinte meggyõzõdés állította a diktatúra mellé, hogy a szocializmust a diktatúra nélkül megvalósítani lehetetlen. Épen ezért, minthogy a diktatúrát nemcsak a magyar munkásság, de az egész világ proletárságának érdekében valónak tartja, *ki kell a diktatúra mellett tartani.* (A forradalmi kormányzótanácsnak minden körülmények közt *a helyén kell maradnia.* *Az ügynek legjobban az ártana, ha munkásokat szolgáltatna ki a kormányzótanács a fehér terrornak* Kun, az óvatos és ezúttal szerény vezér, „nem akarja befolyásolni” a kormányzótanácsot és nála eddig szokatlan tapintattal és

³ A forradalmi kormányzótanács 1919 május 1-i ülésének jegyzõkönyve.

előzékenységgel bevárja a többség kialakulását, hogy aztán a tömegek előtt mint a legélesebb harciriadó trombitása mutatkozhassak be.

A kormányzótanács többsége arra az álláspontra helyezkedett, hogy a munkássághoz fordul és annak állásfoglalása alapján cselekszik. Egyúttal teljesítették a Kunfi útján előterjesztett kéréseimet: a forradalmi rend védelmére kivezényelték a fegyelmeztetett budapesti munkásezredeket és Budapest parancsnokául az erélyes Haubrichot nevezték ki.

A munkásosztályt kellett tehát megkérdeznünk, hogy tovább kíván-e harcolni, vagy pedig belenyugszik a forradalom letörésébe, az ellenforradalom és féktelen fehér terror elmaradhatatlan győzelmébe . . .

Május 2-án délután a vas- és fémmunkások bizalmiférfiai előtt jelentünk meg. Előadásomban az igazsághoz hiven, minden lelkesítő szó és szépítés nélkül, vázoltam a szörnyű helyzetet, amelybe a hadsereg fegyelmetlensége miatt kerültünk.

„Nincs fegyverünk, nincsenek ágyúink, nincs élelmiszerünk, nincs ruházatunk – mondtam –; csapataink fegyelmetlenül, szinte harc nélkül, csorda módjára szétszaladtak. Ha meg akarjuk menteni a forradalmat, akkor nem az ország belsejében kell szónokolni, ne itt keressék az ellenséget, hanem a fegyelmeztetett szervezett munkások – de csak fegyelmeztetett hadseregben! – jöjjenek ki a frontra, hogy életünk árán is megvédelmezhesük a forradalmat. Ha ezt nem tudjuk megcselekedni, állapítsuk azt meg férfiasan, ne csaljuk meg egymást, nézzünk szemébe a bekövetkezendő eseményeknek. A bukott forradalmakat azonban szörnyű szenvedések követik.”

A gyűlés Landler beszéde után minden vita mellőzésével a részemről fölvetett kérdések alapján szavazott. Egyhangúlag a *forradalom álláspontijára* helyezkedtek és a több mint ezer bizalmiférfi határozatilag kimondotta, hogy a gyárak régi szervezett munkásaival fognak bevonulni a hadseregbe, hogy megbízható és fegyelmeztetett katonaság álljon a tanácsköztársaság rendelkezésére.

Ugyanaznap délutánján a gyári munkászászlóaljak kiküldöttői előtt Haubrich vázolta a helyzetet. Itt a vélemények megoszlottak.

Az egyik rész a forradalom további védelme, a másik a visszavonulás mellett foglalt állást. Nem lepődtem meg, amikor arról értesültem, hogy a „radikálisok” a – visszavonulás álláspontjára helyezkedtek.

Este a munkástanács Kun referátuma után követte a vasmunkás-bizalmiférfiak példáját.

A munkásság elitje a helyzet magaslatára emelkedett, a munkástanács példátlan lelkesedéssel, egyhangúan hozzájárult szervezett munkásokból álló zászlóaljok szervezéséhez. Most megvilágosodtak az elmék. Most eszméltek arra, mily rémesen boszszolja meg magát a forradalom első négy hetének hadügyi tétlensége és anarchiája, Szántónak intrikus akaratossággal Pogány ellen folytatott, a hadseregszervezést megakadályozó aknamunkája! Normális időkben elkergették, politikai és egyéni felelősségre vonták volna azt a hadügyi vezetőt, akinek toborzó rendszere megteremtette az országos katasztrófába sodró hadsereget!

(De az újabb szellem csak a tömegeket ragadta magával.) A vezetés a régi maradt. Pedig Kun ismerte a veszedelem kútforrását. A Szántó-klikk azonban erősebb volt még Kun Bélánál, is. Tehetetlenek voltunk vele szemben mindnyájan. Szinte naponkint ostromoltam táviratokkal Szántót, hogy küldjön a hadsereg részére parancsnokokat és tüzérséget. Parancsnokokat ígért, de nem küldött. A parancsnokiskola pedig még meg sem kezdte működését. A hadügyi népbiztosság a rendelet végrehajtását szabotálta.

Egy eset a sok közül.

A különben is fegyelmetlen gyalogság a román ágyuk ereje előtt kénytelen visszavonulni, mert nincs elég ütegünk a gyalogság fedezésére. Sürgető távirataimra Szántó a következőképpen válaszolt:

„Ágyúk vontatására alkalmas lovak Budapesten nincsenek. Ön és Stromfeld ismételten ígérték lovakat, de eddig még nem kaptam. Szíveskedjék lovak beszállítása iránt sürgősen intézkedni, *ha kapok, akkor küldhetek ütegeket.* Szántó
142/1919V

Gonosz ingerkedéssel, gyerekes kibúvókkal – ha adsz lovat,

⁴ A vörös hadsereg főparancsnóságának irattára.

adok ágyút – kezeli a munkásság önvédelmi harcát, a klikk-
védelem biztos fedezékében!

De időnk sem volt a felelősségrevonásra. A munkástanács
impozáns határozata fölrázta a munkásosztályt. A tömegek
átéreztek a veszedelem nagyságát és ennek hatása alatt kibon-
takozott a magyar munkásosztály szabadságharcának legdicsőbb
és legragyogóbb korszaka.

A gyárak munkásai, a régi szervezett munkások a bizalmi-
férfiak vezetésével tömegesen tódultak be az újjászervezendő
vörös hadseregbe, őszülő férfiak, megtört családapák, a négyéves
háborúban megrokkant, fizikailag letört munkások, a kötelező
orvosi vizsgálat mellőzésével, példátlan lelkesedéssel jelentkeztek
a gyári és egyéb katonai toborzó helyeken. Napról-napra újabb
zászlóaljok, újabb ezredek álltak csatasorba. Egy csapásra
harcrakész, erős vörös hadserege volt a tanácsköztársaságnak.

Úgy látszott, mintha a munkásság a forradalom hat hónapja
alatt elkövetett számtalan hibát – elsősorban azt, hogy nem a
legérettebb munkásság állt a forradalom védelmére – fölismerte
és megbánta volna. A legnagyobb számban a régi szervezett
munkásság, a szakszervezeti és szocialista eszméktől áthatott
rétegek fogtak fegyvert, ezek mentették meg az országot az idegen
inváziótól. Elszántság, lelkesedés, acélos akarat hatotta át a
tömegeket: érezték, hogy elhatározásuktól és cselekvésüktől függ a
forradalom további sorsa.

Természetesen voltak ennek a lelkes hangulatnak érdemtelen
haszonélvezői is. Budapest utcáit ellepte a katonaruhát viselő
férfiak tömege. A munkástanácsokban, az utcán, a szervezetekben
és a párthelyiségekben egymásután tűntek fel különböző katonaruhába öltözött egyének. Kiírták a lapokban, hogy eltávoznak a frontra és mialatt a névtelen hősök tízezrei elmentek a forradalom védelmére, ők a reklámot zsebrevágták és otthonmaradtak a veszélytelen budapesti fronton. Hangos álradikálizmussal, a lefegyverzett burzsoázia és a forradalmat védő szociáldemokraták elleni kurjongatással vélték a forradalomnak szolgálatot tenni. A munkástanácsban, katonaruhában és fegyveres felszereléssel, Weltner, Garbai és Kunfi ellen hadakoztak, amíg a proletárok kint a fronton ellenséges ágyú- és gépfegyvertűzben védelmezték a forradalmat...

Nem akarok igazságtalan lenni: voltak kivételek is: kommunisták, akik a fronton is megállották a helyüket.

De a szociáldemokrata iskolából kikerült szervezett munkásságnak heroikus megmozdulása és az áradikalizmusnak a harctól való megfutamodása óta kiirthatatlanul él bennem az a tudat, hogy mindazok, akik minden forradalmi munka alól kibújtak és otthon, a front mögött, azután később, az emigrációban a radikalizmus apostolai voltak és csak ebben merült ki forradalmi tevékenységük: azok nem voltak egyebek, mint a forradalom konjunktúra-lovagjai. Az igazi forradalmárok a frontokon voltak.

A vörös hadsereg hadrendi szervezése Stromfeld vezérkari főnöknek az érdeme. Kiváló szervezőereje csodákat műveit.

Tizenhét nap alatt a vörös hadsereg fegyelmezetten, harcrakészen állott. A május 2-iki katasztrófát kihevertük, május 19-én már a győzelmes offenzíva is megindult.

A hadseregszervezés ezúttal egy kényszerű, szükségből fakadó hibából indult ki. A pillanatnyi veszedelemben gyors cselekvésre volt szükség. Órák-napok alatt kellett zászlóaljokat és ezredeket előteremteni. Ezért gyárankint, üzemenkint és szakmánként állítottuk össze a jelentkezőket. A pillanatnyi helyzetben ez a rendszer óriási előnyt biztosított, később azonban súlyos teherként nehezedett a hadseregre. Forrása lett a bomlás folyamatának. A harcok folyamán a hadseregben mutatkozó elégedetlenség részben abból fakadt, hogy az együttélő, egymást ismerő munkások állandóan ellenőrizhették, hogy a gyárakban, a szakmákban kik maradtak otthon, kik nem teljesítették kötelességüket; zúgolódtak, hogy amíg nekik, akik szocialista öntudattal elsőként jelentkeztek a forradalom védelmére, az életüket kell kockáztatniuk, addig mások nyugodtan dolgozhatnak otthon, hivatalokban és gyárakban helyezkednek el, ennek ellenére még a termelés körül sem teljesítik munkáskötelességüket. Mindez visszasságokra, konfliktusokra, később fegyelmezetlenségre, végső eredményében bomlásra vezetett.

XXXVII.

A vörös hadsereg diadalútja.

a) A katonai helyzet.

A lázas gyorsasággal, példátlan áldozatkészséggel megteremtett újabb vörös hadsereg türelmetlenül várta, hogy kiköszörülhesse a tiszai visszavonulás csorbáját. A szűk területre szorított ország aránylag kedvező vasúti hálózata mellett a hadsereg a hadosztály-állomásokról órák alatt tetszés szerinti fronton volt összpontosítható. Fölvetődött tehát a kérdés: mi történjék a lelkesedés tüzetől áthatott katonatömegekkel?

Május elején Kun tudomására adta a hadseregfőparancsnokságnak, hogy értesülése szerint az ántánt azt vette tervbe, hogy a déli frontról, Szeged-Szabadka irányából, a Duna-Tisza között támadja meg Tanácsmagyarországot. A hadseregfőparancsnokság bizalmas jelentései megerősítették a külügyi népbiztosságnak ezt az értesülését. Stratégiai szempontból is valószínűnek látszott, hogy a természetes akadályoktól ment síkságon fognak az ántánt-csapatok előrenyomulni. Ezért Kecskemét körül csoportosultak a főerők.

A május 15-ike után érkezett jelentések azonban megcáfolták az előző értesüléseket. A hadügyi és külügyi vezetésben mindinkább megerősödött az a felfogás, hogy az ántánt *egyelőre* nem kockáztatja meg a támadást, mert egyfelől Anglia és Olaszország, másfelől Franciaország között a magyar kérdésben éles ellentétek merültek föl, azonfölül Csehszlovákia Románia és Jugoszlávia aktív katonai támogatására sem volt sok kilátás.

Ebben az időben Tanácsmagyarország *három felől* volt ellenséges csapatoktól körülvéve.

Délen a szerb hadsereg, az eszéki főparancsnokság vezetése alatt, három (Drina-, Morava- és Duna-) hadosztállyal, összesen 21 500 fegyverrel, 1300 lovassal és 54 ágyúval rendelkezett. A szerbektől

északkeletre, Szeged körül, de Lobit tábornok parancsnoksága alatt három *francia* hadosztály állomásozott, körülbelül 27-40 zászlóaljjal, 6 lovaszázaddal és 60 löveggel. Május eleje óta újabb francia csapatok érkezését is avizálták.

Keleten Mardaescu tábornok nagyváradai főparancsnoksága alatt három *román* gyaloghadosztály és a második lovashadosztály közvetlenül a Tisza partját tartotta, azonkívül Erdélyben állomásozott két további hadosztály, úgy, hogy esetleges összeütközésnél 5 gyaloghadosztállyal és I lovashadosztállyal kellett számolnunk.

Északon, a *csehszlovák* fronton, a *keleti* részen Piccione olasz tábornok parancsnoksága alatt két hadosztály, *nyugaton* Henneque francia tábornok parancsnoksága alatt szintén két hadosztály volt összpontosítva, azonkívül állandóan jöttek erősítések és folytak csapatáthelyezések.

Ezeken kívül a Muraköz körül a jugoszlávok egy hadosztálya csoportosult.

Ez a nagy csapatösszevonás – 17 hadosztály – kétségtelenné tette, hogy az ántánt előbb-utóbb mégis támadni fog. A hadseregparancsnokságnak meg kellett fontolnia, hogy a védelem szempontjából nem célszerűbb-e és stratégiaileg nem előnyösebb-e, ha a vörös hadsereg nem várja be az ellenség támadását, hanem a részéről alkalmasnak vélt időben és ponton igyekszik megszábadulni a három oldalról fenyegető nyomástól.

Ez a megfontolás előtérbe tolta azt a kérdést, hogy egy esetleges offenzíva mely ponton volna megindítandó. A rendelkezésre álló, aránylag csekély erők mellett képtelenség lett volna valamennyi fronton egyszerre támadni. Politikai és stratégiai szempontok egyaránt amellett szóltak, hogy a támadás az *északi* front felé induljon meg.

A délen fekvő francia csapatok megtámadása politikai szempontból észszerűtlen volt, mert ez nyílt fegyveres hadüzenet lett volna a nagyántant címére. Azonfölül Magyarország ellen uszítottuk volna a jugoszláv hadsereget, amely a franciákkal egyetemben könnyűszerrel legázolta volna a forradalom Magyarországot.

A románok megtámadása sokkal nagyobb erőt igényelt volna, mint amennyivel a vörös hadsereg rendelkezett, mert a több száz kilométer hosszú Tisza-vonalat kellett volna átlépni. Még nem

állt rendelkezésre megfelelő tűzéréség és hídanyag s így ez a vállalkozás sem lett volna célszerű.

Minden jelentés arról szólt, hogy a csehszlovák front a leggyöngébb s így az észak felé való támadás volt a legkilátásosabb. Azonfölül kedvező politikai szempontok is közrejátszottak a támadási pont megválasztásánál. Az áprilisi tiszai visszavonulás utolsó napjaiban a csehszlovák hadsereg előzetes hadüzenet nélkül átlépte még az ántánt részéről egyoldalúan kijelölt demarkációs vonalat is. Bevonult Miskolc, Szerencs, Sátoraljaújhely városokba s az ezektől a városoktól délre eső vonalon újabb demarkációs pontokat szállott meg. Ezáltal a csehszlovák és román hadsereg között közvetetten kapcsolat létesült, amely fojtó gyűrűként nehezedett rá Magyarországra. Szabó Papp Károly alezredes május 4-én mint parlamberter járt a csehszlovák hadsereg miskolci parancsnokságánál, kérvén a csehszlovák katonai erők visszavonását; azt a választ nyerte, hogy a csapatok egy április 29-én kelt parancssal rendeltettek ki erre a vonalra és nem hajlandók visszavonulni.

A kormányzótanács és a vörös hadsereg főparancsnoksága a nyilvánosság felé tehát a jogszerűség álláspontját képviselte, amidőn a párisi békekonferencia részéről is Magyarországnak ítélt területre bevonult, illetve csapatait azoknak elfoglalására utasította. A történeti távlat szemüvegén, éppen a történeti igazság kedvéért, természetesen le kell szögezni azt is, hogy ez a politikai indokolás nem fődte a tulajdonképpeni indokokat, sem a tervet, amely azt célozta, hogy a békeszerződés híjján ideiglenesen megszállott területeket fegyveres erővel is visszaszerezze Magyarország számára újabb élelmezési és gazdasági területet hódítson s így fait accomplit teremtsen a békekonferencia számára.

b) Az offenzíva.

Az északi támadás tervében egységes volt a kormányzótanács álláspontja. Csupán a végrehajtás részleteire nézve volt nézeteltérés.

Landler, vezérkari főnökének: Juliernek támogatásával, azt ajánlotta, hogy a támadást *Salgótarján* kiindulási ponttal északnyugati irányban indítsuk meg. Ezt a tervet néhány órán keresztül Kun is támogatta. Stratégiailag azonban kivihetetlen volt, mert ebben az esetben sokkal nagyobb erőkre lett volna szükség, mint

amennyivel rendelkezünk. Délről a Duna vonalát is támadni kellett volna – de nem állt elégséges tüzérség és hídanyag rendelkezésre. Politikailag is veszedelmes lett volna a végrehajtás, mert a teljesen aláaknázott Dunántúltra került volna a pótlást nyújtó közvetlen hadtápterület; és végül: így nem szakíthattuk volna meg a csehszlovák és a román hadsereg között való érintkezést sem.

Minden politikai és stratégiai szempont mellett szólt tehát, hogy a támadás *Miskolc* irányában induljon meg, azzal a kifejezett céllal, hogy a csehszlovák és román hadsereg érintkezési pontjait szakítsa meg, hogy így az ellenséges nyomás Magyarország felé megöngölyjön.

Május 16-án adta ki a hadseregfőparancsnokság az előrenyomulásra vonatkozó diszpozíciókat, és 19-éről 20-ikára virradó éjlelre rendelte el a támadás megindítását. A diszpozíció szerint a

Landler parancsnoksága alatt lévő első meg ötödik hadosztályból és a 3-ik dandárból álló főerő – a 3. hadtest – Mályi kiindulási ponttal Miskolcon keresztül támad, a Hernádon és Sajón keresztül a Tiszántúltra nyomja az ellenséges balszárnyon álló románokat, átkel a Tiszán és visszafoglalja a Tiszántúl gazdag területét. A főerőktől nyugatra a 80-ik dandár és a harmadik hadosztály biztosítja a balszárnyat, a rendelkezésre álló erőkkel tehermentesíti a főerőket s alkalmas időben felgöngyölíti a csehszlovák haderő jobbszárnyát.

A támadást vezető első hadosztály katonái vas- és famunkásokból, építőmunkásokból, postásokból, diósgyőri munkásokból és a budapesti 32. számú háziezred katonáiból rekrutálódtak. A proletárhadseregnek előreláthatóan diadalmas első harcaihoz politikai okokból is ipari munkásokból álló katonákat állítottunk az élre, hogy az ország és a forradalom védelmének dicsősége ipari munkások áldozatkészségét dokumentálja és ezzel újabb erőt és lelkesedést öntsünk az otthonmaradt munkásokba.

20-ikán hajnalban indult meg a támadás. A hadosztályparancsnokság egy kis csárdában ütötte fel tanyáját; innen folyt az eleven, mozgalmas és lüktető élet irányítása. A csapatok lázas türelmetlenséggel várták a pillanatot, amikor harcba indulhatnak és valóban feledhetetlen az a lelkes hangulat, amely a csapatokat előntötte, amikor hírül jött az első eredmény: egy talpalattnyi földet, egy kis községet előőrseink elfoglaltak.

A csapatok kezdetben csak gyöngé ellenállásra találtak. De a terepnehézségek folyton fokozódtak és Miskolctól délre – Csaba, Görömböly, Benedekhegy és a Magashegy vonalában – már komoly ellenállás, erős ágyú- és gépfegyvertűz fogadta a csapatokat. De az ellenség részéről minden ellenállás hiábavalónak bizonyult. A záporosóként hulló tűzben a csapatok halálmegevető bátorsággal nyomultak előre és 21-én a hajnali órákban már Miskolcon voltak. Elfoglalták az első nagyobb várost és pihenés nélkül folytatták hódító útjukat északra.

Miskolctól északra a számottevő ellenséges csapaterősítések hatása alatt az ellenállás erősödött, a jobbszárnyon erős román csapatokra bukkantak katonáink.

Közben mindinkább bizonyossá vált, hogy a délről jövő támadás nem fenyeget. Ezért május 27-én a hadsereg főparancsnokság át-csoportosította erőit, hogy még nagyobb lendülettel törje meg az ellenséges ellenállást. Vakmerő elhatározással az egész tétet egy kártyára helyezte. Az összes rendelkezésre álló tartalékot harcba vetette. A Tisza mentén maradt a szervezés alatt álló, gyöngé erőkkel rendelkező 1. hadtest, a Dunántúlra alig került számbavehető csapat. Minden harcértéket a frontra irányítottunk. A 3-ik hadtestbe beosztották a legkiválóbb harci értékeket képviselő negyedik és hatodik hadosztályokat. A negyedik hadosztály kizáróan munkásezredekéből, a hatodik hadosztály kitűnő harci kiképzésben részesült, paraszt katonákból állt.

Az újabb diszpozíció szerint a hadseregparancsnokság szándéka az volt, hogy az egyesült cseh-román haderő belső frontját mindenáron áttörje, döntő csapást mérjen a csehszlovák főerőkre s azután a rendelkezésre álló összes erővel átkeljen a Tiszán és a román haderő ellen forduljon. Az ötödik hadosztály egy része, az egész harmadik hadosztály és az első dandár az ellenséges jobbszárny ellen fordul és így tehermentesíti saját főerőinket.

Az újabb támadás május 29-én indult meg és néhány napon belül gyors lendülettel megtörte az ellenséges főerőket. A románokat a vörös hadsereg átvette a Tiszán, megszakította a román és cseh csapatok érintkezését, a főerőkkel Kassa felé vonult, a jobbszárny Szerencs és Sátoraljaújhely, a balszárny Léva és Érsekújvár felé nyomult előre. Szinte néhány napon belül Léva, Rimaszombat, Losonc, Érsekújvár, Szerencs, Sátoraljaújhely, Selmec-

bánya, Korpona, Nagysurány, Kassa, Eperjes, Bártfa és hatalmas földterület a vörös hadsereg birtokába került. Rohamlépésekben közeledtek csapataink a régi Magyarország legészakibb határvonala felé.

Az eredeti haditervet nem lehetett végrehajtani, mert a zsolcai vasúti híd a románok felrobbantották és vasúti és hídanyag-pótlás nélkül nem lehetett a tiszai átkelést megkockáztatni. Ennek folytán a hadseregparancsnokság arra határozta el magát, hogy a győzelem kiaknázásában egyfelől beszorítja a csehszlovák haderőket a Poprád-Vág völgyébe, a nehéz terepviszonyokra való tekintettel az üldözést ott nem folytatja, hanem átcsoportosítja a hadsereget Léva környékére és onnan intéz a főerőkkel újabb támadást Nyitra irányában.

Ennek a tervnek a végrehajtására újabb hadtestet szerveztünk Pogány parancsnoksága alatt: vezérkari főnöke Craenenbrock alezredes volt. Bár e kombinált hadtest kitűnő csapatokkal rendelkezett, az offenzíva ezen a fronton már csak vontatottan haladt előre. A forradalom bukása után megállapítást nyert, hogy Craenenbrock¹ áruló volt és tudatosan szabotált.

A forradalmi harcok első három hetében a vörös hadsereg katonái – munkások és parasztok egyaránt – csodálatos hősiességgel, lelkesedéssel, ragyogó áldozatkészséggel harcoltak. Minden taipalatti föld visszafoglalását határtalan örömujjongás és újabb fölbuzdulás fogadta.

Ellenséges érületű tisztek, világháborút járt régi katonák magánbeszélgetésekben, hivatalos és bizalmas jelentésekben kénytelenek voltak elismerni az improvizált hadsereg katonáinak kitűnő teljesítményeit.

„Ezekkel a derék csapatokkal rendkívüli dolgokat lehet művelni ... A miskolci csata párfját ritkítja az egész világtörténelemben, legalább is nincs kizárva, hogy következményeiben rendkívüli hordereje lehet. Az ebben résztvevett proletárkatonák mindenesetre külön méltánylást érdemelnek és velük egy nyugodt és időt engedő vezetés mellett még sok hasonló fényes sikert lehet elérni¹.”

¹ Az e fejezetben közölt akták a vörös hadsereg főparancsnokságának irattárából valók.

Ezt írja május 27-én kelt bizalmas jelentésében Kerekes vezérkari ezredes, az első hadosztály parancsnoka a vezetése alatt álló csapatokról. Hasonlóképpen nyilatkoznak Békéssy, Raab, Szakáll és más hadosztályparancsnokok, Bengyel, Németh és Farkas vezérkari főnökök.

A hivatásos tiszteknek a csapatok kiválóságáról szóló véleménye valóban nem volt túlzott. A szemem előtt lezajlott harcokban szereztem meggyőződést a vörös katonák példátlanul öntudatos harci készségéről.

Hadseregfőparancsnoki tisztségem ideje alatt napról-napra kint jártam a frontokon. Ott voltam a csapatoknál a legelső sorban, a lövészárokban, a tüzérségi megfigyelőknél s meggyőződtem arról, hogy valóban bámulatraméltó a vörös katonák magatartása. Áldozatkészségüket, cselekedeteiket mindig az ösztönszerű belső nacionalista érzésnek és az öntudatos forradalmi akaratsnak az összevegyülése irányította: a forradalom védelméért harcoltak és a megcsonkított forradalmi haza régi határait akarták visszaállítani.

Számtalan megörökítésre méltó epizód vésődött be a lelkembe ezekről a napokról. A legfelejthetlenebb a kassai tüzérségi csata fölemelően lelkes jelenete volt.

Kassától északra jártak csapataink. Június 10-én magyar és külföldi hírlapírók társaságában Kassabéla előtt az 1248 méteres magaslaton harcoló csapatunkat látogattuk meg. A lövészárók egy tisztás mögött kiemelkedő erdő szélén húzódott végig. Itt volt a tüzérségi megfigyelő. Gránátok, srapnelek röpöködtek a levegőben, a faágak recsegve-ropogva repültek szerte-széjjel és katonáink tréfálkozva állták a kemény tüzet.

A gyalogsági állásból letértünk a tüzerekhez. Kemény munka folyt. Dübörögve-sisteregve repülnek az ellenséges ágyúgolyók, rémes dörrenéssel felelnek a mi ágyúink. Egy srapnel leteríti egyik lovunkat, egy szilánk megsebesíti lábán Csüri nevű vörös katonánkat.

A pokoli zajban és halálos veszedelem közepett a vasmunkás-tüzérek észreveszik közeledésünket. Egy sip jel: sorakoznak a tüzerek és a borzalmas golyózáporban rázendítenek az Internationalem: így üdvözlik a látogató bajtársakat.

A külföldi hírlapírók könnyeznek a meghiúsultságtól. Most már megértik ezeknek a munkáskatonáknak a lelkivilágát. Ezeket nem

a császár parancsa küldi idegen érdekekért vágóhídra, ezek öntudatos akarattal, önkéntes elhatározással, önmagukért, jövőjükért harcolnak . . .

De igazságtalanság volna, ha nem állapítanók meg, hogy a tisztek legnagyobb része is kiváló munkát teljesített. Kétségtelen, hogy nem voltak szocialisták. Gyűlöltek a diktatúrát és a tanácsköztársaságot, de munkára serkentette őket a nacionalizmus, amelynek céljait szolgálta a győzelmes vörös hadsereg is. Másrészt élt bennük a titkos vágy, hogy a megnagyobbított országon belül előbbutóbb megváltozik majd a rendszer.

Mint érdekességet említem meg, hogy az ellenforradalom fehér hadseregében szolgáló tisztek több mint 90% -a tagja volt a vörös hadseregnek is és olyan szervilizmust tanúsítottak az Ostenburgok, a Bengyelek, a Tomcsányiak, a Banghák és mások az uralkodó kommunistákkal szemben, hogy gyakran úgy tűntek fel, mintha ők valóban pápábbak lettek volna a pápánál, – Kunabbak még Kunnál is. És az aktív tisztek senkit sem rajongtak annyira körül, mint Szamuelyt. . .

A tisztek egy része elvetett magától minden konjunkturális gondolatot és mély erkölcsi komolysággal teljesítette hivatását.

Stromfeld, a hadsereg vezérkari főnöke, nyújtott példát a katonatiszti hivatás komolyságáról. A lángeszű katona, a terveiben biztos hadvezér, kiváló szellemi és erkölcsi tulajdonságokkal, bámulatraméltó fizikai erővel és hidegvérrel végezte a gyakran idegölő munkát. Éjjel-nappal Íróasztala mellett volt. Akár személyesen kerestük fel az éjszaka bármely órájában, akár telefonon hívtuk föl, Stromfeld mindig ott állt őrhelyén. Egy-egy kudarc esetén a legnagyobb hidegvérrel adta ki diszpozícióit, nyugalma átragadt minden alárendeltjére, egész környezetére és nagyban hozzájárult a sikerhez.

Politikai tekintetben mindenkivel szemben bátran hangoztatta, hogy ő nem kommunista: szociáldemokrata, akit a tanulás és főként a háború borzalmi győztek meg az eszme igazságáról. Rendkívül ”műveit” ember, aki a háború” ”befejezése óta különös előszeretettel művelte a társadalomtudományokat, de aki semmiféle konjunktúra kedvéért meggyőződését fel nem áldozta. Megmondotta Kunnak, Szamuelynek és több kommunista népbiztosnak, hogy ő szociáldemokrata elveit el nem hagyja, a bolsevizmus

eszközeivel nem ért egyet, de a proletariátus forradalmi oltárán fölládozza erejét, tudását; elsősorban azért, mert forradalmi hazájának akar szolgálatot tenni, amikor az ország földarabolása ellen küzdő vörös hadsereg sikereit igyekszik előmozdítani.

Ezt a szó nemes értelmében vett hazafit az ellenforradalom kétévi börtönnel sújtotta, mert a veszedelem pillanatában följárlotta erejét a szegények hazájának szolgálatára ...

A hadseregvezetésben minden terv, parancs és vállalkozás főszempontja az volt, hogy az elérhető legnagyobb sikert lehetőleg a legkevesebb emberáldozat kísérje. A legnagyobb harcok ideje alatt, május és június havában, 3691 sebesültje és 6977 betege volt a fronton lévő vörös hadseregnek. A halottak száma két hónap alatt körülbelül 450-re rúgott. Fájdalmas minden egyes emberélet elvesztése és ha abszolút számokban nagy is volt az áldozatok száma, az arány lényegesen kedvezőbb a világháború és más háborúk veszteségi arányánál.

A katonákhoz való viszonyunk is más volt, mint a világháború hadvezéreié. A katonák tekintélyes részét névszerint ismertük a régi munkásmozgalmi harcokból. Ahol a fronton megállapítottuk, hogy a parancsnokok hozzá nem értése vagy lelkiismeretlensége proletár-katonáink életét veszélyezteti, ott irgalom nélkül eltávolítottuk a helyükről azokat, akik többnyire tehetségtelen vagy gyakorlattal nem rendelkező tisztek vagy altisztek voltak, pártösszeköttetéseik révén kerültek vezetőparancsnoki állásba. így távolítottuk el a frontról egy szemle alkalmával a kommunistapárti Freystadtot, a 32-ik gyalogezred parancsnokát, akinek parancsnoksága alatt Gesztely előtt a 32-esek egy alkalmatlan állás kiválasztása miatt rengeteg veszteséget szenvedtek.

Hasonlóképpen kellett eljárunk Seidler és sárói Szabó parancsnokokkal szemben. Emiatt a kommunisták elhíresztelték, hogy üldözöm a kommunistá parancsnokokat. Arról, persze, én nem tehettem – és ezt elhallgatták -, hogy az eltávolítottak voltak tehetségtelenek és alkalmatlanok a csapatvezetésre.

Az előrenyomuló hadsereg mind távolabb került a forradalom szívéből, Budapesttől. A vörös hadsereg 2835 négyzetkilométernyi – egy kis országra való – területet foglalt vissza a csehszlovákoktól. De nemcsak a területi távolság növekedett, hanem a forradalmi ország és vörös hadsereg lelki közössége között is mind

nagyobb és nagyobb úr támadt. A vörös hadsereg világraszóló győzelmeket arat, az országban hátul kishitűség, bizonytalanság érzése és anarchia kerekedik fölül. A vörös hadsereg kombattans csapatainak 37 000 puskájával szemben áll a csehszlovák hadsereg több mint 85 000 katonája és – amaz győz; csak a szervezés alatt álló csapatok őrzik a határokat a románok, szerbek és franciák 12-14 hadosztályával szemben; és ezalatt a forradalmi ország polgári vezetése a baklövések sorozatával paralizálja a harcoló sereg sikereit.

Junius 21-én, Stromfelddel és néhány vezető politikai megbízottal való megbeszélés alapján a hadsereg nevében fölszóltam a tanácskongresszuson, ahol brutális őszinteséggel tártam föl a helyzetet.

„Rossz a csapatok hangulata – mondtam -. Erről személyesen győződtem meg. Beszéltem az emberekkel, beszéltem a politikai megbízottakkal, beszéltem egész csomó parancsnokkal, olyan parancsnokokkal, akikben mindnyájan, kivétel nélkül megbízunk. Mindegyiknél megállapítottam azt, hogy fáradtak, nem harcolnak azzal az erőteljes lelkesedéssel, mint harcoltak eddig és mindnyájan úgy érzik, hogy rendkívül sok sérelem esett rajtuk, mindnyájan szívesen jönnének Budapestre azért, mert megállapítják, hogy a Hinterland nem segíti a vörös hadsereget, s ők akarnak rendet teremteni ... A pótlás jóformán egészen elmaradt. Kaptunk kitűnő tüzérséget, amelynél kiválóbbat Európában nem találni, de nem pótolják azokat a fogyatékokat, amelyek a háborúban egészen természetesek. Lehet diadalokat aratni, de ezeknek megvan a határa, és ha így tart a pótlás négy hétig, akkor Vágó, Landler, Pogány lefekhetnek az én vezetésem alatt a lövészárkokba, de katona nem lesz ...

Vannak köztük betegek és idős emberek. Ezek figyelemmel kísérik az itthonmaradottakat és méltán kérdezték tőlem: „Miért én itt és ők otthon? És otthon nem dolgoznak rendesen, nincs munkafegyelem. Én életemet áldozom föl és ők kényelmesen élnek otthon ...

Május 2-án óriási tapsok között kimondtuk, hogy a népbiztosoknak, munkástanácsi tagoknak legalább fele kimegy a frontra. Meg is jelentek a reklámozó cikkek a lapokban, de

sokan itt ülnek azóta is és nem teljesítik kötelességüket . . .

Az a kérdés, hogy akar-e a proletárság a proletáralomért áldozatokat hozni, érezhető áldozatokat hozni, most, rögtön, azonnal áldozatokat hozni? Ha igen, akkor el van döntve a kérdés, akkor tovább erről tárgyalnunk nem kell. Ha nem: vonjuk vissza a csapatainkat az ántánt által megállapított határokig és tartsuk fönn a tanácsköztársaságot tovább úgy, ahogy tudjuk. Ebben az esetben ezt kell és ezt lehet csak csinálni . . . Lehetetlen azt mondani a csapatoknak, hogy menjenek előre, amikor nem küldünk a csapatok után megfelelő pótlást, de küldünk rémhíreket, lehangoló híreket, amikkel tönkretesszük a csapatok harci készségét . . .

. . . Megmondom nyíltan, *ha százszor árulónak tartanak is, én nem vállalom a felelősséget a következményekért.* Olyan határozatokért, amelyeket nem hajtanak végre, nem vállalom a felelősséget. Egy hadseregnek nem határozatokra van szükség, hanem cselekedetekre és katonákra . . .”

Megdöbbenés, fogadkozás és – lelkes taps fogadta az őszinte szavakat. De ez a lelkesedés már csak a haláltusa előtt bekövetkező utolsó föllobbanás tapsa volt. A tettek elmaradtak. A munkásosztály parlamentjén erőt vett a lemondás, a bizonytalanság, az elhagyatottság, ösztönszerűen fölülkerekedett a lelkekben az az érzés, hogy a győzelmes fegyverek nem hozzák meg a fölszabadulást, mert a munkásosztály erői gyöngéeknek bizonyulnak a szociális átalakulás végrehajtására. Nem a tömegek gonoszsága vagy egyesek árulása, hanem a földadat mérhetetlen nehézségei torlaszolták el a további sikerek útját.

Az őszinte beszéd már nem használt. A pótlás nem javult, az anarchia fokozódott. A hadsereg belső katasztrófájának és krízisének lavinája megindult rohanó útjára.

Tanácsmagyarország külpolitikája.

A súlyos belpolitikai zavarok mellett a legbonyolultabb külpolitikai bizonytalanság lebegett állandóan a tanácsköztársaság feje fölött. Az ántánt és az országot körülvevő kis hatalmak természetzerűen ellenséges indulattal viseltek a tanácsköztársasággal szemben, hiszen ennek proklamálása már ellenük irányuló cselekedet volt. Csak a kicsiny, gyöngé Németsausztria, amelynek kormányában a nagy befolyással rendelkező szociáldemokraták is helyet foglalnak, tanúsít korrektséget.

Ebben a szövevényes külpolitikai helyzetben valóban céltudatosan okos, ravasz és higgadtan cselekvő külpolitikai vezetésre lett volna szüksége az országnak. Kun Béla azért került a külügyek élére, hogy az ő összeköttetései biztosítsák az orosz szövetséges aktív támogatását. Egyebekben Kun külpolitikai vezetése egyik legsötétebb pontját alkotja a magyar proletárdiktatúrának.

Nem volt Kun módszerében egészséges vagy céltudatos koncepció. Cselekvései a kompromisszumos félzségek idétlen szüleményei. Olyan emberek veszik körül, akiknél az egyetlen diplomáciai kvalifikáció a tapasztalatlanság, a naivitás, vagy, jobbik esetben, szerencsétlen fanatizmus és vakság a reális valóságokkal szemben. Kun Béla ugyan Magyarország külügyi népbiztosa, de a háttérben az embergyűlölő, epés, tehetségtelen¹ hírlapíró, Alpári Gyula a külügyi vezetés mindenható mozgatója. Kun a saját, néha jó eszméit másokkal hajttatta végre: ebben az esetben a gondolatot megölte a cselekvés félzsége; máskor a mások hasznos cselekedeteit meggyilkolta a külügyi vezetés botor és ügyetlen irányítása. A régi hazug és korrupt diplomácia, tehet ségtelenséggel párosult rosszabb kiadásban, vezette a diktatúra külpolitikáját.

A külpolitikai szolgálat tulajdonképpen nem volt egyéb, mint az 1917 évi orosz bolsevik-iskola szolgálai utánzásával kiépített propagandaszervezet. Egy újabb eszmékért harcba induló forradalmi ország külügyi vezetésében a propagandára kétségtelenül fontos szerep hárul. Sőt lehetnek bizonyos szituációk, amelyekben a külügyi vezetés súlypontja a propagandára esik. De ez a propaganda alkalmazkodjék a helyzethez, legyen eszköz, ne cél legyen!

Kunék propagandája öncéllá fejlődött: hiányzott belőle a rendszeresség és céltudatosság. Ott folyt a legszélesebb medrű propaganda, ahol legkevésbé volt arra szükség, ahol minden propaganda a tanácsköztársaság érdekeit keresztezte.

A propagandában gyakran elkerülhetetlen a macchiavellisztikus eszközök igénybevétele. A mi propagandánk is igénybevette a macchiavellizmus fegyvereit, de nem alkalmazta annak legfőbb alapelvét: a bölcseséget. Hazug volt az ellenség felé. Háborúban élő országban az őszinteségnek az ellenség felé való hiánya megbocsátható. De hazug volt ez a propaganda a saját népünk, a munkásosztály és a forradalom vezetői felé is, ami már megbocsáthatatlan bűn és bukástokozó szerencsétlenség volt. Ha az állhirterjesztés csak a kitarítás fokozására szolgáló illúziók táplálását célozza: tág lelkiismerettel még ezt is meg lehet érteni. De az illúzió és öncsalás rendszeresítése a lelki részegséghez vezet, alkoholszerű hatása butít és öl.

A sajtó csak a külügyi népbiztosság híreit közölhette. Ezzel a külföldet nem lehetett félrevezetni. A külföld jól volt értesülve a forradalom belső eseményeiről. Kémei ott nyüzsögtek a legfőbb külügyi vezetés környezetében. Freeman angol hajóskapitány, az angol kormány megbízottja, Romanelli ezredes, az olasz meghatalmazott és a többi ántánt-tiszt bejáratosak voltak a külügyi népbiztossághoz, érintkeztek a forradalom és ellenforradalom vezetőivel s így a legpontosabban informálódhattak a belső helyzetről és jelenthették észleleteiket a külföldi kormány és sajtó számára.

A magyar sajtó hírei tehát kizáróan a forradalmi tömegek megtévesztésére szolgáltak. A történelmi távlat szemüvegén keresztül egyszerűen megdöbbenő az a lelkiismeretlenség, amely ezt a megtévesztést irányította. Például:

A „Tag” című lapban dr. Ertzbacher német tudós – írja a pártlap a külügyi népbiztosság utasításai alapján 1918. április 3-iki számában -, a berlini kereskedelmi főiskola volt rektora, a bolsevizmus mellett ír cikket. A „Frankfurti-Zeitung”, a *német nagykereskedelem és nagykapitalizmus* világlapja megérteni igyekszik a kommunizmust, a kormány pedig aziránt folytat mélyreható tárgyalásokat, hogy az újabb német alkotmányt a tanácsrendszeren építsék föl. Pécsen a szerb katonák között forradalom tört ki. Ludendorff egy újságíró kérdésére azt felelte: ugyanazt a hitet vallom, mint a spartakuszok. („Népszava”, április 5.) Hamburgban küszöbön a tanácsköztársaság kikiáltása. („Népszava”, április 9.) Egész Németországban esedékes a proletárdiktatúra. A forradalom előjele Franciaországban. („Népszava”, április 10.) Szerbiában kitört a proletárforradalom. A szerb katonák a megszállt területeken eldobálják fegyvereiket. Horvátországban is csak napok kérdése a proletárdiktatúra kikiáltása. Braunschweig tanácsköztársaság. („Népszava”, április 12.) Május 1-ére tervezik a *cseh tanácsköztársaság* kikiáltását. („Népszava”, április 13.) Württemberg is tanácsköztársaság lesz. („Népszava”, április 14.) Szilézia tanácsköztársaság lesz. („Népszava”, április 26.) Kommunista fölkelések Jugoszláviában. A cseh katonák nem harcolnak tovább. („Népszava”, június 1.) Forradalmi hangulat Párisban. A sztrájk már nem gazdasági természetű. („Népszava”, június 11.)

A szociáldemokrata vezetés alatt álló „Népszava” aránylag hamar ráeszmélt arra, hogy a bolondgombaterjesztés árt a forradalom ügyének és fokozatosan letompította a külügyi népbiztóságtól irányított mesterkelt hangulatkeltést. A kommunista hyper-radikalizmus jegyében szerkesztett „Vörös Újság” azonban napról-napra közölte a legfantasztikusabb álhíreket.

Kun Béla a tömegmegtévesztés mellett attól sem riadt vissza, hogy a felelős kormányzótanácsot és a proletariátus életérdekeit érintő döntő elhatározásokra hivatott hadseregfőparancsnokságot és egyéb felelős tényezőket is elárassza az álhírekkel. A hadseregparancsnokság még áprilisban arra kérte a külügyi népbiztóságot, hogy rendszeresen informálja a külpolitikai események

ről. Hogy milyen volt ez az információ, annak jellemzésére álljon itt a sok közül két távirat:

„Április 28-án 155 hü.

Ezentúl naponta kap jelentést, ha fontos események történnek: esetleg többször is naponta. Belpolitikában különösebb újság nincsen. Hódmezővásárhelyen tegnapelőtt a fehér gárda kerekedett felül, letartóztatták a direktóriumot. Embereink ott vannak s remélhetőleg már rendet teremtettek. Délszláv mozgolódás Hamburger biztatása szerint két napon belül meg fog állni. *Mögöttük inzurrekció.* Csehországban semmi változás. *Az esetben, ha a kormány invázióra határozna el magát, megáll a munka, különösen pedig a széntermelés, minthogy Kiadná a mi kezünkben van.* Csicserin távirata szerint az orosz előnyomulás Keletgaliciában megkezdődik. Nyugat felé folytatódnak a nem kötelező megbeszélések, személyváltozás és propaganda megszüntetése alapján. Konfliktusok az ántánt körében, nevezetesen a délszláv francia blok és Olaszország között kiéleződtek. *Olaszok összeköttetést keresnek velünk, kiküldötteik Budapesten vannak, nem-hivatalosan tárgyalunk.* Eddigél csak kereskedelmi kedvezményekre és úgynevezett morális támogatásra hajlandók, mint amilyen a fiumeieknek a tanácsköztársaság védelme alá való helyezése. Kérem a közleményeket, melyek csakis Önnek és a népbiztosoknak szólnak, megfelelő módon felhasználni. *Kun¹.*”

Megjegyzem, hogy e távirat vételét követő 24 óra után a csehszlovákok megszállták Miskolcot, Sátoraljaújhelyét és más városokat, „elhatározták magukat az invázióra”; „a mi kezünkben” lévő Kladno és a széntermelés, persze, nem állt meg, a keletgalíciai előnyomulás sem kezdődött meg, az olasz tárgyalás is humbagnak bizonyult.

Június 9-én 1054 hfp. szám alatt az olaszországi helyzetről a következő információ érkezett:

„Minden forrong. Állandó utcai harcok, halottak; szervezett munkások, rokkantak, tisztviselők, a nacionalisták és proletártömegek állandóan harcolnak egymással. A nacionalisták

¹ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

egy francia-olasz háborúra uszítanak, amelynél *Magyarország támogatására erősen számítanak* . . .²”

Ilyen és ehhez hasonló badarságok szerepelnek Kun külpolitikai információiban.

A hadseregfőparancsnokság gondos előrelátással, persze, nem szolgáltatta ki az ország fontos érdekeit a lelkiismeretlen dilettantizmusnak. Már április közepén megszerzett összeköttetéseink alapján egy bécsi bizalmas hírszolgálatot szerveztünk, amelynek rendszeres és megbízható információi alapján aránylag tiszta képet alkothattunk magunknak a külpolitikai eseményekről.

De volt ennek a hírszolgálatnak még zavarosabb forrása is. A bécsi követségen hírszerző osztályt szerveztek. Csapatszállítási és katonai hírek szerzésével foglalkozott ez. Vezetővé egy aktív tisztet: Pokorny századost nevezték ki. A jámbor katonai hírszerzés fokozatosan átalakult politikai és diplomáciai hirlerakkattá, az újabb vállalkozásból Európa valamennyi kalandorának, okmány- és aktahamisítójának bőkezű pénzforrása fakadt. Aki eladó rémhírel rendelkezett, aki ellenforradalmi céllal politikai vagy katonai megtévesztő híreket akart Magyarországra csempészni, az a veszedelmes határátlépés helyett a bécsi követség hírszerző osztályát kereste föl – és még pénzt is kapott érte. A hirbörze nagyszerűen prosperált. Később, mint bécsi követ, néhány napi megfigyelés után minden részletében megismertem ennek a Conan Doyle regényeibe illő intézménynek a munkálkodását.

Vásárolt aktákat az ántánt-követségek szolgaszemélyzetétől, notórius álhírlapíróktól, nemzetközi szélhámosoktól, „forradalmároktól” és ellenforradalmároktól. Az ellenforradalom bécsi megbízottja, Bethlen István környezete jó pénzért kocsiderék számra vett és szállított valódi és hamisított aktákat.

De a bécsi börze nemcsak vásárolt, hanem szállított is híreket. Ántánt-követségek és Bethlen István voltak a legbőkezűbb akta-kommittensek.

Mindig bővebben hullott a nagyszerűen lendülő akta üzlet áldása. A külügyi népbiztosság pedig – nem tudom: naivitásból vagy gonoszságból – a szüzi ártatlanság képével továbbította ezeket a buta és hamis jelentéseket a többi népbiztosságokhoz. Ott

² A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

mindenütt olyanok, beavatottak és avatatlanok, kezelték ezeket a bizalmas és „hiteles” információkat, hogy a diszkrét jelentések gyakran órák alatt elterjedtek Budapesten, sőt a frontra is jutott belőlük.

A hadseregparancsnokság már alig tudta kihámozni az álhírek ezreiből a fölhasználható igaz jelentéseket.

Borzalmasan romboló hatást gyakoroltak ezek a hírek az ellenőrző hirszolgálatnál nem rendelkező személyekre és tényezőkre. Ezt mindenki természetesnek fogja találni, aki az „akták” közül elolvas néhányat.

Hadügyminisztérium, Paris.

VII. osztály.

101749-P. 3. sz.

Az egyesült erdélyi csapatok parancsnokságának, Franchet d'Esperay tábornok kezéhez. A wieni missió útján.

Paris 1919. június 29.

Június 28-án kelt 6174-2/B.IV. számú sürgönyét tudomásul vettük.

Közlöm Önnek a Foch tábornok által adott következő utasításokat:

1. cikk. Politikai kérdésekben forduljon az ellenforradalmi kormányhoz (Garami-kormány) Szegeden.

2. cikk. Sürgős elhatározásoknál PET AIN tábornaggal és PESAN tábornokkal egyetértésben járjon el és ez elhatározásokról ide jelentést tegyen.

Kivonat antant-táviratokból:

1. Clemenceau átirata 23-ról:

Magyar népbiztosok a szövetségesek bírósága elé állítandók. Szökésük légi úton Oroszországba megakadályozandó. Németország és Svájc e tekintetben már ígéretet tettek, hogy az ott leszálló népbiztosokat kiszolgáltatják. 641/S. ikt. szám.

Négyek Tanácsa, Paris.

14 196-E/6 szám.

Követség – Wien. Allizé úr kezéhez.

Németausztria végre érkezett ahhoz a ponthoz, hogy meg-
 óvja Franciaország, illetve az ántánt érdekeit.

Önön múlik tehát, hogy a külügyek miniszteréhez egy
 határozott jegyzéket intézzen, amelyben közbenjárást kér a
 magyar követség ellen. Azt mondhatja, hogy Ausztriában,
 különösen Wienben kevés esélyt tulajdonítanak a kom-
 munizmusnak, de nehogy csalódjanak. A jelenlegi csend nem
 sokáig fog tartani, ha nem teszik lehetetlenné a szovjetpropa-
 gandát.

Az egyetlen mód a kommunizmus megakadályozására az,
 hogy a magyar követség kiutasíttassék, de különösen Gzóbel,
 Linder, Kunfi és Fenyő urak eltávolíttassanak.

A híres Bettelheimről meg vagyunk győződve és a misszió
 titkos ügynökei is jelentették, hogy az egy homloktérbe állított
 ember.

Ha az ausztriai kormány bármilyen ellenkezést mutat, fenye-
 gesse meg Ausztriát, hogy az ántánt el van határozva, hogy
 beszüntetik az élelmiszerszállítást és Ausztriát újabb blokáddal
 sújtják.

Válaszát várom, jegyzékének másolatát fűzze hozzá.

Kat. titk. szolg. 15 718 szám.

Clemenceau.

A pontos hamisító, persze, mellékelte az antantnak Otto Bauer
 külügyi államtitkárhoz intézett hasonlószövegű jegyzékét is.

A négyek tanácsa, Paris.

14189-T/3.

Wieni francia misszió, Hallier tbk. saját kezéhez.

Kun Béla kormányával főnálló békére vonatkozó rende-
 letek mai nappal hatályon kívül helyeztetnek.

A szövetségesek elhatározták, hogy egy bolsevik-kor-
 mánnal semmiesetre nem tanácskoznak. Részemről teljesen
 lehetetlen, hogy Kun Béla kormányával kössék békét.

Ha Kun kész arra, hogy a bolsevista eszméről lemond és ha
 ő szocialista kormányt alakítana jogos alapon, akkor az ántánt,
 nézetem szerint, mindjárt kész lesz arra, hogy vele tanács-
 kozzon.

Sőt egy szocialista kormány nekünk sokkal kedvezőbb lenne, mint a szegedi. Egy polgári kormány nem tudná magát tartani sokáig és ezen esetben újra kényszerítve lennénk közbe lépésre.

Lehet, hogy a proletariátus nincs megelégedve a bolseviz-mussal, de soha sem lesz kész arra, hogy egy polgári kormányt fogadjon el.

A legközelebbi napokban a szövetségesek kiküldötteivel fogunk tanácskozni és akkor utasításokat adunk, hogy miként viselkedjen Ön Kun Bélával szemben.

A mi a wieni követség intrikáit illeti, már elhatározáshoz jutottunk, melyet mellékelek.

Kat. titk. szolg. 15 693.

Clemenceau.

A négyek tanácsa, Paris.

1412-F/g. szám.

Misszió Wienben. I. t. k. sz.

Hallier táb. kezeihez

Paris, 1919. július 1.

Tegnap hosszú tárgyalásom volt Foch tábornagy és Lloyd George miniszter urakkal. Freemann parancsnok is résztvett és személyesen tette meg közléseit a magyarországi eseményekről.

Freemann jelentése szerint a polgárok és a parasztok igazán szánsalomraméltó életet élhetnek.

Ennek következtében elhatároztuk, hogy a leggyökeresebb eszközöket fogjuk használni.

Öt legtevékenyebb ügynökét küldje Magyarországba. Megnevezem őket: Brand, Dieu, Dufermais, Sinat és Fous, akik ön által mint a legügyesebbek jelentettek nékem.

A misszió ellátja őket igazoló levelekkel és Budapestre irányítja. Megérkezésükkor jelentkezzenek Mardeau hadnagynál, aki az egyedüli főnökük.

Mardeau részére szóló utasítások mellékeltemek.

Kat. titk. szolg. 15 574 szám.

Érk. 1919. július 4.

Clemenceau.

A négyek tanácsa.

141 – A/I.

Titkos szolgálat Budapesten. Mardeau hadnagy kezéhez a wieni misszió útján.

Egy tanácskozás után, melynek Freeman őrnagy jelentése szolgált alapul, Foch tábornaggal következő elhatározáshoz jutottunk.

A wieni misszió öt legügyesebb ügynöke – Brand, Dieu, Dufernais, Sinat és Fous – a legközelebbi napokban Budapestre indulnak. Az a parancsuk, hogy Önnél jelentkezzenek és csupán az Ön rendeletére álljanak.

Ön ezen ügynököket arra fogja felhasználni, hogy a népbiztosokat, főképen Szamuelyt figyeljék meg. Egy ügynöknek mindig az utóbbi közelében kell, hogy legyen és ne hagyja szemem kívül.

Ön tartozik nekem naponta az ügynökök jelentéseit megküldeni.

Mindenben teljhatalommal ruházom fel Önt. Ha Ön látja, hogy Szamuely a polgárok és parasztok elnyomatását folytatja, akkor késedelem nélkül adhatja ügynökeinek a parancsot, hogy mentsek meg Magyarországot ettől a hóhértől.

A wieni misszió már értesített, hogy az ügynököket indítsa útba.

Kat. titk. szolg. 15575

Clemenceau

Vettem 1919. június 4-én.

*Foch*³.

A Clemenceau és Foch aláírással ellátott otromba hamisítványok hatottak: a rémhíreket szaporították és a lemondás bizonytalanságát növelték. Több bajt okoztak ezek a szájról-szájra járó, elferdítve továbbadott hírek, mint valamennyi ellenforradalmi akció együttvéve.

A külpolitikai helyzet a forradalom kezdetén Tanácsmagyarország szempontjából nem volt kedvezőtlen. A forradalom hullámvonala fölfelé tartott: Németország még nem írta alá a békeszerződést. A különböző német városokban a forradalmi munkásság

³ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

fegyveres harcokat vívott, a küzdelem a munkásság és a reakció között balra tolt a tömegeket. Ausztriában a forradalmi proletariátus pártja, a szociáldemokrata párt befolyása és hatalma napról-napra fokozódik. Ukrajnában és Keletgaliciában a bolsevik hadseregek előrenyomulóban vannak. A Magyarország körül fekvő újabb államokban a szocialista pártok és a munkásosztály döntő tényezőkké fejlődnek ki. A nagy ántánt államai között a békeszerzések tárgyalása körül éles ellentétek mutatkoznak. Egyfelől Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország, másfelől Francia- és Olaszország, végül Olaszország és Jugoszlávia között a különböző nacionalista és imperialista érdekből kifejlődő ellentétek, egyes külpolitikai vezetés mellett, lehetővé tették volna a magyar forradalom számára bizonyos sikereknek az elérését.

Kun Béla a kedvező szituációt nem tudja kiaknázni. Dilettantizmus kicsinyes prókátorfogásokban merül ki. Büszkén hivatkozott arra, hogy ő már Oroszországban is Lenin ellenzéke volt s nem hajlandó Leninekhez hasonlóan átnyergelni, ő a bresztlitovszki béke előtti Oroszország külpolitikájának volt a hive s egész külpolitikai tevékenységében nem is érzett más hivatást, mint hogy ő legyen Oroszországnak előretolt propaganda-agentúrája. Ilyen alapelvek mellett azonban elhanyagolódott a magyar forradalomnak az érdeke. A Smuts-béke elutasítása, a Brown professzornak beígért személyváltozás elszabotálása és sok más, sikerrel biztató külpolitikai akció elgáncsolása *ennek* a dogmapolitikának volt a természetes következménye.

Az aktivitást mimelő külpolitikai passzivitás a belső összeomlással egyidejűen megteremtette a külpolitika csődjét is.

De azért Kun állandóan tárgyalta az ántánt megbízottaival. Ha szociáldemokraták informálódtak az ántánt megbízottainál – mint Peyer Károly, Miakits Ferenc és Király Albert szakszervezeti vezetők –, ezt árulásnak minősítette. De ő térde-fejet hajtott Freeman, a kis angol kapitány előtt. Parancsait szervilizmussal teljesítette. Dormándy ezredes bebizonyított ellenforradalmi cselekmény következményeitől is megszabadul, mert Freeman úr nagyhatalmú egyénisége lépett föl érdekében. A kiskaliberű diplomáciai prókátor az ántánt tényezőivel nem tárgyal, minden közeledést büszkén visszautasít, ezzel szemben a hajóskapitányok diplomáciájával akart sikereket aratni.

Ausztria volt az egyetlen állam, amely még fõntartotta Magyarországgal a rendes diplomáciai összeköttetést. A gazdasági kapcsolatot sem szakadt meg. Részben rendszeres kereskedelem, részben csempészés útján ipari termékek érkeztek be Ausztriából. Minden érdekünk az volt, hogy Ausztriával a jóviszony fõntartassék. Egyetlen tribün volt, ahonnan az Európa blokádja alatt álló magyar munkásosztály a külvilággal érintkezhetett. A legegységesebb politikai józanság és önérték parancsolta az Ausztriával – a szociáldemokrata párton keresztül – kínálkozó jóviszony ápolását.

Különösen Kunfi képviselte erélyesen ezt az álláspontot. Kun szerencsétlen vaksága azonban az osztrák-magyar viszony elmérgesítéséhez vezetett. Diplomáciai jegyzékekben, a párt hivatalos lapjában szinte perverz kéjjel támadta az osztrák szociáldemokraták vezetőit, de fõként Otto Dauert, Németausztria külügyi államtitkárát. Amikor ezért kérdõre vonták, sunyi alakoskodással azt válaszolta, hogy Oroszországban Bucharintól azt tanulta, hogy a baloldali szocialistákat kell legélesebben támadni, mert ezek a támadások hatása alatt, féltve a radikalizmus glóriáját, megtántorodnak és a bolsevizmus felé orientálódnak. Balkáni morálra épített számításából kifejejtette a Bauerok és Adlerok nyugati szocialista morálját és a marxi megismerés szikláján megedzõdött szocialista képzettségét!

Az osztrák szociáldemokrata párt minden támadás ellenére – ha az ántánt nyomásának hatása alatt aktív segítséget nem is nyújthatott – semlegességével mérhetetlenül nagy szolgálatokat tett a magyar proletariátus ügyének.

Április közepén hivatalos ügyben Bécsben jártam. Érintkeztem a szociáldemokrata párt vezetõférfiaival és Julius Deutsch hadügyi államtitkártól a vörös hadsereg számára hadianyagot kértem. Deutsch kijelentette, hogy az osztrák köztársaság és osztrák proletariátus veszedelmeztetése nélkül nem teljesítheti kérésünket. A legnagyobb jóindulat nyilatkozott meg az osztrák szociáldemokraták részérõl a magyar proletariátus élet-halálharcával szemben, de a katonailag megszállt Ausztria olyan ántánt-nyomás alatt állott, amely mellett minden aktív segítség az osztrák forradalom megsemmisítésével járhatott volna. Az ántánt élelmiszervonatai szállították az éhezõ Ausztriának élelmet. Ezeknek az élelmiszervonatoknak a beszüntetése a legborzalmasabb éhínségbe döntötte volna

Ausztria munkásosztályát. Minden aktív segítség pedig ezeknek az élelmiszervonatoknak a beszüntetésével járt volna.

Tudta ezt Kun Béla is. Junius 23-án Kun táviratot intéz a hadseregfőparancsnoksághoz, amelyben tudatja, hogy

„Cunningham (Az ántánt bécsi katonai megbízottja. – A szerző.) nyilatkozik a lapokban, nyilatkozata szerint az ántánt megszünteti Wien élelmezését, ha kommunista mozgalmak lesznek⁴.”

Ezért csúnya alakoskodás, tudatos rágalmazás, ha kommunista részről a magyar proletariátussal szemben elkövetett hűtlenséggel vádolják az osztrák szociáldemokrata pártot.

Az osztrák proletariátus különben is állandó érdeklődéssel kísérte a magyar forradalom eseményeit. A wieni katonatanács küldöttsége – dr. Josef Frey elnök, Leo Deutsch és Leo Fischer – áprilisban kiküldetésben Budapesten jártak. Meglátogatták a forradalom vezetőit és informálódtak a helyzet felől. Világosan megkérdezték: ha az osztrák proletariátus csatlakoznék a tanácskörtársasághoz és ha az ántánt megszünteti Ausztria élelmezését: Tanácsmagyarország vállalja-e legalább annyi élelmiszernek a szállítását, mint amennyit az antanttól kapnak? Erdélyi Mór közélelmezési népbiztostól kapott információk alapján őszinte képet rajzoltam a magunk élelmezési nehézségeiről s kijelentettem, hogy Ausztria élelmezésére nem vállalkozhatunk. Dr. Frey csodálkozással állapította meg, hogy Kun, velem ellentétben, bizonyos élelmiszerszállítmányokra vonatkozóan kötelezettségeket is vállalt és haragosan nyilatkozott Kun felelőtlen és lelkiismeretlen eljárásáról. A későbbi események: a rendkívüli élelmezési hiány Budapesten teljes egészében igazolták a mi felfogásunkat.

A forradalom későbbi folyamán az európai forradalom kedvező kilátásai csökkentek. Németország aláírta a békeszerződést. A forradalom kezdetén háttérbe szorult burzsoázia újabb erőre kapott. Az ellenforradalmi fegyverkezés tért hódított. Az orosz forradalom Judenics, Kolcsak és Denikin ellenforradalmi kalózgárdáival volt elfoglalva. A két külpolitikai pillér – a világforradalom és az orosz segítség –, amelyekre a március 21-iki koncepció felépült, összeomlással fenyegetett. Már az ultradikális kommunisták is

⁴ A vörös hadsereg főparancsnóságának irattára.

kénytelenek voltak beismerni, hogy a határidőre szállítandó világforradalom nem fog az ő fantasztikus kívánságaik szerint bekövetkezni. Ha-nem is utópia a világforradalom, de lassú folyamat, amely a nagy kapitalista államok bel- és külpolitikai erőviszonyai szerint igazodik s nem befolyásoltatja magát egy kis ország kétségbeesett helyzetétől, annak kívánságai szerint. Másrésztől már az orosz segítségre sem lehetett építeni.

Szamuelyt jelentéstétel és információszerzés céljából a kormányzótanács kiküldte Oroszországba. Szamuely visszaérkezése után sötét képet rajzolt az orosz katonai helyzetről. Az oroszok legdélibb frontja Tiraszpolnál néhány zászlóaljjal átlépte ugyan a Dnyesztert, ez az erő azonban stratégiai szempontból számításba sem jöhet. Olyan messze áll a magyar határtól, olyan ellenséges hadseregek vannak még közbeékelve, hogy ezen az alapon az orosz segítségre való építés belátható időn belül hiú ábránd marad.

A magyar tanácsköztársaság, elhagyatva az egész világtól, nem számíthatott szorongatott helyzetben lévő szövetségére, önmagának kell védelméről és fönmaradásáról gondoskodnia. újabb szituáció elé kerültünk, újabb taktikára lett volna szükség. Erre az átnyergelésre, erre az áttanulásra azonban Kun Béla nem volt kapható. Folytatta a maga kis mesterségét. Többre becsülte a forradalmi dogmákat, mint a gyakorlati alkalmazkodás mentőkötelét. A bukást ez a dogmáimadat csak siettette.

A szocializált közgazdaság.

A háború alatt összeroncsolt termelő apparátussal, a lerongyolódott vasúthálózattal, a belső és külső háborútól sanyargatott, nemzetközi blokád alatt sínylődő ország mélyreható szociális átalakulását lépten-nyomon támadó és egyre tornyosuló nehézségek akadályozták meg. A proletárforradalom/ szociális reformjai inkább kísérleti jellegűek voltak. Félénk tapogatódzások, esetenként bravúros huszár-attakok, amelyeknek nyomán egy végleges átalakulásnak csak szimptomáit figyelhettük meg. De azért a négy és fél hónapos kísérlet, a társadalmi és gazdasági átalakulás egy-egy eredménye alkalmas a sikerekre és kudarcokra vonatkozó általános törvényszerű következtetésre.

a) A földbirtok szocializálása.

A földbirtok kérdése volt a szociális forradalom legkényesebb és legnehezebben megoldható kérdése. Földhöz kell juttatni a parasztságot; ki kell elégíteni a parasztnak földéhségét; lehetőén meg kell tartani a nagy földbirtokegységek rendszerét, hogy a városok lakosságának élelmezése biztosítva legyen; forradalmosítani kell a parasztságot, de nem szabad eltávolítani a birtokok szakértő technikai vezetőit, nehogy a mezőgazdasági termelés folytonossága a mezőgazdasági munka kellő közepén fönnakadjon. Ezek voltak azok a legfőbb problémák, amelyek a forradalom vezetőit a földbirtokkérdés megoldása körül foglalkoztatták.

A kommunisták álláspontja adva volt az októberi forradalom alatt elfoglalt állásfoglalásukkal, ők annakidején véres harcot folytattak a Károlyi-kormány földosztó politikája ellen, fílost hatalomra jutottak; nem tehettek egyebet, mint a földosztás helyett az ő programjukat: a nagybirtokok szocializálását, termelőszövetkezetek alakítását kellett megvalósítaniok. Ennek az álláspontnak

a győzelme el volt döntve a szociáldemokrata párt csatavesztésének pillanatában. Ennek a kifejezője volt az a tény is, hogy a mezőgazdasági ügyek vezetését a termelőszövetkezeti eszme legfanatikusabb képviselőjére, Hamburger Jenőre bízta.

A forradalom harmadik hetében, április 4-én már megjelent a földbirtok szocializálásáról szóló rendelet. Ennek értelmében

„minden *közép- és nagybirtok*, minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági, ipari üzemével együtt minden megváltás nélkül a proletárállam tulajdonába megy át.

A *kis- és törpebirtok* a hozzátartozó házzal és melléképülettel együtt továbbra is megmarad eddigi magántulajdonban.

A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adatnak át.

A termelőszövetkezetnek tagja lehet minden 16 éven fölülí férfi és nő, aki a termelésben évi 120 munkanappal résztvesz.

A jövedelemben mindenki a végzett munka arányában részesedik¹.”

Föltűnő, hogy a földbirtokrendelet – az ipari üzemekről szóló rendelettel ellentétben – kategorikusan a *megváltás nélküli* kisajátítás elvét valósítja meg. Ennek az a magyarázata, hogy a földbirtok körül alig volt külföldi érdekltség: nem kellett emiatt külföldi konfliktusok veszedelmétől tartani.

A szocializáló rendelet *nem* állapítja meg, hogy *mely* kis- és törpebirtokok maradnak magántulajdonban. Ebben a kérdésben a kommunisták még egymás között sem tudtak megállapodásra jönni. A később kiadott végrehajtó rendelet kompromisszum alapján jött létre. Eszerint a 100 katasztrális holdnál kisebb birtokok megmaradnak régi tulajdonosaik kezében.

E rendelet következtében több mint 7 millió katasztrális holdat szocializáltak. 6.3 millió katasztrális hold, tehát a földbirtoknak körülbelül 48% -a, maradt magántulajdonban. Ez a kép azonban csak a papiroson való szocializálást tükrözi vissza. A valóságban még rosszabb volt a helyzet. A termelőszövetkezetek vezetése, tehát a földbirtok kezelése, termelőbiztosokra volt bízva. A termelő-

¹ A forradalmi kormányzótanács és népbiztoságok rendeletei, I. füzet, 56 old.

biztos mellé az ott dolgozó mezőgazdasági munkásokból üzemi tanácsot választottak. A termelőbiztos a földművelésügyi népbiztosság nevezte ki. Az üzemek folytonosságának biztosítása céljából a kommunista vezetés alatt álló földművelésügyi népbiztosság a leggyakrabban *a régi tulajdonost vagy a régi gazdatisztet* nevezte ki termelőbiztosokká.

A teljesen tudatlan, a szervezkedés első óráit élő, nagy százalékban írni és olvasni sem tudó mezőgazdasági munkások üzemi tanácsai semmi befolyást sem tudtak gyakorolni az üzem vezetésére: ki voltak szolgáltatva a termelőbiztosnak. Az ő szemükben tehát *nem* változott meg a helyzet a földbirtok szocializálása mellett. A régi tulajdonos vagy annak megbízottja ott maradt, a régi kastélyban lakott, a régi pazar életmódját folytatta, ő parancsolt továbbra is a munkásainak, azzal a különbséggel, hogy ha azok nem engedelmessé váltak, lázadoztak: már nem a szolgabíróhoz fordult, hanem – a proletárállam forradalmi törvényszékét vette igénybe az engedetlenekkel és lázongókkal szemben. És tudni kell, hogy a mezőgazdasági proletariátus a földbirtokost és megbízottját: a gazdatisztet, a szolgabíró és a csendőr mellett, évszázados elnyomóként ismerte, a nép leggyűlöltebb ellenségének tekintette. Most ismét ezek hatalmába került.

A tanácskormány a munkabérek meghatározását, természetesen, kivonta a termelőbiztosok hatásköréből; országos rendelettel szabályozta, lényegesen fölemelte. Ez az intézkedés kedvezően befolyásolhatta volna, a földosztás elmaradása mellett, a földmunkások érzésvilágát, ha a munkabérek emelkedésével párhuzamosan (vagy még annál nagyobb arányban is) nem emelkedtek volna a blokádnál, az áruhiánynál, az inflációnál és a termés csökkenésénél következtében az életszükséglet! cikkek árai.

De mindennél kedvezőtlenebbül hatott a mezőgazdasági proletariátusra egy másik sérelem: az évszázados földéhséget a forradalom nem elégítette ki. A Károlyi-forradalomtól beígért, a Messiásként várt földosztás ismét elmaradt. Ezzel szemben a kis- és törpebirtokosok magántulajdona fönmaradt. A mezőgazdasági proletár szeme előtt ott maradt a régi nagybirtokos, mint termelőbiztos – csak a tisztje nevét változtatta meg -, a régi kis- és törpebirtokos (20-100 holdig terjedő földbirtok Magyarországon már tekintélyes vagyont jelent!), mint magántulajdonának

haszonélvezője, és csak a proletár maradt továbbra is a proletár-államban a robotoló, a birtoktalan, a kizsákmányolt.

Hát még az milyen érzelmeket kelthetett a föld proletárjában, amikor arról-értesült, hogy az újabb állam a 100 holdas birtokosgazda pénzsükségletéről is gondoskodik, pénzt ad neki a termelés folytatására, elengedi adóját? Bizonyos, hogy ezt az intézkedést is a termelés főtartásának gondja sugalmazta. De a jó szándék nem Változtatja meg azt a hatást, amit a rendelkezés okozott.

Nyílt kérdés marad, hogy az élelmező politika szempontjából használt-e valamit a nagybirtokok megtartása? Bizonyos, hogy a nagyüzem földbirtokpolitikája a kommunista társadalomban a belterjes termelés és a városi lakosság ellátása szempontjából föltétlenül előnyös és célszerű megoldás. De az *átmeneti* helyzetben *más* szempontok is irányadók.

A magyar forradalomban a nagy földbirtokok megtartása mellett a városok lakosságának élelmezése napról-napra rosszabbodott. Sem a nagybirtokról, sem a falu kisbirtokosaitól nem lehetett, sem szépszerével, sem erőszakkal, elegendő mennyiségű élel miszert biztosítani a városok számára.

Az ellátás kérdését tehát nem oldotta meg a nagybirtok. Emellett forradalom-politikai szempontból súlyos baklövés volt az, hogy a parasztságnak a földosztást váró igényét teljesületlenül hagyták. A mezőgazdasági proletariátus milliányi embere megcsalt-nak érezte magát. A falu tömege nem kapott a forradalomtól semmit. Ezért elfordult a forradalomtól, nem adott katonát a vörös hadseregnek, nem dolgozott kedvvel, csökkent a termelés, nem látta el a város lakosságát elegendő élelmiszerral.

És erről a földbirtok-szocializálásról mondta Hamburger Jenő a tanácsok országos gyűlésén, hogy azt „sokkal céltudatosabban és előrelátóbban valósítottuk meg, mint az oroszok ...”

Öncsalás a kommunistáknak az a fölfogása, hogy azok a parasztezredek, amelyek a diktatúra utolsó napjáig hősiessen szolgálták a proletariátus forradalmát, a szociális forradalom földbirtok-politikájából merítették lelkesedésüket. A történelmi tények az ellenkezőjét bizonyítják. Ama parasztezredek legtöbbje, amelyeket az ország belsejéből egészítettünk ki, gonoszul és gyáván viselkedett, sőt egy részük nyíltan az ellenforradalomhoz csatlakozott. Csak azok a parasztezredek voltak lelkesek és harcrakészek, csak azok

harcoltak lankadatlanul, amelyeknek katonái a megszállott területről valók voltak. Ezeket azonban nacionalizmus fütötte, ezek vissza akarták szerezni régi otthonukat, régi birtokaikat. Ha földet adtunk volna a parasztnak, az élelmező nehézségek nem lettek volna nagyobbak, de a földjét minden paraszt kaszával-kapával. fegyverrel védte volna otthon és a hadseregben. a külső és belső ellenforradalom ellen. Ha földosztás lett volna: aligha rendezkedett volna be olyan kényelmesen a fehér terror ellenforradalma.

Világosabb képet nyerünk az igazságról, ha nem a bukás után hangoztatott bolsevik nyilatkozatokat vesszük szemügyre, hanem a forradalom alatt elhangzott hivatalos megnyilatkozások alapján indulunk el. Hamburger Jenő a tanácskongresszus június 17-i gyűlésén jelenti, hogy

„el lehetünk készülve arra, hogy a *mezőgazdasági proletariátus* között folyamatban lévő erjedési folyamat, ami természetes következménye a forradalomnak, esetleg a *bekövetkező aratási munkálatok idején komolyabb zavarokat fog előidézni*. Különösen, amióta az ellenforradalom részéről a kékes fehérpénc közötti különbséget belevitték a földmunkások tudatába, azt észleltük, hogy ott egy bizonyos kellemetlen, *tőlünk való eltávolodási irányzat kapott lábra*.”

Végül bejelenti, hogy a proletárállam kénytelen lesz arra, hogy erős karhatalmat szervezzen meg. Előterbe nyomul ismét az a bolsevik ideológia, amely minden társadalmi kérdést, még a proletariátussal szemben is, az erőszak eszközével akar megoldani. Hiszen a mezőgazdasági proletariátus a régi feudális magyar világban is minden megmozdulására ugyancsak az erőszakot és a karhatalmat kapta feleletül. Az ő szempontjából tehát e téren sem történt változás.

A forradalom hajtóereje a falu lappangó, öntudatlan osztályharcát is föllobbantotta. De a falu tanulatlan népe megzavarodott az előtte értelmetlen események menetétől. Az agitátorok raja lepte el a falvakat. Kemény szónoklatok hangzottak el a birtokososztály ellen, sok ígéret a falu szegényeinek: végeredményben a földbirtokososztály változatlanul élvezte a vagyon előnyeit, a falu proletárja pedig tovább robotolhatott. A hirdetett elvek és a gya-

² „Népszava”: 1919 június 18-i szám.

korolt politika között mutatkozó ellentét következménye az volt, hogy a faluban az osztályharc hadállása fölcserélődött. A tapasztaltabb, tudásban gazdagabb, konzervatív, forradalomellenes birtokos paraszt maradt a falu vezére, a proletariátus az ellenforradalmár birtokosgazda mellé szegődött és a forradalom *ellen* fordult.

Elősegítette ezt a folyamatot a képzetlen agitátorok serege. Ezek nem ismerték a falu nyelvét, észjárását, szokásait, belegázoltak a parasztok és földművesszégények tradícióiba, – a következmény az ellenforradalmi ideológia terjedése volt.

A falu, amely az ország lakosságának 60%-át öleli föl, eltávolodott a forradalomtól, elégtelenné vált. Részben a passzív, részben az aktív ellenforradalomhoz csatlakozott. Nem termelt, nem élelmezte a városokat, nem védelmezte a neki földet nem adó hazáját, nem kergette el kaszával-kapával a visszatérő földesurat és földbirtokosokat, nem fejtett ki ellenállást, amikor azok újra birtokba vették a földet. Ez volt az agrárországban lezajlott forradalomnak egyik legnagyobb belső katasztrófája.

b) Ipar, kereskedelem és közlekedés.

Az ipar, kereskedelem és közlekedés szocializálása terén, a földbirtokszocializálással ellentétben, érvényesült a tömegek akaratára. A szocializálás az egész vonalon megvalósult. Minden húsznál több munkást foglalkoztató ipari üzem, minden tíznél több munkást foglalkoztató kereskedelmi üzem, valamennyi közelekedő vállalat, a külkereskedelem, a belkereskedelem, az ipari termelés legnagyobb része, az anyagbeszerzés és anyagelosztás, a színház, a kultúra, egyszóval az egész közgazdasági és társadalmi élet a proletárállam kezelésébe és vezetése alá került. A termelő és kereskedelmi gépezet üzembetartására hatalmas, szakértő elemekből álló apparátusra volt szükség.

A proletárállam gazdaságát a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács vezette. Ez a testület, különböző alosztályaival, a régi gazdasági minisztériumok és népbiztoságok ügykörét egyesítette. A Népgazdasági Tanácsot vezető népbiztosok mellé a szakszervezetek, helyi gazdasági tanácsok, a fogyasztási szövetkezetek, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek központjának és az anyaghivataloknak küldötteiből álló 80 tanácsot szerveztek. A népbiztoságok

által előkészített, a gazdaságra vonatkozó minden rendelkezést e tanács elé terjesztettek, amely mellett külön mezőgazdasági és külön technikai tanács működött. A vidéki központokban hasonló szervezettel *helyi* népgazdasági tanácsok alakultak. A Legfelsőbb Népgazdasági Tanács a vidéki gazdasági tanácsokkal egyetemben vezette az ipari és mezőgazdasági termelés, a kereskedelem és az élelmezés ügyeit, intézte az áruelosztást, anyagbeszerzést, az ország és a szocializált üzemek pénzügyeit. Hatalmas bürokratikus szerv fejlődött ki, amely papíron valóban tetszetős, elfogadható szervezet képét mutatja. Fejlődött kultúrájú országban, normális viszonyok között kialakult kommunista államban ez az organizáció kifogástalanul működne. Az áruban szegény, belső és külső ellenségtől marcangolt, termelésében aláaknázott országban még ez a szervezet sem tudta életképessé tenni a szocializált termelést, elsősorban azért, mert a keretek kitöltésére hiányzott a szakértő emberanyag.

A magyar proletárforradalomnak egyik sajátossága volt – és ebben lényeges eltérést mutat az orosz forradalomtól –, hogy az intellektuális elem, sőt a burzsoáziának egy része is a forradalom kezdetén annak szolgálatába szegődött. A magyar proletárforradalmat nem előzte meg véres polgárháború a hatalom birtokáért, a vértelen átmenet biztosította egy időre a proletariátushoz nem tartozó elemek közreműködését.

De lassankint megváltozott ez a helyzet. A munkásság bizalmatlan volt a burzsoázia régi megbízottjaival szemben. Éles ellentétek fejlődtek ki az üzemekben alkalmazott tisztviselők és munkások között. A tisztviselők is elégedetlenkedtek, hogy a régi megkülönböztetés a tisztviselők és munkások között megszűnt, azonfelül a proletárállam szolgálatában maradt burzsoák, az állami és magán-tisztviselők nagy része a forradalom és diktatúra menetétől visszariadt, annak eszközeit elvetette magától; a külső támadások és belső ellenforradalmak a bizonytalanság érzetét keltették föl bennük. Kezdetben félreálltak, végül szabotáltak: lassankint a termelés nagyjából szakértő vezetés nélkül maradt. Jó forradalmárok szakértelem híján vezették a gazdaságot: ez a hiányosság súlyos akadályokat gördített a szocializált termelés útjába.

Egyetlen megbízható, nagyszerűen bevált pillére volt a szocializált termelésnek: a szakszervezetek organizációja. A szak-

szervezet a proletárállamban megváltoztatta funkcióit és hivatását. A proletárvezetés alatt álló állam szocializált termelésében a gazdasági harc kiküszöbölődik. A munkabér- és munkaviszony rendezését az állam vállalja, nincs kapitalista, akivel szemben a munkások érdekeit harc árán is védelmezni kell – de azért a szakszervezet nem válik fölöslegessé, sőt még jelentősebb tényezője lesz a termelésnek, mint eddig volt. A szakszervezet az üzemi tanácsok révén befolyást nyer az üzemi termelésre, funkcionáriusai vezetik az ipari termelést.

A szakszervezetek – amennyire erők álltak rendelkezésre – csodálatos gyorsasággal tanultak bele az újabb funkcióba. Bámulatos szakértelmet tanúsítottak a gazdasági élet minden vonatkozásában. Az élelmező iparban a nagyszerűen végrehajtott üzemi koncentráció, a luxusipar fokozatos kiküszöbölése, a faiparban a típusos termelés rendszeresítése és még sok kiváló teljesítmény a szakszervezeti céltudatos gazdasági vezetés jegyében valósult meg.

Egy-egy szakszervezeti vezető több funkciót is kénytelen volt vállalni. Ennek következtében elhanyagolták a tulajdonképpeni szakszervezeti vezetés és irányítás munkáját és az újabb föladatak legfontosabbikát: a munkafegyelem helyreállítását és az újabb tömegek nevelését. E hiány sújtotta a legérzékenyebben a produkciót.

A proletariátus, amelynek vállain nyugodott a diktatúra gazdasági, társadalmi és katonai terhe, kezdetben lángoló lelkesedéssel állt a proletárállam szolgálatába. Az újabb rend kitermelt néhány száz kitűnő szervező erőt, de ezek a szükséglethez képest elenyésző csekély számban álltak rendelkezésre. A tisztviselők szabotálása mellett, tapasztalt szakerek híján, a munkásságnak kellett az államot, a megyéket, a sok ezer községet kormányoznia, az ezrekre menő üzemeket vezetnie. Az a munkásság, amely eddig az állami és községi kormányzatból ki volt rekesztve, amely a szociális és gazdasági életben teljesen jogtalan volt, amelynek semmiféle szociális és gazdasági gyakorlata nem volt – az a munkásság honnan vette volna a megfelelő erőket e föladatak ellátására?

Még rosszabbodott a helyzet a forradalom második szakában. Május 2-ika után, amikor az iskolázott munkásság, annak vezetői, a tapasztalt bizalmiférfiak kimentek a frontra, otthon, többnyire értelmetlen vezetés alatt, az újabb tömegek maradtak. Ennek követ-

kezménye volt a fegyelem meglazulása, csökkent a gyárakban a munkafegyelem és a termelés.

De más okok is hozzájárultak a termelés csökkenéséhez. A munkásság általában elégedetlen volt. Csillogó reményekkel, hiu ábrándokkal a bolsevizmustól várt megváltást. A Messiás beérkezett, de a remények nem váltak be. A proletárforradalomtól, a proletariátus uralmától a gazdasági viszonyok jobbrafordulását, több élelmet, jobb lakást, jobb ruházatot és kevesebb munkát reméltek. Mindennek az ellenkezője történt. Az élelmezés rosszabbodott, a lakásbajokban csak egyesek számára lett előnyös változás, nem volt ruha és más életszükségleti cikk, a nélkülözés napról-napra fokozódott, azonfölül a forradalom még több munkát, még nagyobb áldozatokat, katonáskodást és esetenként az életét követelte a munkásnak.

Ez a változás a csalatkozás, később az elégedetlenség érzését váltotta ki a tömegekből. Minden zökkenés, minden baj, kellemetlenség erősítette ezt az érzést. Hiányzott a tömegekből a forradalmi elszántság, amellyel a forradalomért dolgozni, szenvedni és nélkülözni is tud. De ez nem a tömegek bűne, hanem a kultúra, iskolázottság, szervezetség és forradalmi előiskola hiányából keletkezett természetes állapot volt. Zökkenés és kellemetlenség, sajnos, éppen elég volt. Annyi, amennyi a tömegek elégedetlenségét a végsőkig fokozta.

A fölszaporodott kiadások szükségessé tették *újabb pénz* forgalombahozatalát. Az állami bankjegyzintézet Ausztriában van, – megtagadja a bankjegyek kiszolgáltatását. A proletárállam kénytelen más forgalmi pénzről gondoskodni. Az újabb bankjegyekért parasztok és kereskedők minden fenyegetés ellenére alig szolgáltatnak ki életszükségleti cikkeket. A munkásság haragja és elégtelensége emiatt a proletárállam és forradalom ellen irányul. A szocializált termelés arra a természetszerű, helyes álláspontra helyezkedik, hogy olyan *árpolitikát* kell követnie, amely az áru termelő költségeihez igazodik. Ezért és más okok következtében az árak emelkednek. A munkásság elégedetlensége újabb táplálékot kap. A parasztok szabatálása miatt *csökkent az élelmiszerfölhozatal*. Az ellátás rosszabbodik (bár még korántsem olyan rossz, mint amilyen Bécs munkásságának ellátása a háború és forradalom alatt volt!). A munkásság ezt is a forradalom terhére írja.

A proletárállam kisajátítja a burzsoák fölös *lakásait*. De nincs pénz, nincs építőanyag újabb házak építésére. Sok száz munkáscsalád kap elhelyezést, de újabb házak építése nélkül a lakáskérdés nem oldható meg. A tömegek lakáskövetelése nem teljesíthető. Ez forrása újabb elégedetlenségnek.

Áruhiány és blokád következtében nem kaphatók ipari cikkek, A kereskedők is szabotálnak. A szocializált kereskedelemben csak bürokratikus utánjárás mellett és csak az arra rászorulók kaphatnak életszükségleti cikkeket, mert a proletárállamnak takarékoskodnia kell a meglevő készletekkel. Ez is az állam ellen irányítja a tömegek haragját.

Mindezt tetézi az *újabb bürokrácia* garázdálkodása; ez az újabb bürokrácia végül a proletárállam ellen lázítja nemcsak a burzsoáziát, hanem az egész munkásosztályt is.

A munkásság általános elégedetlensége, békében és forradalomban egyaránt, *a termelés csökkenésében* nyilatkozik meg. Kétségtelen, hogy az elégedetlenség kívül más tényezők – rossz élelmezés, háború, gépek leromlása ésatöbbi – is befolyásolják a termelést. De nagyon érzékeny tényező a munkás hangulata. Azok*ban az üzemekben, ahol szakszervezetekben nevelt, szocialista előképzetségű munkások nagy csoportban dolgoztak: a termelés csökkenése egyáltalán nem vagy csak részben mutatkozott. Ezek a munkások megértették a nehézségeket, tudták, hogy az újabb rendet előbb föl kell építeni, tehát dolgoztak a forradalomért. A Schlick-gyár hidépitőosztálya, a fegyvergyár szerszámkészítői, esztergályosai, a csepeli gyár néhány osztálya, a tábori telefonkészítők, néhány faárugyár: nemcsak fõntartják, hanem fokozzák is a termelést. A szervezett munkások több szakmája, dicséretes példaadásal, önként elhatározza az akkordmunkának újra való fölvetelét, hogy a termelés csökkenését megakadályozza.

De ezek a csoportok csak a ritka kivételek közé tartoznak. A többség munkateljesítménye rohamosan csökken.

A budapesti Láng-gyárban 30%-kal, a Friedrich-gyárban 75%-kal, a Ganz-vagongyárban 36%-kal csökkent a termelés³. A fronton küzdõ vörös katonák számára dolgozó katonai konfekció-

³ Varga Jenõ szocializáló népbiztos jelentése a tanácsok országos gyűlésén, 1919 június 16.

iparban a béketermeléssel szemben 80%-os a termelés csökkenése. De a legkatasztrófálisabb a helyzet a bányászatban. Külföldi szén nem érkezik: a belföldi széntermelés az alappillére a szocializált termelésnek, sőt az egész proletárforradalomnak. Ennek tudatában a forradalom vezetői megkülönböztetett bánásmódban részesítik a bányászokat. A közel százezer főnyi bányamunkásság normális élelmiszeradagokat kap. Sokkal többet, mint a városi munkásság, többet, mint amennyit a háború alatt. És az eredmény a széntermelés 10-35 %-ig terjedő csökkenése, a béketermeléshez viszonyítva 50%-os a csökkenés. A Népgazdasági Tanács elnökének jelentése szerint a különböző szénbányák napi termelése:

	1918 októberben, a háború utolsó hónapjában:	1919 jun. 23-án:	1919. jun. 29-én, a diktatura negyedik hónapjában:
Tatabányán	372 vagon	230 vagon	215 vagon
Tokodon	25 "	25 "	25 "
Dorogon	105 "	75 "	70 "
Pilisvörösváron	64 "	30 "	25 "
Környén	12 "	18 "	18 "
Ajkán	26 "	18 "	18 "
Salgótarjánban	311 "	170 "	160 "
Baglyasalján	118 "	70 "	70 "
A borsodi-csibai bányákban	169 "	50 "	70 "
Szászváron	21 "	15 "	15 "
Nagymányokon	17 "	15 "	15 "
A kisebb bányákban	260 "	86 "	80 "
Összesen:	1500 vagon	802 vagon	781 vagon ⁴

A föltétlenül kielégítendő célokra 838 vagon szénre volt szükség, úgy, hogy a termelés fokozatos csökkenése mellett kényszerítve volt a Népgazdasági Tanács arra, hogy a legszükségesebb üzemektől elvonja a szenet. Annál szükségesebb volt ez a rendelkezés, mert közeledett a cséplés ideje és emellett egyes bányákban egy egy hét alatt 10-15 vagon volt a napi termelés csökkenése.

A termelés katasztrófája mellett a szocializált kereskedelem is csődbe került. Áruhiány, spekuláció és szabotálás bénította meg a magánkereskedelmet, a hivatalos áruelosztás a jegyrendszer mellett sem prosperált.

A szocializált közlekedés funkcionált a legkielégítőbben – igaz, hogy ott a szakerők általában a helyükön maradtak.

⁴ A Népgazdasági Tanács elnökének bizalmas jelentése.

A magyar proletárforradalom szocializáló kísérletének sikeretelensége azonban nem diszkreditálhatja a szocializálás eszméjét. A legéletrevalóbb eszmének az érvényesülését is megakadályozza az alkalmatlan helyzetben, meg nem felelő tényezőkkel megkísérelt, rossz végrehajtás.

A szocializálás csak akkor nem valósítható meg, ha az egész vonalon való szocializálást, a tömegek szellemi és morális előkészítése és a gazdasági és társadalmi helyzet figyelembevétele nélkül, szakemberek hijján akarják kieroszakolni.

XL.

Az ellenforradalom.

A szocializálás, a rekvirálások, a polgári szabadság megszorítása, a sajtószabadság elnyomása: a diktatúrától rendet, nyugalmat és az antant elleni küzdelmet váró burzsoáziát néhány nap múltán a tanácsköztársaság ellenségévé tette. Ez a fordulat az események természetes következménye volt. Senkisérem remélt más hatást a fegyveres polgárháborútól.

De a polgárság ellenséges hangulata nem maradt elszigetelt jelenség. Az intellektuell szakerőkkel való bánásmód a szellemi munkásokat, a rövidlátó földbirtokpolitika a mezőgazdasági munkásokat és a törpegazdákat is az ellenforradalom táborába hajtotta. Ha volt a parasztságnak egy része, amely a forradalommal rokonszenvezett, ezt megvadította s az ellenforradalomba kényszerítette a túlbuzgó, ultraradikális agitátorok tevékenysége. Ezek kimentek a falvakba és a vallás meg a templom ellen való hangulat keltéssel, a legkülönfélébb féktelenkedésükkel a forradalom ellen lázították a parasztságot és földművességényeket.

A parasztság ellenforradalma *a városok kiéheztetésében* nyilvánult meg. Ezzel súlyossá tették a munkások helyzetét. Ilyen módon ezek is elégedetlenné váltak és fokozatosan a diktatúra ellen foglaltak állást.

*

Az általános elégedetlenség olaj volt az ellenforradalom tüzeire. Fölbátorította az országon belül a puccsistákat, az országon kívül az ellenforradalom emigránsait. Kezdetben komolytalan puccskísérletek, később veszedelmes fegyveres fölkelések, külső fegyveres beavatkozások tették izzóvá a forradalmi talajt.

Az ellenforradalom első szárnypróbálgatásai április közepe táján, a román támadás idejére esnek. A román hadsereg előrenyomulásának hírére kibújik odújából a még teljesen szervezetlen belső ellenforradalom, amely fegyverek híjján egyelőre a forradalom ellen irányuló *röpiratok* terjesztésével kellemetlenkedik. A vörös

hadsereg visszavonulása, az ismételt vereségek fölbátorítják az ellenforradalom különböző csoportjait. Május lén, az első vörös hadsereg fölbomlásának tetőpontján, már Budapesten is nyíltan mozgolódnak, elérkezettnek látják az időt a cselekvésre.

De a munkásosztálynak május 2-iki erőteljes megmozdulása a belső ellenforradalmat is megfélemlíti. Az első kísérletek kudarcán okulva, az ellenforradalom a rendszeres szervezkedés terére lép. Budapest helyett, ahol a munkásság túlsúlyban van, a vidékre teszi át székhelyét.

a) A dunántúli ellenforradalom.

A belső ellenforradalom főfészke a dunántúli agrárvidék, amely *nem* hadművelési terület. Az ottani állapotokról hűséges leírást nyújt Pogány népbiztos alább közölt jelentése. Pogány már a diktatúra elején katonai parancsnokságra vágyott. Nagyon elkésérette, hogy kineveztetését megakadályoztuk. De féltünk attól, hogy a rábízott csapatokat dezorganizálja. Végre Landler ismételt közbenjárására május közepén a hadseregpáncsnokság kinevezte a szervezés alatt álló, nem kombattáns, dunántúli második hadtest páncsnokává. Pogány újabb állomáshelyéről a következő jelentést küldte a hadseregfőpáncsnoksághoz:

„... A hadtest a lehető legrosszabb állapotban van. Zárt csapataink voltaképpen alig vannak. Csak mindenféle töredékek és törmelékek ... A hadtestpáncsnokság még azt sem tudja, hol, mennyi és minő csapattesthez tartozó osztályokkal és alosztályokkal rendelkezik ... Ahonnan csapatokat jelenenek, voltaképpen csak valami tagolatlan massa van, ami egyáltalában nem tartozik semmiféle csapattesthez, nincsenek fölszerelve, nincsenek tisztjeik, nincs semmiféle beosztás.

A szó szoros értelmében teljes zűrzavar és anarchia uralkodik katonai szempontból a Dunántúl egész területén¹.”

A katonai zűrzavar mellett a parasztság is mozgolódik; ellenforradalmi szervezkedés észlelhető. A munkásság és a diktatúra szervei, a direktóriumok is ellenséges magatartást tanúsítanak. Nem adnak lovat a tüzéreknek. A katonák nem teljesítik a be-

¹ A vörös hadsereg főpáncsnokságának irattára.

vonulásra fölszólító parancsot. Május 23-án Pogány jelenti, hogy a demarkációs vonalon álló csapatok sorra megtagadják az engedelmisséget.

Május 29-iki jelentésében még brutálisabb képet fest az ottani helyzetről:

„A parasztság teljes egészében a legaktívabb módon ellenforradalmi, a munkásság pedig passzív, nem érzi magát angazsálva a proletárdiktatúrában. A katonaság nem teljesíti a parancsokat. Nincsen nap, hogy valamely vidékről ne érkezne ellenforradalomnak híre. Devecserben, Nagykanizsa vidékén, Vas megyében egész sora a községeknek lázad föl és csak formális ütközetek útján lehetett őket megfékezni. Tüzérség és repülő is kénytelenek voltak beavatkozni a harcba. A parasztság mindenütt, ahol nem is lázad fel nyíltan, csak fog csikorgatva tűri uralmunkat. A parasztsággal könnyen el lehetne bánni, ha a munkásság elég forradalmi volna. A munkásság azonban egyáltalán nem hajlandó önfeláldozásra és aktivitásra.

Székesfehérvárott 1800 munkás bevonult, de alig 600-at lehet a kaszárnyákban tartani. A többi memorandumozik, fegyverkezik; nem akarják a várost elhagyni. A dunántúli zászlóaljok nagyrésze egyszerűen negligálja a parancsokat, csak ott akar szolgálatot teljesíteni, ahol neki tetszik vagy ahol jövedelmezőbb csempészés folyik ...

A Dunántúl, ahogyan ma van, a legkisebb kudarccsal teljesen ki fog siklani a kezünk közül. A dunántúli parasztságot semmiféle szocialista propaganda nem fogja a közel jövőben mi mellénk állítani.”

Pogány szinte naponkint kéri a Dunántúlnak hadműveleti területté való nyilvánítását, mert joggal félt attól, hogy nyílt fegyveres ellenforradalom robban ki ezen a területen. Pogánynak jelentéseit következetesen továbbítottam a hadügyi népbiztosságnak. Kun és Szántó tehát ismerték az ottani állapotokat, de titkos céljuk szolgálatában szabotálták a Dunántúlnak hadműveleti területté való nyilvánítását. Féltékenységükben meg akarták akadályozni, hogy a hadsereg főparancsnokság ott is rendet teremthessen; azonfölül személy szerint is gyűlölték Pogányt, tehát még

² A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

a forradalom veszedelmeztetése árán sem teljesítették kérését. Végre, több mint *kétheti* halogatás után, június lén a kormányzótanács elfogadta Pogány javaslatát és a Dunántúlt hadműveleti területté proklamálta.

De már ez a rendszabály is elkészült. Június 2-ikán a győri katonai parancsnokság politikai megbízottja, Rákos Ferenc már jelenti, hogy a Dunántúlon kitört a vasutassztrájk és a csapatok szállítása megakadt. A mozgalom szédületes gyorsasággal terjedt. Hullámai Budapestre is átsaptak, az ottani vasutasok is be akarták szüntetni a munkát. A sztrájk proklamálását gazdasági követelések köpenyébe burkolták. Azonnali fizetésrendezést, az újonnan megállapított fizetések rögtöni kiutalását, a sztrájkolók büntetlenségét követelték, azonfölül biztosítékokat akartak arra nézve, hogy a vasutasokat mentsék föl a vörös hadseregbe való bevonulás kötelezettsége alól.

A sztrájk hatása alatt, illetve a csapatszállítások késedelmissége miatt az északi harctéren folyó hadműveletek megakadtak.

Landler Jenő népbiztos, akinek nagy érdemei voltak már a békében a vasutasok szervezése körül és aki a vasutasok között valóban népszerű volt, személyesen igyekezett a vasutassztrájkot leszerelni. De szóba sem akartak vele állni. Súlyos sértésekkel illették, – világos volt, hogy az egész mozgalom politikai jellegű, amelynek célja a diktatúra megbuktatása.

A kommunista párthoz tartozó Rákos Ferenc a vasutasok valamennyi követelésének a teljesítését javasolta. Ennek alapján meg egyezés jött létre a kormányzótanács megbízottai és a vasutasok között. A büntetlenség biztosítása mellett még további engedményeket is kaptak, amennyiben a sztrájk ügyében kiküldött vizsgáló bizottságba a sztrájkolók három tagot delegáltak, nehogy a sztrájkolókat bármiféle bántódás érhesse.

Az ellenforradalomnak ez a megnyilvánulása egyfelől hátbatámadta az ország területi épségéért harcoló vörös hadsereget, másfelől megeremtette az ellenforradalmi hangulat minden előfeltételét. Ettől az időponttól kezdve magasra csaptak az ellenforradalmi tűz lángjai. A Dunántúlnak meg a Duna-Tisza közének számtalan községében – Csorna, Dunaföldvár, Dunapataj, Hajós, Kalocsa ésatöbbi – napirenden voltak fegyveres ellenforradalmi fölkelések, fegyveres harcok, nyílt lázadások.

A dunántúli ellenforradalmat az ausztriai határvárosokban tartózkodó ellenforradalmi tisztek és más emigránsok szították. Irányítója és lelke Craenenbrock ezredes: a mindenütt és mindenkivel szemben ellenforradalmakat szimatoló Pogány József népbiztos vezérkari főnöke volt. A Pogány közvetlen környezetében tartózkodó Craenenbrock szoros összeköttetésben állott a szegedi ellenforradalmárokkal, azoknak utasításai szerint cselekedett; Pogány teljes bizalmát bírta. Sőt az utóbbi május 16-án a hadserégfőparancsnoksághoz intézett jelentésében azt írja Craenenbrockról, hogy „igen értelmes és kitűnő katonának látszik”.

Pogánynak ezt a nézetét az ellenforradalmárok is osztották, – legalább ezt bizonyítja az a kitűnő tény, hogy a diktatúra bukását követő napon az ellenforradalmárok magas katonai parancsnoksággal bízták meg Pogány vezérkari főnökét.

b) A szegedi ellenforradalmi kormány és a bécsi komité.

A magyar impérium alatt maradt terület legdélibb részén feküdt az ország második városa, a 120 000 lakosú *Szeged*. A diktatúra kikiáltása után francia csapatok szállták meg a várost s átjártatták a hatalmat a polgárság kezébe. Magyarország felé fegyveres kordont állítottak föl s elszakították ezt a várost is az ország területétől. Most itt gyülekezett az ellenforradalmi tiszteknek és emigráltaknak egy része.

Az ellenforradalmi emigráció másik része *Bécsben* gyülekezett. Minden bécsi belvárosi kávéházban ott tanyázott egy-egy ellenforradalmi kormány, komité és egyéb hasonló elnevezések alatt működő társaság. Mindenki kapott szerepet, aki a régi Magyarország katasztrófájának részese volt, azonfölül fajra és vallásra való tekintet nélkül mindenki, aki pénzt áldozott az ellenforradalmárok eltartására és dorbézolásainak költségeire. Ilyenformán a nyereszkedők és lánckereskedők tekintélyes serege csatlakozott hozzájuk. Ezek azonban két vasat tartottak a tűzben: az ellenforradalmároknak pénzt adtak, másrésről a tanácsköztársaság bécsi áruforgalmi irodájával a legjövendelőbb üzleteket kötötték.

A román megszállás alatt állott *Arad* városában is megalakult gróf Károlyi Gyula elnöklete alatt egy ellenforradalmi „kormány”. Tagjai habsburgista, reakciós elemekből verődtek össze. A Habs-

burg-ellenes román kormány nem rokonszenvezett ezzel az ala kulással: egyízben le is tartóztatták a kormányt játszó urakat. Kiszabadulásuk után jobbnak látták áttenni székhelyüket a francia parancsnokság, de a polgárság vezetése alatt álló Szeged városába.

Az ellenforradalmi „kormány” mindenkéül a pénzszerzéssel foglalkozott. Lefoglalta és elköltötte Szeged bevételeit, az adóhivatal jövedelmeit, eladta az állam főkészletét, a dohányjövédék termelését, kölcsönöket vett föl, mindenféle címen közel 46 millió koronát harácsolts össze.

De a duhaj ellenforradalom még több pénzre vágyott. Tárgyalásokba bocsátkoztak a bécsi Rotschild Lajos báróval³. A zsidómészárlás programjával alakult ellenforradalom a zsidó Rotschildhoz fordult pénzért. És a zsidó tradícióit nagyratartó Rotschild szívesen kötött jó üzletet, pénzt kínált – biztos kezesek és magas uzsorakamat ellenében – a zsidó pogrom céljaira alakítandó hadsereg megszervezésére. Jó bai/kárhoz illően kikötötte, hogy a kölcsönösszeget táblázzák be gróf Schönborn és ögróf Pallavicini kül- és belföldi birtokára és azonföül magas kamatköltségek megállapításához ragaszkodott.

A betáblázás és kamat azonban már túllépte a kölcsönkérő hazafiak teherbírását. Más pénzforrást kellett keresni.

Május 2-án Takách-Tolvaý ezredes és Hajós követségi titkár néhány kalandor segítségével kirabolták a tanácsköztársaság bécsi követségét. Elfogták Bolgár és Fenyő követeket és eltulajdonítottak 140 millió korona értékű valutát és készpénzt. A bécsi rendörség a rablók egy részét elfogta, a pénzből azonban csak 63 millió korona került meg. A fönmaradóösszeget a Szmeccsányi György vezetése alatt álló ellenforradalmárok kerítették meg.

A nagyszerű és kiadós zsákmányért éles harc indult meg. A bécsi komité és a szegedi kormány egyaránt követelte a zsákmány igazságos fölosztását. A több mint 70 millióra rugó összegből a bécsi komité végre 3 millió koronát küld a szegedieknek⁴. De ez kevés volt a folyton szaporodó eszkimóknak. Az ellenforradalmi kormány július 26-án megtartott ülésén a „hadügyminiszter” in-

³Kelemen Béla dr.: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. 407 old.

⁴Kelemen Béla dr. I. m., 502 old.

dítványára fölszólítja Szmracsányiékat, hogy 10 millió megtartása után fönmaradó összeget szolgáltatassák be a szegedieknek⁵.

Szmracsányi, persze, nem akart- kiadni a jogos zsákmányt, ő is reprezentált.

A bécsi és szegedi ellenforradalmárok közös jellemvonása volt ugyanis a költséges reprezentáció, értsd: a mértéktelen tivornyázás. Hírszerzőink befurakodtak a szegediek és bécsiek táborába. Rendszeres jelentést kaptunk arról, hogy amíg a forradalom katonái nehéz, kemény harcokat folytattak az ország területi épségéért, munkások és parasztok életüket áldozták föl a hazáért, addig a bécsi és szegedi szállókban a szabadalmazott hazafiak bor, pezsgő, cigányzene mellett áskálódtak az országért küzdelmet folytató forradalom ellen. Horthy Miklósnak, az úgynevezett szegedi hadsereg „főparancsnokának és hadügyminiszterének” vezetésével a szegedi Kass-szállóban rendezett tisztí orgiák a szegedi gyászmagyarok tevékenységének a legsötétebb fejezetei közé tartoznak. A tisztí életnívóhoz való alkalmazkodás szerezte meg a szellemiekben szegény, de a duhajkodásban vezető szerepre alkalmas Horthy nak a hasonló szellemű tisztek ragaszkodását, a fővezéri és később a kormányzóí tisztséget.

A bécsiek viszont a híres Sacher-szállóban mulatoztak és ott kártyázták el a követségi pénzt. Dorbézoltak, kávéházi és személyi torzalkodásokkal töltötték az időt.

De azért hivataloskodtak is. A szegediek „követeket” delegáltak Bécsbe, Svájcba. Bár sehol el nem ismerték „kormány”-ukat, mint magánemberek külföldi arisztokrata összeköttetésekkel folytattak aknamunkát a forradalom ellen. Hadsereget „szerveztek”, minisztereket, államtitkárokat, kormánybiztosokat neveztek ki.

Ezeket azután jól megfizették. Báró Bornemissza Gyula – aki a forradalmi kormányokkal is kötött üzletet – kapott a svájci útra 70 000 svájci frankot, Pázmándy Dénes, egy, a politikai életből évek óta kiközösített, több mint kétes jellemű hírlapíró párisi útra 10 000 frankot⁸.

Gömbös Gyulát a francia parancsnokság kiutasítja Szegedről. Bécsbe utazik, de ezt megelőzően a július 28-án megtartott „mi

⁵ Kelemen Béla dr. I. m., 404 old.

⁶ Kelemen Béla dr. I. m., 502 old.

nisztertanács” Gömböst államtitkárrá nevezi ki és a polgári fizetési osztályba sorozza be – hogy az államtitkári magasabb jövedelmel biztosítsa számára⁷.

Végül, a bukás után, augusztus 10-én, amikor már más polgári kormány volt Budapesten, *minisztertanácsi* határozattal kimondják, hogy a szegedi kormány tagjai miniszteri címre és nyugdíj-jogosultságra (kéthavi magánténykedésükért) illetékesek⁸. Ilyen volt az ellenforradalom önzetlensége!

De a szegediek – látszatra – még „hadsereget” is szerveztek. 1300 katonájuk volt. Többnyire aktív tisztekből álló tiszti csapatok: a Prónay-Moravek-Ostenburg-, a Bárdoss-század és Simonyi-huszárok⁹ elnevezés alatt később hírhedtté vált katonai alakulatokból állt ez a hadsereg. Mindnyájan vitézek és hősök fegyvertelen munkásokkal és zsidókkal szemben, – de arra nem voltak rábírhatók, hogy fegyveres csapatokkal szálljanak szembe.

Komoly katonai erő sohasem volt a szegediek kezében. Toboroztak: az eredmény 4869 ember, akik közül 3500 „tartalékban” marad, illetve nem vonul be. Rendelkezésükre áll a franciáktól kapott 1250 Mannlicher-puska, 260 karabély, 1500 német puska, 1500 orosz puska, 800 Werndl-fegyver és 18 ágyú¹⁰.

Ezzel szemben Belitska, a szegediek „hadügyminisztere” csak 30 000 emberrel és megfelelő tüzérséggel hajlandó megkockáztatni a vörös hadsereg elleni támadást. Tudta, hogy ennyi embere nem lesz, ezért állított föl ilyen követelést.

Horthy már nagyobb hős volt. Enyhítő körülmény, hogy a szárazföldi hadműveletekről fogalma sem volt. „Minisztertanács”-on vállalkozott arra, hogy 10 000 emberrel leveri a vörös hadsereget – ha a franciák és szerbek keresztülengedik az ántánt-vonalon. Annyit még ő is értett a katonai dolgokhoz, hogy a franciák és szerbek saját biztonságuk érdekében nem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy az ántánt-vonalon magyar csapatok átvonuljanak.

⁷ U. o., 411-412 old.

⁸ U. o., 511 old.

⁹ U. o., 494-497 old.

¹⁰ U. o., 451 old.

A szegediek katonai gyengeségéről informálva volt a kormányzótanács. Ennek tulajdonítható, hogy elkövette azt az elbizakodottságból folyó hibát, hogy túlságosan lebecsülte a hadsereg nélkül is számottevő erőt képviselő emigrált ellenforradalmat.

Nem volt ugyan hadseregük, de külpolitikai összeköttetésekkel rendelkeztek. A szegedi francia parancsnokság, a bécsi francia, angol és olasz misszió arisztokrata diplomatáinál a grófok ellenforradalma a forradalmi munkássággal szemben baráti segítőkézre talált.

Fegyverekben sem voltak válogatósak. A követség kirablásától, a tanácskormányhoz intézett békeajánlaton keresztül a leg súlyosabb hazaárulásig: minden eszközt megragadtak, hogy a munkásság uralmát megtörjék, hogy földbirtokaikat, régi kiváltságaikat visszaszerezzék.

Első lépésük a megegyezés kísérlete. Május 19-én Gömbös Gyula indítványára az alábbi levélben fordulnak a tanácskormányhoz:

„Országos magyar kormányzó bizottság végrehajtó bizottsága.

A magyar Tanácskormánynak!

Szeged, 1919. május hó 22-én.

Mint a Szegeden megalakult „Országos magyar kormányzó bizottság végrehajtó bizottsága” első kötelességünknek tartjuk a magyar tanácskormánnyal az érintkezést azon célból felvenni, hogy vele békés, az országos és a magyar nép érdekét szolgáló *testvéri megegyezést* találjunk.

Minden gyűlölettől menten, csupán tárgyilagosan véve a magyar tanácskormány és a magyar vörös hadsereg helyzetét, abban a felfogásban vagyunk ugyanis, hogy e helyzet önökre nézve, Uraim, teljesen kilátástalan. Az ország gazdasági ereje napról-napra csökken, katonai ereje pedig, oly mértékben, mint az számbelileg növekszik, elveszti értékét, miután nyilvánvaló, hogy a bevonulók többsége és a tisztikar belsőleg a Magyarországon jelenleg uralkodó rendnek elkeseredett ellensége. De ezektől eltekintve, kilátástalan Magyarország helyzete hadászati szempontból is. A vörös hadsereg körül van véve az ellenség oly hadcsoportjai által, melyek számbeli túlsúlyok mellett fölényes anyagi felszereléssel rendelkeznek. A

harc tehát végeredményben a magyar vörös hadsereg teljes leverésével s egyben Magyarország végleges összeomlásával fog befejeződni. Hiába való minden ellenállás. A hideg ész és a hazafias lelkiismeret a kapitulációt parancsolják.

Ezért, mielőtt még felelősségünk teljes tudatában fegyverbe szólítanánk a magyar népet is a magyar bolszevizmus letérésére – Önökhöz fordulunk.

Uraim, kerüljék a testvérháborút, de kerüljék azt is, hogy a vörös Magyarországot idegen fegyveres erővel kikényszerített, külpolitikailag végzetes következményekkel járó és a magyar nép becsületét vérig sértő kapituláció elé vigyék akkor, amidőn az ország kormányzásának és a hadsereg vezetésének egyszerű átadása által mindezt elkerülhetik.

Tegyük le előzetes közös megállapodás alapján kezeinkbe a kormányzást. A kapitulációnak ez a módja, gyakorlati szempontból tekintve – úgy hisszük – Magyarországra, *a magyar hadseregre* és a tanácskormányra nézve is a legkevésbé megalázó. *Testvér testvérnek adja át az országot.*

Bizalmas megbeszélésre várjuk önöket Dorozsmára.

Gróf Teleki Pál elnök, távoll,
Gömbös Gyula.
Hencz Károly.

Kelemen Béla.
Varjassy Lajos.
Fülöp Béla.”

A hatalomért még testvérnek szólítják a gyűlölt kommunistákat is. A levélben kért találkozás nem történt meg.

De emellett intervencióért könyörögtek, memorandumoztak az antantnál, a románoknál és a szerbeknél.

Horthy Miklós, Belitska Sándor, Ballá Aladár, gróf Teleki Pál a belgrádi kormánynál jártak és katonai intervencióért előszobáztak. Múzsza Gyula volt képviselő Maniu Gyula román miniszterelnöknél járt segítségért, de elutasították, mert az erdélyi Maniu jól ismerte a magyar zsentrit. Nem hitt a szorongatott helyzetben hangoztatott alázatos ígéreteiknek, nem akart velük tárgyalásokba bocsátkozni.

Gróf Teleki Pál és gróf Károlyi Gyula Szegeden, gróf Bethlen István Bécsben francia katonai segítség ügyében buzgólkodott:

francia katonákkal akarták hátbatámadni a haza területéért harcoló vörös hadsereget.

Franchet d'Esperay tábornok oktatta ki június 26-án a Szegeden nála járt ellenforradalmárokat kérésük képtelensége felől:

– Hogyan gondolják önök, hogy francia vér omoljon Magyarországra rendjéért¹¹?

A magyar zsenrik, persze, úgy gondolták. A saját vérüket és pénzüket ők nem áldozzák fel a haza oltárára. Állami pénzért, francia és román katonákkal szívesen hadba indulnak – persze: a front mögött – magyar katonák ellen.

A jegyzékek özönével árasztották el az ántánt-államok és szövetségeseik kormányát. Mindent megígérnek. A franciák kifogásolják a szegedi ellenforradalmárok reakciós, habsburgista és germanofil múltját. A július 12-iki „minisztertanács”-on már Horthy Miklós, a császár leghűségesebb ellentengernagya is mint frankofil és mint a demokratikus irány képviselője szerepel.

De minden alázatosságuk és kaméleon tehetségük mellett is: az ántánt nem bízott bennük. Nem ismerték el kormányukat, mert tudták, hogy nincs erejük és talajuk az országban.

A külpolitikai kudarcért a belső ellenforradalom szításával kárpótolták magukat. Ez a vállalkozás veszélytelenebb, mert ők a háttáron kívül tivornyáznak: csak néhány ezer ismeretlen paraszt és polgár életét veszélyeztetik, földézik a polgárháborút. Kudarc esetén csak a magára hagyott, föllazított plebejus pusztul el, siker esetére pedig ők foglalják el a hatalom pozícióit.

Életüket veszélyeztető emisszáriusokat küldtek az országba, de a vezetők egyénileg a leggyávabb módon viselkedtek. Bethlen István Bécsben – tehát az ország határain kívül – mindennap másutt lakott, mert állítólag névtelen, fenyegető levelekkel árasztották el. Pallavicini örgróf egyizben a szegediek megbízásából kereste Bethlent, de napokon keresztül nem találta, mert a bolsevikverő hős, Bethlen gyáván bujdosott. A vitéz Gömbös Gyula, amikor Bécsbe küldik, vonakodik a helyét elfoglalni, mert, szerinte, ott kloroformmal dolgoznak.

Ilyenek voltak a vezérek. De annál lelkiismeretlenebbül küldték halálba a félrevezetett elégedetleneket.

¹¹ Kelemen Béla dr. I. m., 303 old.

e) Június 24.

Az ellenforradalommal szemben való küzdelem már az első naptól kezdve hamis vágányokra terelődött. A félrevezetett, jelentéktelen embereket üldözték és az alatt az ellenforradalom vezetői Haubrich, Kun, Pogány és más népbiztosok előszobáiban, a népbiztosi protekció verőfényében sütkéreztek.

Június 24-én, amidőn már köztudomású volt a munkászászlóaljak fokozatos elkedvetlenedése és visszavonása a harcterről, *Budapesten* is megtörtént az első nyílt, fegyveres ellenforradalmi kísérlet,

A szegediekkel és Craenenbrockkal cimboráló Lemberkovits Jenő százados – egy egzaltált idegzetű tiszt – június közepe táján fölkereste Haubrich segédtisztjét, Lajtós századost és elmondta neki, hogy 30 000 vasmunkás áll rendelkezésére egy június második felében kitörésre kerülő puccshoz. Ennek célja a bolsevik kormány elsöprése és egy szociáldemokrata kormány kikiáltása. Fölkérte Lajtóst: vegye rá Haubrich József városparancsnokot, a vasmunkások egyik vezető emberét, hogy álljon az ellenforradalom élére.

Lajtós nem teljesítette Lemberkovits kérését, ellenben Lemberkovitsnak azt mondta, hogy csak készítse elő a dolgokat, a puccs kitörése esetén Haubrich a mozgalom élére áll. Haubrichnak a készülő eseményekről egy szót sem szólt. De azt hitte, hogy miután Haubrich is elégedetlen a jelenlegi kormánnyal, siker esetén Haubrich valóban átveszi a vezetést.

Lemberkovitsnak a vasmunkásokra vonatkozó állítása csupán merő fantázia volt. Az egész meséből annyi volt igaz, hogy a vasmunkás-szövetséghez tartozó és a dunai flottillához beosztott Arkner József nevű vasesztergályossal állt összeköttetésben, aki a beszélgetés folyamán előadta neki a vasmunkások elégedetlenségét. Arknerral együtt készítették elő a puccsot. Naivul azt hitték, hogy a munkások elégedetlensége elég ok arra, hogy a proletariátus régi elnyomóival, a tisztekkel együtt a kormány ellen forduljanak.

Arknernak sikerült azzal a bárgyú híreszteléssel, hogy akcióját Haubrich is támogatja, egy újpesti börgyár néhány tucat mun-

kását és az egyik, vasmunkásokból álló tüzérlaktanya vörös katonáit megnyerni a céljának.

Június 24-én az Engels-laktanya tüzérei néhány lövéssel megadták a jelt a fegyveres fölkelésre. A Margitszigetet lőtték. Erre az Arkner vezetése alatt álló két monitor nemzetiszínű zászlók kitévésével kifutott a nyílt Dunára, a 30-40 főből álló legénység a szociáldemokrata pártot éltette és néhány ágyulövessel megtámadta a népbiztosok tartózkodó helyét, a Hungária-szállót, az ügynevezett szovjetházat.

Az ellenforradalomnak megnyert tisztjelöltek elfoglalták az egyik telefonközpontot, főhadiszállásukat a Ludovika-akadémiába helyezték és ott, kétségbeesett lövöldözéssel dolgozván, elbarrikádozták magukat.

A fegyveres ellenforradalom híre óriási izgalmat keltett a fővárosban. A munkásság, katonaság egy emberként állt a forradalom ügye mellé. A vasas-dandár és más budapesti csapatok néhány óra után leverték az ellenforradalmat, visszafoglalták a József-központot és a Ludovika-akadémiát. A monitorok még néhány napig a főváros körül cirkáltak, végre azok is elvonultak s megadták magukat a szerbeknek.

A céltalan fölkelés összesen 24 halottal s közel 60 sebesülttel fejeződött be; ezek közül sokan a forradalom oldalán harcoltak.

A fővárosi ellenforradalom folyamán Kun Béla nem viselkedett a helyzetnek megfelelő bátorsággal. Este nyolc óra tájban halál-sápadtan beállított az ellenforradalom hírével a főhadiszállásra. Telefonösszeköttetést igyekeztünk létesíteni Budapesttel, de nem sikerült, mert az ellenforradalmárok a telefonközpontot is elfoglalták. Már 7 óra tájban a József-központból felhívták Stromfeldet s tudatták vele az ellenforradalom kitörését. Azt remélték, hogy a vezérkar tisztjei is csatlakoznak hozzájuk. Számításaikban azonban csalatkoztak.

Az ellenforradalom hírére a főhadiszállásra rendeltük a közeli kistarcsai gyár munkásságát. Beszüntettem a fronttal való telefonösszeköttetést, nehogy a frontra nyugtalanító hírek szállingóznak s megzavarják a hadműveleteket; végül megtiltottam, hogy engedélyem nélkül bármiféle, katonákat szállító vonat a fővárosba befusson. így megakadályoztuk, hogy a frontról esetleges ellenforradalmi csapatok a fölkelők segítségére siessenek.

De Kunt alig lehetett megnyugtani. Ahelyett, hogy a veszedelem pillanatában a forradalom fővárosában maradt volna a csapatok élén, sietve eltávozott Kegéről s a hadseregparancsnokágon keresztül menedéket. Tíz órakor Hughes-összeköttetést kaptunk a szovjetházzal, ahonnan Alpári referált az eseményekről. A referátumból kitűnt, hogy Kun az első lövésre elvesztette a fejét, sőt *átadta minden írását Alpárinak* és úgy menekült el őrhelyéről.

A városból kapott megnyugtató hírek hatása alatt 10 óra után Kunt erős fedezettel bekísértettük a fővárosba.

A fővárosi ellenforradalommal kapcsolatban a *vidéken* is lángra lobbant a fegyveres ellenforradalom. Fegyverekkel és ágyúkkal felszerelt csapatok megtámadták a vörösörséget és a tanácsköztársaság funkcionáriusait. Világos volt, hogy *az egész ország alá van aknázva*. Parasztság, polgárság az ellenforradalom táborában áll, a munkásság mindenütt elégedetlen és a fővároson kívül a legfőbb helyütt passzívan viselkedik az ellenforradalommal szemben.

A kicsiny, ellenségektől körülvelt országban az ellenforradalmi hangulatnak ilyen nagymértékű elterjedése, a gazdasági blokád és katonai izoláltság mellett: már több volt, mint a forradalom krízise.

XLI.

A forradalmi terror.

A fegyveres osztályharc stádiumában a polgárháború véres eszközei: fegyveres fölkelések, büntető expedíciók, ezeknek velejárói, a kivégzések, elkerülhetetlenek. Fokozódik a véres terror, ha a forradalom a belső ellenforradalom mellett védekező külháborút is kénytelen folytatni. A nagy francia forradalomban éppen úgy, mint a francia kommünben és az orosz forradalomban a terror akkor érte el tetőfokát, amidőn a belső ellenforradalom támogatást nyert a külső hatalmak fegyveres beavatkozásával.

A forradalomban alkalmazandó terrorra vonatkozóan március 21-én a szociáldemokraták és kommunisták között semmiféle egyezség nem jött létre. Ez a kérdés szóba sem került. A diktatúra hajtóereje az ántánt-támadás visszaverése volt, eszköz arra a célra, hogy egy esetleges háború esetén a védelmet fegyveres fölkelések, belső ellenforradalom meg ne zavarhassa.

A diktatúra terror alkalmazása nélkül azonban illúzió marad. Akár burzsoádiktatúra, akár proletárdiktatúra: ha a *diktatúra* eszközéhez fordul, kénytelen *terror*t alkalmazni. De a proletárdiktatúrában a terror nem lehet cél, hanem csak a legvégső esetben alkalmazandó védelmi eszköz a forradalmi rend biztosítására. Csak akkor alkalmazható, ha a burzsoázia fegyveres fölkelésekkel le akarja törni, meg akarja semmisíteni a proletariátus hatalmát. A terror azonban soha sem meggyőző eszköz. Alkalmazása rendszerint elfordítja a nagy tömegek rokonszenvét a terrort alkalmazó kormányzati rendszertől.

Nagy általánosságban ez volt a *szociáldemokraták* álláspontja a diktatúra alatt. *Ellenezték*, hogy a diktatúrát és terrort sémák és sablonok szerint alkalmazzák. A terrort csak ott szabad alkalmazni, ahol minden más eszköz hiábavalónak bizonyul és csak a kényszerítő szükség esetén járhat emberélet kioltásával. A diktatúra lényege az erőszak, de nincs szükség szádisztikus kegyetlen-

kedésre, oktalan szekatúrára. A szocialista elv és szocialista fölfogás még a diktatúra alatt is küzdjön mindennemű barbárság ellen.

Ezt az elvet vallotta a diktatúra alatt a szocialista munkásság is. Csak két csoport ellenezte. Az egyik: az orosz forradalomból visszatért bolsevikok csoportja, amelynek tagjai a más viszonyok között kifejlődött iskolapélda mintáját igyekeztek a terror alkalmazása körül is lekopírozni; a másik csoport: a forradalomba besodródott, minden szocialista előképzettség híján a radikalizmusban tobzódó, a lumpenburzsoáziából átvedlett ultraforradalmárok tábora volt, amely a burzsoázia véres és kegyetlen elnyomó rendszerét törekedett a proletárforradalom hatalmi rendszerévé fölvatni.

a) A forradalmi törvényszékek.

A tanácsköztársaság törvénykező szervei a forradalmi törvényszékek voltak. A törvényszék két tagból és egy elnökből áll; ezeket a forradalmi kormányzótanács nevezi ki. Az eljárás kontradiktórius alapon folytatandó le. A kinevezett vádbiztos és védők funkciója nincs képesítéshez kötve. Halálbüntetést csak az elnök és bírák *egyhangú* határozatával szabad kiszabni. A forradalmi törvényszék ítélete ellen az országos forradalmi főtörvényszékhez lehet fölbebezni. Halálbüntetés végrehajtására a fölbebezésnek halasztó hatálya van.

Később a kormányzótanács elrendelte, hogy a halálos ítéletek minden esetben végrehajtás előtt a kormányzótanácshoz fölterjesztendők és az ítélet csak a kormányzótanács jóváhagyása után hajtható végre.

Ezek a rendelkezések azt bizonyítják, hogy a forradalmi törvényszékek eljárásáról szóló rendelkezések nem túlságosan szigorúak. Főként, ha szem előtt tartjuk, hogy ezek a törvényszékek a fegyveres polgárháború cselekményei fölött Ítéleznek. Talán forradalmárok is kifogásolhatnák, hogy a rendelet a bírói tisztet nem köti képesítéshez. Ezzel szemben a gyakorlat azt mutatta, hogy a képesített bíró különböző okokból – gyakran, hogy forradalmi megbízhatóságát dokumentálja – sokkal szigorúbb ítéletet szabott ki, mint a laikus bíró, aki rendszerint nagyon lelkiismeretesen és nagyon meggondoltan teljesítette kötelességét.

A forradalmi törvényszékek működését illetően már a kezdet kezdetétől fogva *két erős áramlat* állt egymással szemben. Az egyik az úgynevezett kíméletlen diktatúra alkalmazását követelte. A másik oldalon állottak azok – nem csupán szociáldemokraták, hanem Vántus Károly vezetése alatt néhány kommunista is –, akik a régi szocialista iskolában nevelődtek fel, akikben élt a humanizmus és az emberi élet iránt való tisztelet érzése, akik a terrort csak a legvégső szükség esetén kívánták alkalmazni s mindig csak azokkal szemben, akik fegyveresen akarják megtámadni a proletariátus hatalmát. A szocialista iskolában nevelődött szervezett munkásság kivétel nélkül az utóbbiak álláspontján állott. Ragaszkodott ahhoz, hogy ne egyes emberek önkényesen, hanem a forradalom intézményei, a forradalmi törvényszékek, az előirt törvényes szabályok szerint, ítélkezzenek emberek élete és szabadsága fölött. A proletariátus diktatúrája ne legyen egyes emberek diktatúrája s csak a proletariátus intézményei gyakorolhatják a diktatórikus jogokat.

A forradalmi törvényszékek fölállításánál az volt a törekvésünk, hogy a szocialista iskolázottsággal rendelkező és humánus érzésű szervezett munkásokat nyerjük meg a forradalmi törvényszékek bírói tisztsége számára. El kell ismerni, hogy ebben az irányban Kun Béla is sokat fáradozott. Ez a törekvés azonban megtört a munkások belső érzésein. Nem tudtak és nem akartak ilyen szerepet vállalni. A szocialista nevelés, főként az emberi élettel szemben táplált erős jogtisztelet tartózkodásra kényszerítette a megállapodott, megbízható és józanul gondolkodó munkásságot. Amennyire sajnálatos volt ez a körülmény a forradalom eszméinek tisztasága céljából, annyira fölemelő, a munkásság fenkölt gondolkodását jellemző tudat az, hogy a munkásosztály még a fegyverrel ellene törő ellenségeivel szemben is tiszteli az emberi életet és nem tud a kegyetlenül büntető bíró álláspontjára helyezkedni.

A törvényes alapon szervezett forradalmi törvényszékek ítélkezései (kivégzés végrehajtatott politikai ügyből kifolyóan Budapesten 4, vidéken 24, közönséges bűncselekmények miatt Budapesten 2, vidéken 4, katonai törvényszéknél 7 esetben) – néhány esetet nem tekintve – a kezdet nehézségeinek leküzdése után, tekintettel arra, hogy belső és külső háború és statárium közepett ítélkeztek, nem váltak szégyenére a munkásosztály törvénykező

gyakorlatának. Vagyon, testi épség és emberi élet ellen elkövetett deliktumokban és ellenforradalmi ügyekben egyaránt mélyeséges jogérzet, törvénytisztelet, humanitás hatotta át a laikus bírák legnagyobb részét. Az objektív történelemíró az akták alapján kétségtelenül elégtételt fog szolgáltatni a forradalom bukása után indokolatlanul meghurcolt, üldözött és gyakran mártírhalált halt forradalmi törvényszéki bírácoknak.

b) A Cserny-csoport.

Más lapra és más elbírálás alá esik azoknak a csapatoknak és testületeknek a működése, amelyek minden forradalmi törvény ellenére bíraskodó és törvénykező jogokat arrogáltak maguknak. A törvények és rendeletek ellenére végrehajtott ítéletek és elsősorban azok a minősíthetetlen gyilkosságok, amelyeket egyesek, vagy a kormánytól nem engedélyezett, sem a hadsereghez, sem a vörösőrséghez nem tartozó szabadcsapatok vagy önkényeskedők követtek el: bűnös cselekmények voltak elsősorban a forradalom törvényei ellen, ezek a forradalom tisztaságát mocskolták be, ezekért a forradalom és forradalmárok felelősséget nem vállalnak.

A forradalom vezetőinek túlnyomóan nagy része állandó harcot folytatott az önkényeskedők ellen. Sajnos, a túlnyomó többség ellenére néhány lelkiismeretlen ember mindig talált ürügyet a forradalom érdekeit veszélyeztető önkényeskedések istápolására. A kormányzótanácson belül, sőt, amennyire a külső helyzet megengedte, kifelé is állandóan folyt a küzdelem ezek ellen a törekvések ellen és a forradalom lobogójának tisztasága megköveteli, hogy a történelem is tudomást szerezzen ennek a harcnak a részleteiről, hogy elválasszuk a forradalom salakját a proletariátus küzdelmeinek nemes ércétől.

A diktatúra kikiáltásának első napjaiban a főváros legforgalmasabb pontján álló Batthyány-palotát lefoglalja egy fegyveres csapat, amelynek vezetője Cserny József, a munkásmozgalomban teljesen ismeretlen, 5 évig katonáskodó, Oroszországot járt 26 éves fiatalember, aki a márciusi forradalom előtt a kommunista párt fegyveres őrségének volt a tagja. Hatalmas autópark, néhány könnyű ágyú, gépfegyverek, kézigranátok, kapuőrség teszik félel-

metessé a Batthyány-palotát, amelynek kapuja fölött egy nagy tábla éktelenkedik a következő fölírassal: „A forradalmi kormányzótanács terrorcsapata”.

A kormányzótanács tagjai megdöbbenéssel vesznek tudomást erről az esetről. Soha a kormányzótanács ilyen csapat felállításának dolgában határozatot nem hozott, senki nem tudta, kinek a megbízásából, milyen eszközökkel fegyverezték föl Csernyéket.

A kormányzótanács legközelebbi ülésén Kunfi Zsigmond éles szavakban felelősségre vonta a belügyi népbiztosokat s kérdést intézett az iránt, hogy kinek a megbízásából s minő jogon szervezték meg a kormányzótanács engedélye és tudta nélkül az úgynevezett Cserny-csapatot. Az egyik belügyi népbiztos, Landler Jenő határozottan kijelentette, hogy e csapat szervezéséről nincs tudomása, erre vonatkozó felhatalmazást senkinek nem adott. Kun ölt-hatolt, végeredményében ő sem akart tudni a csapat szervezéséről. A másik belügyi népbiztos, Vágó elismerte, hogy a forradalom védelmére akart egy csapatot szervezni, de a Batthyány-palotai közveszélyes alakulatot ő sem kívánja föntartani. A kormányzótanács elhatározta a Cserny-csapat felosztatását. Hetekig tartó harc indul meg a kormányzótanács megbízottja, Haubrich és Cserny között, hogy a fölosztás vérontás nélkül keresztülvihető legyen.

Kevesen tudják, hogy a mártírhálált halt Korvin Ottó kérelhetetlen ellensége volt Csernyéknek. Tűzzel-vassal harcolt ellenük és mindenáron igyekezett őket ártalmatlanná tenni. Érezte azt a veszedelmet, amely a zabolátlan, fegyelmezetlen, semmiféle forradalmi tekintélyt el nem ismerő csapat féktelenkedéseiből a forradalomra származhat.

Ez a csapat számtalan önkényeskedést követett el. Lakásokat rekvirált, letartóztatásokat eszközölt, emberéletet oltott ki, erőszakosságainak indokolására ellenforradalmakat szimatolt és költött; embereket gyilkoltak meg, akiknek semmi közük sem volt semmiféle ellenforradalomhoz. Lábbal tiporták a tanácsköztársaság törvényeit és rendelkezéseit. Egyetlen jogalapjuk volt: állig föl voltak fegyverezve. Az ő tevékenységük: kohója volt az ellenforradalmi elégedetlenségnek; ha öntudatlanul is: szövetségei voltak az ellenforradalmároknak. Rendkívül sokat ártottak a forradalomnak, égbekiáltó bűnöket – de elsősorban a forradalom

ellen – követtek el, s ezért a forradalomnak kellett ellenük fordulnia. Sajnos, csak a forradalom bukása után ismerhettük meg azoknak a bűntényeknek a legnagyobb részét, amelyeket Csernyék a forradalom ellen elkövettek.

A kormányzótanács határozatát Csernyék elszabotálták. Néhány heti huza-vona után Haubrich megelégedte a sok tanácskozást és elhatározta, hogy fegyveres erővel fogja Csernyéket ártalmatlanná tenni. E célra a szervezett vasmunkások fegyveres csapatát akarta igénybe venni. Egy következményeiben beláthatatlan harc fejlődött volna ki a főváros legforgalmasabb pontján. Kun az utolsó pillanatban visszariadt ettől a kísérlettől. A hadseregfőparancsnokságot kérte föl arra, hogy igyekezzék Csernyéket a főváros területén kívül lefegyverezni. A hadseregfőparancsnokság vállalta a kemény földadatot.

Már a hadseregfőparancsnoksági tisztség átvételét követő néhány nap után, április 30-án 49 khp. szám alatt a terrorcsapatok föl-ozlatására vonatkozóan a következő rendeletet adtam ki:

„Ismételten jelentés érkezett hozzám, hogy hadművelési területen részben egyes parancsnokságok, részben különböző munkás- és katonatanácsok különböző elnevezéssel, mint politikai terrorcsapat, helyi vörös csapat ésatöbbi, csapatokat toboroznak, alakítanak és ezeket különböző karhatalmi, sőt helyenkint a forradalmi kormányzótanács rendeleteit túllépő célokra használják fel. A forradalmi kormányzótanács rendelete értelmében senkinek sincs joga az országban csapatokat toborozni, csak a hadügyi és belügyi népbiztosságnak. Minden egyéb csapattoborozás, ha legjobb szándékkal történik is, könnyen ellenforradalmi tendenciákat szolgálhat. Ennélfogva elrendelem, hogy a hadművelési területen lévő valamennyi, a hadsereg, vagy vörösország rendszeresített állományába és hadrend-alakulataiba nem osztott úgynevezett *politikai terrorcsapat vagy más elnevezés alatt működő külön csapat haladéktalanul föl-ozlatandó* és az ott lévő katonák a vörös hadsereg kötelékébe besorozandók. A jövőben mindazok, akik ilyen önkényes politikai terrorcsapatokat alakítanak, vagy azokat vezetik, vagy azokban részt vesznek, *haladéktalanul rögtönítélő törvényszék* elé állítandók. – Jelen rendeletem végrehajtásával

és ellenőrzésével a hadosztályparancsnokságok politikai megbízottait bízom meg¹.”

E rendelet alapján Csernyt főszo­lítottuk, hogy jelenjen meg a főhadiszálláson. Kifejtettem előtte, hogy a hadsereg­főparancsnokság mindenkitől egyaránt megköveteli a parancsok teljesítését, ha ő ezt megtagadja, súlyos következményekre számíthat. Nem riadunk attól sem vissza, hogy fegyveres erőszakkal tegyék csapatát ártalmatlanná. Ha harcolni akar, menjen ki a frontra, harcoljanak a fegyveres ellenség ellen, de ne hősködjenek otthon, a fővárosban, fegyvertelenekkel szemben. Minden további tárgyalás nélkül azt követeltem, hogy nyolc napon belül az egész csapat valamennyi autóval, az összes ágyúkkal és gépfegyverekkel és a teljes felszereléssel jelenjen meg Gödöllőn, a főhadiszálláson.

Május 19-én Cserny csapatával valóban jelentkezett. Két zászlóaljjal és egy üteggel jelentünk meg fogadásukra. A főparancsnokság politikai osztályának vezetője, Moór Pál főszo­lította Csernyéket, hogy egy órán belül adják át fegyvereiket, ellenkező esetben a készenlébbe helyezett csapatokkal erőszakkal fogjuk azokat elvenni. Félórai tanakodás után Csernyék leszereltek.

Veszede­lmes erőt képviselt ez a csapat. A következő felszerelési tárgyakat és fegyvereket koboztuk el:

- 6 drb. 14 cm-es aknavető
- 6 drb. 9 cm-es aknavető
- 3 drb. 7½ cm-es páncélágyú
- 7 drb. gyalogsági ágyú
- 7 drb. gépfegyver
- 64 láda bomba
- 130 láda kézigránát
- 41 rakasz gépfegyvertöltény
- 115 láda töltény gyalogsági ágyú számára
- 807 láda aknavető és ágyúlőszer
- 7 drb. személyautó és
- 6 drb. teherautó².

Egy autót eldugtak, de néhány nap után ezt is elvettük tőlük. Négy vagon telt meg a tőlük elvett fegyverekkel és lőszerekkel. A lefegyverzett legénységet kiküldtük a hatodik hadosztályhoz a

¹ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

² A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

frontra. A kommunistákhoz tartozó Minnich. politikai megbízott azt jelentette róluk – és a jelentés valódiságában a fronton magam is meggyőződtem -, hogy a fegyvertelenekkel szemben Budapesten hősködő legények kint a leggyávabb módon viselkedtek. Egyenkint szökdőstek meg csapataiktól.

Csernyék leszerelésére hamar megérkezett a dörrenő válasz. Május 23-án éjjel Kis Jenő sofförrel és Orgovány László katonával Stromfeldtől a gödöllői pályaudvarra igyekeztem. A faszorban éles revolverlövés fogadott. A katonák fölismerték a menekülő merénylőt, egy bőrkabátos Csernyecsapatbelit. A koromsötétben nem üldözhattuk. Kun egy órán belül értesült az esetről. Fölháborodást színlelt, betiltotta a lapoknak a merénylet hírének közlését, de a vizsgálat is elmaradt.

A megállapodásokat rendszeresen megszegő Kun Béla a lefegyverzés kérdésében is csalárdul viselkedett. Cserny vezetésével a lefegyverzett csapat 40 emberét kirendelte Korvin Ottó mellé belügyi nyomozónak. Korvin élesen ellenezte Csernyék odahelyezését és a hadseregfőparancsnoksághoz intézett átiratban panaszkodott Kun eljárása ellen.

A nyomozói minőségben Cserny számára ismételten kínálkozott alkalom, hogy önkényeskedéseivel a tanácsköztársaság érdekei ellen vétkezzék.

A június 24-iki ellenforradalom után újabb kísérletet tett, hogy csapatát és fegyvereit visszaszerezhesse. Beadványt intézett Kunhoz és a hadseregfőparancsnoksághoz, amelyben áradozó hangon emlékezett meg érdemeiről:

„Veszélyben a proletárdiktatúra! Budapesten dühöng az ellenforradalom – írja – s hogy nem diadalmaskodott, az kizáróan az én embereim érdeme . . . Ezen utolsó három nap megmutatta, hogy *véres kézzel kell átgázolni és vérbe kell fojtani minden ellenforradalmat.* Meg kell szervezni a vörös őrség tüzérosztagát. E célból kérek 200 tagból álló legénységet, 80 nyomozó, 35 őrségi személyzetet és egy 25 főből álló törzset. Ezek szereltesenek fel 16 ágyúval, 12 gépfegyverrel és egyéb lőfegyverekkel. Bocsáttassék rendelkezésükre megfelelő épület. En átvesszem a parancsnokságot és én fogom megválogatni a legénységet. Az osztag megszervezése után

adassék át nekünk a dunai flottilla is. Lenni vagy nem lenni, ez most a kérdés! Ne tétovázzunk, fogják keményen a kezükbe a gyeplőt³.”

A megbízhatatlan Cserny szabadcsapata és vérgőztől párologó csatakiáltása nem volt alkalmas eszköz az ellenforradalom letörésére. Budapesten tartózkodott a 26. zászlóaljából álló vasas-dandár, rendelkezésre állt a vörösőrség, a vörös hadsereg: ha *ez* a fegyveres erő nem tudja féken tartani a ellenforradalmat, a Cserny-csapatok garázdálkodásai még kevésbé lesznek alkalmasak annak legyűrésére. Féktelenkedéseikkel inkább az ellenforradalomnak, mint a forradalomnak fognak szolgálatot tenni. Ez a meggondolás vezetett bennünket, amidőn Cserny hatalomvágyó követelését elutasítottuk. De a háttérben Csernynek magas pártfogói voltak. Az elutasítást követő néhány nap után – már Landler vette át a hadsereg főparancsnokságát – egy véletlen folytán Landler és annak személyesen győzöttünk meg arról, hogy a hadügyi népbiztosság a hadseregparancsnokság ellenére hozzájárult a Cserny-csapat fölállításához és kiutalt számára nagymennyiségű fegyvereket és autókat. Landler felháborodásában reprodukálhatatlan durvasággal telt táviratot küldött Szántónak, amelyben tiltakozott Csernyék főszerelése ellen, visszavette a már kiutalt fegyvereket, vizsgálatot és megtorlást követelt azokkal szemben, akik Csernyék garázdálkodására ismét szabad teret akarnak engedni.

Cserny jellemét illusztrálja, hogy a forradalom bukása után szádisztikus kéjjel árulta el a fogházban társait, sőt denúciálásával számtalan ártatlan embert is akasztófára juttatott.

c) A felelőtlenek garázdálkodása.

A proletariátus diktatúrája a proletariátus többségének akaratából fakadó, tőle alkotott szabályok szerint alkalmazandó uralmi rendszert jelent. Még a diktatúra legfanatikusabb hivei is elismerik, hogy a diktatúrát *csak a proletariátus* által megalkotott törvények, rendeletek, szabályok szerint *csak a proletariátusnak* szabályszerűen megválasztott képviselői gyakorolhatják és sohasem egyénekkel, hanem a burzsoáziával, mint *osztállyal* szemben.

³ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

Ez a tény már eleve is sikertelenségre kárhoztatja azt a diktatórikus államformát, amely a proletariátus diktatúrájának nevezi ugyan magát, ellenben valóban csak a kisebbség diktatúrájaként érvényesül. Ebben az esetben az önkényeskedések, egyéni akciók elmaradhatatlanok, ezek diszkreditálják a diktatúra rendszerét, elégedetlenséget növelnek, erősítik az ellenforradalmat.

Minden mocskok és szenny, amellyel az ellenforradalom a bukott magyar proletárforradalmat bepiszkítani igyekszik, minden vád és ellenérvzés, amely bel- és külföldi szocialista részről a magyar proletárforradalom ellen irányul: ezekből az önkényeskedésekből, a diktatúra vezetőinek és tömegeinek akarata ellenére történt erőszakoskodásokból keletkezett. És hogy ezek az erőszakoskodások egyáltalában előfordultak, annak elsősorban az a háborús mentalitás az oka, amely a négy és fél esztendőn keresztül a nagy tömegeket rendszeresen a barbárizmusra, az önkényeskedésekre, az emberi élet semmibebevételére nevelte; a második ok a magyar uralkodóosztályok évszázados példaadása, amely egy törpe minoritás uralmát az erőszak és a szuronyok hegyére építette fel.

Ilyen viszonyok között a forradalmi helyzetben napról-napra szaporodott azoknak a száma, akik a proletariátus diktatúráját úgy értelmezték, hogy *egyese*k az egyes burzsoával szemben érvényesíthetik erőszakosságukat. Ezek ellen a jelenségek ellen való harcot megnehezítette az általános anarchia, másrészt sikertelenné tett minden akciót az a tény, hogy egyes kommunista vezetők minden baj kútforrását *csak* az ellenforradalomban keresték és minden sikertelenség orvosságának a terrort hirdették. Amikor már a fejük fölé nőtt a veszedelem, akkor is ingadozók voltak, félrendszabályokat alkalmaztak, nem mertek föllépni a terror értelmetlenjeivel és haszonlesőivel szemben.

Május 3-án a vörösörségnél szolgálatot teljesítő egyik vasmunkás útján jutott tudomásunkra Návay Lajosnak és fivérének, a két Hollánnak és a Vándor-házaspárnak a meggyilkolása. A főhadiszállásról telefonon kértem a kormányzótanács elnökétől, Garbai Sándortól, hogy hívja össze rendkívüli ülésre a kormányt. Az akció részleteit Weltnerrel, Kunfival és másokkal előre megbeszéltük. A kormányzótanács ülésén élesen kikeltünk a garázdálkodók ellen, azonnali példás megtorlást követeltünk, ellenkező esetben kilépünk a kormányból. Nyomatékosan hangsúlyoztuk, hogy ezekért a dol-

gokért nem vagyunk hajlandók felelősséget vállalni, mi nem szegődünk rablóbandák és gyilkosok vezéréivé. Mi a proletariátus diktatúráján a burzsoáziáénál magasabb erkölcsi fölfogást és gyakorlatot értünk.

A kormányzótanács egyhangú határozatot hozott, hogy a gyilkosság elkövetőit kinyomoztatja és példásan megbünteti. Néhány nap múlva az egyik gyilkost, Vince Lajos vörösört elfogták, a forradalmi törvényszék halálra ítélte és az Országháztéren nyilvánosság előtt kivégeztette. Joggal hittük, hogy a többiekre is rákerül a sor és a példás retorzió megszünteti az önkényeskedéseket.

De nem volt teljes a bizalom és megnyugvás. A magunk hatáskörében is kutattunk Návay gyilkosai után, mert az ő meggyilkolása különösképpen felháborított bennünket, hiszen a magyar zsentrinél szokatlan nagyműveltségű és demokratikus érzelmű Návayról tudtuk, hogy aktív ellenforradalmi szerepet nem vállalt s hogy az ő meggyilkolása valóban szörnyű bűntény volt.

Május 5-én a főhadiszállás az alábbi táviratot intézte a kiskunfélegyházi direktóriumhoz:

„51/khp. Haladéktalanul jelentés teendő ide hozzám, a hadsereg főparancsnokságához: 1. Ki lőtte agyon Návay Lajost és öccsét és a harmadik, ismeretlen embert? 2. Kinek a rendeletére történt az agyonlövés, megindult-e ebben a tárgyban a vizsgálat és ha igen: ki vezeti és hol vannak azok, akik Návay Lajos kivégzését elrendelték, illetve végrehajtották?”⁴

Az egyik tettetst sikerült kinyomoznunk; sajnos, Jugoszláviába szökött s így nem tudtuk a bűntényt megtorolni. De a történeti igazság kedvéért meg kell állapítani, hogy az ellenforradalom által Návay meggyilkolásáért kivégzett Engi Lajosnak a gyilkossághoz semmi köze nem volt.

Ezzel az esettel és a hajdúszoboszlói három kivégzéssel kapcsolatban a hadseregfőparancsnokság rendeletet adott ki, amelyben megtiltja, hogy bárkit is forradalmi törvényszékek szabályszerű tárgyalása nélkül elítéljenek vagy kivégezzenek. Az 53/khp. szám alatt megjelent rendelet szövege a következő:

⁴ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

„*PARANCS*. Tudomásomra jutott, hogy egy esetben ellenforradalom gyanúja vagy vádjá alatt álló egyént minden erre hivatott forradalmi törvényszéki tárgyalás nélkül kivégeztek. Ez az eljárás ellenkezik a forradalmi kormányzótanácsnak idevonatkozó rendeleteivel és a legélesebben szembehelyezkedik a tanácsköztársaság kormányzati elveivel és *közönséges büntett jellegével bír*. Mindazok, akik ilyen cselekedetet elkövetnek, diszkreditálják a tanácsköztársaságot és a proletárforradalmat, tehát ellenségei a proletár s ágnak és a proletáruralomnak. Mindezeket figyelembe véve, ezúton is szigorúan megtiltom, hogy bármely katonai hatóság vagy a hadművelési területen lévő katonai és munkástanács a forradalmi törvényszéki tárgyalás nélkül bármely ítéletet végrehajtsón. Elrendelem, hogy minden elfogott vagy gyanú alatt álló egyént minden egyes esetben az erre illetékes forradalmi törvényszék elé kell állítani és csak a forradalmi kormányzótanács rendeletei értelmében meghozott és szabályszerű ítélet lehet mértékadó. Mindazok, akik e rendeletem ellen vétének, akik bárkit megbüntetnek vagy kivégeznek, *közönséges büntettet* követnek el s ezért a rögtönítelő törvényszék elé állítandók és a i legsúlyosabb büntetésben részesítendők. *Azok, akik az ítéletet < végrehajtják, közönséges gonosztevő csapatnak tekintendők és mint ilyenekkel kell velük eljárni*. Jelen parancsom a legszélesebb körben, lapok és falragaszok útján kihirdetendő. A munkás- és katonatanácsnak kötelességévé teszem, hogy a hadművelési területen esetleg előforduló, a rendeletben emiített büntettet hozzám haladéktalanul táviratilag jelentsék be. Azoknak elkövetőit tartóztassák le s adják át a hadsereg főparancsnokság rögtönítelő törvényszékének.⁵

Budapesten az újonnan kinevezett városparancsnok, Haubrich vaseréllyel vette föl a harcot a garázdálkodók ellen. Drákói szigorral járt el azok ellen, akik a forradalom nevében követtek el, rendszerint önző érdekekből, egyéni erőszakoskodásokat s egyéni akciókkal vélték szolgálatot tenni a forradalom ügyének.

Hogy a mindig ingadozó Haubrichot kitarásra buzdítsuk, a hadsereg főparancsnokság az alábbi táviratot intézte hozzá, amely-

⁵ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

ben világosan kifejezésre jutott már a kormányzótanácsban is leszögezett álláspontunk:

„79/hfp. Naponként megjelenő, valóban erélyes, okos és céltudatos rendeleteidért a legmelegebb üdvözetem. Politikád a lelkemből fakad, így lehet és így kell dolgoznunk. Ez alkalommal felhívom figyelmedet, hogy ismételt jelentések érkeznek hozzám egyes emberek erőszakos, gaz eljárásáról. Részleteket nem akarok itt mondani, Kunfinál érdeklődj. Légy szíves a legerélyesebb vizsgálatot indítani, a gaztetteket megtorolni annál is inkább, mert *mi minden eUenforradalmárral szemben a forradalmi kormányzótanács rendeletein belül a leg erélyesebb en akarunk eljárni, de bandita szerepre sem én, sem te, sem pedig a kormányzótanácsnak egyik tagja sem hajlandó vállalkozni és ilyen cselekedeteket nem is vagyunk hajlandók forradalmi becsületünkkel fedezni*.*”

Az önkényeskedések meggátlására Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos kezdeményezésére 934/hfp. számú rendelettel megszüntettük a városparancsnoki intézményeket, mert ezek sok esetben túllépték hatáskörüket, ítéleteket hoztak és hajtottak végre. Egyszerűen konfiskálták a munkás- és katonatanácsok hatáskörét, meggátolták a proletárönkormányzat kialakulását.

A szigorú rendeleteknek volt némi hatásuk. A hadművelési területen az önkényeskedések száma csökkent, sőt néhány hét alatt teljesen megszűntek. Ha itt-ott egy-egy önkényeskedő a kezünkbe került, azonnal eltávolítottuk a hadsereg kötelékéből, súlyosabb esetben statáriális bíróság elé állítottuk. Egy Ungár nevű politikai megbízottat, aki önkényesen megölte az ellenforradalmárság gyanúja alatt álló zászlóaljparancsnokát, a rögtönítélő törvényszék halálra ítélte. Csak az orvosi vizsgálat – amelynek alapján elmeógyógyintézetbe került – mentette meg a büntetés végrehajtásától.

De amennyire sikerült a hadseregen belül az önkényeskedések fekélyét kioperálni, annyira elterjedt ez a ragály az országon belül, ahol a hatalom tulajdonképpeni birtokosainál nem volt meg az elszántság és az akarat az erőszakosságok elleni küzdelemre.

⁶ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

d) A tús-zsedés.

A forradalmak történetében a tús-zsedés nem ismeretlen fogalom. A burzsoá-államok hadviselésének elfogadott barbár szabályai szerint: a forradalmak, a fegyveres osztályharc idején, rendszerint külső fegyveres beavatkozás hatása alatt, az ellenséges táborból szintén tús-zsokkat fognak el. Így akarják a forradalom katonáinak fogságba jutása után azoknak kivégzését megakadályozni vagy az ellenforradalom támadását a tús-zsokra való tekintettel megnehezíteni. A francia kommün, a bajor tanácsköz-társaság, az orosz forradalom is a burzsoáziából szedett tús-zsokkal igyekezett a maga védelmét szolgálni.

A tús-zsedés háborúban és polgárháborúban egyaránt barbár és céltalan intézkedés. Sem az ellenforradalom, sem a külső ellenség nem befolyásoltatja magát a tús-zsok fogvatartásával. De erkölcstelen is ez a barbárizmus, mert a forradalomnak jogában áll ugyan megbüntetni azokat, akik fegyveresen fölkelnek a forradalom ellen, vagy akik ellenforradalmat szítanak, de nincs erköcsi jogosultsága ahhoz, hogy ártatlan embereket tús-zsként fogjon el és veszedelmeztesse életüket.

A magyar forradalomban a tús-zsedés nagy port vert föl és csak kárt okozott. Semmiféle haszon a forradalomra ebből az intézkedésből nem háramlóit. Csak fokozta a belső ellentéteket.

A kormányzótanács soha a tús-zsedést el nem határozta. Néhány vezetőnek egyéni akciója volt ez. Április 19-én, amidön a románok támadása ellen fegyverbe szólítottuk az egész proletariátust, a népbiztosok egy része kiment a frontra, a szovjetház néhány ultraforradalmárja elrendelte a tús-zsok letartóztatását. Teljesen ötletszerűen válogatták össze a tús-zsul kiszemelt személyeket. A letartóztatással Csernyéket bízták meg, akiknek a „hivatalos” megbízás hatása alatt megnőtt a tarajuk. Nem elégedtek meg egy-néhány tús-z letartóztatásával, hanem néhány teljesen ártatlan embert meg is gyilkoltak.

A kormányzótanácsban Kunfi tiltakozott az önkényes tús-zsedés ellen. A kormány két ízben is hozott határozatot, hogy a tús-zsokat azonnal szabadon kell engedni, míg végre az első front-győzelmek hatása alatt május 24-én valóban végrehajtották a

határozatot. A május 25-iki lapok erről a következő hivatalos kommunikét közölték:

„A magyarországi Tanácsköztársaság diadalmas ellenállást fejt ki támadóival szemben. A beözönlő hordák áradata megtört a Vörös Hadsereg proletártömegeinek ércfalán. A Tanácsköztársaság túszoikat a közvetlen veszély pillanatában vett. Ennél a lépésénél nem vezette a bosszúállás gondolata. Miután a Tanácsköztársaságot jelenleg közvetlen veszély nem fenyegeti, a Forradalmi Kormányzótanács elrendelte az összes túszoak szabadonbocsátását.”

Az ellenforradalmi legendák borzalmakat mesélnek a hiszékeny világnak arról a bánásmódról, amelyben a túszoak részesültek. Wekerle s néhány más politikus az ország legelőkelőbb szanatóriumában, a budapesti Park-szanatóriumban volt mint túszo elfogva. József ex-főherceg alcuthi kastélyában, fia: József Ferenc Budapest legelső szállójában, a Ritzben töltötte el a fogolyélet gyötrelmes napjait. Szabadságot kaptak, szeretőiket fogadták, tokaji bort ittak, kitűnően éltek, elsőrangú ellátásban részesültek. A forradalmi munkásság éhezett, a túszo uraknak meg pazar ellátásban volt részük. Vendégeket fogadtak. A sajtódirektórium bátor és humánus érzésű tagja, Göndör Ferenc és mások rendszeresen kijártak a túszoakhoz, elintézték ügyes-bajos dolgaikat, ágyneműt, szivarokat, élelmiszereket bőven kaptak, s csak személyes szabadságuk volt korlátozva. Alig néhány hétig tartott ez az állapot.

A fővárosi túszo-szedésnél jóval veszedelmesebb volt a hasonló vidéki akció. Sok direktórium, fölbuzdulva a központi önkényes túszo-szedés sikerén, hasonló akciókat kezdeményezett. Jelentéktelen embereket elfogtak, ami nagy fölháborodást és ellenforradalmi elégtelenséget okozott. De Budapesten és a vidéken egyaránt az, akinek befolyása, ismeretsége volt valamelyik népbiztosnál, vagy hamarosan kiszabadult vagy elsőrangú szanatóriumba került. A túszo-szedési akciónak az egyéni kiszabadítás volt a legkomolytalanabb része. A nagy túszo-szabadító: így nevezték bizalmasan Kunt, mert az előszobája reggeltől estig telve volt a túszoak hozzátartozóival, akik a legnagyobb bizalommal fordultak hozzá. Hirdetett elveivel ellentétben valóban a legkedveltebb egyéniség volt a burzsoázia számára. Nagyon érthető okokból. A politikailag és

a nyilvánosság előtt intranzigens Kun nagyon lágyszívű ember volt, aki kérő szavakra gyakran, sírásra mindig engedékenységet tanúsított. A grófok, mágnások, burzsoák, bankárok éppen olyan bizalommal fordultak a bolsevik kormányhoz, mint a régi jó zseni kormányokhoz. Elutasításban ritkán volt részük.

Odescalchi herceg útlevelet kér. A belügyi népbiztosság egyik vezetője, Landler Ernő – a népbiztos fivére – állít ki számára útlevelet, minden forma megkerülésével. Cserny tudomást szerez a dologról, elveszi Odescalchitól az útlevelet, mire Landler Ernő újabb útlevelet állít ki számára.

Aponyi grófnő rendszeren kiállított útlevéllel, összes ékszerivel és értékpapírjaival vonatra száll. A keleti pályaudvaron vörösörök letartóztatják. Útlevelét elveszik, néhány óra múlva azonban visszakapja – Kun közbenjárására. Egy hét múlva a grófnő máikun ellenjegyzésével ellátott olasz diplomáciai útlevéllel utazik.

Krausz Simon bankigazgató Kun Béla protekciója révén kap útlevelet Bécsbe. A túsok névsorából Krausz Simon nevét Kun Béla személyesen törölteti.

Rakovszky Istvánt, a klerikális néppárt egyik vezetőjét Guzi János, a vörösörség parancsnoka veszi védelmébe a fogházban s az ő segítségével ki is szabadul.

Freystädtler Jenő lovagnál, Magyarország egyik leggazdagabb emberénél rekviráló biztosok házkutatást tartanak, a házkutatás közben megjelenik Kun Béla parancsa, amely eltiltja a további kutatást.

Gróf Edelsheim-Gyulai részére Landler Jenő népbiztos biztosít helyet a csehszlovák konzulátus útján egy csehszlovák turnéban.

Gróf Károlyi György édesanyja addig járt Rónai Zoltán népbiztos nyakára, amíg hóboros fia ki nem szabadult.

Wenckheim gróf bezárt társainak kiszabadítása érdekében rendszeres vendég volt Rónainál. Intervenciója rendszerint sikerrel végződött. Sőt egy ízben kártérítést is kért, mert mulába eltört.

If j. Wekerle Sándor az igazságügyi népbiztosságnak szinte napos vendége volt. A Park-szanatóriumból Dánosra akarta szállíttatni tús édesapját.

Simonyi-Semadam Sándor, a későbbi miniszterelnök gyakran volt tús-szabadítási ügyben Rónainál. Mint ügyvéd nem vetette meg ezt a kenyérkereseti forrást sem.

Polónyi Géza csatornázó terveivel boldogította a népbiztosokat. Alig lehetett szabadulni tőle. Amikor a túszfogságból kiszabadult, Rónaitól pénzt kért, mert birtokai csehszlovák területen vannak és így nincs jövedelme.

Friedrich István, a fehér terror első és legvérengzőbb miniszterelnöke a gyűjtőfogházból a „Vörös Újság” szerkesztőjéhez, Jancsó Károlyhoz írt levélben büszkélkedett forradalmi érdemeivel. És a terrort hirdető újság szerkesztője ki is szabadítja Friedrich urat a fogházból ...

Kun Béla előszeretettel az arisztokraták kiszabadítását protegálta és, bizonyos elvi megállapodottság alapján, mindig a *zsidóknak* a túszfogságból való kiengedése *ellen* foglalt állást. Ezzel ellentétben *Szabados* Sándor népbiztos a *zsidókat* pártfogolta.

Jogos volt tehát a szociáldemokraták állásfoglalása, amikor a tús-paródia mielőbbi likvidálását követelték.

e) A rögtönítélő törvényszék. – Szamuely Tibor.

A hadseregfőparancsnokság szervezésével egyidejűen a kormányzó tanács április 21-én a frontmögötti rend és fegyelem főtartása céljából és az ellenforradalmi mozgalmak elfojtásának vezetésére frontmögötti bizottságokat szervezett. A bizottságok parancsnokává Szamuely Tibort nevezte ki.

Szamuely előzően a közoktatásügyi népbiztosság propagandaosztályát vezette. Erélyét a kormányzótanács igénybe vette a kaotikus lakásügyek és a rokkantkérdés rendezésénél. Eddigi működésében nem nyilatkozott meg az a vérengző szellem, amelynek hire elterjedt róla az országban.

A frontmögötti bizottságok ártatlannak tetsző neve alatt működő testület felállításánál azonban súlyos hibát követtünk el. A kormányzótanács kinevezte a bizottság elnökét, de elmulasztotta kinevezni a bizottság tagjait és elmulasztotta szabályozni a bizottságok jog- és hatáskörét.

Ennek hiányában Szamuely a saját hatáskörében katonákból álló csapatot szervezett: ezekből alakította meg a bizottságokat. Ismeretlen, félművelt, sőt esetenként írni-olvasni alig tudó emberek kerültek fontos pozícióba, de régi munkásmozgalmi férfi alig volt

közöttük. Vak eszközei voltak Szamuelynek, szívesen vállalkoztak a kalandos újabb szerepre.

Szamuely tevékenysége fokozatosan az ellenforradalmi mozgalmak elfojtására irányult. Csapata hosszabb időn keresztül egyebet sem tett, mint harcolt a fegyveresen föllépő ellenforradalom ellen. Kétségtelen, hogy ebben a helyzetben – amikor ágyukkal és gépfegyverekkel fölszerelt ellenforradalom támad meg falvakat, hátbatámadja az ország területéért hadakozó hadsereget – nehéz szerepe van a szervezett csapatok ellen harcoló forradalmi közegeknek. Nagyon nehéz ilyen esetben az elfogulatlanság, az emberi humanizmus, a jog és igazság határát elválasztani a barbárizmustól és kegyetlenségtől. Nagyon nehéz az erélyt megkülönböztetni a fölösleges vérengzéstől. Erre a szerepre csak higgadt, megfontolt férfi lett volna alkalmas. Szamuely teljesen alkalmatlan volt.

Ennek tulajdonítható, hogy a harcokban az ellenforradalom leverése körül Szamuely és csapatai sok fölösleges, a forradalomnak csak ártó és semmit nem használó kegyetlenkedést követtek el. Bizonyos, hogy keztyüs kézzel nem voltak elintézhetőek a fegyveres ellenforradalom fölkelései. Dunapatajon, Kalocsán ágyukkal és gépfegyverekkel, június 24-én monitorokkal vonult föl az ellenforradalom. Ezekre a forradalom *csak* a fegyveres támadással és a fegyveres leveréssel válaszolhatott. A földat e részét Szamuely példás személyes bátorsággal végezte el. Mindig az első sorokban harcolt. De az ellenforradalom leverése *után* vagy átengedte a teret a vérgőztől és a harcokban fölhevült, társaik eleste miatt gyűlölettől és haragtól eltelt katonáinak, vagy pedig, rendszerint rögtön a harc után, ő maga ítélkezett minden formáság mellőzésével emberek élete fölött. Ez sok esetben súlyos, megbocsáthatatlan igazságtalanságokra vezetett.

Az ilyen ítélkezések egész falvak, országrészek lakosságát bőszítették fel, kiváltották a tömegek elkeseredését, amely a forradalom ellen irányult s végül az ellenforradalmi hangulat országos elterjedéséhez vezettek.

Szamuely féktelenkedése nemcsak a szociáldemokraták, hanem kommunisták részéről is éles ellenzést keltett. De megbuktatása nem volt könnyű dolog. Egyfelől legbefolyásosabb tagja volt a kommunista pártnak, másrészt, mint az időközben jól felfegy-

Vérzett nagy csapat parancsnoka, számottevő hatalmat is képviselt. Kun már áprilisban meg akart szabadulni Szamuelytól. A kommunista párt belső erői azonban Kun tervét megghiúsították. Az ezt követő hetekben Szamuely működése alig számottevő. Kegyetlen ítéletei az ellenforradalmi föllángolás idejére, a forradalom utolsó két hónapjára esnek.

A hadseregfőparancsnokság már májusban tudomást szerzett arról, hogy Szamuely bizottságai a tanácsköztársaság törvényeinek és rendeleteinek ellenére fejtenek ki működést. 923 hfp. szám alatt táviratot intéztünk Rónai Zoltán igazságügyi népbiztoshoz, amelyben kértük, hogy szabályozzák rendelettel a frontmögötti bizottságok és rögtönítelő törvényszékek ügykörét.

A júniusi vasutas-sztrájk alkalmával a kormányzótanács háromtagú bizottságot küldött ki a dunántúli ellenforradalom elfojtására. A bizottság egyik tagja Szamuely, akinek kiküldetésétől még a kommunistákhoz szegődött nagybefolyású Landler is annyira megriadt, hogy a hadseregparancsnoksághoz fordult táviratban, amelyben kéri, hogy a múltra vonatkozóan szűnjön meg minden üldözés, a halálraítélteknek kegyelmezzenek meg.

„Egyszersmind – írja – rendeld el, hogy a Dunántúl működő bizottság a jövőre vonatkozóan vasutas-ügyekben csakis a kormányzótanács jóváhagyásával kiküldött Weishaus elvtárrsal (Derék szociáldemokrata vasutas, aki a kegyetlenkedéseket megakadályozta. -- A szerző.) egyetértően működhessék s hogy semmiféle ügyben meghallgatása nélkül intézkedni ne próbáljon⁷.”

Landler távirata alapján 1004 hfp. szám alatt a hadseregparancsnokság rendeletet intéz Szamuelyhez, amely szerint

„a vasutasokra kimondott és végre nem hajtott halálos ítéletek nem hajtandók végre, az elítélteknek kegyelem adandó. A kormányzótanács által kiküldött bizottság a jövőben vasutas-ügyekben csakis Weishaus elvtárrsal egyetértésben működhet, az ő meghallgatása nélkül vasutas-ügyben a bizottság ne rendelkezék⁸.”

⁷ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

⁸ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

De az ilyen intézkedések csak egyes különleges esetekben érvényesülhettek. Szamuelyvel szemben az elégedetlenség még a kommunista pártban is mind nagyobb arányban terjedt. A kormányzótanácsban és intézőbizottságban a szociáldemokrata Rónai vezetett hadjáratot a kegyetlenkedések ellen. A kormányzótanács július 17-én megtartott ülésén ismét Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos, teszi szövege Szamuelynek jogellenes működését: hadisarcot vet ki egyes községekre. Rónai követelte, hogy a kormányzótanács szólítsa föl Szamuelyt és a rögtönítélő bíraskodással fölruházott megbízottakat, hogy működésükről rendszeresen tegyenek jelentést a kormányzótanácsnak. A kommunisták táborához tartozó Lukács

György és Varga Jenő is csatlakoztak Rónai indítványához, aki a kalocsai ellenforradalom leküzdéséről is jelentést kér, mert hírek érkeztek az ott véghezvitt kegyetlenkedésekről és vérengzésekről.

Csupán Szántó Béla tiltakozott Szamuely felelősségrevonása ellen. A kormányzótanács többsége azonban Rónai álláspontjára helyezkedett s ezzel *megkezdődött a harc a kormányzótanács és Szamuely Tibor között.*

Önkénytelenül és joggal felvetődik a kérdés, hogy a szociáldemokraták, akik a vérengzések és barbárizmus ellen állást foglaltak, miért túrték Szamuelynek a forradalomra káros tevékenységét? Röviden e helyütt csak annyit, hogy a szociáldemokraták több akciót kezdtek ebben az ügyben, amelyekről más összefüggésben lesz szó. Azt is meg kell vallanom: sajnos, eredménytelenül. Nem tudunk egységesen föllépni s így az akciók nem vezettek sikerre.

De hogy az ellenakciók milyen újabb és súlyosan fenyegető mozgalmak okozói voltak, azt a következő eset illusztrálja. Junius havában Budapestre érkezett az orosz szovjetköztársaságból két ukrán tiszt (a nevük: Effinov Grigory és Jukelsohn Isay), akik állítólag az ukrán szovjetköztársaság elnökének, Raccovskynak voltak bizalmasai. Hivatalos szinben úgy tüntették föl küldetésüket, hogy ők az orosz hadifoglyokat akarják a vörös hadsereg számára megszervezni. Különvonaton keresztül-kasul beutazták az országot, de, amint később kiderült, egészen más céljaik voltak.

Értekezleteket tartottak a diktatúrával elégedetlenkedő baloldali elemekkel, a fölosztatott úgynevezett forradalmi munkástanácsok radikálisaival és ezeket arról akarták meggyőzni, hogy *Magyar-*

országban nincs proletárdiktatúra, hanem burzsoáddiktatúra van. El kell távolítani a forradalom vezetéséből a szociáldemokratákat, megbízható kommunistákat kell az élre állítani, a burzsoáziát ki kell irtani s így kell biztosítani a proletáriátus uralmát – ez volt agitációjuk vezérmotívuma.

A haditerv a következő. Julius 21-ére virradó éjjel el kell fogni Weltner Jakabot, Kunfi Zsigmondot és Böhm Vilmost, akik megakadályozzák a proletárdiktatúra kialakulását, le kell őket mészárolni, Kun Bélát le kell mondatni, helyébe Szamuely Tibort keli kinevezni a tanácsköztársaság vezetőjévé, Budapesten Szent-Bertalan-éjet kell rendezni s a „fölszabadult erőkkal” kell a proletárdiktatúrát biztosítani.

Az utolsó percben Kun tudomást szerzett a tervről. Julius 20-ikára virradó éjjel az utolsó nagy értekezleten, amelyen 150 hívük vett részt, Szamuely Kun megbízásából elfogta a két ukrán tisztet s ott a helyszínén fölkoncolták őket. Ha Kun az utolsó pillanatban meg nem hiúsítja az ukrán tisztek tervét, következményeiben beláthatatlan vérontás színhelye lett volna Budapest.

Mellesleg megjegyzem hogy Kun Bélát ezért a tettéért az ellenforradalom kétrendbeli gyilkossággal vádolja. A Kun ellen indított ellenforradalmi pörben elhallgatták a két ukrán tiszt tervét és azt a tényt, hogy Kun ezzel a tétével Budapest polgárságát a tömeges lemészárlástól mentette meg.

f) A terror áldozatai.

Minden vérontás, minden emberáldozat súlyos tehertétele, sajnálatos kísérő jelensége a forradalmaknak. A magyar proletárforradalom vezetőinek túlnyomó része ellensége volt a vérontásnak. Kezdetben még *Szamuely* is tiltakozott az ellen, hogy az ő személyét, nevét mint vérengző és bosszúálló ördögét állítják a világ elé. ő az orosz forradalomban az ellenforradalom ellen vívott harcokban fegyveresen küzdött a polgárháborúban, ott tanulta meg a kíméletlen terror alkalmazását. Forradalmi természet volt, fiatal és tapasztalatlan, cselekedeteiben szubjektív érzések vezérelték. Munkásmozgalmi gyakorlat és szocialista elmélet híjján (polgári újságíró volt) az akarat mindenhatóságával képzelte el a szocializmus győzelmét. Kíméletlensége mindig előbbre hajtotta. Beteges fizikumával az embergyűlölet felé hajlott, és a szocialista elméletet

pótló vak fanatizmus váltotta ki belőle a kíméletlenséget, amelyet mindazokkal szemben tanúsított, akik vele szemben állottak. Alkalmas helyen jó szolgálatokat tehetett volna a forradalomnak, de abban a tisztviselésben, amelyet betöltött, minden forradalmi érzés ellenére súlyos teherterele volt a diktatúrának.

De ő úgy cselekedett, ahogy beszélt. Súlyosabb beszámítás alá esnek azok, akik állandóan kíméletlenséget, terrort hangoztattak, a gyakorlatban pedig a legengedékenyebbek és legmegalkuvóbbak voltak. Súlyosabb beszámítás alá esnek azért, mert nem számoltak azzal, hogy az erőszakra hajló iskolázatlan csoportok, a minden forradalomban fölszínre vetődő megbízhatatlanok tömege az ő erőszakra hívó szavukat, az ő terrorszózatukat komolyan veszik, valóra váltják és ez, végeredményében, az önkényeskedésekre, barbárságra, a forradalom súlyos veszélyeztetésére vezet.

A minden alkalommal intranzigensen terrorról szónokoló *Kun Béla* minden hozzáforduló burzsoá kérését szolgálai kézséggel teljesíti. József főherceg fiát külön megbízható katonákkal őrizteti, nehogy valami baja történjék. József főherceg Alcsuthon az ő jóvoltából különös gondosságban részesül. Az arisztokraták egész csoportját ő szabadítja ki a fogságból.

Vágó Béla, a másik kommunista vezér, a keménységet hirdető külső szavak mellett mindenkinek szolgálatára áll. A kecskeméti ellenforradalmárok legnagyobb részét ő bocsátotta szabadon. A forradalom bukása után vérengző Héjjas Iván öcse, aki a szegedi ellenforradalmárok kurírja volt, az ő közbenjárásának köszönheti életét. Általában gondosan ügyelt arra, hogy az ő körzetében semmiféle erőszakoskodás ne történjék.

Landler Jenő, aki kommunista létére a nyilvánosság előtt sem igyekezett a kíméletlenség hirdetőjeként föltűnni, cselekedeteiben valóságos mentőangyala volt néhány tucat grófnak és más burzsoának. Gróf Apponyi Albertet ő szöktette meg áluháiban az országból, leányainak pedig munkát és keresetet biztosított.

Se szeri, se száma azoknak az eseteknek, amelyekben elvhű kommunisták siettek embertársaik védelmére. De annál nagyobb felelősség terheli azokat, akik emellett a terror állandó hirdetésével, az erőszakoskodások védelmével lehetőséget adtak az önkényeskedők táborának. Ennek következménye volt, hogy a veszedelmes – de befolyásokkal, összeköttetésekkel rendelkező – ellen-

forradalmárok, arisztokraták, fináncemberek, politikusok haja szála sem görbült, csak a jelentéktelen elégedetlenkedőket üldözték. A forradalom tisztaságának védelme, a proletárforradalom lobogójának mocsoktalansága követeli mindezeknek a megállapítását. Mert ami önkényeskedés és erőszakoskodás történt a forradalom alatt, az csak egyesek hatalmi túlkapásának számlájára írható. A tisztább értelemben vett forradalmi terror csak azokat sújtotta, akik a proletariátus hatalmát fegyverrel támadták meg.

A történelem egykoron méltányolni fogja azoknak a férfiaknak a küzdelmét, akik a zűrzavaros napokban a forradalom tisztaságának érdekeiért minden más szempontot elvetettek maguktól és rendszeres, sok esetben veszedelmes harcot indítottak a forradalmi terror zagyva értelmezése és az egyéni terroristák garázdálkodása ellen. Rónai Zoltán, Kunfi Zsigmond, Weltner Jakab, Garbai Sándor és Haubrich József gyakran minden hatalmi eszköz hijján, sajtóban, kormányzótanácsban, a munkástanács nyílt ülésén hirdettek keresztres háborút az erőszakoskodások ellen. Ha nem a szilárd meggyőződésű, minden barbárizmus ellen erélyesen küzdő Rónai Zoltán került volna az igazságügyek élére és ezzel a forradalmi törvényszékek élére, ha a Kunfiak, Weltnerék helyét mások töltötték volna be, más képet kapott volna a forradalmi terror mérlegszámlája.

És ha több eredményt nem tudtak elérni, ha az erőszakoskodásokat nem tudták teljesen meggátolni: annak főoka *az ellenforradalom fegyveres lázadása volt*, amely minden esetben, amikor a fejét felütötte, a terror szükségességét igazolta, a terrorhirdetők álláspontját erősítette, az erőszakoskodások ellen való küzdelmet gyöngítette. Büszkeséggel állapíthatják meg önmagukról a szocialista munkások is, hogy e harcban mindenkor a forradalmi rendvédői mellett és a garázdálkodók ellen foglaltak állást. A szociáldemokrata vezetők és a szocialista tömegek, természetesen, nem a fegyveres fölkelők bandáit vették védelmükbe, hanem a céltalan vérengzést, az önkényeskedést és barbárizmust akarták megakadályozni.

E helyütt meg kell emlékezni egy epizódról, amelynek csattanója egy kissé megtépzazza a mentőangyalként szereplő olasz Romanelli ezredesnek kétes alapokon nyugvó dicsőségét.

A Június 24-iki ellenforradalom éjszakáján jelentés érkezett a főhadiszállásra, hogy az ostromolt ludovikások belátták az ellenállás céltalanságát és kapitulálni akarnak. E pillanatban a nemesen gondolkodó Stromfeld – aki parancsnoka volt régebben a Ludovika-akadémiának és enyhíteni akarta növendékeinek sorsát – nyomatékosan arra kért, hogy járjak el Kun Bélánál, hogy a félrevezetett ifjakat ne sújtsák a fegyveres ellenforradalom bűnöseire alkalmazható legnagyobb büntetéssel, hanem igyekezzünk őket *nevelő úton jóútra téríteni*. Az intervenció sikerrel járt. Néhány perc után Kun megígérte, hogy az elfogott tiszti növendékeknek nem lesz bántódásuk. A fegyverrel lázadó gyermekekkel szemben a forradalom valóban nagylelkűen viselkedett. Nevelőintézetben helyezték el őket.

Az ellenforradalom bukása után Romanelli olasz ezredes Stromfeld tollaival ékeskedett. Elhíresztelte, hogy ő mentette meg a gyerekeket. A hálás ellenforradalmárok Stromfeldet börtönbe dugták, Romanellinek pedig díszkardot nyújtottak át s ő azt szégyenkezés nélkül elfogadta, elmulasztotta megmagyarázni, hogy ő még nyugodtan aludt, szobáját őrizte, amikor Stromfeld intervenciójára a félrevezetett gyerekek már régen meg voltak mentve. Csak másnap látogatta meg Romanelli ebben az ügyben Kun Bélát. Később interveniált a halálraítélt tisztek ügyében is, de már ebben az ügyben is elkésett. Garbai Sándor kezdeményezésére ugyanis a kormányzótanács elhatározta, hogy azoknak a tiszteknek a halálos ítéletét, akik nem voltak kezdeményezői az ellenforradalomnak, fogházbüntetésre változtatja.

De azért Romanelli még ma is büszkén hordja a mások nemeslelkűségéért kapott díszkardot.

*   *

*

A munkásosztálynak még a bukás után bekövetkezett, a munkásság ellen vezetett véres bosszúhadjárat után sincs oka megbánni a forradalomban tanúsított emberiséget. *A burzsoázia kegyetlen barbarizmusával szemben a szocialista tömegek a magasabb erkölcsöket és humanizmust képviselik*. Ez nem a gyöngesség, hanem a civilizáció, a morál és a forradalmi céltudatosság kifejeződése.

A forradalom bukása után az ellenforradalom a forradalmi terror 234 áldozatáról számol be. Ezzel szemben néhány hónap alatt a forradalmat barbárizmussal és gyilkosságokkal vádoló ellenforradalom több mint 5000 forradalmárt gyilkolt meg. Maguk is érezték, hogy az ő megtorlásuk, az ő bosszúművük ezer százalékban túlhaladta a forradalom áldozatainak számát.

Igazolást kerestek tehát a részükről elkövetett bűntényekhez. Hirdetmények, fölhívások, hivatalos polgári és katonai kutatások segítségével fölkutatták a forradalom alatt meghalt vagy meggyilkolt emberek eseteit. Három esztendei kutatás után, az egész hivatalos apparátus igénybevételével, 587 „forradalmi emberáldozatról” számolnak be. De mi mindent vettek be ebbe a számba! Utcai verekedések, korcsmai harcok, szerelmi okokból történt gyilkosságok áldozatai majdnem mind ott szerepelnek ebben a statisztikában. Béke, köztársaság vagy monarchia: a közönséges bűncselekmények egyelőre nem akadályozhatók meg. De az ellenforradalom minden efajta cselekményt a proletárforradalom terhére könyvel. Az ellenforradalom ágyúkkal és gépfegyverekkel vonult fel a forradalmi csapatok ellen: az elesetteket szintén a forradalmi gyilkosságok statisztikájába veszik föl.

Alljon itt a forradalom gyilkosságairól szóló hivatalos statisztikának⁹ néhány adata annak jellemzésére, hogy milyen igazságtalanul és tendenciózusan vádolják a forradalmat:

18 ismeretlen ember ismeretlen körülmények között halt meg. Aszódon május 4-én egy ismeretlen cigányt ismeretlen emberek megöltek. Bodnár Gyula budapesti ácsmestert május 3-án este felesége szerelmi féltékenységéből megölette. Kiss Róza viceházmesternőt Budapesten június 24-én két vörös katona magánügyből kifolyóan agyonlőtte. Szaszovszky János erdőört ismeretlen vadászok Diósjenőn június 15-én agyonlőtték. Elzög Magdolnát Dunabogdányon hajózás közben egy eltévedt golyó megölte. Kovács Lajost Diósgyőrött egy katonatársa őrszolgálat közben, gondatlanságból elsült fegyverrel agyonlőtte. Gódor János és Gerhát Pál vörös katonákat régi ellenségük Fóton június 14-én az

⁹ A vörös uralom áldozatai Magyarországon, Hivatalos és bírói ítéletek alapján kiadja dr. Vary Albert koronaügyész-helyettes.

utcán, verekedés után agyonlőtte. Kovács Tibort Gödön március 23-án betörés közben tettenérték, ellenállt, amire az őrség agyonlőtte. Rácalmáson vonaton utazó részeg katonák lövöldöztek: két halott. Héthy Dezső Sajólevezen egy eljegyzésen ittasságában szóváltásba elegendik társaival: megölik. Vörös János Komáromujvárosban június 8-án kivégeztetett, mert bestiális módon megölte saját gyermekét. (Ezeket a – így kell mondani – magán-bűnügyeket egyszerűen forradalmi gyilkosságoknak minősítik.) Becker András Sárospatakon április 7-én forradalmi fölkelésben vett részt; amikor elfogták, több lövéssel leterített néhány vörös katonát; sokan megsebesültek, egy katona meghalt. Ezek a kivégzések is közönséges gyilkosságok: mint a forradalom közönséges bűncselekményei szerepelnek az ellenforradalom statisztikájában. Puszkás Jánost Szegszárdon rablás miatt kivégzik, Takács Károly Újpesten szóváltás közben halálos sebet kap: szintén a forradalom áldozatai; Szombati Jánost Zagyvarékáson Pásthly Ferenc agyonlőtte, mert anyját sértegette: ezt is a forradalom gyilkolta meg. A forradalom bukása után, augusztus 4-én és augusztus 13-án az ország különböző helyein gyilkosságok fordulnak elő: ezeket a hivatalos ellenforradalmi statisztika mind a forradalom áldozatai közé sorolja. Mint forradalmi gyilkosságok szerepelnek az ellenforradalmi harcokban elesettek is.

A fegyveres harcokban elesett Dunapatajon 48 ember, Hajóson 9, Harkán 6, Iglón 5, Kecelen 19, Soltvadkerten 9, Solton 8 ember, a szolnoki harcokban 32 halott maradt a csatatéren. A tolnatamási ellenforradalom 3 elesettel szerepel a statisztikában.

És ezeket az adatokat a forradalommal szemben ellenséges érzületű statisztikából vesszük! A valóságban a fegyveres ellenforradalomban elesettek száma sokkal nagyobb – legalább a háromszorosra – volt ennek, de a hivatalos statisztika az *elesettek* nagy részét a *kivégzettek* közé vette föl, hogy így a forradalmi terrort még sötétebb színben tüntethesse fel. Tisztelet az elesett ellenfél előtt, de bizonyos, hogy aki fegyverrel támad, annak számítania kell arra, hogy fegyvertől esik el. De nem tisztelet, hanem megvetés az *ellenforradalom hiénáinak*, akik az elesettek emlékét a saját önös céljaik érdekében használgják föl.

Sajnálatos az emberáldozat. De ha figyelembe vesszük, hogy az ellenforradalmi harcokban elesettek nélkül alig 200-ra tehető a forradalmi terror áldozatainak összes száma és ezeknek is túlnyomó többsége a minden forradalomban található önkényeskedések és erőszakosságok számlájára írandó, akkor meg kell állapítani, hogy a tényleges forradalmi terrornak alig volt három tucat áldozata. De ha valamennyi áldozatot – még a fegyveres harcokban elesettek számát is – beleszámítjuk, akkor sem nevezhető véresnek az a forradalom, amelynek számlájára négy és fél hónapi fönnállása alatt. Belső és külső ellenséggel való folytonos fegyveres harcokban, 9 és millió lakosságú országban összesen alig írhatnak többet 400 emberáldozatnál.

Az emberi életet nézve: nagy a szám; de megállapíthatni, hogy a forradalmi idők lázasan véres harcai mellett *ez* a forradalom nem tartozhat a történelem vérengző forradalmi közé.

A *finn* ellenforradalom 17 000 áldozata, a *német* vértelen, békés forradalom 376 ellenforradalmi gyilkossága¹⁰ és számtalan, az utcai harcokban követelt emberáldozata, a *magyar ellenforradalom* több mint 5000 gyilkossága mellett a magyar j Márforradalom polgárháborújának áldozati számadata valóban eltörpül.

¹⁰ S. E. J. Gurabel: Vier Jahre Politischer Mord. Verlag der Neuen Gesellschaft, Berlin-Fichtenau.

XLII.

A vörös hadsereg fölbomlása.

a) A fölbomlás oka.

Minden hadsereg a szeizmográf érzékenységevel tükrözi vissza a Hinterland gazdasági, társadalmi, politikai, általában: közállapotait. Még erősebb ez a tükörkép a forradalmi ország hadseregében.

A világháborúban a hadvezetőség a felsőbbség kedvét kereső, tisztek bürokratikus jelentéseiből rajzolta meg a hadsereghangulatot. Ilyenformán hamis és hazug képet festettek. A vörös hadsereg főparancsnoksága közvetlen kapcsolatot tartott fenn a fronton lévő csapatokkal. A hivatalos jelentéseken kívül személyesen is szereztünk meggyőződést a katonák harci kedvéről, panaszairól, fölfogásáról, hangulatáról és az ország közállapotainak a hadseregre gyakorolt hatásáról.

A vörös hadseregben – a heterogén összetétel mellett – nem uralkodott egységes szellem. A katonák földművesekből és ipari munkásokból rekrutálódtak. A földműveseket, mezőgazdasági munkásokat főként a *nacionalizmus*, az integritás gondolata és az irredentizmus fűtötte. A szociális forradalom belső lényegét, célkitűzéseit nem értették meg. Harci vágyuknak közvetlen célja volt: az, hogy a megszállt területeket fegyveres erővel visszafoglalják.

Az ipari munkások a május 2-iki felbuzdulás lángjától hajtva, tudatosan szegődtek ugyan a forradalom védelmére, de forradalmi elszántságuknál és lelkesedésüknél nem volt kisebb a tudatos vagy ösztönszerű *nacionalizmus* szelleme sem.

A vörös hadsereg győzelmes háborúja a lelkekben élő nacionalizmust magasan lobogó lángokra lobbantotta. Minden tanya, minden város visszafoglalása még erősítette a nacionalista hangulatot, – a földműves, ipari munkás és parancsnok katonákban egyaránt. Ez a nacionalizmus újabb erőt adott a hadseregnek, újabb

sikerekre buzdította: ellenálló ereje napról-napra izmosodott volna, ha a háborús sikereket nem ellensúlyozta volna a belső összeomlás.

Az ország politikai, gazdasági és társadalmi anarchiája a gyorsvonat sebességével ragadt át a hadseregre is, amely később, az ország közállapotaihoz hasonlóan, összeomlott. Amennyire hamis a nagy háború vezéreinek utólagos mosakodása, hogy „agitáció”, „hátról jövő tördöfés” „gyilkolta meg a német és az osztrák-magyar hadsereget”, annyira naiv és mesterkéltné önvédelem az, ha a forradalom hajótöröttjei azt állítják, hogy *csak* a tudatos ellenforradalom bomlasztotta szét a vörös hadsereget. Ha a Hinterland nem roppant volna össze, ha a bolsevik-rendszer csődje nem következett volna be: a belső ellenforradalmi agitáció kevesebb kárt okozott volna a hadseregben.

De a Hinterland sokkal hamarabb torpant meg, mint ahogy azt a legsötétebben látó pesszimizmus el merete volna képzeln.

Hiány az élelmezésben, nélkülözés a legprimitívebb életszükségleti cikkekben, a közigazgatás teljes anarchiája, a munkások és a vörös katonák családjainak minden kritikán alul való ellátása, az új bürokrácia szörnyű gazdálkodása és garázdálkodása, a hadserégpótlás példátlan csődje, a gyárakban maradt munkások termelésének katasztrófális visszafejlődése, a munkások és parasztok fokozódó elégedetlensége: minden ellenforradalmi agitációnál erősebben befolyásolta a vörös hadsereg bomlásának folyamatát.

A legégőbb sebe, rákfenéje a vörös hadseregnek az emberekben és anyagban való pótlásnak szinte szabotálásszerű elmaradásából ered. A hadsereg hétről-hétre kért, könyörgött, fenyegetődzött, hogy küldjenek pótlást, mert a csapatok szétzülленek: minden főlészómlálás hiábavaló volt. Kis kötet telnék ki azokból a táviratokból, amelyeket ebben az ügyben a hadügyi népbiztossághoz intéztünk. Többek között május 28-ikán 665 hfp. szám alatt a következő sürgöny megy Szántóhoz:

„Parancsnokok hiánya napról-napra érezhetőbbé válik, már-már ott tartunk, hogy egyes csapattesteknél katasztrófális jelleget ölt. Csapatunk egy része vagy teljesen alkalmatlan parancsnokkal van ellátva, vagy egyáltalán nincsenek parancsnokaik. Ilyen viszonyok között a harcvezetés rendkívül

nehéz, másrészt azonban elitgárdáink életét veszélyeztetjük, ha megfelelő szakértő parancsnokok nélkül küldjük őket harcba. Kérem, szíveskedjék tehát minden eszközzel és mindenáron megfelelő számú parancsnokot rendelkezésre bocsátani ...¹⁷

Június 1-én 739 hfp. szám alatt jelentjük, hogy

„egyes csapattestek létszámcsökkenés folytán mint harci egységek már számba sem jöhetnek ...”

A táviratok, sürgetések, megbeszélések tömegeire a hadügyi népbiztosság néha nem is válaszol, néha a forma kedvéért Kun megnyugtat, de számottevő pótlás nem érkezik.

A forradalom országa élethalál-harcot viv, a proletárok ezrei a fronton véreznek, a csapatok pótlást sürgetnek és a pótlás legfőbb intézője, Szántó, hatásköri csetepatékkal foglalja le a maga és a hadseregfőparancsnokság idejét. 108 Höcs szám alatt táviratot intéz a hadseregfőparancsnoksághoz, mert az utóbbi Tóth Istvánt, egy, a frontra beosztott csapat politikai megbízottját ettől a tiszttől fölmentette:

„Nevezett Tóth István a budapesti 32-ik dandársoport póttestének volt politikai megbízottja, tehát egyedül és kizárólag a hadügyi népbiztosságnak lehet alárendelve. Felmentését is csak a hadügyi népbiztosság intézheti. Kérünk ezen távirat kézhezvételéről értesítést.”

Ilyen hadügyi vezetés mellett természetes, hogy a csapatok napról-napra panaszojják, hogy a pótlás hiánya miatt összeomlás fenyeget.

A 3-ik hadtest 620/27 szám alatt jelenti, hogy

„a hadműveletek folytán a harcban és természetes módon beálló fogyatékok nagysága, az utánpótlás lassúsága, a lajstromozás és toborzás útján való kiegészítés ki nem elégitó eredménye azzal fenyegetnek, hogy a hadseregünk állományában, mint hangulatában a *legrövidebb idő alatt összeomlásnak néz elébe*”.

¹ Az ebben a fejezetben idézett táviratok és jelentések a vörös hadsereg főparancsnokságának politikai levéltárából valók.

A 39. dandár 280 fegyverrel, tehát az előírt állomány 10 % -ával rendelkezik: a hiány 90%. A többi csapatoknál, ha nem is ilyen az arány, ugyancsak folyton csökken az állomány.

A végső katasztrófától való menekvés kétségbeesésében a hadseregfőparancsnokság kénytelen volt egy teljesen szokatlan eljárás-hoz fordulni és miután Budapestről pótlást nem kapott, főlhatalmazta a hadtestparancsnokságokat, hogy

„a főlszabadított területeken az egyes hadosztályok vagy dandárok útján toborozzon vagy besorozzon vörös katonákat, a helyi viszonyokhoz alkalmazott legeredményesebbnek mutatózó módszer alapján ...”

Hogy a hadműveletekkel túlterhelt hadtestparancsnokságok toborzása nem járhatott nagy sikerrel, ez a dolog természetében volt, de Szántóék szabotálása mellett más kísérlet a hadsereg megmentésére nem kínálkozott.

A pótlás hiánya megritkította a csapatok sorait, bizonytalansági érzés lopódzott a katonák lelkébe, ösztönszerűen megéreztek, hogy az otthonmaradottak nem akarnak kijönni a frontra és így mind erősebbé vált a vágyakozás, hogy ők is hazakerüljenek, hogy őket is vonják ki a harcolók soraiból. Fokozta ezt az érzést az a tény, hogy az egyes csapattesteknek módjukban állt ellenőrizni az otthonmaradottak névsorát, mert a május 2-iki megmozdulásnál gyárankint és szakmánként állították össze a zászlóaljak. A leg-lelkesebb, a legönfeláldozóbb osztálytudas munkások siettek ki a forradalmi föllángolás pillanatában a frontra, de megdöbbenéssel tapasztalták, hogy az ő áldozatkészségüket az otthonmaradottak nem becsülték meg: nem sietnek a segítségükre. A katonák szinte névszerint tudták, hogy kik maradtak otthon a gyárakban, egyénekenként állapították meg, hogy fiatal, életerős, otthon radikális forradalmárnak mutatózó egyének helyezkedtek el a kényelmes burokokban, amíg ők, gyakran sokgyermekes családapák, komoly megfontolással életüket tették kockára a forradalomért. Emellett hírek érkeztek arról, hogy az öntudatos bizalmiférfiaknak és a szakszervezetekben iskolázott osztálytudas munkásoknak a frontra való távozásával a gyárak termelése is csökken. Tehát, amíg a vörös katonák életüket áldozzák a forradalomért, addig az áradikálizmus még csak kitaróbban és eredményesebben dolgozni, munkálkodni sem akart a forradalomért!

A 8/3 zászlóalj katonái jelentik, hogy nem akarnak tovább harcolni, mert otthonról nem jön pótlás.

A 32/3 zászlóalj hasonló jelentést küld. Leszámoltak lelkiismeretükkel és nem harcolnak tovább, mert úgyis hiábavaló a harc, ha otthon még nem is dolgoznak a munkások.

A Mémosz-zászlóalj jelenti, hogy nem jön pótlás, követeli leváltását, mert a Pesten lévő munkások hangulatát nem lehet megjavítani. Bolondnak tartják azt, aki elmegy harcolni, úgyis hiábavaló minden önfeláldozás és áldozatkészség.

A 7-ik ezred emberei kijelentik, hogy megtették a kötelességüket, otthonról nincs támogatás, tehát ők sem harcolnak tovább.

Mindezeket a jelentéseket megbízható, régi, osztálytudatos munkások és bizalmiférfiak terjesztik elő. És a tizenhárompróbás kommunisták radikális beszédek tartanak ugyan, tetteikben azonban szűk látókörrrel, hivatali hatáskörükbe tartozó kicsinyes-ségekkel teszik lehetetlenné a hadsereg létszámának kiegészítését.

Csak egyetlen példát ragadok ki a rendelkezésre álló adatokból.

I ukács György népbiztos két levelet is intéz a hadsej-egfőparancsnoksághoz, amelyben orvostanhallgatók, bölcsészethallgatók és műegyetemi hallgatók számára a katonai szolgálat alól való szabadságolást kér, hogy „a közoktatás folytonossága meg ne akadjon” és „ne fosszak meg az országot éveken keresztül pályavégzett szakértőktől”. Az indokok kétségtelenül helytállóak, de az élethalál-harcban, a katasztrófális parancsnok-, orvos- és katonahiány mellett ez a kérés a forradalmi érdekek semmibevételével egyenértékű.

A katonák elégedetlenségét és a hazavágyakozás érzését erősítetik a Budapestről és a Hinterlandból általában érkező egyéb hírek is. A különböző hivatalok és bürokráciák óvatos forradalmárijai nemcsak távol tartották magukat a veszedelmes fronttól, hanem a bürokrácia hatalmát a vörös katonák hozzátartozóival szemben a legdurvább módon érvényesítették. A veszedelmes golyófront helyett a kényelmes és kellemes *irodafrontra* vonultak; persze: nem az ágyúval lövöldöző ellenséggel, hanem szegény, védtelen proletárosszonyokkal hadakoztak.

Az első hadosztály politikai megbízottja 239/P. szám alatt erről a következőket jelenti:

„Asszonyok, anyák és nőtestvérek szökdösnek ki hozzátartozóikhoz a legszigorúbb parancsok dacára és kijátszanak minden ellenőrzést, csakhogy velük találkozassanak és panaszaikkal elcsügghessék, elkeserítsék őket. E hírek, panaszok körülbelül a következők:

„A hadrakeltek családjait mindenünnen visszazavarják, minden igazolványuk dacára háttérbe szorítják, sőt gúnyjal illetik őket. Azt mondják nekik, hogy a hadrakeltek pénzvágyból, a munkától való irtózásból mentek a harctérre, nem pedig meggyőződésből. Hogy kint a harctéren jól élnek, nyaralnak, míg a Budapesten maradtak éheznek. Háztartási cikkekből, tüzelőanyagból, élelmicikkekből aránytalanul kevesebbet juttatnak nekik, mint az otthonmaradottak család-jainak. Az elesettek családjait minden kérésükkel elutasítják. Ha orvoslást kérnek, úgy a legrövidebb visszautasításban van részük, sőt gorombán is sértegetik ésatöbbi. Röviden sorolom itt fel az elkeseredést okozó híreket.

A csapatok nyíltan, tömegesen hangoztatják, különösen az 1/8 m. zászlóaljnál, hogy becsapottnak érzik magukat, hogy otthagyják a harcvonalat: járőrszolgálatra egyáltalán nem mennek. Nem akarnak vérezni, vért ontani, azt mondják, az nem baj, ha a csehek bejönnek, legalább lesz hus és kenyér a családjaink részére. A politikai megbízottaikat nem hallgatják meg, ha beszél hozzájuk; letorkolják, ha forradalmi törvényszéket emleget. Kinevetik és kijelentik, hogy valamennyien szolidárisak, sőt egyenesen életét fenyegetik, úgy nekik, mint parancsnokaiknak.

Az utak, erdők, rajvonalhoz közeli falvak tele vannak lógósokkal és ha egyes részeket sikerül is összeszedni és a csapattestükhöz kiszállítani, másnap újra meglógnak.

Egyes ezredeknél járványszerűen terjed az öncsonkítás, dacára a legszigorúbb megtorló eljárásnak. Különösen érezhető ez a 8. ezrednél, mely eddig szinte a legkiválóbb volt. A bomlás megindult ...”

Rendkívül érdekes kortörténeti dokumentum a 3/11-ik vadász-zászlóalj politikai megbízottainak jelentése:

„Kifogásolják a katonák, hogy ha feleségük vagy más hozzátartozójuk valami élelmicikket vidéken be is *szerez, azt* a budapesti vörösörök – dacára az igazolványnak, amellyel bizonyítani tudja, hogy a harctéren lévő hozzátartozó szerzeménye – a pályaudvarokon konfiskálják, minden igazoló iras nélkül, annak hova és milyen célra való fordítása, megadása mellett, és annyi durvasággal viseltetnek velük szemben, amely túlszárnyalja a régi, letűnt rend kakastollas vitézeinek viselkedéseit. Ez fönnáll még a gyári és más beszerzési csoportoknál történő bevásárlásaik alkalmával is.

Hibáztatják, hogy a népbiztossági irodák olyan elemekkel vannak megtöltve, akiknek jórésze sem lelki közösségben nincsen azon ragyogó eszmével, amelyért mi életünket áldozzuk minden pillanatban és azoknak jórésze eddigi élettapasztalatait, munkabírását, tudását nem a proletárállam érdekében, inkább ellene használja fel. A hozzájuk fordulókkal szemben ugyanannyi kíméletlenséggel, durvasággal viseltetnek, mint a letűnt korszakban. Szervezettségük teljesen újabb és nem predesztinálja őket egy proletárállam szerveinek kiépítésére és irányítására. Bár tudják alulírottak, hogy egy ily nagy gépezet, mint az állam, alkatrészeit nem cserélheti ki egyik napról a másikra, de három hónapi idő alatt e tekintetben sok változásnak kellett vón már bekövetkezni. Van a kis – régi, kipróbált szervezeti és minden szociális érzéssel felruházott – hivatalnoki karban és az intelligens szervezett munkásság körében elég, arra érdemeket szerzett elvtárs, akik rátermetségükkel hivatottak erre, de a letűnt átkozott éra éppen szociális érzésük, gondolkozásuk miatt tette lehetetlenné érvényesülésüket. És fájdalommal állapítják meg alulírottak, hogy *a népbiztosságok olyan fiatal, éretlen, kvalifikáció nélküli gyerekeket szerepeltetnek, akiknek arcpiritó viselkedését tudásuk, gyakorlatlanságuk, élettapasztaltságuk hiánya múlja felül.* Egyáltalában kérik a munkásságnak, a dolgozóknak, katonáknak és földműves-szegénységnek határozott előnyben részesítését a dologtalanok, herék és kitarítottak felett, hogy a proletárállam kiépítésének ezáltal több és értékesebb erőket nyerjünk meg és ezáltal is lehetetlenné tegyük a dologtalanok és ellenforradalmárok kised üzelmeit. Ennek drákoí szigorú

keresztülvitele a legeminensebb ténykedés tárgya kell, hogy legyen, mert minden nap egy elveszett láncszem abban a hatalmas munkában, melyet az idő sürget.”

Hasonló panaszok érkeznek majdnem valamennyi munkásezred katonáitól. De nemcsak a front katonái lázadoznak. A gyárakban dolgozó munkások panaszaikkal szintén a hadseregfőparancsnoksághoz fordulnak. A Schlick-, Magyar-Belga-, Fehér Miklós-, Weisz Antalné-, Fuchs-mérleggyár és az Akkumulátorgyár munkásai június 6-án táviratban közlik velem egy gyűlés jegyzőkönyvét:

„A vörös katonák feleségeinek és hozzátartozóinak ... a laktanyákban hosszú ideig kell ácsorogniuk, másfelől ott sok esetben gorombaságoknak voltak kitéve, miáltal a nem öntudatos elemek körében a proletárforradalomra nézve kedvezőtlen hangulat keletkezik.”

Ez a minden ellenforradalomnál végzetesebben ható brutalitás nem szűnt meg a hadügyi népbiztossághoz, a kormányzótanácshoz, egyéb szovjethatóságokhoz a hadsereg nevében intézett számtalan panasz ellenére sem. Az illetékesek indolenciájával szemben a hadseregfőparancsnokság a forradalmi nyilvánosságához fordult. Táviratot intéztem a kormányzótanácshoz és ennek szövegét közlétettem a lapokban:

„Fronton lévő katonáink ismételten írásban és szóban panaszkodnak arról, hogy egyes hivatalokban segélyek kiosztásánál, Budapesten és a vidéken proletárasszonyok ellen hadakozó hivatalnokok, bürokraták vagy nem tudom kicsodák gorombáskodnak áldozatkész, sokat szenvedő proletárasszonyainkkal. A legnagyobb fölháborodással és megütközéssel veszem hősiesen küzdő, minden hálánkra érdemes vörös katonáinknak ezt a panaszát és alkalmat keresek arra, hogy a nyilvánosság előtt bélyegezzem meg ezt a cudar eljárást. A proletárralomban tettekben igyekszik szeretetét és háláját nyilvánítani az öntudatos vörös katonák iránt. Ezeket a tetteket azonban elhomályosítják és tönkre silányítják egyes kapaszkodó konjunktúra-lovagok, akik a kormányzótanács és a népbiztosságok legjobb intencióit megcsúfolják és a rendeletek végrehajtásánál a leggaládabb módon keserítik el és bántál

mázzák proletárasszonyainkat. Mint a vörös hadsereg főparancsnoka, fölkérem a proletárforradalom ügyét hiven szolgáló munkás- és katonatanácsi tagokat, az otthonmaradt, értünk dolgozó lelkes és öntudatos munkásokat, hogy kísérik éber figyelemmel a proletárasszonyok ügyét és mindenütt, ahol proletárasszonyainkat sértegetik vagy bántalmazzák, ahol ügyüket nem intézik el, lépjenek közbe, a bűnösöket jelentsék föl az illetékes népbiztosnál, aki ki fogja pellengérezni a garázdálkodókat, ki fogja tenni a hivatalokból azokat, akik a proletárasszonyokkal gorombáskodnak és forradalmi törvényszék elé fogja állítani azokat, akik megbontják a proletáregységet.”

De a hadseregfőparancsnokság a saját hatáskörében is igyekezett a katonák panaszait orvosolni, hozzátartozóik ételmezését megjavítani, az elégedetlenség általános kútforrását a rendelkezésekre álló eszközökkel betömni. Élőállatokat és egyéb élelmiszert vásárolt s szigorú fölügyelet és ellenőrzés mellett beszállította a gyárakba és az onnan bevonult munkások hozzátartozói között osztatta ki.

A szűkös élelmiszerkészletek igazságos elosztása céljából a kormányzótanács megtiltotta a batyuzást. Megszüntette azt a visszaélést, hogy egyes, pénzzel rendelkező üzerek a vidéken összevásárolják az élelmiszerkészleteket és a városokat kiéheztessék. E rendelkezéssel megszűnt a katonáknak is az a joguk, hogy szabadságolásuk alkalmával hozzátartozóik számára élelmiszert vigyenek haza. A csapatparancsnokságok és a katonák köréből érkező panaszok hatása alatt a hadseregfőparancsnokság rendeletileg megszüntette az általános tilalomnak a katonákra vonatkozó részét, hogy ezáltal is megnyugtassa a katonák hozzátartozóit és a kitartásukat fokozza.

Ezért az intézkedésért a diktatúra bukása után a kommunisták lapjában Landler és mások ismételten megtámadták a szociáldemokrata vezetés alatt álló hadseregfőparancsnokságot. Azzal vádolják, hogy ezzel a rendelkezéssel elősegítette a hadsereg felbomlását. A történeti igazság és a kommunista támadások objektívitásának megvilágítása céljából megállapítom, hogy a hadseregfőparancsnokság ezt a rendelkezést a kommunista Vágó Béla parancsnoksága alatt álló első hadtest 146/57 számú és a Landler

Jenő parancsnoksága alatt álló 3-ik hadtest 620/72 számú távirata alapján adta ki:

Vágóék szerint

„a vörös katonák soraiban rendkívül elkeseredést keltett az a rendelkezés, hogy a mai naptól kezdve az eddig megengedve volt 25 kgr.-os élelmiszernek kézipodgyászban való szállítása Budapest felé beszünttetett. Kérem a hadseregparancsnokság közbenjárását, hogy ez a harcikedvet nagymértékben befolyásoló rendelkezés a szabadságra menő vörös katonákra vonatkozóan hatályon kívül helyeztessék.”

Landler:

„az első hadosztály csapatai Budapesten lévő családjaik éhezése és mellözése, valamint egyéb okok folytán végsőkig feszült hangulatban vannak . . . Kérek sürgős intézkedést, hogy felszállítandó élelmicikkeket az illetők maguk családjaikhoz akadály nélkül eljuttathassák.”

Kommentár fölösleges.

Azonban a hadseregparancsnokság minden fáradozása hiábavalónak bizonyult. Ezek az ügyek különben sem tartoztak hatáskörébe. Az értelmetlen, a forradalommal és a hadsereggel szemben indolens bürokrácia mellett közigazgatási, gazdasági és politikai csőd felé rohant a forradalom, a bolsevizmus csillogó délibábja a megvalósítás stádiumában a társadalmi és gazdasági erők szikláján szerteszóródott. A győzelmesen előrenyomuló vörös hadsereg ennek hatása alatt megtorpant, a forradalmár katonákon erőt vett a lemondás érzése, elvesztették hitüket a forradalom igazában és győzelmében, elhagyták helyüket, megszöktek a harcterről. Ezzel kezdetét vette a szörnyű vég . . .

A vörös hadsereg fölbomlása és ennek következményei a legjelentősebb fejezetét alkotják a forradalomnak. A legvilágosabban tárják elénk a szörnyű bukás okait. Ezért okmányyszerű adatok alapján kell ezzel foglalkoznom.

b) A bomlás lavinája.

A fölbomlás első jelei a budapesti állami gépgyárból származó 8-ik munkásezred katonáinál mutatkoznak. Az ezred Horop-

kónál május végén önkényesen elhagyta helyét a fronton, a katonák legnagyobb része visszatért Budapestre: semmi szín alatt nem akartak tovább harctéri szolgálatot teljesíteni. Az elégedetlenség rövidesen átragadt a többi csapattestekre is.

Meggyorsította a fölbomlás folyamatát Kunnak a cseh visszavonulás kérdésében tanúsított magatartása. Erről később más vonatkozásban lesz szó.

A Landler parancsnoksága alatt álló harmadik hadtest június elején az egyes csapattestekről a következőket jelenti:

„A 8-ik munkásezred példája kezd a többi ezredekre is átragadni. A 2-ik dandár parancsnoka jelenti, hogy a hatodik hadosztály Kluknó előtt álló csapataiból ott csak 10 parancsnok és a tüzérségi megfigyelők állanak, a többi *elszéledt*. A 23-ik és 24-ik ezred zászlóalját a székelyekkel kell őriztetni, hogy a frontról meg ne szökjenek. A 2-ik dandár parancsnoka *nem meri az előrenyomulást elrendelni*, mert a székelyeken kívül a többiek visszamaradnak. A parancsnokok igyekeznek a katonákat megnyugtanni, ami ideig-óráig sikerül is, azonban az elégedetlenség folyton nagyobb erővel tör elő. Katonák azt mondják, hogy a határok meg lévén állapítva, azon a mi kormányunk változtatni nem tud, tehát vissza kell menni. A 8-ik ezred példája azért hat mételyezőleg, mert ők lázadásukért *jutalmat* kapnak. Pihenőbe, azaz a biztos Tiszavonal mögé mennek vissza.

A 6-ik hadosztály csapatainál a hangulat ugyancsak nyomott. Az eddig kiváló lendülettel támadó csapatok hangulata rohamosan alászáll. Az arcvonalból kivont és Abosra rendelt 46-ik ezred csak egy zászlóaljával érkezett be Abosra, a fönmaradó két zászlóalj önkényesen Kassán kivagonírozott és nem akar Kassáról tovább menni.

Igen hátrányosan érezhető, hogy a kormányzótanács vezető-férfiai a harctértől távol, Budapesten tartózkodnak . . .”

Hasonló jelentések érkeznek a 2-ik, 7-ik, 11-ik, a Mémosz- és más munkásezredről, a VI/24, 32/3 zászlóaljtól, ahol a munkások mindenütt, az otthoni viszonyokra való hivatkozással, céltalannak mondják a további, életük feláldozásával járó harc folytatását.

A bomlás járványa széles mederben terjed:

„A 14. munkásezredtől Budapesten való átutazás alkalmából igen sokan *önkéntesen eltávoztak*. Tegnap este 11 órai jelentés szerint az egész ezred létszáma 280 ember. Az első zászlóaljtól – északi főműhely – a fogyatéék 60%. Második zászlóaljtól – északi főműhely és Ganz-vagonygyár – 85%. A harmadik zászlóaljtól – Ganz-vagonygyár – 30%. A hadosztályparancsnokság jelentése szerint az eltávozás oka állítólag az asszonyok agitációjában keresendő. Kérem a szükséges intézkedéseket megtenni.”

1097 hfp.

„S. 3. ho. parancsnokság 797. Az 1310/hfp. számú táviratára jelentem, hogy a harctéren a fronttól 15 km-re táborozó 11. munkás-gyalogezred f. hó 19-én az állomásozó helyéről Ipolyság vasúti állomásra szökött meg. Midőn én erről értesültem, utánuk mentem, igyekeztem felvilágosítani helytelen cselekedetük veszedelmes következményeiről, majd látva azt, hogy nemcsak hogy öntudatos proletárokhoz méltó módon nem viselkednek, hanem még ellenforradalmi banditáktól sem várt kifejezésekkel közbekiáltva sértegették a tanácskormányt, kifakadtam és szemükre vetettem helytelen eljárásukat. Ekkor történt az, hogy a 11-es munkásezred egyik öntevékeny katonája, aki biztosan nem volt elvtársam, rám elsütötte fegyverét, de nem talált. Az incidens után tovább beszéltem, majd a 3. ho. parancsnokságnak ott lévő helyettes politikai megbízottja tartott még hozzájuk beszédet, dacára mindennek, a 11. munkásezred követelődző módon vasúti kocsikat rendelt és bevagonirozott. Az esetről jelentést azért nem tettem, mert nem akartam ezzel konsternációt kelteni.”

„Alulírottak kijelentjük, hogy a túloldalon nevezett parancsnokokat kényszerítettük, hogy velünk Diósgyőrbe meneteljenek és ott a diósgyőri zászlóaljhoz csatlakozzanak.”

2006 k. o. szám.

A zászlóalj katonáinak sajátkezü
alíráσαι.

„Belügyi népbiztos rendelete folytán ideküldött Jakab és Kiss kispesti és fegyvergyári zászlóaljokat fölszólítottam, hogy vegyenek részt a csehek ellen irányuló támadásban, ők azonban kérésemet megtagadták és Pestre csapatukkal visszamentek azzal az indokkal, hogy csapatuk hiányos felszerelésben szenved. Indulásuk előtt azonban meggyőződtem, hogy sokkal jobb felszerelésük van, mint a kint harcoló csapatoknak.

637 hün. pol. oszt.”

A hadsereg- és hadtestparancsnokságok a fronton minden rendelkezésre álló eszközzel igyekeztek a bomlás processzusát föltartóztatni. De a front mögött Kunék elvesztették a fejüket. Szűk látókörrel, a struccpolitika naivitásával az ellenforradalom számlájára írták a saját tehetetlenségük katasztrofális következményeit. A katonák hozzátartozói több helyütt formálisan lázongtak s erre Kun, a hadseregfőparancsnokság rendelkezései ellenére, a 737.számú táviratban megengedi, hogy az asszonyok kimenjenek a frontra férjükhöz s ott „személyesen szerezzenek meggyőződést arról, hogy a front helyzete kitűnő”.

Elképzelhető, hogy az asszonyok panasza és sírása a fronton és visszaérkezésük után a munkások között milyen végzetesen romboló hatással járt . . .

A fölbomló csapatoka legkülönbözőbb ürügyekkel igyekeztek a tömegösztrönből fölslegesnek es elveszettnek hitt harctéri küzdelemtől megszabadulni. Pihenő, újabb fölszerelés követelése mellett azonban állandóan ott szerepel a családi ügyek rendezése, mert a hadügyi népbiztosság a hadisegélyek és főként az elesettek hozzátartozóinak segélyezése tárgyában még a régi császári és királyi hadsereg kegyetlen indolenciájánál is súlyosabb mulasztásokat követett el.

A munkászászlóaljok – néhány kivételével – fokozatosan eltávoztak a frontról. Már csak a nacionalista parasztezredek kötelékei maradtak a fronton. Ezek azonban minden szocialista öntudattól mentesen a nacionalizmus jegyében állottak a hadsereg szolgálatában. A munkásfegyverek nyomása nem fenyegetett s így az ellenforradalmi tisztek vezetése alatt burkolt, a nacionalizmus köpönyegébe öltöztetett ellenforradalmi agitáció kapott lábra.

Ennek ellensúlyozására Landler a lényegét nem érintő, formai engedmények megadását javasolta. Fölvetette azt az eszmét, hogy a vörös zászló mellé a *nemzetiszínű zászlót* is tűzzék ki a csapatok: ezzel fokozzuk a katonák már lankadó harci tüzét és kitartását. Landler elgondolása szerint a nacionalizmus jegyében nevelkedett parasztok a nacionalista szimbólum lobogója alatt szívesebben fognak harcolni a területének visszaszerzéséért küzdő Tanács-magyarország hadseregében és ezzel pótolni lehet a hiányzó munkászereket és ellensúlyozható a tiszték nacionalista bujtogatása. Landler 620/27 szám alatt – június 20-ikán – táviratában erről a kérdésről a következőket javasolja:

„Benyomásunk és tapasztalataink szerint a mozgósítást az ántánt jegyzéke után és különösen a felszabadult területen a vörös zászló mellé még nemzetiszín zászló alatt is kellene elrendelni ...”

Három nappal később – június 23-ikán – 623/8 számú táviratában ugyanerről a kérdésről a következőket jelenti:

„Nem zárkozhatom el jelenteni, hogy a Jelen pillanatokban *a nemzeti érzés fölkeltése nélkülözhetetlenül szükséges.* A Sátoraljaújhely környékén toborzott egyének a nemzeti szalag viselését követelik. Hasonló jelenségek a harcoló csapatoknál is előfordultak; amennyiben rövidesen radikális irányzat nem nyilvánulna a kormányzótanács részéről, úgy a frontbomlás elkerülhetetlen lesz.”

Landler akcióját én is támogattam. Az uralmon lévő proletariátus magáénak vallja a hazát, amelyet a bitorló uralkodóosztályok évszázadokon keresztül a maguk számára sajátítottak ki. Ha a főlzsabadult tömegek a tőlük elrabolt, ellenük felhasznált nemzeti szimbólumokat (amelyek Magyarországon nem voltak azonosak az uralkodóház lobogójával!) visszahódítják, akkor a forradalom ezt a *gyakorlati* kérdést nem avathatja elvi kérdéssé, céltalan ebből konfliktusokat előidézni. Ez vezetett bennünket, amikor azt indítványoztuk, hogy, bármiféle módosítással, de tegyünk eleget a katonák kérésének: rendszeresítsük a vörös zászlót piros-fehérezöld szegéllyel, vagy a piros-fehér-zöld zászlókat vörös szegéllyel. Kun azonban ellenállt, nem akart engedni „elvi” álláspontjából, – főként arra való hivatkozással, hogy az orosz vörös hadseregben

is csak a vörös zászló van rendszeresítve. (A forradalom bukása után megállapítottuk, hogy Kun hamisan informált bennünket: az orosz vörös hadseregben vörös szegélyes nemzeti zászlók alatt is küzdenek a szovjet csapatai.)

A július 24-iki – *nemzetiszínű zászló alatt* kitört – ellenforradalom megakadályozta, hogy a zászlók kérdését továbbra is napirenden tartsuk, bár Landler még azután is kitartóan követelte a nemzetiszínű zászlóknak a hadseregben való alkalmazását.

A forradalom bukása után a kommunisták farizeus szemforgatással tagadják a hadsereg szétbomlásáról szóló tényt és történelemhamisítással igyekeznek a felelősség alól kibújni. A jövő történetírója számára szószerint közlöm az ezidőszerint a kommunista párthoz tartozó Landler Jenőnek, a 3. hadtest parancsnokának a kombattáns és legerősebb csapattestben uralkodó állapotokról szóló jelentését:

„Hadsereg vezérkari főnökének, Gödöllő. Az 1. ho. parancsnokság alábbi jelentését, melynek valódiságáról a helyszínén személyesen is meggyőződtem, teljtartalmulag előterjesztem. Ma Minnich elvtárs jelenlétében a hetedik munka század egyik századát meglátogattam. A századnál észleltek világosan mutattak, hogy a hetedik ezreddel nem lehet harcba menni. Kijelentették, hogy ők a proletárság első mozgósításakor csak egy nyomásra jöttek ki, mint ahogy nekik a népbiztosok ígérték, azóta pedig folyton harcban állanak. A népbiztosok havonta kétnapi szabadságot ígértek, ők követelik, hogy bocsássák őket haza és szereljék le, mint a postásokat, hajógyáriakat, a 8-ik és 14-ik m-ezredbelieket. A leszerelt csapatok emberei a postánál és a gyárakban kényelmes állásokban el vannak helyezve, ők pedig még mindig kint szenvednek a harctéren. Családjaikkal a szakszervezetek rosszul bánnak, egyik-másik családja egyáltalán nem kap élelmiszerjegyet, az egyik elesett bajtársuk felesége nem kap özvegyi nyugdíjat, hadisegélyt. Ugyanezt kényszeríteni akarták egy nyilatkozat aláírásaira, hogy a férje önként vonult be katonának. A vörös katona igazolványa Budapesten a bevásárlásoknál nem lesz tekintetbe véve, mivel a megvédőik, a férjeik nincsenek otthon. Családjaik a szakszervezetben folyó izgatás következtében elárasztják őket levelekkel, hogy jöjjenek haza, mert mindenki

otthon van, csak aki akar, van a harctéren. Már közmondássá vált, hogy nincsenek Pesten szamarak, mert már elmentek a frontra. Gyakorlatozni és a katonai kiképzésben résztvenni neniäkarnak, sőt világosan kijelentették, hogy ők tovább harcolni nem fognak; azon kérdésemre, hogy ki fogja hát akkor a proletárság érdekeit megvédeni, vállvonogatva kijelentették, hogy ők bizony nem, mert őket nem érdekli. A látottak folytán nyilvánvalóvá vált, hogy a munkásezredek a szakszervezeti mozgalmaknak mintegy folytatását képezik és ugyanolyan politikát folytatnak, mint a szakszervezetekben, vagyis sztrájkoló és opponáló magatartást. Megjegyzem, hogy az 1. hadosztály munkásezredeivel ez az alkudozás és ígérgetés már a kezdetől folyt, az Ígéretek nem voltak beválthatók és mivel a szökések, továbbá az első engedelem-megtagadások nem lettek példásan megtorolva, a hiányok megszüntetve, főleg azonban az, hogy a munkásezredek az eddigi hadjáratot pótlás nélkül csinálták át, okozták, hogy a munkásezredek katonai szelleme teljesen felbomlott és szervezetük széttzüllött. Föntiek folytán javaslom:

1. A kizárólag egy szakszervezetből, avagy gyárból való kiegészítés szűnjék meg.
2. A hazamenteket (leszereltek) példásan büntessék meg és taszítsák ki a szakszervezetekből. Jövőben különösen a harc alatt föllépő engedelem-megtagadását példásan, tehát halállal is büntetni.
3. A városi és földműves elemet keverni kell.
4. A kényszerrel besorozottak ne kapjanak munkabérmegtérítést.
5. A katonai bűntények felett ne az egyes ezredek és zászlóaljok forradalmi törvényszékei, hanem elfogulatlanokból alkotott és a proletárdiktatúra képviselő hadosztály-forradalmi-törvényszékek ítélkezzenek.
6. Politikai megbízott ne az illető gyárból vagy szakszervezetből, hanem idegen neveztessek ki.
7. Az asszonyoknak a frontra való utazását minden eszközzel meg kell akadályozni.
8. A levélcenzurát nagyobb szigorral kezelni.
9. Az elesettek hátramaradottjairól nagyobb szeretettel és bürokratizmus nélkül gondoskodni (gyorssegélyek ésatöbbi).
10. A harctéren lévő katonák családjai részére Budapesten külön bevásárló, illetőleg áruelosztó üzletet szervezni és ezeket minden más proletárral szemben az áruelosztásban előnyben része-

síteni. 11. A proletárság harcolni vágyására építeni nem lehet. A csapatkereteket csakis erős fegyelemre, mely az előljárók és politikai megbízottak kezében nyugodjék, továbbá a jó katonai kiképzésre fektetni, mindezek mellett a proletár osztályöntudat és harci kedv felébresztése és élesztése igen fontos marad. 12. A munkásezredek mindenféle lehetetlen szakasz- és századparancsnokokat hoztak magukkal, kiknek sem tekintélyük, sem katonai tudásuk nincsen. A harcoló csapat pillérei a szakasz- és századparancsnokok, a tűzben ezek köré gyülekeznek a harcolók, ezek példája dönti el a haccùJt. Ezek kvalitását emelni kell sok volt alantos tiszt és erkölcsileg magasan álló elemek beállításával. Nemcsak a szakasz- és század-, hanem a rajparancsnoki állás elérését kívánatosnak kell tenni az ezeknek járó parancsnoki illetékek felemelésével és egyéb tekintetben is (például arányos fizetés).

A szemlénél jelen volt parancsnokok és politikai megbízottak meggyőződtek, hogy a 7. ezred mostani állapotában harcra nem. Jhasználható. A Mémosz III/9. zászlóaljnál majdnem ilyen állapotok uralkodnak. Az I. és II/9. még frissek, számolni kell azonban, hogy harcikedvük az első tűz után lelohad. A 32. ezred igen gyenge harcértékű. A 13. vadászászlóalj elég jó. A 32. tüzérezred jó. A hadosztályt ilyen összeállításban további harcokra, különösen a Tisza-vonal forszírozására teljesen alkalmatlannak tartom. Ezért javaslom:

1. A 32. ezrednek nagyszámú, kizárólag földmivesekből álló pótlást kiutalni.
2. A 7. ezred legénységét felosztani más ezredekre. A 7. ezred meglévő parancsnoki és anyagi keretéből a már vázolt elvek alapján egy újabb ezredet szervezni.
3. A 8. m. ezred helyébe egy teljesen újonnan felállítandó ezredet a hadosztálynak kiutalni, ha a hadsereg harcképességét biztosítani, föntartani akarjuk. Döntő jelentőségű, hogy a fenti pontokban javasoltak ne maradjanak teóriák, hanem a gyakorlatban megvalósuljanak.

(3. hadtestparancsnokság 711/6 hdm.)

A hadsereg ilyen nagyarányú fölbomlásával a tanácsköztársaság végzetes helyzetbe sodródott. A fölkelés, a forradalom eredeti célja, a márciusi koncepció az ország határainak fegyveres védelmére: a

forradalmi munkáscsapatok kiválásával lejtőre került, a tornyosuló belső nehézségek a forradalom szociális célját döntötték meg, s így akaratlanul is előtérbe tódult az újabb helyzethez való alkalmazkodás szükségessége. A proletárdiktatúra válságba jutott – haragta a tömegek fölé Be bun Béla; de következtetései és ezek alapján irányított cselekedetei csak siettették a krízisnek szörnyű bukássá való kifejlődését ...

c) A vörös hadsereg visszavonulása.

A vörös hadsereg tiszteletet parancsoló győzelmei kifelé megszilárdították a tanácsköztársaság helyzetét. Sőt az országon belül a polgárság egy része is meghökkent. Imponált az erő, – a helyzethez való alkalmazkodással kísérleteztek. Lukács László volt miniszterelnök, a Tisza-párt oszlopos tagja a győzelmek hatása alatt kísérletezett azzal a gondolattal: nem kapcsolódhatnak-e be a régi munkapárt is a tanácsköztársaság ország védő munkájába?

A külpolitikában két irányban éreztették hatásukat a sikerek: a tanácsköztársaságot az ántánt elismerte tárgyaló félnek, másfelől a vörös hadsereg előrenyomulása tehermentesítette szorongatott helyzetében az orosz szövetségest. Az Európa középpontjában veszedelmesen előrenyomuló hadsereg óvatosságra készítette a nagyhatalmakat. Nem merték erőiket szétforgácsolni. Időlegesen beszüntették Kolcsak, Denikin és Judenics katonai támogatását és sorsukra bízták az orosz ellenforradalom fölbérelt csapatait. A kedvező szituációban az orosz forradalom megerősödött és szétmorzsolta az ellenforradalom hadseregeit. Veszélyben forgott tehát a párisi diktátorok szépen kicirkalmazott egész békeműve, ha a legyőzött népek a magyarországi események hatása alatt forradalmi erővel az ellenállás útjára lépnek. Ezért a legázolás módszere helyett a kilátásosabbnak ígérkező békés tárgyalásokkal kísérleteztek.

Június 8-án jegyzék érkezett a párisi négyes tanács elnökétől, Clemencejaíltój, amelyben a következőket mondja:

„A szövetséges és társult kormányok azon a ponton vannak, hogy *a magyar kormány képviselőit a békekonferencia elé hívják...* A szövetségesek már kinyilvánították szilárd akaratukat, hogy véget vessenek minden fölösleges

ellenségeskedésnek, azáltal, hogy két ízben is megállították a román seregeket, amelyek átlépték a fegyverszüneti határt, azután a neutrális zóna határait és megakadályozták őket, hogy folytassák előrenyomulásukat Budapestre és megállították a szerb és francia seregeket Magyarország déli frontján. Ily körülmények között a budapesti kormány formálisan is fölhívatták, hogy haladék nélkül vessen véget a csehszlovákok elleni támadásoknak, ellenkező esetben a szövetséges kormányok föltétlenül el vannak határozva, hogy haladéktalanul *a legszélsőbb rendszabályokhoz* folyamodnak ...”

Erre a táviratra a kormány megbízásából Kun higgadt, a tárgyalások folytatását ki nem záró válaszban fejtette ki a Tanácsköztársaság álláspontját:

„A magyarországi tanácsköztársaságnak nincsenek ellenséges szándékai a világ egyetlen népével szemben sem, barátságban és békében kivan élni valamennyivel... Nem volt szándéka megtámadni és nem is támadta meg a csehszlovák köztársaságot sem, amelynek népével mindenkor békében és barátságban kivan élni...

A hadműveletek megszüntetése, a november 13-iki katonai konvenció határozmányainak végrehajtása, valamint az ezzel kapcsolatos kérdések ideiglenes megoldása céljából szükségesnek tartanak, hogy az érdekelt államok részéről megbízottak küldessenek ki és az azokból alakuló bizottság az egyik szövetséges állam képviselőjének elnöklete alatt haladéktalanul összeülne Wienben².”

Az idézett táviratváltás a kassai győzelmekkel egyidejűen került nyilvánosságra. A politikailag iskolázatlan tömegek a finom diplomáciai megkülönböztetéseket nem érthették meg. Kun jegyzékének az a része, amelyben kifejti, hogy a magyar tanácsköztársaság néni áll a területi integritás alapján, a hadseregnek különben is elégedetlenkedő katonái között lehangoló, az ellenforradalmi agitáció számára kedvező hatást keltett.

A kül- és belföldi ellenforradalom a komoly hazafiságot megcsúfoló örömmámmorral fogadta Clemenceaunak a visszavonulásra

² „Népszava”: 1919 június 11-i szám.

vonatkozó parancsát. Örömmel odavetették áldozatul az ország területi épségét, csakhogy megszabaduljanak a gyűlölt forradalomtól. Sajnos, volt okuk kárörömré! A vörös hadsereg győzelmeivel párhuzamosan gyilkos ütemben lezúllott az ország belső helyzete és megkezdődött a vörös hadsereg munkáscsapatainak katasztrofális bomlása.

Ebben a helyzetben érkezett meg a párisi négyes tanácsnak június 13-án kelt, *második* távirata. Ebben arról értesíti a magyar kormányt, hogy a szövetséges és társult hatalmak megállapították Magyarország *végleges határait* és fölszólítja Magyarországot, Csehszlovákiát és Romániát, hogy az ellenségeskedéseket rögtön szüntessék be.

„Egyetlen államot sem fognak kompenzálni területének bármilyen megnagyobbításával azért, mert a háború borzalmaikat meghosszabbította ...

A csehszlovák területen harcoló magyar hadsereg fölszólítatja, hogy *azonnal vonuljon vissza* a Magyarországnak megjelölt határok mögé, ugyancsak ezen belül kell maradnia az összes más magyar csapatoknak is. Ha a szövetséges és társult hatalmak, helyszínen lévő képviselőik információja alapján, június 14-ének delétől számított négy napon belül nem értesülnek arról, hogy e rendelkezést tényleg végrehajtották, úgy szabadságukban állónak tekintik, hogy előrenyomuljanak, vagy bármely más intézkedést tegyenek, amely az igazságos béke biztosítására alkalmasnak látszik. *A román csapatokat abban a pillanatban visszavonják, amikor a magyar csapatok kiűrik Csehszlovákiát*³.

Június 15-én Kun megjelent Clemenceau táviratával a főhadiszálláson és külpolitikai szempontokból késznek nyilatkozott arra, hogy, a nyomásnak engedve, visszavonjuk győzelmes csapatainkat a megállapított határig. Én is helyeseltem Kun álláspontját, de más indokokból.

Ebben az időben érkeztek be ugyanis a főhadiszállásra a munkáscsapatok bomlásáról szóló jelentések. Célszerűbbnek találtam, ha a még kereteiben intakt hadsereget visszavonjuk, mielőtt a bomlás anarchiába fullad. Azonban azt javasoltam Kunnak, hogy

³ „Népszava”: 1919 június 19-i szám.

mielőtt véglegesen állást foglalunk, hallgassuk meg a felelős vezérkari főnököt, Stromfeldet.

Nem akartuk Stromfeldet állásfoglalásában befolyásolni és ezért nem közöltük vele előző megbeszélésünk tartalmát. Stromfeld a napok óta beérkező bomlási jelentések hatása alatt az első pillanatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a belpolitikai és a hadseregben uralkodó viszonyok hatása alatt kénytelenek vagyunk csapatainkat visszavonni.

Ugyanazon napon délután Kun állásfoglalás céljából a. ártvezetőség elé terjesztette az ántánt jegyzékét. Hogy miért a *pártvezetőség* elé és miért nem a felelős *kormányzótanács* elé, ez még ma is titok előttem. A pártvezetőség ülésére meghívtuk Stromfeldet is. Kun *a csapatok visszavonása mellett* érvelt. Stromfeld délelőtti állásfoglalásától eltérően *a jegyzék visszautasítása mellett* foglalt állást. Fölébredt benne a győzelmes katona, az aggódó hazafi, aki nagyszerű munkájának sikerét látta veszélyeztetve a visszavonulásban. Inkább elszenvedi a harctéri vereséget, semhogy feláldozza az ország területi épségét.

A pártvezetőség többségében azonban főzött a politikai megfontolásból azt parancsolta, hogy az anarchikus belpolitikai helyzetre és a hadsereg politikailag megbízható munkáscsapatának fölbomlására való tekintettel *ne* folytassuk a háborút, mert különben az ország belsejétől messze távolodó hadsereg, pótlás híján, teljesen összeomlik és katasztrofális, véres anarchiába fullasztja a forradalmat.

A visszavonulás mellett szavazott a pártvezetőség túlnyomó többsége. Ellene szavazott – és ezt mint érdekes jelenséget jegyzem föl -: a párt legszélsőbb jobboldalát képviselő Vanczák János, a legszélsőbb baloldalon álló Rudas László és végül Stromfeld vezérkari főnök.

De ez csak *elvi* határozat volt. A *végrehajtás* kérdésében a pártvezetőség olyan formában határozott, hogy fölhatalmazza ugyan a hadseregfőparancsnokságot a harcnak alkalmas pillanatban való beszüntetésére, de időnyerés céljából és avégből, hogy további engedmények biztosíthatók legyenek, a visszavonulást még nem rendeljük el.

Junius 19-én Kun Béla közzététette a lapokban Clemenceau táviratát, valamint a kormányzótanácsnak Clemenceauhoz intézett

válaszjegyzékét. Ebben kifejezi a készségét aziránt, hogy a vérontást beszünteti és közli a négyes tanáccsal, hogy csapatainak megparancsolta az ellenségeskedések beszüntetését. Ugyanezen a napon megjelent a lapokban Kunnak Clemenceauhoz intézett másik távirata, amelyben értesíti, hogy a hadseregfőparancsnokság tudatta vele, hogy a kormányzótanács utasítására a hadműveleteket beszüntette ugyan, de miután ennek ellenére a csehszlovák hadsereg az osztagainkat megtámadta: mi kénytelenek vagyunk a harcot tovább folytatni mindaddig, amíg az ellenséges hadsereg be nem szünteti a hadműveleteket.

A hadseregfőparancsnokságnak ez a távirata előzetes megállapodás alapján készült. Még mindig nem akartuk a visszavonulást elrendelni.

Ezeknek a diplomáciai jegyzékeknek a *közzététele*, de főként az, hogy a Clemenceau-jegyzékben *a határok végleges megállapítása proklamálódott* és a határok részletesen ki is jelöltettek, nagyon meggyorsította a hadsereg bomlásának folyamatát. Az amúgy is elkedvetlenített csapatok ezek után céltalannak találtak minden további vérontást. Terjed a csüggedés érzése: minek tovább harcolni, ha a területi integritás nyílt földadásával előre is lemondunk az igényeinkről és a határok is meg vannak állapítva!? Az egész világgal szemben a kis Magyarország nem bírja a harcot, miért a fölösleges tömegáldozat!? Elmosódtak a harc céljai, nem volt remény a győzelemre, a bizonytalanság és elhagyatottság érzése vett erőt a katonákon. Megismétlődött a világháború utolsó esztendejének katonapszichológiai Jelensége. A fölbomlás föltartóztathatatlanná vált.

Ugyanazon a napon, amelyen a jegyzékeket közzétették, a tanácsok országos gyűlésén a külügyi helyzet kapcsán Kun előterjesztette a visszavonulás ügyében hozott határozatot. E kérdés körül azután teljesen kibontakozott a szociáldemokraták és kommunisták külpolitikai fölfogása között tátongó ellentét.

Kun azzal indokolta a visszavonulás szükségességét, hogy ő most meg akarja csinálni azt, amit a Smuts tábornok akciója kapcsán visszautasított: *a breszti békét*.

„Ami ma helyes – mondotta –, az helytelen lett volna akkor. A Clemenceaujegyzékre nem lehet más válaszuk, mint az, hogy hajlandók vagyunk tárgyalni a béke felől ...

Meg akarjuk kötni a békét, számítunk a csehszlovák, román és jugoszláv proletariátus forradalmosítására, amely azután ezt a békét föl fogja rúgni.”⁴

A szociáldemokraták álláspontját – és ez azonos volt a kongresszus túlnyomó többségének álláspontjával – mélyen szántó, briliáns beszédben, a tiszta marxí szocializmus indokolásával *Kunfi* Zsigmond fejtekte ki.

„Szükségesnek tartom azt – mondotta a többi között -, hogy a magam részéről kifejezést adjak annak a meggyőződésnek, hogy a magyar proletariátusnak óriási tömegei, mégpedig úgy azok, akik otthon vannak, mint azok, akik a vörös hadseregben szolgálnak, *elsősorban békét* kívannak . . . A szocialista messianizmusnak azzal a háborús fölfogásával, amely azt mondja, hogy nekünk a háborút mindaddig kell folytatni, amíg a világ összes elnyomottait fegyveres erővel nem szabadítottuk . . ., a szocialista messianizmusnak ezzel a felfogásával szemben állítom, hogy nekünk a világ proletariátusával és a nemzetközi forradalommal szemben egyetlen igazi nagy kötelességünk van és ez: ezt az országot a szociális forradalom számára, a tanácsköztársaság számára, a proletariátus diktatúrája számára *meztartani*. A messianizmus a mi erőnket messze túlhaladja, másrésről pedig egy lappangó, az illetők öntudatában világosan ki nem fejeződő *nacionalizmusnak* a jele. Nekem nem a béke a fontos, hanem fontos a harc beszüntetése, azért, hogy minden erőnket az országnak, a tanácsköztársaságnak belső kiépítésére, gazdasági felépítésre, a produkció megindítására fordíthassuk ..”⁵

Kun békét akart, hogy újabb háborút szíthasson. A szociáldemokraták békéje a munkásosztály hatalmát akarta megszilárdítani. j) hályogos szemű kommunista szellem még a magyar események hatása alatt sem gyógyult ki a keleti fertőzésből eredő fölfogásából: a forradalom a szuronyok hegyén exportálható árucik. A szociáldemokraták és elsősorban a tömegek ezzel szemben nem voltak hajlandók a magyar munkásosztályt a müncheni ágyúgolyók hátán szállítandó világforradalom hiú ábrándjaiért lemészá-

⁴ A tanácsok országos gyűléséről szóló jegyzőkönyv, 1919 június 19.

⁵ U. o.

roltatni, hogy azután a levert, lefegyverzett forradalom helyébe az ellenforradalom üljön nyeregbe. Nyitott szemmel kellett nézni és számolni kellett azzal, hogy az ántánt – ha komolyan akarja: – katonai erővel le tudja gázolni a kicsiny Magyarországot. Nem szabad föláldozni az egész proletariátust, a szegény országot egy délibábért, sőt, még Oroszország vélt érdekeiért sem. Oroszország nekünk – amint Kunfi szellemesen megállapította – nagy példájának tanulságán kívül eddig semmit sem adott. A magyar munkásosztály is eleget tesz kötelességének, ha iskolát mutat – és az elfoglalt hatalmi pozíciókban, fegyverrel a kézben, megvárja, amíg a többi országok proletárjai követik példáját.

Szamuelynek, Pogánynak és még néhánynak a visszavonulást ellenző felszólalása ellenére a munkástanács egyhangúan elfogadta a csapatok visszavonására vonatkozó kormányzótanács-i javaslatot.

Stromfeld még a taktikázó elhatározásban sem tudott megnyugodni. Lemondott az állásáról és a népbiztosokhoz intézett lemondó levelében fejt ki távozásának okait:

„*Az ultimátum elfogadása* kapitulációt jelent. Ennek a következménye egy életképtelen állam, amelynek minden tagja, a csecsemőtől az aggastyánig, tönkre megy. Lassú, de biztos halált jelent ez. Katonailag olyan határok vannak megállapítva, amely a védekezést, a megfőjtás elleni intézkedéseket lehetetlenné teszi. A győzelmesen előrenyomuló csapatok visszavonulása szétzúllásra vezet, amelynek folyománya az anarchia. *Ha az ultimátumot nem fogadjuk el*, akkor végtelenül nehéz napok elé kerülünk, ha a proletariátus átérzi történelmi hivatását, még a győzelem lehetősége is megvan, de ha le is győzik, csak időlegesen van legyűrve⁶.”

A lángoló hazaszeretettől áthatott Stromfeldben ez az érzés még a büszke katonai öntudatot is legyőzte, ő inkább elpusztul a hadseregével, de a visszaszerzett területet nem akarja harc nélkül ismét átengedni az ellenségnek. Stromfeld tetőtől-talpig sovinszta, ízig-vérig katona volt; a gyakorlati politika nála csak másodsorban játszott szerepet; ő nem ismerte a munkásság hangulatát, érzését, elégedetlenségét annyira, mint mi és ha ismerte is, nem érezte úgy

⁶ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

át annak jelentőségét: ez magyarázza meg az ő álláspontját. De Stromfeld a visszavonulás ügyének végleges elintézéséig helyén maradt annál is inkább, mert a vörös hadsereg egyelőre folytatta az előrenyomulását. A visszavonulásra vonatkozó parancsot mindaddig nem voltunk hajlandók kiadni, amíg az ántánt részéről megfelelő biztosíték a románok részéről megszállt terület kiürítésére be nem érkezik.

A kormányzótanácson belül újabb harc indul meg aziránt, hogy a csapatokat egyáltalában ne vonjuk vissza. Ennek az álláspontnak képviselője ugyanaz a *Landler Jenő*, aki ismerte a hadsereg helyzetét, mert a megelőző oldalakon idézett, a hadsereg fölbomlásáról szóló táviratok tömegét éppen ő küldte a hadseregfőparancsnoksághoz. *Landler* fölfogását vezérkari főnöke, *Julier* is támogatta, ismételten följánlottam *Landler*nek, hogy ha neki az a meggyőződése, hogy a harcot sikerrel és fölbomlás nélkül folytatni lehet, akkor vállalja álláspontjának konzekvenciáját: vegye át a hadseregfőparancsnokságot és az ő felelőssége mellett folytassa a harcot.

Még a végleges döntés előtt is *Stromfeld* hivatali szobájában külön tanácskozást tartottunk, amelyen résztvett *Stromfeld*, *Landler* és *Julier*. Itt ismételten fölszólítottam *Landler*t és *Juliért*, hogy a döntő elhatározás előtt vállalják a hadsereg vezetését, mert ha komolyan hiszik, hogy az ő tervük a siker reményével végrehajtható, akkor forradalmi kötelesség ennek a megkísérelése. *Stromfeld* is csatlakozott a fölfogásomhoz. Hogy még a látszatát is elkerüljem annak, mintha fölszólításommal csak kellemetlen helyzet elé akarnám állítani *Landler*t, felajánlottam neki azt, hogy az általa meghatározandó bármely tisztségben, akár a hadügyi népbiztosságban, akár másutt teljes erővel továbbra is szolgálni kívánom a tanácsköztársaságot, dolgozom tovább és támogatom őt, csupán a felelős hadseregfőparancsnoki tisztségben nem vállalhatok olyan politikát, amely, hitem szerint, végromlásba kergeti a magyar proletariátust. *Landler* kitarított álláspontja mellett: a háborút folytatni kell; azonban semmi szín alatt sem volt hajlandó a hadseregfőparancsnoki tisztség elvállalásával viselni a felelősséget.

De ezt megelőzően *Kun Béla* sem fogadta el a *Landler*ra vonatkozó javaslatot és mindenáron azt követelte, hogy a csapatokat vonjuk vissza a határra.

Június 23-án Foch tábornagnak Prágában székelő megbízott-jához, Pelée tábornokhoz intézett táviratban a kormány nevében kérdést intéztünk:

„milyen garanciákat nyújt arra nézve, hogy a román királyi csapatok a Clemenceau jegyzékében közölt területeket ki fogják üríteni?”

Kun Béla ugyanezen a napon válaszol Clemenceaunak június 22-én kelt táviratára és közli vele a Peléehez intézett táviratot és kéri: nyújtson garanciákat arra nézve, hogy ha mi visszavonjuk a csapatainkat, a románok az ígért területet kiürítik. Ezzel kapcsolatban Pelée tábornoktól a csapatok visszavonulására megállapított határidő meghosszabbítását követeltük, hogy a garanciára vonatkozó tárgyalások befejeződhesse.

Pelée tábornok válaszában a garanciákra vonatkozóan a következőket jelenti ki:

„Önök a román csapatok által az Önök területéből megszállva tartott résznek kiürítésére vonatkozó kérdését – ez a kiürítés a békekonferencia határozata következtében biztosítva lévén – átadom a békekonferencia elnökének.”

Miután Clemenceau is megerősítette, hogy a vörös hadseregnek a csehszlovák területről való visszavonulása után a román kiürítés *azonnal meg fog történni*, június 30-án Pelée-vel történt részletes megállapodás alapján elrendeltük a visszavonulást. Előzően, június 24-én, már a harcokat is beszüntettük.

A visszavonulás elrendelését a frontra kiküldött népbiztosok tudatták a csapatokkal. A csapatok rendben, minden incidens nélkül foglalták el az újonnan kijelölt vonalakat.

A hatásról, amellyel a csapatok a visszavonulást fogadták, a Landler-hadtest a következőket jelenti:

„A 6. ho. az ellenségeskedések beszüntetésére vonatkozó parancs kapcsán alábbi hangulatjelentést adta. A fegyverszünetre vonatkozó parancsot a Békéscsabai 101. ezred örömmel fogadta, mert véleményük szerint Békéscsaba nem esik be a megszállott területbe, tehát ők hazamehetnek. A 31. ezred katonái szintén örültek a fegyverszünetnek, mert pihenőhöz jutnak, de remélik, hogy azután mehetnek tovább előre. A 33.

ezrednél a hangulat nyugodt, egy kote 882-re Korompától délkeletre küldött járőr ott cseh járőrrel találkozott. A csehek értesítették járőrünket a fegyverszünetről és megvendégelés után visszaküldték Turzó magaslatra. A 46. ezrednél a hangulat izzó, haza akarnak menni. Az 1. ho. 3. ddr. csapatainak hangulatáról a délután folyamán adatik jelentés.” (III. hadtestparancsnokság 624/2.)

„Az 1. ho.-parancsnokság az ellenségeskedések beszüntetése alkalmából alábbi hangulatjelentést adja. Katonák örömmel vették tudomásul a fegyverszünet kihirdetését. A fegyverszünet következményeivel a pol. megbízottak jelentése szerint kimerültségük miatt még nem számoltak olyan értelemben, hogy az elkövetkezendő események megbeszélés tárgyát képeznék. Egyetlen vágyuk a pihenés s emiatt kérik, hogy faluba legyenek visszavonva pihenés céljából. Az ellenség a fegyverszünetet nem szegte meg.”

(III. hadtestparancsnokság 624/2 hdm.)

Aki nem volt vak, az látott: a katonák meguntak mindenféle háborút. Elég volt a harcból! Kezdődjék a béke forradalma . . .

A vörös hadsereg, a május 19-én megindított offenzíva kezdete óta visszafoglalt 2835 négyzetkilométer területet.

A Clemenceau-távirat értelmében kiűritendő volt.....1251 négyzetkilométer terület, tehát tisztán az offenzíva útján 1584 négyzetkilométerrel nagyobbodott meg a magyar tanácsköztársaság területe. A románok kötelesek lettek volna kiűriteni további . 2655 négyzetkilométer⁷, ez lett volna a fegyveres offenzíva továbbmenő eredménye, ha a diplomáciai ügyetlenkedés és gonoszság az utóbbi terület átvételét meg nem akadályozza.

⁷ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára. Vezérkar jelentése.

XLIII.

Szociáldemokraták és kommunisták.

A március 21-iki megegyezés megteremtette a szocialista-kommunista párt *szervezeti* egységét. Lelki és elvi egység *sohasem* jött létre.

Az elfoglalt területek visszafoglalására irányuló törekvésen kívül minden más kérdés körül kiújultak az ellentétek. A szocializálás, a földbirtokreform, a külpolitika kezelése, a hadseregszervezés, az ellenforradalom ellen való küzdelem módszere, a diktatúra kezelésének és módszereinek kérdései, a szakerők alkalmazása, a forradalom haszonélvezőinek és haszonlesőinek letiprása, a kulturális kérdések körül: a szociáldemokraták elvi felfogása és tradíciója éles ellentétbe került a kommunisták gyakorlati politikájával.

A *szociáldemokraták* irányvonala meg volt adva március 21-ének előzményeiben. Felszabadítani a fegyveres erőszakkal meghódított területeket, biztosítani az ott lakó népek önrendelkezőjogát, megíúsítani az ellenforradalom előretörését, földhöz juttatni a parasztságot s a politikai hatalom birtokában megkísérelni a gazdasági szocializmus előfeltételének megteremtését: ez volt a program. E célok elérésére a diktatúra erejét kell a felhasználásra induló országban igénybe venni. De a diktatúra legyen a *proletariátus* diktatúrája! Alkalmazkodjék a magyarországi viszonyokhoz és ne legyen a kisebbség önkényuralma! A szocialista iskolázottság, a történelmi materializmus módszerének alkalmazása, a gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyok határt szabó lehetőségei jelölték ki a szociáldemokraták számára azt az irányvonalat, azokat az eszközöket és módszereket, amelyekkel a veszedelemben forgó forradalom még esetleg megmenthető.

Ezzel szemben a *kommunisták* a magyarországi viszonyok figyelmen kívül hagyásával az oroszországi bolsevik-forradalom módszertelen, szolgálai *utánzásával* igyekeztek célt érni. A szociáldemokraták számára a proletariátus politikai hatalmának és be-

folyásának mindenáron való biztosítása volt a főcél; a kommunisták az eszközt *céllá* avatták és kizáróan a diktatúra *fokozására* törekedtek. Ha .szocializálásról, árubehozatalról, áruelosztásról, gazdasági kérdésekről, kultúráról, művészetről: bármiről volt szó, ők mindig papagályszerűen diktatúrát emlegettek. Nem a munkásság diktatúráját, nem a proletáruuralmat, hanem a hatalmon lévő kisebbségi diktatúrát igyekeztek kifejleszteni.

Ezen a ponton csaptak össze legélesebben az ellentétek. A kommunisták a *szovjet-bürokrácia diktatúráját*, a szociáldemokraták a *proletárdemokráciára fölépített diktátum* álláspontját képviselték.

Joggal fölvetődik a kérdés: miért túrték a szociáldemokraták négy és fél hónapon keresztül a *proletariátus* diktatúrájának lábbal tipr ását? Miért nem léptek föl ellene, miért nem igyekeztek a forradalmat a saját módszereikkel megmenteni?

A szociáldemokratákban megvolt a készség és elhatározottság, hogy más irányba tereljék az eseményeket. De elhatározó cselekedeteiket mindig mély erkölcsi komolyságból fakadó megfontolások korlátozták. Előttük lebegett a kérdés: milyen hatással lesz föllépésük a forradalom további menetére? milyen hatással a fronton küzdő proletárok hangulatára és harci készségére? nem veszélyezteti-e a szakadásra vezető cselekvés a fegyveres külhatalmakkal folytatott szabadságharcot? a forradalmi pártok egymás közt való harca nem segíti-e nyeregbe az ellenforradalmat? nem idéz-e föl fegyveres polgár- és testvérháborút, amelynek győztese csak a fehér terror lehet? E megfontolások alapján a szakadást előidézhető minden cselekedet előtt megkísérelték a konfliktusoknak a párton belül való elintézését.

A kommunisták közül egyik-másik szívesen a szocialisták mellé szegődött volna. *Vántus* Károly és környezete sokat fáradozott ebben az irányban.

Sőt gyakran *Kun* Béla is (aki valóban sokat dolgozott, tulsok jelentéktelen munkát végzett, de ismerte a tömeghangulatot) ingadozott. Magánbeszélgetés közben gyakran elismerte álláspontunk helyességét. Nem tagadta, hogy kommunista hivei többségének *überradikalizmusa* a forradalmat veszedelembé sodorja s hogy a szociáldemokraták a forradalom egyedüli teherbíró oszlopai. Veszedelmes helyzetben még a nyilvánosság elé is lépett aggodalmaival:

„Lemondás vett erőt a tömegek egy részén, egész csomó olyan emberen, akik vezetni volnának hivatva – mondja a 150-es bizottság július 15-i ülésén. – Azok, akik a nemzetközi forradalomról azt hitték, hogy az dátumra jön, nemcsak rossz marxisták voltak, hanem, amint a következmények bizonyították, nem voltak különbek magatartásukban annál a csöcseléknél, amely, sajnos, odaragadt március 21-e után a proletariátus diktatúrájához ...”

De hiányzott belőle a szilárd állhatatosság. A túlzás magával ragadta. Remegett a túllícitáló radikalizmustól, ő akart a leg-radikálisabbnak – látszani. És azért minden belső érzésből fakadó mérsékletet a következő félórában letiport a *kraftausdruckok* halmozásával.

A konfliktusok parlamentáris elintézése éppen ezért nem járt és nem járhatott sikerrel. A március 21-i megegyezés, a két párt egyesülésének *szervezeti egysége* is ólomsúlyként nehezedett a szociáldemokrata párt cselekvési szabadságára.

Kun Béla és társai a forradalom bukása után világgá kürtölték, hogy ők elleneztek a két párt szervezeti egybeolvadását s azt csak a szociáldemokraták erőszakolták ki.

Éppen az ellenkezője igaz. Szociáldemokrata részről tettek kísérletet a pártok önállóságának föntartására.

Kunfi Zsigmond március 21-én meg akarta menteni, a kapituláció ellenére is, a szociáldemokrata párt szervezeti és elvi különállását. Azt indítványozta, hogy a kért párt tartsa meg külön szervezeteit. Állapodjanak meg az akcióprogramban és a kommunista párt e program alapján támogassa az újabb kormányt. E tervet Kun Béla buktatta meg. A legerélyesebben azt követelte, hogy a két párt egyesüljön; mindkét párt oszlassa föl eddigi szerveit s közös vezetőség, közös pártszervezetek, közös lap alapján az újabb párt vegye át a forradalom vezetését.

Ez az egyesülés kiragadta a szociáldemokrata párt kezéből annak legerősebb fegyverét, a szervezeti önállóságot. A szociáldemokrata párt *egyetlen* életképes szervezetei: a szakszervezetek ellen irtóháborút indítottak. Pártérdekből, hogy a gyűlölt szociáldemokratákat megfosszák gazdasági szervezeteiktől is, megbénították az újabb gazdasági berendezkedés egyetlen életképes organizációjának tevékenységét. Az egységes cselekvés lehetősége megszűnt.

De a döntősúlyu *szervezeti* kérdés mellett *személyi* szempontok is növelték a kommunisták túlsúlyát. A kormányzótanácsba helyettes népbiztosi ürüggyel becsempésztek nagyszámú kommunistát, hogy ellensúlyozzák a vezető népbiztosok befolyását, akik, Kun Béla kivételével, mind a szociáldemokrata pártból kerültek ki. De a szociáldemokratapárti népbiztosok közül is néhányan nagyon hamar cserben hagyták régi zászlajukat. Dr. *Hamburger Jenő*, dr. *Varga Jenő*, dr. *Landler Jenő* és dr. *Pogány József* hamarosan a kommunista párt túlzásainak vizeire eveztek át. Varga gyakran ingadozott, Pogány és Landler négyszemközt tele voltak a kommunisták ellen irányuló elkeseredéssel, de a döntő pillanatban mindig az ő oldalukon maradtak.

Sőt a szociáldemokrata pártnak egyik legrégebb és hosszú ideig legnépszerűbb vezére, *Bokányi Dezső* is teljesen elvesztette orientálódó képességét. Bizonyos kérdésekben egészen reakciós, konzervatív álláspontot képviselt, más ügyekben túlszárnyalt minden bolsevik radikalizmust. A kormányzótanács első üléseinek egyikén már szemrehányást tett Weltnernek, hogy még mindig „szociáldemokrata észjárás” szerint gondolkodik. Ezzel szemben július közepe táján már a kommunisták ellen való fegyveres föllépésnek a szükségességét hangoztatta.

Alig maradtak néhányan, akik a kormányzótestületekben és cselekedeteikben bátran és következetesen képviselték a tiszta marxi szocializmus álláspontját: *Kunfi* szellemi vezérlete alatt a népbiztosok közül *Garbai Sándor*, a kormányzótanács elnöke, *Ágoston Péter*, *Dovcsák Antal*, *Erdélyi Mór*, *Kalmár Henrik*, *Rónai Zoltán*, hosszú ideig *Bajáki Ferenc*, időközönként *Haubrich József*, – a kormányzótanácson kívül, a sajtóban és a munkástanácsban, *Weltner* Jakab volt a túlzások és az áradikalizmus kíméletlen kritikusa és ostorozója.

A szociáldemokrata párt tömegei, a régi, tevékeny bizalmiférfiak a szocialista irányzat mellett állottak. De nem volt szervezeti kötelék, amely ennek az irányzatnak híveit közös, egyöntetű cselekvésre összekapcsolhatta volna. Azonfölül a szűk látókörű, hatalmát féltő deszpotizmus a párton belül is elnyomta a kritika szabadságát. A bírálatra, az ellenzéki magatartásra az ellenforradalmi cselekvés bélyegét sütötték rá; ostoba spiclirendszerrel, a párton belül, a vezetőemberek között is ochranaszervezetet építettek ki.

Június elején tanácskozásra hívtam a szociáldemokrata párt néhány régi vezetőjét, hogy a forradalmat veszélyeztető jelenségekkel szemben állást foglaljanak. Telefonon a főhadiszállásra kértem: Kunfit, Weltnert, Garbait, Horovitz Gábort, a famunkások vezetőjét és Haubrich Józsefét. Meglepetésemre a tanácskozásra kitűzött idő előtt néhány órával megjelent nálam – Szántó és nem tágitott mellőlem. Ilyenformán a tanácskozás meghiúsult.

Rövid úton tudomásomra jutott Szántó kirándulásának története. Kun Bélának telefoncenzort rendeltek ki a hadsereg főparancsnok telefonjához, aki minden telefonbeszélgetésemről köteles volt Kunéknak jelentést tenni. Így szereztek tudomást az értekezletről . . .

A szakszervezetek vezetői is foglalkoztak a diktatúra veszedelmes helyzetével. Kibontakozást kerestek a zsákutcából. E célból az Abonyi-utcai iskolában számos értekezletet tartottak. Kun Béla vagy megbízottai szintén résztvettek ezeken az értekezleteken.

A főnálló erőviszonyok mellett és a külpolitikai helyzetnek ferde irányban való megítélése következtében ezek a kibontakozást kereső kísérletek sem vezettek eredményre. Peyer Károly, aki ennek a mozgalomnak egyik vezetője volt, botor együgyűséggel a Kun Bélától körüludvarolt jelentéktelen hajóskapitány, Freeman révén igyekezett az ántánt szándékai felől informálódni. Nem vette észre, hogy Freeman csak jelentéktelen tényező, aki őt éppen úgy, mint Kun Bélát az orránál fogva vezeti.

Az elégedetlenség napról-napra nagyobb hullámokat vert. A szakszervezetek (vasmunkások, nyomdászok, famunkások, húsipariak ésatöbbi) már nyílt értekezleteken foglalkoztak a tarthatatlan helyzetből való kibontakozás kérdésével. De minden erélyesebb akciót meghiúsított a közös ellenséggel: az ellenforradalommal szemben szükségessé vált egységes föllépés, emellett a szovjetburokrácia és az újabb tömegek folytonos ellenforradalom-szimulációja, a bírálókat és az ellenzék tisztá szándékának alacsonyrendű meggyanusítása és végül az érett megfontolás: a munkásság komoly elemei visszariadtak a felelősségtől, nem akarták megbontani vagy hátbatámadni a harcoló vörös hadsereget.

De az értekezleteken megnyilatkozó bolsevikellenes hangulat mellett nyilvánvalóvá vált, hogy a munkásság fokozatosan elfordul *ennek* a diktatúrának módszereitől.

A pártkongresszuson már teljes képében kibontakozott a szociáldemokraták és kommunisták között tátongó szakadék. A párt elnevezése körül lefolytatott vitában a kommunisták mindenáron a kommunista párt elnevezését akarták rákényszeríteni az újabb pártra. A szociáldemokraták álláspontját *Kunfi* képviselte, aki ebben a beszédben fejtette ki koncepcióját:

„Azt hiszem, mindnyájan tisztában vagyunk azzal, hogy állandóan föntartani egy kommunista szigetet a kapitalista és imperialista államok tengerén nem lehetséges. Tudjuk azonban azt, hogy az a tény, hogy van egy sziget, amelyben ez a forradalom él, ahol a proletárdiktatúra megvan, ez a tény maga a nemzetközi forradalom terjedésének egyik legfontosabb előmozdítója. Aki tehát akarja a nemzetközi szociális forradalmat, annak minden erejével azon kell dolgoznia, hogy ez a sziget, ahol ez a szocializmus megteremtődött, meg is tudjon maradni, fönn is tudjon állni. Akik olyan könnyen jönnek a kishitűségnek, a konkolyhintésnek és az ingadozásnak a vádjával, azoknak én azt mondom, hogy azok, akiket ők konkolyhintőknek neveznek, azok vannak olyan aggódó szeretettel és olyan nyugtalansággal a szocializmusnak a sorsa iránt, mint ők vannak és az, hogy mi kritikát gyakorolunk és hogy *egy bizonyos irányban többen igenis változtatást kívánunk a proletárdiktatúrának az eddigi alkalmazásában, az nem azért van, mert mi ezt a diktatúrát föl akarjuk adni, hanem, mert véleményünk szerint ennek a módszernek további következetes alkalmazása meg fogja buktatni és el fogja veszíteni a proletariátust.* De azt a nagy történelmi tényt, hogy a nemzetközi forradalom még csak fejlődőfélben van, de még nem következett be, azt a tényt el nem ismerni olyan gyanánt, amely nem a diktatúra tényét, de a diktatúra taktikáját és módszereit legnagyobb mértékben kell, hogy befolyásolja: ennek a gondolkozásmódnak helyességét elismerni én nem tudom. És én egy elméleti formulára helyezve a dolgot, azt mondanám, hogy *mindaddig, amíg a nemzetközi forradalom több államban oly erőssé nem lett, hogy ezeknek az államoknak proletariátusai meg tudják akadályozni az ellenforradalmat, addig nem lehet a diktatúra integrális programját alkalmazni, hanem amint volt a régi szociáldemo-*

krata pártnak és van minden munkáspártnak végleges és átmeneti programja, szükségesnek tartom, hogy mindaddig, amíg a nemzetközi forradalom valósággá nem vált: a diktatúrának legyen egy átmeneti programja, amely az eddigi rendszabályoknak minden lényeges részben való föntartása mellett mértékletesebb, a viszonyokkal jobban számoló, az ellenforradalom kifejlődését okos rendszabályokkal és nem terrorisztikus eszközökkel való megakadályozó politikával dolgozik. Ebben a kérdésben a legmesszebbmenő bírálat, kölcsönös felvilágosítás és meggyőzés kell és meg kell állapítani, mi az az ellenforradalom, amelyet a proletariátus diktatúrája és a szocializmus kiépítésének ténye elkerülhetetlenül szükségessé tesz és mi az az ellenforradalmi többlet, amellyel pozíciók gyöngül, amely nem a diktatúra szükségességéből, nem a szocializmus építéséből, hanem annak helytelen módjaiból, a viszonyokkal nem számoló alkalmazásaiból áll elő¹.”

Ez a nagy vonásokban megrajzolt program nem több és nem kevesebb, mint amennyit Leninek, két esztendővel később, sok fölös áldozat és kísérlet után megvalósítottak. És ezért a programért nevezték a fetisimádók a szociáldemokratákat **árulóknak**. Enyhítő körülmény, hogy a Moszkva-kopírozók akkor még nem tudhatták, hogy az „árulás” programját egykor majd a Kremlben is elfogadják.

A kongresszus többsége a párt nevének megváltoztatásában és egyébként is Kunfi álláspontjához csatlakozott. De Kunfinak a viszonyokhoz alkalmazkodó koncepciójának az érvényesülését a bolsevik vakság elgáncsolta. Ezzel megpecsételték a vergődő forradalom sorsát. A nyílt szakadás elkerülésére Weltner a névkérdésben kompromisszumot ajánlott. Ennek alapján a pártot szocialista-kommunista pártnak nevezték el.

De a kompromisszum csak a párt elnevezésére szorítkozott. A pártvezetőség választásánál az elvi és személyi ellentétek még nagyobb hullámokat vertek. A kongresszus szociáldemokrata többsége kibuktatta a párt vezetőségéből az ultraradikális bolsevikokat, a kommunisták közül csak Kun Bélát és egy-két mérsékelt hívét választották meg. Sőt a pártnak régi vezérét, Bokányi Dezsőt is

¹ „Népszava”: 1919 június 13-i szám.

eltávolították a vezetőségből, mert a kongresszuson a kommunisták mellett foglalt állást.

A szavazás a kommunisták között óriási konsternációt idézett elő. Kun Béla és megválasztott kommunista társai írásban bejelentették a kongresszus elnökénél, Garbai Sándornál, hogy társaik kibuktatása miatt a választást nem fogadják el: a párton és kormányzótanácson belül főtartják akciószabadságukat. Ez a lépés a *nyílt szakítást* dokumentálta.

A választás megejtése után Kunfival és Weltnerrel megállapodtunk, hogy nem teszünk kísérletet Kunék elhatározásának megmásítására; de számolnunk kell azzal, hogy a kommunisták -- amint Kun fenyegetően emlegette -- a kezükben lévő fegyveres erővel a szociáldemokratákból alakítandó vezetőség ellen fordulnak. Föl kell tehát készülnünk erre az eshetőségre is.

A front helyzete ebben a pillanatban kitűnő. Csapataink előrenyomulnak. A munkásság elégedetlensége a legmagasabb fokra hágott, a pszichológiai pillanat tehát alkalmas a szakításra. Csak egyetlen föltételünk volt: a budapesti munkásság álljon mellénk és, ha kell, fegyverrel is védje meg Kunék fölbérelt csapatai ellenére a forradalom rendjét, nehogy ebből a harcból az ellenforradalom kerülhessen ki győztesen.

Ennek az előfeltételnek a biztosítására tanácskozássra hívtuk a budapesti munkásokból alakított karhatalom parancsnokát, Haubrich Józsefet. Haubrich a diktatúra kikiáltása előtt ingadozó magatartást tanúsított. A diktatúrát követő néhány hét után a kormányzótanácsban és azon kívül még a szociáldemokraták között is a legszélsőbb jobboldalon állott. Nem volt műveit munkás, de erélyes szervező hírében állott s hittük, hogy most is számíthatunk az ő közreműködésére.

Kunfival együtt a képviselőház folyosóján tanácskoztunk Haubrichhal. Kifejtettük előtte, hogy a szociáldemokratáknak kötelességük a Kunéktól dobott keztyűt elfogadni. A fölbérelt fegyveres csapatokkal szembeszállunk, de nem akarunk testvérháborút. Ezért fölszólítottuk, hogy ő, aki vezetője a fölfegyverkezett budapesti munkásságnak, csatlakozzék hozzánk.

A legnagyobb megdöbbenésünkre Haubrich kijelentette, hogy *szolidaritást vállal a kommunistákkal*. Sőt az erre vonatkozó nyilatkozatát már alá is írta és azt Garbainak már átnyújtotta.

Ennek az állásfoglalásnak döntő jelentősége volt: fegyveres összeütközés esetén a munkásság egy része az akkor népszerű Haubrich vezetése alatt esetleg a kommunisták oldalán harcolt volna. A hadsereg parasztredeivel munkáscsapatok ellen harcolni: erre a feladatra egyikünk sem vállalkozott. A munkássággal *együtt* szociáldemokratára vezetés mellett biztosítani a proletáruralmat, – ezért a célért fölvetők volna a harcot. Minden más kísérletet elutasítottunk magunktól.

A helyzet tehát megoldatlan maradt. Végül Landler közvetítésével tanácskozássra ültek össze a kommunisták és a szociáldemokraták vezetői. A kommunisták részéről, emlékezetem szerint, Kun Béla, Rudas László, Szántó Béla, Vágó Béla, a szociáldemokraták részéről: Kunfi, Weltner, Kulcsár, Bajáki és mások, végül, mint közvetítő, Landler Jenő.

A szenvedélyes vita keretében, amelynek folyamán Kun sirógörscökben vonaglott, ő annyira elragadtatta magát, hogy Kunfit azzal fenyegette meg, hogy el fogja tétetni láb alól. Ez a minősíthetetlen hang fölrobbantotta az értekezletet. Már-már tettlegeségre került a dolog. Nem akartam többé párnázott, zárt ajtók mögött folyó diplomáciai tárgyalásokat folytatni. Az volt az álláspontom, hogy az egész ügy – Kun fenyegetésével együtt – a munkásosztály legfőbb fóruma, a kongresszus elé tartozik. Kirohantam a teremből, hogy a kongresszus elé terjesszem az egész ügyet. Landler, Bajáki és mások elfogtak, erőszakkal visszavittek az értekezlet termébe s kérleltek, hogy *a front helyzetére való tekintettel* ne vigyük a nyilvánosság elé az ügyet, mert ebből testvérháború és a front fölbomlása következik.

Kun zokogó hangon magyarázta ki szavait. Ismét *kompromisszum* jött létre. Ennek az a lényege, hogy a kongresszus semmisítse meg az előbbi szavazást, jelentse ki a hivatalos jelölő listát megválasztottnak – s ezzel a szakadás elkerülhető. Az értekezlet tagjai egyhangúlag engem kértek fel a kompromisszum anyagának a kongresszus elé való terjesztésével, azzal az indoklással, hogy mint a vörös hadsereg főparancsnoka: a *hadsereg* helyzetére való tekintettel kérjem ezt a kongresszustól, amely érv előtt kétségtelenül mindenki meg fog hajolni. Nehéz lelki küzdelmek árán, az elkeseredés levertségével tettem eleget ennek a

kötelességek. A kongresszus előterjesztésemre egyhangúlag elfogadta a kompromisszumos választást.

Újabb megalázást kellett elviselnünk, ismét a visszavonulásijára kellett lépniünk-, mert a forradalom érdekeinek a megfontolása követelte tőlünk ezúttal is az áldozatot.

* * *

A nyilvános szakítás kirobbanását ezután is megakadályozta az ellenforradalom mindgyakoribb megnyilatkozása, de a párton belül az ellenségeskedés a két frakció között csak fokozódott.

A pártvezetőségben a szociáldemokraták többsége dominált, ezzel szemben az újabb kormányzótanácsban az exponált szociáldemokraták egy része (Kunfi, Erdélyi, Böhm) – előzetes megállapodással – már nem vállalt tisztséget. Weltner szabadságoltatta magát a „Nép-szava” szerkesztőségéből. Mindenki, akár vállalt, akár nem vállalt tisztséget, kötelességszerűen továbbdolgozott a forradalomért, de a tisztség visszautasításával demonstrálni akartuk, hogy *nem vagyunk szolidárisak a forradalmat megbénító politikával.*

* * *

A júniusi ellenforradalom leveretése után újabb kísérlet történt a helyzet megmentésére. Stromfeld július 4-én eltávozott a főhadiszállásról, sikereinek színhelyéről. Érdemes munkatársam helyét Julier Ferenc foglalta el. Két nappal előbb bizalmasan közöltem Kun Bélával, hogy én is kérem fölmentésemet: gondoskodjék a kormányzótanács az utódomról.

Július 3-án arról értesít Kun, hogy Romanelli ezredes, az olasz katonai megbízott beszélni óhajt velem. Vonakodtam találkozni Romanellivel, akit nem is ismertem, Kun azonban nyomatékosan arra kért, hogy ne okozzak bonyodalmakat, hanem az ő kifejezett kívánságára adjak módot Romanellinek, hogy velem tárgyalhasson.

Romanelli tényleg fölkeresett és csodálatosképpen arra kért meg, hogy Stromfelddel együtt tartsuk meg a hadseregfőparancsnokságon elfoglalt tisztségünket. (Stromfeldet ebben az ügyben személyesen is fölkereste) Megdöbbenéssel vettem, hogy lemondásom, tervéről (*diszkrétció* alatt Kunnal közöltem) már Romanelli is értesült. Még kevésbé értettem meg, hogy Kun miért akar az előttem;

ismeretlen Romanelli útján eltéríteni az elhatározásomtól és miért aem választott egyszerűbb, szocialisták között talán kevésbé szokatlan utat. Ezt a talányt még ma sem tudom megfejteni.

Romanelli egyúttal fölkért, hogy interveniáljak a kalocsai ügyben, ahol, információi szerint, nemcsak ellenforradalmárokat büntettek meg, hanem ártatlanok között is fölösleges vérengzés folyik. Megemlítette, hogy ebben az ügyben Kunnál is interveniált.

Másnap Haubrich hivatalból jelentette, hogy Szamuely Kalocsán a leghallatlanabb vérengzéssel uszította a kormány ellen a parasztságot. A helyszínen fölvett jegyzőkönyveket nyújtott át, amelyekből kitűnt, hogy az ellenforradalom elfojtására leküldött, vasmunkásokból álló 40-ik és 2-ik vörös vasas ezredek katonái: régi szervezett munkások felháborodással követelték Szamuely megrendszabályozását. Szamuely fegyveres emberei munkásokat ütöttek, vertek, puskatussal bántalmaztak, sőt kézigránáttal is fenyegetődztek. A 3-ik zászlóalj katonái még azt is panaszolják, hogy *a Szamuely kíséretében lévő fegyveres csapat még a vörös vasasokra is tüzelt*, egy katona súlyosan meg is sebesült és végül huligánoknak nevezték az életüket az ellenforradalom ellen vásárra vivő szervezett munkásokat.

Haubrichnak bizonyítékokkal fölszerelt jelentésével csordultig telt a pohár. Elérkezett a pillanat, amikor a szociáldemokratáknak cselekedniök kell. Föl kell lépni az ellen az áramlat ellen, amely a proletariátus diktatúrája helyett a néhány ember diktatúráját építi föl, amely tehetetlenséggel, oktalan brutalitással az egész ország parasztságát és munkásságát a forradalom ellen uszítja. De mindig szaporodó, más jelenségek is siettették az elhatározást. A felelős kormányzótanács rendelkezéseit figyelembe sem veszik. Egy láthatatlan szerv terrorizálja a munkásosztályt is. Cserny szemtől-szembe letartóztatással, legyilkolással fenyegeti meg a pártvezetőség tagját, Vanczák Jánost. A kormányzótanács adminisztrál és a szovjetház felelőtlen tanácsa kormányoz. A kormányzótanács és népbiztosságok rendelkezéseivel szemben a szovjetház titkos hatalmasságainak védőszárnyai alatt fiatal tapasztalatlan gyerekek renitenskednek.

Ebben az ügyben július 5-ére a szociáldemokraták néhány befolyásos vezetőjét értekezletre hívtam. Pogány hivatali helyiségé-

ben jöttünk össze. Megjelentek: Pogány, Landler, Weltner és Haubrich. Kunfi nem volt Budapesten.

Az értekezleten előterjesztettem a kalocsai esetre vonatkozóan mindazt, amit Haubrichtól hallottam. Előadtam aggodalmaimat és vázoltam a munkások között élő hangulatot, amelynek veszedelmességéről a hozzám intézett írásbeli és szóbeli jelentések is tanúskodnak. A front és a gyárok munkásai egyaránt már nemcsak elégedetlenek, hanem gyűlölik ezt a rendszert. Attól kell tartani, hogy az összeomlás maga alá temeti az egész munkásosztályt. Ma még kezünkben van a hadsereg. Kunék és Szamuelyék néhány száz fölfegyverkezett egyénnel rendelkeznek. Ha mi ezek ellen fegyveres erővel fellépünk, a győzelem nem lehet kétséges. Betegségem ellenére elvállalom a mozgalom katonai részét, de csak abban az esetben, *ha a szociáldemokraták erre felhatalmaznak*, mellém állnak és vállalják a politikai vezetést és felelősséget. Ha egyénileg csinálják az akciót, ennek ellenforradalom-jellege van. Há a túlnyomó többséget alkotó szociáldemokrata munkások kelnek fel a kisebbségi diktatúra ellen, ez csak azt jelenti, hogy az öntudatos, a forradalom érdekeit védő szociáldemokraták meg akarják menteni a forradalmat az anarchiától és összeomlástól. Kétségtelen, hogy a munkásosztály, a nagy tömegek örömmel és lelkesedéssel csatlakoznak hozzánk. Az akció fölszabadító jellegű lesz, mert kezünkben marad a fegyveres erő. Fegyverrel a kézben biztosítjuk a munkásság hatalmát az országon belül, meghiúsítjuk az ellenforradalom, a fehér terror győzelmét és ha *így* tárgyalunk az antanttal, biztosíthatjuk a külbékét és annyit fogunk megvalósítani és föntartani a megtett intézkedésekből, amennyit a gazdasági lehetőségek és a külpolitikai hatalmi viszonyok számunkra biztosítanak, anélkül, hogy a munkásság fölösleges áldozatokban és nyomorúságban elpusztulna.

Pogány röviden kijelentette, hogy teljesen osztja a magyar kommunisták rendszerével szemben táplált ellenszenvemet. Teljesen egyetért abban, hogy az ő vezetésük végromlásba viszi a forradalmat. De egyénileg *nem támogatná* ezt a vállalkozást, mert nem hisz a sikerben. *De mm is akadályozza meg. jö* egyszerűen félreáll. (Tizenöt nappal később, július 20-ikán, Pogány Siófokon már azt fejtegette Kunfi előtt, hogy fegyverrel kell Kunékat leverni, különben elpusztul a forradalom.) Pogány álláspontjához csat-

lakozott *Landler is*. Nem támogatja az akciót, de nem is akadályozza meg. *Haubrich* hajlandónak nyilatkozott *most* a parancsnoksága alatt lévő budapesti, szervezett munkásokból álló rendfőntartó zászlóaljakkal az akció mellé szegődni. A főfegyverzett munkásság csatlakozása eldöntötte a terv *katonai* sikerének kérdését. A munkászászlóaljak könnyű szerrel leverték volna a néhány száz főből álló renitenskedőket és elég erősek voltak arra, hogy fegyveres erővel megakadályozzák a jobboldali ellenforradalom fölkelését.

Weltner azonban erélyesen szembezállt tervemmel. Nem bízott a sikerben. Az anarchia rendszerét ő gyűlölte a legmélyebben; elégedetlenséggel szemlélte a garázdálkodókat; tudta, hogy a végső bukás felé rohan a forradalom, de azért nem támogathatja az akciót, mert ennek nem lehet más következménye, mint az ellenforradalom győzelme. A szociáldemokraták a forradalomnak ebben a stádiumában leverhetik ugyan a paraziták garázdálkodását, *de nem tudják főntartani a munkásosztály hatalmát*. A gazdasági okokból elégedetlen munkásság a szociáldemokrata párt ellen fog fordulni, megismétlődhetnek az októberi forradalom eseményei - *végül a fehér terror fog felülkerekedni*.

Kudarccs esetére – ettől azonban a katonai és munkásviszonyok ismerete alapján én nem féltem – *Weltner* aggodalma jogosult volt.

A szociáldemokrata párt és a szervezett munkások húsz esztendő óta egyik legbefolyásosabb vezetőjének, *Weltner*nek állásfoglalása eldöntötte az akció sorsát. *Weltner* nélkül megindítani a mozgalmat: az akkori viszonyok között a szociáldemokraták laza táborának a szétszakításához, megbontásához vezetett volna, az egyéni akció jellegét öltötte volna fel. Erre nem vállalkoztunk, mert csak az ellenforradalom malmára hajtottuk volna a vizet.

Az értekezlet állásfoglalása kiirtotta belőlem a kibontakozás reményének utolsó szikráját is. Nem láttam kivezető utat a forradalom és a munkásosztály hatalmának megmentésére. Ott rögtön bejelentettem megmásíthatatlan elhatározásomat, hogy megválók tisztségemtől, nem vállalom tovább a munkásosztály előtt a felelősséget a kommunista vezetés baklövéséiért.

XLIV. A bécsi követségen.

Július 10-én lemondottam a hadseregfőparancsnoki tisztségről. Noha Kun kezdeményezésére Landler, Pogány, Vágó, Feldmann Pál és más katonai funkcionáriusok két éjszakán keresztül tartó tanácskozáson igyekeztek marasztalni, kierőszakoltam, hogy kormányzótanács elé kerüljön lemondásom ügye. A kormányzótanács nem fogadta ugyan el a lemondásomat, de egészségeim helyreállítására engedélyezett szabadságot.

Ezen az ülésen vetődött föl bécsi követté való kinevezésem gondolata. Miután ez a kinevezés a későbbi események folyamán még *fontos* szerepet *játszott és* kommunista részről valótlán beállításban került a nyilvánosság elé, néhány mondatban foglalkoznom kell a különben nem jelentős személyi ügygel.

A lemondás ügyét tárgyaló kormányzótanácsi ülés alatt, magánbeszélgetés formájában, Varga Jenő népbiztos fölszólított, hogy a fontos külpolitikai és közgazdasági érdekekre való tekintettel vállaljam el az üresedésben álló bécsi követség vezetését. A volt követet az osztrák kormány kívánságára vissza kellett hívni. Varga szerint szükségünk van Ausztria támogatására és az osztrák szociáldemokraták egynémely vezetőjéhez fűzött baráti viszony mellett én sokat használhatnék Magyarorszáig ügyének.

Varga tervét Kun és Landler is támogatták. Kezdetben ajánlatuknak még a gondolatát is visszautasítottam. Annál is inkább, mert már megállapodtam egy gyógyintézetrel, hogy június 20-án megkezdem gyógykezeltetésemet, de másrészt nem akartam semmiféle közfunkciót vállalni. Hosszas kapacitálás után végre 48 órai meggondolási időt kértem, hogy tájékozódhassam és szűkebb baráti környezetemmel megbeszélhessem a dolgot.

Kunfival, Garbaival, Weltnerrel és másokkal való tanácskozás után elhatároztam, hogy elvállalom az újabb tisztséget. Mindnyájun-

kat az a megfontolás vezetett, hogy az országnak elsődrendű érdeke az Ausztriával való jóviszony fölélesztése és megbízható tájékoztató szerzése. Erre a szerepre pedig a régi összeköttetéseknel fogva elvtársaim engem alkalmasnak tartottak. Azonfölül Kun azt az ajánlatot tette, hogy gyógykezeltessem magam Bécsben, biztosított arról, hogy lényegesen kevesebb munkám lesz, mint a főhadiszálláson és emellett nagyon sokat használhatok a forradalom ügyének. A bécsi követi tisztség elvállalását azonban a következő feltételekhez köttem:

1. Az osztrák kormány, illetve a külügyminiszter (Otto Bauer) előzetes agreement-je bekérendő, mert csak abban az esetben vállalhatom a követség vezetését, ha az osztrák szociáldemokraták szívesen fogadják kinevezésemet.

2. Ausztriában a Magyarországról táplált minden propaganda és a propaganda anyagi támogatása beszüntetendő, hogy a minden súrlódás nélkül való jóviszony az osztrák szociáldemokrata párttal kimélyíthető legyen.

3. Mint bécsi követnek jogomban áll összeköttetéseim révén az ántánt szándékai felől puhatolódzni, szükség esetén az ántánt-megbizottakkal érintkezésbe lépni. Ezzel szemben kötelezettséget vállalok arra nézve, hogy az idevonatkozó tárgyalásokról a külügyi népbiztosságot pontosan informálok.

Kun a föltételeimet a főhadiszálláson tartott tanácskozás alkalmával – Landler jelenlétében – a legnagyobb örömmel elfogadta. Mint a külügyek vezetője, fölhatalmazott arra, hogy az ántánt-megbizottakkal érintkezést keressek és minden tekintetben helyesnek és célszerűnek találta föltételeimnek pontos végrehajtását.

Ennek alapján július 14-én bejelenttem a megbízatásomról szóló tervet Ottó Bauernak, az ausztriai kormány külügyi vezetőjének. Kun nevében közöltem vele, hogy mely föltételek alapján vállalom az állást. Bauer a maga nevében szívesen fogadta a megbízást, de hangsúlyozta, hogy a két állam között való jóviszony előföltétele, hogy a magyar kormány minden propagandától tartózkodjék s ne avatkozzék Ausztria és az osztrák munkásosztály belügyeibe. E tárgyalás után véglegesen elvállaltam a megbízást.

A kormányzótanács Landler Jenőt bízta meg a hadsereg főparancsnokság ügyeinek vezetésével.

Minden tisztség betöltésénél fölmerült a vezető erőkben való emberhiány kérdése. *Landler* vezeti a *belügyi népbiztosságot*, a *vasúti ügyeket* és *fontos katonai vezető tisztséget* tölt be. Ezek közül külön-külön mindegyik tisztség még normális időkben is - hát még forradalom alatt! - *egész* embert igényel. *Landler* azonban, távol a fővárostól, csak részlegesen foglalkozhatott a reszortjaival. Ezért az újabb, proletár-közigazgatás alapjain fölépült forradalom belügyi népbiztossága heteken keresztül - a felelős vezető távollétében - az országos anarchia melegágya volt. A vasút és a katonai vezetés ügyének is csak a munkaerő egy részét szentelhette az elfoglalt *Landler*; nem csoda, ha organikus építés helyett az egész vonalon a dezorganizáció ütötte föl a fejét.

Július 21-én, a magyar és orosz tanácsköztársaságokért proklamált politikai tömegsztrájk napján foglaltam el hivatalomat. A sztrájk Bécsben példásan sikerült. Ausztria proletariátusa ragyogó szolidaritással tüntetett a nemzetközi proletáregyüttérzés eszméje mellett. Sajnos, Európa többi államaiban a sztrájk kudarcba fulladt. A szétrombolt munkás-Internationale még nem volt olyan erős, hogy nemzetközi cselekedetekkel léphessen sorompóba.

Bécsben akkor még *Bettelheim Ernő* szerepelt a III. Internationale teljhatalmú megbízottjaként, noha sem Moszkva, sem *Kun Béla* ilyenirányú megbízást neki sohasem adott. A követség titkára, *Rudas Zoltán* közölte velem, hogy *Kun* már ideérkezésem előtt Budapestre rendelte vissza *Bettelheimot*, de a „diktátor” vonakodik a rendelkezés teljesítésétől.

Hivatalom elfoglalása után a követségi személyzet sem közvetlenül, sem közvetve Ausztria területén semmiféle politikai propagandában részt nem vett. Erre vonatkozó rendelkezéseinket *Kun Béla* előzetes tudtával, mint a tanácskormány intézkedéseit bejelentettem az osztrák szociáldemokratapárti minisztereknek is. A szociáldemokrata vezetők közül hivatalból is fölkerestem *Seitz* nemzetgyűlési elnököt, *Otto Bauert*, *Eldersch* belügyi és *Julius Deutsch* hadügyi államtitkárt.

Eltársaink a magyar helyzetet illetően pesszimisták voltak. Aggodalommal szemlélték a magyar eseményeket. Ha a magyar

forradalom elbukik: ebben az esetben az ellenforradalom győzelme súlyos belső nehézségek elé állítja nemcsak Magyarországot, hanem Ausztria munkásságát is. Szinte egyértelműen kijelentették, hogy ők, noha nem helyeslik azokat az eszközöket és módokat, amelyekkel a magyar proletariátus vívja a forradalmát, nem engednek meg Ausztria területén semmiféle olyan cselekményt, amely a magyar tanácsköztársaság ellen irányul. Másrésztől azonban joggal megkövetelik azt, hogy Magyarország ugyancsak ne avatkozzék be Ausztria és az osztrák proletariátus belső dolgaiba.

Egyébként mindnyájan, elsősorban Otto Bauer külügyi államtitkár, a legnagyobb készséggel és jóindulattal mozdították elő azt a törekvésünket, hogy Magyarországon az ellenforradalom győzelmét megghiúsítsuk és megmentünk a munkásság politikai hatalmából annyit, amennyi csak lehetséges.

Az ántánt bécsi megbízottai, még Bécsbe érkezésem előtt, kapcsolatot kerestek osztrák szociáldemokratákkal s igyekeztek őket rávenni arra, hogy közvetítsék a velem való érintkezést. Miután Kun Bélától kifejezetten *főhatalmazásom és megbízásom* volt arra nézve, hogy az antantnak a magyar tanácsköztársasággal szemben tanúsított magatartása ügyében az ántánt követeivel tárgyaljak, elfogadtam Cunningham ezredesnek, Anglia bécsi megbízottjának egy magánjellegű, nem kötelező tárgyalásra vonatkozó meghívását.

Július 23-án beszéltem először Cunninghammal. Az antanttal való békés megegyezés szükségességét hangoztatta, mert ellenkező esetben Magyarország helyzete a legsúlyosabbá válik. Arra az ellenvetésemre, hogy a románok ellen való hadműveletek a mi részünkről sikerrel folynak, elővette legújabb táviratait és tudatta velem, hogy a vörös hadsereget Kisújszállásnál a románok megverték. A legnagyobb megrökönyödésemre íróasztalán láttam – a hadosztályparancsnokok –és csapatparancsnokok nevének feltüntetésével! – a vörös hadsereg legújabb hadrendjét is, amiből arra következtethettem, hogy *az ántánt kémrendszere vezérkarunkig terjed.*

Cunningham végül tudatta velem, hogy ő, az ántánt többi megbízottaival együtt, néhány napon belül félhivatalos javaslatot tesz majd az antanttal való békekötés tárgyában.

Tárgyalásaimról telefonon és írásban referáltam Kun Bélának, amelyben szószerint ismétlem a tárgyalás részleteit. Azt is tudat-

tam vele, hogy hadrendünk Cunninghamék kezében van s így gondoskodjanak arról, hogy az ebből keletkező veszedelmek elháríttassanak.

Az első tárgyalás napján Kun helyettese, Alpári Gyula, Kun megbízásából, arról értesített, hogy Weltner Jakab és Peyer Károly – két szociáldemokrata vezető – diplomáciai útlevéllal Bécsbe utaznak az antanttal folyó tárgyalások további szorgalmazása céljából. Kérdezősködésekre Kun később elmondotta e kiküldetés előzményeit. A budapesti olasz misszió a bécsi ántánt-missziók megbízásából – még az én bécsi kiküldetésem előtt néhány héttel – azt kérte Kuntól, hogy küldjék ki Bécsbe Weltner Jakab, Peyer Károly, Peidl Gyula és Buchinger Manó szociáldemokrata vezetőket, az ántánt megbízottaival való tárgyalás céljából. Kun annak idején nem teljesítette a kérést.

Most, hogy a román fronton megakadt a vörös hadsereg előnyomulása, sőt egyes frontszakaszokon a bomlás jelei is erősen mutatkoztak: Kun elhatározta Weltnernek és Peyernek kiküldetését, hogy egy esetleges kudarc esetén *a békekötés gyorsan realizálható legyen*. Peidl és Buchinger kiküldetését megtagadta, mert ezek annak idején ellenezték a kommunistákkal való megegyezést, a tanácsrendszer ideje alatt pedig távortartották magukat a munkásmozgalomtól, nem vállaltak semmiféle közfunkciót.

Weltnerék 24-én érkeztek Bécsbe. Megérkezésük előtt Cunningham ismét magához kéretett és átnyújtotta azokat a föltételeket, amelyek alapján az ántánt-államok bécsi megbízottai javaslatot tettek Parisban a tanácsköztársasággal való békekötés tárgyában:

„1. Egy diktatórikus kormány vegye át a hatalmat. Célszerű volna, ha a következő férfiak helyet foglalnának a kormányban: Haubrich, Ágoston és Garami. (Személyi változásokra Kun már áprilisban vállalt kötelezettséget. – A szerző.)

2. Kun kommunista kormánya eltávolítandó, a bolsevizmus visszautasítandó; a bolsevik propaganda az egész vonalon megszüntetendő. (A propagandára vonatkozó föltételt Kun már az áprilisban Brown professzorral történt tárgyalások alkalmával akceptálta. – A s z e r z ő.)

3. A diktatúra csak áthidalás legyen egy valamennyi osztályból képviselt kormány alakításához.

4. Minden terrorisztikus cselekvés, konfiskáció és lefoglalás azonnal megszüntetendő. (A terror megszüntetését Kun az áprilisi tárgyalásoknál is akceptálta. – A s z e r z ő.)

5. Egy ántánt-tanács hívandó meg a kormány támogatására.

6. A blokádot földoldják, az ántánt részéről azonnal intézkedések történnek élelmiszerek és szén szállítására meg a dunai közlekedés megnyitására támogatására.

7. Mindenféle politikai üldözés beszüntetendő.

8. A szocializálás dolgában a végleges döntés az állandó kormány részére tartatik fenn.”

Magyarázatul Cunningham még hozzáfűzte – s ezt később Weltner és Peyér előtt is megismételte –, hogy a politikai üldözések beszüntetése alatt *mindenféle jobb- és baloldali üldözés megszüntetését* követelik.

25-én délelőtt Weltnerrel és Peyérral meglátogattuk Cunninghame-t, aki megismételte előttünk javaslatait és kijelentette, hogy azokhoz Allizé francia és Borghese herceg olasz megbízottak is hozzájárultak. Az ántánt-államok nevében kér tehát bennünket,, igyekezzünk a békét mielőbb létrehozni.

Erről a tárgyalásról Kun Bélának július 25-én kelt írásos jelentésben számoltam be; beszámolómnak fontosabb részleteit az alábbiakban közlöm:

„Önnel már Budapesten és utóbb most telefonon megállapodtam abban, hogy minden ajánlatot meghallgatunk. Már akkor is és főként a később beérkezett harctéri jelentésekből éreztem a román offenzíva súlyát s ezért még inkább ráhelyezkedtem az időnyerés ránk nézve rendkívül fontos álláspontjára.

Cunninghammal július 25-én tárgyaltunk. Előterjesztette mindazt, amit Önnel már megírtam, fűszerezve azzal, hogy a helyzet rendkívül kritikus, mert erős befolyások dolgoznak azon, hogy a románok és csehek együttes támadást intézzenek Szovjetmagyarország ellen. Hangsúlyozta ismételten, hogy ez a támadás reánk nézve sokkal rosszabb, mintha az ántánt saját csapataival támadna. Burkoltan sejteni engedte, hogy ő nem szeretné, ha ez a támadás bekövetkezne. Én azt vettem ki beszédéből, hogy francia részről érvényesül a támadási

befolyás, míg az angolok, amerikaiak és olaszok szeretnék ezt a beavatkozást elkerülni.

A kibontakozás alapjául ő kormányváltozást tart célszerűnek, illetve *ennek a kormánynak távoznia kell*. Az általam kifejtettek alapján belátja, hogy csak munkástanácsokkal lehet kormányozni és elfogadná azt, hogy az újabb kormány a munkástanácsokra támaszkodna, illetve azok maradnak a hatalom birtokában. A munkástanácsok mellett paraszttanácsokra helyezett nagy súlyt, amire mi megmagyaráztuk neki, hogy nálunk a vidéken különben paraszttanácsok vannak. Szükségesnek tartja, mint az ántánt főkövetelését, a külföldi propaganda beszüntetését, a terror megszüntetését, minden jobb- és baloldali politikai üldözés megszüntetését. A szocializálás kérdésében a jelenlegi állapot maradna fenn, a szocializálási üzemhatárok későbbi meghatározásával.

Ennek ellenében megszűnik a blokádnak, küldenek szenet, élelmiszereket, textilt, nyersanyagot és hitelt adnak, főkövetelése azonban a *kormány rekonstruálása*. Természetesen személyi tekintetek is fognak érvényesülni. Garamit, Ágostont és Haubrichot kívánják.

Hosszas tárgyalás után végre megállapodtunk abban, hogy ő szondirozni fog Parisban a békeföltételek után és megkérdezi, közölheti-e velünk a békeföltételeket. Mi is megígértük, hogy szondirozni fogunk, amely ígéretemet be is tartom, amennyiben jelen jelentésemet pontos hűséggel le is írom¹.”

Ugyanazon a napon az olasz Borghese herceg is magához kértett bennünket. Mindenben megerősítette Cunningham előadását. Ugyanazzal az eredménnyel végeztünk: ő is, mi is jelentést teszünk kormányainknak és az utasításokhoz képest fogjuk a tárgyalásokat folytatni.

Borghesével folytatott tárgyalásaink során még egy érdekes kérdés vetődött fel. Bethlen István gróf kért tőlünk találkozót. A tárgyalásnak erről a részletéről a következőket jelentettem Kunnak:

„A beszélgetés végén (Borghese) meglepően azt a kérdést intézte hozzánk, hogy engedjük meg, hogy *Bethlen* István vagy *Weltner*rel vagy mindnyájunkkal találkozzék és bebizo-

¹ A tanácsköztársaság bécsi követségének 3. sz. jelentése.

nyitsa nekünk, hogy *ő már nem a régi ember, nem reakciós s így teljesen indokolatlan az az ellenszenv, amit iránta tanúsítanak*. Egyértelműleg kijelentették, hogy ez a kérés teljesen lehetetlen és céltalan. Szívesen elhisszük, hogy Bethlen eltért reakciós álláspontjától, de minden vele való tárgyalás fölösleges dolog. Hangsúlyozzuk, hogy a politikai életben sem Bethlen, sem a szegedi kormány semmiféle szerepet nem játszik, sőt meg vagyunk győződve arról, hogy még a polgári osztály – a néhány nagybirtokoson kívül – szintén gyűlölettel és utálattal fordul el ezektől a politikusoktól. Az erélyes visszautasítást Borghese megértette és nem is erőltette tovább a dolgot².”

A párisi négyes tanács július 28-án Cunninghamék javaslatára a következő szikratáviratban válaszolt:³

„A szövetséges és társult kormányok a következő nyilatkozatot tették közzé.

A szövetséges és társult kormányok igen kívánatosnak tartanak, hogy a magyar néppel békét kössenek s ezzel véget vessenek annak az állapotnak, amely Középeurópa gazdasági újjáépítését lehetetlenné teszi és a népek élmezésének leküzdhetetlen nehézségeket állít az útjába.

Az élelmiszerszállítást azonban lehetetlen megkezdeni addig, amíg Magyarországon nem áll fön olyan kormány, amely a népakaratot képviseli és a szövetséges és társult hatalmakkal szemben vállalt kötelezettségének betüszierint és szellemének megfelelően eleget tesz. Kun Béla kormánya ezeknek a föltételeknek semmiképpen sem felel meg. Nemcsak nem képviseli a magyar népet, de jelenleg egy barátságos hatalom ellen támad. A szövetséges és társult kormányok saját felelőséjükre olyan rendszabályokhoz fognak nyúl ni, aminöket ez a szociális kérdés szükségessé tesz. Ha arról van szó, hogy élelmiszerek szállíttassanak, a blokád megszünjék, a gazda-

²U. o.

³ Téves Garami Ernőnek „Forrongó Magyarország” címü könyvében (150 oldal) kifejezésre jutó föltevése, miszerint ez az ántántnyilatkozat az ö június 8-án kelt, az ántánt négyes tanácsához intézett memorandumára szóló válasz.

sági újjáépítés munkája megkezdődjék és a béke helyreálljon, akkor a magyar népet olyan kormánynak kell képviselnie, amely a népakaratot reprezentálja, nem pedig olyanak, amelynek hatalma a terroron nyugszik. Természetes, hogy a magyar területeknek – amennyiben azokat a békekonferencia mint ilyeneket megjelölte – idegen csapatokkal való megszállása nyomban megszűnik, mihelyt a szövetséges csapatok parancsnoka meggyőződést szerez a fegyverszüneti feltételek helyes végrehajtásáról.”

Az ántánt megbízottaival folytatott tárgyalásokkal, természetesen, határozott céljaink voltak. Mindenekelőtt tájékozódást kívántunk szerezni az ántánt álláspontját és jövő terveit illetően. A románok sikere és a vörös hadsereg veresége kibővítette ezt a célkitűzést. Föl kellett készülnünk minden eshetőségre, hogy a teljes összeomlás, a munkásság politikai hatalmának teljes letörése, az ellenforradalom győzelme meghiúsítható legyen. Fáradozásaimmal párhuzamosan valószínűen ugyanezek a gondolatok vezérelték Kun Bélát (Peyer és Weltner kiküldetésével); de a döntő pillanatban ismét határozatlan volt, fölülkerekedett benne az úgynevezett „baloldali befolyás” és nem merte cselekedetének konzekvenciáját levonni.

Noha Kun ingadozásával szemben mi a békés megegyezés gondolatát képviseltük, nem voltunk hajlandók arra, hogy Kun és a budapesti kormány megkerülésével bármiféle megállapodást létesítsünk. Az ilyen megállapodás a fönálló helyzetben *céltalan és eredménytelen* lett volna és csak ürügyül szolgálhatott volna Kunéknak arra, hogy bennünket okoljanak az ő botor, a munkásságra nézve katasztrofális politikájuk bukásáért.

Az antanttal folytatott tárgyalások néhány napra holtpontra jutottak, mert Kun Béla a jelentések kézhezvétele után elhatározta, hogy személyesen is kíván velünk tárgyalni és e célból július 30-án reggel a magyar határállomásra, Királyhidára érkezik.

*

A követség gazdasági és politikai ügyvitele ugyanolyan anarchikus volt, mint a belső helyzet.

Igyekeztemet, hogy Németausztriával – amely az egyetlen terület volt, ahonnan a külfölddel érintkezhetünk – a jóviszonyt fõntarthatassuk, Kun helyeselte, de cselekedeteiben napról-napra az ellenkezõjét tette annak, amiben velem megállapodott.

Julius 25-én Kunnal és Alpáriveral való elõzetes megállapodás alapján jegyzékot intéztem Otto Bauerhez, a külügyi államtitkárhoz, amelyben a német-osztrák értékpapírok igénybevétele ügyében tettem a magyar kormány nevében megnyugtató kijelentéseket. Két nappal késõbb ugyané tárgyban megjelenik a lapokban a magyar kormánynak egy jegyzéke, amelyben éppen az ellenkezõje van annak, mint amire nekem utasítást adtak . . .

Még ennél is furcsább helyzetbe kerültünk a saint-germaini békeszerzõdés tervezetének nyilvánossághozatalát követõ napokban. Az ántánt Nyugatmagyarországot Ausztriának ítélte oda. Ebben az ügyben Budapestre siffreztetett távirat érkezik: intézkedjek, hogy Bettelheim a nála lévõ 400 000 koronát adja át az osztrák kommunista pártnak és hogy

„Tomannal (Az osztrák kommunisták egyik vezetõje. – A szerzõ.) közöltessek, hogy az osztrák proletariátus fegyver nélkül kaphatja mindazt, amit az ántánt ígért, különben még fegyverrel sem. *Egyedüli mód a tanácsköztársaság kikiáltása**.”

Három nappal a magyar forradalom bukása elõtt Kun ilyen naiv kísérletekkel áltatja õnmagát és az országot! Komolytalanul azt hiszi, 400 000 koronával és egy gyerekes ígérettel (a magyarországi tapasztalatok után!) az éhezõ Ausztria munkásosztálya beugrik az újabb forradalomba, a tanácsköztársaság proklamálásába!

Miután én úgy tudtam, hogy Kun visszahívta Bettelheimot, azonfölül megállapodásunk volt, hogy Ausztria területén minden propagandát és agitációt beszüntetnek, teleföntáviratban értesítettem a külügyi népbiztosságot, hogy ilyen intézkedéseket nem hajtok végre. Ellenkezik megállapodásunkkal: követelem, hogy a jövõben ilyen utasításokat ne is küldjenek. Másnap visszavonták a bécsi elintézésre vonatkozó megbízást . . .

¹ A tanácsköztársaság bécsi követségének irattára.

Ez a rendszertelenség sötét képet festett arról, hogy hogyan vezették négy hónapon keresztül a szorongatott magyar tanácsköztársaság külügyeit ...

*

Polgári részről is történtek kísérletek tárgyalások fölvétele céljából. Ezeket következetesen visszautasítottuk. *Bethlen* István gróf, később még az egyik *Apponyi* gróf és mások igyekeztek félhivatalos és magánjellegű tárgyalásokba bocsátkozni. Egyizben *Krausz* Simon bankvezér keresett fantasztikus gazdasági terveivel és a kibontakozás megteremtésének lehetőségeit fejtegette. Ez is csak súlytalan magánakció volt, nem volt semmi jelentősége, vétek lett volna komolyan venni.

Julius 30-án találkoztunk Kunnal Királyhidán. *Weltner* és *Peyer* jelenlétében megismételtem előtte a *Cunningham*mal folytatott tárgyalások anyagát. Nyomatékosan figyelmeztettük arra, hogy ha a fronton valóban rossz a helyzet, célszerű volna a lavirozás helyett komoly választ adni az antantnak. Kun a leghatározottabban kijelentette, hogy *„soha Budapesten és a csapatok között nem volt olyan lelkes a hangulat, mint most. A fronton kitűnően állunk, a csorbát kiköszörültük, a románokat visszavertük és a győzelem egyáltalán nem lehet kétséges.”*

Kun bizakodó fölfogását még királyhidai tárgyalásunk közben érkezett jelentés alaposan megcáfolta. Győrben föllázdak az asszonyok, a munkások egy része is csatlakozott hozzájuk, a frontról vereség híre érkezik: mindez nem nagyon erősítette meg a lelkes hangulatról szóló véleményt.

Kun az elutazása előtt a külügyi kormány nevében utasított, hogy folytassam a tárgyalásokat az antanttal, az egyes mozzanatokról értesítsem őt, de *semmiféle megállapodás nem köthető*, mert *a tanácsköztársaság ügye olyan jól áll, hogy erre szükség sincsen ...*

XLV.

A tiszai hadjárat.

A hazaárulók: Horthy Miklós, Bethlen István és Julier vezérkari főnök.

A párisi négyes tanácstól a tanácskormányhoz intézett, június 13-i jegyzékben Clemenceau ünnepélyesen kötelezettséget vállal arra, hogy

„a román csapatokat abban a pillanatban visszavonják, amikor a magyar csapatok kiűrtik Csehszlovákiát.”

A magyar kormány a maga részéről mindent elkövetett, hogy a román uralom alatt lévő magyar területek mielőbb az anyaországhoz csatoltassanak. Clemenceau és az ántánt négyes tanácsa azonban megszegte szavát és nyilvánosan tett ígérését. Minden felszólítás ellenére a vörös hadsereg visszavonulása után sem üritette ki a békekonferenciától Magyarország számára ítélt területet.

Clemenceau hitegetéséhez Bethlen István hazaárulása nyújtott „jogi alap”-ot.

Mint a szegedi magyar kormány képviselője: június 26-án alázatos, szervilis hangú jegyzéket intézett az ántánt-államokba, amelyben többek között kijelenti, hogy

„ezeken a kiürült területeken a közigazgatást a jelen pillanatig a román hadsereg parancsnoksága nevében magyar tisztviselők gyakorolták, ami teljes mértékben megfelelt a szőbanforgó területek kívánalmainak¹.”

Ennek alapján azt kéri, hogy a kiürítendő területet adják a szegedi kormánynak. Bethlen úr tudta, hogy a románok ezt a megoldást már azért sem fogadják el, mert hiszen a szegedieknek

¹ Kelemen Béla dr.: „Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez”, 305 old.

nem volt semmiféle fegyveres erejük – és így képtelenek lettek volna a szóbanforgó területet átvenni -, de ő inkább a román megszállást választotta, mint a magyar proletariátus uralmát.

„Ha mindazonáltal – folytatódik a jegyzék – a magas hatalmak nem adnának helyt a *szegedi kormány* kérésének, az utóbbi *bejelenti* az ezeknek a *területeknek* a *budapesti tanácskormány részére való átadása elleni legformálisabb tiltakozását.*”²

Nyomatéku azzal fenyegetődött, hogy átadás esetén a szegedi kormány a vörös csapatoknak a kiürített területre való bevonulását „minden eszközzel meg fogja akadályozni”. Üres handabandázás volt ez, amelynek nem volt más célja, mint a románok távozásának megakadályozása. Ezt bizonyítják a bekövetkezett események is.

Julius 20-án a vörös csapatok bevonulnak a Tiszántúltra – és a hős szegedi „hadsereg”, Horthy főparancsnokkal az élén, a szerb és francia csapatok védelme alatt a Kass-szállóban tivornyázik és így „akadályozza meg a vörös csapatok előrenyomulását”.

De azért Bethlen írása megtette hatását. A románok a Tiszán túl maradtak.

Julius 11-én a magyar kormány nevében Kun Béla újabb jegyzéket intézett Clemenceauhoz. Figyelmeztette ígéretére.

„A vörös hadsereg június 24-én beszüntette az ellenségeskedéseket. Június 30-án visszavonult az ántánt által kijelölt vonalra. Joggal várhattuk tehát, hogy, megfelelően a június 13-i sürgönyében foglaltaknak, a szövetséges és társult hatalmak parancsára a román királyi csapatok is visszavonulnak a nekik kijelölt határok mögé.”

Követeli tehát a román csapatok rögtöni visszavonását, mert csak így igazolhatja a magyar kormány eljárását, amely Clemenceau szavát elfogadta garanciának.

A jegyzékben a sorok között arra is utal, hogy szükség esetén *fegyverrel is* érvényt szerez a békekonferencia határozatának, de

² U. o.

ismételten kéri a Tiszántúl kiürítését, hogy a fölösleges vérontás elkerülhető legyen.

* *
*

Közben a tiszai – békés vagy fegyveres – átkelés katonai előkészületei is befejeződtek. A hadműveletek tervét Stromfeld utódja, Julier vezérkari főnök dolgozta ki. Alternatív megoldást tervezett: Tiszafüred vagy Szolnok legyen a főátkelési pont. Utódom, Landler, Szolnok mellett döntött, kisebb erők Tiszafürednél és Csongrádnál lépik át a Tiszát.

A számszerű katonai erő szempontjából a vörös hadsereg helyzete kitűnő volt. Kötelékéhez tartozott³ (a hátországba lévő alakulatokkal együtt) 284742 fő; a kombattáns hadsereg élelmezési létszáma 111089 fő, a puskalétszám 56084 fő volt. 166 gyalogsági zászlóalj, 14 géppuskás század, 3 működő páncélvonat, 11 lovasszázad, 9 repülőszázad keretében oszlott meg a hadsereg ereje, amellelt *Szolnok körül 210* és *Tiszafürednél 70 ágyú* állt készen a tiszai átkelés fedezésére. Hídanyag, jól kiképzett, megfelelő árkász- és hidászcsapatok egészítették ki e hadsereg technikai felszerelését.

Ezzel szemben a román hadsereg nem egész hat hadosztállyal rendelkezett: kétségtelen volt a vörös hadsereg döntő fölénye.

*

Julius 14-én beérkezett a békekonferencia válasza.

„*Kun Béla, Budapest.* Válaszul a rádiótelegramra, amelyt július 11-i keltezéssel Önök az elnökhöz intéztek, a békekonferencia kijelenti, hogy nem tárgyalhat önökkel, amíg be nem tartják a fegyverszüneti szerződést⁴.” Ilyen szörnyű hitszegés még a hírhedt európai diplomáciában is ritkítja párját!

A hazaáruló Bethlen tehát győzött. Az ántánt nem ürittette ki a Tiszántúlt, a szegediek nem vonulhatnak oda – román megszállás alatt marad a színmagyar vidék.

amíg a vörös hadsereg győzelmet győzelemre halmozott, addig Clemenceau úr tárgyal, jegyzékeket küldött, megállapodásokat

³ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

⁴ A „Népszava” 1919 július 15-i száma.

kötött a tanácskormánnyal. A hadsereg fölbomlása miatt bekövetkezett a csehszlovák terület kiürítése: a területi zálog megszűnése után a nagyra tartott polgári becsület európai képviselője megszegi az adott szó szentségét, -- hajszálat talált a levesben. Most egyszerre a fegyverszüneti szerződés betartását követeli. Annak a szerződésnek a végrehajtását, amelynek minden pontját az aláírás napjától kezdve óránként lábbal tiporta az ántánt!

Kun erélyes válasza és a kiürítésre vonatkozó követelés föntartása már nem sokat használt. Az ántánt nem akarja kiüríteni a Tiszántúlt. Tehát döntenet kell, hogy fegyveres erővel kíséreljük-e meg a Magyarországhoz tartozó terület visszafoglalását?

Döntő befolyást gyakorolt a további elhatározásokra a hadsereg hangulata. Az ipari munkásságból álló csapatok nagyrésze elszéledt. A legharciasabb és legjobb csapatok a Tiszántúl vidékéről valók. Ezek türelmetlenül követelik a kiürítendő területre, hazájukba való bevonulást.

*   *
*
*
*

A július 20-ára virradó éjjel a vörös hadsereg három ponton – Szolnoknál, Tiszafürednél és Csongrádnál – átkelt a Tiszán. Ugyanazon a napon Kun rövid táviratot intézett Clemenceauhoz:

„Az ántánt akarata ellenére való román támadó viselkedéssel szemben kénytelenek voltunk a Tiszán átkelni és *igyekezni az ántánt akaratainak a románokkal szemben érvényt szerezni*”⁶.

A hadműveletek az első három napon programszerűen folytak. A főerők – a 3., 5., 6. és 7. hadosztály – két irányban folytatta előrenyomulását: a déli szárny Turkeve-Mezőtúr, az északi szárny Kisújszállás-Karcag irányában. A tiszafüredi és csongrádi erő csak vontatottan nyert tért. Csongrádnál Politovszky ezredes, Vágó Béla hadtestparancsnok vezérkari főnöke Horthyékkel való megegyezés következtében elszabotálta a hadműveleteket.

24-én az előrenyomulás a centrumban is megakadt. Az észak felé nyomuló erők balszárnyát Fegyvernek felől a bekerítés veszedelme fenyegette. A hatodik hadosztály balszárnya teljesen

⁶ A „Népszava” 1919 július 23-i száma.

fedezetlen maradt, a Fegyvernek irányában rendelt csapatok részben hamis irányítást kaptak, részben tudatosan késve kiadott parancsok miatt nem érkeztek be időre rendeltetési helyükre.

Az átkarolás veszedelmétől fenyegetett csapatokat vissza kellett vonni. A főerők visszavonulásával együtt a tiszafüredi és csongrádi erők is megtorpantak: visszaözönltek.

Rendetlen sorokban, kötelékeiktől elszakított csapatok, irányítás nélkül vagy hamis irányítás mellett, szállingóztak tehetetlenül ide-oda a különböző országutakon. A visszavonuló trén eltorszolta az utakat, fejvesztettség, zúrzavar bomlasztotta meg az egész hadsereget, amely rengeteg hadianyag hátrahagyásával kénytelen volt július 26-án az improvizált hidon a Tisza vonala mögé visszavonulni. Sok fogoly maradt a románok kezén, az üldözött vörös katonák egy része elvérzett a román ágyuk tüze alatt, másik csoportja befulladt a Tiszába.

Július 29-én a románok átkeltek a Tiszán és Cegléd, Abony, Budapest irányában üldözték a vörös hadsereg felbomlott csapatait.

*   *

A számszerűen és stratégiailag fölényes helyzetben támadó vörös hadsereget Landler vezérkari főnöke, Julier Ferenc gonosz árulása kergette vesztébe.

A hadrendet, az „ordre de bataille”-t Julier a bécsi Pokornycsoport útján eladta Bethleneknek, Craenenbrock közvetítésével pedig a szegedieknek. Bethlenek azonnal átadják a végzetes katonai titkot tartalmazó írást Cunninghamnek és ennek pecsétje alatt Pallavicini Alfonz gróf angol futárigazolvánnyal bevitte Szegedre és július 18-án – a támadás napja előtt 36 órával – átadta Troubridge angol admirálisnak. A román hadvezetőség tehát az ántánt-tisztek közvetítésével már a támadás megkezdése előtt ismerte a vörös hadsereg „ordre de bataille”-ját.

De Julier nem elégedett meg az egyszerű árulással. Rendelkezéseivel, a hadműveleti irányítással megkönnyítette a románok helyzetét és lelkiismeretlenül vesztükbe vitte a magyar katonákat. A főerő balszárnyát tervszerűen fedezetlenül hagyta és a román hadvezetőség, miután ismerte a fölvonulást, könnyűszerrel bekerítette a mit sem sejtő, támadó vörös hadsereget.

Vágó Béla vezérkari főnöke, a déli szárny hadműveleti vezetője, Politovszky ezredes közvetlenül is érintkezett Horthyval. Julier ugyanis üzenetet küldött Horthynak, hogy „nem fogja előrenyomulását gátolni”. Ennek a föladatnak a végrehajtását a déli szárnyon működő Politovszkyra bízta. Persze: a hősi pózban tetszelgő Horthynak kisebb gondja is nagyobb, mint fegyveres csapatok ellen való előrenyomulás. Ez elől gyáván meghátrált. Inkább a románok részére való kémkedés és hazaárulás kényelmesebb útját választotta.

Horthy kezdeményezésére Teleki Pál gróf – a támadás előtt – Juliertől kapott értesüléseit az alábbi, Charpi francia tábornokhoz intézett hazaáruló levélben hozza az ántánt s közvetve a román hadvezetőség tudomására és így támadja hátba az ország föl-szabadításáért harcoló magyar katonákat:

„Tábornok Úr!

Van szerencsém tudomására hozni, Tábornok úr, hogy nagyon megbízható értesülések szerint három bolsevista hadosztály van felsorakoztatva Szegedtől északra a Duna és Tisza között egy offenzíva céljából, melynek *július 20-ikán* kell megkezdődnie a román front ellen. E három hadosztály közül az első vörös, a második felerészben vörös, felerészben fehér, a harmadik, a 7-ik hadosztály teljes egészében ellenforradalmár. *Ez a hadosztály a szegedi kormánytól kért utasítást a támadás megkezdése esetén követendő magatartását illetőleg.* Az illetékes hatóságok *azt a rendelkezést adták, hogy oldalmozdulatot végezzen és délnyugat felé toldják el a Tisza és Duna közötti területnek nyugati részén, ott 40-50 km-es sávot és szélességet foglaljon el a demarkációs vonal előtt és ott minden körülmények között tartsa magát.* A szükséges rendelkezések a műveletek során fognak kiadatni.

Van szerencsém felkérni Tábornok urat a szükséges intézkedések megtételére, hogy a szövetséges és társult hatalmak csapatai ne tüzeljenek erre a hadosztályra, ha a szükséges mozdulatok végrehajtása közben megközelítené a demarkációs vonalat. Ennek a hadosztálynak a szándéka annál könnyebben felismerhető lesz, mert dél és nyugat felé fog vonulni a Duna közelében, nem pedig kelet felé, a román arcvonallal irányában. Amennyiben a szóbanforgó hadosztály a demar-

kációs vonal átlépésére kényszerítették, arra van szerencsém kérni Tábornok urat, hogy ne fegyvereztessék le, hanem csoportosulva végrehajthassa a nyert parancsokat. Tekintettel egy egész hadosztály csatlakozási ügyének rendkívüli fontosságára, ami véget vethet a bolsevizmusnak, annál is inkább, mert a másik hadosztálynak bizonyos egységei is csatlakoznának hozzá, bátorkodom a kérésemet Tábornok úr előtt a legnyomatékosabban megismételni.

Szeged, 1919. július 19.”

A vörös hadsereget ezzel az áruházzal Julier kelepchébe csalta. A vereség tehát elkerülhetetlen volt.

Ezek után csak gyermekek, naiv fantaszták hiszik el a Landler-tól és Pogánytól önreklámozó célzattal terjesztett, ámító dajkamesét, amely szerint

„a vörös hadsereg egyes részei még másnap visszafoglalták Szolnokot”

és amely szerint csak a szociáldemokrata kormány pipogya – vagy áruló – magatartása tette lehetővé a románok előrenyomulását. A legfőbb hadvezető vezérkari főnök árulása mellett a hadsereg *teljes megsemmisülése* meg volt pecsételve.

A becstelen árulás eszköze, Julier ezredes azonban nem mindig volt ellenforradalmár. Anyagi előnyökért állt a vörös hadsereg szolgálatába. amíg a diktatúra ügye jól áll, szervilizmusa nem ismer határt. Erről írásos dokumentum tanúskodik .. . Landler, mint belügyi népbiztost a belső igazgatás rendbehozatala céljából föl akartuk menteni a hadtestparancsnoki tisztsége alól. Június 5-én ebben az ügyben Julier az alábbi, 1056. számú táviratot intézte a hadseregparancsnoksághoz:

„A III. hadtest parancsnokai és katonái mély megdöbbenéssel veszik tudomásul azt a lehetőséget, hogy *szerétéit* vezérük, *Landler elvtárs*, ki lángoló lelkesedésével és határtalan önbizalmával a hadtestet diadalról-diadalra vezette és kinek nevével Miskolc, Szerencs, Tokaj, Sárospatak, Szendrő stb. visszafoglalása elválaszthatatlanul van összeforrvva, hadtestparancsnoki állásától esetleg megválnak. Bár a III. Hadtest

⁶ K e l e m e n Béla dr. I. m. 483 old.

minden katonája el van tökélve, hogy *a tanácsköztársaságért vívott harcát az utolsó vércsöppig folytatja* és egy esetleg újonnan kinevezendő hadtestparancsnokot bizalommal fogad, mégis hangsúlyozni kell, hogy *a Landler név a III. hadtestben immár fogalomná vált, melynek lelkesítő hatását a legszakszerűbb katonai vezetés sem tudja pótolni. A győzelem csak akkor biztos, ha Landler elvtárs vezet bennünket.* – III. hadtestparancsnokság⁷.”

A kommunista Landlernek ez a lángolóan lelkesedő hive, aki a tanácsköztársaságért vívott harcban följánlja utolsó csepp véré, a veszedelem pillanatában elárulja véreit, halálba kergeti a magyar katonák ezreit!

Jutalma nem maradt el. Stromfeldet az ellenforradalom vér-bíróságai kétévi börtönre ítélték, – Juliért, az árulót fölmentették.

A szociáldemokratákat vádoló kommunisták: Landler Jenő, Pogány József, Vágó Béla és a többiek, morális fölfogásukhoz híven, továbbra is büszkén vádaskodhatnak. Az ő vezérkari főnökeik: Julier, Craenenbrock és Politovszky árulták el a vörös hadsereget. De én tárgyilagos maradok. Elismerem, hogy Landler, Pogány, Vágók nem felelősek *száz százalékban* az árulók cselekedeteiért.

De hol volt a lelkiismeretes ellenőrzés?

És itt fölvetődik a kérdés: a szociáldemokraták árulása vagy pedig a kommunisták semmivel sem menthető lelkiismeretlensége kergette katasztrófába a győzelmesen lendülő vörös hadsereget?

*

A történelem Ítélezni fog: Horthy Miklós, Bethlen István és Teleki Pál grófok, Julier Ferenc és társai méltó utódai a hazaáruló 48-as muszkavezető mágnásoknak.

Alföldi magyar anyák, akik a hazáért a Tisza mellett halálba kergetett magyar fiaikat siratjátok, gondoljatok a kiolthatatlan gyűlölet, harag és megvetés átkával hazánk megrontóira: a hazaáruló Horthykra, Bethlenekre, Telekiekre és Julierekre!

⁷ A vörös hadsereg főparancsnokságának irattára.

XLVI.

A tanácskormány lemondása. A Peidl-kormány.

A vörös hadsereg katasztrofális vereségének hírére a vezető népbiztosok július 31-én éjszaka kimentek a Cegléd felé özönlő csapatokhoz. A hely szírieni győzöttek meg a hadsereg teljes felbomlásáról. Elérkezett a pillanat, amidőn a politikai következmények dolgában dönteni kellett.

Kun még az éjjeli órákban Budapestre utazott s rögtönzött tanácskozáson – amelyen résztvettek Kun, Hamburger, Haubrich, Bajáki, Szamuely népbiztosok, Weltner és mások – vitatták meg a helyzetet.

Kun előterjesztette a fronton szerzett tapasztalatait. A helyzet reménytelen. A legjobb csapat, a hatodik hadosztály – túlnyomóan parasztkatonákból áll – szintén fölbomlott. A románok Szolnokon vannak, ugylátszik: ellenállás nélkül bevonulnak Budapestre. Azt a javaslatot tette, hogy alarmirozzák a munkástanácsot és tegyenek kísérletet a munkáscsapatoknak a frontra való kiküldésével. Hamburger, aki Kunnal együtt volt a fronton, nem látta ilyen reménytelennek a helyzetet. Természetesen egyikük sem tudott még Julier, Craenenbrock és Politovszky árulásáról.

Weltner a proletárság további tízezreinek céltalan feláldozását ellenezte. Hadsereg nélkül, ötletszerűen, órák alatt összeszedett munkásokkal, hadfölszerelés híjján nem lehet a szervezett, jól fölszerelt román hadsereget föltartóztatni; pózoló kalandokkal nem szabad a munkásságot fokozott katasztrófába kergetni; de mindent meg kell tenni, hogy a románok be ne vonulhassanak Budapestre, mert az ő védelmük alatt szervezkehetnek a fehér terror, emellett az ellenséges csapatok lefegyverezik a munkásosztályt, mindent összeharúcsolnak, leszerelik a gyárakat; a magyar munkásság védtelenné és kenyértelessé válik; azt ajánlja, hogy ha a helyzet

valóban olyan veszedelmes, mint aminőnek azt Kun ecseteli, akkor mentsük meg, ami megmenthető: a kormány fogadja el az ántánt bécsi megbizottainak javaslatait és ilyenmódon akadályozza meg a teljes vereséget.

Haubrich Weltner álláspontját támogatta, Szamuely és mások *még egy újabb fegyveres kísérlet* alkalmazását ajánlották.

Megállapodás nem jött létre.

A végső katasztrófa pillanatában az államférfíui köntösben pozörködő Kun Bélából ismét kibujt a kapkodó, a lelkiismeret megnyugtatóra dolgozó naiv propagandista. Az ellenséges haderő három ponton átkel a Tiszán, 80 kilométernyi távolságból rendezett, ellenséges hadosztályok nyomulnak Budapest felé, a vörös hadsereg elárulva, fölbomlasztva, minden ellenállás nélkül visszavonul, – ebben a pillanatban az a Kun Béla, aki néhány órával ezelőtt visszautasította az antanttal való békés megegyezésre vonatkozó ajánlatot, újabb mentőötletet talál: táviratot intéz Leninhez, amelyben katonai segítséget kér, Oroszország indítson erős offenzívát a románok ellen; s most már azt hiszi, hogy ezzel megtette kötelességét a veszedelembé sodort országgal és proletariátussal szemben . . .

Ez a távirat, természetesen, csak azt bizonyította, hogy Kun Béla nem ismerte sem Oroszország, sem Magyarország katonai helyzetét. Naivitásában és felelőtlenségében azt képzelte, hogy Oroszország órák alatt át tudja csoportosítani Besszarábia felé hadseregét. Ha tudta, hogy ez lehetetlenség, szokásához híven csak demagóg alibi-igazolást akart ezzel nyerni. Leninek, természetesen, ebben az esetben sem nyújthattak mást, mint – távirati segítséget: biztosították Kun Bélát Oroszország érdeklődéséről és rokonszenvéről. A választávirat azonban Kun Bélát már nem érte Budapesten (mert időközben a tanácsköztársaság megbukott).

A pártvezetőség és a kormányzótanács másnapi együttes ülése már újabb helyzetet talált. Az éjszaka folyamán érkezett hírek hatása alatt a végső ellenállást propagáló Szamuely is belátta a helyzet tarthatatlanságát. Ennek alapján Kun Béla *indítványára* egyhangúan Weltner előzőesti javaslatát fogadták el: a tanácskormány lemond, átadja a hatalmat egy szakszervezeti férfiakból álló kormánynak, amely a bécsi tárgyalások alapján *egyezzék meg az antanttal* s igyekezzék a békét és kibontakozást létrehozni.

Délután a munkástanács történelmi jelentőségű ülésén záródott le a nagy tragédia utolsóelőtti fölvonása. A pártvezetőség és kormányzótanács álláspontját *Rónai* Zoltán fejtette ki. A történelmi szükségszerűségtől a munkásságra kényszerített elhatározást nemes és bátorító nyugalommal, túlzott remények fölkelése nélkül terjesztette elő. Halálos megdöbbenés szállt a lelkekre. Egy szebb jövő minden csillogó reménységét zúzta szét a kegyetlen valóság: sírás, zokogás tört elő a tömött padsorokból. Mindenki érezte: megtorpant a munkásosztály felszabadító harca, újabb küzdelmek, újabb áldozatok végtelen sorozata szakad a sokat szenvedett magyar proletariátusra.

Bücsúzóul *Kun* Béla beszélt:

„A proletariátus cserben hagyta nem a vezetőit, hanem önmagát. Nagyon mérlegetem, nagyon meggondoltam, mit tegyek. Hidegen és nyugodtan meg kell állapítanom: megbukott a proletárdiktatúra; megbukott gazdaságilag, politikailag és katonailag.

Nem így kellett volna megbuknia, ha itt rend van. Ha gazdaságilag és politikailag lehetetlen lett volna is egyelőre az átmenet a szocializmushoz, a kommunizmushoz, akkor is, *ha itt öntudatos és forradalmi proletártömegek vannak*, akkor nem így kellett volna megbuknia a proletariátus diktatúrájának.

Szerettem volna más véget. Szerettem volna, ha a proletariátus a barrikádokon harcolt volna, ha kijelentette volna: inkább meghal, de nem hagyja ott az uralmát. De arra gondoltam: *mi magunk álljunk ki a barrikádokra, tömegek nélkül?* Mi szívesen feláldozzuk magunkat, de az a kérdés, van-e ennek az áldozatnak értelme a nemzetközi proletárforradalom szempontjából, nem hasznosabb-e ebből a szempontból, ha elkerülhetjük, hogy itt rövidesen egy újabb Finnországot csináljanak. Ami engem arra vezetett, hogy mégis belemenjek a változásba, amelyet csak ideiglenes, átmeneti állapotnak tartok, ami arra vezetett, hogy ne álljak ellen fegyverrel, ennek oka az volt, hogy termelési lehetőségek biztosítását látom, hogy a lehetőségét látom annak, hogy talán így nem hurcolják el a termelés eszközeit.

Énszerintem semmiféle alakulás ebben az országban nem

lehet állandó, minden csak nagyon ideiglenes jellegű lehet.

Itt kormányozni senki sem fog tudni. *A proletariátus, amely elégedetlen volt a mi kormányzásunkkal szemben, amely immár a gyárakban hangosan kiabálta, minden agitáció ellenére, hogy le a proletárdiktatúrával, az elégedetlen lesz meg inkább bármilyen kormányzattal szemben*

Következik egy nagyon keserves, állandó forradalmi állapot. Sokat hirdettem, hogy a szocializmus építését nem lehet kívülről megtanulni, azt a proletariátus magának a szocializmusnak az építése közben tanulja meg, az objektív realitással való érintkezése során. Most úgy látom, hogy hiába volt a kísérletünk, hogy ennek az országnak proletártömegeit öntudatos forradalmárokká neveljük. *Ennek a proletariátusnak a burzsoázia legkíméletlenebb, legkegyetlenebb diktatúrájára van szüksége, hogy forradalmi legyen, j*

Keserves munka vár azokra az elvtársakra, akik arra vállalkoztak, hogy ezt az ideiglenes állapotot végigcsinálják. Azt hiszem, hogy a burzsoázia diktatúrája nem fog velük szemben kíméletesebb lenni, mint velünk szemben, de ők egy történelmi szükségszerűségnek az eszközei ebben a percben, amelyet nem lehet jól csinálni, csak becsületesen csinálni. Nem lehet jól csinálni, mert ez – nem ők fognak róla tehetni – nem vezet jóra a proletariátus szempontjából, de csinálhatják becsületesen. Mi ez alatt az átmeneti idő alatt félreállunk, hogy ha lehet, az osztályegységet fentartjuk, ha nem lehet, akkor más módon küzdünk, hogy majd újult erővel, tapasztalatokkal gazdagabban és objektivebb, reálisabb körülmények között, érettebb proletariátussal újabb harcba kezdjük a proletariátus diktatúrájáért, újabb fázisát kezdjük meg a nemzetközi proletárforradalomnak!.”

Így beszélt Kun Béla a bukás pillanatában. A magyar proletariátus szomorú fekete napján elmondott beszédének minden szava hangos cáfolata mindazoknak a rágalmaknak, amelyeket a bukás után a kommunisták a szociáldemokrata pártra szórtak.

A munkástanács újabb kormányt választott. Miniszterelnök: *Peidl* Gyula, a nyomdászok régi vezére, a Károlyi-kormány népjóléti

¹ A munkástanács 1919 aug. 2-i ülésének gyorsirási jegyzeteiből.

minisztere, aki március 21-én félreállt. Az adott pillanatban ő volt a legalkalmasabb férfiú a kormány vezetésére. A kormány többi tagjai: *Ágoston Péter* külügyminiszter; *Dovcsák Antal* kereskedelemügyi miniszter; *Garami Ernő* (aki akkor még Svájcban tartózkodott) igazságügyi, *Knaller Győző* nemzetiségi, *Garbai Sándor* közoktatásügyi, *Knittelhoffer Ferenc* közéleti, *Miakits Ferenc* pénzügyi, *Peyer Károly* belügyig *Szabó Imre* népjóléti, *Haubrich József* hadügyi és *Takács József* földmivelésügyi miniszter. Az újabb kormány proklamációjában leszögezi, hogy a tanácskormány az antant hatalmak ultimátumára mondott le s az antant kívánságára alakult meg az ideiglenes szakszervezeti kormány.

Az esti órákban Kun Béla telefonhoz hívott s zokogó hangon (furcsa: de Kun gyakran sírt) ismertette velem a lemondás előzményeit. „Az életem is veszedelemben forog”, mondotta s kérve-kért, hogy az osztrák kormánynál, illetve szociáldemokratáknál eszközöljek ki számára, továbbá Landler Jenő és Pór Ernő számára Ausztriába való beutazási engedélyt. Weltner ebben az ügyben szintén Bécsbe utazott. „Egyébként mindenki Budapesten a helyén marad, ezt az utasítást adtuk ki”, fejezte be Kun a velem folytatott beszélgetését.

Az osztrák kormánnyal még az éjszaka folyamán megindultak a tárgyalások a népbiztosoknak Ausztria területére való beengedése tárgyában. Másnap délelőtt még néhány menekült jeleztek, úgy, hogy az utolsó percben még azoknak az ügyét is bekapcsolhattuk a tárgyalások anyagába.

Az osztrák kormány az antant bécsi megbizottainál tapogatózott. Az antant képviselői nem emeltek kifogást a menedékjog biztosítása ellen. Sőt az angol misszió támogatta is ezt a kérésemet. Főként annak a hatása alatt, hogy Bethlenek is közbenjártak az angoloknál avégből, hogy a volt népbiztosokat a békés átmenet biztosítása céljából engedjék be Ausztria területére.

Az osztrák kormánnyal folytatott tárgyalások eredményét közöltem Ágoston Péter külügyminiszterrel, aki megadta a fölhatalmazást, hogy a külügyminiszter, illetve a kormány nevében az alábbi, nemzetközi szerződés jellegével bíró megegyezést aláírjam:

„Németausztria kormánya avégből, hogy Magyarország újabb kormányát a nyugalom és rend föntartására irányuló törekvésében támogassa, hajlandónak nyilatkozik arra, hogy a magyar tanácsköztársaság eddigi kormányához tartozó Kun Béla, Landler Jenő, Pór Ernő, Vágó Béla, Pogány József, Rákos Ferenc, Madarász Emil, Hirossik János, Varga Jenő és Lengyel Gyula kommunista népbiztosok, illetve azoknak hivei számára a németausztriai állam területén menedékjogot engedélyez, azon föltevésben, hogy a nevezettek itt semmiféle politikai tevékenységet nem fejtenek ki. A tartózkodási engedélyt csak arra az időre engedélyezi, amíg a németausztriai köztársaságra ebből belső vagy külső nehézségek nem támadnak. Erre az esetre a kormány szabad kezet tart fönn a maga számára. A nevezettek tartoznak Magyarországra visszatérni, mihelyt a belső helyzet a Magyarországon való tartózkodást számukra lehetővé teszi. A német-osztrák kormány úgy a saját, mint a nevezettek személyes biztonsága érdekében kényszerítve érzi magát arra, hogy mozgási szabadságukat korlátozza és őket a kormány által kijelölt helyen hatósági felügyelet alá helyezze.

Wien, 1919 augusztus 2.

A külügyi államhivatal nevében A magyar kormány nevében
Ippen m. p. Böh m. p. követ².”

Sajnos, csak a megállapodásban emiitettek számára sikerült az első tárgyalásokon az Ausztriába való beutazást kieszközölni, mert csak ezek számára kérték Budapestről a menedékjog biztosítását. A népbiztosok ugyanis csak legközelebbi környezetüket vették föl a menekült-vonatra s így kommunisták és szociáldemokraták közül egyaránt sokan a fehér terror karmai között maradtak. Az első megállapodás után igyekeztünk a névsort kibővíteni; sajnos, az osztrák kormánynak is nehézségei támadtak és a dolog néhány napig elhúzódott. Sokan kénytelenek voltak napokig várakozni vagy más utat választani, hogy a külföldre juthassanak.

A vezető szociáldemokraták közül még azok is, akik nem voltak tagjai az újabb kormánynak és az életük veszedelemben forgott, amed-

² A magyar népköztársaság bécsi követségének irattára.

dig csak lehetett, nem akarták elhagyni helyüket. Augusztus 3-án este, a második lista összeállításánál, Kunfit telefonhoz kértem s tudattam vele, hogy őt, Bokányit, Rónai Zoltánt, Varjast és Bajákít s mindazokat a veszélyeztetett egyéneket, akik nem tagjai a kormánynak, fölvtük az újabb listára. Az osztrák kormány hajlandónak nyilatkozott arra, hogy ezeket is beengedje Ausztriába. Kunfi azonban kijelentette, hogy az utolsó percig Budapesten marad. Segíteni akar az újabb kormánynak a munkásság sorai között uralkodó zűrzavar és félelmetes fejvesztettség helyreállításában.

*

Súlyos, nyomasztó, szinte képtelen helyzetben, a sikerre való minden remény nélkül vette át a Peidl-kormány az ország kormányzásának gondját.

A fölbomló ország gátszakadása az elkeseredés vértengerébe fuldolt volna, ha szociáldemokrata vezetők nem vetik oda a szervezetségnek abban a pillanatban még fegyveres erejét s tekintélyét a kitörni készülő vulkán elé.

önfeláldozásnál több volt ez a cselekedet.

A legrémesebb fehér terror formájában fizetett meg érte a burzsoázia.

Erő nincs a kormány kezében. A hadsereget a Tiszánál a románok megverték. A megmaradt kötelékeket lefegyverezik, egy jelentéktelen részük a franciák védelme alatt Horthyékhoz csatlakozik. A munkásság zilált soraiban, az idegen fegyverek hatása alatt, megfélemlítés, zavar, anarchia üti föl a fejét. Nincs határozott irányítás. A két bukott forradalom után a proletáriátus elveszíti önbizalmát, soraiból kiválnak s a támadó ellenforradalom felé orientálódnak a konjunktúra haszonlesői; a proletáriátus elveszíti lába alól a talajt: a kormány számára már nem jelent minden eshetőségre kész támasztékot.

A tisztviselők szabotálnak, a kormány közegeit inzultálják. A miniszterek egy része már hivatalába sem mer bejárni. A vidéken még nagyobb az anarchia, mint Budapesten. A polgárság elleneséges indulatú, az ántánt-államok csak papiros-segítséget nyújtanak. Az ellenforradalom mindenütt fölüti fejét.

A veszedelem kapkodásában, természetesen, csetlenek-botlanak, hibákat követnek el. A hangozós ellenforradalom megtorlást hirdet és Haubrich és Peyer ijedtükben lefogadják a tanácsköztársaság menekülő funkcionáriusait és ezzel példát és jogalapot nyújtanak a további üldözésekhez. Azonfölül Haubrich még a román bevonulás előtt leszerelteti a vörös őrséget és fölfegyverzi a fehér rendőrséget.

A fegyvertelen munkásosztály a kibontakozás pillanatában már nem egyenrangú fél. A kormány még kísérletezik, de, fegyverek híján, már kevés sikerrel.

Elsősorban a külpolitikai helyzetet igyekezett tisztázni.

Peidl miniszterelnöktől és Ágoston külügyminisztertől azt az utasítást kaptam: jelentsem be az antantnak, hogy a kormány teljesítette a Cunningham ezredos részéről az ántánt nevében átadott békefeltételeket.

A megbízás értelmében bejelentettem az újabb kormány rendelkezéseit Cunningham angol, Borghese herceg olasz és Allizé francia megbízottaknak:

„A magyar kormány

1. megszüntette a politikai üldözést; a politikai foglyokat szabadon bocsájtották;
2. a demokrácia és a demokratikus szabadságok álláspontjára helyezkedett;
3. a nemzetgyűlési választásokat a legrövidebb időn belül, szabad véleménynyilvánítással, elrendelte;
4. elismeri és végrehajtja az 1918 november 13-i fegyverszüneti szerződés rendelkezéseit;
5. beszűntet a jelenlegi orosz kormánnyal minden hivatalos érintkezését;
6. megszüntet minden belső és külső bolsevik agitációt;
7. megszüntet minden terrorisztikus rendelkezést;
8. a magyar kormánynak nincs más célja, mint az országban a rendet, nyugalmat helyreállítani, a gazdasági életet a normális mederbe vezetni és erre a célra kéri az ántánt segítségét, elsősorban politikai téren a kormány elismerését és gazdasági téren a blokád fölfüggesztését³.”
- 9.

³ A magyar népköztársaság bécsi követségének 1919 aug. 3-i jelentése.

Az ántánt-megbízottak egyértelműen kijelentették: a maguk részéről mindent el fognak követni, hogy, miután a magyar kormány teljesítette az ántánt föltételeit, az ántájit is parancsolja meg a románoknak, hogy szüntessék be az ellenségeskedést és előrenyomulást; továbbá javasolni fogják a blokád feloldását.

Allizé és Cunningham – erről meggyőződtem – ilyen irányú határozott hangú távirati előterjesztést küldtek Parisba.

Az amerikai Egyesült-Államok bécsi képviselőjénél, Gregory kapitánynál Weltnerrel együtt jártam. Vele politikai tárgyalást nem folytattunk. Csak azt kértük tőle, hogy a blokád megszüntetése ügyében támogassa Magyarországot, legyen az újabb kormány segítségére az ország élelmezésének ügyében. Gregory erre vonatkozóan ígéretet is tett és kérte a kormánytól teljhatalmú gazdasági megbízottnak a kiküldését.

Augusztus 3-án Budapestre érkezett Clemenceaunak Romanelli ezredeshez intézett távirata, amelyben fősorakoztatja azokat a föltételeket, amelyek az ántánt és Magyarország között való viszony normálissá tételére szükségesek. Ravasz módon arra az álláspontra helyezkedik, hogy a bécsi ántánt-missziók javaslataival nem foglalkozhat, mert nem akar Magyarország belügyeibe beleavatkozni s csak az 1918 november 13-i fegyverszünet rendelkezéseinek végrehajtását követeli. De ígéretet tesz arra nézve, hogy a szövetségesek tanácsa követelni fogja a román kormánytól, hogy csapatait állítsa meg azon a vonalon, amelyen jelenleg állnak, és ha a fegyverszüneti szerződés betartásáról beérkezik a jelentés, akkor vissza fogják vonni a román csapatokat a junius 13-i Clemenceau-jegyzékben meghatározott vonal mögé.

A román parancsnokság Budapest kapuja előtt megállította csapatait. Tehát teljesítette a békekonferencia parancsát.

A kormány megbízásából Haubrich hadügyminiszter és a főváros polgármestere, Harrer Ferenc tárgyaltak a román hadsereg parancsnokságával. Holbán tábornokkal megállapodtak a lefegyverezés és a román csapatok elhelyezése tárgyában. A megállapodás értelmében a román csapatok *nem* vonulnak be Budapestre.

De az ellenforradalom nem törődött az ország érdekeivel. Teljesen le akarták törni a munkásosztályt. A saját erejükkel nem volt bátorságuk a munkásság ellen föllépni. Ezért szükségük

volt a román fegyverek segítségére – még akkor is, ha ennek ára a főváros megszállása és az ország anyagi tönkretétele.

Gsáky István gróf és Pallavicini György örgróf a bécsi román köröket igyekeztek rávenni arra, hogy a román csapatok szállják meg Budapestet és tegyék szabaddá az ellenforradalom számára az utat. (A két nemes gróftól a Budapest megszállását követő napon a román főparancsnokság az egyik ántánt-megbizott útján Budapestre is rendelte – nyilván szerepet szántak nekik –, azonban a gróf urak ez egyszer elkéstek. Friedrich István egy lóhosszal megelőzte őket...)

Ettől függetlenül Budapesten is folyt akció a románok behívása ügyében.

Schnetzer Ferenc tábornok vállalta a gyászmagyar szerepét. Az ő vezetésével küldöttség jelent meg a román főparancsnokságnál és – fölhatalmazás nélkül – a polgárság nevében kérte, hogy csapatával vonuljon be Budapestre, mert ott még mindig bolsevikok uralkodnak. A román csapatok főparancsnoksága e fölszólítás alapján augusztus 4-én bevonult Budapestre, hogy „a veszedelmes bolsevizmust elnyomja”. Ilyent azonban már nem talált.

A kormányzás dolgában egyelőre nem történt változás. A középületeket megszállták, a katonaságot és rendőrséget lefegyverezték.

Ágoston külügyminiszter azonnal értesített az eseményekről és utasított, hogy az ántánt bécsi megbízottait kérjem föl intervencióra.

Borghese herceg repülőgépen Budapestre utazott, de elutazása előtt tudomásomra adta, hogy Bethlen István ismét fölkereste őt azzal, hogy tárgyalni kíván velem. Borghese most nyomatékosan ajánlotta, hogy vegyem fel vele a nem kötelező tárgyalások fonalát.

Peidl miniszterelnök és Ágoston külügyminiszter megadták az erre vonatkozó felhatalmazást.

*

Augusztus 4-én este 10 órakor Cunningham hivatalában találkoztunk Bethlennel. A megbeszélésnél jelen volt, Cunninghamen kívül, Gorton tábornok, az újonnan szervezett budapesti tábornoki misszió vezetője (aki még aznap éjjel utazott Magyarországra, hogy elfoglalja hivatalát) és az angol misszió politikai konzulja.

A tárgyalásról Ágoston külügyminiszternek kimerítő jelentést küldtem; ennek fontosabb részleteit az alábbiakban közlöm:

„A tárgyalás elején *Cunningham* ismertette a velem folytatott eddigi tárgyalások lényegét. Tudatta, hogy az ántánt a július 27-i távirata alapján áll, amelynek értelmében csak abban az esetben hajlandó a blokádot fölfüggeszteni, ha a magyar kormány elismeri az 1918 november 13-i fegyverszüneti egyezmény rendelkezéseit, ha az újabb kormány úgy alakul, hogy „reprezentatív” jellege biztosíttatik, ami azt jelenti, hogy a társadalom minden osztálya képviselve legyen a kormányban, ő, *Cunningham* kijelenti, hogy az ántánt nem ismerhet el *semmiféle* magyar kormányt, amíg két kormány létezik. Nem ismeri el sem a szegedi kormányt, sem a budapesti kormányt, miután egyik sem felel meg a reprezentatív jellegnek. Most minden erőt, az ő nézete szerint, arra kell koncentrálni, hogy a románokat az országból eltávolítsák. Addig, amíg két kormány van, addig ez lehetetlenné válik. Ha tehát komolyan azt akarjuk, hogy a románok az országot elhagyják, hogy az ántánt július 27-i jegyzéke értelmében a románok a békekonferencia által megállapított határookra vonuljanak vissza, akkor a két kormánynak *kompromisszumot* kell kötnie.

Gorton tábornok a maga részéről minden tekintetben hozzájárult *Cunningham* fejtegetéseéhez és ismételten rámutatott arra, hogy az ügy megoldása az ország szorongatott helyzetére való tekintettel *fölötte sürgős*.

Bethlen István azt a kérdést vetette fel, hogy kinek a nevében tárgyalok én: a magyarországi szociáldemokrata párt, vagy pedig a bolsevik párt nevében? Azt válaszoltam, hogy én soha semmiféle kísérletet nem tettem arra nézve, hogy *Bethlen* gróffal tárgyaljak, ezzel szemben megállapítom, hogy *Bethlen gróf a jelenlevők tanúsága szerint is kétizben szólított* engem fel, hogy tárgyaljak vele. Elsőizben, *Weltnerrel* együtt, a tárgyalást visszautasítottuk és csak második izben reagáltunk. Már ilyen alapon sem vagyok hajlandó erre a kérdésre válaszolni.

Cunningham teljes mértékben csatlakozott a fölfogásomhoz és kijelentette, hogy a maga részéről nem tartja meg-

engedhetőnek ennek a kérdésnek a fessegetését, mert *ugyanilyen alapon kérdezhetném én, hogy alkalmas-e Bethlen István gróf reakciós múltja arra, hogy Magyarországon egy demokratikus alakulat ügyében tárgyaljon.* Gorton tábornok is csatlakozott ehhez a felfogáshoz. Általában igen élesen feleltek Bethlennek, úgy, hogy még rám is kínos hatást tett az a hideg zuhany, ami Bethlen urat érte. A politikai éles ellentétek miatt szinte természetes kezdő incidens után áttérünk a dolog lényegére.

Bethlen kijelentette, hogy a polgárság Magyarországon többségben van és ezért a következőket követeli:

A polgári pártok képviselői és a szociáldemokrata párt egyezzenek meg a nagy elvi kérdésekben. Ennek alapján alakítsák meg az ideiglenes kormányt, amely a választásokat vezeti. A maga részéről úgy képzei, hogy az újabb kormányban *egyharmadban legyen képviselve a polgárság, egyharmadban a földműves lakosság és egyharmadban a munkásság.*

A magam részéről ezt a javaslatot *nem* fogadhattam el, miután képtelenségnek tartom a többségi álláspont elfogadását a választások megejtése előtt. Csak a választások után lehet majd megállapítani, hogy mely társadalmi osztály alkotja a többséget.

Gorton tábornok a maga részéről hasonlóképpen ezen az állásponton volt és azt az ajánlatot tette, hogy *a Peidl-kormányba lépjen be a szegedi kormánynak két tagja* és ez a kormány vezesse az ország ügyeit a választásokig.

Bethlen ezt az ajánlatot nem akarta elfogadni. Erre Gorton, Bethlen felé fordulva, a következő, igen érdekes kijelentést tette:

– *Ön tehát egy-két miniszteri tárca miatt azt akarja, hogy a románok továbbra is maradjanak Magyarországon és Budapesten, ami ön szerint is az ország politikai és gazdasági romlását jelenti!?*

A később hozzám intézett kérdésekre nem is válaszolhattam másként, mint hogy kijelentettem, hogy a magam részéről Gorton tábornok ajánlatát elfogadhatónak tartom. A tábornok erre azt a megjegyzést tette, hogy, úglátszik, Böhm úr igazán azt akarja, hogy a románok kivonuljanak országból.

Ez a megjegyzés *Bethlennek* szólott.

Csupán annyit kívánok ehhez megjegyezni, hogy én az ajánlat elfogadásához azért járulhattam hozzá, mert ismételten hangoztattuk mindnyájan, hogy *a jelen megbeszélés teljesen magánjellegű, egyik félre nézve sem kötelező, a tanácskozáson résztvevők csak javaslatokat tesznek.* Én külön is hangsúlyoztam, hogy minden egyes részletkérdésben csak kormányomnak döntése lesz majd irányadó.

Az én válaszom után már nekem alig volt szerepem, mert a két angol misszió-vezető Bethlent igyekezett kapacitálni, aki hajlandó volt ugyan engedni valamit követeléséből, ezzel szemben azonban *Gorton tábornok ragaszkodott eredeti javaslatához.*

En azt a javaslatot tettem, hogy kísérelje meg a szegedi kormány a közhatalmat átvenni. Bethlen azt kérdezte tőlem, mi volna ebben az esetben a párt álláspontja és én azt feleltem rá, hogy: *ellenzékbe megyünk.* Erre azt kérdezte: *forradalmi vagy parlamentáris ellenzékbe?* Amire azt kellett felelnem, hogy ezt már nem én döntöm el, hanem a *munkásság tömegei.* Román szuronyok között azonban a magatartás kétségtelenül nem lehet forradalmi. *Ha a román szuronyokkal akarnak kormányozni, akkor nagyon könnyen átvehetik a hatalmat.*

Miután megegyezésre nem volt kilátás és sürgős volt Gorton elutazása, a következő javaslatot tettem:

Fölkérjük Gorton tábornokot, hogy utazzék Budapestre, igyekezzék megakadályozni a román atrocitásokat, biztosítsa Budapest élelmezését, a vasútvonalak és a távíró zavartalan főtartását.

A szegedi kormány visszatartja csapatait, nehogy hiábavaló polgárháború idéztessek elő.

Mihelyt Garami megérkezik, legkésőbb azonban 72 órán belül, a mai tanácskozáson résztvevők – egyfelől Garamival kiegészítve, másfelől egy második polgári emberrel kiegészítve - ismét összeülünk és igyekezni fogunk egy közös javaslatban megállapodásra jutni. Ezt a javaslatot Bethlen kiegészítette azzal, hogy a maga részéről is felkéri Gorton tábornokot, hogy utazzék el és intézze el azt, amire én kértem; Cunningham pedig azzal egészítette ki javaslatomat, hogy az újabb tanács-

kozáson az olasz és francia misszió vezetői, Borghese herceg és Allizé miniszter is vegyenek részt.

A javaslat elfogadásával a tanácskozás befejeződött⁴.”

Gorton tábornok jó helyen tapogatózott. Bethlen nem akart megállapodást, ő már akkor tudott Schnetzer tábornok készülő akciójáról ...

Peidl Budapesten is tárgyalt. De a polgári politikusok itt is szabotálnak. Közben az ellenforradalmárok a román parancsnokságnál előszobáztak, denunciáltak, míg végül Schnetzer és Friedrich kieszközölték, hogy román katonai erőt bocsá jtanak az ellenforradalmi puccs céljára rendelkezésükre ...

⁴ A magyar népköztársaság bécsi követségének 1919 aug. 5-i jelentése.

XLVII.

A rémuralom.

Augusztus 6-án befejeződnek Schnetzer Ferenc tábornok és Friedrich István tárgyalásai a román parancsnoksággal.

Este 6 órakor két román század kíséretében az ellenforradalom megbízottai: Schnetzer Ferenc tábornok, Wolkenberg Alajos rendőrtanácsos, Kormos Károly, a Károlyi-kormány volt detektív-főnöke és Csilléry András fogorvos fölvonultak a Várba, behatoltak az együttülő minisztérium tanácskozó termébe, a kormány lemondásra kényszerítették s az egyes minisztereket román katonák kíséretében lakásukra internálták. Becsületszóval fogadta meg az ellenforradalmárok nevében Schnetzer tábornok, hogy a letartóztatott minisztereknek nem lesz bántódásuk. Mondanom sem kell, hogy Schnetzer tábornok ezt a becsületszót éppen olyan lelkiismeretlenséggel megszegte, mint a forradalomnak tett hűség esküjét.

A román fegyverekkel győzelmes ellenforradalom Habsburg Józsefet kikiáltotta kormányzónak, Friedrich István és még néhány kalandor miniszterré nevezte ki magát, hogy az ő részükről is operett-kormánynak bélyegzett szege di ellenforradalmárokat kiűssék a nyeregből.

Uralomra kerültek azok, akik a forradalom alatt mindent megkíséreltek, hogy hatalomhoz jussanak, de akiket a forradalom paradicsomkertjébe nem engedtek be, s ezért haragos ellenforradalmárokká váltak. Egyelőre csak strohmanok. A nagybirtok és fináncőke még a háttérben maradt. A szálláscsinálás mesteriségét rábízták a pénzéhes, tág lelkiismeretű, jelentéktelen akarnokokra, hogy adott, biztos helyzetben a hatalmat magukhoz ragadhassák. A nagystíliú szereposztásnál a mellőzöttek szalonjából az aktiv politika terére sodródtak:

Friedrich István, a Károlyi-kormány bolsevik hírben álló államtitkára, aki a „Vörös Újság” szerkesztőjével tart fenn bizalmas viszonyt;

Lorx Viktor ezredes, a Károlyi-kormány hadügyminisztériumának osztályvezetője;

Schnetzer Ferenc tábornok, aki Csergő Hugó igazgató jelenlétében tölem államtitkári kinevezésért könyörög;

Nagyatádi Szabó István, a Károlyi-kormány volt földművelésügyi minisztere, aki a kommün alatt követeket küld hozzánk, hogy juttassuk szerephez;

Hegedűs tábornok, aki Kassa elfoglalása alkalmával elsőnek üdvözölte Landler népbiztos hadseregparancsnokot; Hegedűs hívta fel a kassai tisztet, hogy azonnal lépjenek be a vörös hadseregbe; az ő akciójára 400 újabb tiszt soroztatta be ma át; érdemeinek elismerésül Landler népbiztos Kassa kiürítése után őt bízta meg a csehszlovák parancsnoksággal szemben a tanácskormány képviselőjével; ezt a tisztséget elvállalta és be is töltötte;

Hegyeshalmi Lajos államtitkár, aki a diktatúra ideje alatt Landlertől számtalan esetben különböző megbízásokért könyörgött;

Viczián István, aki a belügyi népbiztosságban Landler és Vágó népbiztosok kedvelt és legkitűnőbb referense; állandóan radikális reformtervekkel okvetetlenkedett, rendelettervezeteit mindig úgy mutatta be, mint kommunista szellemtől áthatott munkát; előléptetése ügyében László Jenővel protegáltatta magát Landlernél;

Kmety Károly egyetemi tanár, aki Lukács György népbiztos előtt több ízben meggyőződéses kommunistának és marxistának vallotta magát és mindenáron a munkásegyletem vezetője akart lenni;

Fejérpataky László, aki küldöttséget vezet a kommunista párt titkárságába Hirossik elé, meggyőződéses kommunistának vallja magát, felajánlja szolgálatait a tanácskormánynak;

Andréka Károly rendőrfőtanácsos, aki Korvin Ottónak ismételten fölajánlotta szolgálatait; Páll György, a Károlyi-kormány főkapitányhelyettese útján Landlertől kért megbízatást és ígéretet tett, hogy kommunista szellemben jó szolgálatot fog tenni a tanácskormánynak;

Károlyi Imre gróf, aki Hamburger Jenő népbiztosnak többször följánlotta szolgálatait és régi radikális fölfogásának bizonyítására hivatkozott arra, hogy Magyarország élet-Ralálharcában, a Dési-Lukács-pörben ő már, terror ellenére is, Tisza ellen vallott;

Keleti Dénes államvasúti igazgató, aki küldöttség élén jelent meg Landler népbiztosnál és felajánlotta a „nagyrebecsült elvtárs”-nak a szolgálatait;

Simonyi-Bemadam Sándor, a későbbi miniszterelnök, aki aprópénzre váltotta föl a népbiztosokkal való ismeretségét és a kommün alatt a tüsszszabadítás jövedelmező mesterségét folytatta;

a klerikális *Barkóczy Sándor báró*, mint jó kommunista termelőbiztosa egy kisajátított nagybirtoknak;

Huszár Károly, Malier István, Frühwirth Mátyás és a többi ismert és ismeretlen lovag, akik a diktatúra alatt fizetést huztak a tanácskormánytól és azután átvedlettek véresszájú forradalmár-üldözőkké.

Tábornokok, tisztek, államhivatalnokok, politikusok, hírlapírók, mindenki, aki a két forradalomban szerephez akart jutni, de akit tudatlansága vagy megbízhatatlansága miatt mellőztek: az ellenforradalom győzelme után mint mártír, mint a hazafiatlan forradalmárok hazafias üldözője és bírója lépett föl.

És hamar rekrutálódtak az ellenforradalom hangos tömegei is.

A vasutas tisztviselők, állami és városi hivatalnokok, csendőrök, leszerelt tisztek, katonák: mindazok a rétegek, amelyek a forradalom alatt a legkövetelődőbbek és legradikálisabbak voltak, most, a konjunktúra hatása alatt, az ellenforradalom táborába szegődtek.

Fegyveres erejük a háború után kenyértelenné vált, egzisztencia nélkül ezerszámra tengődő tisztek és tízezerrel jelentkező menekült tisztviselők zsákmányra éhes zsoldos hadseregére támaszkodott. Olyan hadseregre, amelyet csak Marxnak a gyülevész-proletariátusra vonatkozó, ragyogó tollal megrajzolt, találó meghatározásával lehet jellemezni.

„Kétes jövedelmű, kétes származású, kiélt rouék mellett, a burzsoáziának elzüllött kalandos sarjai mellett, csavargók-ból, elbocsátott katonákból, elbocsátott fegyencekből, meg-

szökött gályarabokból, csalókból, szemfényvesztőkből, lazaronikból, zsebtolvajokból, hamisjátékosokból, bordélyosokból, teherhordókból, írókból, kintornásokból, rongyszedőkből, köszörűsökből, üstfoltozókból, koldusokból, röviden: az egész, határozatlan, fölsozlott, ide-oda dobált tömegből” rekrutálódik az önálló harácsolásból élő csapatos fegyveres erő.

Ez a fegyveres hatalom az egész nép – polgárság, parasztság, munkásság – ellen irányuló *újabb diktatúrát* rendszeresít. Hatványozottan véresebbet, kegyetlenebbet, mint amilyen az előző volt. A *proletariátus diktatúráját*, amely – ha téves és kárhuzatos eszközökkel is – újabb társadalmi rend megteremtését tűzi ki célul, föl váltja a *gyűlevész-proletariátus diktatúrája*, amelynek egyetlen célja az egyéni harácsolás, a barbár guerilla-harc, a vagyonnak egyének számára való kisajátítása.

*   *
*

A román katonák segítségével Budapesten eltávolították a munkásság kormányát. Vitéz Horthy Miklós most elérkezettnek látta az időt, hogy hadseregével elinduljon „hódító” útjára.

De a „hősök serege” nem az országot ellepő fölfegyverzett idegen hadsereg ellen indult. Augusztus 12-én, amikor már hírmondó sem akadt a fölfegyverzett munkásságból, amikor már öt nap óta biztos nyeregben ül az ellenforradalom kormánya: Horthy Miklós a Szegeden szervezett tiszti bandákkal és a hozzácsatlakozott Politovszky-hadosztály ellenforradalmi csapataival Baján, Báltaszéken keresztül átvonul a *Dunántúlra*, oda, ahol nincs egyetlenegy román katona sem, ahol már a vörös hadseregnek nyoma sincs. *A békés, fegyvertelen nép ellen vezet hadműveleteket.*

Siófokon üti fel tanyáját. Kiküldi fegyveres csapatait a védtelen és fegyvertelen munkások és parasztek ellen.

A Horthy-bandáknak dunántúli garázdálkodása örök időkre a magyar történelem legsötétebb fejezete marad.

Százával gyilkolták meg az ártatlan embereket. Százával és ezrével fogták el mindazokat, akiknek valaha részük volt a forradalomban és a munkásmozgalomban.

A forradalom nem lendített szociális és gazdasági helyzetén. Nem kapott földet, tehát nem volt lelkiügye a forradalom. A bukás után visszajött a földesúr, a birtok úgyszólván régi egységében maradt, a paraszt sem akadályozta meg kaszával-kapával-fegyverrel a birtokbavételt, mert számára ez sem jelentett helyzetváltozást.

Ez is oka annak: miért győzött oly játszi könnyűséggel az ellenforradalom.

*

A modern törökülés gyökerestül akarja kiirtani Magyarországon a munkásmozgalmat. A munkásság sajtóját letiporták. Két szerkesztőjét – Somogyi Bélát és Bacsó Bélát – meggyilkolták, a munkásszervezeteket feloszlatták, a legvéresebb terrorral lehetlenné igyekeztek tenni minden szocialista megnyilatkozást.

Mindent elárultak, minden fogadkozásukat megszegették, mindenkit megcsaltak.

Habsburg-királyságot proklamálnak és végül fegyverrel kergetik ki koronás királyukat az országból; nagy nemzeti háborús ellenállást hirdetnek az ország integritásáért, hogy aztán aláírjanak egy rosszabb békeszerződést, mint amilyen az volt, amely ellen való tiltakozás okozta a márciusi forradalmat; a zsidók uralma ellen irtó hadjáratot indítanak szóban és írásban, – a valóságban az ő uralmuk teremtette meg Magyarországon a zsidó nagytőke Eldorádóját; földet ígérnek a parasztnak: ehelyett megerősítik a nagybirtokot és vitézi telkeket ajándékoznak – nem a falu népének, hanem a tisztii ellenforradalmároknak. Paradicsomot ígértek és szolgaságba, szörnyű nyomorúságba döntötték a szegény magyar népet.

Minden árulásuk, szőszegésük egyetlen oka: a hatalomhoz való görcsös ragaszkodás. Főládozzák a hazát és a népet, csakhogy a gyűlevész-proletáriátus szuronyaira támaszkodva tovább uralkodhassanak a szegény, meggyötört Magyarországon, a magyar népen és a magyar munkásosztályon, amely immár negyedik esztendő óta járja a szenvedések útját . . .

Mérleg.

A TÖRTÉNELEM a népek és osztályok legnagyobb és leghatékonyabb tanítómestere. Mozgalmas idők eseményei: a forradalmak és ellenforradalmak tanító hatása vésődik be legmélyebben generációk lelkevilágába; cselekvési vágyat, acélos ellenálló erőt és kritikai szellemet vált ki a tömegekből.

* *
*

A BUKOTT FORRADALOM, a történelmi események közvetlen hatása alatt, a forradalom aktív és passzív szereplőiben a legélelenebb formában a kritikai szellemet fejleszti ki. A dolog természetéből folyik, hogy az események, a gazdasági és társadalmi hajtóerők részletes ismerete hijján ezt a kritikát, általánosságban, a szubjektív érzések irányítják.

A magyar forradalom tragédiája is kiváltotta a kritikának *ezt* a formáját. A forradalomnak és kormányainak hibáit, bűneit, tétovázását, gyöngeségét, egyes cselekményeit, az aktivitás hiányát az egyéni fogyatékok terhére könyvelik; a múltak bűneinek következményeit nem mérlegelik. Az egyének – elsősorban a vezető egyének – cselekvésének a társadalmi események irányítása körül van jelentősége. De képviseljenek egyének a jelenben még oly súlyos szellemi erőt és befolyást, nemcsak az ő cselekedeteik, hanem letűnt nemzedékek és felváltott kormányzati rendszerek cselekedetei és a gazdasági és társadalmi tömegek a döntő tényezői az eseményeknek.

* *
*

A MAGYAR FORRADALOM bűnbakkereső kritikáinak legtöbbje egyetlen tényben keresi a bukás okát: az októberi forradalom nem volt dacosan erős a bolsevikokkal szemben, nem lépett föl fegyveresen a bolsevizmus ellen, irtózott, félt az utolsó mentőeszközként feltüntetett noskeizmus alkalmazásától. A bukás

után a bolsevik demagógia is ezzel a váddal lépett föl. Nem változtat a kritika jogosultságának *látszatán*, hogy utólag még azok is reklamálják a noskeizmust, akik a döntő pillanatban annak leghevesebb ellenzői voltak.

Én még ma sem hiszem, hogy a noskeizmus megmenthette volna a forradalmat. A forradalom *fegyveres* védelmének jogosultsága minden kétségen fölül áll; de, megbízható forradalmi hadsereg híjján, ez a védelem kétélű fegyver. Az öntudatos munkásságnak az ötéves háború után érhető, de forradalmi szempontból megbocsáthatatlan fegyveriszonya döntötte el a fegyveres védelem kérdését. Öntudatos forradalmi hadsereg nélkül csak pretoriánus seregre bízható a forradalom védelme. A noskeizmus lényege: a tisztí zsoldos hadsereg. Ez kétségtelenül végzett volna a bolsevistákkal, de a lelke szerint kedves munka elvégzése után a forradalom sem került volna el sorsát. A noskeizmus polgárháborúba sodró lángja mellett előbb-utóbb a horthyismus ült volna győzelmi tort.

Abban az országban, amelynek egyetlen ellenállóképes városában volt számottevő forradalmi munkásság, a zsoldos hadsereg néhány zászlóalja könnyen letiporja a forradalmat. Németországban száznál több ipari telephely 15 milliónyi republikánus munkásának és alkalmazottjának ellenállásán tört meg a Reichswehrtől támogatott ellenforradalmi lázadás: Berlin fegyveres meghódítása még nem jelentette Németország uralmát.

De Magyarországon Budapest a gazdasági, kulturális, közigazgatási és fegyveres erő *egyetlen* centruma. Budapest bevétele – az ország elfoglalásával egyenértékű. Október 31-én a budapesti forradalom néhány órája után az ország a forradalomé volt; március 21-én a budapesti proletárfölkelés órák alatt az egész országot a proletárdiktatúra karjaiba hajtotta; augusztus 6-án a budapesti ellenforradalom győzelme percek alatt országos ellenforradalomná fejlődött. Éppenúgy a noskeizmus győzelme előbb-utóbb a forradalom megfojtásához vezetett volna.

Sok minden okot nem is tekintve: *nem* a noskeizmus hiánya okozta a bukást. A feudalizmus és kulturátlanság hazájában, a négyesztendősi veszített háború után, a nacionalizmust lánggra lobbantó szétdarabolás súlya alatt, polgári és paraszti szervezetlenség mellett, a tömegek és a vezető proletárpárt parlamentáris és demokratikus előiskolázottsága nélkül, az egyetlen forradalmi erőnek: a

proletariátusnak forradalmi fölkészültsége és tapasztalata híján, a győzelmes ántánt tetteges ellenforradalmi rokonszenve mellett már eleve is több esélye volt a nemzeti bolsevizmusra spekuláló ellenforradalomnak a győzelemre, mint a pacifizmus és demokrácia forradalmának.

A noskeizmus semmiképp sem billentette volna helyre az osztályok erőviszonyainak túlságosan passzív mérlegét.

*

*

*

Az OSZTÁLYHARCBAN az egyes osztályok hatalmát „Bolsevizmus vagy szociáldemokrácia” című művében ragyogó logikával definiálja Ottó Bauer:

„Az egyes osztályok hatalmát: részben *szociális* hatalmi tényezők, részben azok a *materiális* hatalmi eszközök határozzák meg, amelyekkel rendelkezik.

A *szociális* hatalmi tényezők közül a fontosabbak: 1. az illető osztályhoz tartozók száma; 2. szervezeteinek minősége, ereje és teljesítőképesége; 3. helyzete a termelő és elosztó folyamatban, amely azokban a gazdasági hatalmi eszközökben fejeződik ki, amelyekkel az illető osztály rendelkezik; 4. politikai érdeklődésének foka, mozgékonyága, aktivitása, áldozatkészsége; 5. műveltsége és az a képessége, hogy osztályostársait és más osztályokat szellemi téren befolyásolja, végül ideológiájának vonzóereje.

A *materiális* hatalom eszközei: a fegyver képes személyek száma, amelyekkel egy osztály rendelkezik, fegyvereinek tökéletessége, amelyekkel a fegyverforgatókat felszereli, a vezetés és szervezet minősége, amellyel fegyveres hatalmát megalapozza.”

A magyar forradalomban a proletariátus *szociális* hatalmi tényezői kezdetlegesen, tökéletlenek és ingadozók voltak, a *materiális* hatalom pedig *megbízhatatlan* volt. Aki a bukás okait keresi, vizsgálja meg a forradalom eseményeit, tömegmozgalmait Bauer sziklaszilárd alapokon nyugvó kutató módszere alapján: meg fogja találni a bukás és az ellenforradalom győzelmének okait.

*

*

*

Az ELLENFORRADALOM idegen fegyverek segítségével aratott időleges győzelme azonban nem oldja meg, sőt súlyosbítja a

forradalom külpolitikai, szociális és gazdasági problémáit. A történelem dialektikája az ellenforradalmat sem kíméli meg a terheltség átkától. A pacifista forradalmat a nacionalizmus robbanása rendíti meg. Még fenyegetőbb formában jelentkezik ez a robbanószellem a Magyarország földarabolását megpecsételő béke aláíróinak uralma alatt. Minden békeszerződés ellenére revánsháborút hirdetnek, fegyvercsörtető nacionalizmussal erjesztik a szenvedélyeket, a fegyverkezés örületében tartják Középeurópát, Macedónia tűzfészket áttelepítik a Duna medencéjébe: csak hogy fegyverkezhesenek, mert lényegük a fegyveres hatalom, enélkül megdől a szuronyok erejére épített ellenforradalom uralma.

A militarista horthyzmus, a magyar ellenforradalom európai kérdéssé dagadt. Középeurópa békés fejlődésének és haladásának, az újabb nemzeti államok sorsának, a forradalom *és szocializmus problémáinak tengelye ma a magyar horthyzmus.

*

*

*

A HORTHYZMUST – nem a külpolitikai feszültség, hanem csak belső erők buktathatják meg. Uralma főleg a materiális hatalmi tényezőkre támaszkodik. De szuronyokkal csak ideig-óráig lehet kormányozni. Militarizmus, uszító álnacionalizmus, a szélsőségek uralma a gyorsvonal sebességével a gazdasági és szociális csőd felé kergetik az országot. A termelés csődje, a munkanélküliség, üzlettelenség, antiszociális adók, folyton fokozódó drágaság, állandó gazdasági és politikai válság, minden haladó gondolat brutális üldözése a polgárságot, a parasztságot, a mezőgazdasági és ipari munkások tömegeit a gyűlölt horthyzmus dacos ellenségeivé kovácsolták össze.

Már csak a tisztí különítmények, a mindenre kapható desperádók és a gyülevészproletáriátus harácsoló csapatainak terrorján nyugszik uralma. Létjogosultságának egyetlen *hazug* indoka a bolsevizmus rémével való ijesztgetés. De az legenda is megdől.

*

*

*

A BOLSEVIZMUS MAGYARORSZÁGON végleg csatát veszített. A magyar munkásosztály kiábrándult a bolsevizmusból. Nem az ellenforradalom kegyetlen üldözése, nem a szurony, börtön és

elnyomatás ábrándították ki a tömegeket. Ezek az eszközök csak meglassították a kijózanodás folyamatát. Ha a bolsevizmusnak még maradt jelentéktelen csökevénye: ez az ellenforradalom bárbarizmusának az ösztönszerű érzésekből fakadó visszhangja.

A nagy tömegeket a proletárdiktatúrának 133 napos uralma, az érzés- és lelkivilágot átformáló eseményei tanították meg arra, hogy a bolsevizmus útján és eszközeivel nem közelíthető meg* a lelkekben élő vágy: a szocializmus megvalósítása. A forradalom hatásos iskolája elfordította a tömegek rokonszenvét a bolsevik eszméktől és visszavezette őket a marxista, forradalmi szociáldemokrácia táborába. A nemzetközi munkásmozgalomnak ma nincs a bolsevizmussal szemben immunisabb hadosztálya, mint a meggyötört, de léleklében megacélosodott magyar munkásosztály.

De azért a szociáldemokrata magyar munkásosztály nem tagadja meg a forradalom hagyományait. Elveti magától a bolsevizmus eszközeit, taktikáját és demagógiáját, de megőrzi a márciusi forradalomban megnyilvánult forradalmi föllobbanás eszményét. A márciusi forradalom a munkásosztálynak történelmi erőktől kirobbantott, a pillanatnyi helyzetből fakadó, az elkeseredés elszántságával fűtött heroikus fölkelése, szabadságharca volt; – forradalom, amely társadalmi és gazdasági fölkészültség híján elbukott ugyan, amelynek mérhetetlen győzelem és szenvedés volt a következménye, amelyet bolsevik dogma, tehetetlenség és tudatlanság megszenteltelenített, de amelynek fölemelő jelenségei: a fegyveres önvédelem, a szocializmus megvalósításának vágya, a harc dac, a leküzdhetetlen akadályokba ütköző feladatok megoldására irányuló elszánt küzdelem – olyan hagyományok, amelyek büszkeségei maradnak a magyar munkásosztálynak.

„Minden forradalomban – mondja Marx „Polgárháború Franciaországban” című tanulmányában – e forradalom valódi képviselői mellett előtérbe tolakszanak mássütetű egyének, csahosok, álforradalmárok, akiket az idő rövidege miatt a forradalom nem tudott magáról lerázni. Ezek miatt nem szabad a *forradalom ellen* fordulni.

Harc a bolsevizmus ellen: de tisztelet a munkásosztály szabadságharca, hagyományai és tanításai iránt! Az e harcban elesett vértanuk emléke kitörölhetetlenül belevésődött a magyar munkásosztály lelkébe.

Az OKTÓBERI FORRADALOM kiindulási pontjához kell visszatérnie a magyar dolgozó osztályoknak. Nem ez a végcél! A munkásság a Szocializmus felé törekszik. Azonban Október elkerülésével nem vezet út a szocializmushoz. „Még ha valamely társadalom rá is jött fejlődésének természeti törvényeire – írja Marx a „Kapital” előszavában –, mégsem képes természetszerű szakaszokat átugrani . . .” A feudális Magyarországnak Október szakaszán kell áthaladnia, hogy a Szocializmus vágányára kerüljön.

Október a köztársaságot, emberi és politikai jogokat, a korlátlan demokráciát, a feudalizmus megtörését, a parasztság földhözjuttatását, szociális törvényhozást, békét és a népek társadalmába való beilleszkedést jelenti. Október megoldja Magyarország számára az utódállamokkal való megegyezés kérdését, a revánspolitika kioperálása enyhíti a középeurópai államok imperialista fegyverkezését, kedvezően befolyásolja az utódállamok demokratikus kialakulását, elősegíti a nemzeti kisebbségek problémájának megoldását és Középeurópában a szociálishVniozgalom kifejlődését. Az utódállamok és Magyarország cselekvőképes, izmos szocialista pártjai a szocializmus jegyében megoldhatják a dunai medence függő politikai, gazdasági kérdéseit, – megszüntetik Középeurópa macedóniai állapotát, eltávolítják Európa testéről a veszedelmes „magyar kérdést”...■

A MUNKÁSOSZTÁLY természetes letéteményese és örököse az októberi eszmének. Két forradalom gazdag tapasztalata, a proletariátus forradalmi előiskolázottsága, szervezettsége, a termelésben elfoglalt fontos pozíciója, fokozódó kulturális haladása predesztinálja arra, hogy *most* a vezető szerepet vállalja. De vezetőszerében a forradalom tanulságait kell hasznosítani. Meg kell tagadni minden közösséget a kardcsörtető, revánshirdető álnacionálizmussal. A munkásosztály nemzeti érzése az elnyomottak szolidaritásán épül föl, a munkásosztály ellensége valamennyi elnyomónak, küzdelmének célja ezek ellen irányul – még akkor is, ha ezek nemzeti köntösbe bújnak. A nacionalista uszítással szemben az osztályharcot hirdetjük. Ebben az osztályharcban az egyik legfőbb

HAJNALODIK... AZ ellenforradalom épülete recseg-ropog. A forradalmi erők ellenállhatatlan lendülettel törtetnek előre. A munkásosztály osztálytudatosabb, harcra később és szervezettebb, mint valaha volt. A két forradalomnak az utolsó paraszttanyáig terjedő propagandája érleli gyümölcsét. A parasztság eszmél, elégedetlen: Októberre s Szocializmusra vágyik. A föld alatt erjed az Eszme – a magyar parasztság lelkileg az agrárszocializmus felé orientálódik. Az ellenforradalom Magyarországon érlelődik az agrárszocializmus jövő hazája.

A magyar nép tűr és szenved és tapossa Kálváriáját, várja a megváltó pillanatot. A fölszabadulás újabb harcok és küzdelmek sorozatát jelenti, a demokrácia jegyében, a köztársaságért, a leigázott osztályok politikai szabadságáért, ezen keresztül a dolgozó nép gazdasági és politikai fölszabadításáért – a Szocializmusért!

NÉVMUTATÓ.

- Ábrahám Dezső 48.
Adler 345.
Ady 5.
Ágoston Péter 168, 263, 431, 445, 447, 464, 467, 469-470.
Allizé (francia megbízott) 340, 446, 467-468, 473.
Alpári Gyula 335, 373, 445, 450.
Andrássy Gyula (gróf) 7, 23, 32-34, 41, 44, 160, 303.
Andréka Károly 475.
Angyal László 253.
Apáthy István 104.
Apponyi (gróf) 451.
Apponyi Albert (gróf) 23, 32, 160, 395.
Apponyi György (főhadnagy) 197.
Apponyi (grófnő) 389.
Arkner József 371-372.
Avramovits Géza (százados) 194.
- Bacsó Béla 479.
Badoglio (tábornok) 67.
Bajáki Ferenc 131, 218, 431, 436, 460, 466.
Balázs (őrnagy) 155.
Ballá Aladár 187, 369.
Ballá István 252.
Balog Vilmos 252.
Baloghy 168.
Baneth Sándor 253.
Bánffy Miklós (gróf) 122.
Bangha (tiszt) 331.
Barát Ármin 253.
Bárdoss (tiszt) 367.
Barkóczy Sándor (báró) 476.
Bart (százados) 196.
- Bartha Albert 82, 104, 107-112, 159, 200-201, 293.
Bartha (rendőrorvos) 182.
Batthyány Tivadar 48, 52, 88-90, 112, 159.
Bauer Otto 341, 345, 442-444, 450, 482.
Becker András 399.
Beké Gábor (hadnagy) 195.
Békéssy (ezredes) 311-312, 330.
Belitska 367, 369.
Bengyel (százados) 330-331.
Beniczky (alezredes) 156.
Benyovszky Károly 253.
Berinkey Dénes 67, 168, 172, 180, 202-203, 238-240, 242.
Bernát Ármin 183.
Bethlen István (gróf) 303, 339, 369-370, 447-448, 451-454, 456, 459, 464, 469-473.
Bettelheim Ernő 341, 443, 450.
Bialoszkurszky Géza 253.
Bibó Dénes 478.
Biermann 96.
Bilnitzer (százados) 156.
bíró Albert (hadnagy) 195.
Bíró Dezső 73, 75, 179, 264, 296.
bíró Lajos 48-49.
Bobbó Sándor (százados) 155.
Bodnár Gyula 398.
Bogár Ignác 257.
Bokányi Dezső 54, 68, 102, 111, 179, 247, 263, 290, 318, 431, 434, 466.
Bolgár Elek 280-281, 315-316, 365.
Borghese herceg (olasz megbízott) 446-448, 467, 469, 473.
Bornemissza Gyula (báró) 366.

Boroevic (tábornagy) 37, 57-59, ö.
Borsy Aladár 253.
Brand (francia ügynök) 342-343.
Bresán (tábornok) 114, 286.
Brown (professzor) 316, 344, 445.
Bucharin 345.
Buchinger Manó 24, 94-95, 246-247,
257, 301, 445.
Budaházy (százados) 155.
Buday Barna 54.
Búza Barna 52, 134, 168.
Büchler (József) 179.

Charpi (tábornok) 457.
Chlepkó Ede 249.
Clarsin (alezredes) 196.
Clemenceau 69-70, 340-343, 418,
419-422, 426-427, 452-455, 468.
Craenenbrock (alezredes, ezredes)
329, 364, 371, 456, 459-460.
Csáky István (gróf) 469.
Császár Kálmán 253.
Csépi (százados) 157.
Cseresnyés 478.
Csergő Hugó 475.
Csemoch János 54.
Csémy József 303, 377-382, 389, 438.
Csemyák 51, 68.
Cservenka Miklós 5, 84, 111.
Csicserin 338.
Csilléry András 474.
Csiszér János 253.
Csizmadia Sándor 263, 292.
Csúri (vörös katona) 330.
Cunningham (ezredes, angol meg-
bízott) 119, 316, 346, 444-448, 451,
456, 467-470, 472.
Czeben Pál (százados) 193.
Czibor 202.
Czóbel 341.

Dániel Dezső 253.
Deák Gézáne 5.
Denghy Zsolt (százados) 186, 197.
Denikin 346, 418.
Detre János 252.

Deutsch Julius 345, 443.
Deutsch Leo 346.
Diaz (tábornok, D.-szerződés) 57, 67,
68-69, 71, 102, 114, 116.
Dienes László 264.
Dietz (főkapitány) 179.
Dieu (francia ügynök) 342-343.
Diner-Dénes József 48.
Dobokay 478.
Dormándy Géza (alezredes, ezredes)
60, 65, 67, 196, 344.
Dormándy Henrik (tábornok) .191,
193.
Dovcsák Antal 24, 130, 166, 179, 263,
292, 431, 464. ,
Dózsa György 133.
Ducyriska Ilona 31.

Edelsheim-Gyulai (gróf) 389.
Effinov Grigory 393.
Eldersch Matthias 443.
Elzög Magdolna 398.
Emesz György 253.
Engi Lajos 384.
Enyedí László 253.
Erdélyi (ellenforradalmár) 229.
Erdélyi Mór 246, 262-263, 292, 346,
431, 437.
Ertzbacher 337.
Eszterházy Mór (gróf) 24.

Fabró Henrik 253.
Farkas (alezredes) 330.
Fáy Albert 253.
Fejérpataky László 475.
Fekete László 312.
Feldmann Pál 441.
Fellner Andor 206.
Fellner Béla 24.
Fényes László 40, 48, 50, 53, 75, 104,
204.
Fenyő Andor 341, 365.
Festetich Sándor (gróf) 201-203,
227-228.
Fetser (püspök) 54.

Fiedler Rezső 263, 292, 302.
Fischer Leo 346.
Foch (tábornagy) 102, 340, 342-343, 426.
Fogarassy 155.
Fous (francia ügynök) 342-343.
Franchet d'Esperay (tábornok) 60, 65, 67-71, 340, 370.
Freeman (hajóskapitány) 336, 342, 343-344, 432.
Frey Josef 346.
Freystadt 332.
Freystädtler Jenő (lovag) 389.
Friedrich István 46, 53, 79-82, 107, 108-109, 112, 200, 203, 229, 390, 469, 473-475.
Frühwirth Mátyás 476.
Fülöp Béla 369.
Füzesséry Emil 253.

Gambetta (ezredes) 120.
Garami Ernő 8, 24, 46, 48-49, 52, 90, 109-110, 119, 129, 130, 145, 160, 162-163, 168, 174-175, 178, 202, 219-220, 222, 224, 243, 246-247, 254, 340, 445, 447, 448, 464, 472.
Garbai Sándor 48-49, 90, 128, 130, 162-163, 167, 174-175, 247, 249, 254, 263, 265-266, 280, 287, 322, 383, 396-397, 431-432, 435, 441, 464.
Gerhát Pál 398.
Gerlits Ede (százados) 193.
Gerő (örnagy) 124.
Glattfelder (püspök) 54.
Gódor János 398.
Gorton (tábornok) 469-473.
Gömbös Gyula 186-190, 192, 366, 367-370.
Gönczy Gyula 252.
Göndör Ferenc 8, 388.
Görgey 478.
Gratz Gusztáv 7.
Gregory (kapitány) 468.
Gumbel S. E. J. 400.
Guth (Antal) 312.

Guzi János 73, 389.
Gyurkovits Gyula 253.
Gyurocsik (örnagy) 155.

Haáz Kálmán 179.
Habsburg József 46, 51, 54, 86, 388, 395, 474.
Habsburg József Ferenc 388, 395.
Habsburg Károly 32, 39, 56-57, 64, 86.
Hadik János (gróf) 41, 46-47.
Hajós (követségi titkár) 365.
Hajtás Juon 120.
Hallier (tábornok) 341-342.
Haller István 476.
Hamburger Jenő 95, 173, 215, 217, 263, 338, 349, 351-352, 431, 460, 476.
Harrer Ferenc 468.
Hatvány Lajos 48-49, 68.
Havassy István (főhadnagy) 193.
Haubrich József 247-249, 263, 292, 302-303, 317, 320, 371, 378-379, 385, 396, 431 32, 435-436, 438, 439-440, 445, 447, 460-461, 464, 467, 468.
Hegedűs (tábornok) 475.
Hegyeshalmy Lajos 475.
Héjjas Iván 227, 478 (öccse:) 395.
Hentz Károly 369.
Henneque (tábornok) 325.
Héthy Dezső 399.
Hevesi Gyula 96, 263, 274.
Hindenburg 123.
Hirossik János 465, 475.
Hock János 48, 54, 160, 243.
Hodzsza Milán 104.
Holbán (tábornok) 468.
Hollánok 383.
Horovitz Gábor 53, 432.
Horthy Miklós 39-40, 58, 196, 366, 367, 369-370, 452-453, 457, 459, 466, 477-478.
Honig (alezredes) 204.
Hubay Győző (százados) 155.

Huszár Károly 7, 476.
Huttya Ferenc 478.

Illés Arthur 263, 292, 317.
Ippen 465.
Istvánovits (altábornagy) 61.
Izsóf Alajos 252.

Jacobi Roland Károly 253.
Jakab (politikai megbízott) 413.
Jakab Lajos 253.
Jancsik Ferenc 249.
Jancsó Károly 390.
Janda Károly 253.
Jankovits Arisztid (ezredes) 196.
Jánosi Zoltán 48.
Jászi Oszkár 8, 48-49, 52, 68-69, 102, 160.
Jeszzenszky Béla 155.
Jeszzenszky Ernő (százados) 193.
József (főherceg): I. Habsburg József.
Judenics 346, 418.
Juhász Nagy Sándor 160, 168, 253.
Jukelsohn Isay 393.
Julier Ferenc 326, 425, 437, 452, 454, 456-460.

Kalmár Henrik 263, 431.
Kalmár Hugó 253.
Károly (király): 1. Habsburg Károly.
Károlyi György (gróf) 389.
Károlyi Gyula (gróf) 364, 369.
Károlyi Imre (gróf) 476.
Károlyi József (gróf) 154, 231.
Károlyi László (gróf) 125.
Károlyi Mihály 24, 43-46, 48-49, 51-52, 55-56, 68-70, 80-81, 83, 87, 89, 102, 109-110, 112, 114, 117, 119, 124, 133-134, 150, 160-161, 168-169, 200-201, 212-213, 222-223, 234, 238-239, 242-244, 252, 262, 293, 294, 348, 350.
Kautsky 220.
Kelemen Béla 235, 365-370, 452, 458.
Kelen József 96, 292.
Keleti Dénes 476.
Kende Tódor 131.

Kerchnawe Hugó (tábornok) 34, 37, 38-40, 56-57.
Kerekes (ezredes) 107, 330.
Kéri Pál 53.
Kertész Jakab 84, 213.
Király Albert 344.
Kirchner Sándor (alezredes) 76-77, 193.
Kis Jenő (soffőr) 381.
Kiss (politikai megbízott) 413.
Kiss Miklós 84, 213.
(nemeskéri) Kiss Pál (százados) 197.
Kiss Róza 398.
Klofác 32.
Kmetty Károly 475.
Kmoskó Károly.
Knaller Győző 464.
Knittelhoffer Ferenc 464.
Kohlrann (őrnagy) 196.
KöTcsak 346, 418.
Koloszváry Dezső 253.
Kondor Bernát 292.
Konkoly-Thege Andor 253.
Konecsi 229.
Korányi (orvostanár) 14.
Kormos Károly 474.
Korvin Ottó 378, 381, 475.
Kosmovsky József (alezredes) 65, 67.
Kovács Benedek (őrnagy) 195.
Kovács Gábor (százados) 195.
Kovács Lajos 398.
Kovács Tibor 399.
Kozma Endre 252.
Kő (alezredes) 193.
König Tivadar 252.
Körmendy Géza (százados) 195.
Korner Béla 312.
Kövess (tábornok) 58, 60, 65-67.
Krajbig (ezredes) 186.
Kramarz 101.
Kratochwill (ezredes) 194-195, 241, 242, 311, 313-314.
Krausz Alfred (tábornok) 28-29, 38.
Krausz Simon 389, 451.
Kriegner (főhadnagy) 194.

- Krolop Hugó 54.
Kulcsár (István) 436.
Kun Béla 96, 152, 177, 179, 181-183, 213, 227-228, 238, 247, 249, 253, 254, 257, 261-264, 266-267, 269, 270, 275, 280-281, 284-287, 288, 290-294, 295, 301, 303-304, 306, 307, 312-313, 315-316, 319, 321, 324, 326, 331, 335-339, 341-342, 344-347, 362, 371-373, 376, 378-379, 381, 388-390, 392, 394, 395, 397, 403, 411, 413-415, 418-423, 425-426, 429-432, 434-439, 441-451, 453, 454-455, 460-465.
Kun Béla (hódmezővásárhelyi) 253.
Kund Elemér 253.
Kunfi Zsigmond 24, 46, 48-49, 52, 65, 83, 90, 109-110, 134, 145, 159-160, 162, 164, 166-168, 174, 178, 202-203, 221, 224, 231, 243, 247-249, 253, 262, 263, 280, 304, 307, 312, 316-318, 320, 322, 341, 345, 378, 383, 386-387, 394, 396, 423-424, 430-437, 439, 441, 466.
Ládái István 263.
Lajkó Ferenc 5.
Lajtós (százados) 371.
Lakatos Géza (százados) 197.
Landler Ernő 389.
Landler Jenő 50-51, 89-90, 166, 173, 174, 176, 202, 215, 221, 242, 244, 247-249, 257, 263, 301, 305, 319, 320, 326-327, 333, 361, 363, 378, 382, 389, 392, 395, 409-411, 414-415, 425-426, 431, 436, 439-443, 454, 456, 458-459, 463-465, 475-476.
Láng Boldizsár 228.
Láng Kálmán 24.
László Jenő 475.
Laxa (tábornok) 60.
Lemberkovits Jenő (százados) 371.
Lengyel Gyula 292, 465.
Lenin 198, 344, 434, 461.
Lers Vilmos.
Lévai Oszkár 5, 84, 305.
Linder Béla 52, 58-60, 67, 70, 79, 80-83, 200, 341.
Lloyd George 342.
de Lobitz (tábornok) 325.
Lorx Viktor (ezredes) 107, 192, 200, 475.
Ludendorff 337.
Ludwig (ezredes) 156.
Lukachich (altábornagy) 27, 50-51.
Lukács Andor 478.
Lukács György 263, 312, 393, 405, 475.
Lukács László 418, 476.
Mabiller (örnagy) 120.
Mackensen 65, 116, 123-125.
Madarász Emil 465.
Magasházy László (százados) 196, 478.
Magyari Gyula 253.
Májér Ferenc (százados) 196.
Malasits Géza 130.
Maniu Gyula 369.
Mardarescu (tábornok) 325.
Mardeau (hadnagy) 342-343.
Margitay József (százados) 197.
Márki Sándor (ezredes) 111.
Markovits Ernő 254.
Maróthy Géza (alezredes) 193.
Martin Róbert (örnagy) 193.
Marx 21, 288, 300, 476, 484-485.
Méhely (Kálmán) 129.
Melega Ernő (hadnagy) 196.
Miakits Ferenc 344, 464.
Migray (József) 166, 179.
Mihályffy Vilmos 253.
Mikes gróf (püspök) 234.
Miklós (Móric) 166.
Milec Károly 252.
Minach Mario 155.
Minich József (főhadnagy) 193.
Minnich 381, 415.
Mocár Dezső 253.
Molnár Dezső (altábornagy) 149, 136, 190-191.
Moór Pál 110, 213, 224, 253-254, 380.

Moravek: 1. Ostenburg.
Mutschenbacher Emil 54.
Múzsza Gyula 369.

Nagy Ferenc 52.
Nagy Pál (ezredes) 195.
Nagy Vince 112, 160, 168.
(Nagyatádi) Szabó István 145, 160,
168-169, 217-218, 222, 234, 243,
252, 475.

Návay Lajos 44, 383-384.
Nékám (orvostanár) 14.
Német Alfréd 253.
Németh (alezredes) 330.
Neubauer Ferenc 252.
Nopcsa (báró) 478.
Nyékhegyí 116.
Nyisztor György 263.

Ode&calchi (herceg) 389.
Odescalchi Károly (herceg, főhad-
nagy) 197.
Ölen Miklós 252.
Orgovány László 381.
Ostenburg-Moravek 331, 367, 478.
Öhm (alezredes) 156, 194.

Pajor Győző (főhadnagy) 195.
Pajor (Rudolf) 179.
Pallavicini Alfonz (gróf) 456.
Pallavicini György (örgróf) 153, 229,
365, 370, 469.
Páiffy Sándor (gróf, főhadnagy) 197.
Páll György 475.
Papp Lajos (főhadnagy) 194.
Pásthy Ferenc 399.
Pázmándy Dénes 366.
Peidl Gyula 168, 175, 178, 224,
235-236, 247, 254, 254, 445, 460, 463,
466-467, 469, 471, 473.
Pelée (tábornok) 426.
Perczel 478.
Pesan, Petain (tábornok) 340.
Peyer Károly 73, 234-235, 344, 432,
445-446, 449, 451, 464, 467.
Piccione (tábornok) 325.

Pink Tibor (örnagy) 193.
Pletzger Rezső (báró, örnagy) 196.
Pogány József 25, 53, 83-85, 106-112,
125, 146, 156-157, 166, 173-174, 176,
200-204, 207-208, 212-213, 215-216,
221, 223-224, 227, 244, 247-249, 263
266, 269, 285, 288-294, 313, 315-316,
321, 329, 333, 361-364, 371, 424, 431,
438-439, 441, 458-459, 465.
Pokorny (százados) 339, 456.
Politovszky (ezredes) 455, 457,
459-460, 477.
Polónyi Géza 390.
Pongrácz György 156.
Pongrácz Jenő 252.
Pór Ernő 464-465.
Potiorek 193.
Preusz Mór 180, 264, 296, 301.
Prohászka Ottokár 54, 148, 154.
~~Pónay~~ 367, 478.
Propper (Sándor) 179.
Purjesz Lajos 48.
Puskás János 399.

Raab (alezredes) 311, 330.
Rabinovits József 249.
Racovsky 393.
Rácz Kálmán (százados) 156, 186,
188-189.
Rákos Ferenc 363, 465.
Rákosi György (százados) 197.
Rákosi Mátyás 263, 271-272.
Rakovszky István 389.
Reisz (Mór) 73.
Riesz (százados) 194.
Riffil Sándor (alezredes) 196.
Romanelli (ezredes) 336, 396-397,
437-438, 468.
Rónai Zoltán 104, 166, 168, 249, 254,
263, 274, 386, 389-390, 392-393,
396, 431, 462, 466.
Róth Ottó 249-250.
Rothenstein (Mór) 111.
Rothschild Lajos (báró) 365.
Rothziegl 306.
Rubinek Gyula 54.

- Rudas László 96, 228, 421, 436.
 Rudas Zoltán 443.
- Saárossy-Kapeller Oszkár (százados) 197.
 Salm (gróf) 478.
 Sándor László 73.
 (sárói) Szabó (százados) 198, 224, 305, 332.
 Schay Gusztáv (alezredes) 156.
 Schiffer (százados) 111.
 Schneller (ezredes) 61-64.
 Schnetzer Ferenc (tábornok) 469, 473-475.
 Schnetzer Kálmán (örnagy) 196.
 Schönborn (gróf) 365.
 Schwarc (csepei) 223.
 Schwimmer Róza 48.
 Schwoy (örnagy) 191-192.
 Seidler Ernő 249, 264, 332.
 Seitz 443.
 Seiwirth Gyula (alezredes) 196.
 Semsey József 253.
 Sigray Antal (gróf) 122.
 Símonyi (-huszárok) 367.
 Simonyi-Semadam Sándor 389, 476.
 Sinat (francia ügynök) 342-343.
 Smuts (tábornok) (S.-jegyzék) 279-287, 344, 422.
 Somogyi Béla 5, 479.
 Somogyi Szilveszter 235.
 Soós Károly (tábornok) 191-192.
 Stéfán Ágoston 263.
 Steinbrück Ottó (százados) 198, 224, 291.
 Stielly (százados) 120.
 Stocker Antal 252.
 Stodola 100.
 Stromfeld Aurél 199, 203, 211-212, 240-242, 307, 310-311, 314, 321, 323, 331, 333, 372, 381, 396-397, 421, 424-425, 437, 454, 459.
 Sudermann (tábornok) 63.
 Sugár Tivadar 31.
 Sütő (József) 73.
 Svastits (örnagy) 312.
- Szabados Sándor 390.
 Szabó Imre 464.
 Sjabó István (nagyatádi): 1. Nagyatádi.
 Szabó (százados) (sárói): 1. (sárói) Szabó.
 Szabó Papp Károly (alezredes) 326.
 Szakasits Antal 254.
 Szakáll (hadosztályparancsnok) 330.
 Szamuely Tibor 177, 263, 269, 288-292, 307, 315-316, 318-319, 331, 343, 347, 390-394, 424, 438-439, 460-461.
 Szamuely-testvérek 228.
 Szántó Béla 51, 96, 249, 263, 269-270, 288-292, 302, 305-306, 318-319, 321, 362, 382, 393, 402-404, 432, 436.
 Szász Károly 54, 87.
 Szaszovszky János 398.
 Szaton 228.
 Széchényi (gróf) 54.
 Székely Béla 263, 292.
 Székely Gyula (hadnagy) 195.
 (ifj.) Székely Miklós 253.
 Szekeres Sándor 252.
 Szelepcsényi (pap) 232.
 Szende Pál 48-49, 52, 80, 160, 168, 202, 223.
 Szentmiklóssy György 253.
 Szikora Zoltán 252.
 Szikra Gyula 75, 238.
 Szilágyi Lajos (örnagy) 186.
 Szilágyi József (vezértörzsorvos) 186.
 Szilassy Ferenc (százados) 197.
 Szilassy Győző (főhadnagy) 197.
 Szilassy Zoltán 54.
 Szmáth (százados) 194.
 Szmrecsányi György 104, 365-366.
 Szmuk Antal (főhadnagy) 198, 204, 291.
 Szombati János 399.
 Szöllősy Aladár (örnagy) 195.
 Szerényi József (báró) 26, 53, 181, 193, 233.
 Szurmay Sándor (báró) 65-66, 181, 233.

- Szvetenay György (báró, ezredes) 196.
- Takách-Tolvay: 1. Tolvay-Takách.
Takács József 464.
Takács Károly 399.
Tallián Károly 253.
Tálos József 253.
Tavy Tibor (százados) 197.
Teleki Pál (gróf) 193-194, 369, 457, 459.
Textons (százados) 195.
Tisza István (gróf) 24, 31-34, 37-39, 41, 43-46, 52-53, 168, 476.
Tisza Kálmán 290.
Tokay József 312.
Tolvay-Takách József 252, 365.
Toman 450.
Tombor Jenő (ezredes) 198, 200, 240-242 .
Tomcsányi (tiszt) 331.
Tomcsányi Vilmos Pál 252.
Tompos Károly (hadnagy) 195.
Tóth István 403.
Török Gábor 305.
Trocki 198.
Troubridge (admirális) 456.
Túri Béla 252.
- Ungar (politikai megbízott) 386.
Urváry (ezredes) 211-212.
- Vágó Béla 96, 177-178, 249, 263, 291, 305, 314, 333, 378, 395, 409-410, 436, 441, 455, 457, 459, 465, 475.
Vanczák János 179, 421, 438.
Vándor-házaspár 383.
Vántus Károly 249, 263, 295, 376, 429.
Varga Jenő 166, 173, 215, 221, 244, 247, 263, 277, 292, 357, 393, 431, 441, 465.
Varga-különímeny 155.
Varjas (Sándor) 466.
- Varjassy Lajos 369.
Várnai Zseni 47.
Váry Albert 253-254, 398.
Vass János 168, 235.
Vass József 252.
Vázsonyi Vilmos 24-25, 44, 46.
Vedres Károly 84, 111.
Viczián István 253, 475.
Vince Lajos (vörösőr) 384.
Vincze Lajos (Kecskemét) 227.
Vincze Sándor 104, 264, 296.
Vilmos (császár) 32.
Vörös Géza (főhadnagy) 194.
Vörös János 399.
Vyx (V.-jegyzék) 104, 113-125, 221, 236, 238-240, 242, 244, 251, 255-256, 265, 279-284, 286, 304.
- Waldstätten (tábornok) 59-63.
W^Tallovich (hadbiztos-ezredes) 78.
Weber (tábornok) 55-58, 63-64, 67, 69.
Weishaus (Aladár) 392.
Wekerle Sándor 24-25, 30, 32-34, 38-41, 44, 55, 65, 388-389.
(íjf.) Wekerle Sándor 389.
Weltner Jakab 24, 48, 111, 147, 165, 174-175, 219, 247-249, 262, 288, 292, 315-316, 319, 322, 383, 394, 396, 431-432, 434-437, 439-441, 445-447, 449, 451, 460-461, 464, 468, 470.
Wenckheim (gróf) 389.
Werner Jenő 84, 183.
Wilson 31-34, 41, 58, 316.
Wisinger (százados) 186.
Wlassics 44, 86,
Wolkenberg Alajos (egyetemi tanár) 252.
Wolkenberg Alajos (rendőrtanácsos) 473.
- Zeőke Antal 252.
Zoltán Gyula 202.
Zsíros (őrnagy) 186.

TARTALOM.

	Oldalszám
Előszó	7
I, Magyarország a háború előtt.....	11
II. A magyar munkásosztály.....	18
A világháborúban.....	23
Az összeomlás	
a) Tiszaék utolsó erőfeszítése.....	28
b) A front fölbomlása.....	34
c) A forradalom felé.....	41
V. Október 31.....	47
VI. A fegyverszünet	
a) A Diaz-szerződés.....	55
b) A belgrádi katonai egyezmény.....	64
VII. A forradalom rendjének biztosítása.....	72
i . A háborús hadsereg leszerelése.....	76
IP Az újabb hadsereg.....	79
X. Belpolitikai átalakulás.....	86
XI; A munkásosztály a forradalomban.....	92
XII. A kommunista párt.....	96
XIII. Az ország megszállása.....	100
XIV. Pogány minisztert buktat.....	106
XV. Vyx alezredes.....	113
XVI. Mackensen internálása.....	123
XVII, Magyarország gazdasági helyzete	126
XVIII., A birtokreform.....	<i>Tsf</i>
XIX. A bomlás felé.....	139
XX. Az ellenforradalom zászlóbontása.....	148
XXI. A nagy válság.....	159
XXII Harcban a bolsevikokkal és az ellenforradalommal .	172
XXIII. Katonatisztek a forradalomban.....	185
XXIV. A néphadsereg.....	200

XXV. Ellentétek a szociáldemokrata pártban	214
XXVI. A forrongó Magyarország.....	226
XXVII. Március 21.	
a) A Vyx-ultimátum.....	238
b) A Vyx-ultimátum a minisztertanács előtt	242
c) A szociáldemokrata párt állásfoglalása.....	244
XXVIII. Az utolsó akkordok.....	251
A PROLETÁRDIKTATÚRA.	
XXIX. Az első órák.....	261
XXX. A diktatúra berendezkedése.....	265
XXXI. A szocializálás előmunkálatai.....	271
XXXII. Smuts tábornok.....	279
(Térkép-vázlat:	282.)
XXXIII. Pogány megbuktatása.....	288
XXXIV. A tanácsköztársaság alkotmánya	295
XXXV. A román hadsereg előnyomulása	
a) Debreczen elvesztése.....	302
b) Hadseregpáncsnokság szervezése . . .	306
XXXVI. Május másodika.....	315
XXXVII. A vörös hadsereg diadalútja.	
a) A katonai helyzet.....	324
b) Az offenzíva.....	326
XXXVIII. Tanácsmagyarország külpolitikája.....	335
»XXXIX. A szocializált közgazdaság.	
A földbirtok szocializálása.....	348
Ipar, kereskedelem és közlekedés.....	353
XL. Az ellenforradalom.....	360
a) A dunántúli ellenforradalom.....	361
b) A szegedi ellenforradalmi kormány és a bécsi komité.....	364
c) Június 24.....	371
XLI. A forradalmi terror.....	374
a) A forradalmi törvényszékek.....	375
b) A Cserny-csoport.....	377
c) A felelőtlenek garázdálkodása.....	382
d) A túszerzés.....	387

e) A rögtönítélő törvényszék. – Szamuely Tibor.....	390
e) A terror áldozatai.....	394
XLII. A vörös hadsereg fölbomlása.	
a) A fölbomlás oka.....	401
b) A bomlás lavinája.....	410
c) A vörös hadsereg visszavonulása	418
(XLIII. Szociáldemokraták és kommunisták.....	428
XLIV. A bécsi követségen.....	441
XLV. A tiszai hadjárat. – A hazaárulók: Horthy Mik- lós, Bethlen István és Julier vezérkari főnök.....	452
XLVI. A tanácskormány lemondása. – A Peidl-kormány.....	460
XLVIT. A rémuralom.....	474
Mérleg.....	480
Névmutató	488